

323.1 (Kárpátalja) "1991/2005"
0-61

Orosz Ildikó

A függetlenségtől a narancsos forradalomig

**A kárpátaljai magyarság helyzete
a független Ukrajnában (1991–2005)**

Orosz Ildikó

**A FÜGGETLENSÉGTŐL
A NARANCSOS FORRADALOMIG**

**A kárpátaljai magyarság helyzete
a független Ukrajnában
(1991-2005)**

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Orosz Ildikó

**A FÜGGETLENSÉGTŐL
A NARANCSOS FORRADALOMIG**

**A kárpátaljai magyarság helyzete
a független Ukrajnában
(1991-2005)**

PoliPrint
Ungvár - 2007

BEK 63.3(4yKP)63a73+66.3(4yKP)6»73
0-69
yjí,K 94(477.87),,1991/2004”(075.8)+323(477.87)(075.8)

A könyv a kárpátaljai magyarok helyzetét ismerteti a szociológiai kutatások, a szakirodalom, publikációk és a szerző saját tapasztalatai alapján. Bemutatja a kárpátaljai magyarok gazdasági, politikai, oktatási helyzetét, identitástudatuk, kulturális igényeik alakulását, médiafogyasztásukat. Olyan jegyzet, amely hozzájárul a főiskolai hallgatók önképének megismeréséhez, segíti a pedagógiai és nevelésszociológiai tanulmányaikat.

Akiadásért felel: *Orosz Ildikó, Soós Kálmán*

Tördelte: *Garanyi Béla*
Korrektúra: *G. Varcaba Ildikó*

A kiadvány megjelenését az

A kiadvány a Rákóczi-füzetek sorozat 36. köteteként jelent meg

ISBN 978-966-7966-59-1

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2007
© Orosz Ildikó, 2007

Készült:
PoliPrint Kft.
Ungvár, Turgenyev u. 2.
Felelős vezető: Kovács Dezső

TARTALOM

Bevezetés.....	7
Kárpátalja mint geopolitikai egység. A magyar közösség földrajzi elhelyezkedése, demográfiai viszonyok, migrációs tendenciák a területen.....	14
A kárpátaljai magyarok nemzeti és vallási identitása.....	51
A kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci helyzete, gazdasági erőforrások.....	90
A kárpátaljai magyarok nyelvhasználata, lehetősége az anyanyelvű művelődés terén, kulturális szokásai, médiahasználata.....	124
A kárpátaljai magyarok politikai helyzete. Érdekartikuláció, érdekvérvényesítés, támogatáspolitiká.....	181
Az oktatás, a magyar nyelvű oktatás fejlődésének vázlata, meghatározó keretei.....	248
A kárpátaljai magyarok képzettségi szintje, anyanyelvű/anyanyelvi oktatásuk lehetőségei a statisztikák tükrében a legutóbbi felmérések alapján.....	305
Esettanulmánya Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születéséről.....	345

BEVEZETÉS

Az 1991 -es moszkvai puccs idején az ukrán kommunista politikai elit - felismerve a kedvező helyzetet - kikiáltotta az ország függetlenségét. A függetlenség után elkezdődött az államépítő folyamat, amely ugyan új törvényeket eredményezett, de a mai napig nem születtek válaszok az ország jövőjét illető alapkérdésekre. Az egyik ilyen alapkérdés, amely több mint egy évtizeden át nyitott kérdés maradt az, hogy az ország megőrzi-e a kedvező fordulatban megszerzett függetlenségét vagy továbbra is Moszkva és a Kreml irányítása alatt marad, és a függetlensége formálisjelképes lesz. Ez a kérdés magában foglalja azt is, hogy Ukrajna milyen államrendet épít: Európa felé orientálódik, és elkezdődik az a hosszú folyamat, melynek eredményeként egy európai norma szerinti demokráciát sikerül felépíteni az országban, vagy marad a központosított állam, a cári örökség él tovább valamilyen formában. Majdnem tizenöt évnek kellett eltelnie, míg válaszfélét produkáltak a történések erre az összetett, több tényezős kérdésre. A demokratizálódási folyamatot befolyásoló, irányító egyik belső tényező, az európai gondolkodású értelmiségi elit. Nehezen alakult ki az a politikai-gazdasági elit, amely nemcsak a gyors meggazdagodási lehetőséget látja a parlamentális demokráciában, hanem megpróbálja vállalni az államépítés felelősségteljes feladatát is. A gazdaként gondolkodó politikai elit léte mellett fontos tényező az, hogyan gondolkodnak az országról, hogyan és hol látják annak helyét, segítik-e és ha igen, miben és milyen mértékben a beindított folyamatokat az adott korszakban meghatározó, befolyásoló erővel rendelkező nemzetközi erők. A2004-es államelnöki választási csalások miatt kirobbant narancssárga forradalom, ha nem is ért véget, de mindenesetre lezárt egy bonyolult, nagyon bizonytalan korszakot Ukrajna legújabb kori történetében. A forradalomnak köszönhetően megszületett az ukrán politikai nemzet, de sok minden még tisztázatlan, a bizonytalanság telj esen nem ért véget, nem adhatunk választ felvetett országos problémákra, nem tartjuk feladatunknak. Szeretnénk megosztani gondolatainkat, tapasztalatainkat, ahogy láttuk ezt a bonyolult pillanatnyi szakaszát a történelemnek, aminek mi, kárpátaljai magyarok részesei, sőt tevékenységünkkel vagy éppen passzivitásunkkal alakítói voltunk; érzékeltetni a kárpátaljai magyarok helyzetének különböző aspektusát, amelyek nélkül nem érthetjük meg a jelent, azokat a kihívásokat, amelyekre igyekszünk megtalálni a legjobb választ.

Az adott munka *célja* a kárpátaljai magyarság és a magyar nyelvű oktatás helyzetének, változásának ismertetése az eltelt időszakban. Felnőtt egy generáció, akik számára már ez a közelmúlt - történelem. Saját pedagógiai tapasztalataim szerint a főiskolások e korszakról szerzett információi hiányosak, alig hallottak olyan eseményekről, történésekről, melyek az ő sorsukat is befolyásolták, az összefüggéseket pedig nem látják, nem ismerik fel. Született néhány ismertető, de ezekben

általában tárgyyszerűen, az időpontok, események közlésére, az aktorok neveinek és címeinek ismertetésére szorítkoznak, nem törekedtek az okok, összefüggések feltárására. Minden csak úgy magától nem történik, és az a tapasztalatom, hogy a címlisták-ból és események leírásából nem derül ki a fiatalok számára mindaz, ami az itt élők mostani helyzetét befolyásolta, és csak néhány hallgató jut el odáig, hogy rákérdezzen mindarra, ami az ő életét is alakította. A mostani fiatalok ugyanis még nem eszméltek akkor, amikor a területen ismét megváltozott a politikai-gazdasági berendezkedés, a szülők pedig, általában a felgyorsult életritmus, a megváltozott családi szubkultúra hatására már nem adják tovább mindazt, amit korábban még a családi események kapcsán a generációk elődeik élettapasztalatából megtudhattak. A fiatalok közül nehéz helyzetben van az, aki maga szeretné az eseményeket összerakni, mert az elmúlt 15 évben a sajtó sok helyre nem jutott el, és nem maradt meg (a kárpátaljai magyar sajtóterméket összegyűjtve egy-két helyen találja meg az érdeklődő), a könyvek kis példányszámban jöttek meg és gyakorlatilag forgalomba nem kerültek egészen a kilencvenes évek végéig, és csak egy eléggé behatárolható értelmiségi körben váltak ismertté. Az internet még mindig kevesek számára hozzáférhető, és azon sem találunk olyan oldalakat, amelyek a korábbi, főleg a kilencvenes években megjelent tartalmak archiválását vállalnák fel. Az eseményeket átélt személy tapasztalattal, de a különböző kutatások és korabeli dokumentumok, publicisztikák alapján arra vállalkozom, hogy mint amozai képek esetében „informádókockák bP” összeillesztve egyfajta képet készítsék a kárpátaljai magyarokról. Az adott főiskolai jegyzettel segíteni szeretném azokat a fiatalokat, akik érdeklődnek a közelmúlt eseményei iránt, szeretnék jobban megismerni saját és közösségük helyzetét. A könyvet elsősorban a főiskolások figyelmébe ajánlom, akik számára jegyzetként szolgálhat a nevelésszociológia tantárgyi programjához tartozó kisebbségek témakörben.

A könyvben felhasználtuk mindazokat a statisztikai anyagokat, kutatásokat és publikációkat, amelyek a kárpátaljai magyarsággal és oktatási helyzetükkel kapcsolatban a vizsgált időszakban születtek. Így többek között Csemicskó István- Orosz Ildikó által a kárpátaljai magyarok helyzetét bemutató angol nyelven megjelent kiadványt Továbbá Gereben Ferenc területünkön végzett empirikus kutatásai alapján írt publikációit, könyveit, a Spektrum szociológiai műhely kutatásainak eredményeit, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Limes Társadalomkutató Intézete és a Nemzeti Ifjúságkutató Intézettel közösen, az egész Kárpát-medencére kiterjedt MOZAK2001 szociológiai vizsgálat eredményeit, az Apáczai Közalapítvány által munkaerő-piaci helyzetfelmérést, az Arany János Közalapítvány támogatásával a szerző által a kárpátaljai magyar érettségizők körében 2003-ban végzett majdnem teljes körű felmérés eredményeit, Molnár József-Molnár D. István munkáit, valamint a könyv megjelenése előtt a főiskola Lehoczky Intézetének keretén belül lezárult Orosz Ildikó, Molnár Eleonóra, Soós Kálmán által koordinált Kárpát Panel kisebbségkutatás eredményeit.

Tekintsük át az alapkutatások módszertanát, így a továbbiakban erre nem térünk ki minden esetben, ha annak eredményeit felhasználjuk munkánkban.

A kilencvenes évek első átfogó szociológiai felmérése 1996-ban volt, a Beregszász székhelyű Spektrum Társadalomkutató Műhely (a Budapesti Balázs Ferenc Intézet társintézményének) munkája, akik a felmérést 22 kárpátaljai településen 300 fő bevonásával végezték.

A KMTF LIMES Társadalomkutató Intézete végezte a kárpátaljai felméréseket a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet MOZAIK2001 című kutatásban, melynek célja a kárpátaljai magyar fiatalok helyzetének, értékrendszerének felmérése 500 fős reprezentatív minta alapján.

Az 500 fős minta kialakításánál a következő szempontokat vettük figyelembe:

- A kárpátaljai magyar nemzetiségűek száma, területi elhelyezkedése a megye¹ területén.
- A magyarok aránya az egyes közigazgatási egységeken (járásokon) belül.
- A magyarok megoszlása településtípusok (falu/város) szerint.
- A magyarok megoszlása nemek szerint.
- Korcsoportok.
- A mintába bekerülő települések kiválasztásánál szempont volt továbbá a magyarok aránya a településen belül (magyar többségű és vegyes lakosságú település).

A 2003-as évben az Arany János Közalapítvány támogatásával végeztem egy majdnem teljeskörű felmérést a kárpátaljai magyar érettségizők körében. A kérdőívek összeállításánál az alábbi kérdéscsoportokra kerestük a választ:

- Milyen körülmények között élnek az érettségizők
- Milyen nyelvi közeg és nyelvhasználat jellemző a megkérdezettekre
- A fiatalok érdeklődési körét milyen kulturális hatások befolyásolják
- Pályaválasztásukat hogyan képzelik el, milyen oktatási intézményeket, szakokat preferálnak és miért a továbbtanulás szempontjából.

Az ukrán tannyelvű osztályokban is érettségiznek magyarok, főleg a tömbmagyarság területén működő iskolákban, így felmérésünket kiterjesztettük arra a néhány ukrán vagy vegyes tannyelvű oktatási intézményre is, ahol tudomásunk szerint magyarok is tanulnak. A felmérés reprezentatív (majdnem teljeskörű), hiszen a mintegy 1000 magyar érettségiző közül 824-en töltötték ki kérdőívet.

Kárpátalján az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet a KMF Lehoczky Intézetének közreműködésével 2007-ben a Kárpát Panel kutatás keretében 350 fős mintát vettünk a háztartások szintjén többlépcsős véletlen mintavétel módszerével. A háztartásokon belül a személyek kiválasztása szabad kvótás rendszerben történt, korcsoportok és nemi összetétel betartása alapján.

¹ A megye a magyarországihoz hasonló ukrán közigazgatási egység; Kárpátalja mint közigazgatási egység hivatalosan Kárpátontúli terület. A helyi magyar nyelvhasználatban a terület és a megye kifejezés szinonim.

A felmérésbe bekapcsolt kárpátaljai oktatási intézmények listája

Iskola neve	Kitöltők száma
Beregszászi 3. Sz. Zrínyi Ilona Középiskola	22
Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola	36
Beregszászi 8. Sz. Mikes Kelemen Középiskola	15
Barkasói Középiskola	52
Bátyúi Középiskola	30
Beregszászi 1 Sz. Ukrán Középiskola	9
Bethlen Gábor Magyar Gimnázium, Beregszász	23
Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola	14
Csapi 2. Sz. Középiskola	30
Csomaini Középiskola	2
Dayka Gábor Középiskola, Ungvár	39
Gáti Középiskola	12
Husztai Általános Iskola	8
Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Középiskola	12
Jánosi Középiskola	17
Jánosi Líceum	17
Kaszonyi Középiskola	22
Kisgejőci Középiskola	10
Kölcsey Ferenc Középiskola, Visk	21
Munkácsi Szent István Líceum	17
Nagyberegai Középiskola	24
Nagyberegai Református Líceum	30
Nagydobronyi Középiskola	63
Nagydobronyi Református Líceum	30
Nagyuzsalyi Középiskola	27
Nagypaládi Móricz Zsigmond Középiskola	29
Perényi Zsigmond Középiskola, Nagyszőlős	27
Tiszapéterfalvai Református Líceum	36
Salánki Mikes Kelemen Középiskola	36
Sislóci Dobó István Középiskola	12
Szürtei Középiskola	25
Técsői Hollósy Simon Középiskola	8
Técsői Református Líceum	35
Tiszapéterfalvai Kölcsey Ferenc Középiskola	12
Ukrán Gimnázium, Beregszász	6
Vári II. Rákóczi Ferenc Középiskola	16
Összesen	824
Járás	Kitöltők száma
Beregszászi	308
Husztai	8
Munkácsi	81
Nagyszőlősi	140
Técsői	78
Ungvári	209
Összesen	824

A mintavételi lépcsők alapja: régió járás, azon belül településtípusok, települések (községek, városok, mezővárosok). A kérdőívek megoszlása szerint a válaszadók 34 százaléka városi, városi típusú településekből került ki, míg a falusi lakosság 66 százalék volt.

A településeken a háztartások, illetve a megkérdezettek kiválasztása az egyszerű véletlen mintavétel mechanikus kiválasztásának valamely technikáját követi. Éne legalkalmasabb a listás módszer, amikor egy rendezett listáról egy lépésszám alapján minden x-edik háztartást kiválasztjuk, és ezen belül korcsoport és nem szerinti kvóta alapján a személyeket is.

A minta összetétele Kárpátalján településtípusok és járások szerint

Járás	Település	Település-típus	Össznépesség	Magyar lakosság száma	Magyar lakosság aránya	Minta
	Ungvár	v	117317	7972	6,80	19
	Beregszász	v	26735	12779	47,80	33
	Munkács	v	82346	6975	8,47	16
Beregszászi	Bátyú	v	3029	1894	62,53	5
Huszt	Visk	v	8141	3699	45,44	9
Nagyszőlős!	Nagyszőlős	v	25760	3633	14,10	9
Nagyszőlős!	Tiszaújlak	v	3419	2772	81,08	7
Rahói	Körösmező	v	8006	809	10,10	7
Técsői	Técső	v	9786	2306	23,56	11
Ungvári	Csap	v	8919	3496	39,20	5
Városok összesen						121
Beregszászi	Badaló	f	1712	1682	98,25	14
	Vári	f	3114	2552	81,95	19
	Nagybereg	f	2545	2004	78,74	15
	Déda	f	2013	1607	79,83	14
	Kaszony	f	2338	2087	89,26	15
	Oroszi	f	895	852	95,20	7
	Új Bátú	f	853	284	33,29	7
Munkácsi	Dercen	f	2778	2727	98,16	18
	Szemye	f	1980	1690	85,35	12
Nagyszőlősi	Nagypalád	f	1823	1773	97,26	11
	Verbóc	f	1188	1088	91,58	9
	Név etlen falu	f	1595	1401	87,84	10
	Tiszapéterfalva	f	2064	1937	93,85	11
	Salánk	f	3110	2738	88,04	15
Ungvári	Nagydobrony	f	5687	5072	89,19	22
	Eszeny	f	1675	1607	95,94	11
	Salamon	f	1342	833	62,07	9
	Szúrte	f	1896	1239	65,35	10
Falvak összesen						229
Mindösszesen						350

2006-ban a kárpátaljai oktatási és felsőoktatási intézmények által kitöltött adatlapok alapján felmértük a kárpátaljai magyarok lehetőségeit az oktatás terén.

A nyugat-európai és kelet-európai kisebbségek tipológiai vázlatának meg-rajzolásánál az ismérvek szempontjából nincs lényeges különbség. Akülönbségek inkább létrejöttük körülményeiben és annak időtényezőjében jelentkeznek (nemzetté válás előtti vagy utáni időszakban történt-e, illetve a leválás az anyanemzetről mennyire volt drasztikus vagy simább, fájdalommentesebb). Akialakulásuk ezen két tényezője viszont hathatósan befolyásolja jelenlegi helyzetüket, főleg az önálló kulturális élet megvalósítása terén, melynek legmeghatározóbb ismérve az anyanyelv ismerete, alkalmazása. Ebből a szempontból a nyugat-európai kisebbségek-nél előrehaladott az anyanyelv - diglosszia - nyelvcsere - többségi nyelv folyamat. Majdnem teljessé vált a kétnyelvűség, ami valójában inkább diglosszia, mint bilingvizmus. Az anyanyelv presztízse, társadalmi értéke háttérbe szorult és használata a magánszféra területére korlátozódik, inkább a vidékre jellemző, a falvakban él tájnyelvként és nem a magas kultúra terjesztőjeként és hordozójaként, ami a nyelvfejlődés szempontjából megtorpanást jelent, és előbb-utóbb az elsorvadáshoz vezet. A nyugat-európai kisebbségek leírásánál a nyelvhasználat és -ismeret mellett szintén a térbeli elhelyezkedésüket, gazdasági-társadalmi pozíciójukat, számosságukat, és ezek függvényeként megjelenő identitástudatukat szokták figyelembe venni.

A kelet-európai kisebbségek helyzetének leírása esetén is a fentiekben felsorolt ismérveket szokták áttekinteni, amit az anyanyelvhasználat és az önálló szellemi-kulturális élet fenntartása szempontjából bizonyos - pontosabban, egyértelműbben körülírható, behatárolható - kategóriákba, mértékekbe sorolnak. Egyik legfontosabb ismérv a számosságuk, amely arra adhat támpontot, hogy az adott kisebbség milyen szinten (országosan vagy regionálisan, esetleg úgy sem) képes részt venni saját helyzetének, érdekének megfogalmazásában társadalmi szinten, milyen súllyal vehet részt az érdekérvényesítési folyamatban, illetve mennyire van esélye a minél teljesebb kulturális életre és annak fenntartására, a szellemi szintjének megőrzéséhez szükséges elit reprodukálására. A területi elhelyezkedés szempontjából az egy tömbben élő (kompakt elhelyezkedésű) nemzeti kisebbségek bírnak erősebb pozíciókkal, melyet erősíthet az identitástudatuk foka, ami tükröződik az anyanyelvhasználatban és a másik nyelv(ek) ismeretében. A fenti ismérvek, tehát a számosságuk, térbeli elhelyezkedésük, identitástudatuk milyensége mellett nagyon fontos a gazdasági helyzetük, azaz munkaerő-piaci pozícióik, szervezettségük, ami fennmaradásuk, vagyis az érdekartikuláció és érdekérvényesítés szempontjából nem mellékes, politikai helyzetük, kulturális intézményeik, az információ legújabb forrásaihoz való hozzáférési lehetőségek.

A kulturális élet szerves része az oktatás mint a kultúra alapjainak és a történelem folyamán felhalmozott értékeinek rendezett közvetítésére, átadására létre-

hozott és fenntartott intézmény. A kisebbségek szempontjából nem mindegy, hogy ez a fontos intézmény milyen nyelven, mit és hogyan közvetít, alkalmas-e a kisebbség szempontjából fontos társadalmi mobilitást biztosító tudás megszerzésére. Az oktatás megszervezésekor állandóim felmerülő kérdések között szerepel, hogy minden kisebbségnek egyformán van-e igénye az anyanyelvű képzésre, és igény esetén pedig a kisebbségek helyzete hogyan befolyásolja azok megvalósítását, valamint a megvalósításnál a hatalommal rendelkező többség figyelembe veszi-e, tolerálja-e ezeket az igényeket. Az itt felvetett kérdések különösen érdekesek abban az esetben, ha egy periódus alatt az egyik kisebbségből többségi nemzet lett, míg más nemzetből kisebbség vált, és mennyiben befolyásolja ez a többi kisebbség pozícióját, illetve milyen hatással van az anyanyelvű oktatás alakulására egy ilyen jellegű folyamat. A felvázolt történések érvényesek Ukrajnára, amely 1991 -ben lett független állam, és így az ukrán nép előtte a Szovjetunió belül az USZSZK polgárának számított, a nyelvhasználat és egyéb szempontok alapján valójában kisebbségi létben volt; az orosz nép ellenben a többségi, pontosabban a birodalmi helyzetből lett kisebbség a független Ukrajnában. Amagyarok a birodalomban is és az új államalakulatban is kisebbségként élték életüket. Változott-e, és ha igen miben változott helyzetük azzal, hogy szülőföldjük elhagyása nélkül ismét más állam polgárává váltak.

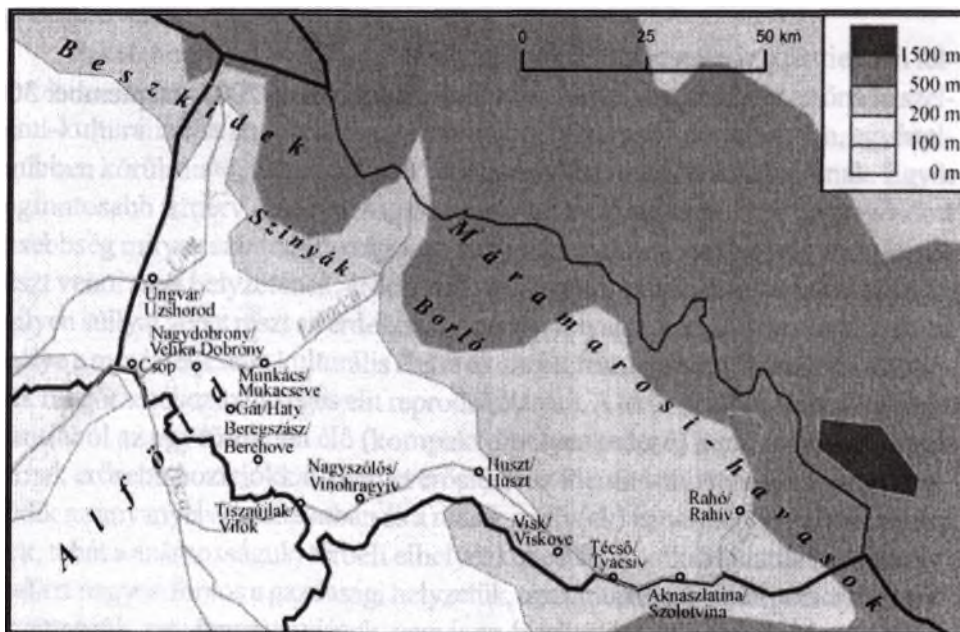
Beregszász, 2007. szeptember 30.

KÁRPÁTALJA MINT GEOPOLITIKAI EGYSÉG. A MAGYAR KÖZÖSSÉG FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE, DEMOGRÁFIAI VISZONYOK, MIGRÁCIÓS TENDENCIÁK A TERÜLETEN

Az adott fejezet Csernicskó-Orosz *Magyrok Kárpátalján* című könyve alapján íródott.

Kárpátaljának a mai Ukrajna Kárpátontúli területeként (ukránul Zakarpatszka a oblaszty) számon tartott, 12800 km²-nyi régiót tekintjük, amelyet északról Lengyelország, Ukrajna lemergi (lvivi), keletről ivano-frankivszi területe, délről Románia, délnyugatról Magyarország, nyugatról pedig Szlovákia határol. Mintegy természetes határként keletről a Kárpátok, délről pedig az államhatár mentén kanyargó Tisza folyó öleli körül (Magocsi 1996).

Kárpátalja térképe (Forrás: www.htmh.hu/terkepek)

A magyarság körében a terület Kárpátalja néven lett közismert. Eredetileg a Kárpátalja elnevezés a Szerednye-Munkács-Nagyszőlős vonalában húzódó peremvidék XIX. században kialakult elnevezése. Ez terjedt át az új politikai formáció kialakulásával a Verhovinára, a Tiszahátra és Máramarosra. A terület a történelmi

Magyarország Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros, illetve részben Szabolcs megyéből kikanyarított részekből áll, és nagyjából megegyezik azzal a tájegységgel, amit a magyar földrajztudomány Északkeleti Felvidéknek nevez. Folyóvölgyekkel tagolt hármass hegyláncsorozat teszi ki a terület négyötöd részét, amihez kapcsolódik a Szatmár-Beregi-síkság egy része (ugocsai Tiszántúl, ugocsai, beregi, ungi Tiszahát, Szernye-mocsár vidéke) (S. Benedek 1993).

A helyi szláv lakosság sajátos kultúrájával és nyelvével erősen különbözik az Ukrajna más területén élő ukránoktól, ami nemzetiségi hovatartozásának megítélése szempontjából megosztja a tudósokat. Az egyik hipotézis szerint önálló népről, a ruszinokról, ruténokról van szó, akik a magyarok által elfoglalt területeken talált szláv lakosság leszármazottai, tehát a kontinuitás alapján ők az őshonos lakosok a vidéken. Egy másik elmélet szerint a kárpátaljai őshonos szláv lakosság a honfoglaláskor itt talált ukránok leszármazottai, akik miután a honfoglaló magyarok elhódították a területet a kijevi fejedelemségtől, az ezeréves magyar elnyomás és asszimilációs törekvések hatására kultúrájukban, nyelvükben megváltoztak, és így az ukránság néprajzi csoportjának tekinthetők, nyelvük pedig az ukrán nyelv dialektusaként definiálható.

Más álláspontot képvisel Kobály József kárpátaljai történész. Véleménye szerint a helyi lakosság nemzetiségileg ukrán, de nincs kontinuitás a honfoglalás idején itt élt szlávok és a mostani lakosság között. Az itt talált szláv lakosság beolvadt a magyarságba. A helynevek, különösen a hidronímák, a történelmi források, a helyi szláv lakosság néprajzi sokszínűsége (néprajzilag négy nagy csoportot különböztetnek meg: dolisnyákok, bojkók, lemkek, huculok) alapján arra a következtetésre jutott, hogy az itt élő szláv lakosság Ukrajna különböző vidékéről települt be folyamatosan a XIII. századtól kezdve (Kobály 1997).

Az itt élő szláv és magyar lakosság viszonyát nem terheli mély történelmi alapú feszültség. Az érzékelhető, meglévő konfliktusok a XX. század politikai eseményeinek következményei.

Az első világháború után az 1919. szeptember 10-én Saint-Germainban aláírt szerződés értelmében a terület Podkarpatska Rus néven a történelmi Felvidék részeként a Csehszlovák Köztársasághoz került. 1938. november 2. és 1939. március 15. között a terület ismét Magyarország fennhatósága alá került. A Magyar Köztársaság a terület magyarlakta részeit az Ungvár-Munkács-Nagyszőlős-Técső vonaltól nyugatra visszacsatolta a vármegyerendszerhez, ettől keletre pedig a ruszinlakta területeket a ruszin autonómia kilátásába helyezésével egy sajátos közigazgatási egység, a Kárpátaljai Kormányzóság fennhatósága alá rendelte.

1945. június 29-én a Szovjetunió és Csehszlovákia egyezményt írt alá a területnek a Szovjetunióhoz történő csatolásáról. A mai Kárpátalja mint geopolitikai egység Kárpátontúli terület (Zakarpatszkaja oblaszty) néven a Szovjetunió

Legfelsőbb Tanácsa 1946. január 22-én hozott rendelete értelmében lett az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság része. Áttekinthetőbb, ha összefoglaljuk a terület történelmének sorsfordulóit.

Kárpátalja történelmének sorsfordulói a XX. században

- V 1918. **november 9.** - Ungváron megalakul a magyar-ukrán néptanács
- V **1918. december 25.**-a magyar kormány közzéteszi a ruszin autonómiáról szóló törvényt, létrejön a Ruszka Krajna autonóm kormányzóság
- V 1919. **március 13.** - Kárpátalját Csehszlovákiához csatolják
- V 1919. **szeptember 10.** - a döntést szentesíti a Saint-Germain-en-Layében kötött szerződés
- V 1938. **október 9.** - megalakul Podkarpatska Rus autonóm kormánya
- V 1938. **november 2.** - az első Bécsi döntés alapján Kárpátalja magyarlakta sávja visszakerül Magyarországhoz
- V 1939. **március 14.** - Volosin proklamálja Kárpáti Ukrajna önállóságát és kéri a német birodalom védnökségét
- V 1939. **március 18.** - a teljes terület ismét visszakerül Magyarországhoz
- V 1940. **július 23.** - Teleki Pál aláírja a Kárpátaljai vajdaságról és annak önkormányzatáról szóló törvénytervezetet
- V **1944. április 15.** - **megkezdődik a zsidók deportálás**
- V 1944. **október 27.** - a szovjet hadsereg elfoglalja Kárpátalját
- V 1944. **november 12.** - elrendelik a magyar és a német férfiak lágerbe hurcolását, a „málenkij robot” kezdete
- V 1945. **június 29.** - a Szovjetunió és Csehszlovákia megkötö a szerződést a terület Szovjetunióhoz történő csatolásáról
- V 1991. **augusztus 24.** - Ukrajna függetlenségének kikiáltása, kiválása a Szovjetunióból

A történelmi sorsfordulók, különösen az „országváltások” erősen befolyásolták az itt élő emberek életét, sorsát, jövőjét. Mindegyik „országváltás” egyúttal nyelvváltást és a politikai berendezkedés, irányítás, közigazgatás szerkezetének a hirtelen változását jelentette. A változás eredményeként az értelmiségi réteg minimalizálódott minden esetben, mert vagy nem tudták ellátni munkakörüket az új helyzetben a nyelvi-kommunikációs nehézségek és az új rendszer ismeretének hiányában, vagy az új hatalmak szemében megbízhatatlanná váltak, és elvesztették állásukat, vagy lelkiismereti okokból önként mondtak le hivatalukról.

Kárpátalján kezdődtek a zsidó deportálások, amelyek révén a területről majdnem eltűnt a középréteg, és mivel az itt élő zsidóság magyar anyanyelvű volt, így gyengült a magyar kultúra helyzete, szűkült a magyar nyelvhasználat tere. Ezt a folyamatot erősítette az 1944-es magyar férfiak elhurcolása, a „málenkij robot”, amikor háromnapos jótételési munkára behívták a 18-50 év közötti magyar férfiakat, és a szolovai gyűjtőtábor után a szibériai lágerekbe deportálták őket, akiknek nagy része soha nem látta viszont szeretteit, szülőföldjét. A szovjet rendszer első éveiben a református, katolikus, görög katolikus (azok, akik ragaszkodva hitükhöz nem akartak áttérni a pravoszláv vallásra) papokat, kulákokká minősített gazdákat, mint rendszerellenes elemeket szintén deportálták a Gulag lágereibe.

Az itthon maradt öregek és asszonyok a tradicionális családban kialakult szerepek szerint nevelkedtek és éltek életüket, így képtelenek voltak az érdekarikulációra és érdekképviselésre, és kész csoda, hogy elbírták és ellátták a hirtelen vállukra nehezedett családfenntartás feladatait, a gazdálkodás megszervezését, amelyek az elhurcolt férfiak, a családfenntartók helyett rájuk maradtak.

A negyvenes évek végére katonaköteles korba cseperedtek azok a fiúk, akik még gyerekek voltak az 1944-es deportálás idején, és immár mint szovjet állampolgárok, velük kapcsolatban is érvényesíteni kellett az általános hadkötelezettségre vonatkozó törvényt. Viszont ezek a fiatalok a bűnös nemzet részei voltak az 1944. november 26-án Munkácson szervezett népgyűlésen elfogadott kiáltvány szerint, ahol határozatban rögzítették, hogy az ukrán és a magyar nép örökös ellenségek. A kinyilvánított kollektív bűnösség értelmében szovjet állampolgárként a rendszer ellenségének tartották őket, akik kezébe szovjet fegyvert nem mertek adni, de azt sem nézhette jó szemmel a hatalom, hogy családjukkal maradván pótolják a lágerekben sínylődő férfikezeket. Ezt a korosztályt nem sorozták be a szovjet hadseregbe, hanem a katonaszolgálati idő (három év volt ekkor) letöltése helyett hároméves „önkéntes” jótételési munkára a donbaszi szénmedencébe küldték. Akik ezt vállalták, egészségileg megrokknva tértek haza, ha hazatértek az ott uralkodó majdnem lágerközeli helyzet és munkakörülmények miatt, akik nem mentek el, a tettükért a bíróság előtt feleltek, így közülük sokan évekig bujkáltak. A kárpátaljai magyarság helyzete Sztálin halála után, a férfiak részének visszatéréssel kezdett konszolidálódni.

A sztálinizmus áldozatait a mai napig nem rehabilitálták, csak töredékét, részben azokat, akik hivatalos peres eljárás alapján lettek elítélve. Így a kárpátaljai magyarok ezen korosztálya úgy élte le az életüket, hogy a rendszer ideológiája szerint büntetett előéletűek voltak, ami gátolta szakmai előmenetelüket, befolyásolta saját és utódaik iskolai tanulmányait, ugyanis a szovjet rendszerben a továbbtanulás egyik alapvető feltétele a politikai megbízhatóság volt. A sztálini lágerek áldozatai nemhogy kárpótlásban részesültek volna, de míg egy volt szovjet veterán (halála esetén hozzátartozója) kiemelt nyugdíjat kapott, valamint egyéb

megkülönböztetett elbánásban, juttatásban részesülhetett (pl. továbbtanulás esetén felvételi nélkül bármely oktatási intézményben tanulhattak), addig azok a magyarok, akik megjárták a szovjet lágereket, életük végéig hazaárulónak számítottak, annak minden negatív következményével és hátrányával együtt, aminek hatását leszármazottaik és hozzátartozóik és érezték.

A terület Szovjetunióhoz történt csatolása gazdaságilag is megváltoztatta, tönkretette a vidéket. A Kárpátalja területét alkotó négy történelmi vármegyét (Ung, Ugocsa, Bereg, Máramaros), melyek egyúttal az évszázadokon át kialakult természetes kulturális-gazdasági régióként működtek, határokkal átszabták. Különösen nagy traumát jelentett a volt Ung és Máramaros megyék esetében. Az országhatárt úgy alakították ki, hogy az a megyéket megosztotta, majdnem kettészelte, ami szellemi és gazdasági fejlődésüket visszavetette. A régiók szellemi-gazdasági központjai más-más országba kerültek, ezáltal fejlődése lelassult.

A régiónak az a része, amely centrum nélkül maradt, elvesztette szellemi központját, vagyis az ott élő lakosok számára megszűntek a tanulási-művelődési, továbbtanulási lehetőségek, a gazdálkodók, kereskedők számára megszűnt az a felvevő piac, ami a boldogulásukat jelentette. Például Ung megye Csehszlovákiához csatolt része Ungvártól 10-30 km-re volt és így az ott élő gazdálkodók és kereskedők számára Ungvár volt a legközelebbi felvevő piac, ami a legoptimálisabbnak számított, addig az új helyzetben ez a határ átjárhatatlanná vált, így termékeiket nem vagy csak alig tudták értékesíteni, illetve a mintegy 70-100 km-re fekvő Kassára kellett orientálódni, ami már gazdaságilag ráfizetésessé tette a portékáikat. Ung megyének ezen a részén élők számára megszűntek a továbbtanulási lehetőségek, illetve szintén a számukra távoli Kassa jelenthette azt, így nem csoda, hogy a mai napig érezhető a hatása, Szlovákia egyik legfejletlenebb régiójának számít.

Máramarosnál a megye székhelye került Romániához, így az ukrainai rész maradt szellemi-gazdasági központ nélkül. A területhez tartozó városok (Técső, Rahó, Huszt) ezt a szerepet nem tudták átvállalni. Ebben az esetben a gazdasági fejlődést erősen gátolta és gátolja a mai napig az, hogy a régiót szolgáló vasút mintegy 30 km-es szakasza Románia területére került, amelynek használatában a két „testvéri szovjet állam” nem tudott megegyezni, illetve napjainkban sem változott a helyzet. Ennek következtében, míg a történelmi Magyarország idején Rahóról közvetlen járáttal eljuthatott a lakosság és az áru akár Budapestig vagy bármely Európai városba, úgy a szovjet rendszer kialakulása óta nincs közvetlen járat Rahó és Kárpátalja fővárosa, Ungvár között. Vasúton napjainkban is csak Nagybecskőig utazhatunk, mert itt a vasút a természeti viszonyoknak megfelelően a Tisza túloldalán megy, tehát Romániában és majd csak majdnem Rahó alatt kanyarodik vissza a Tisza jobb partjára. Ez azt jelenti, hogy bármilyen árut közúton kell szállítani vagy átrakodni ott, ahol a vasút Kárpátalján belül megszűnik.

Az „országváltások” nemcsak a kulturális-gazdasági életet, de az emberek magánéletét is korlátozták/korlátozzák. Lassan sokak számára ismertté válik az ungvári kettézárt falu, a két Szelmenc helyzete, melynek az alvégét és felvégét a vasfüggöny kettézárta, ezzel mesterségesen megszakította a családi, emberi kapcsolatokat. Hasonló települést többet is találunk a területen. Például Nagybocksó és Kisbocksó, vagy Técső és Kistécső. Az előbbi esetében a római katolikus templom Kisbocksóban volt, ami a Tisza bal partján fekszik és ma Románia része, így évtizedeken keresztül a nagybocksóiaknak nem volt templomuk. A két Técső közötti közúti hidat a háború végén a német hadsereg felrobbantotta, és ezzel megszűnt a kapcsolat barát-barát és testvér-testvér között, mivel a bal parti rész szintén Romániához került. A mai napig nem került napirendre a híd visszaállítása. Az ilyen eset nem csak a magyarok által lakott településekre jellemző, ami azt jelenti, hogy amásodik világháború okozta sebek még nagyobb károkat okoztak, mint a korábbi „országváltások” és még mind a mai napig nem gyógyultak be, a változást nem vagy alig érzik az itt lakók.

A kárpátaljai magyarság a nagy vesztese a legutóbbi „országváltásnak”, ami egyúttal rendszerváltást is jelentett. Az országban végbement rendszerváltáskor a reprivatizáció vagy annak kárpótlása semmilyen szinten és mértékben nem volt. A szovjet vagyoni lebontását a gazdaságban részt vevők között vagyonyjegyek alapján oldották meg. A vagyonyjegyeket a betöltött pozíciók, a cégnél ledolgozott szolgálati idők alapján igényelhetők. Amagyarok nagy része „rovott múltja” miatt nem építhetett karriert, a lágerévekben vagy a donbaszi szénmedencében töltött éveket sem a nyugdíjukba, sem a kitöltött munkaévekbe nem számolták be, és így az új élet megalapozásához vajmi kevés alapot szerezhettek. A politikai diszkrimináció révén kapcsolati tőkével sem rendelkeztek, így számos privatizációs lehetőségről csak utólag értesültek. Hátrányos helyzetbe kerültek azáltal is, hogy iskolázottsági szempontból a terület egyik legalacsonyabb mutatókkal rendelkező társadalmi rétegét képezték, ami kapcsolatba hozható politikai diszkrimináltságukkal, illetve a kisebbségek számára hozzáférhető továbbtanulási lehetőségek hiányával, az oktatás nyelvének változásával.

A mostani huszonéves korosztállyal is megesezt az, ami nagyszilveikkel, hogy más országban ébredtek, mint amelyikben fejüket álmra hajtották. Akét ország, a Szovjetunió és Ukrajna közötti különbség ugyan első látásra nem tűnik olyan nagy, mint a korábbi évtizedekben, de elég volt ahhoz, hogy alaposan befolyásolja a lakosság életét. Az új „országváltás” egyik legszembetűnőbb és leginkább befolyásoló ténye az volt, hogy az államnyelv az ukrán lett. A Szovjetunióban a magyar tannyelvű iskolákban nem tanították az ukrán nyelvet, annak ellenére, hogy ez volt a környezeti nyelv, így felnőtt két generáció úgy, hogy nem beszél és nem is tanult ukránul. Az új állam, amely kisebbségiből államalkotó nemzetté vált, hamarosan nemzetállam építésébe kezdett. Az államnyelv az ukrán, viszont az orosz nyelv az ország egységének megőrzése érdekében hallgatólagosan megőrizte kiemelt státusát. Anyelvoktatás kérdését nem sikerült megoldani. A mai napig hiányoznak a hatékony nyelvoktatást segítő személyi és tárgyi feltételek: szakképzett nyelvtanárok, iskolai kézi-

szótárak, megfelelő tankönyvek, módszertani segédanyagok. A nyelvtanítás gondjainak megoldása helyette az új, független állam az oktatás nyelvének megváltoztatását tűzte célul (legalábbis az 1990-es években). Az államnyelv tanításánál a kisebbségek számára alapvető gond a mai napig az, hogy politikai érzékenység miatt az irányító szervek nem tudják elfogadni azt, hogy második nyelvként, annak módszerei és eszköztára alapján oktassák az ukránt. Az eredménye ennek az egy évtizede tartó állapotnak, vagyis a legújabb „országváltásnak”, hogy felnőtt egy olyan generáció, amely az orosz már nem tanulta meg, az ukránt pedig önhibáján kívül nem érkezett elsajátítani, így nagyrésztük számára a továbbtanulási lehetőségek leszűkültek. Azok, akik megtanulták az ukránt, és akik számára - bármilyen tannyelvű iskolát is végeztek - ez a nyelv a második nyelvként funkcionál, saját országukban, szülőföldjükön nem egyenlő feltételek mellett, nem egyforma starthelyzetből rajtolnak a versenyvizsgákon a társadalmi mobilitás alapjait biztosító továbbtanulás terén. A nyelvhasználat lehetőségei összefüggésben állnak az adott nyelvet beszélők számosságával.

Nézzük, hogyan alakult a kárpátaljai magyarok számossága az elmúlt évtizedben.

Az 1989-es népszámlálási adatok szerint az Ukrajnában élő 163 111 magyar közül 155 711 (95,4%) Kárpátalján élt, míg a 2001-es népszámlálás szerint az országban élő 156 600 magyar közül 151 516 élt Kárpátalján (96,75%). A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az ukrajnai magyarok túlnyomó többsége Kárpátalján él. Ahágon túliak számaránya Ukrajna többi 24 megyéjében 5084 fő, annyi, mint egy nagyobb település, mint Nagydobrony lakossága. Amagyságra csak Kárpátalján őshonos, a többi megyébe főleg innét települtek át. Kisebb, elszórt kolóniákban élnek a nagyobb városokban, főleg az egyetemi városokban, ahol számos esetben tanulmányaik elvégzése után telepedtek le, vagy mások egzisztenciális okokból ott találták meg lehetőségeiket. A legismertebb közösség Lembergben és Kijevben él. Az ezer főt elérő magyar populáció Kárpátalján kívül nem mutatható ki. Azt is megállapíthatjuk, hogy az ukrajnai magyar diaszpóra fogyása jelentős. A két népszámlálás között eltelt időszakban 2316 fővel csökkent, vagyis harmadával kevesebben vallották magukat magyarnak 2001-ben, mint 1989-ben.

Kárpátalja nagyobb nemzetiségeinek aránya 1989-ben és 2001-ben

(Forrás: Maco-Luc 1997, Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

	Számuk Ukrajnában		Ebből Kárpátalján él		A Kárpátalján élők aránya az országos létszámhoz viszonyítva	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Ukrán	37419053	37541700	976749	1010127	2,6 %	2,7%
Magyar	163111	156600	155711	151516	95,4 %	96,8%
Orosz	11355582	8334100	49458	30993	0,4%	0,4%
Román	134825	151000	29485	32152	21,0%	21,3%
Cigány	47917	47600	12131	14004	25,3 %	29,4%
Német	37849	33300	3478	3582	9,2 %	10,8%

Célszerű megvizsgálni a nemzetiségek megoszlását a terület közigazgatási szerkezetének figyelembevételével.

Kárpátalja közigazgatásilag 13 járásra és 5 megyei alárendeltségű városra oszlik. A területen 609 település található. A települések közül öt területi (megyei) szintű város (Ungvár, Munkács, Huszt, Beregszász, Csap), 5 település kapta meg a városi rangot (Szolyva, Nagyszőlős, Ilosva, Rahó, Técső), 20 városi típusú település (mezőváros), és 579 falu. A falvak 305 községi tanácshoz tartoznak. Kárpátalja Ukrajna egyik legsűrűbben lakott területe. A lakosság lélekszáma a 2001 - es népszámlálási adatok alapján 1 253 900 fő.

Az 1989-es és a2001-es népszámlálási adatok alapján Kárpátalja lakosságát és nemzetiségi megoszlását a következő táblázatba foglalhatjuk össze. A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a magyarság jelentős számban a Beregszászi, az Ungvári, a Nagyszőlősi járások területén él. Anagyobb kárpátaljai városokban - Ungváron, Munkácson, Huszton, Nagyszőlősön - az ottani más nemzetiségű lakosok számarányához viszonyítva a magyarok szórványnak számítanak.

Kárpátalja lakossága és nemzetiségi megoszlása abszolút számokban és arányuk százalékban járásonként az 1989-es népszámlálás adatai alapján

(Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

Sorszám	Járások	Lakosok száma	A járás lakosainak nemzetiségi megoszlása abszolút számokban és százalékokban							
			Ukrán	%	Magyar	%	Orosz	%	Egyéb	%
1.	Técsői	165057	135211	81,92	6156	3,73	2982	1,81	20708	12,54
2.	Huszt	126348	166258	92,05	5747	4,60	3144	2,51	1033	0,84
3.	Ungvár v.	116101	81054	69,81	9179	7,91	16632	14,33	9236	7,95
4.	Nagyszőlősi	112611	70548	65,85	27946	25,81	2375	5,59	1792	2,75
5.	Munkácsi	104826	87345	83,31	12897	12,30	1071	1,03	3513	3,36
6.	Ilosvai	97135	95328	98,13	265	0,28	925	0,95	623	0,64
7.	Rahói	85624	70705	82,57	3511	4,10	1191	1,40	10217	11,93
8.	Beregszászi	85115	21584	25,35	56971	66,93	2881	3,40	3679	4,32
9.	Munkácsi v.	83308	58489	70,20	6713	8,06	12445	14,94	5661	6,80
10.	Ungvári	63999	37662	58,32	21862	34,15	962	2,25	3513	5,28
11.	Szolyvai	55471	52319	94,31	433	0,79	1651	2,98	1068	1,92
12.	Ökörmezői	50308	49596	98,58	111	0,23	428	0,85	173	0,34
13.	Perecsenyi	32790	31326	95,53	196	0,60	791	2,42	477	1,45
14.	Nagybereznai	30464	29186	95,80	40	0,13	311	1,03	927	3,04
15.	Voióci	27154	26569	97,85	55	0,20	341	1,26	189	0,69
	Összesen	1245618	976749		155711		49458		63700	

Kárpátalja lakossága és nemzetiségi megoszlása abszolút számokban és arányuk százalékban járasonként a 2001-es népszámlálás adatai alapján

(Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

Sorszám.	Járások	Lakosok száma	A járás lakosainak nemzetiségi megoszlása abszolút számokban és százalékokban							
			Ukrán	%	Magyar	%	Orosz	%	Egyéb	%
1.	Técsői	171850	142978	83,2	4991	2,9	1799	1,0	21584 ²	12,6
2.	Huszti	96960	92146	95	3785	3,9	846	0,9	0	0
3.	Ilgvár v.	115568	89942	77,83	7972	6,9	11106	9,6	4228*	3,66
4.	Nagyszőlősi	117957	84263	71,44	30874	26,17	1425	1,2	920 ^{3 4}	0,78
5.	Munkácsi	101443	85168	84	12871	12,69	721	0,7	23755	2,3
6.	Ilosvai	100905	99498	98,6	114	0,1	642	0,64	263 ⁶	0,26
7.	Raliói	90945	76184	0,84	2929	3,22	774	0,85	11288 ^{7 8 9}	12,4
8.	Beregszászi	54062	10185	18,84	41163	76,14	361	0,67	2211 ¹⁰	4,08
9.	Munkácsi v.	81637	62965	77,13	6975	8,54	7326	8,97	2722 ¹¹	3,33
10.	Ungvári	74399	43489	58,45	24822	33,36	1485	2	4213 ^{10 11}	5,66
11.	Szolyvai	54869	51868	94,53	383	0,7	848	1,55	354 ¹²	0,65
12.	Ökörmezői	49890	49453	99,12	0	0	245	0,49	0	0
13.	Perecsenyi	32026	30857	96,35	0	0	430	1,34	306	0,96
14.	Nagybereznai	28211	27182	96,35	0	0	210	0,74	722 ¹²	2,56
15.	Volóci	25474	25182	98,85	0	0	165	0,65	0	0
	Összesen	1254614	101127		151516		30993		51186	

² Ebből 21298 román, 286 német

³ Ebből 1705 cigány, 2523 szlovák

⁴ Cigány nemzetiségűek

⁵ Ebből 1314 cigány, 215 szlovák, 846 német

⁶ Szlovákok

⁷ 10514 román

⁸ Cigányok

⁹ Ebből 1130 cigány, 1592 német

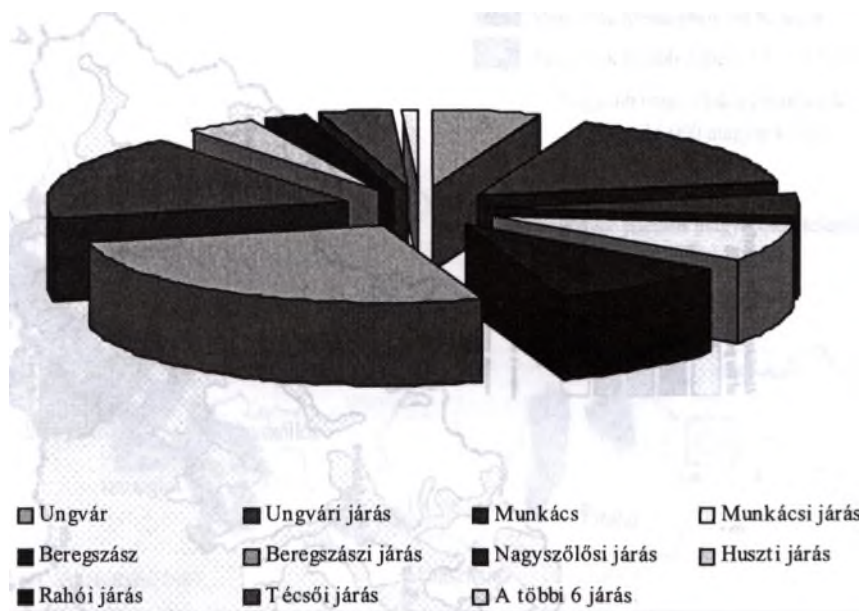
¹⁰ Ebből 3022 cigány, 1191 szlovák

¹¹ Szlovákok

¹² Ebből 452 cigány, 270 szlovák

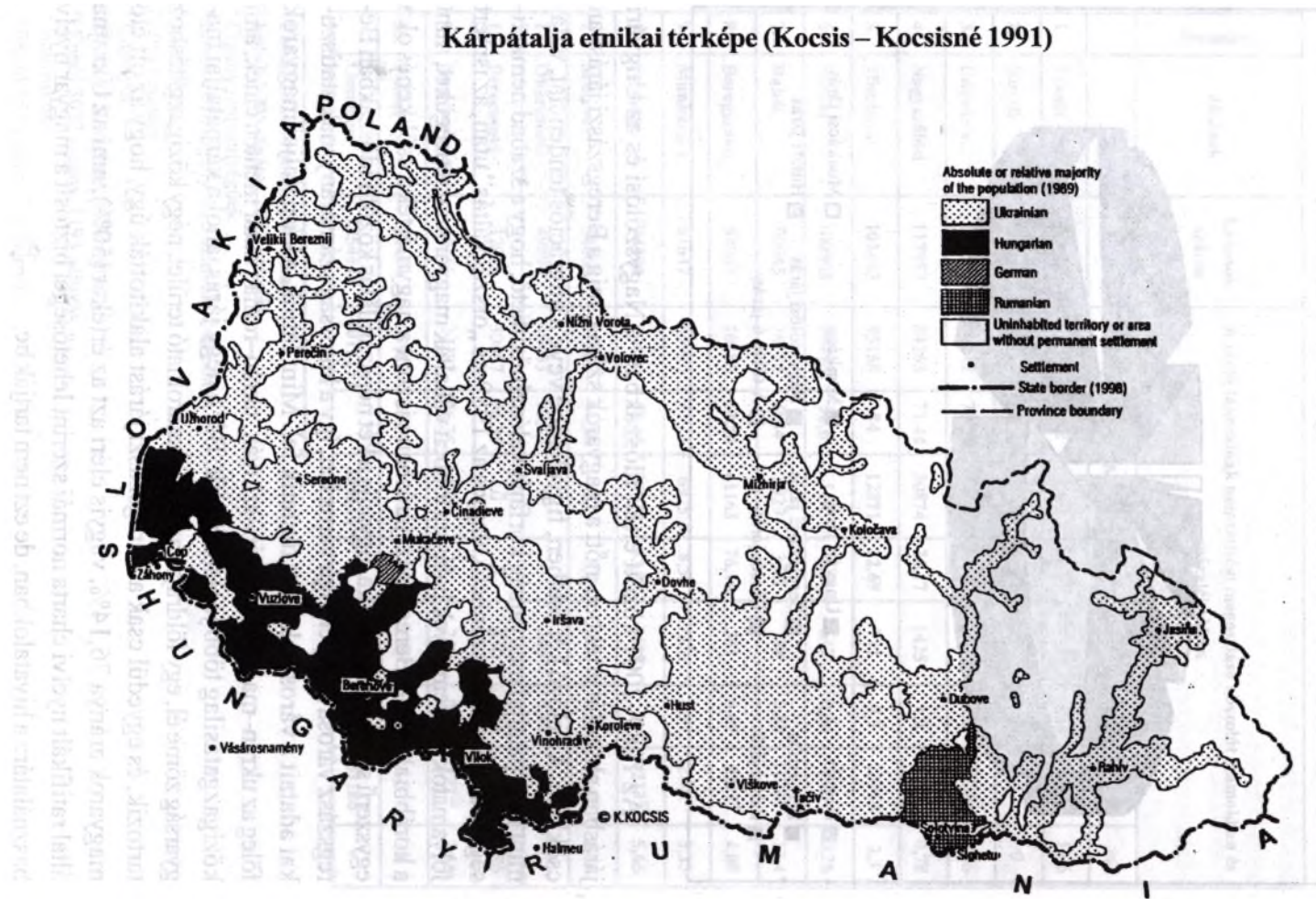
A magyarok megoszlása Kárpátalja közigazgatási egységei szerint

(Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

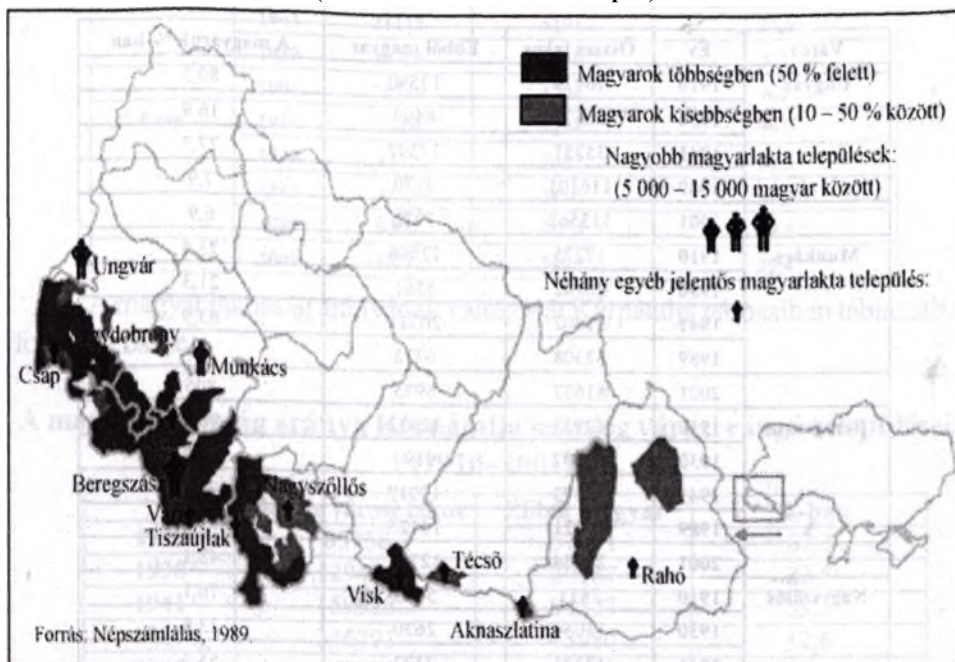
Az 1989-2001 között eltelt időszakban a Nagyszőlősi és az Ungvári járásban abszolút értékben nőtt a magyarok száma, míg a Beregszászi járásban csökkent. Az előző két esetben, figyelembe véve a migrációs tendenciát, valamint a kárpátaljai magyarság korfáját valószínűsíthető, hogy a szabad nemzetiség választásnak köszönhető, vagyis az 1989-es „országváltás” után, az ismert folyamatok és események hatására többen vállalták magyar nemzetiségüket, mint a korábbiakban. A Beregszászi járásban viszont a nagymértékű csökkenés oka egyszerű számítási technika, ugyanis a két népszámlálás közötti időszakban Beregszász városa megyei jogú város lett, így a lakosság számarányának statisztikai adatait a városok között tüntetik fel. Mint látjuk, a kárpátaljai magyarok főleg az ukrán-magyar, az ukrán-szlovák, ukrán-román határ mentén élnek, ami közigazgatásilag több járásra oszlik. Bár a négy járás, ahol a kárpátaljai magyarság zöme él, egy földrajzilag jól behatárolható terület, négy közigazgatáshoz tartozik, és egyedül csak a Beregszászi járást alakították úgy, hogy az ott élő magyarok aránya 76,14%, vagyis eléri azt az értéket (50%), ami az Ukrajna által ratifikált nyelvi charta normái szerint lehetőséget biztosít a magyar nyelv használatára a hivatalokban, de ezt nem tartják be.

Kárpátalja etnikai térképe (Kocsis – Kocsisné 1991)

A magyarok földrajzi elhelyezkedése Kárpátalján

(Forrás: www.htmh.hu/terkepek)

A mai Kárpátalja területén élő magyarság a XX. század végéig viszonylag homogén tömböt alkotott, de az összefüggő településterület máig sem szakadozott szét teljesen. A XX. századot megelőzően a magyar és a szláv etnikum eltérő életmódja miatt a magyar és a szláv településterület csak keskeny sávban fedte egymást. A megye déli, síkvidéki sávját benépesítő magyarság összefüggő településszerkezete tulajdonképpen csak az 1920-1930-as években kezdett jelentősen felhígulni a szláv lakosság betelepítése következtében.

Bár a magyar településterület még ma is viszonylag pontosan körülhatárolható egység jó néhány vegyes lakosságú települést is találunk Kárpátalján, s nemcsak a városok, hanem a falvak között is. A nemzetiségek együttélésére azonban a szegregáció, az elkülönülés jellemző. Ezt támasztja alá egy szovjet néprajzkutató vizsgálata is, mely szerint „az egyes nemzetiségek a vegyes lakosságú falvakban is tömör csoportokat alkotnak: egyes negyedeket vagy utcákat magyarok laknak, másokat ukránok.... A település ilyen megoszlása jellemző a városi típusú falvakra, sőt a városokra is” (Grozdova 1971). Ez a megállapítás mára a városokra és a városi típusú településekre már nem jellemző.

Kárpátalján ma 10 városi rangú település található: Ungvár, Munkács, Huszt, Beregszász, Nagyszőlős, Szolyva, Rahó, Técső, Ilosva, Csap. Ebben a tíz, ma városi rangú helységben a századfordulón és a századelőn a magyar lakosság aránya volt a jelentősebb.

Kárpátalja ma városi rangú településeinek nemzetiségi összetétele

(Fonrás: Csemicskó 1998 és a Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

Város	Év	Összes lakos	Ebből magyar	A magyarok %-ban
Ungvár	1910	16919	13590	80,3
	1930	26675	4499	16,9
	1941	35251	27397	77,7
	1989	116101	9179	7,9
	2001	115568	7972	6,9
Munkács	1910	17275	12686	73,4
	1930	26102	5561	21,3
	1941	31602	20211	63,9
	1989	83308	6713	8,0
	2001	81637	6975	8,5
Beregszász	1910	12933	12432	96,1
	1930	19007	9190	48,3
	1941	19373	17917	92,5
	1989	29221	15125	51,7
	2001	26554	12785	48,1
Nagyszőlős	1910	7811	5943	76,1
	1930	11054	2630	23,8
	1941	13331	7372	55,3
	1989	25046	3171	12,6
	2001	25383	3633	14,3
Técső	1910	5910	4482	75,8
	1930	7417	2335	31,5
	1941	10731	5789	53,9
	1989	10297	2640	25,7
	2001	9519	2306	24,2
Rahó	1910	6577	1177	17,9
	1930	8893	1015	11,4
	1941	12455	3884	31,2
	1989	15490	1282	8,3
	2001	14969	1037	6,9
Mosva ^s	1910	1919	947	49,3
	1930	3065	99	3,2
	1941	3863	311	8,1
	1989	9541	107	1,1
	2001	9400	114	1,2
Szolyva	1910	3802	735	19,3
	1930	5807	393	6,8
	1941	8400	3039	36,2
	1989	17764	322	1,8
	2001	16983	335	2,0

Huszt	1910	10292	3505	34,1
	1930	17833	1383	7,8
	1941	21118	5191	24,6
	1989	30716	1759	5,7
	2001	28559	1706	6,0
Csap	1910	2318	2294	99,0
	1930	3572	2082	58,3
	1941	3498	3416	97,7
	1989	9307	3679	39,5
	2001	8870	3496	39,4

A magyar lakosság arányának változását Kárpátalja városaiiban táblázatban foglaltuk össze.

A magyar lakosság aránya Kárpátalja jelenleg városi rangú településein (1910-2001)

	Összes városi lakos	Ebből magyar	%-ban
1910	85756	57791	67,3
1930	129425	29187	22,5
1941	159922	94527	59,1
1989	346791	43980	12,6
2001	460429	53598	11,64

Az adott táblázat jól szemlélteti az első fejezetben leírtakat, mely szerint a politikai helyzet a területen milyen hatással van egy-egy nemzetiség területi elhelyezkedésére. Azokban az években, amikor Kárpátalja területe Magyarország része volt, a városi lakosság aránya jelentősen magasabb, mint más korszakokban.

A kárpátaljai nemzetiségek megoszlása a népszámlálások alapján (Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

Nemzetiségek	Lélekszámuk 2001-ben	A városi lakosság részaránya (%)					A falusi lakosság részaránya (%)				
		1959	1970	1979	1989	2001	1959	1970	1979	1989	2001
Ukránok	1010127	61,3	64,8	71,2	74,0	77,5	80,0	81,4	81,6	81,4	82,3
Magyarok	151516	18,1	15,9	13,8	11,6	11,6	15,0	13,7	13,7	13,1	12,3
Oroszok	30993	9,5	9,5	8,7	8,5	5,6	0,7	0,7	0,6	0,9	0,6
Románok	32152	1,1	1,1	1,0	1,0	1,2	2,4	2,7	3,1	3,3	3,4
Cigányok	14004	1,1	1,3	0,9	1,5	1,6	0,3	0,3	0,2	0,6	0,9
Szlovákok	5695	3,2	2,2	1,6	1,3	0,9	0,6	0,4	0,2	0,1	0,2
Németek	3582	0,6	0,6	0,3	0,3	0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1
Zsidók	565	3,5	2,9	0,8	0,5	0,1	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0

Mint a táblázatból láthatjuk, a kárpátaljai nemzetiségek közül 1959 óta folyamatosan növekszik a városokban az ukránok aránya, míg a magyarok aránya a városokban csökkenő tendenciát mutat, bár ez lényegében nem változott 1989 és 2001 között.

Kárpátalja nemzetiségeinek megoszlása településtípusonként

(Forrás: Népszámlálás adatai 1989, 2001)

	1919				2001			
	Faluban	%-ban	Városban	%-ban	Faluban	%-ban	Városban	%-ban
Ukrán	732640	75,0	244109	25,0	653416	64,7%	356711	35,31%
Magyar	111731	71,7	43980	28,2	97918	64,6%	53598	35,37%
Orosz	10714	21,6	38744	78,4	5127	16,54%	25866	83,45%
Egyéb	43742	68,6	19958	31,4	37724	41,01%	54254	58,99%
Összesen	898827	<i>122</i>	346791	<i>21,8</i>	794185	100	460429	100

Az 1989. évi népszámlálás szerint Kárpátalja 1 245 618 lakosaközül 346 791 fő (27,8%) élt városban, 2001-ben 460 429 fő (36,7%), vagyis mintegy 10 százalékkal nőtt a városban élők száma. Ennek okai között lehet az a gazdasági folyamat, amelynek eredményeként a falvakban megszűntek a kolhozok és azok, akik nem tudtak vagy nem akartak egyéni gazdálkodással foglalkozni, a városban keresték boldogulásukat.

Ha azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes nemzetiségeken belül milyen a városi, illetve a falusi lakosság aránya, kiderül, hogy a kárpátaljai magyarok jellemző településtípusa a falu, akárcsak az ukránoké, az oroszok nagy többsége azonban városi lakos.

A kárpátaljai magyarok járások közötti megoszlását az alábbi táblázat mutatja

A kárpátaljai magyarság megoszlása járásonként

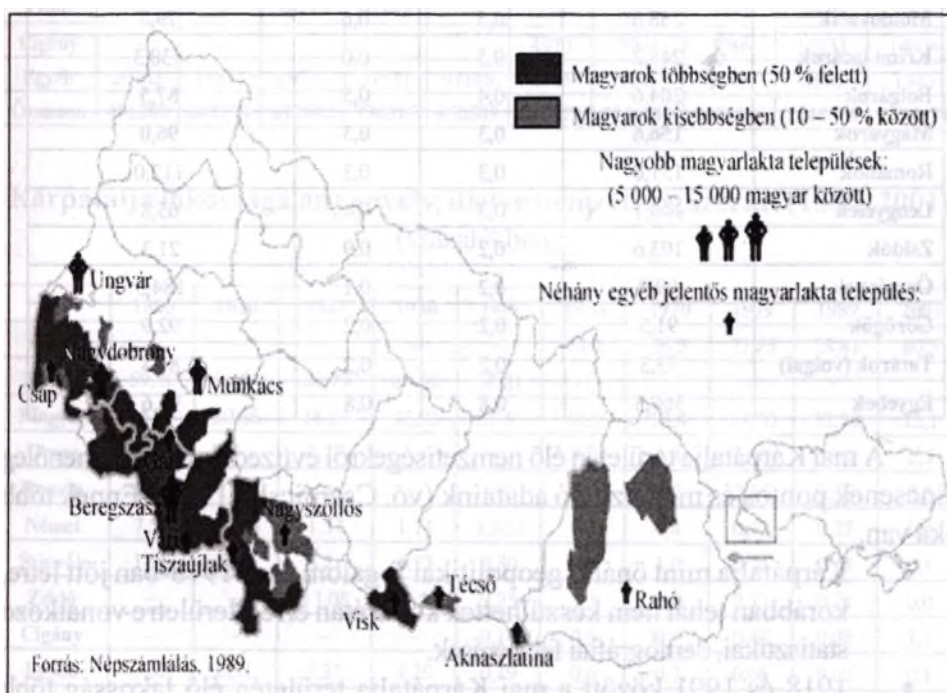
(Forrás: Népszámlálás adatai 1989,2001)

	Összes lakos		Ebből magyar		A magyarok aránya a járáson belül (%-ban)		Az összes magyar %-ban	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Ungvár v	n.a	115568	na	7972	7,9	6,9	Na	5,2
Ungvári	189407	74399	34720	24822	18,3	33,4	22	16,38
Munkács v	na	81637	na	6975	8,5	8,5	Na	4,6
Munkácsi	188134	101443	19610	12871	10,4	12,3	13	8,49
Beregszász és a Beregszászi járás	85115	80615	56971	53948	67	67	37	35,6
Nagyszőlősi	112611	117957	27896	30874	24,7	26,2	17	20,38
A többi 9 járás	670351	682994	16514	14054	2,4		11	9,28
Kárpátalja összesen	1245618	1254614	155711	151516		12,1	100	100

Eszerint négy járásban (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Nagyszőlősi) és Beregszász városában él a kárpátaljai magyarság nagy többsége. Ungvár, Munkács ettől a magyar tömbtől már elszakadt, így szórványként és nem a tömbmagyarság részeként kell kezelnünk. Ez a négy szomszédos járás közvetlenül az ukrán-magyar államhatár mellett terül el. Az Ukrajnában élő magyarok 85,3%-a él ebben a négy járásban.

A kárpátaljai magyarok megoszlása járásonként

(Forrás: www.htmh.hu/terkepek)

Demográfiai viszonyok, migrációs tendenciák Kárpátalján

A 2001 -es népszámlálás adatai szerint Ukrajnában több mint 110 nemzetiség él, de ebbe a számba találunk jó néhány olyan nemzetiséget, amelynek néhány tucat képviselője él az országban. A jelentősebb számban élő nemzetiségek számárányát a következő táblázat mutatja.

A népesebb nemzetiségek lélekszáma Ukrajnában a 2001-es népszámlálás adatai alapján

(Forrás: Ukrajna Statisztikai Állami Bizottsága 2002)

Nemzetiség	Lélekszám 2001-ben, ezer fő	Százalékarány az összlakosságon belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es százalékában
		2001	1989	
Ukránok	37 541,7	77,8	72,7	100,3
Oroszok	8334,1	17,3	22,1	73,4
Beloruszok	275,8	0,6	0,9	62,7
Moldovaiak	258,6	0,5	0,6	79,7
Krími tatárok	248,2	0,5	0,0	530,3
Bolgárok	204,6	0,4	0,5	87,5
Magyarok	156,6	0,3	0,3	96,0
Románok	151,0	0,3	0,3	112,0
Lengyelek	144,1	0,3	0,4	65,8
Zsidók	103,6	0,2	0,9	21,3
Örmények	99,9	0,2	0,1	184,3
Görögök	91,5	0,2	0,2	92,9
Tatárok (volgai)	73,3	0,2	0,2	84,4
Egyebek	369,3	0,8	0,8	94,6

A mai Kárpátalja területén élő nemzetiségekről évtizedekre visszamenőleg nincsenek pontos és megbízható adataink (vő. Cserniczkó 1998). Ennek több oka van.

- Kárpátalja mint önálló geopolitikai fogalom csak 1918-ban jött létre, korábban tehát nem készülhettek konkrétan erre a területre vonatkozó statisztikai, demográfiai felmérések.
- 1918 és 1991 között a mai Kárpátalja területén élő lakosság több államfordulatot ért meg, s az egyes államok népszámlálási adatai - az eltérő szemlélet és módszerek következtében - csak bizonyos fenntartásokkal hasonlíthatók össze.
- Az államfordulatokkal - kis mértékben ugyan, de - Kárpátalja területe is többször változott.
- Az egyes államok saját érdekeiknek megfelelően manipulálták a demográfiai adatokat, ezért azok nem mindig tükrözik a valós helyzetet.
- A volt Szovjetunióban a nemzetiségekre vonatkozó statisztikai adatokat titkosan kezelték.

Az alábbiakban Cserniczkó - Orosz (1999) munkáira, Molnár J. - Molnár D. I. (2003), valamint a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adataira (2003) alapozva foglaljuk össze a kárpátaljai etnikai viszonyok változását.

Kárpátalja lakossága anyanyelv, illetve nemzetiség szerint (1880-2001)
(abszolút számokban)

	1880	1910	1921	1930	1941	1959	1970	1979	1989	2001
Ukrán	-	-	-	-	-	686464	808131	898606	976749	1010127
Ruszin ¹³	239975	334755	372278	446478	500264	-	-	-	-	(10090)-
Magyar	102219	184789	111052	116975	233111	146247	151949	158446	155711	151516
Orosz	-	-	-	-	-	29599	35189	41713	49458	30993
Román	-	-	-	-	-	18346	23454	27155	29485	32152
Német	30474	63561	9591	12778	13222	3504	4230	3746	3478	3582
Szlovák ¹⁴	7849	6344	19632	34700	6847	12289	10294	8914	7329	5695
Zsidó	-	-	80117	91845	-	12169	10857	3848	2639	565
Cigány	-	-	-	-	-	4970	5902	5586	12131	14004
Egyéb	20763	13325	19772	31531	97145	6585	7515	7745	8638	1540
Összesen	401280	602774	612442	734315	850589	920173	1056799	1155759	1245618	1254614

Kárpátalja lakossága anyanyelv, illetve nemzetiség szerint (1880-2001)
(százalékban)

	1880	1910	1921	1930	1941	1959	1970	1979	1989	2001
Ukrán	-	-	-	-	-	74,7	76,5	77,75	78,41	80,5
Ruszin	59,80	55,54	60,79	60,80	58,81	-	-	-	-	-
Magyar	25,47	30,66	18,13	15,93	27,41	15,9	14,4	13,70	12,50	12,1
Orosz	-	-	-	-	-	3,2	3,3	3,60	3,97	2,5
Román	1,86	1,90	-	-	1,83	2,0	2,2	2,34	2,36	2,6
Német	7,59	10,54	1,57	1,74	1,550	0,4	0,4	0,32	0,27	0,3
Szlovák	1,96	1,05	3,21	4,73	0,80	1,4	1,0	0,76	0,58	0,5
Zsidó	-	-	13,08	12,51	9,25	1,3	1,0	0,33	0,21	0,0
Cigány	-	-	-	-	0,14	0,5	0,5	0,48	0,98	1,1
Egyéb	3,32	0,31	3,23	4,29	0,19	0,6	0,7	0,66	0,69	0,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1880 és 1910: *anyanyelv* szerint, 1921-től *nemzetiség* szerint. Az 1959 előtti népszámlálási adatok is Kárpátalja *mai* területére vonatkoznak, illetve vannak átszámítva. 1880, 1910, 1941: a magyarországi, 1921,1930 a csehszlovák, 1959,1970,1979 és 1989 a szovjet népszámlálási adatok alapján.

Kiszámítva a következő munkák alapján: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941), Botlik-Dupka (1993: 286), Kocsis-Kocsisné (1992: 34-35), Sztatiszticsnyij zbirnyik naszelennya Zakarpatszkoji oblasztyi za dannimi vszeszojuznoho perepiszu naszelennya 1989 roku. Uzshorod.1990,1-16.

¹³ 1880-1941 között az oroszokkal és az ukránokkal együtt, a táblázatban is.

¹⁴ 1921-1930 és 1959-1979 között a csehekkel együtt, a táblázatban is.

Az táblázatok alapján megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyarok lélekszáma abszolút értékben és a területen relatív arányában sem változott jelentős mértékben az elmúlt évtized alatt, vagyis a két népszámlálás között, annak ellenére, hogy bár nem rendelkezünk pontos szám adatokkal az elvándorlásról, azt ennél nagyobb mértékűnek tartják. Közrejátszhatott a magyarság számarányának növekedéséhez az is, hogy a népszámlálás egybeesett a magyar státustörvény elfogadásával, a magyarigazolványok kiváltásának lehetőségével, így a nemzetiségi hovatartozás kérdése nagyobb teret kapott a sajtóban és növelte fontosságát az egyének szemében is. A cigányság egy része már a korábbi népszámláláskor is magyarnak vallotta magát, majd ez a tendencia a státustörvény hatására erősödött, ezzel magyarázható, hogy például Munkácson a magyarság számának növekedésével párhuzamosan a cigányok számának csökkenését regisztrálták. A magyarság szempontjából nem várt pozitív eredményhez az is hozzájárulhatott, hogy akik korábban nyomás hatására magukat ukránnak vagy szlováknak vallották, többen újra magyarként lettek számba véve. Ez ajelenség főleg Ungváron és a Nagyszőlősi járásban volt számottevő (Molnár J - Molnár D. 1.2003).

Egy másik folyamatra is felfigyelhetünk: a területről gyakorlatilag a zsidó lakosság eltűnt. Míg 1921 -ben még a terület lakosainak 13,08%-át tették ki, addig 2001 -ben már lélekszámuk nem mérhető.

Bár az egyes népszámlálási adatokat - az eltérő módszerek, kérdések stb. miatt - meglehetősen nehéz egységesen kezelni és összehasonlítani. Az előző két táblázatból kitűnik, hogy az egyes államfordulatokat követő népszámlálások mindig nagyfokú eltérést mutatnak az előzőhöz képest, tehát a politikai változások nagyban befolyásolták a régió nemzetiségi összetételét.

Az 1880. és 1910. évi magyar statisztikai adatokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ezek *anyanyelvi* adatokat tartalmaznak. A zsidó lakosságot akkor anyanyelvi alapon elsősorban a német és a magyar anyanyelvűek közé sorolták be.

Az 1921. és 1930. évi népszámlálások adatai szerint a magyarság aránya nagyot zuhant Kárpátalján, ami egyrészt az államfordulattal járó, népmozgással magyarázható (magyar hivatalnokok, értelmiségiek stb. Magyarországra távozása, illetve cseh és szlovák hivatalnokréteg Kárpátaljára települése), másrészt azzal, hogy a *nemzetiséget* vizsgáló csehszlovák census külön nemzetiségként tünteti fel a nagyrészt magyar anyanyelvű zsidókat és cigányokat. Emellett ebben az időszakban a földreform jegyében több szláv telepet létesítettek a homogén magyar településterületen belül, a trianoni államhatár közelében.(Danyilovka, Dimicső, Badó, Újbótrágy, Cservona stb.)

Az 1941. évi, ismét magyar népszámlálás újabb fordulatot hozott a nemzetiségi arányokban.

Az első szovjet népszámlálást 1959-ben tartották Kárpátalján, amelynek során a lakosság nemzetiségi összetételét vizsgálták. Anépszámlálás adatai erősen torzítanak. A Kárpátalj át megszálló szovjet hadsereg 1944. november 13-i 0036. számú parancsa értelmében a 18 és 50 év közötti magyar és német férfi lakosságot ún. „málenkij robot”-ra hurcolta a Szovjetunió belső területeire (vö. Dupka 1994). Hozzávetőleges számítások és becslések szerint Kárpátaljáról 40-60 ezer férfit hurcoltak el a fenti határozat alapján.

Az 1970. és 1979. évi népszámlálás már a magyarság számának növekedését mutatja, az 1989. évi viszont csökkenést regisztrál. A visszaesés elsősorban a magyarok kivándorlásával, másrészt azzal magyarázható, hogy a magukat korábban főként magyarnak valló cigányok közül 1989-ben többen vállalták saját nemzetiségüket, mint azelőtt (vö. Jemec-Gyacsenko 1993, Migovics 1997). Erre utal, hogy a magyarok számának csökkenésével egy időben a cigányok száma 1979-hez képest 1989-re csaknem megduplázódott. A szovjet népszámlálások nemzetiségi mutatói mellett az anyanyelvre vonatkozó adatok is rendelkezésünkre állnak.

Anyanyelv és nemzetiség Kárpátalján nem mindig esik egybe. Azok közül, akiknek anyanyelve és nemzetisége nem azonos, a legtöbben a magyart tekintik anyanyelvűeknek, s ezzel együtt a magyar anyanyelvűek száma és aránya magasabb a magyar nemzetiségűek számánál. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint Kárpátalján még a magyar anyanyelvűek száma 166 700 fő volt, ami a megye lakosságának 13,3%-a, szemben a magyar nemzetiségűek 12,5%-ával. A kárpátaljai magyarok 97,2%-ának nemzetisége és anyanyelve azonos.

Az 1989. évi népszámlálási adatokat érdemes külön is szemügyre venni.

Kárpátalja lakossága 1989-ben (abszolút számokban)

(Forrás: Botlik-Dupka 1993:284.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ukrán	976749	961489	–	9333	4.605	575627	–	392031
Magyar	155711	151384	3200	991	–	65718	17723	72178
Orosz	49458	47378	1871	–	172	–	21813	26125
Cigány	12131	2491	1487	119	7973	3440	1265	7412
Román	29485	28964	198	153	73	15056	994	11809
Szlovák	7329	2555	2433	388	1890	3781	2081	1457
Német	3478	2576	641	212	36	1333	1580	560
Zsidó	2639	663	365	1307	298	853	1079	669
Egyéb	8638	4531	1143	2629	269	4239	1571	1275
Összesen	1245618	1202031	11338	15132	15316	670046	48106	514516

1. Nemzetiség. 2. Száma. 3. Anyanyelve és nemzetisége azonos. 4-6.: Nem azonos. Ebből: 4. Ukrán. 5. Orosz. 6. Magyar. 7. Anyanyelvén kívül beszél oroszul. 8. Anyanyelvén kívül beszél ukránul. 9. Nem tud más nyelvet. Forrás: Sztatistichnij zbimyk naszelennya Zakarpatszkoji oblasztyi za dannimi vszeszojuznoho perepiszu naszelennya 1989 roku. Uzshorod. 1990.

Vizsgáljuk meg közigazgatási egységenként a kárpátaljai magyarok arányát a területen. A táblázat alapján elmondhatjuk, hogy a kárpátaljai magyarok legnagyobb arányban a Beregszászi járásban élnek, a járás lakosainak 76,1 %-át teszik ki. Jelentős számban élnek az Ungvári járásban, ahol a lakosság 33,4%-át alkotják, a Nagyszőlősi járásban arányuk 26,2%, míg a Munkácsi járásban 12,7%, vagyis lényegében megegyezik a kárpátaljai magyarok területi arányával.

A lakosság nemzetiségi megoszlása Kárpátalján közigazgatási egységenként a 2001-es népszámlálás eredményei alapján

(Forrás: Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003)

	Közigazgatási egység	A népesség száma, ezer fő	Az adott nemzetiség aránya, %						
			ukránok	magyarok	románok	oroszek	cigányok	szlovákok	németek
1.	Beregszászi járás	54,0	18,8	76,1	-	0,7	4,1	-	-
2	Husztai járás	96,9	95,0	3,9	-	0,9	-	-	-
3	Dosvai járás	100,9	98,6	0,1	-	0,6	-	0,3	-
4	Munkácsi járás	101,4	84,0	12,7	-	0,7	1,3	0,2	0,8
5	Nagybereznai j.	28,2	96,3	-	-	0,7	1,6	1,0	-
6	Nagyszőlősi járás	118,0	71,4	26,2	-	1,2	0,8	-	-
7	Ökörmezői járás	49,9	99,1	-	-	0,5	-	-	-
8	Perecsenyi járás	32,0	96,3	-	-	1,3	-	1,0	-
9	Rahói járás	90,9	83,8	3,2	11,6	0,8	-	-	-
10	Szolyvai járás	54,9	94,5	0,7	-	1,5	-	0,6	-
11	Técsői járás	171,9	83,2	2,9	12,4	1,0	-	-	0,2
12	Ungvári járás	74,4	58,4	33,4	-	2,0	4,1	1,6	-
13	Volóci járás	25,5	98,8	-	-	0,6	-	-	-
14	Beregszász város	26,6	38,9	48,1	-	5,4	6,4	-	-
15	Huszt város	31,9	89,3	5,4	-	3,7	0,4	-	-
16	Munkács város	81,6	77,1	82,5	-	9,0	1,4	-	1,9
17	Ungvár város	115,6	77,8	6,9	-	9,6	1,5	2,2	-

Az adathiány jelentéktelen lélekszámra utal.

A kárpátaljai városok közül egyedül Beregszászban éri el a magyar anyanyelvűek aránya a cigány lakosságnak köszönhetően az 50%-ot.

Az etnikai viszonyokat a migráció is módosítja. Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy a Kárpátaljáról végleg külföldre távozók száma 1979-hez képest 1989-re megsokszorozódott, s ez a szám fokozatosan emelkedik. A táblázat adataiból is látszik, hogy az 1979-ig tejedő időszakra elsősorban abetelepülés jellemző, 1989-től kezdve azonban a kitelepülők aránya jóval magasabb. 1989, vagyis a határok átjárhatóvá válása óta a kárpátaljaiak már nemcsak a Kárpátokon túli keleti területeket célozzák meg, hanem - főként a magyarok közül - sokan vállalnak illegálisan

idénymunkát Magyarországon. A Magyarországon munkát vállalók számának növekedéséhez az is hozzájárult, hogy a Szovjetunió széthullásával a volt birodalom területén létrejött utódállamok közötti határok nehezítik az egykori szovjet köztársaságokba való utazást. Az ukrán gazdasági összeomlás következményeként jelentkező munkanélküliség is a magyarországi idénymunkára kényszeríti a kárpátaljai lakosság egy részét. 1989 óta jóval többen szorulnak arra, hogy idénymunkát vállaljanak, mint korábban (lásd a következő táblázatot).

Migrációs folyamatok Kárpátalján

(%-ban kifejezve az összlakosság számához viszonyítva 1920-1991)

(Forrás: Szabó 1993)

Év	Betelepült	Kitelepült	Idénymunkára jött	Idénymunkára ment
1920	3,5	0,3	0,3	0,2
1939	3,6	3,4	0,4	0,2
1944	0	3,3	0,1	0,1
1946	2,8	3,1	0	0
1959	1,4	0,1	0,1	0,1
1979	1,2	0,2	1,4	0,3
1989	0,6	3,2	1,6	6,4
1990	0,2	4,9	1,4	7,7
1991	0,1	5,5	1,3	10,3

Korábban a bevándorlók által folyamatosan növekedett a régió lakossága, ma már Kárpátalja migrációs vesztesége meghaladja a betelepülők és a természetes szaporulat együttes számát. Sokak szerint a kárpátaljai magyarság kivándorlása olyan méreteket öltött, hogy komolyan veszélyezteti a közösség megmaradását (vö. pl. Dupka-Horváth-Móricz 1990, Balla 1993).

Vizsgáljuk meg a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal adatait, hogy a migráció irányáról és mértékéről képet kapjunk.

A migráció általános irányai Kárpátalján 2003-ban

(Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2003)

	Abszolút számokban			10000 lakosra		
	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg
Régióon belüli	5922	5922	0	4,7	4,7	0,0
Régiók közötti	2621	4135	-1514	2,1	3,3	-1,2
Államok közötti	353	1381	-1028	0,3	1,1	-0,8
Ezen belül						
A FÁK országaiba	307	277	30	0,3	0,1	0,2
A Baltikumba	10	3	7	0,0	0,0	0,0
Egyéb országokba	36	1101	-1065	0,0	1,0	-1,0
Összesen	8896	11438	-2542	7,1	9,1	-2,0

A táblázatból láthatjuk, hogy a régió belüli migráció kiegyenlítődik, viszont a régiók közötti migrációnál migrációs veszteség mutatható ki, vagyis még mindig tart az elvándorlás a területről. Az oroszok számának jelentős csökkenése, amit az előzőekben megállapíthattunk arra utal, hogy a kitelepülőket főleg az orosz lakosság alkotja. Migrációs veszteséget tapasztalunk más államokba költözés révén. Azt is megállapíthatjuk, hogy a célszágok nem a volt szovjet köztársaságok.

Államok közötti migráció 2003-ban Kárpátalján

(Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal 2003)

	Abszolút számokban			10000 lakosra számítva		
	Betelepült	Kitelepült	IVfgrációs egyenleg	Betelepült	Kitelepült	Mgyáriós egyenleg
Uigvár	47	245	-198	13,5	483	-34,8
Beregszász	2	143	-141	08	53,8	-53,0
Mmkács	73	203	-130	8,9	24,6	-15,7
liszt	10	20	-10	3,1	63	-33
Beregszászi járás	1	81	-80	0,2	153	15,0
Nagybereznai járás	8	24	-16	2,9	8,7	-5,8
Nagyszőlősi járás	52	1M	-52	4,4	83	-4,4
Volód járás	1	4	-3	0,4	1,6	-u
Ilosvai járás	6	40	-34	0,6	4,0	-3,4
Ökörmezői járás	1	3	-2	02	0,6	-04
Munkácsi járás	31	121	-90	3,1	12,0	-8,9
Berecsenyi járás	4	11	-7	u	33	-23
Babái járás	12	17	-5	u	1,9	-0,6
Szilyvai járás	5	69	-M	09	123	-11,6
Técsőijáras	37	90	-53	23	53	-3,0
Ungvári járás	46	143	-97	7,0	21,7	-14,7
Husztí járás	17	63	•46	1,8	63	-4,7
Összesen	353	1381	-1028	2*	11,0	-83

Az előbbi táblázat a migráció tendenciáit tükrözi járásonként. A magyarok által lakott járásokban a kitelepülők aránya magas, és a Nagyszőlősi járás kivételével meghaladja a területi átlagot. Kimagasló kitelepülési arányt 2003-ban, a területen a legnagyobbat Beregszászban rögzítették, ahol 10000 lakosra 53,8 kitelepülő jutott. A kérdés az, hogy a betelepülők honnét, milyen területről, régióból jönnek, megbomlik-e hamarosan a nemzetiségi arány ezekben a járásokban, felgyorsul-e és, ha igen, milyen mértékben a szórványosodás.

Migráció a városokban és a járásokban Kárpátalján 2003-ban

(Forrás: Kárpátaljai Statisztika Hivatal 2003)

	Abszolút számokban			<i>10000</i> lakosra számítva		
	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg
Ungvár	1999	2185	-186	17,1	18,6	-1,5
Beregszász	59	432	-373	2,2	16,2	-14,0
Munkács	1533	1267	266	18,6	15,4	3,2
Huszt	264	336	-72	8,5	10,5	-2,0
Beregszászi járás	127	262	-135	2,4	4,3	-1,9
Nagybereznai járás	228	278	-50	83	10,1	-1,8
Nagyszőlöst járás	628	675	-47	53,3	57,3	-4,0
Volóci járás	21	271	-60	8,4	10,8	-2,4
Ilosvai járás	321	702	-381	3,2	7,0	-3,8
Ökörmezői járás	163	495	-332	3,3	10,0	-6,7
Munkácsi járás	813	965	-152	8,1	9,6	-1,5
Perecsenyi járás	165	284	-119	5,2	9,0	-3,8
Rahói járás	148	505	-357	1,6	5,6	-4,0
Szolyvai járás	412	575	-163	7,5	10,4	-2,9
Tccsői járás	419	959	-540	2,4	5,6	-3,2
Ungvári járás	1047	635	412	15,9	9,7	6,2
Husztai járás	359	612	-253	3,7	6,4	-2,7
Összesen	8896	11438	-2542	7,1	9,1	-2,0

A táblázat szerint az egész terület legnagyobb migrációs vesztesége abszolút értékben és relatíve is Beregszásznak van (-14%). Magas a migrációs veszteség a Nagyszőlősi járásban (-4%), a Beregszászi járásban (-1,9%). Migrációs többlet Ungváron és az Ungvári járásban rögzítettek. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a lakosság a központ irányába települ.

Az alábbi táblázatban rögzítettek szerint a régió belüli migráció, azaz a migrációs többlet a Beregszászi, a Munkácsi, az Ungvári járásokra jellemző, vagyis, ahol jelentős a magyarok lélekszáma, és egyúttal a kitelepülők aránya. Abban az esetben, ha ez az ütem megmarad, megbomlik a város és a járás etnikai összetétele, vagyis felgyorsul. A tapasztalatok és a falvak szerinti bontásban megadott nemzetiségi adatok szerint például, jelenleg az északi magyar-ukrán nyelvhatár a Sislóc-Gálocs-Koncháza-Ketergény-Császlóc-Korláthelmece községeknél húzódik, és ha betelepülés ilyen ütemben halad, eléri a Palágykomoróc-Szurte-Rát-Csap vonalat.

Régió belüli migráció Kárpátalján 2003-ban

(Forrás: Kárpátaljai Statisztikai Hivatal, 2003)

	Abszolút számokban			10000 lakosra számítva		
	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg	Betelepült	Kitelepült	Migrációs egyenleg
Ungvár	479	529	-50	40,9	45,1	-4,2
Beregszász	15	103	-88	5,6	38,7	-33,1
Munkács	471	417	54	57,2	50,6	6,6
Huszt	96	133	-37	30,0	41,6	-11,6
Beregszászi járás	26	57	-31	48,9	10,7	38,2
Nagybereznai járás	59	93	-34	21,4	33,7	-12,3
Nagyszőlősi járás	239	299	-60	20,3	25,4	-5,1
Volóci járás	88	106	-18	35,1	42,2	-7,1
Ilosvai járás	134	273	-139	13,4	27,3	-13,9
Ökörmezői járás	70	241	-171	14,1	48,6	-34,5
Munkácsi járás	145	184	-39	14,4	18,2	-3,8
Perecsenyi járás	51	89	-38	16,2	28,3	-12,1
Rahói járás	78	360	-282	8,6	39,7	-31,1
Szolyvai járás	112	218	-106	20,3	39,6	-19,3
Técsői járás	229	539	-310	13,3	31,3	-18,0
Ungvári járás	152	130	22	23,1	19,8	3,3
Husztai járás	177	364	-187	18,4	37,8	-19,4
Összesen	2621	4135	-1514	20,9	33,0	-12,1

A továbbiakban vizsgáljuk meg a terület lakosainak a korfáját, majd hasonlítsuk össze a kárpátaljai magyarok korfájával. AMolnár J. - Molnár D. I. munkái nyomán, a következő két ábra alapján az alábbiakat állapíthatjuk meg:

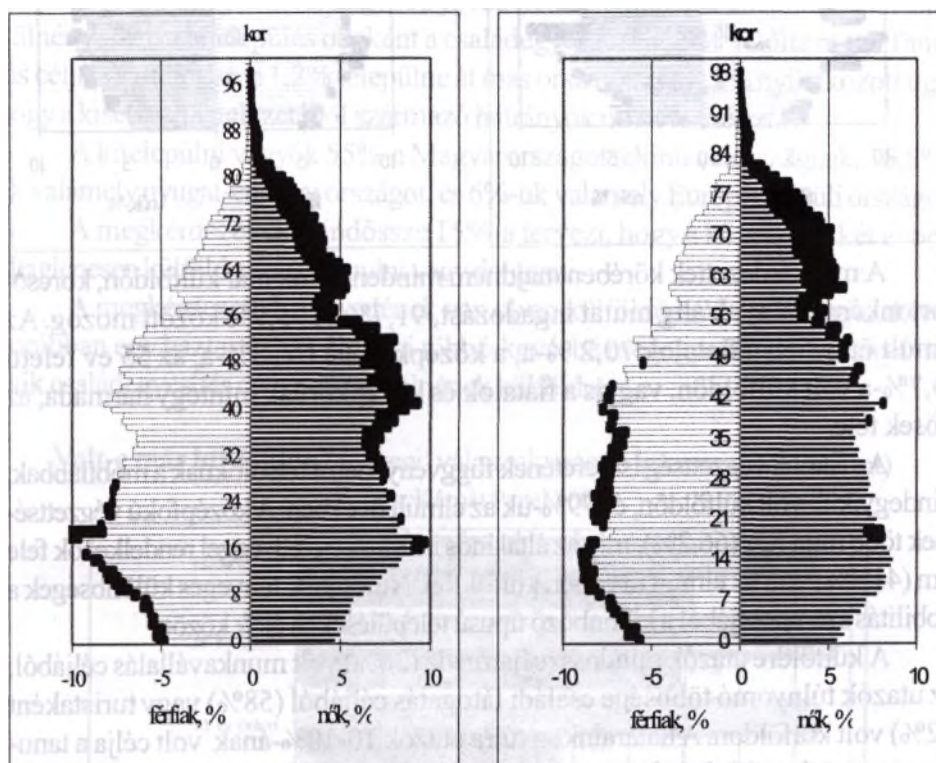
- Az 50 év körüliek és attól idősebb korosztály átlagon felüli volt a városban, ami a migrációs tendenciákkal összevetve a fiatalok kitelepülésére utal.
- A városi népesség korfája alul erőteljesebben szűkül, ami a gyerekkorúak kis arányára utal, különösen az 5 év körüliek között. A fiatalabbaknál még kisebb ez a szám, így a városokban mintegy 5 évvel hamarabb elkezdődött a gyerekszám csökkenése
- A15 év fölöttiek a városokban nagyobb arányt képviselnek, mint a falvakban, ami valószínű az ott tanulók részarányának köszönhető.
- A18-19 éves korosztálynál a városokra a kiugró létszámtöbblet jellemző a férfioldalt illetően, amit a katonaidejüket a városokban ott töltő férfiak száma okozhat.
- A 20 és 40 év közötti generáció aránya közel azonos a különböző településtípusokon.
- Beregszászban a városi átlagnál kisebb az 5 évesnél fiatalabbak aránya, ami az előző migrációs tendencia ismeretében értelmezhető.

- Mivel Beregszászban nincsen állomásozó hadtest, így nem jellemző a férfitöbbség a katonakötelesek esetében. (Molnár J. - Molnár D. 1.2003)

A Beregszászi járás korszervezete a kárpátaljai falusi népességtől a következő fő vonásokban tér el:

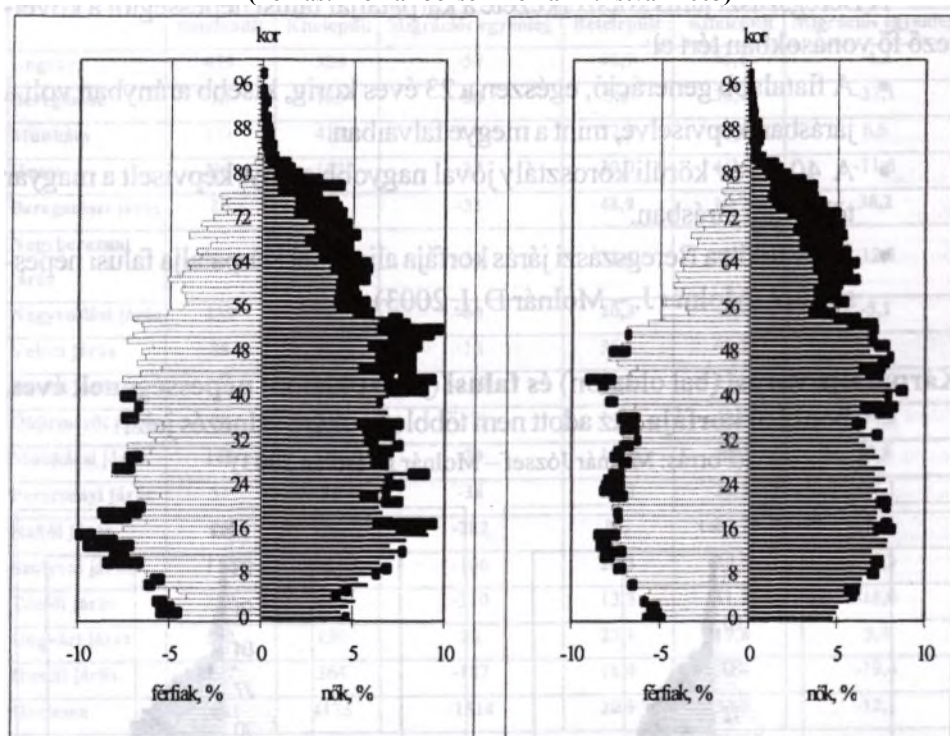
- A fiatalabb generáció, egészen a 23 éves korig, kisebb arányban volt a járásban képviselve, mint a megye falvaiban.
- A 40-50 év körüli korosztály jóval nagyobb arányt képviselt a magyar többségű járásban.
- 55 év fölött a Beregszászi járás korfája alig tér el Kárpátalja falusi népességétől (Molnár J. - Molnár D. 1.2003).

Kárpátalja városi (bal oldalon) és falusi (jobb oldalon) népességének éves bontású korfája. Az adott nem többletét eltérő színezés jelzi
(Forrás: Molnár József- Molnár D. István 2003)

A legutóbbi vizsgálat a kárpátaljai magyarok migrációs hajlandóságával kapcsolatban a 2007-ben készült Kárpát Panel felmérés része volt (Molnár - Orosz 2007). Tekintsük át a kérdéscsoport eredményeit.

Beregszász város (bal oldalon) és a Beregszászi járás (jobb oldalon) éves bontású korfája. Az adott nem többletét eltérő színezés jelzi
(Forrás: Molnár József-Molnár D. István 2003)

A megkérdezettek körében majdnem mindenki volt már külföldön, korcsoportonkénti arányuk alig mutat ingadozást, 91,7% és 95,9% között mozog. Az elmúlt öt évben a fiatalok 70,2 %-a, a középkorúak 67, 8%-a, az 55 év feletti 46,7%-a volt külföldön, vagyis a fiatalok és középkorúak mintegy harmada, az idősek fele.

Az iskolai végzettség ismeretében a felsőfokúak a mobilabbak, mindegyikük volt külföldön, és 79%-uk az elmúlt öt évben. A középfokú végzettségűek több mint fele (66,2%), míg az általános iskolai végzettséggel rendelkezők fele sem (41,4%) volt az elmúlt öt évben külföldön. Nincsenek lényeges különbségek a mobilitás szempontjából a különböző típusú településeken élők között.

A külföldre utazók mindössze harmada (30%) volt munkavállalás céljából. Az utazók túlnyomó többsége családi látogatás céljából (58%) vagy turistaként (32%) volt külföldön. A határainkon túlra utazók 10-10%-ának volt célja a tanulás vagy a szakmai út/konferencia.

A kárpátaljaiak a felmérés szerint leghosszabb időt, három hónapot munkavégzés céljából töltöttek külföldön, tanulással másfél hónapot, családlátogatás és turizmus céljából átlag két és fél hetet.

A migrációs hajlandóság külföldre - legyen az Magyarország vagy Európa más országa - a kárpátaljai respondensek szerint mintegy harmadával alacsonyabb, mint a városon, a járáson, a megyén vagy az országon belüli migráció iránti hajlandóság.

A megkérdezettek 3,5%-a gondolkodott konkrét elképzelésekkel a kitelepülésen, 6,7%-nak még nincs konkrét célja e téren, míg 22,1 % azoknak az aránya, akikben konkrét elképzelés nélkül, de felmerült a külföldre költözés gondolata, vagyis a megkérdezettek harmadát foglalkoztatta ez a kérdés. Az áttelepülni nem kívánók aránya mintegy kétharmad.

A kitelepülés gondolatával foglalkozók között a legnagyobb arányban (40,9%) a városlakók vannak, legkevésbé a mezővárosok lakosai szeretnének kitelepülni (14,3%). A mezővárosok lakosai ragaszkodnak leginkább lakhelyükhöz, 85,7%-uk nem gondolt arra, hogy kitelepedjen, a falusiak esetében ez a mutató 69,6%, míg a városiak esetében ez 58%.

A kitelepülés okai között legnagyobb arányban a gazdasági migráció a domináns, a jobb megélhetés, nagyobb jövedelem szempontjából 45,6%-ban települnének át. Az áttelepülés okaként a családdegyesítést 20,9% jelölte meg. Tanulás céljából mindössze 1,2% települne át más országba, és 3,2% nyilatkozott úgy, hogy a kisebbségi helyzetéből származó hátrányok miatt tenné ezt.

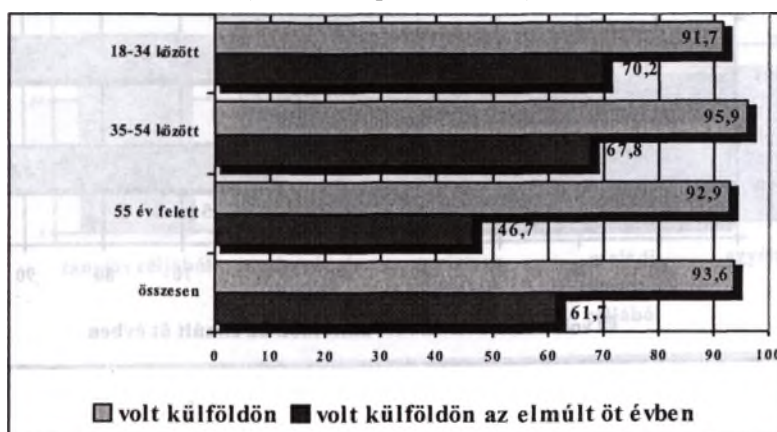
A kitelepülni vágyók 55%-a Magyarországot tekinti célországnak, 18,8%-uk valamely nyugat-európai országot, és 6%-uk valamely Európán kívüli országot.

A megkérdezettek mindössze 15%-a tervezi, hogy a következő két évben ideiglenesen külföldre megy tanulni vagy dolgozni.

A megkérdezettek negyedének van olyan külföldön élő családtagja, akivel korábban egy háztartásban élt, ami többé-kevésbé megegyezik azok arányával, akik családdegyesítés céljából települnének külföldre.

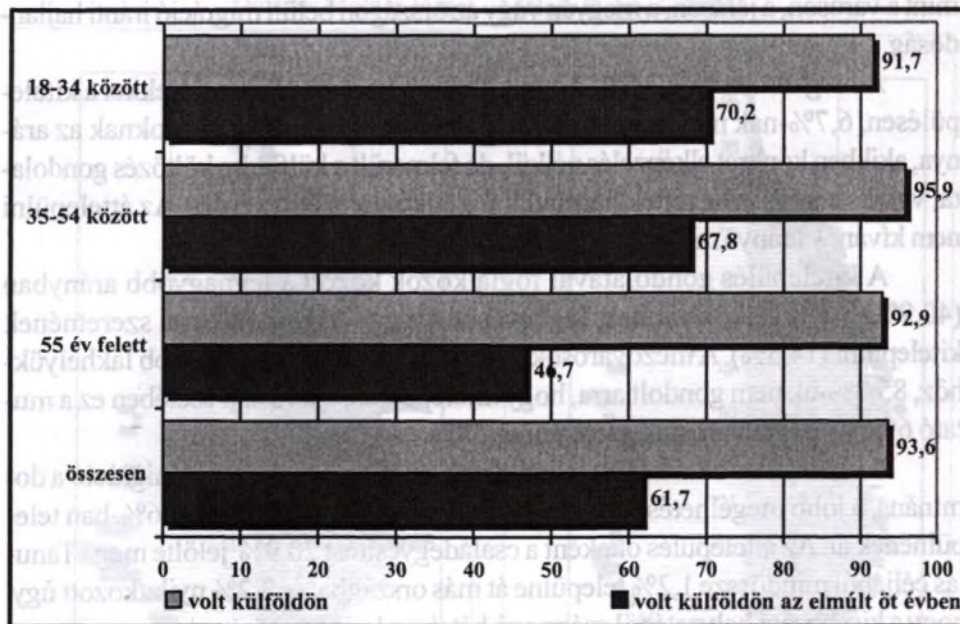
Volt-e már külföldön? („igen” válaszok aránya korcsoportok szerint)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

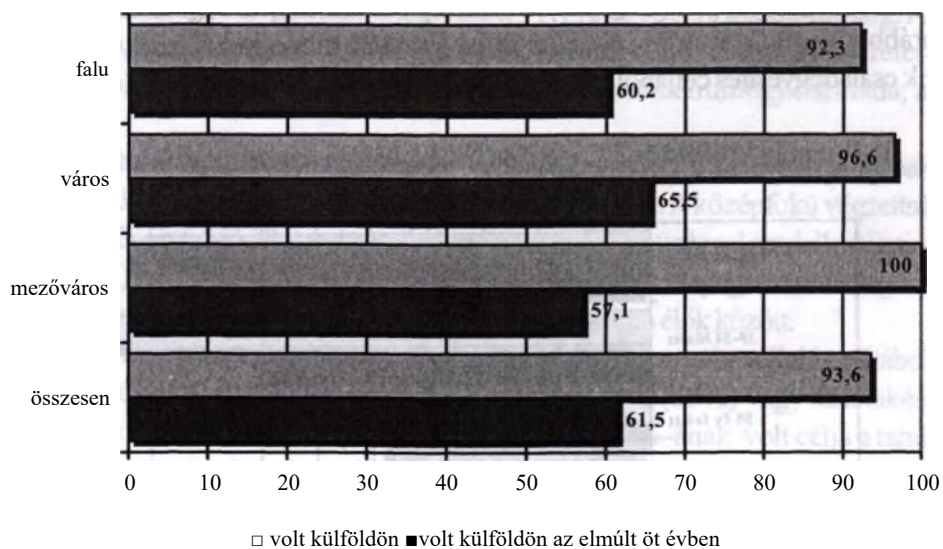
Volt-e már külföldön? („igen” válaszok aránya iskolai végzettség szerint)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

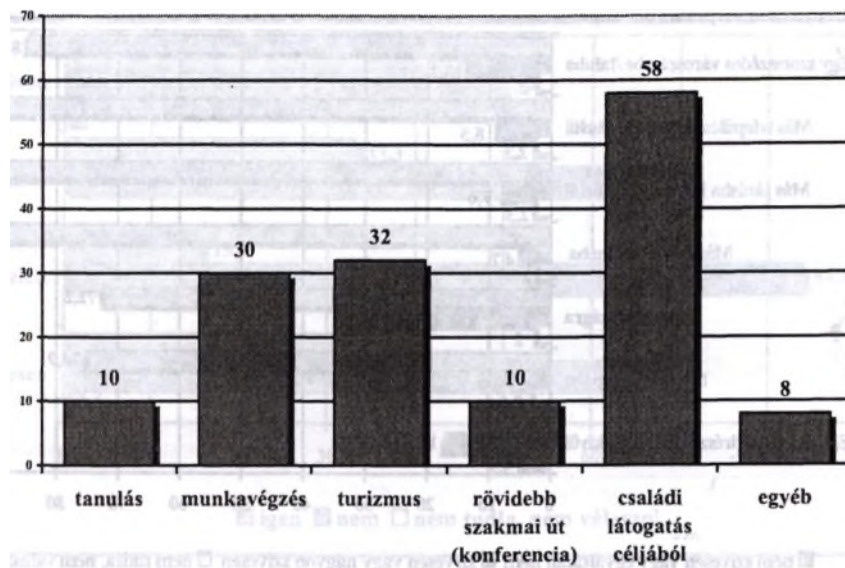
Volt-e már külföldön? („igen” válaszok aránya településtípus szerint)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

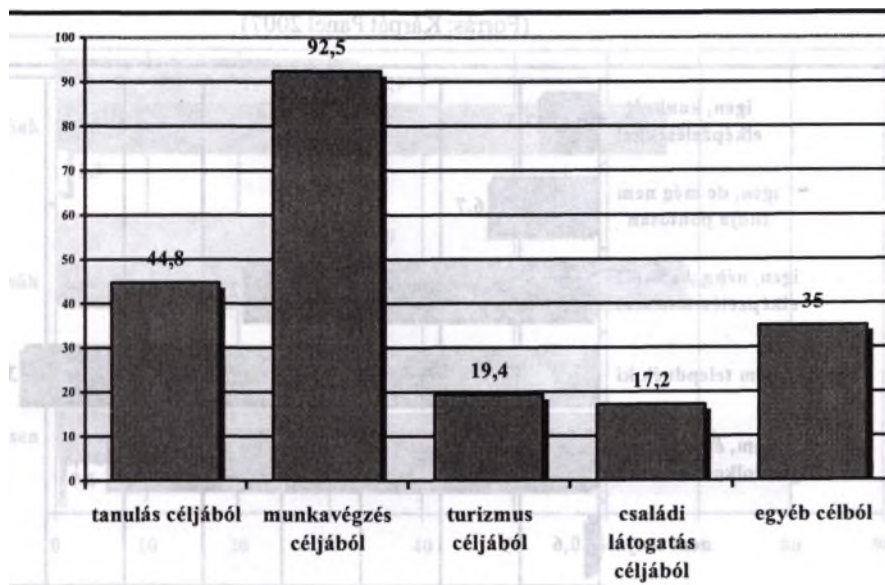
Milyen célból járt külföldön? (százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

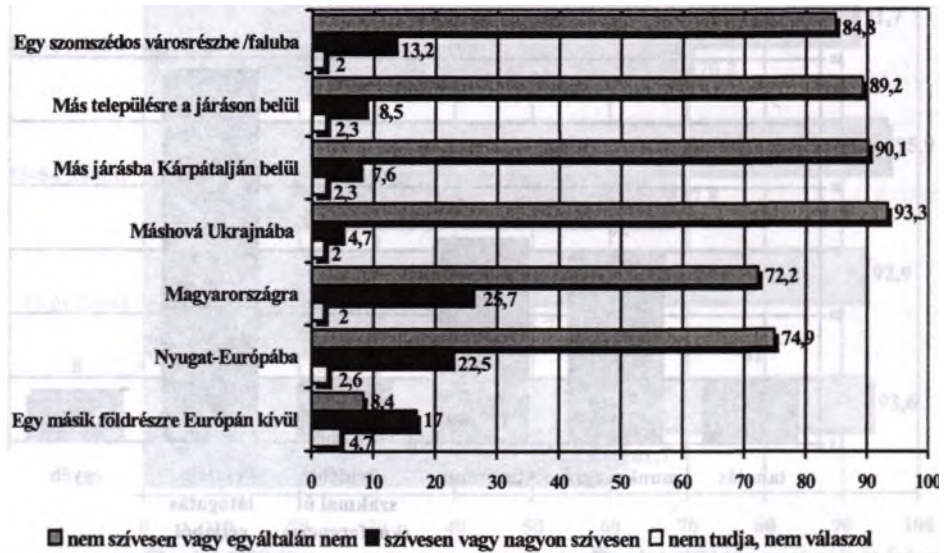
Mennyi időt töltött külföldön? (átlagértékek - nap)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

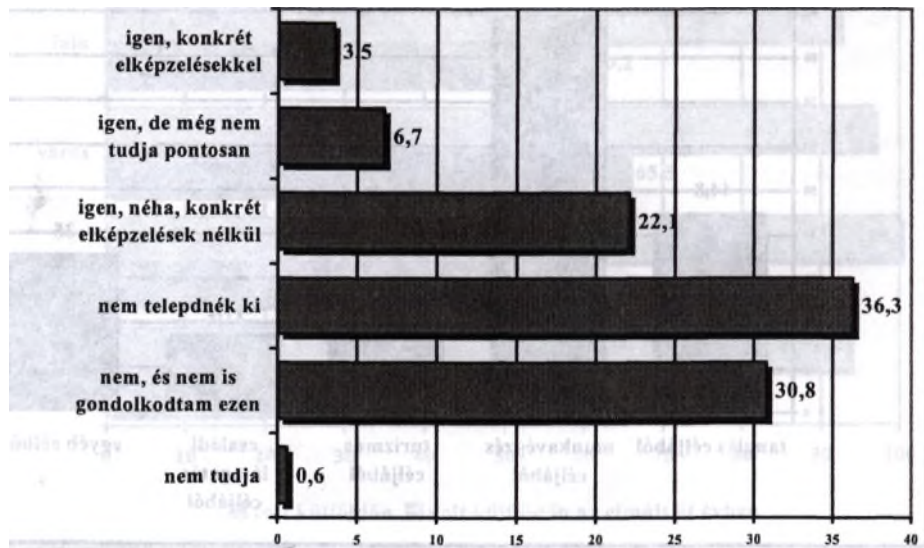
Gondolja el, ha elköltözés által javíthatná élet- és munkakörülményeit, mennyire szívesen lenne hajlandó elköltözni innen...? (százalék)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gondolt-e már arra, hogy kitelepedjen külföldre? (N=344) A teljes mintára vetített százalékos megoszlás

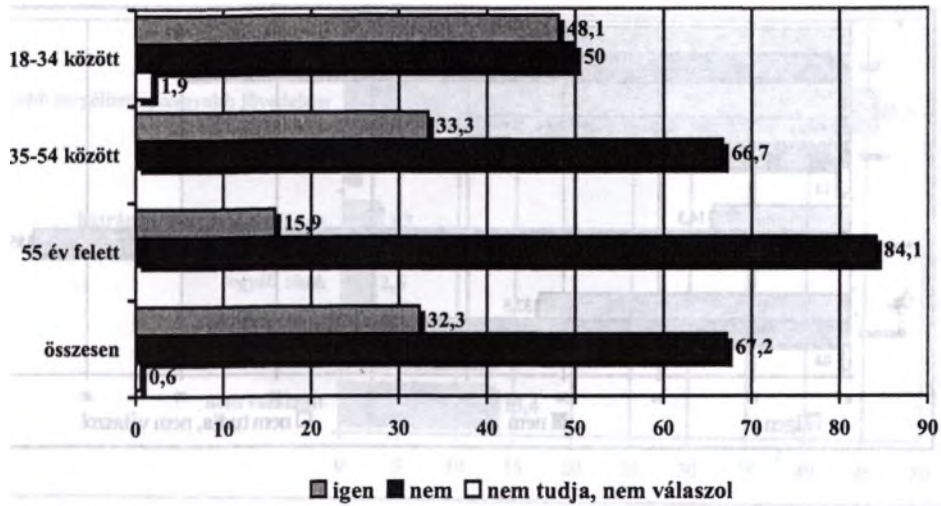
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gondolt-e már arra, hogy kitelepedjen külföldre?

Korcsoportok szerinti százalékos megoszlás

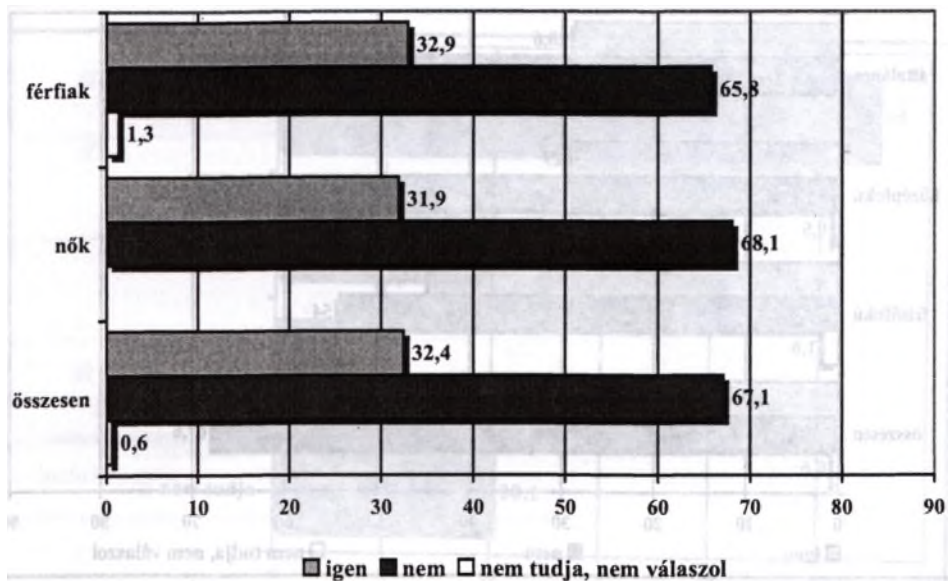
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gondolt-e már arra, hogy kitelepedjen külföldre?

Nemek szerinti százalékos megoszlás

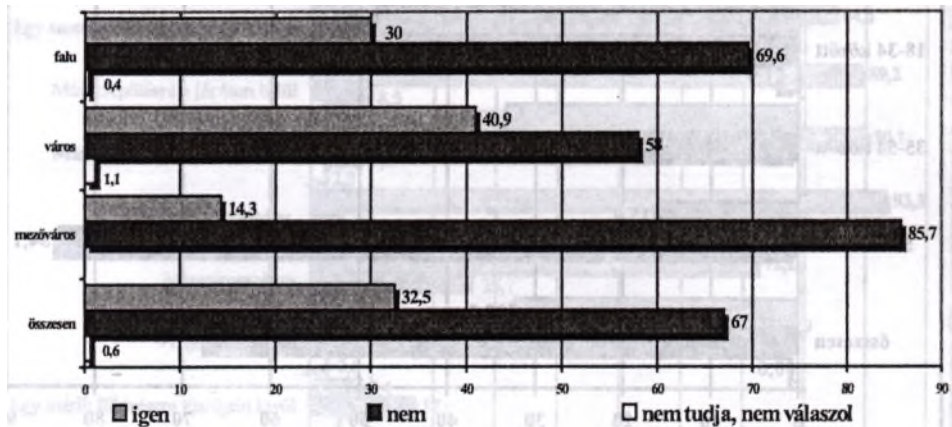
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gondolt-e már arra, hogy kitelepedjen külföldre?

Településtípus szerinti százalékos megoszlás

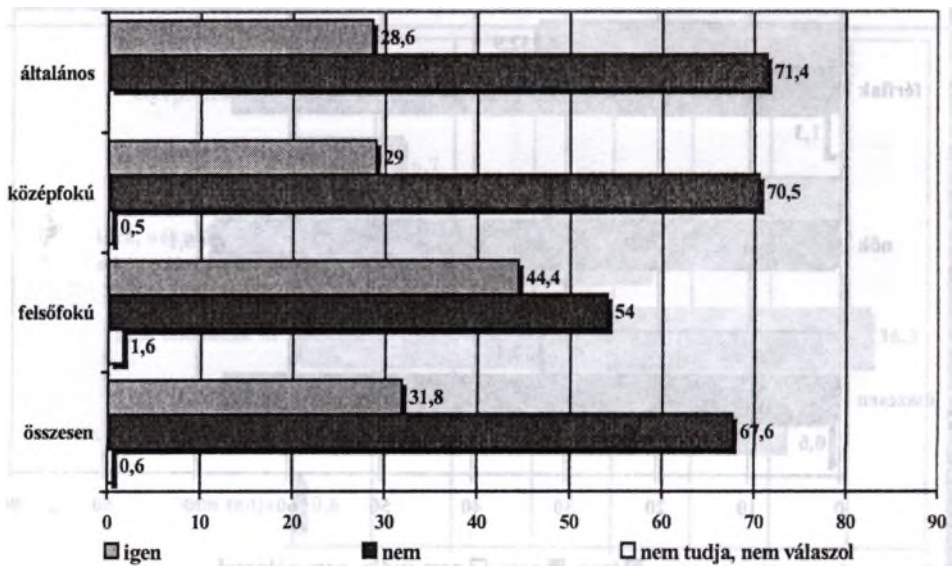
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gondolt-e már arra, hogy kitelepedjen külföldre?

Iskolai végzettség szerinti százalékos megoszlás

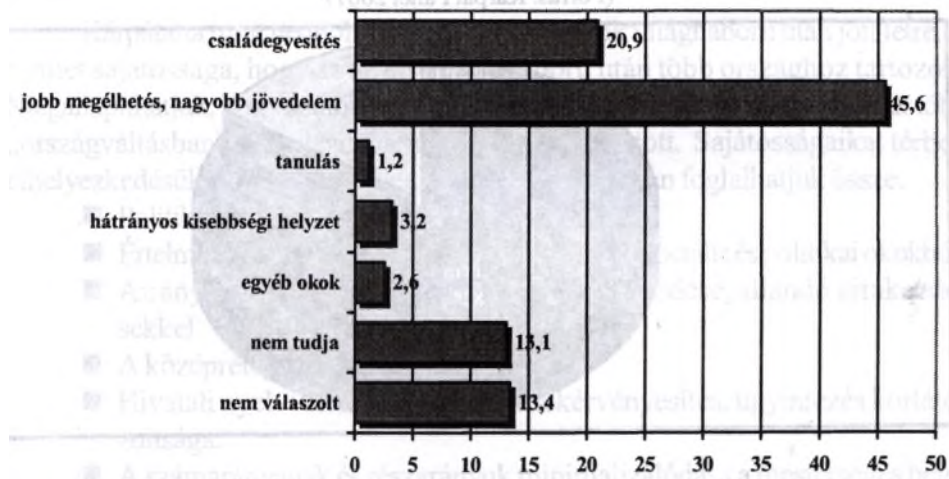
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Ha úgy döntene, hogy elköltözne, milyen okból hagyná el Ukrainát?

(N=344) a teljes mintára vetített százalékos megoszlás

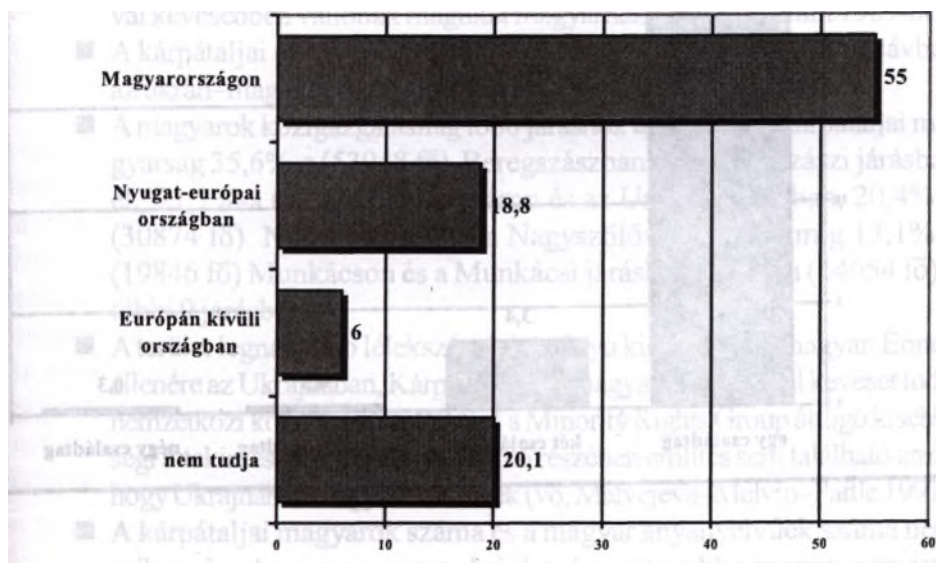
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Amennyiben végleg kivándorolna, hol telepedne le legszívesebben?

(N=298) (százalékban)

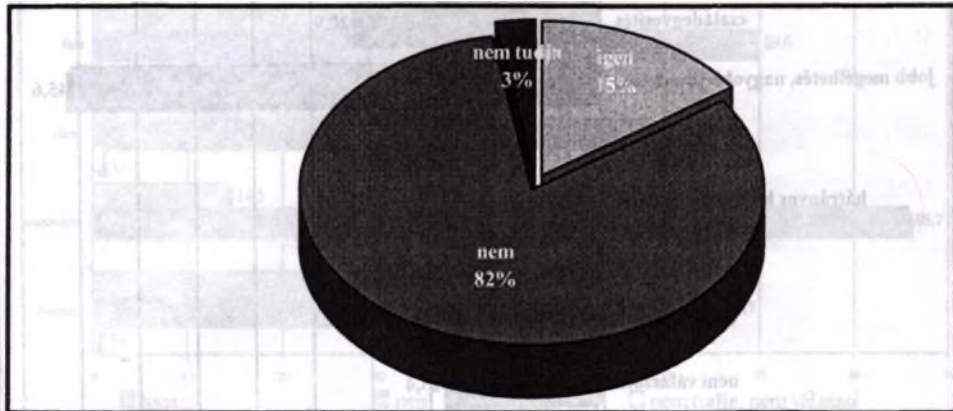
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Az elkövetkező két évben tervezi-e, hogy (ideiglenesen) külföldre megy tanulás (min. 2 hét) vagy munkavégzés céljából (min. 1 hónap)?

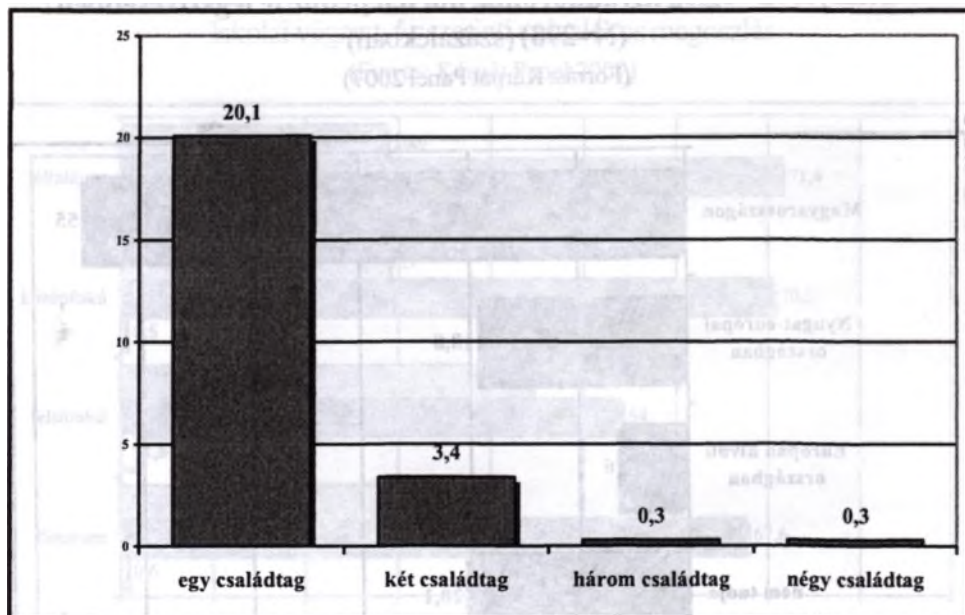
(N=341) (százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Jelenleg valaki a családjából - akivel korábban egy háztartásban élt-él-e (dolgozik, tanul) külföldön? (százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Összegzés

Kárpátalja mint geopolitikai egység a második világháború után jött létre. A terület sajátossága, hogy az az első világháború után több országhoz tartozott. Megállapíthatjuk, hogy szülőföldjük elhagyása nélkül az itt élő magyaroknak több „országváltásban” volt részük, ami a helyzetükre hatott. Sajátosságaikat térbeli elhelyezkedésük és számosságuk alapján az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- Politikai diszkrimináció, kollektív bűnösség.
- Értelmiségiek kitelepülése/kitelepítése egzisztenciális és politikai okokból.
- Az anyanyelvű oktatás lassú, szakaszos fejlődése, állandó újrakezdésekkel.
- A középréteg összezsugorodása.
- Hivatali nyelvváltás kapcsán az érdekérvényesítés, ügyintézés korlátozottsága.
- A számarányának és részarányuk minimalizálódása a mesterséges betelepítések révén.
- Hátrányos pozíciók a rendszerváltás a privatizáció terén.
- Az ukrainai magyarok zöme - a 156600 magyar közül 151516 élt Kárpátalján, 96,75%-a Kárpátalján él.
- A hágón túliak számaránya Ukrajna többi 24 megyéjében 5084 fő, annyi, mint egy nagyobb település, mint Nagydobrony lakossága. Azt is megállapíthatjuk, hogy az ukrainai magyar diaszpóra fogyása jelentős. Akét népszámlálás között eltelt időszakban 2316 fővel csökkent, vagyis harmadával kevesebben vallották magukat magyarnak 2001 -ben, mint 1989-ben.
- A kárpátaljai magyarok egy tömbben élnek mintegy 200 km-es sávban az ukrán-magyar, ukrán-szlovák és ukrán-román határ mentén.
- A magyarok közigazgatásilag több járáshoz tartoznak. A kárpátaljai magyarság 35,6%-a (53948 fő) Beregszászban és a Beregszászi járásban él, 21,7%-a (32794 fő) Ungváron és az Ungvári járásban, 20,4%-a (30874 fő) Nagyszőlősen és a Nagyszőlősi járásban, míg 13,1%-a (19846 fő) Munkácson és a Munkácsi járásban, 9,2%-a (14054 fő) a többi 9 járásban.
- A terület legnagyobb lélekszámú és arányú kisebbsége a magyar. Ennek ellenére az Ukrajnában, Kárpátalján élő magyar közösségről keveset tud a nemzetközi közvélemény. Például a Minority Rights Group átfogó kisebbségi áttekintésének Ukrajnáról szóló részében említés sem található arról, hogy Ukrajnában magyarok is élnek (vö. Matvejeva-Melvin-Pattle 1997).
- A kárpátaljai magyarok száma és a magyar anyanyelvűek száma nem esik egybe. A magyar anyanyelvűek száma nagyobb a magyar nemzeti-ségűek számánál.

- A migráció tendenciája szerint a kárpátaljai magyarok által lakott járásokban növekedett a migrációs veszteség aránya.
- A magyarok által lakott járásokban az 50 év alatti korosztály kisebb arányban él, mint a területi átlag, vagyis a kitelepülők főleg ebből a korosztályból kerülnek ki, így a gyermekszületés száma is alacsonyabb az 5 éves kor körüliek esetében, mint a területi átlag.
- A városi népesség korfája alul erőteljesebben szűkül, ami a gyerekkorok kis arányára utal különösen az 5 év körüliek között. A fiatalabbaknál még kisebb ez a szám, így a városokban mintegy 5 évvel hamarabb elkezdődött a gyerekszám csökkenése.
- A 15 év fölöttiek a városokban nagyobb arányt képviselnek, mint a falvakban, ami valószínűleg az ott tanulók részarányának köszönhető.
- A 18-19 éves korosztálynál a városokra a kiugró létszámtöbblet jellemző a férfioldalt illetően, amit a katonaidejüket a városokban ott töltő férfiak száma okozhat.
- A 20 és 40 év közötti generáció aránya közel azonos a különböző településtípusokon.
- Beregszászban a városi átlagnál kisebb az 5 évesnél fiatalabbak aránya, ami az előző migrációs tendencia ismeretében értelmezhető.
- Mivel Beregszászban nincsen állomásozó hadtest, így nem jellemző a férfítöbblet a katonakötelesek esetében.
- A Beregszászi járás korszerkezete a kárpátaljai falusi népességtől a következő fő vonásokban tér el:
 1. A fiatalabb generáció, egészen a 23 éves korig, kisebb arányban volt a járásban képviselve, mint a megye falvaiban.
 2. A 40-50 év körüli korosztály jóval nagyobb arányt képviselt a magyar többségű járásban.
 3. 55 év fölött a Beregszászi járás korfája alig tér el Kárpátalja falusi népességétől.
- A régió belüli migráció, azaz a migrációs többlet a Beregszászi, a Munkácsi és az Ungvári járásokra jellemző, vagyis, ahol jelentős a magyarok lélekszáma, és egyúttal a kitelepülők aránya. Abban az esetben, ha ez az ütem megmarad, megbomlik a város és a járás etnikai összetétele, vagyis felgyorsul az asszimiláció. A tapasztalatok és a falvak szerinti bontásban megadott nemzetiségi adatok szerint például, jelenleg az északi magyar-ukrán nyelvhatár a Sislóc-Gállocs-Koncháza-Ketergény-Császlóc-Korláthelmec községeknél húzódik, és ha a betelepülés ilyen ütemben halad, eléri a Palágykomoróc-Szurte-Rát-Csap vonalat. Az adott tendenciák felgyorsulása, a nyelvhatár megváltozása veszélyeztetheti az anyanyelvű oktatási rendszert.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK NEMZETI ÉS VALLÁSI IDENTITÁSA

A kárpátaljai magyarság identitástudatát a Spektrum-műhely (1996), Csernicskó István (1998), Gereben Ferenc (1993,1999,2005) munkái, a MOZAIK2001, valamint Orosz Ildikó által a középiskolások körében 2003-ban végzett empirikus vizsgálatok, illetve a 2007-es Kárpát Panel kutatás alapján mutatjuk be.

Az első átfogóbb szociológiai felmérés, amelyet a Beregszász székhelyű Spektrum Társadalomkutató Műhely (a budapesti Balázs Ferenc Intézet társintézménye) végzett 22 kárpátaljai településen 300 fő bevonásával, azt a következtetéseket vonta le, hogy a kárpátaljai magyarság haza-képe - mivel többféle társadalmi közegben élte meg kisebbségi létének hat évtizedét - meglehetősen ellentmondásos. Vizsgálatuk szerint az adatközlők úgy ítélik meg, hogy az ukrán függetlenség eddig összességében több rosszat hozott, mint jót. A megkérdezetteknek mindössze 1,4%-a fogadta el Ukrajnát hazájának, ugyanannyian, ahányan Európát, s ennél kevesebben már csak a Szovjetunióba vágyódtak vissza (1 %) (vö. Kovács 1996). A felmérés szerint a válaszadók 5,2%-a a teljes magyar nyelvterületen otthon érzi magát. Magyarország mint haza az adatközlők 8,2%-ánál jelenik meg. A bizonytalanságérzetet és a közeg idegenségét bizonyítja, hogy a megkérdezettek 10,7%-a úgy érzi, nincs igazi hazája (Kovács 1996).

A kárpátaljai magyarság haza-képét elemezve a szerző arra a következtetésre jut, hogy a régió magyar lakossága megalkotta a saját, leszűkített haza-fogalmát, amely szerint a haza nem ország, hanem az egykor volt igazi haza letört darabkája, egy szűkebb régió: „a szülőföld, az a terület, ahol az ember saját hagyományai szerint él, ahol saját anyanyelvét használja, saját nemzetársaival alkot közösséget” (Kovács 1996).

1996 nyarán egy kérdőíves szociolingvisztikai vizsgálat keretén belül (vö. Kontra 1998, Csernicskó 1998) 144 kárpátaljai magyar adatközlő válaszolt az alábbi kérdésre:

A megfelelő szám bekarikázásával határozza meg 1 -től 5-ig terjedő skálán, hogy mennyire kötődik Ön az alábbi helyekhez!

(1 = egyáltalán nem kötődöm hozzá, 5 = nagyon erősen kötődöm hozzá)

Saját falujához, városához	1	2	3	4	5
Kárpátaljához	1	2	3	4	5
Ukrajnához	1	2	3	4	5
A volt Szovjetunióhoz	1	2	3	4	5

Magyarországhoz	1	2	3	4	5
Európához	1	2	3	4	5
Sehová	1	2	3	4	5

Az eredményeket az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

Kárpátaljai magyarok területi kötődései

(Forrás: Csernicskó 1998)

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Saját település	1	0,7	2	1,4	16	11,1	39	27,1	86	59,7
Kárpátalja	-	-	-	-	12	8,3	42	29,2	90	62,5
Ukrajna	82	56,9	28	19,4	23	16,0	6	4,2	5	3,5
Szovjetunió	65	45,1	34	23,6	35	24,3	6	4,2	4	2,8
Magyarország	4	2,8	5	3,5	42	29,4	53	37,1	39	27,3
Európa	14	9,9	9	6,3	30	21,1	40	28,2	49	34,5
Sehová	141	97,9	1	0,7	1	0,7	1	0,7	1	0,7

A kérdőív egy másik, az előzőhöz hasonlóan megfogalmazott kérdésében arra is rákérdeztek, mennyire kötődnek a kárpátaljai magyarok a kárpátaljai magyarsághoz, a magyar nemzethez, illetve mennyire érzik úgy, hogy sehová sem tartoznak. A válaszok arról győznek meg bennünket, hogy a magyar nemzethez tartozás tudata erős, de ez az érzés nem feltétlenül jár együtt a Magyarországhoz mint államhoz való szoros kötődéssel.

Kárpátaljai magyarok nemzeti kötődései

(Forrás: Csernicskó 1998)

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A kárpátaljai magyarsághoz	-	-	1	0,7	15	10,4	35	24,3	93	64,6
A magyar nemzethez	1	0,7	2	1,4	12	8,3	22	15,3	17	12,3
Sehová sem tartozónak	139	96,5	1	0,7	1	0,7	2	1,4	1	0,7

1999 júniusában Gereben Ferenc és Tomka Miklós előkészítő munkálatainak segítségével a Balázs Ferenc Intézet és a Kárpátaljai Spektrum Társadalomkutató Műhely reprezentatív kérdőíves felmérést végzett az adott témakörben Kárpátalján. Kárpátalján 1999 augusztusában-szeptemberében 30 településen 497 személy töltötte ki a kérdőívet. Az egész Kárpát-medencére kiterjedő vizsgálattal az olvasási szokásokat kívánták felmérni, de emellett a kérdőívek az identitásra vonatkozó kérdéseket is tartalmazták (Gereben 2005).

A kutatás eredményei kötetbe foglalva 2005-ben jelentek meg. A kötetben a nemzethez tartozás, a magyar identitás, annak típusai, a nyelvhasználat és nyelv-választás kérdései is érintettek. A kutatás értéke igazán abban rejlik, hogy a Kárpát-medencére kiterjesztve nem csak egy nemzetrész, egy területre érvényes következtetéseket fogalmaz meg.

A nemzettudatot nem tekintették a kutatók evidenciának, és így a jól felépített kutatás első elemeként rákérdeztek arra, hogy *Számon tartja-e magát egy (vagy több) nemzet, nemzetiség tagjaként (ha igen: melyikként)?* A kérdezettek 97-99%-a válaszolt igennel, és ezen belül közel kilenctizednyi rész tartotta magát magyarnak. A két érték közötti mintegy 10%-os különbséget a vegyes identitásúak töltik ki (Gereben 2005).

Számon tartja-e magát egy (vagy több) nemzet, nemzetiség tagjaként?

Öt ország felnőtt magyar népességének adatai (1998-2000)

(18 éven felüli reprezentatív minták százalékos megoszlása)

Nemzetiség	Magyarország 2000	Szlovákia (Felvidék) 1999	Ukrajna (Kárpátalja) 1999	Románia (Erdély) 1998	Szerbia (Vajdaság) 2000
Magyar	85,0	87,7	88,3	94,6	87,4
Magyar és nem magyar (együtt)	2,6	8,9	9,3	4,3	10,1
Valamilyen nem magyar nemzetiség	2,1	nincs adat	1,2	0,5	nincs adat
Nincs nemzetisége	10,1	2,6	0,4	0,4	2,3
NT, NV	0,2	0,8	0,8	0,7	0,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A továbbiakban azoknak az interjúalanyoknak, akik vállalták magyarságukat, feltették azt a kérdést, hogy mit jelent számukra magyarnak lenni. A nyitott kérdésre adott, spontán válaszok alapján alakították ki a különböző típusú kategóriákat. A több ezer válasz közül érdekes megismerni néhányat a kárpátaljai csorbítatlan megnyilatkozásokból.

Kárpátalja

(1999. augusztus-szeptember)

71 éves nyugdíjas nő: *Én szlovákként láttam meg a napvilágot, de férjem igazi magyar ember volt, aki mellett én is magyarrá váltam. Tisztelem, szeretem a magyarságot.* (1106)

44 éves nő, raktáros: *Kárpátalján nehéz, de szép magyarnak lenni és maradni.* (1109)

40 éves férfi, mérnök: *Tartást ad. Hazát ad. A hagyomány és a szülők tiszteletét. Hovatartozást. A magyarok közt érzem jól magam. Magyarnak lenni a sorsom.* (1147)

18 éves nő, napszámos: *Jó, hogy magyar vagyok és szeretnék minél hamarabb áttelepülni Magyarországra.* (1175)

68 éves nő, nyugdíjas: *Büszke vagyok rá, hogy magyar vagyok, de úgy érzem, hogy elnyomott vagyok és másodrendű állampolgár a szülőföldemen.* (1189)

41 éves nő, munkanélküli: *Magyar vagyok és kész. Milyen lehetnék, ha egyszer annak születtem. A fiam az már magyar is, orosz «.*(1283)

19 éves férfi, munkanélküli: *Tulajdonképpen büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok, mert sok híres magyar tudós, sportoló van. Az igazat megmondva: különb nép, mint az ukrán.* (1288)

55 éves nő, újságíró: *Elsősorban ember szeretnék lenni, s mint magyar, szeretnék ember lenni.* (1295)

44 éves férfi, kertész: *Mi Jehova tanúi mindnyájan egymás testvérei vagyunk, nemzetiségünktől függetlenül.* (1318)

68 éves férfi, nyugdíjas: *Teljes szívvel, lélekkel: nem szabad megtagadnunk származásunkat. Kitartást, harc a fennmaradásért.* (1380)

68 éves férfi, nyugdíjas: *Magyarul énekelhetek a templomban, magyarul imádkozom és beszélek barátaimmal.* (1397)

34 éves férfi, asztalos: *Folytatni szüleim és nagyszüleim hagyományait, hogy a magyar népszokások ki ne haljanak.* (1400).

A spontán válaszok visszatérő, legfontosabbnak tűnő jegyei alapján kategóriákat készítettek, majd az országonkénti esetszámok alapján összesítve készült az alábbi Kárpát-medencére vonatkozó összesítés. A táblázat adatai arról vallanak, hogy a magukat valamilyen mértékben magyarnak vallók mintegy 10-20%-a negatív érzésekkel vagy közömbösen reagált a kérdésekre, illetve nem akart válaszolni. A határon túli válaszadók mintegy 5%-a (Felvidéken 12%-a) számára a

magyarság olyan természetes dolog, amibe egyszerűen „beleszületett”. Csaknem minden huszadik válaszadó a nemzethez, a szülőföldhöz, a közösséghez, 13-20%-nyi viszont egy sajátos nemzeti kultúrához való tartozásban éli meg magyarságát. A legerősebb, a cselekvésre, pozitív érzelmekre építő kategóriákat határon túl mérték, különösen Kárpátalján és Erdélyben (Gereben 2005).

„Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?”

**Identitáskategóriák* öt ország felnőtt magyar népességének körében
(1998-2000)**

(18 éven felüli reprezentatív minták százalékos adatai)

Sorszám	Identitáskategóriák	Magyarország 2000	Szlovákia (Felvidék) 1999	Ukrajna (Kárpátalja) 1999	Románia (Erdély) 1998	Szerbia (Vajdaság) 2000
1.	Nem tudja, ill. nem válaszolt.	11,1	8,1	7,8	9,8	5,8
2.	(Kizárólag) negatív élmény: hátrányos kisebbségi helyzet, nehézségek, szenvedés, nyomasztó élmények, elnyomás.	4,4	3,3	2,1	1,7	7,4
3.	Közömbös, „mindegy, mi vagyok”, olyan, mint más néphez tartozni; semmi (különösét) nem jelent; „fontosabb embernek lenni”, „vegyes” identitás.	2,2	5,9	0,8	3,9	7,2
4.	Természetes, magától értetődő adottság, amibe beleszülettünk; származás dolga: őseink is magyarok voltak.	16,0	12,0	5,3	5,2	5,9
5.	Tartozni valahová (egy közösséghez, nemzethez, néphez, országhoz, szülőföldhöz, szűkebb környezethez, családhoz).	14,8	4,6	3,1	4,0	6,3
6.	Közös (anya) nyelv, kultúra, hagyomány, történelem, vallás, szokások, magyar iskolázás, nevelés.	9,6	19,8	13,7	12,9	28,2
7.	Büszkeség, ill. más pozitív érzés (öröm, boldogság, dicsőség, megtisztelő dolog, megnyugvás, „mindent jelent”); ill. pozitív jellemvonások (becsülettel, tisztességgel kell – magyarként – élni).	37,5	24,5	29,9	29,4	21,9
8.	(Nehézségek ellenére) vállalás, küzdelem, helytállás, feladat; kisebbségi lét, hátrányos helyzet ellenére megőrizni, ápolni, megmaradni kell; a szabadságot, kisebbségi jogokat meg kell védeni, ill. ki kell harcolni; az identitást át kell hagyományozni a következő generációkra.	4,4	21,8	37,3	33,1	17,3
	Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Amennyiben a válasz több kategóriába is besorolható lett volna, a besorolás a magasabb sorszámú (és értékelésünk szerint a tudatosság magasabb fokán álló) kategóriába történt

Tartalomelemzéssel a nyitott válaszok alapján tematikus elemeket képeztek. Ilyen tematikus elem egy-egy válaszban több is előfordulhatott, ezért haladta meg 100%-ot.

„Mit jelent az Ön szántára magyarnak lenni?”

Tartalomelemzéssel feltárt tematikus elemek és előfordulásuknak öt ország felnőtt magyar népessége körében mért százalékos aránya (1998-2000)

(18 éven felüli reprezentatív minták adatai)

Sorszám	Válaszok, szövegelemek	Magyarország 2000	Szlovákia (Felvidék) 1999	Ukrajna (Kárpátalja) 1999	Románia (Erdély) 1998	Szerbia (Vajdaság) 2000
1.	Nincs érdemi válasz („nem tudom”)	8,6	2,8	3,4	9,4	2,8
2.	Rossz, negatív érzés, dolog; nehéz sors, széttagoottság, hontalanság, kirekesztettség, hátrányos helyzet, „mássághoz” tartozás, kisebbségi sors hátrányai stb.	6,0	7,4	8,4	6,4	14,1
3.	Közömbös, semmi különös, mindegy; épp olyan, mint más nemzetiségűnek lenni; „fontosabb embernek (mint magyarnak) lenni”; vegyes identitás.	1,8	7,1	4,2	4,3	7,1
4.	Természetes, magától értetődő állapot; adottság, amibe <i>beleszülettünk</i> ;	29,5	14,1	20,0	13,3	2,3
5.	Valahová tartozás érzése, összetartozás-ézés	16,4	9,9	7,4	4,4	7,5
6.	(Közlebről meg nem nevezett) közösséghez való tartozás)	2,3	2,9	2,3	3,2	3,7
7.	Származás, ősök („őseim is magyarok voltak”); az elődök tisztelete stb.	2,9	5,4	7,8	6,3	4,6
8.	Család, szülők, családi nevelés („magyarnak neveltek”)	4,1	5,9	6,9	4,1	4,6
9.	Szülőföld (tisztelete, ill. egyszerű említése)	3,6	0,9	1,1	4,0	1,1
10.	Nemzet(nek tagja lenni); nemzetiségi(hez), nép(hez), népcsoport(hoz), hazá(hoz), magyarsághoz való tartozás)	24,6*	14,6	19,4	10,4	15,5
11.	(Anya)nyelv, nyelvi közösség	9,0	21,2	29,5	22,7	22,6
12.	(Közös) kultúra, iskoláztatás, művészet (irodalom, népművészet stb.), tudományos ismeretek, kiemelkedő kulturális, tudományos eredmények.	5,2	12,5	18,1	12,3	19,0
13.	(Közös) hagyományok, szokások, mentalitás, gondolkodásmód, életmód („magyarul élni”)	2,2	7,7	12,6	9,7	16,9
14.	(Közös) történelem, magyar történelmi/ nemzeti ünnepek megtartása	2,8	6,3	3,8	4,1	8,5

15.	(Közös) vallás, felekezet, (magyar) egyház.	0,6	2,3	6,7	3,1	2,0
16.	(Magyarnak lenni) pozitív jellemvonásokat , erkölcsi követelményeket, értéket jelent: tisztesség, becsület, összetartás, hűség, felelős magatartás stb.	2,3	4,5	5,9	5,4	5,0
17.	Büszkeség, önérzet.	7,8	15,6	18,5	15,9	11,6
18.	(Egyéb) pozitív érzések: jó, felemelő, megnyugtató, örömteli; szeretem, becsülöm, tisztelem (népemet, nemzetiségemet stb.)	28,3	19,6	25,5	21,8	18,0
19.	Ragaszkodás a magyarsághoz („nem tudnék, nem akarnék más néphez tartozni”); és a szülőföldről („itt születtem, itt halok meg”; „nem hagyom el szülőföldemet”; „nem tudnék máshol élni” stb.)	13,4	2,4	4,8	2,3	3,4
20.	(Valami olyan (azonosságtudat)), amit vállalni kell, meg kell tartani, meg kell őrizni, (az is, hogy „magyarnak tartom magam”, „ebbe születünk, ebben halunk meg”); ami mellett ki kell állni; ragaszkodni kell hozzá stb.	7,4	20,4	26,1	23,8	20,5
21.	(Megtartása) feladata ; tenni kell érte: cselekvést, munkát, ápolást, áldozatot, (a kisebbségi sorsból adódó nehézségek, joghátrányok) leküzdését, harcot, küzdelmet stb.	3,00**	9,8	10,5	9,3	14,8
22.	Vágy, törekvés a szabadságra (szabad életre, szabad nyelvhasználatra), ajog- és esélyegyenlőségre: olyan létfeltételekre, amelyeket a többségi lét élvez.	0,6	1,3	2,8	9,3	0,9
23.	Áthagyományozás szükségessége, kötelezettsége, törekvés az identitás, nyelv, kultúra stb. átadására a következő generációknak.	0,6	10,1	11,2	7,1	5,5
24.	Környező más népek olyan fajta (pozitív vagy semleges) említése, amely arra utal, hogy a vállalt magyar identitás más népek megbecsülésével társul.***	1,3	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat
	Együtt:	183,7	204,0	255,4	206,1	222,0

♦Magyarországhoz tartozással, magyar állampolgársággal kiegészítve.

**A kisebbségi sors hátrányainak emlegetése nélkül.

***Ezt a tematikus elemet csak a kutatássorozat végén, a magyarországi mintánál alkalmaztuk, mert itt a válaszok „kikövetelték”. Utólag úgy gondoljuk, hogy a határon túli mintákon is jó lett volna alkalmazni, még ha kevésszer is fordult volna elő, de ott figyelmünket a magyarságtudat elemeire koncentráltuk.

Az eredmények azt igazolják, hogy mind a négy régióban a nemzeti hovatartozás-tudat mindhárom elemének: a *kulturális elemek* (pl. anyanyelv), a *pozitív érzelmek*, és az identitást a nehézségek ellenére *vállaló magatartás* bizonyult. A „vállaló” elemet különösen Kárpátalján és Erdélyben, míg a pozitív érzelmi elemeket Kárpátalján találták erősnek. Az identitás kulturális összetevői összevont kategória szerint a Vajdaságban, a kulturális elemek közül a vallásosság identifikációs energiáit Kárpátalján tudatosítják leginkább. A vajdasági magyarok nemzet-tudatának sajátossága a negatív élmények nyomatékos jelenléte (Gereben 2005).

„Véleménye szerint a következő tényezők mennyire fontosak a magyarsághoz tartozás szempontjából?”

1-5 pontszámok* átlaga öt ország felnőtt magyar népességének körében (1998-2000.)**

(18 éven felüli reprezentatív minták adatai)

Sorszám	Identitástényezők (A-V)	Magyarország 2000	Szlovákia (Felvidék) 1999	Ukrajna (Kárpátalja) 1999	Románia (Erdély) 1998	Szerbia (Vajdaság) 2000
1.	Anyanyelv	4,84	4,70	4,71	4,98	4,80
2.	Állampolgárság	4,41	2,23	2,06	2,76	2,46
3.	Barátok	3,98	3,00	3,48	3,48	3,20
4.	Családi nevelés	4,44	4,25	4,47	4,49	4,14
5.	Erkölcsei értékek	4,41	3,54	4,04	4,14	3,73
6.	Érzelmű hangoltság	3,94	3,06	3,83	3,56	3,33
7.	Hagyományok és szokások	4,43	4,15	4,59	4,65	4,45
8.	Iskolai tanulmányok	4,07	3,79	4,00	4,25	3,73
9.	Kultúra, irodalom, művészet	4,46	4,37	4,29	4,61	4,32
10.	Magyarnak tartja magát	4,80	4,62	4,78	4,77	4,69
11.	Magyar nyelvű egyház	3,72	3,99	4,40	-***	4,32
12.	Magyar történelem ismerete	4,58	4,33	4,45	4,51	4,14
13.	Sorsközösség	3,97	3,69	4,17	4,25	3,48
14.	Származás (születés)	4,42	3,86	4,50	4,35	3,76
15.	Szülőföld	4,66	3,88	4,03	4,28	3,53
16.	Vallásosság	3,29	2,72	3,49	4,43***	3,16
17.	Vérségi kötelék	4,18	3,29	4,05	4,07	3,60

* 1=nem fontos, 5=nagyon fontos

** Egy-egy vizsgálati terep 5 legfontosabbnak tekintett tényezőjének átlagpontszámát követően szedtük.

***Erdélyben a 11. sz. tényező külön nem szerepelt, a 16. sz. viszont így szólt: „vallásosság, magyar nyelvű egyház”.

A kutatás alapján ismereteink bővültek az identitás rétegspecifikus vonásairól. Az iskolázottság alsóbb rétegeiben a hovatartozás kérdését elhárító, illetve ahhoz közömbösen viszonyuló magatartás a jellemző, vagyis az identitás számukra

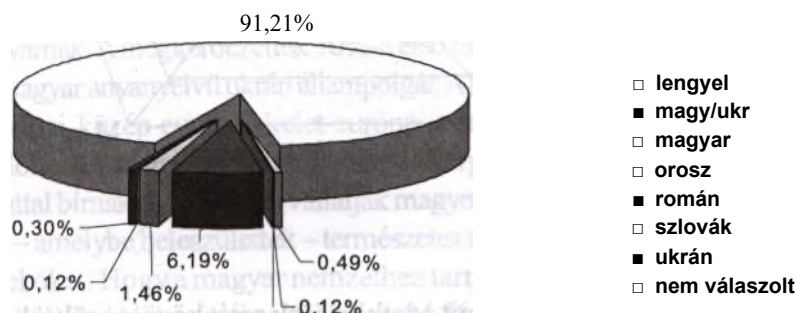
a „beleszületést” jelenti. Aközepes végzettségűekre az emocionális telítettségű identitás jellemző. A magas végzettségűekre a „cselekvéses vállaló” magatartás a jellemző. Az iskolai végzettséggel tendenciaszerűen együtt emelkedik a nemzeti összetartozás tudatossági szintje és kulturális tartalma. A nemzeti hovatartozás nem befolyásolja említésre méltó mértékben az identitástudatot. A kutatások szerint viszont az életkor már igen: a fiatal (18-30 éves) felnőtteket valamivel kevésbé érdekelné a hovatartozás, a nemzeti és önazonosság kérdése (kivételt képeznek a vajdasági fiatalok). A nemzettudat vállalásos és cselekvéses kategóriái leginkább a középkorúakra (31-40 és 41-50 éves), és a vajdasági huszonévesekre jellemző. Az 50 év felettiak főleg az emocionális típusokhoz tartoznak. A huszonévesekkel kapcsolatban nyitott kérdés maradt a kutatás után az, hogy ez a tendencia egész életre szól vagy a korral együtt változik (Gereben 2005).

Az elmúlt évtizedben érzékelhetően csökkent a nemzettudat érzelmi telítettsége, viszont növekedett a tudatossági, vállalási intenzitása, valamint kulturális (főleg anyanyelvi!) kötődése, tehát erősödött a kultúrnemzeti összetartozás tudata. Az is kiderült, hogy a kilencvenes évek Magyarországon megmaradt a beleszületés, illetve egy országhoz tartozás evidenciája. Az adott következtetéssel kapcsolatban a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a kulturális önértéktudat mértékét és identifikációs hatásfokát erősíteni kellene ahhoz, hogy a magyarországi társadalom az európai integrációs és globalizációs kihívások nyomását ellensúlyozni tudja (Gereben 2005).

A felmérés adataiból Gereben Ferenc arra a következtetésre jutott, hogy a magyar azonosságtudat csak másod- vagy harmadsorban etnikai természetű, és elsősorban az anyanyelvre és a vallás gesztusára épít, a tájféldrajzi identitás a legszűkebb környezetre, és a tágasabb regionális méretekre korlátozódik, kissé sarkítottan a „nincs haza, csak szülőföld” kifejezéssel lehetne leírni. Ahaza fogalmát jórészt a kulturális értelemben vett nemzet pótolja, amelynek szimbólumait, nyelvét, kultúráját vállalják és magukénak vallják.

Milyen nemzetiségűnek vallja magát?

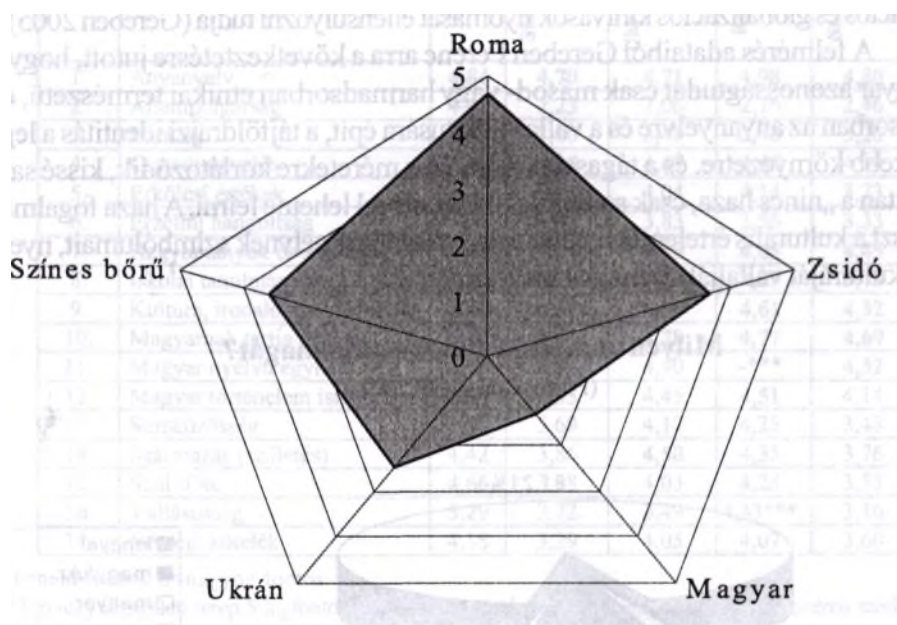
(Forrás: MOZAIK2001)

A megkérdezettek túlnyomó többsége (91,2%) magyarnak vallja magát, de 6,2%-uk ukrán nemzetiségűnek, akik vagy a vegyes házasságokból származnak, vagy olyan szülők gyerekei, akik a magyar nyelv presztízse miatt írták gyermeküket magyar iskolába. Erre a kérdésre a szülőkre vonatkozó adatokból következtethetünk majd.

Kárpátalja évszázadok óta nemzetiségileg és nyelvileg vegyes lakosságú terület, ahol az értékekhez szervesen hozzátartozik a nemzetiségi önkép relatív jellege, azaz a saját közösségnek a szomszédos csoportokhoz való mérése. A vizsgálat során megkérdeztük adatközlőinket, hogy 6 fokú skálán (ahol 1 = családba fogadnám, 6 = egy országban sem lalnék vele) ítélik meg, mennyire lennének képesek elfogadni egyes etnikai csoportokat. Az ábra tanúsága szerint adatközlőink teljesen természetes módon saját közösségüket tekintik a legközelebbinek. Utána az ukránok következnek, akiket a legtöbbben elfogadnának akár lakótársnak is. A színes bőrűek enyhén kedvezőbb megítélésben részesültek, mint a zsidók, s a leginkább negatív kép a romákról él. A velük vállalt legközelebbi viszony az egy településen való élésben merül ki (Soós-Csemicskó 2002).

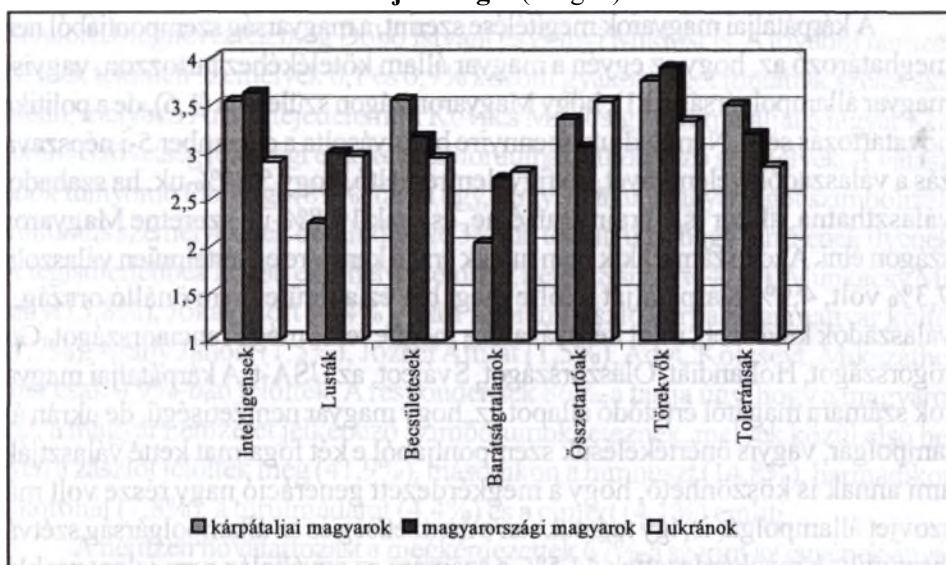
Etnikai csoportokhoz fűződő legközelebbi viszony (átlagok)

Érdekes az a kép is, amit adatközlőink saját közösségükről, a magyarországi magyarokról és az ukránokról alkottak jellemző tulajdonságaik alapján. A

kérdőívben arra kérték a fiatalokat, hogy ítélik meg, mennyire jellemzők (1 = egyáltalán nem jellemző, 5 = teljesen jellemző) bizonyos tulajdonságok az adott közösségre. Az adatok azt mutatják, hogy a megkérdezettek többsége itt is saját közösségét szemléli a leginkább pozitívan, s mind a magyarországi magyarok, mind pedig az ukránok megítélésben kritikusabbak.

Kárpátaljai és magyarországi magyarok, valamint ukránok jellemző tulajdonságai (átlagok)

A legfrissebb eredmények a 2007-ben az MTA által az egész Kárpát-medencére, beleértve Magyarországot, kitélt Kárpát Panel szociológiai kutatás volt.

Az identitásvizsgálat a kutatás egyik meghatározó része volt, ami különösen érdekes és indokolt a 2004. december 5-i népszavazás függvényében. A kárpátaljai magyarok identitását leginkább az a kettősség jellemzi, amely a „kárpátaljai magyar” kifejezéssel írható le, legalábbis a megkérdezettek majdnem fele, 45%-aj elölte meg, míg 30%-uk önmeghatározásában szerepel az, hogy magyar. A kettősség azt jelenti, hogy nemcsak magyarnak és nemcsak kárpátaljinak tekintik magukat, hanem kárpátaljai magyarnak. A megkérdezettek 10%-a első helyen, 15%-a másodikon jelölte azt, hogy magyar anyanyelvű ukrán állampolgár. Atöbbi válaszlehetőséget (ukrán, európai, ukrán, közép-európai, kelet-európai, német, egyéb) a megkérdezettek 5%-a sem jelölte. Az adatok azt tükrözik, hogy a kárpátaljai magyarok erős, lokális identitástudattal bírnak és tudatosan vállalják magyarságukat. A nemzetiségi hovatartozásukat - amelybe beleszülettek - természetes állapotuknak tekintik, büszkeséggel tölti el őket. Hogy a magyar nemzethez tartozás állapotát nem csak elfogadják és vállalják, alátámasztja az is, hogy 84,3%-uk elutasította azt a válaszlehetőséget, hogy szégyennel töltené el az, hogy magyarnak született. A megkér-

dezetek 38,7%-a nem érzi, hogy hátrányt jelentene és 39,5%-uk azt sem, hogy ez politikai kihívás lenne számára. A magyarság ismérvei között a megkérdezettek véleménye szerint az anyanyelv, illetve a magyarság vállalása számít leginkább. Az ismérvek alapján a második helyre sorolták azt, hogy szeresse a magyar kultúrát (4,2), tisztelje a nemzeti szimbólumokat jelképező trikolorot (4), származása szempontjából legalább egyik szüleje legyen magyar (4), ezt követi az, hogy magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon (3,9), mindkét szüleje magyar legyen (3,6), majd hogy magyar iskolát végezzon (3,5).

A kárpátaljai magyarok megítélése szerint, a magyarság szempontjából nem meghatározó az, hogy az egyén a magyar állam kötelékéhez tartozzon, vagyis a magyar állampolgárság (2,1), hogy Magyarországon szülessen (1,6), de a politikai hovatartozás sem. Nem tudjuk, mennyire befolyásolta a december 5-i népszavazás a válaszadók véleményét, de figyelemreméltó, hogy 50,6%-uk, ha szabadon választhatna, akkor is Ukrajnában élne, és csak 19,8%-uk szeretne Magyarországon élni. Azok száma, akik nem tudtak erre a kérdésre egyértelműen válaszolni 9,3% volt, 4,9% Kárpátalját jelölte meg, bár ez a terület nem önálló ország, a válaszadók kevesebb, mint két százaléka megnevezte még Franciaországot, Görögországot, Hollandiát, Olaszországot, Svájcot, az USA-t. A kárpátaljai magyarok számára magától értetődő állapot az, hogy magyar nemzetiségű, de ukrán állampolgár, vagyis önértékelésük szempontjából e két fogalmat ketté választják, ami annak is köszönhető, hogy a megkérdezett generáció nagy része volt már szovjet állampolgár is, így tudatukban a nemzetiség és az állampolgárság szétválasztódik. A megkérdezettek 44,5%-a számára ez egyáltalán nem jelent problémát, 35,9% számára általában nem. A respondensek 13,9%-ának okoz csak problémát, ami viszont a környezetében nem jelentkezett. Azok száma, akiknek gondot okoz ez a kettősség és gyakran adódnak belőle problémáik 4,7%-ot tesz ki, és akik emiatt összetűzésbe kerülnek másokkal, azok aránya mindössze 0,9%. A további kutatások tárgya lehetne, hogy van-e összefüggés e kérdésben olyan változókkal, mint anyanyelv, születés, lakhely stb. A regionális identitástudat meghatározó erejét támasztja alá az is, hogy a megkérdezettek 66,9%-a nyilatkozott úgy, hogy Kárpátalját tekinti szülőföldjének és mindössze 9,3%-a Ukrajnát. A lokális identitástudat is jelen van a területen, mert a megkérdezettek 13,7%-a szülőföldjének azt a települést tekinti, ahol született, 4,4%-a pedig azt a települést, ahol él. A történelmi Magyarországot a válaszadók 2,6%-a jelölte be, míg Magyarországot 1,2%. Azoknak az aránya, akik úgy érzik, hogy nincs igazi hazájuk, nem éri el az 1 %-ot. Hasonló mutatókat kaptunk arra a kérdésre, hogy mit tekint hazájának a kárpátaljai magyar: a válaszadók 44,8%-a Kárpátalját, 26,5%-a Ukrajnát, míg Magyarországot, illetve a történelmi Magyarországot együttvéve a válaszadók 6,5%-a. Ezek az értékek már utalhatnak a december 5-i népszavazás hatásaira, illetve a két országban tapasztalható egymástól eltérő társadalomszervező fejlődési irány

közötti különbségekre. A magukat hazátlannak tekintők részaránya 3,2%, a lokalitásban hazájukat megtalálók aránya mintegy 5% (ebből 2% azt a helyet, ahol született 2,9% azt, ahol él tekinti hazájának). A magyarságot és a magyar nemzetet megjelenítő történelmi hősök, hősnők, a kultúra nemzetre utaló tényezőit fontosnak tartják a megkérdezettek, mert mindamellett, hogy 24%-uk nem tudott e kérdésre válaszolni, 72%-uk úgy gondolja, hogy létezik ez a kategória. Akárpátaljai magyar respondensek nemzeti hősként említik első helyen Zrínyi Ilonát, Rákóczi Ferencet, Kossuth Lajost, Szent Istvánt, Mátyás királyt, Széchenyi Istvánt, Petőfi Sándort. Megnevezték még Dobó Istvánt és Zrínyi Miklóst is. A további nemzeti hősnek tekintett személyek 0,1 és 0,9% közötti gyakoriságot mutattak széles skálában, melyben Árpád fejedelemtől Kovács Miklósig, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség jelenlegi elnökéig előfordulnak különböző személyek. A válaszadók túlnyomó többsége (89%) tartja úgy, hogy vannak magyarságot szimbolizáló kulturális személyiségek és mindössze 3%-uk tekinti úgy, hogy nincsenek ilyenek. A legismertebbek között első helyen említik Petőfi Sándort (41 %), Munkácsy Mihályt (5,8%), Jókai Mórt (4,4%), Vári Fábrián László kárpátaljai magyar költőt (1,7%), Arany Jánost (1,5%), József Attilát (1,5%), Adyt, Kölcseyt, Mikszáthot már csak 0,9%-ban jelölték. A respondensek 86%-a tartja úgy, hogy a magyarokat, a magyar nemzetet jelképező szimbólumok léteznek, melyek közül első helyen a zászlót jelölték meg (41,9%), másodikon a himnuszt (14,8%), harmadikon a koronát (7,8%), a turulmadarat (4,4%) és a címert (4,1 %) említi.

A nemzeti hovatartozást a megkérdezettek 67%-a szerint az egyének anyanyelve és kultúrája határozza meg, míg 28%-uk úgy gondolja, hogy ez az egyének saját döntésén alapul, míg 5% az állampolgársággal azonosítja a nemzeti hovatartozást. A respondensek 78%-a szerint a kárpátaljai magyarok részét képezik a magyar nemzetnek, 15%-uk szerint nem, és 7% nem tudott erre a kérdésre felelni. Ezzel szemben a megkérdezettek 52%-a a kárpátaljai magyarokat az ukrán nemzet részének is tekinti, 36%-uk viszont nem, míg 12% nem tudta ezt a kérdést megválaszolni. Ez utóbbi eredmény egyfajta identitásbeli zavarra utal, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a korábban feltett kérdések alapján a nemzetiséget és az állampolgárságot határozottan szétválasztották a válaszadók. A megkérdezettek 66%-a úgy gondolja, hogy a magyarországi magyarok más jellemző emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, mint a kárpátaljai magyarok, és ugyanezt rögzítettük az ukránokkal kapcsolatban is.

A kárpátaljai magyarok véleménye szerint számos emberi tulajdonságukban pozitívabbnak tartják magukat a magyarországi magyaroknál és az ukránoknál is. Például segítőkészebbek, toleránsabbak, intelligensebbek, kevésbé önzőek, kevésbé tehetetlenek, kevésbé lusták, nem erőszakosak. A kutatás eredménye szerint a kárpátaljai magyarok úgy érzik, hogy a versenyszellem terén elmaradnak a

magyarországi magyaroktól az ukránokkal szembe. A magyarországi magyarokat toleránsabbnak, intelligensebbnek önzőbbnek tehetetlenebbnek lustábbnak látják mint az ukránokat. A versenyszelleme a magyarországi magyaroknak jobb, mint az ukránoknak a megkérdezettek szerint. Az ukránokat a felmérés szerint a megkérdezettek segítőkészebbnek erőszakosabbnak látják mint a magyarországi magyarokat.

A felmérés szerint a megkérdezettek toleránsaknak tartják magukat. A legtöbb nemzetiséggel szemben leginkább közömbösek, a legnagyobb ellenszenvet a romákkal szemben érzik (21,5%), a legrokonszenvesebbek a magyarországi magyarok.

A kárpátaljai magyarok a felmérés eredménye alapján leginkább közömbösek a legkülönbözőbb népcsoportokkal kapcsolatban (a románokkal 73,3%, a szlovákokkal 74,1 %, a zsidókkal 73,3%, a németekkel 73,8%, a kínaiakkal kapcsolatban 77,6% érez így). A legrokonszenvesebbek a magyarországi magyarokat (69,9%), utána az ukránokat (47,7%), majd az oroszokat (43,1%) tartják. A romákkal szemben fenntartásaik vannak, 21,5%-uk nyilatkozott úgy, hogy számukra inkább ellenszenvesek, 15,7%-uk számára nagyon ellenszenvesek, 54,5%-uk közömbös.

A határon túli magyarok közül a kárpátaljai magyarok számára a legrokonszenvesebbek önmaguk, a kárpátaljai magyarok (41,4% szerint nagyon rokonszenvesek, 42,3% szerint inkább rokonszenvesek). Saját magukon kívül az erdélyiek tűnnek a legrokonszenvesebbeknek (11,6% nagyon rokonszenvesnek tartja, 44,8% inkább rokonszenvesnek). Az erdélyiek után a felvidékieket kedvelik (10,8% nagyon, 41 % inkább), majd a vajdaságiakat (9,6% nagyon, 40,7% inkább).

A respondensek a legnagyobb intoleranciát a kábítószeresekkel szemben tanúsítják, összességében 86,9% tekinti őket ellenszenvesnek vagy inkább ellenszenvesnek. Valamivel kisebb az elutasítottság a bőrfejúekkel (82%) és a homoszexuálisokkal (72,7%) szemben. Magas fokú a közömbösség a munkanélküliekkel (60,9%) és a menekültekkel (53,2%) szemben. Közömbösek a vállalkozók (57%), az újjgazdagok (60,2%), a biztonsági örök(70,9%) irányába. A megkérdezettek egyharmada (32%) a felsorolt csoportok közül a vállalkozókat tartja nagyon rokonszenvesnek/inkább rokonszenvesnek.

A kárpátaljai társadalom toleranciáját mutatja az, hogy a megkérdezettek nagy részét soha nem érte megkülönböztetés neme (93,6%), vallásos meggyőződése (84,9%), életkora (84,6%), vidéki származása (84,3%), társadalmi származása (78,8%), politikai nézetei (77,3%), anyagi helyzete(70,3%) miatt. Amegkérdezettek úgy érzik, hogy a nemzetiségi hovatartozásuk miatt 41 %-ukat ritkán ért hátrányos megkülönböztetés, azok aránya, akiket soha nem ért 49,4%-ot tesz ki. Célszerű lenne a továbbiakban megvizsgálni, hogy milyen kisebbségi területeken (tömb, szórvány) hogyan alakul ez az arány.

A megkérdezettek 55%-a úgy látja, hogy érvényesülésének nem akadály

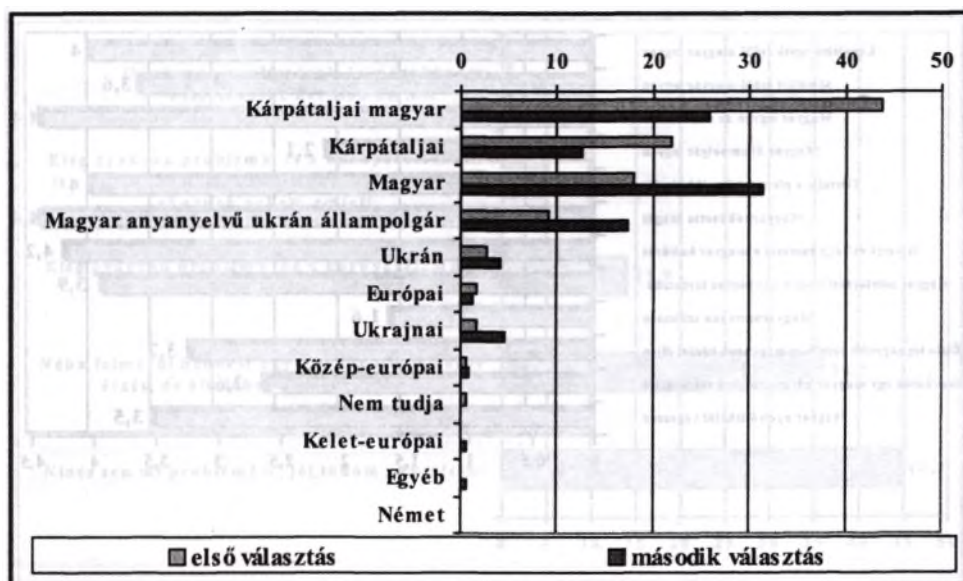
Ukrajnában magyar nemzetisége, 29% szerint akadályt jelent a hivatalokban, az egészségügyben, az oktatásban, a munkavállalásban, míg 12% szerint minden téren.

A felmérés alapján az ukrán-magyar viszonyt nem terhelik konfliktusok sem országos, sem helyi szinten. Konfliktusokkal terheltnek érzik országos szinten a válaszadók 11,5%-a, települési szinten 3,7%. A válaszadók véleménye alapján a településeken az ukránok és a magyarok együttműködését tapasztalja a respondensek 57,1 %-a, míg országos szinten ez a mutató 34,9%. Az ukrán-magyar viszonyt közömbösnek tartja országos szinten 47%, a településeken 35,3%.

Következetlenségre vagy a közvélemény átalakulására utalhat a kontroll kérdésként is felfogható "Mennyire ért egyet a következő állításokkal feltett kérdésekre adott válaszok összesítésének eredménye. Míg a korábbi válaszokban Ukrajnával és az ukránokkal kapcsolatban inkább a pozitív attitűdök jellemezték a válaszadókat, úgy arra a kérdésre, hogy „Jobb lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint az ukránok” a válaszadók 45,9%-a egyáltalán nem, 23%-a részben nem értett egyet; összességében ezek a válaszok 68,9%-ot tesznek ki. Ez azért is érdekes, mert közben a válaszadók több mint a fele (58,1 %) gondolja úgy, hogy inkább ukrán állampolgár, semhogy más ország állampolgára lenne. A haza iránti elfogultságra utalhat az, hogy a megkérdezettek 75 százaléka részben vagy teljesen egyetért azzal, hogy az embereknek akkor is támogatni kell hazájukat, ha vezetőik hibát követnek el.

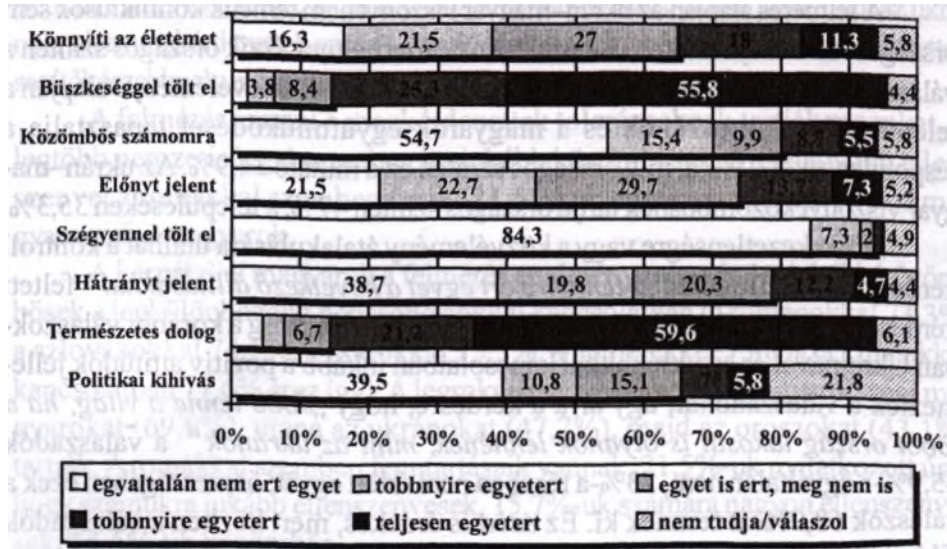
Leginkább úgy határoznám meg magam, mint:

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Az, hogy magyarnak születtem...

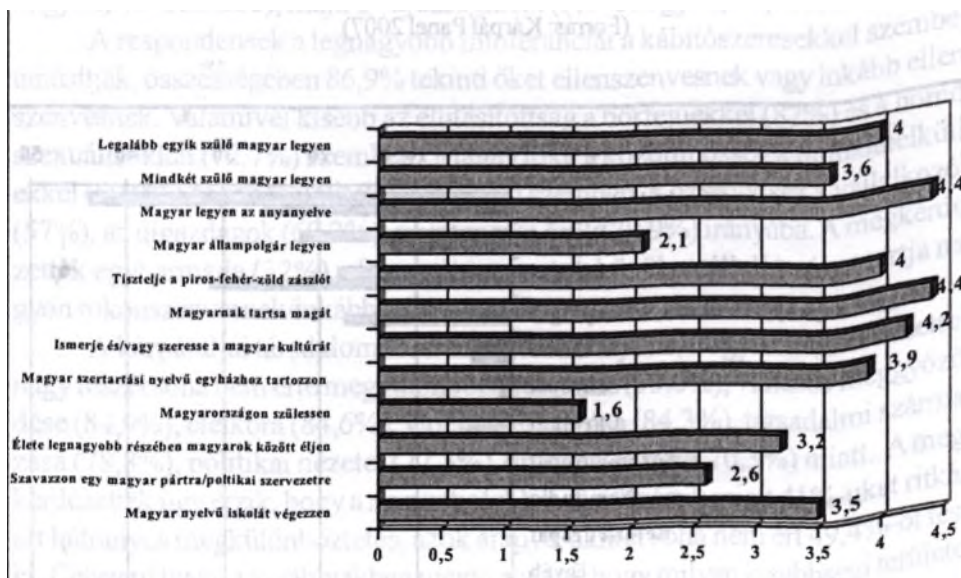
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Ahhoz, hogy valaki magyarnak számítson, mennyire fontos, hogy—

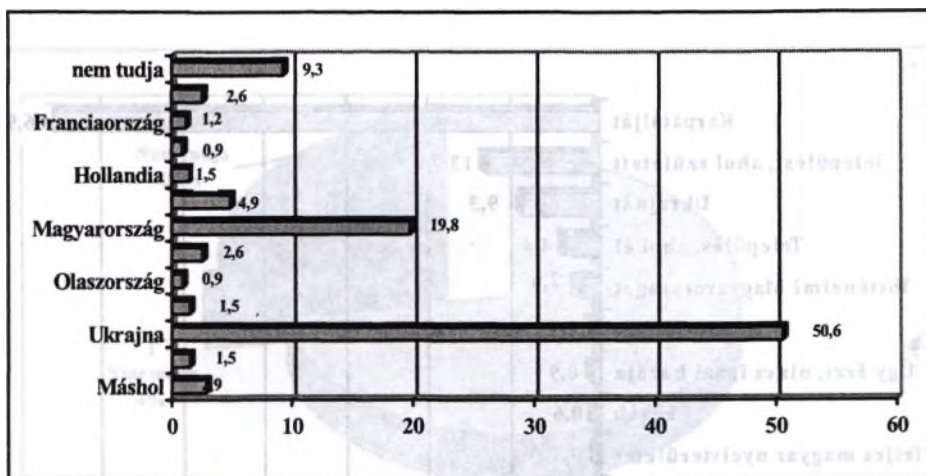
(átlagértékek, 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Ha szabadon választhatna, hol, melyik országban szeretne élni?

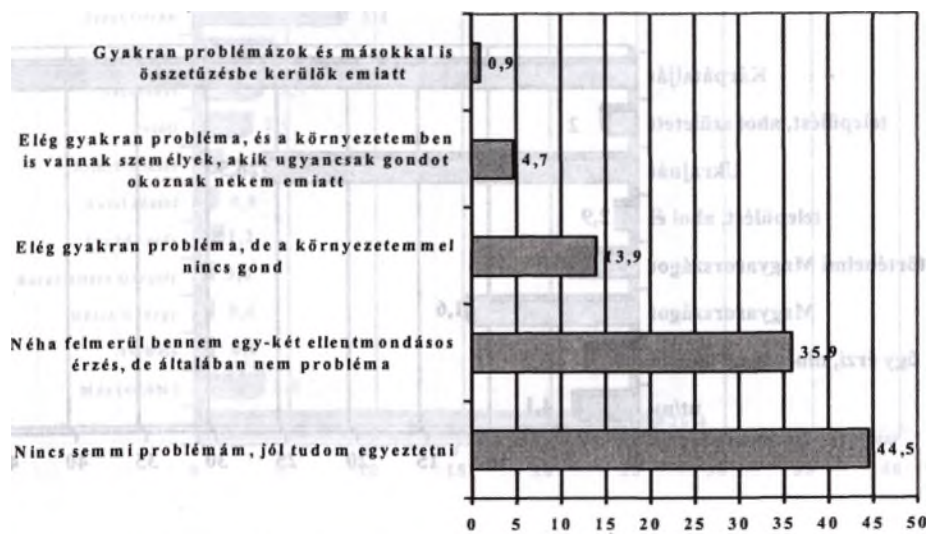
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Máshol: egy-egy válaszoló (0,3%) szeretne élni a következő településeken: Anglia, Ausztrália, Ausztria, Bahrein, bárhol - csak Ukrajnában nem, Izrael, Kanada, Kuba, Svédország, Tahiti

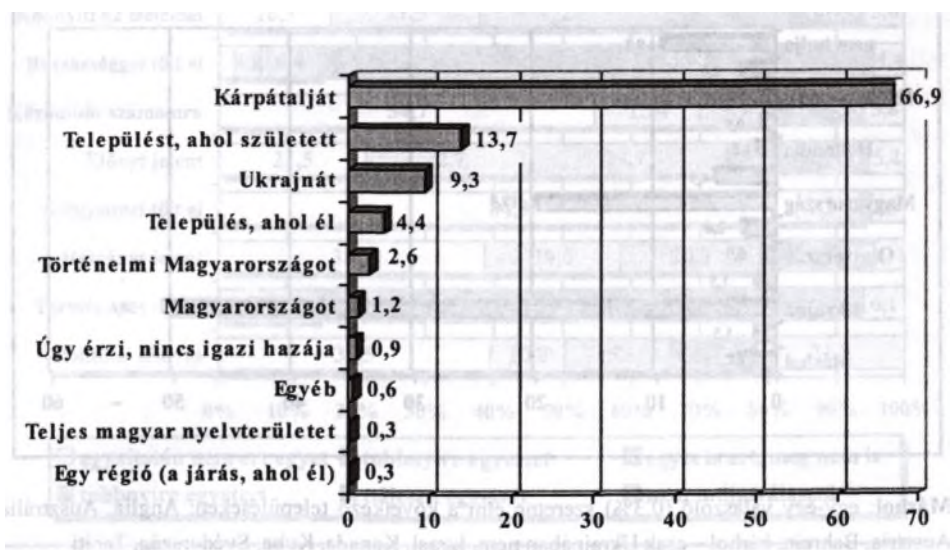
Mennyire jelent önnek problémát az, hogy magyar nemzetiségűként ukrán állampolgár: mennyire sikerült egyeztetni ezeket?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

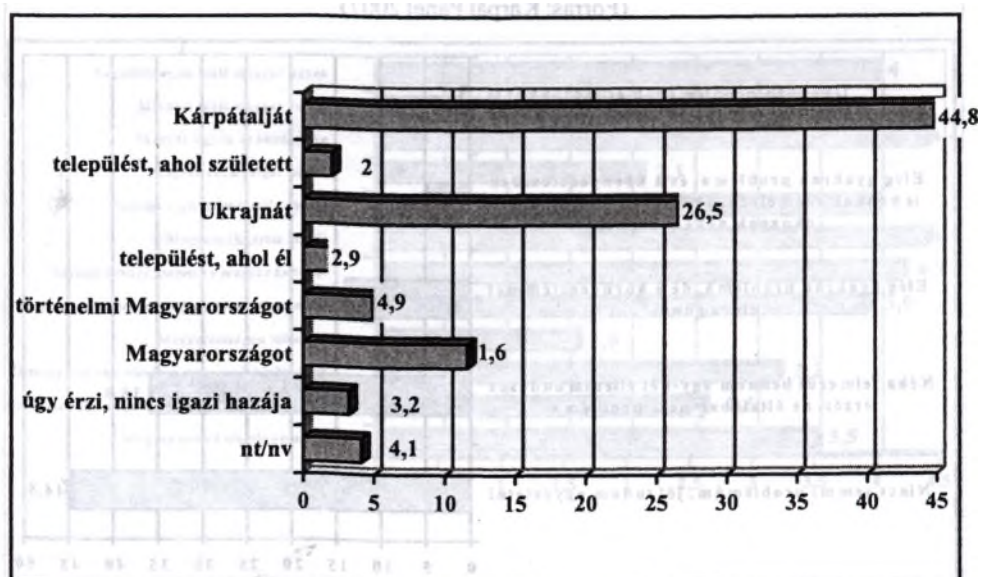
Mit tekint Ön szülőföldjének?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

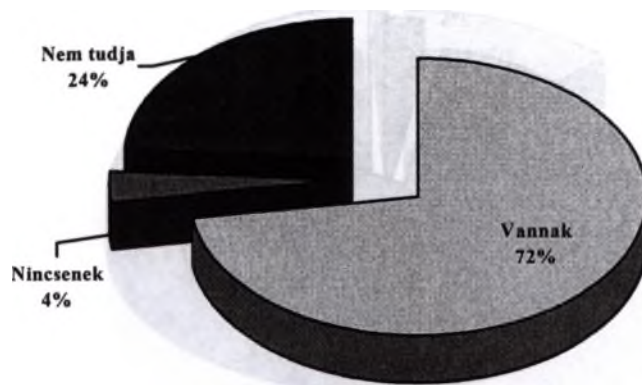
És mit tekint hazájának?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

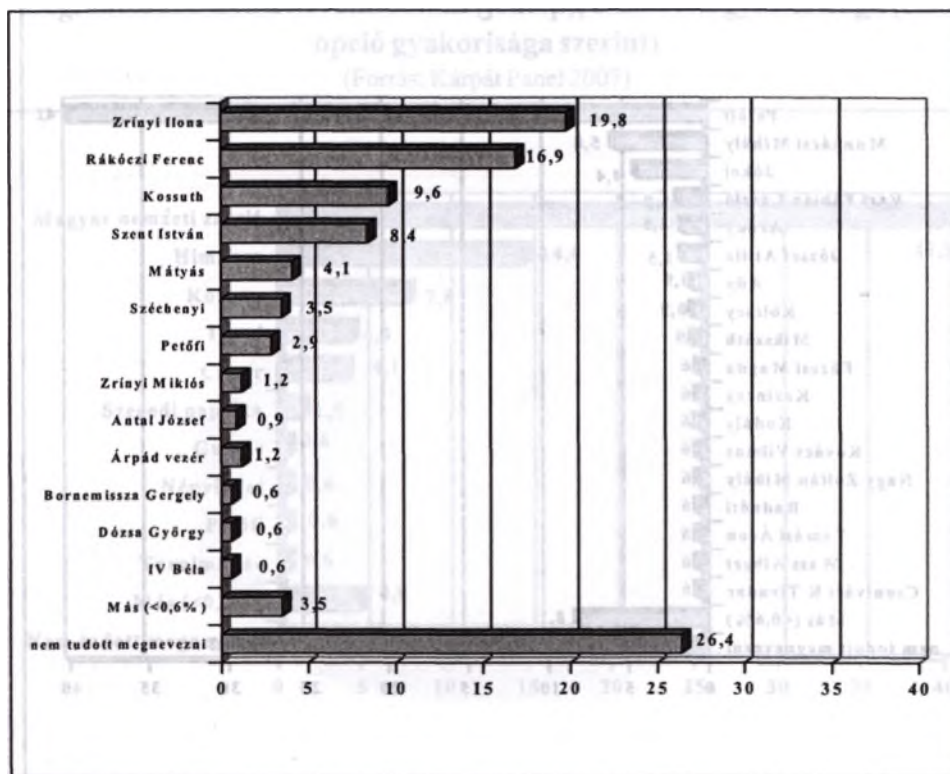
Ön szerint vannak-e a magyarságot, a magyar nemzetet megjelenítő történelmi hősök, hősnők?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

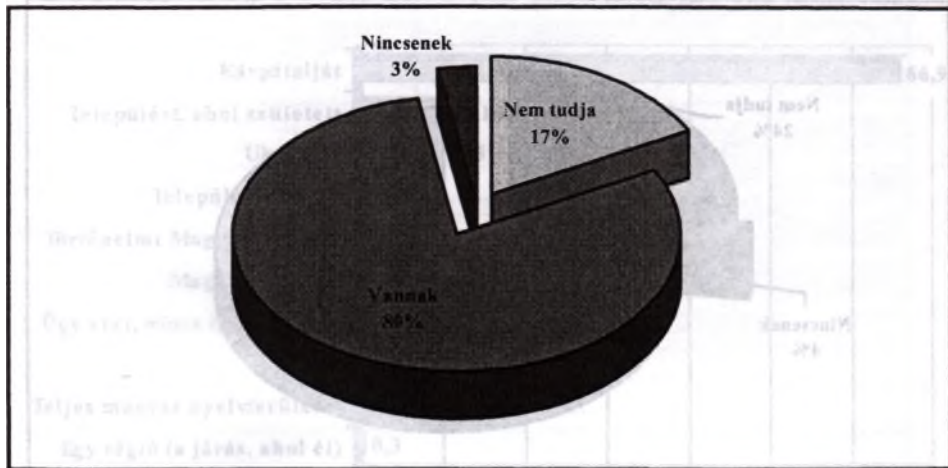

Nemzeti hősök említése (első opció gyakorisága szerint)

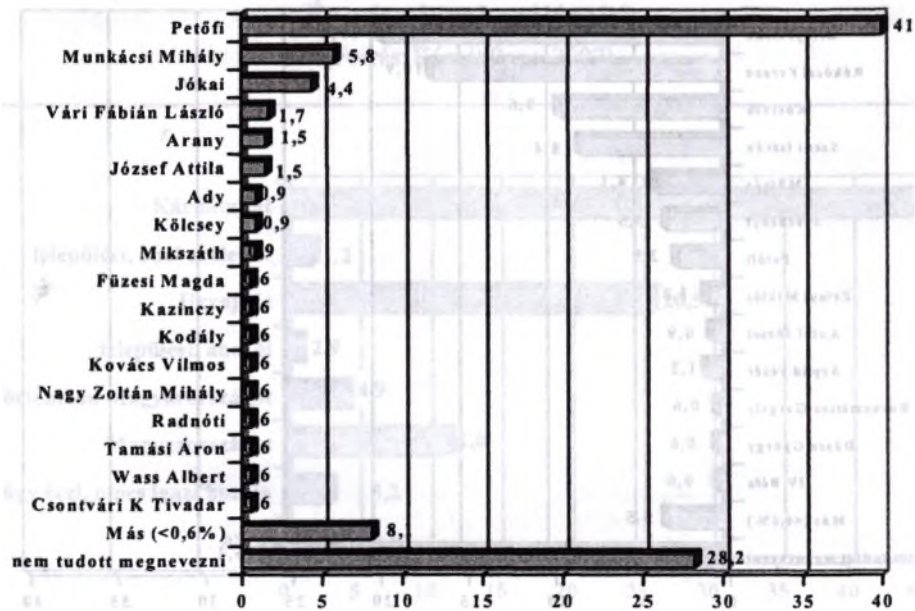
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Ön szerint vannak-e a magyarságot, magyar nemzetet képviselő kulturális személyiségek?
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

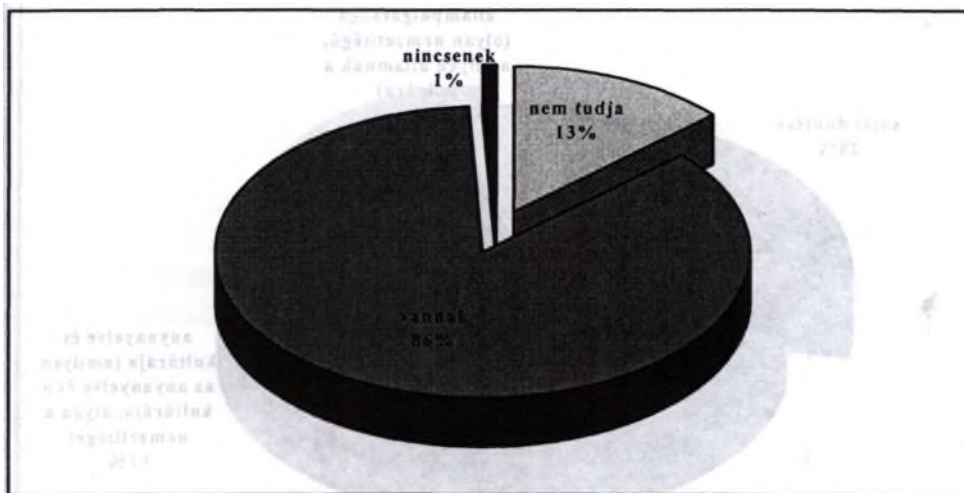

Magyar kulturális személyiségek említése (az első opció gyakorisága)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

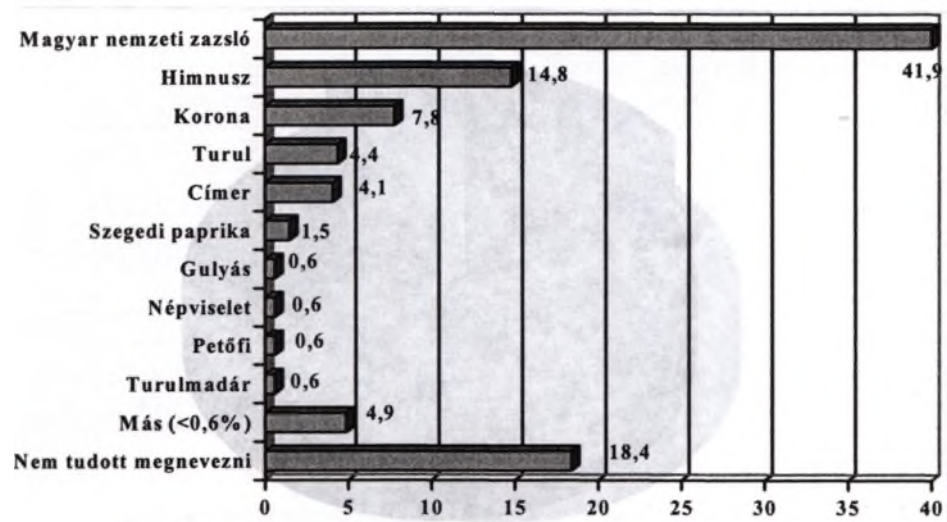
Vannak olyan szimbólumok(jelképek), melyek legjobban megjelenítik, képviselik a magyarokat, a magyar nemzetet

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

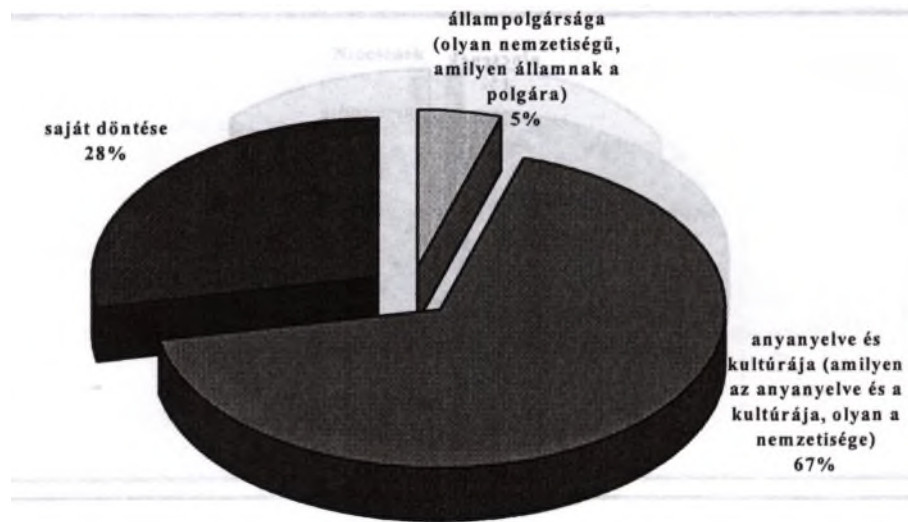

Legfontosabb nemzeti szimbólum (jelkép), említések gyakorisága (első opció gyakorisága szerint)

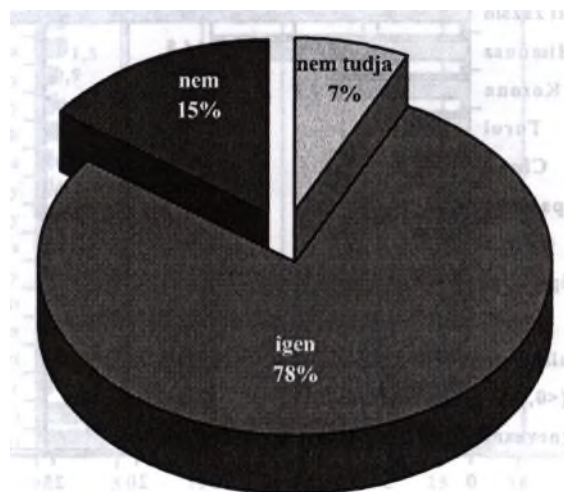
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Mi határozza meg leginkább az Ön nemzeti hovatartozását?
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

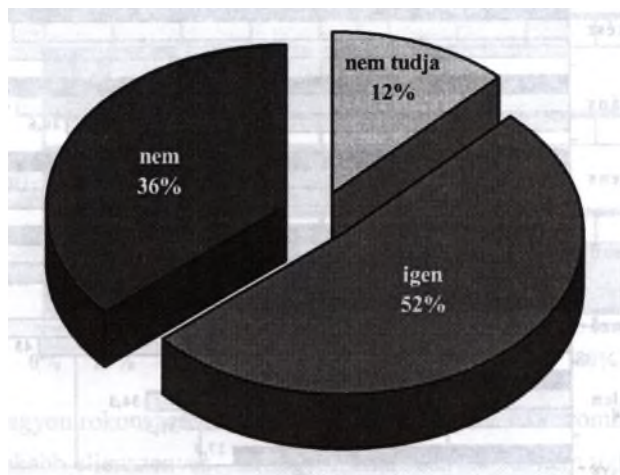

Ön szerint az ukrajnai/kárpátaljai magyarok részét képezik a magyar nemzetnek?
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

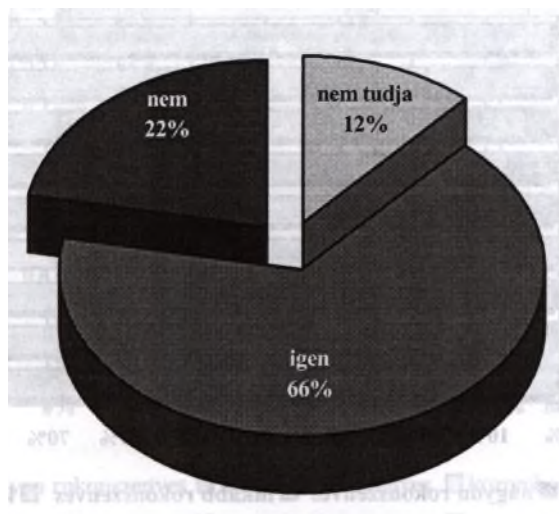
Ön szerint az ukrajnai/kárpátaljai magyarok részét képezik az ukrán nemzetnek?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

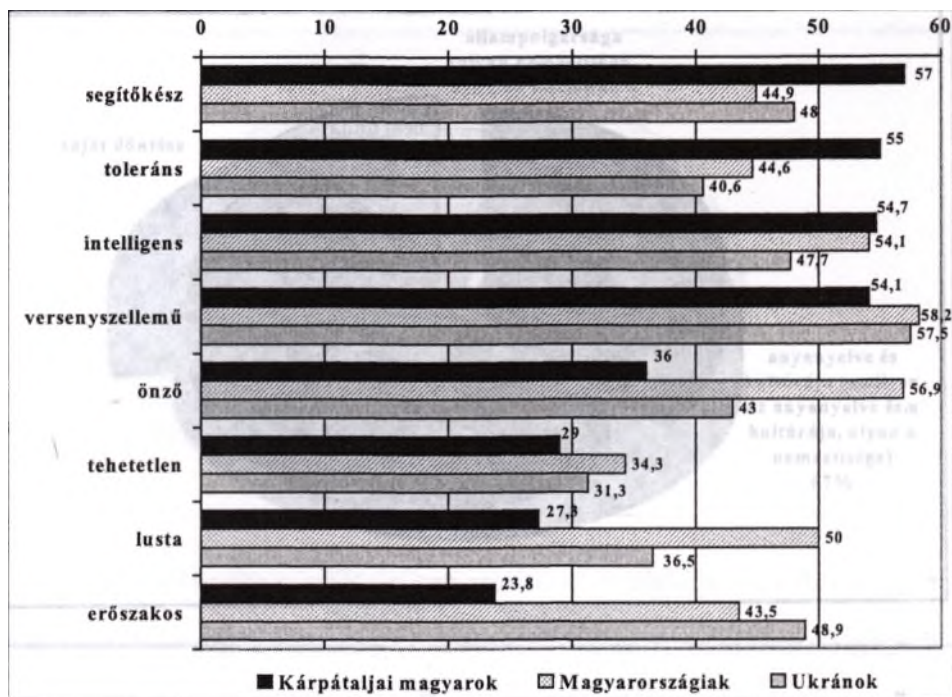
Ön szerint a magyarországi magyarokra más emberi tulajdonságok jellemzők, mint a kárpátaljai magyarokra?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

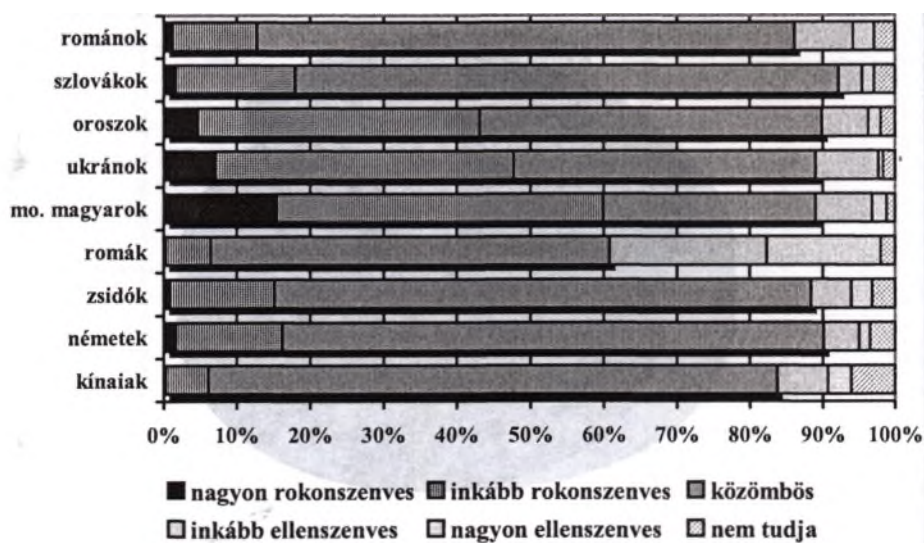
Ön szerint a kárpátaljai magyarok, a magyarországi magyarok, illetve az ukránok hány százaléka jellemezhető a következő tulajdonságokkal?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

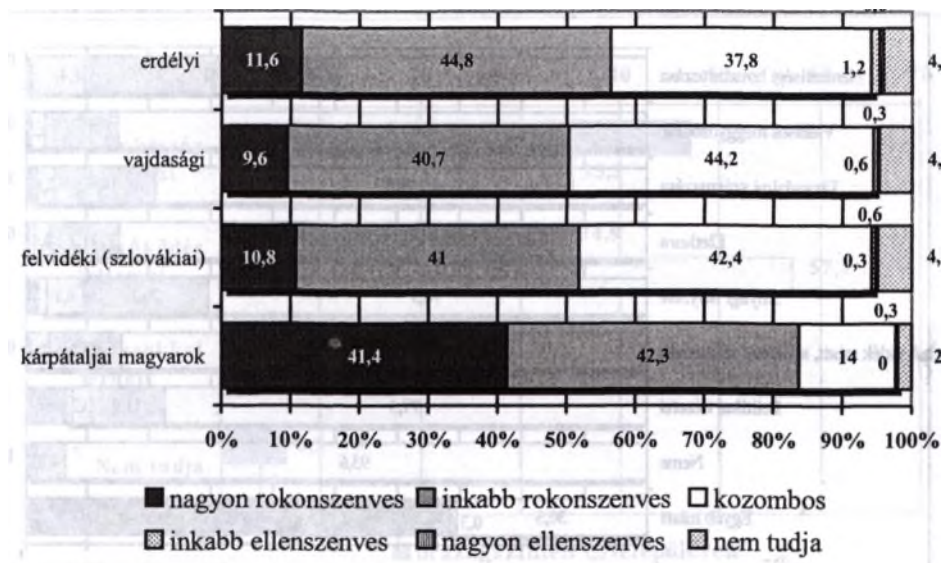
Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? Etnikumok

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

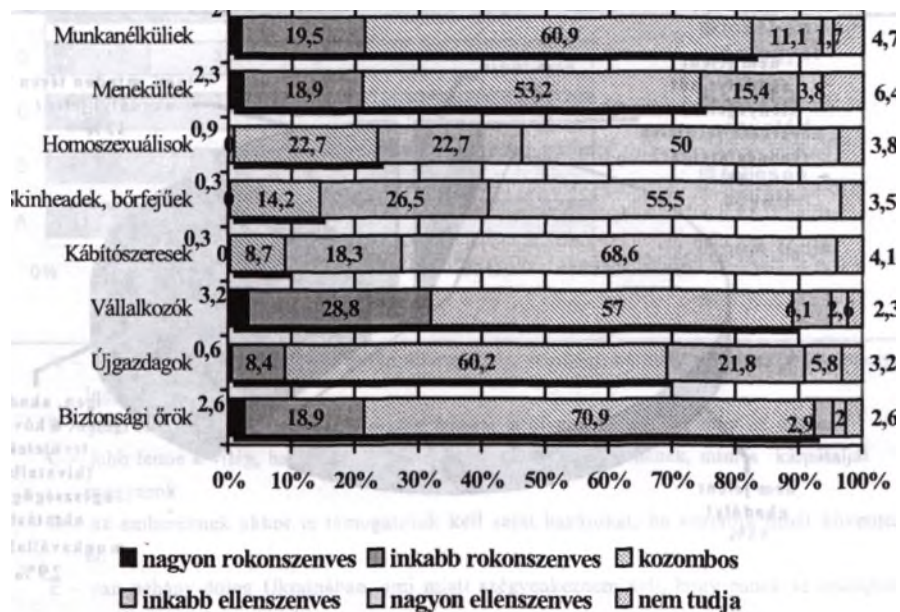
Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? Határon túli magyarok

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

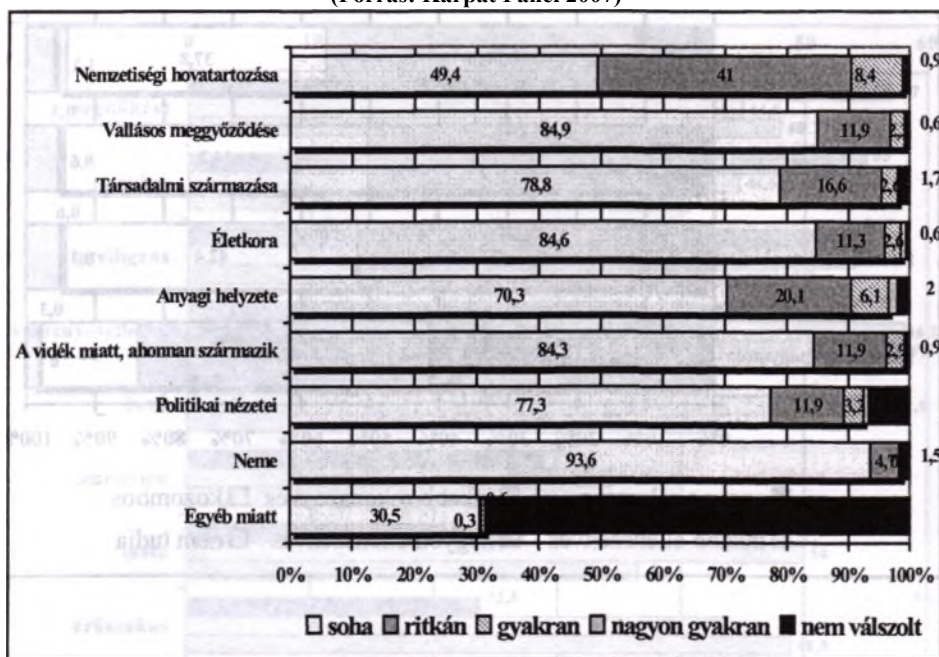
Ön hogyan viszonyul a következő csoportokhoz? Más társadalmi csoportok

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

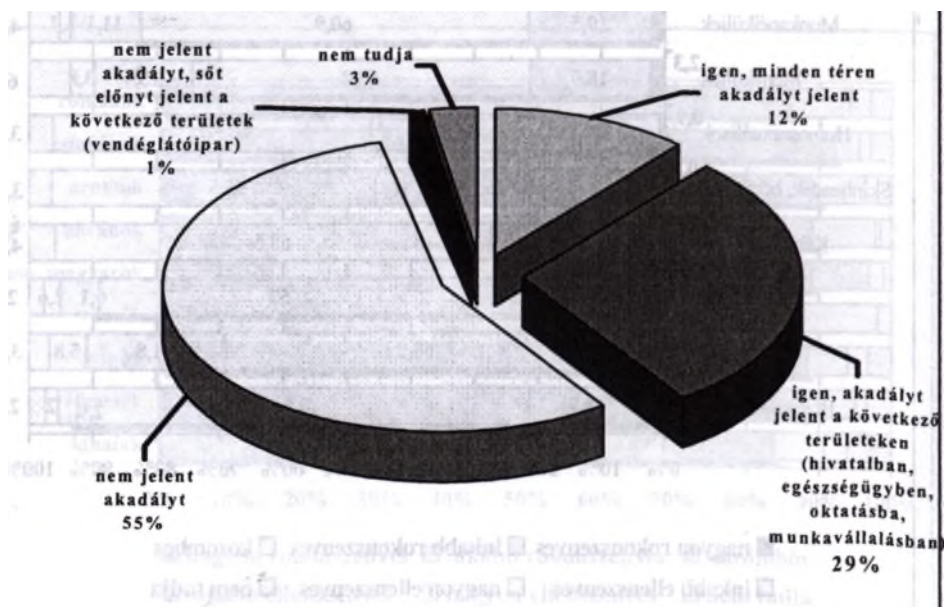
Milyen gyakran érte-e önt hátrányos megkülönböztetés (igazságtalanság) az alábbi okok miatt?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

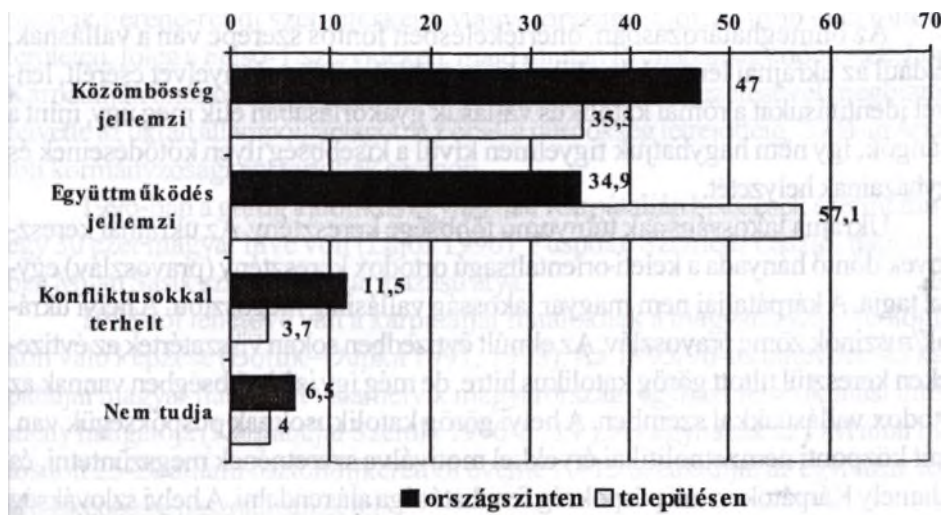
Ön szerint akadály a érvényesülésnek Ukrajnában, ha az ember magyar?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

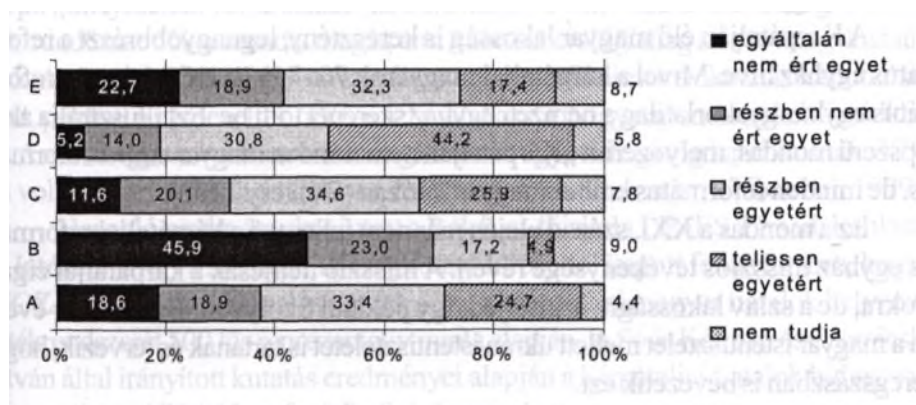
Ön szerint ma Ukrajnában hogyan jellemezhető az ukránok és a magyarok közötti viszony országos szinten? A településen, ahol Ön él?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Mennyire ért egyet a következő állításokkal?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

- A - sokkal szívesebben vagyok ukrán állampolgár, semhogy bármely más ország állampolgára legyek.
- B - jobb lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint az ukránok
- C - jobb lenne a világ, ha a többi ország lakosai is olyanok lennének, mint a kárpátaljai magyarok.
- D - az embereknek akkor is támogatniuk kell saját hazájukat, ha vezetőik hibát követnek el.
- E - van néhány dolog Ukrajnában, ami miatt szégyenkezni kell, hogy ennek az országnak az állampolgára vagyok.

A kárpátaljai magyarok vallási megoszlása

Az önmeghatározásban, önértékelésben fontos szerepe van a vallásnak, például az ukrainai lengyelek, akiknek nagyobbik része már nyelvet cserélt, lengyel identitásukat a római katolikus vallásuk gyakorlásában élik meg úgy, mint a csángók, így nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kisebbség ilyen kötődéseinek és egyházainak helyzetét.

Ukrajna lakosságának túlnyomó többsége keresztény. Az ukrainai keresztények döntő hányada a keleti orientáltságú ortodox keresztény (pravoszláv) egyház tagja. A kárpátaljai nem magyar lakosság vallásilag megosztott. Ahelyi ukránok/ruszinok zöme pravoszláv. Az elmúlt évtizedben sokan visszatértek az évtizedeken keresztül tiltott görög katolikus hitre, de még így is kisebbségben vannak az ortodox vallásúakkal szemben. A helyi görög katolikusoknak püspökségük van, amit központi nemzetpolitikai érvekkel motiválva szeretnék megszüntetni, és valamely Kárpátokon túli püspökség fennhatósága alá rendelni. Ahelyi szlovákság és német nemzetiségű lakosság római katolikus vallású, de egyre nagyobb helyet foglalnak el a vallási palettán a kisegyházak és szekták mind a magyar, mind a nem magyar lakosság körében. A legtöbb hívet a Jehova tanúi egyház hódította el a történelmi egyházaktól.

A Kárpátalján élő magyar lakosság is keresztény, legnagyobbbrészt a református egyház híve. Mivel a kárpátaljai magyarok 70-75%-a református, a református egyház gyakorlatilag a nemzeti egyház szerepét tölti be. Ezt illusztrálja az a népszerű mondás, mely szerint „Kárpátalján nem minden magyar ember református, de minden református ember magyar” (Józan-Gulácsy 1992).

Ez a mondás a XXI. század elején már nem jellemző a kárpátaljai református egyház missziós tevékenysége révén. A misszió nemcsak a kárpátaljai cigányokra, de a szláv lakosságra is kiterjed, így például Szolyván, Bükén már évek óta a magyar istentisztelet mellett ukrán istentiszteletet is tartanak és tervezik, hogy Beregszászban is bevezetik ezt.

A Kárpátaljai Református Egyház három egyházmegyéből áll. Az Ungi Egyházmegyében 22 gyülekezetben 22 000 hívő él. Az Ugocsaiban 29 gyülekezetben 10 lelkipásztor végzi 22 500 hívő lelki gondozását. A Beregi Egyházmegyében 46 gyülekezetet 14 lelkipásztor szolgál, akik közül három Magyarországról érkezett (*A Kárpátaljai Református Egyház 1996*. Beregszász, 1996., kézirat). A Kárpátaljai Református Egyház püspöke 1989-ben Forgon Pál volt, 1993-1998 között Gulácsy Lajos, 1999-től Horkay László, 2006-tól Zán-Fábián Sándor.

A kárpátaljai magyarság életében a református mellett a római katolikus és a görög katolikus egyháznak van jelentős szerepe.

A kárpátaljai római katolikus hívek számát 65 ezerre becsülik. Nagy többségük, közel 85%-uk magyar, 8%-uk szlovák, 7%-uk német anyanyelvű (Botlik-Dupka 1991, Csáti-Dióssi 1992). 1996 januárjában Majnek Jenő Antal személyében püspököt neveztek ki a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház élére. Az új püspök Ferenc-rendi szerzetesként Magyarországról jött és több évet töltött a területen, főleg a Felső-Tisza-vidéken, majd miután Rómában úgy döntöttek, hogy Kárpátalján önálló püspökséget hoznak létre, és ennek a vezetésével megbízták, felvette az ukrán állampolgárságot. Az önálló püspökség létrejöttéig, 2004-ig Apostoli kormányzóságként tartották számon.

1996-ban a görög katolikus egyháznak Kárpátalján becslések szerint mintegy 30 ezer magyar híve volt (Lajos 1996). Püspöke Szemedi László, napjainkban Milán Sasik szlovákiai származású atya.

1988-tól lehetővé vált a kárpátaljai fiataloknak a magyarországi teológiákon való képzése (Botlik-Dupka 1991,1993). Az 1995/96-os tanévben 45 kárpátaljai magyar fiatal volt valamelyik magyarországi egyházi felsőoktatási intézmény hallgatója (Kárpátaljai Szemle 1996/1., 14.). Az egyházak az OM által biztosított 25-20 állami ösztöndíjkeretből évente 10-15 ösztöndíjat az egyházak teológusképzésre használhatnak fel.

A Balázs Ferenc Intézet és a Spektrum Társadalomkutató Műhely 1999-ben végzett reprezentatív felmérése alapján a magyarországinál sokkal nagyobb mértékben, erősen vallásosnak mondhatók a kárpátaljaiak, a kérdezettek egyharmada pl. „kifejezetten vallásosnak” tartotta magát. Nem vallásosnak a megkérdezettek mindössze 5%-a mondta magát, ami miatt szociológiailag szinte vizsgálhatatlannak. Az Isten-közeli állapot a vizsgálat szerint egyéb dimenziókban is kimutatható volt, például a kérdezettek 60%-a azt nyilatkozta, hogy naponta szokott imádkozni. A minta egyharmada mondta magát római, egyötöde görög katolikusnak, 3 8%-os volt a reformátusok és 6%-os a felekezeten kívüliek aránya (Gereben 1999).

Hasonló eredményekre jutott a Rákóczi-foiskola LIMES Társadalomkutató Intézete, mely a Nemzeti Ifjúságkutató Intézettől kapott felkérést arra, hogy a MOZAIK2001 című kutatásban felmérje a kárpátaljai magyar fiatalok helyzetét, értékrendszerét 500 fős reprezentatív minta alapján. A Soós Kálmán és Csernicskó István által irányított kutatás eredményei alapján a kárpátaljai fiatalok hithez való viszonyát az alábbiakban foglalhatjuk össze.

A kárpátaljai magyar fiatalok legnagyobb részét (69%) reformátusként keresztelték, 19%-át római katolikusként, 8%-át görög katolikusként, 2%-át ortodoxként, illetve 1 %-át nem keresztelték meg. A felekezethez tartozás tudata szinte megegyezik a felekezethez történő bejegyzéssel. Mindössze az ortodox vallásúként megkereszteltek aránya csökkent 2%-ról 1 %-ra, illetve az egyetlen felekezethez sem tartozók aránya 1%-ról 4%-ra (Soós-Csernicskó 2002).

Az érettségizők körében 2004-ben végzett majdnem teljes körű (824 fő) felmérés hasonló eredményt adott a fiatalok vallási hovatartozására vonatkozóan.

A kérdőívek alapján rögtön szembetűnik, hogy a magyar történelmi egyházakon kívül viszonylag sokan, a megkérdezettek 2,7%-a vallotta magát Jehova tanúi követőjének, 2,2% pedig pravoszlávnak (ortodoxnak). Az előbbieket nagy valószínűséggel főleg a református egyházból kiválók közül kerülhetnek ki, mivel a magukat reformátusoknak vallók arányát a kárpátaljai magyarok körében 66,5%-ra becsülik. Apravoszláv magyar érettségizők, valószínűleg azon ukrán családok gyermekei, akiket valamely megfontolásból magyar iskolába járatnak szüleik, így ez azt jelenti, hogy a magyar érettségiző populáció 2,2 %-a lehet ukrán nemzetiségű. Érdekes, hogy 7 fő keresztyénnek vallotta magát, ők katolikusok lehetnek, ugyanis a reformátusok keresztyénnek nevezik magukat és a katolikusokról mondják azt, hogy keresztyén Kárpátalján. A katolikus a római katolikus vallást jelentheti, mert a kárpátaljai nyelvhasználatban a görög katolikusokat általában a rövidebb forma szerint csak görög vallásának nevezik. Érdekes és nem igazán definiálható, hogy milyen vallást értett a „szabad keresztyén” alatt a nyilatkozó.

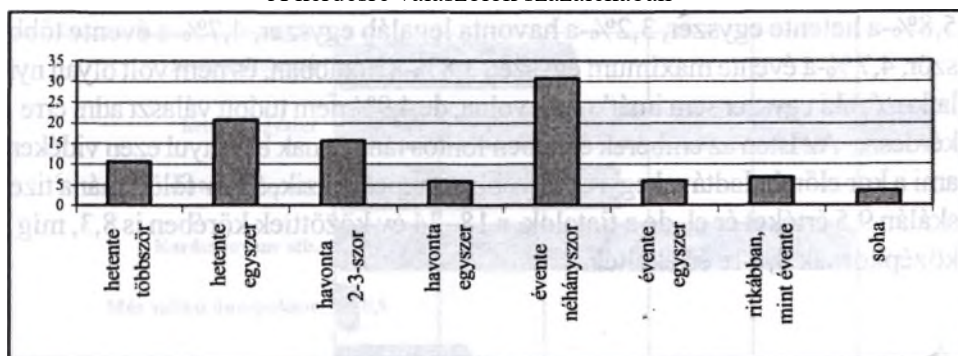
A Milyen vallásának tartja magát? kérdésre adott válaszok összesített eredménye

	szám	%
Adventista	1	0,1
Ateista	2	0,2
Görög katolikus	56	6,8
Jehova tanúja	22	2,7
Katolikus	4	0,5
Keresztyén	7	0,8
Pravoszláv	18	2,2
Református	548	66,5
Római katolikus	135	16,4
Szabad keresztyén	1	0,1
Zsidó	1	0,1
Nem válaszolt	28	3,4
Összesen	824	100

Vallásos, az egyház tanításait követi minden negyedik fiatal (25%). Amaga módján vallásos 66%. Nem tudja eldönteni, vallásos-e 5%, és nem vallásos 4%. Semmi kétsége nincs Isten létezésében 60%-nak. Kétségekkel küzd 25%. Időnként hiszi Isten létezését, máskor azonban nem 9%. Egy magasabb hatalom létezésében hisz 4%, és nem tudja, hogy lehet-e igazolni Isten létezését 3%. Az egyértelműen ateista választ (Nem hiszek Istenben) senki sem tartotta jellemzőnek magára. A kárpátaljai magyar fiatalok közel egyharmada (31 %-a) csupán a jelentős ünnepeken, azaz évente néhány alkalommal látogat el Isten házába. Hetente többször 11 %, hetente egyszer 21 % jár templomba (Soós-Cserniczkó 2002).

Milyen gyakran jár templomba?

A kérdésre válaszolók százalékában

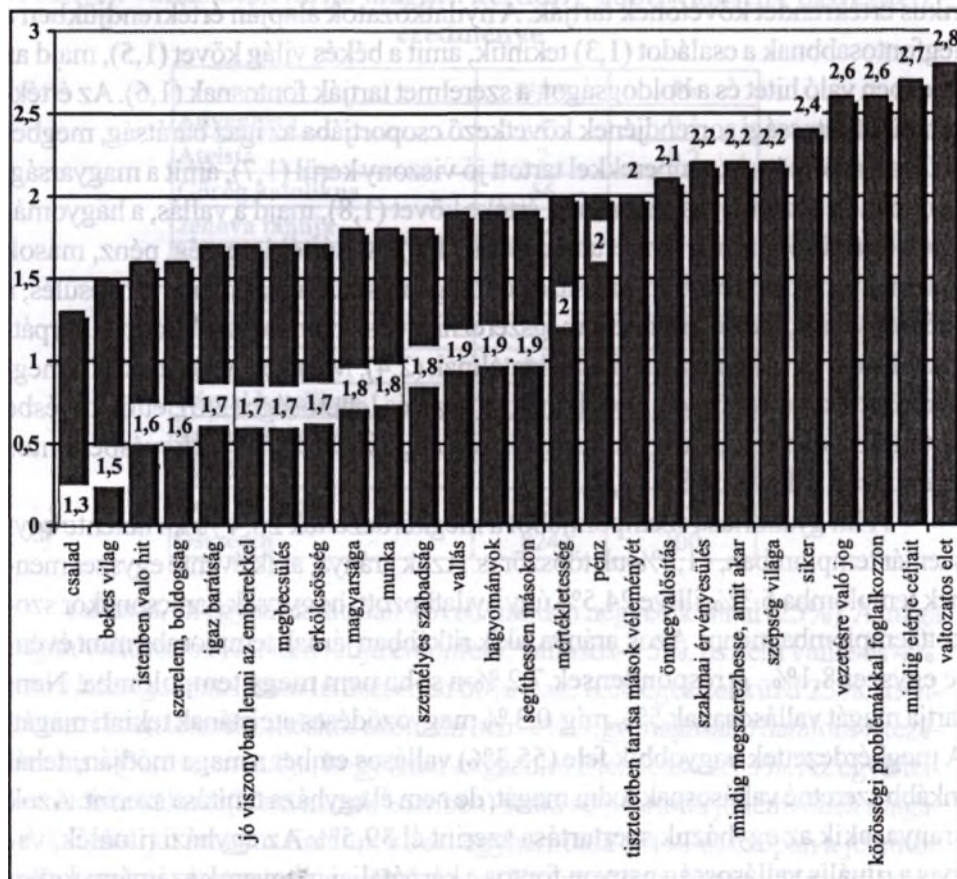
A 2007-es Orosz-Molnár által vezetett Kárpát Panel kárpátaljai felméréseinek eredményei a kárpátaljai magyarok vallási identitásra utaló kérdéscsoportja hasonló eredményt adott.

A kárpátaljai magyarok a felmérés szerint magukat konzervatív, családcentrikus értékrendet követőnek tartják. A nyilatkozatok alapján értékrendjükben a legfontosabbnak a családot (1,3) tekintik, amit a békés világ követ (1,5), majd az Istenben való hitet és a boldogságot, a szerelmet tartják fontosnak (1,6). Az értékrendjük fontossági sorrendjének következő csoportjába az igaz barátság, megbecsülés, erkölcsösség, emberekkel tartott jó viszony kerül (1,7), amit a magyarság, a munka és a személyes szabadság értéke követ (1,8), majd a vallás, a hagyományok és a törődés más embertársainkkal (1,9). A mértékletesség, pénz, mások véleményének tiszteletben tartása, az önmegvalósítás, a szakmai érvényesülés, a szépség világa, illetve a mindent megszerezni elve szintén fontos. Viszont a kárpátaljaiak nem tartják magukat sikerorientáltaknak (2,4). Még kevésbé érdeklik a megkérdezetteket a közösségi problémák, a vezetés lehetősége (2,6), ettől kevésbé tartják fontosnak azt, hogy mindig elérjék céljukat (2,7), és legkevésbé fontos számukra a változatos élet (2,8).

A hit gyakorlása szempontjából a megkérdezettek 28,4 %-ka hetente egyszer jár templomban, 11,3%-uk többször is. Azok aránya, akik évente egyszer mennek templomba 6,3%, illetve 24,5% úgy nyilatkozott, hogy csak karácsonykor szokott templomba menni. Azok aránya, akik ritkábban járnak templomba mint évente egyszer 8,1 %. A respondensek 7,2 %-a soha nem megy templomba. Nem tartja magát vallásosának 5%, míg 0,3 % meggyőződéses ateistának tekinti magát. A megkérdezettek nagyobbik fele (55,3%) vallásos ember a maga módján, tehát inkább szeretné vallásosnak tudni magát, de nem él egyháza tanítása szerint. Azok aránya, akik az egyházuk szertartása szerint él 39,5%. Az egyházi rituálék, vagyis a rituális vallásosság nagyon fontos a kárpátaljai magyarok számára: születéskor (95,9%), házasságkötéskor (95%), elhalálozáskor (98,8%). A hit gya-

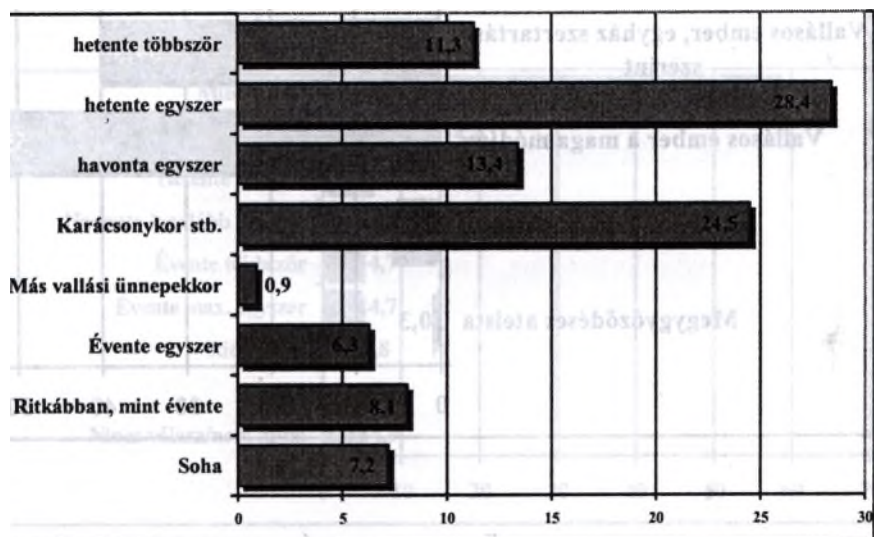
korlása szempontjából az imádkozás mint a hit mindennapi megnyilvánulása a megkérdezettek 58,7%-a számára fontos, 14,2% -a hetente többször imádkozik, 5,8%-a hetente egyszer, 3,2%-a havonta legalább egyszer, 4,7%-a évente többször, 4,7 %-a évente maximum egyszer, 3,8%-a ritkábban, és nem volt olyan nyilatkozó, aki egyszer sem imádkozott volna, de 4,9% nem tudott választ adni erre a kérdésre. Az Isten az emberek életében fontos támasznak bizonyul ezen vidéken, ami a kor előrehaladtával egyre nagyobb szerepet játszik, 55 év fölött már a tizes skálán 9,5 értéket ér el, de a fiatalok, a 18-34 év közöttiek körében is 8,3, míg a középkorúak 8,4-re értékelték.

Kérem, értékelje, mennyire fontosak az Ön életében az alábbiakban felsorolt dolgok! (1-nagyon fontos... 5-egyáltalán nem fontos, átlag)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Milyen gyakran jár templomba?

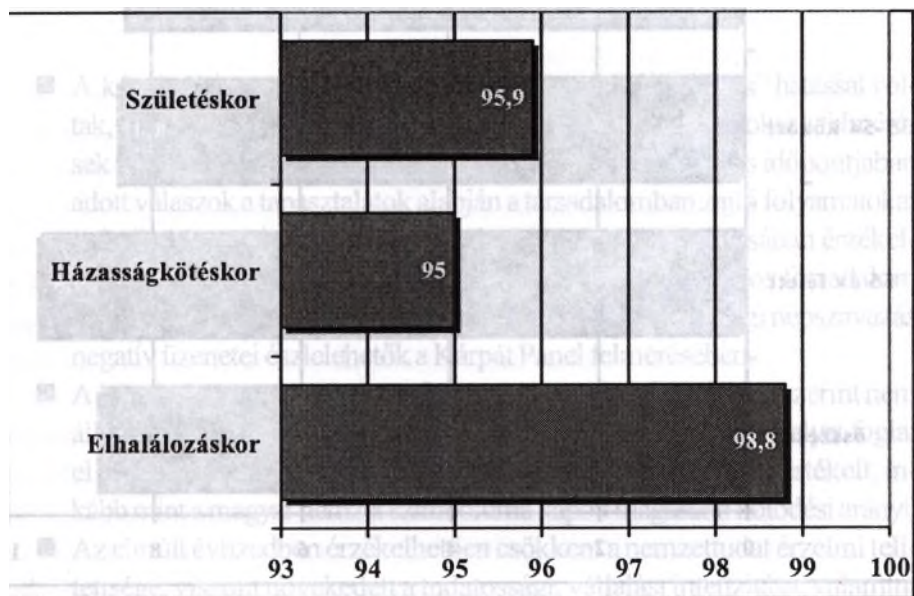
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Fontos-e, hogy vallási szertartásra is sor kerüljön?

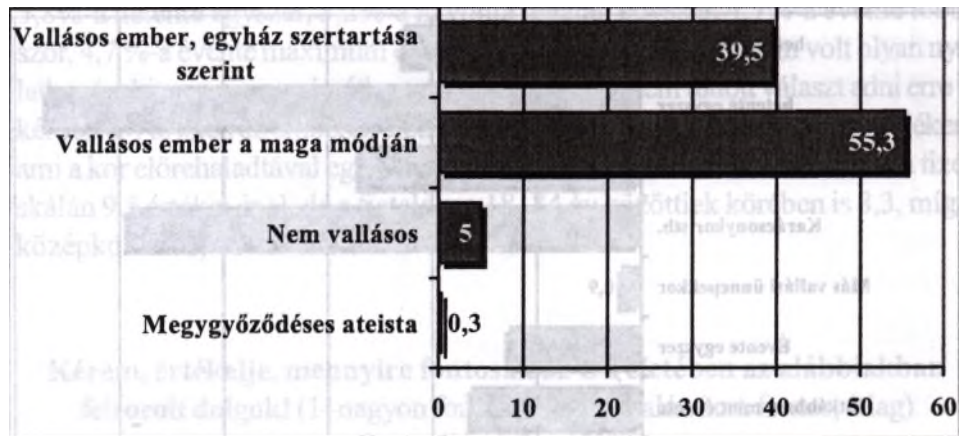
IGEN válaszok, százalékban

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Minek tartja magát?

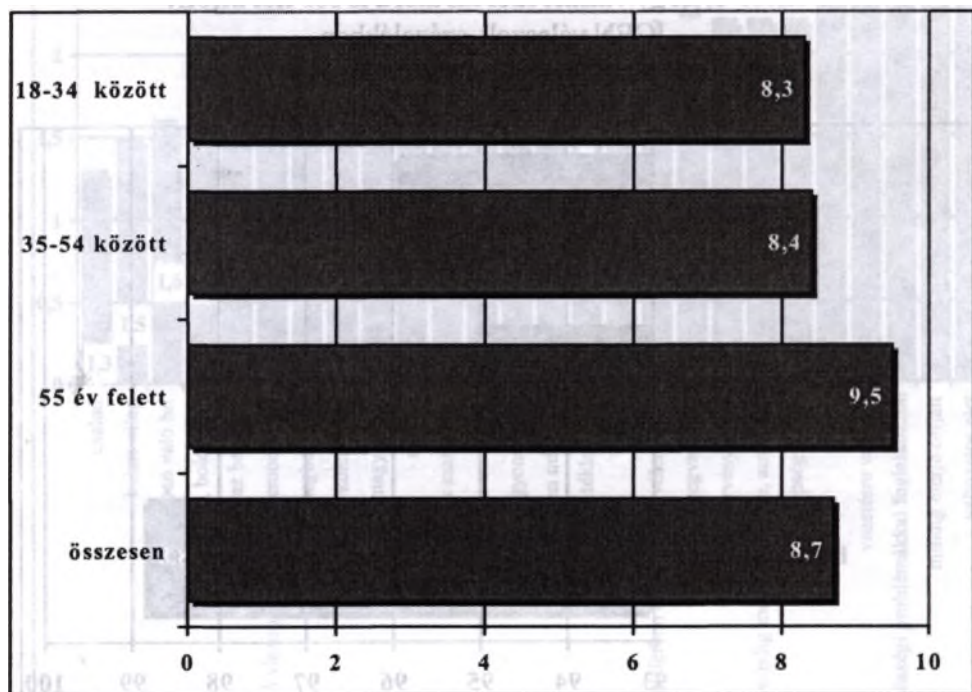
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Mennyire fontos Isten az Ön életében? Átlagok korcsoportok szerint

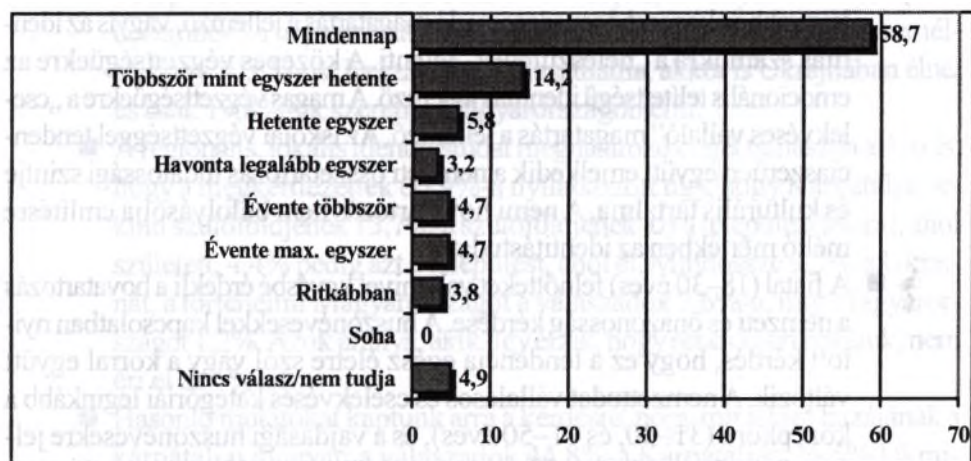
(1-egyáltalán nem fontos... 10-nagyon fontos)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Milyen gyakran szokott imádkozni?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Összefoglalás

- A kárpátaljai magyarok identitástudatára az „országváltások” hatással voltak, a legutóbbi „országváltás” óta is észlelhettünk változásokat a felmérések tükrében. A különböző felmérések, általában a felmérés időpontjában adott válaszok a tapasztalatok alapján a társadalomban zajló folyamatokat is értékelik. A kárpátaljai magyarok identitásának változásában érzékelhetjük a 2004-es események hatását. Az ukrajnai narancsos forradalom pozitív, míg a kettős állampolgárságról szóló magyarországi népszavazás negatív üzenetei észlelehetők a Kárpát Panel felmérésében.
- A kárpátaljai magyarság haza-képe az ismertett felmérések szerint nem államokhoz, hanem a szűkebb szülőföldhöz kötődik. Sajátos helyet foglal el a haza-képben Magyarország, amely mint állam kevésbé értékelt, inkább mint a magyar nemzet szimbóluma kapott magasabb kötődési arányt.
- Az elmúlt évtizedben érzékelhetően csökkent a nemzettudat érzelmi telítettsége, viszont növekedett a tudatossági, vállalási intenzitása, valamint kulturális (főleg anyanyelvi!) kötődése, tehát erősödött a kultúrnemzeti összetartozás tudata.

- A nemzettudat „vállaló”, pozitív érzelmi elemét különösen Kárpátalján találták erősnek a többi magyarok által lakott területeken élők nemzeti tudatához képest.
- Az iskolázottság alsóbb rétegeiben a hovatartozás kérdését elhárító, illetve ahhoz közömbösen viszonyuló magatartás a jellemző, vagyis az identitás számukra a „beleszületést” jelenti. A közepes végzettségűekre az emocionális telítettségű identitás jellemző. A magas végzettségűekre a „cselekvéses vállaló” magatartás a jellemző. Az iskolai végzettséggel tendenciaszerűen együtt emelkedik a nemzeti összetartozás tudatossági szintje és kulturális tartalma. A nemzeti hovatartozás nem befolyásolja említésre méltó mértékben az identitástudatot.
- A fiatal (18-30 éves) felnőtteket valamivel kevésbé érdekli a hovatartozás a nemzeti és önazonosság kérdése. A huszonévesekkel kapcsolatban nyitott kérdés, hogy ez a tendencia egész életre szól vagy a korral együtt változik. A nemzettudat vállalásos és cselekvéses kategóriái leginkább a középkorú (31-40, és 41-50 éves), és a vajdasági huszonévesekre jellemző. Az 50 év felettiek főleg az emocionális típusokhoz tartoznak.
- Az új geopolitikai egység területén maradt magyarokra jellemző, hogy erősen kötődnek anyanyelvükhöz, aminek magyarázata szintén kereshető a gyakori „országváltásokban”, a helyi szláv lakosságtól erősen eltérő nyelvi, vallási, kulturális különbözőségben, a szovjet rezsim zárttságában.
- A friss ukrán államiságtól való elzárkózás a kilencvenes évek derekán, végén egyenes következménye az ország rossz gazdasági helyzete kiváltotta elkeseredésnek, a XX. század végén több generáción át tapasztalt geopolitikai instabilitásnak.
- A 2007-ben mért eredmények a korábbi kutatásokhoz képest változást mutatnak. A respondensek 78%-a szerint a kárpátaljai magyarok részét képezik a magyar nemzetnek, 15%-uk szerint nem, és 7% nem tudott erre a kérdésre felelni. Ezzel szemben a megkérdezettek 52%-a a kárpátaljai magyarokat az ukrán nemzet részének is tekinti, 36%-uk viszont nem, míg 12% nem tudta ezt a kérdést megválaszolni. Ez utóbbi eredmény egyfajta identitásbeli zavarra utal, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a korábban feltett kérdések alapján a nemzetiséget és az állampolgárságot határozottan szétválasztották a megkérdezettek.
- A magyarság ismérvei között a megkérdezettek véleménye szerint az anyanyelv illetve a magyarság vállalása számít leginkább. Az ismérvek alapján a második helyre sorolták azt, hogy szeresse a magyar kultúrát, tisztelje a nemzeti szimbólumokat jelképező trikolort, származása szempontjából legalább egyik szüleje legyen magyar, ezt követi az, hogy magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon, mindkét szüleje legyen, majd, hogy magyar iskolát végezzen.

- A kárpátaljai magyarok megítélése szerint, a magyarság szempontjából nem meghatározó az, hogy az egyén a magyar állam kötelékéhez tartozzon, vagyis a magyar állampolgárság, hogy Magyarországon szülessen, de a politikai hovatartozás sem. Nem tudjuk, mennyire befolyásolta a december 5-i népszavazás a válaszadók véleményét, de figyelemreméltó, hogy 50,6%-uk, ha szabadon választhatna, akkor is Ukrajnában élne, és csak 19,8%-uk szeretne Magyarországon élni.
- A regionális, lokális identitástudat meghatározó erejét támasztja alá az is, hogy a megkérdezettek 66,9%-a nyilatkozott úgy, hogy Kárpátalját tekintve szülőföldjének 13,7%-a szülőföldjének azt a települést tekintve, ahol született, 4,4% pedig azt a települést, ahol él. Mindössze 9,3%-a Ukrajnát, a történelmi Magyarországot a válaszadók 2,6%-a, míg Magyarországot 1,2%. Azok aránya, akik úgy érzik, hogy nincs igazi hazájuk, nem éri el az 1%-ot.
- Hasonló mutatókat kaptunk arra a kérdésre, hogy mit tekint hazájának a kárpátaljai magyar: a válaszadók 44,8%-a Kárpátalját, 26,5% Ukrajnát, míg Magyarországot illetve a történelmi Magyarországot együttesen a válaszadók 6,5%-a tartja csak hazájának. Ezek az értékek már utalhatnak a december 5-i népszavazás hatásaira, illetve a két országban tapasztalható egymástól eltérő társadalomszervező fejlődési irány közötti különbségekre.
- A válaszadók 86%-a tartja úgy, hogy a magyarokat, a magyar nemzetet jelképező szimbólumok léteznek, melyek közül első helyen a zászlót jelölték meg (41,9%), másodikon a himnuszt (14,8%), harmadikon a koronát (7,8%), a turulmadarat (4,4%) és a címet (4,1 %) említik.
- A nemzeti hovatartozást a megkérdezettek 67%-a szerint az egyének anyanyelve és kultúrája határozza meg, míg 28%-uk úgy gondolja, hogy ez az egyének saját döntésén alapul, míg 5% az állampolgársággal azonosítja a nemzeti hovatartozást.
- A megkérdezettek 66%-a úgy gondolja, hogy a magyarországi magyarok más jellemző emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, mint a kárpátaljai magyarok, és ugyanezt rögzítettük az ukránokkal kapcsolatban is.
- A kárpátaljai magyarok véleménye szerint számos emberi tulajdonságukban pozitívabbnak tartják magukat a magyarországi magyaroknál és az ukránoknál is. Például segítőkészebbek, toleránsabbak, intelligensebbek, kevésbé önzőek, kevésbé tehetetlenek, kevésbé lusták, nem erőszakosak. A kutatás eredménye szerint a kárpátaljai magyarok úgy érzik, hogy a versenyszellem terén elmaradnak a magyarországi magyaroktól. A magyarországi magyarokat toleránsabbnak, intelligensebbnek, önzőbbnek, tehetlenebbnek, lustábbnak látják, mint az ukránokat. A

versenyszelleme a magyarországi magyaroknak jobb, mint az ukránoknak a megkérdezettek szerint. Az ukránokat a felmérés szerint a megkérdezettek segítőkészebbnek, erőszakosabbnak látják, mint a magyarországi magyarokat.

- A felmérés szerint a megkérdezettek toleránsnak tartják magukat. A legtöbb nemzetiséggel szemben leginkább közömbösek, a legnagyobb ellenszenvet a romákkal szemben érzik, a legrokonszenvesebbek a magyarországi magyarok.
- A kárpátaljai magyarok a felmérés eredménye alapján leginkább közömbösek a legkülönbözőbb népcsoportokkal kapcsolatban (a románokkal 73,3%, a szlovákokkal 74,1 %, a zsidókkal 73,3%, a németekkel 73,8%, a kínaiakkal kapcsolatban 77,6% érez így). A legrokonszenvesebbek a magyarországi magyarokat (69,9%), utána az ukránokat (47,7%), majd az oroszokat (43,1%) tartják. Aromákkal szemben fenntartásaik vannak, 21,5%-uk nyilatkozott úgy, hogy számukra inkább ellenszenvesek, 15,7%-uk számára nagyon ellenszenvesek, 54,5%-uk közömbös.
- A határon túli magyarok közül a kárpátaljai magyarok számára a legrokonszenvesebbek önmaguk a kárpátaljai magyarok (41,4% szerint nagyon rokonszenvesek, 42,3% szerint inkább rokonszenvesek). Saját magukon kívül az erdélyiek tűnnek a legrokonszenvesebbnak (11,6% nagyon rokonszenvesnek tartja, 44,8% inkább rokonszenvesnek). Az erdélyiek után a felvidékieket kedvelik (10,8% nagyon, 41 % inkább), majd a vajdaságiakat (9,6% nagyon, 40,7% inkább).
- A respondensek a legnagyobb intoleranciát a kábítószeresekkel szemben tanúsítják, összességében 86,9% tekinti őket ellenszenvesnek vagy inkább ellenszenvesnek. Valamivel kisebb az elutasítottság a bőrféjűekkel (82%) és a homoszexuálisokkal (72,7%) szemben. Magas fokú a közömbösség a munkanélküliekkel (60,9%) és a menekültekkel (53,2%) szemben. Közömbösek a vállalkozók (57%), az újjgazdagok (60,2%), a biztonsági őrök(70,9%) irányába. A megkérdezettek egyharmada (32%) a felsorolt csoportok közül a vállalkozókat tartja nagyon rokonszenvesnek/inkább rokonszenvesnek.
- A kárpátaljai magyarok vallásosnak tekinthetők, különösen a más régiókban élőkhez viszonyítva. Az erdélyi magyarok után számszerűleg a kárpátaljaiak nyilatkoztak úgy, hogy vallásosnak tartják magukat.
- A kárpátaljai magyarok zöme a felmérések és az egyházak nyilvános adatai alapján református, statisztikailag utána következnek a római katolikusok, majd a görög katolikusok. A kisegyházak és a szekták a magyarok körében is növekvő érdeklődést értek el, különösen a Jehova tanúi felekezetet.

- A vallásosság szempontjából nagy számban úgy nyilatkoztak, hogy vallásosak a maguk módján, kevesebb azok részaránya, akik úgy tekintik magukat vallásosnak, hogy vallásuk tanítását követik.
- Megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyarok nagyon csekély része nem jár soha templomba, de a leginkább jellemző a vallás gyakorlása szempontjából az, hogy évente néhányszor megy templomba.
- Azok száma, akik hetente egyszer járnak templomba a felmérések szerint 20%-ot tesz, 10% körül van azok száma, akik hetente többször részt vesznek istentiszteleten, 30% körül van azok száma, akik évente néhányszor keresik fel Isten házát.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK

Több kárpátaljai és Kárpát-medencei kutatás eredményeit ismerve kaphatunk képet kárpátaljaiak munkaerő-piaci helyzetéről, ami mindenki és nem csak a kisebbségek számára alapvető feltétele annak, hogy „valahol” otthon legyen.

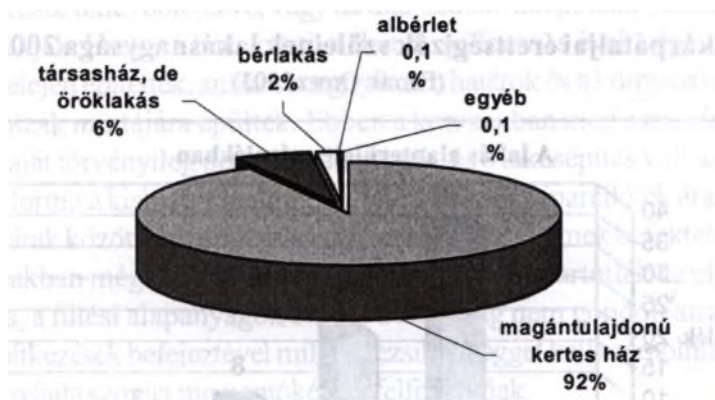
Először vizsgáljuk meg, milyen körülmények között élnek a kárpátaljai fiatalok, vagyis a munkaképes lakosság nagy része. Három kutatás kapcsán is meg tudhattuk azt, hogy milyen körülmények között élnek a kárpátaljaiak: a MOZAK2001 vizsgálat, az érettségizők körében 2003-ban készített felmérés, valamint a 2007-es Kárpát Panel-kutatás.

A kárpátaljai érettségizők körében végzett kutatás kérdéseinek egy csoportja a 2003-ban készített felméréskor a kárpátaljai magyar érettségizők családjának anyagi helyzetére, a kemény tényezőkre igyekezett rávilágítani. A kérdéseket igyekeztünk olyan formában feltenni, hogy az ne sértse az egyént, de tudjunk következtetni a helyzetére. A kárpátaljai gazdasági viszonyok a vizsgálat idején olyanok voltak, hogy sokan nem rendelkeztek állandó jövedelemmel, tartalékukat már felélték az évtized végére. A túlélés érdekében különböző ügyeskedéssel próbálták átvészelni a helyzetet. Egyesek például nagyon régi, de nagy üzemanyag-tartállyal rendelkező „tankhajókkal” közlekedtek a határon, és a két ország közötti üzemanyag-árkülönbségek adta jövedelemből tartották el családjukat. A kolhozok a kilencvenes évek első felében megszűntek, de mivel nem volt reprivatizáció és a lakosság nem készült fel a magángazdálkodásra (elveszett az a tudás, amelynek révén önálló gazdálkodást folytathattak volna) kevesen mertek farmergazdaságot igényelni, illetve a lakosság egy részét erről a helyi kolhozok vezetői lebeszélték, azzal az érveléssel, hogy gépek híján nem tudnak megbirkózni az elvállalt földterületek művelésével. A falvak lakosainak zöme a vagyonjegyét nem váltotta be, hanem benthagyta a kolhozokban. A kolhozokat hamarosan átalakították magánvállalattá, vagyis a kolhozokat irányítókhöz kerültek a települések földjei. A kolhozok átalakulása után, mint magántulajdonú vállalkozási formák, hamar leépítették a kétkezi munkát gazdaságtalanságra hivatkozva, így a falvak népe munkanélküli lett. A falvakban a kilencvenes évek elején kiegészítették a családok háztáji földterületét 0,5 hektárig, ami egy család fenntartásához kevés, így mindenki más túlélési stratégiát keresett magának, melyek nagy része nem adózott tevékenységet jelentett. A felmérésünk idején a családok nagy része adózott fizetéssel nem rendelkezett, így nem hozott volna eredményt, ha a család jöve-

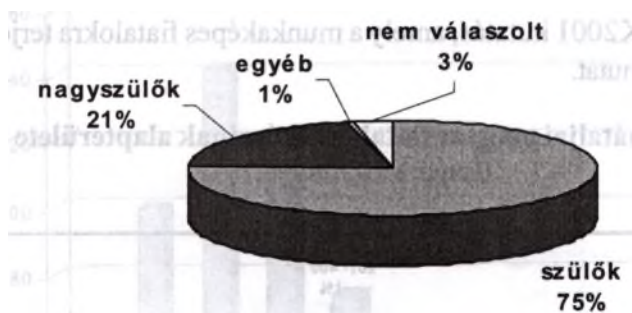
delmére kérdezzük, ezért a háztartás felszereltségéről próbáltuk megítélni a családok helyzetét.

A továbbiakban ezen kérdésekre adott válaszok elemzéséből igyekszünk következtetni a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetére.

A kárpátaljai érettségizők szüleinek lakásviszonya
(Forrás: Orosz 2003)

A kárpátaljai magyar érettségizők körében készített felmérés *Ki a tulajdonos?* kérdésre adott válaszok eredménye
(Forrás: Orosz 2003)

A szülők lakásviszonyára és azok tulajdonjogára vonatkozó kérdések eredményét tükrözi az ábra. A kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy 2003-ban a családok nagy része, a megkérdezettek 92%-a saját kertés házban lakik, melyek zömében az érettségizők szüleinek a tulajdona (75%). Akárpátaljai magyar érettségizők zöme (36%), mint azt az ábra mutatja 51 és 100 négyzetméter alapterületű magántulajdonú kertés házban lakik. Aki ismeri a vidéket, meggyőződhetett róla, hogy ezek a házak többsége a hatvanas-hetvenes években

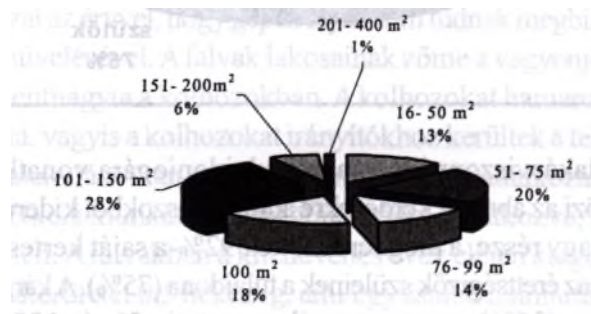
típusú alapján, általában vályogtéglából készült kocka házak, vagy ahogy a lakosság a házak területére utalva jellemezni szokták „tízszertizes,, melyekben általában két szoba, konyha, kamra és fürdőszoba volt eredetileg. A legtöbb ház mellett megmaradtak a régi háromosztatú, hosszú, parasztházak, amit úgymond „nyári konyhának” használnak, vagy összeépítettek az új épülettel, így a megkérdezettek 44,8%-a úgy nyilatkozott, hogy 4-6 szobás házában laknak.

A kárpátaljai érettségizők szüleinek lakásnagysága 2003-ban
(Forrás: Orosz 2003)

A MOZAIK2001 kutatás, amely a munkaképes fiatalokra tejjedt ki, hasonló eredményt mutat.

A kárpátaljai magyar fiatalok lakásainak alapterülete
(Forrás: MOZAIK2001)

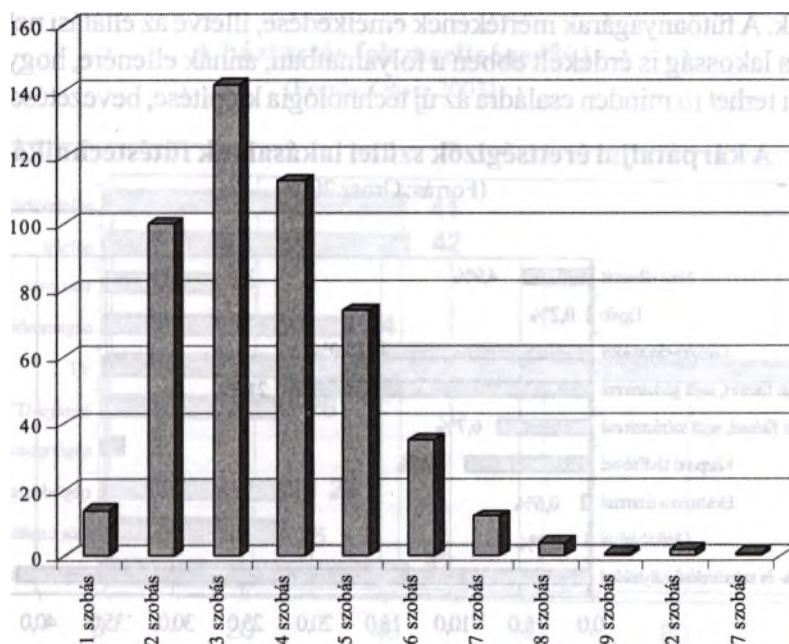

A vizsgálatba bevont fiatalok legnagyobb része 2-4 szobás lakásban él, de akad 9, 12, sőt 17 szobás lakás is. Az adatközlők több mint háromnegyede (77%-a) szüleinél, 9% pedig házasúrsa szüleinél lakik, önálló lakással mindössze 10% rendelkezik.

Mindkét vizsgálatból kitűnik, hogy a kárpátaljai fiatalok mintegy 20-28%-a 100-150 négyzetméter alapterületű, míg 7-10% ennél nagyobb házban lakik. Ezek a számok statisztikailag biztatónak tűnnek, de aki ismeri a helyzetet, tudja, hogy a házak nagy része nincs befejezve, vagy ha már lakható állapotban van, annak csak egy részét lakják. Ezeket a házakat zömében a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején építették, amikor megnyíltak a határok és a környező országokban látott házak mintájára épültek. Ebben a korszakban még a magántulajdon egyéb formáját törvényileg nem engedélyezték, és a lakásépítés volt az egyetlen befektetési forma a kishatár fogalomból, főleg a szovjet iparcikkek árának és az üzemanyagárak közötti árrésből származó családi jövedelmek befektetésére. Ebben a korszakban még mesterségesen alacsony szinten tartották az elektromos szolgáltatás, a fűtési alapanyagok árát és a lakosság nem gondolt arra, hogy az elkezdett építkezések befejeztével milyen rezsiköltséggel kell számolnia. Az adott házak így egyfajta szovjet mementóként is felfoghatóak.

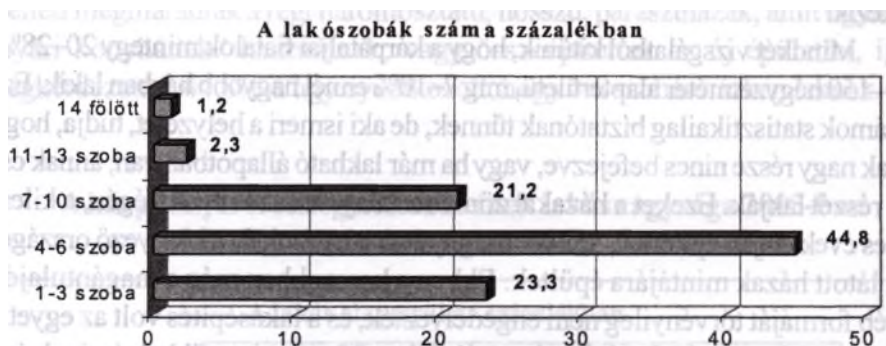
A kárpátaljai magyar fiatalok lakásainak szobaszáma

(Forrás: MOZAIK2001)

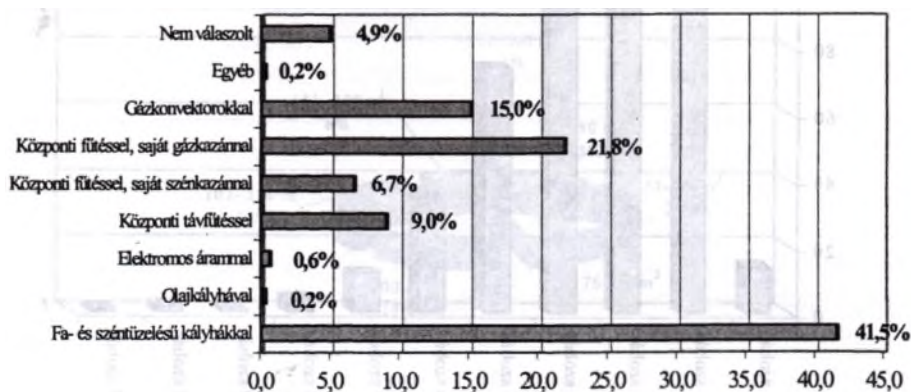
A kárpátaljai érettségizők szüleinek tulajdonában lévő házak lakószobáinak száma

(Forrás: Orosz 2003)

A lakásoknak 41,5%-a hagyományos fűtéssel rendelkezik, de több mint a felét már valamely gázfűtéses technikával, távfűtéssel, elektromos árammal fűtik. Érdekes, hogy a korábbi évekre jellemző olajfűtéses eljárás szinte majdnem eltűnt, ami az üzemanyagárak gyors és magas növekedésével magyarázható. A 2000-ben és 2003-ban készített felmérés között eltelt időszakban a lakások komfortfokozata nőtt. Egyre többen fűtenek földgázzal. A gázvezetékek kiépítése és bevezetése a falvakba a kilencvenes évek végétől felgyorsult, mert privatizálták a gázszolgáltatási szektort, így a tulajdonosok abban érdekeltek, hogy minél több fogyasztót kapcsoljanak be a rendszerbe, aminek fejlesztésére minden lehetőséget megragadnak. A fűtőanyagárak mértékének emelkedése, illetve az ellátási nehézségek miatt a lakosság is érdekelt ebben a folyamatban, annak ellenére, hogy jelentős anyagi terhet ró minden családra az új technológia kiépítése, bevezetése.

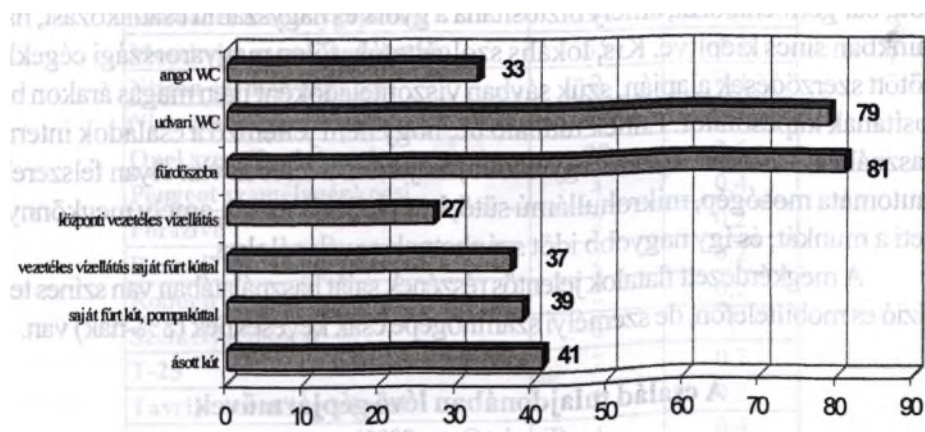
A kárpátaljai érettségizők szülei lakásainak fűtéstechnikája

Az érettségizők körében végzett felmérés szerint a lakások 81 %-ában van fürdőszoba és mintegy 33 %-uk angol WC-vei is rendelkezik. Ez az arány azt mutatja, hogy civilizált körülmények között élnek a kárpátaljai fiatalok. A MOZAIK kutatásai szerint a kárpátaljai magyar háztartások infrastrukturális felszereltségét jellemzi, hogy a háztartások egyharmadában nincs vezetékes víz, csaknem kétharmadában vízőblítéses WC, felében vezetékes gáz, 38%-ában szennyvízelvezető csatorna, 43 %-ában központi fűtés, 49%-ában állandó melegvízellátás.

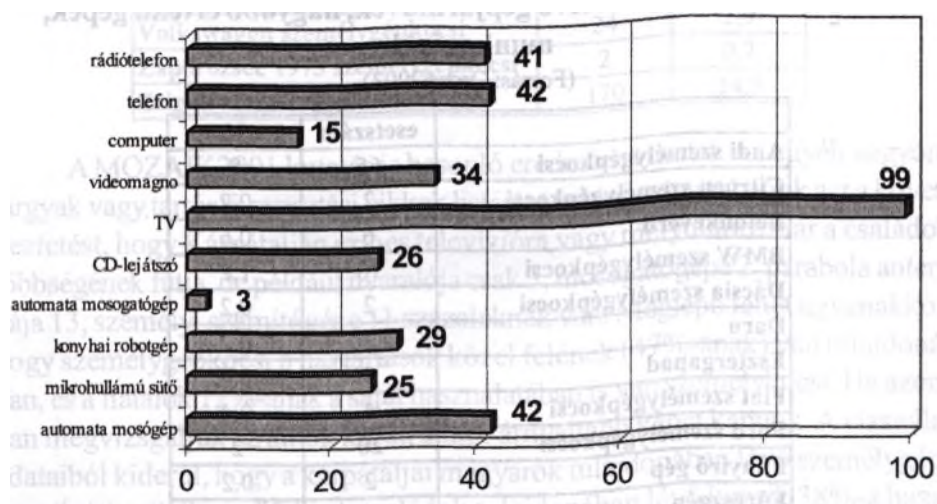
A kárpátaljai érettségizők szülei lakásainak komfortfokozata

(Forrás: Orosz 2003)

A háztartás felszereltsége (%)

(Forrás: Orosz 2003)

A kommunikációról, azaz az információáramlás lehetőségeiről tájékozódhatunk a kérdésre adott válaszokból. Mint látjuk, az összesített eredmények alapján a családok mind rendelkeznek televízióval, majdnem felében van telefon, rádiótelefon (ennek oka, hogy az ukrán-magyar határ menti, mintegy 15-20 kilométeres sávban, ahol a magyarok élnek, jó vételi lehetősége van a Pannon GSM szolgáltatónak, és a percdíjai olcsóbbak, mint bármelyik ukrán szolgáltatóé). A háztartások mintegy harmadában van videolejátszó és CD-lejátszó. Sajnos nagyon csekély a computerellátottság, mindössze 15%-ot tesz ki. Az internetre, és annak használatára nem kérdeztünk rá, mert az adatfelvételkor még néhány nagyobb város kivételével sehol nem lehetett hálózatra csatlakozni. Ez azóta változott, bár gerinchálózat, amely biztosítaná a gyors és nagyszámú csatlakozást, napjainkban sincs kiépítve. Kis, lokális szolgáltatók, főleg magyarországi cégekkel kötött szerződések alapján, szűk sávban viszonteladóként igen magas árakon biztosítanak kapcsolatot. Ennek tudható be, hogy nem jellemző a családok internet használata. A háztartásokban egyre több, majdnem a felében van olyan felszerelés (automata mosógép, mikrohullámú sütő, konyhai robotgép), amely megkönnyítheti a munkát, és így nagyobb időt szánhatnak egyéb célokra.

A megkérdezett fiatalok jelentős részének saját használatában van színes televízió és mobiltelefon, de személyi számítógépe csak keveseknek (8%-nak) van.

A család tulajdonában lévő gépjárművek

(Forrás: Orosz 2003)

	esetszám	%
Személygépkocsi	444	43,7
Munkagép	117	11,7

A család tulajdonában lévő gépjárművek, nagyobb értékű gépek, munkagépek

(Forrás: Orosz 2003)

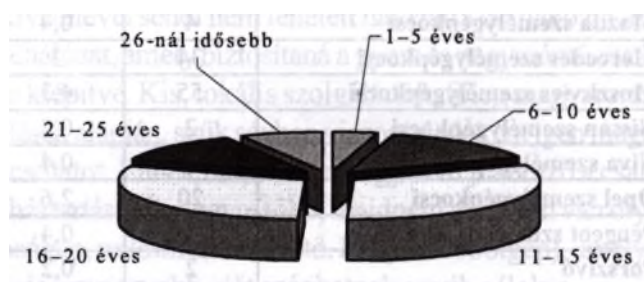
	esetszám	%
Audi személygépkocsi	65	9
Citroen személygépkocsi	2	0,2
Betonkeverő	6	0,6
BMW személygépkocsi	10	1,2
Dácsia személygépkocsi	2	0,2
Daru	2	0,2
Esztergapad	4	0,4
Fiat személygépkocsi	4	0,4
Ford személygépkocsi	20	2
Fűnyíró gép	2	0,2
Fűrészgép	6	0,6

Motorkerékpár	58	5,8
GAZ-teherautó	2	0,2
Hegesztő	4	0,4
Honda	4	0,4
Kamaz	2	0,2
Kamion	2	0,2
Kapálógép	4	0,4
Kombájn	6	0,6
Daráló	2	0,2
Kőfűrész	2	0,2
Mazda személygépkocsi	4	0,4
Mercedes személygépkocsi	34	3
Moszkvics személygépkocsi	55	4,3
Nissan személygépkocsi	2	0,2
Niva személygépkocsi	4	0,4
Opel személygépkocsi	20	2,6
Peugeot személygépkocsi	4	0,4
Porszívó	2	0,2
Renault személygépkocsi	2	0,2
Robogó	2	0,2
Személygépkocsi	8	1
T-25	2	0,2
Tavrija személygépkocsi	2	0,2
Teherautó	4	0,4
T raktor	54	5,4
Vetőgép	2	0,2
VAZ-59	7	0,7
Villanyfűrész	2	0,2
Volga személygépkocsi	4	0,4
Volkswagen személygépkocsi	24	2,9
Zaporozsec 1975 személygépkocsi	2	0,2
Zsiguli személygépkocsi	170	14,9

A MOZAIK2001 kutatás is hasonló eredményt mutat. Az egyéb vagyontárgyak vagy tartós fogyasztási cikkek listáját áttekintve levonhatjuk azt a következtetést, hogy Kárpátalján színes televízióra vagy mélyhűtőre már a családok többségének futja, de például nyaralója csak 3, mosogatógépe 2, parabola antennája 13, személyi számítógépe 11 százalékuknak van. Meglepő lehet ugyanakkor, hogy személygépkocsi a háztartások közel felének (47%-ának) van tulajdonában, és a fiatalok 12%-ának a saját használatában is van személykocsi. Ha azonban megvizsgáljuk az autók korát, akkor árnyaltabb képet kapunk. A vizsgálat adataiból kiderül, hogy a kárpátaljai magyarok tulajdonában lévő személygépkocsik átlagéletkora 16 év. A családok tulajdonában lévő kocsik 38%-a hazai

gyártmányú, 26%-a más szocialista országból származik, és 37%-a nyugati gyártmány. A legtöbb jármű 11-15 és 16-20 év közötti, amiből arra következtethetünk, hogy az átlag kárpátjai magyar családban a személyautó nem tekinthető luxuscikknek: meglehetősen furán lenne ugyanis a matuzsálemi korú járműveket luxuskocsinak nevezni.¹⁵

A gépkocsik életkori csoportjai (Forrás: MOZAIK2001)

Az életkörülmények mellett fontos megismernünk miből, milyen tevékenységből él a kárpátjai fiatalság. A felmérésből erre is következtethetünk. Mint az alábbi ábra mutatja, a teljes minta 45%-a gazdaságilag aktív, 14%-a inaktív, a munkanélküliek aránya pedig 10%. A gazdaságilag aktívak túlnyomó többsége (72%-a) alkalmazottként dolgozik. Az egyéb területeken dolgozók aránya csaknem azonos.

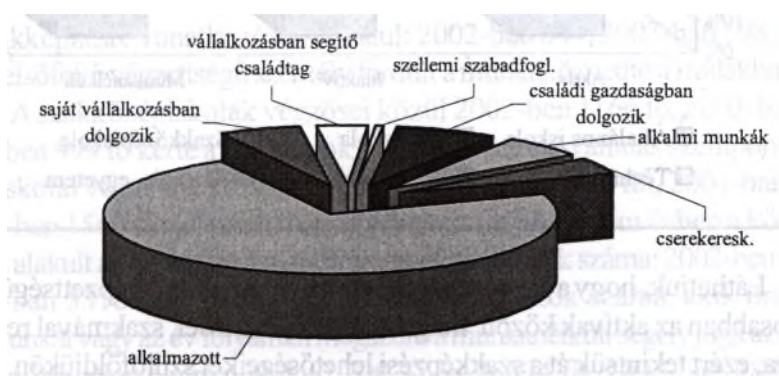
A minta megoszlása a *Mi jellemzi leginkább az Ön mostani helyzetét?* kérdésre adott válaszok alapján (Forrás: MOZAIK2001)

¹⁵ A legtöbb gépkocsit a család munkaeszközként használja, „tankhajóként”, ami a határ két oldala között közlekedik és üzemanyagot szállítanak vele kihasználva magyarországi és ukrainai üzemanyagárak közötti nagy különbséget.

A gazdaságilag inaktívok között a háztartásbeliek vannak túlsúlyban (47%), de (nyilván a minta fiatalsága miatt) viszonylag magas a gyermekükkel otthon lévők aránya is. A minta gazdaságilag aktív részében a legmagasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, s a munkanélküliek között található a legtöbb, csak általános iskolát végzett. Az inaktívok legnagyobb része csupán az érettségig jutott el. Érdekes, hogy a munkanélküliek egytizede felsőfokú intézményt fejezett be, mégsem talált munkát.

A minta gazdaságilag aktív részének megoszlása foglalkozási ágazat szerint
(Forrás: MOZAIK2001)

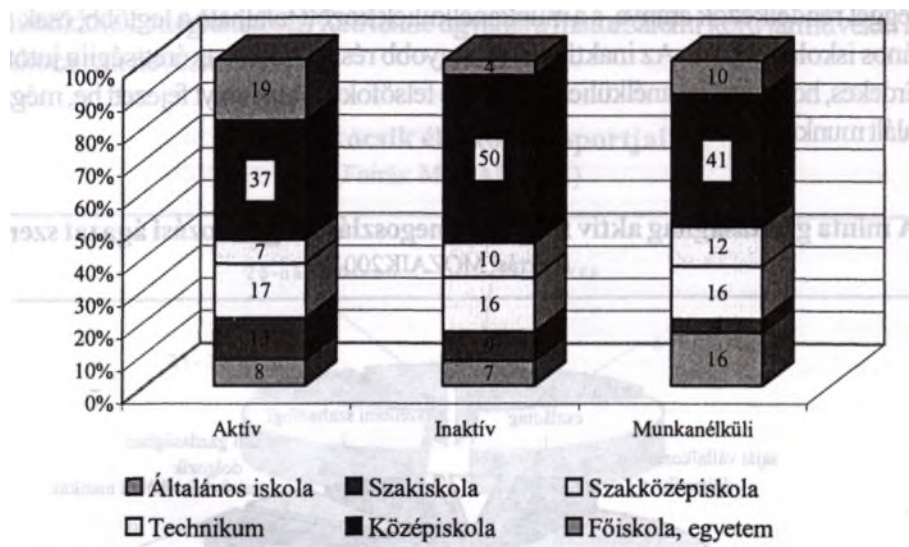

A minta inaktív része
(Forrás: MOZAIK2001)

A minta aktív, inaktív és munkanélküli részének megoszlása befejezett iskolai végzettsége szerint

(Forrás: MOZAIK2001)

Láthatjuk, hogy a kárpátaljai fiatalok boldogulása a képzettségüktől függ, pontosabban az aktívak között magasabb a képesítéssel, szakmával rendelkezők aránya, ezért tekintjük át a szakképzési lehetőségeiket szülőföldjükön.

A kárpátaljai munkaerő-piaci helyzet, a humán-erőforrás politika

A Kárpátaljai Területi Tanács 2004—2008-ra vonatkozó állami foglalkoztatási tervek alapján a 2005-ös évre is kidolgozta a saját tervét, amely tartalmazza a 2004-ben elért eredmények értékelését, a megye szociális gazdasági fejlődésének jellemzőit, a munkaerőpiacon tapasztalható tendenciákat és ebből fakadó konkrét terveket. Az előterjesztésből megtudhatjuk, hogy Kárpátalján nőtt a kis és középvállalatok száma, új munkahelyek jöttek létre. 2004-ben 2,1 ezer fővel többen találtak munkát, mint az előző évben. A múlt év folyamán a munkáltatóknak nyújtott állami dotációknak révén 1073 hátrányos helyzetű munkanélkülinek sikerült állást biztosítani. 833 személy élt azzal a lehetőséggel, hogy egyszeri nagyobb összegű

vállalkozás indítási támogatás révén önálló vállalkozásba kezdett. A munkanélküliek körében továbbra is a közmunka szerepel a lehetőségek között. A 2004 első kilenc hónapjának statisztikája szerint 3,7 ezer munkanélküli képzését, átképzését és továbbképzését szervezték a munkaközvetítői központok. A képzéseket 46 szakirányban tartották. Az átképzés után a végzősök 75 %-át sikerült elhelyezni. A tervezet megállapítja, hogy a területen a feldolgozóipar, valamint az élelmiszeripar kapott prioritást. Prioritásként kezeli a tervezet a terület idegenforgalmi, vendéglátó-ipari fejlesztését, ezen belül nagy szerepet szán a falusi turizmus fejlődésének. 250 ezer főre kívánják emelni a területen vendégeskedő turisták számát, ami 16%-nyi növekedés a múlt évhez képest, a falusi turizmusban 30%-os növekedést terveztek, ami 1,2 ezer fő vendéglátását jelentené. A jövő évben 28 450 munkanélküli elhelyezését tervezik. 4700 fő képzését, átképzését, továbbképzését tervezték. A dokumentum mellékletében néhány fontos adatot találunk a képzésre, szakképzésre vonatkozóan. Például: 2002-ben 644, 2003-ban 598, 2004-ben 743 felsőfokú végzettségű személy fordult a munkaközvetítési irodákhoz állásügyében. A szakközépiskolák végzősei közül 2002-ben 1166 fő, 2003-ban 902 fő, 2004-ben 999 fő kérte a központok segítségét munkavállalás szempontjából. A középiskolai végzősök közül ez a mutató 2002-ben 1186 főt, 2003-ban 1261 főt, 2004-ben 1560 főt jelentett. Amegyében az utóbbi három évben a következőképpen alakult az év végére a regisztrált munkanélküliek száma: 2002-ben 40681 fő, 2003-ban 33164 fő, 2004-ben 31060 fő volt. Azok száma, akik önállóan találtak munkát vagy az év folyamán megszűnt a munkanélküli segélyjoga az elmúlt években a következőképpen alakul: 2002-ben 26694 fő, 2003-ban 28434 fő, 2004-ben 27320 fő. A tervezet 2005-re meghatározza a megye közigazgatási egységei szerint, vagyis járások és járási jogú városokként a tervezett munkahelyek számát. A magyarságot leginkább érintő Beregszászi járásban 750 új munkahely létrehozását tervezik, Beregszász városában 690 a létrehozandó munkahelyek száma, Csapon, mely lakosságának mintegy fele még magyar nemzetiségű, 300 fő. Beregszász városában a legnagyobb fejlesztést a Beregszászi Rádiógyár tervezi, amely mintegy 300 új munkahelyet kíván létrehozni. A megyei tanács adatai szerint Beregszászban 229 munkahely megteremtését magánszemélyek és magáncégek által kívánják létrehozni. Csapon a magánvállalatokra hárítják az új munkahelyek létrehozásának mintegy 1/3-át, vagyis 100 főben irányozták elő. A Beregszászi járásban szintén az új munkahelyek létesítésének 1/3-át a magáncégektől váiják. A Nagyszőlősi járásban, melynek mintegy 30%-át teszik ki a magyarok, az új munkahelyek megteremtésének mintegy felét, vagyis az 1350-ből 680 fő számára nem a meglévő cégek fejlesztéséből tervezik, hanem magáncégekre hárítják át. Az Ungvári járásban, melynek mintegy 30%-a magyar 3000 új munkahely kialakítását tervezik, melyből 1240 fő elhelyezését a kisvállalkozóktól váiják. Aj árasban a legnagyobb fejlesztést 200 új munkahellyel a Horvát & Horvát Kft. tervezi.

Miután megvizsgáltuk, hogyan alakul a területen a munkaerő-piaci kínálat,

illetve felnőttképzési átképzési lehetőség, nézzük meg, mi jellemzi azokat a területeket, ahol a magyarság jelentős számban él. Elsősorban Beregszász és a Beregszászi járás, a Nagyszőlősi valamint az Ungvári járás fontos ebből a szempontból

A munkaerőpiac helyzete. Munkanélküliség

A jelenlegi 2,77%-os munkanélküliségi mutatóval (hivatalos adat, közli: BEREGINFÓ, 46. sz., 2004. november 17., 6. o.) Bereg-vidék valamely jóléti állam bármely régiójával felvehetné a versenyt. Ám ennek némileg ellent mond az, hogy nálunk korántsem mindegyik állandó munkahellyel nem rendelkező személy jelentkezik a foglalkoztatási központban *azzal a* szándékkal, hogy ott nyilvántartásba vegyék, és különböző munkalehetőségeket kínáljanak fel számára. *A Beregszászi járásban* 2004-ben az állásnélküliek száma a hivatalos kimutatások szerint 2800 fő (lásd a táblázatban), közben a munkaadók valamivel több mint 300 állást hirdetnek folyamatosan különböző szakterületeken (adatközlő: Pataki István, Beregszászi Járási Foglalkoztatási Központ). *Beregszász városában* folyó év szeptember-október hónapban a regisztrált munkanélküliek száma 1543 fő.

A regisztrált munkanélküliek száma, 2002-2004

(2004. január-október, 2005-ös előrejelzés)

Járási-városi foglalkoztatási központ	Munkanélküliek száma (fő)			
	2002	2003	2004	2005 (előrejelzés)
Beregszászi járási központ	nincs adat	Nincs adat	2800	nincs adat
Beregszászi városi központ	nincs adat	Nincs adat	nincs adat	nincs adat
Ungvári járási központ	nincs adat	Nincs adat	nincs adat	nincs adat
Ungvári városi központ	3426	3006	3848	3850
Nagyszőlősi járási központ	nincs adat	nincs adat	2122	2350

Az utóbbi adattal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Beregszász városban a vizsgált időszakban (szeptember-október) 1097 főt regisztráltak hivatalosan munkanélkülinek, ezzel szemben az év első nyolc hónapjában (január-augusztus) mindössze 446 főt. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy régió-város Magyarországon (elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében) mezőgazdasági idénymunkát végző lakosai az őszi-téli hónapokra megpróbálnak hivatalosan munkanélküli státushoz jutni, hogy ez által jogosultak legyenek a munkanélküli segélyre.

Munkaerő-piaci kereslet a Beregszászi járásban (2004)

Hiányszakmák	Fizetés (hrivnyában)
Biztosítási ügynök	237
Jogász	380
Könyvelő	350
Előadó, tanár	250
Technikai tervező	400
Autóbuszvezető	350
Villanyszerelő	237
Hegesztő	360
Erdőmérnök	600
Földmérnök	322
Villamosmérnök	420
Mérnök-technológus	600
Pénztáros	300
Művészeti vezető	290
Kovács	350
Konyhai segédmunkás	300
Ápolónő	237
Postai operátor	210
Pincér	237
Éjjeliőr	350
Pék	237
Takarítók	237
Bolti eladó	240
Pszichológus	400
Borász	300
Esztergályos	250
Varrónő	400
Pultos	380

Figyelemre méltó adat az is, hogy a vizsgált két hónapban Beregszász városban mintegy 728 fő jutott (valamilyen) munkahelyhez. Ez utóbbi pozitívum abból adódik, hogy a Beregszászban működő Rádiógyár (magyar-ukrán közös vállalkozás) jelentős számú munkahelyet teremtett az elmúlt időszakban. Elszomorító viszont, hogy a város munkanélküli lakossága közül 360 fő már egy éve nem jut munkalehetőséghez (valószínűleg a nagyon alacsonyan képzett, általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők, cigány nemzetiségűek), 45 fő pedig mátt több mint egy éve nem dolgozik.

A jelentős magyar lakossággal rendelkező *Nagyszőlősi járásban* az év első tíz hónapjában a regisztrált munkanélküliek száma 2122 fő (adatközlő: Kormos Jaroszlav Ivanovics, Nagyszőlősi Járási Foglalkoztatási Központ). Ennek némileg ellent mondanak viszont a hivatalosan kiadott statisztikai adatok (bár az eltérés nem jelentős). A betöltetlen munkahelyek száma a járásban 224 (szeptember).

A megyeközpontban (Ungváron) - bár az utóbbi években jelentős beruházások történtek-még mindig jelentős a munkanélküliség, miután csak a hivatalosan regisztráltak száma is 3848 fő, ami jelentősen magasabb a járási adatokhoz képest. Az Ungvári járásban a munkanélküliséggel foglalkozó hivatalos adatokhoz nem jutottunk hozzá.

A foglalkoztatási központok állandó kapcsolatot, információcserét tartanak (munkaadókkal foglalkozó alosztály) a járásokban fellelhető potenciális munkaadókkal, vállalkozókkal, a lehetséges munkalehetőségekről, munkahelyek számáról. Ezeket az adatokat az alosztály regisztrálja, és hivatalosan nyilvántartja. A N agyszőlősi járás nyilvántartásában 638 jogi személy szerepel mint potenciális munkahely-biztosító. Ebből, a kimutatás szerint 525 azoknak a száma, amelyeknél a foglalkoztatási központ által kiközvetített személyek is dolgoznak.

Az Ungvári járásban 3000, Ungvár városában pedig mintegy 6000 munkahelyet regisztráltak különböző jogi személyeknél, akik a foglalkoztatási központtal kötött szerződésben garantálták, hogy az elkövetkező időszakban nem bocsátanak el munkahelyükről senkit. A járásban az elmúlt hónapokban összesen 853 fő jutott új munkahelyhez, november hónapban pedig 148 betöltetlen állást regisztráltak (adatközlő: Vozovij Szegej Konsztantinovics, Ungvári Járási Foglalkoztatási Központ).

A regisztrált munkanélküliek közül álláshoz jutottak száma

(január-október, 2004)

Járási-városi foglalkoztatási központ	Munkanélküliek száma (fő)		
	2002	2003	2004
Beregszászi járási központ	nincs adat	nincs adat	1174 (ebből Beregszász városban 728)
Ungvári járási központ	nincs adat	nincs adat	853
Ungvári városi központ	1863	1853	2200
Nagyszőlősi járási központ	nincs adat	nincs adat	1256

A betöltetlen munkahelyek száma a Beregszászi járásban 300 (adatközlő: Pataki István, Beregszászi Járási Foglalkoztatási Központ), a Nagyszőlősi járásban 374 (ebből 320 munkásoknak, 35 alkalmazottaknak, 19 szakmanélkülieknek) (adatközlő: Kormos Jaroszlav Ivanovics, Nagyszőlősi Járási Foglalkoztatási Központ).

A betöltetlen állásokra egyértelműen az alacsony munkabér jellemző.

Az inteijúkból kiderült, hogy a Beregszászi járásban a munkaadók mintegy 75%-a működik együtt a foglalkoztatási központtal, 25 %-uk viszont inkább egyedül

oldja meg a munkaerőgondjait. Hasonló arány mutatható ki a többi járási központban is.

Pozitív fejleménynek tekinthető (Pataki István, Beregszászi Járási Foglalkoztatási Központ), hogy a községekben, a polgármesteri hivatalokban az ottani munkanélküliek tájékoztatást kaphatnak arról, hogy a járás vállalatainál, intézményeiben hol és milyen szakmában lehet elhelyezkedni.

A foglalkoztatási központok feladatához tartozik a munkanélküliség számának részleges csökkentése különböző idénymunkák szervezése által. Ez a program elsősorban közmunka végzésének biztosításával valósul megjelentős részben a falusi típusú településeken. A közmunka végzéséért folyósítandó bért a községi tanácsok a foglalkoztatási központok számára létrehozott alapból biztosítják. A hivatalos statisztikai adatok szerint folyó évben, a megyében (Kárpátalján) összesen 6600 személynek kell közmunka végzésére lehetőséget biztosítani, ebből augusztusig 6176 valósult meg. A legtöbb közmunkát végző (végzett) személy a Técsői járásban található (1027 fő), a legkevesebb a Nagybereznai járásban (234 fő). A magyarok lakta régiók közül a Beregszászi járásban 475, a Nagyszőlősi járásban 451, a Munkácsi járásban 304, az Ungvári járásban pedig 343 személy végez (végzett) közmunkát.

Az ukrán állampolgárok közül bárki regisztráltathatja magát munkanélküli segélyre, ha rendelkezik személyigazolvánnyal, adószámmal (identifikációs szám) és érvényes munkakönyvvel. A hatályos törvények szerint egy évig (360 nap) kaphat segélyt. Ha a segély folyósítása idején nem sikerül állást találnia, akkor továbbra is munkanélküli listán maradhat, de a segély mértéke csökken.

A munkanélküli segély kritériumai: a munkaévek száma, a legutolsó munkahelyen kapott bér nagysága. A foglalkoztatási központok vezetői nagy reményeket fűznek ahhoz a képzési-foglalkoztatási formához, amelynek a lényege, hogy a dolgozó leendő munkahelyén sajátíthatja el a választott szakmát. A tanulási idő alatt a foglalkoztatási központ fizeti a dolgozó bérét. További nagy segítséget jelent, hogy a központok munkatársai számára lehetőség van arra, hogy bekapcsolódhassanak az országos információs rendszerbe, s ily módon, nyomon követhetik, hol, mikor, milyen szakmában mutatkozik munkaerőhiány. Ami a vizsgált régiók (járások) munkaerőpiacát illeti: szinte állandósult a hiány varrónőkből, építőmunkásokból, vízvezeték-szerelőkől, szobafestőkből. Ugyanakkor jelentősen csökkent a hiány asztalos, könyvelői, szakács, pincér szakmákban. Az ungvári foglalkoztatási központon keresztül külföldi munkavállalási lehetőség is kínálkozik.

Statistikai adatok a munkanélküiségről Beregszászban
(szeptember-október, 2004)

	Regisztrált munkanélküliek év elején	A jelzett időszakban regisztráltak	Összesen	Munkahellyel ellátottak száma	A regisztrációs listáról levettek száma	Az elszámolási időszak végén	
						Összesen	Munkanélküli státussal rendelkezők
Összesen	446	1097	1543	728	403	412	405
Ebből: nő	242	530	772	356	199	217	216
Ebből: fiatalok (28 éves korig)	65	357	422	264	78	75	74
Munkába álltak	231	543	774	426	216	223	222
Munkába álltak (amely munkához nem szükséges speciális szakmai felkészülés)	80	335	415	166	83	79	76
Legalább 1 éve nem foglalkoztatottak	400	868	1268	558	345	365	360
Több mint egy éve nem foglalkoztatottak	46	229	275	170	58	47	45
Leszázalékoltak	61	165	226	75	83	62	62

**Statistikai adatok a munkanélküiségről és a betöltetlen munkahelyek
számáról a Nagyszőlősi járásban (szeptember, 2004)**

	Munkanélküliek száma	Betöltetlen munkahelyek száma
Összesen (munkás, alkalmazott, szakmanélküli)	1454	224
Ebből: Munkások	462	193
Ebből: Alkalmazottak	282	27
Ebből: Nincs szakmájuk	710	4
Mezőgazdasági munkás	444	3

Statisztikai adatok a nem foglalkoztatottak számáról a Nagyszőlősi járásban (október hónap, 2004)

	Összesen	Ebből		Az összesből		
		Nő	Fiatal (35 éven aluli)	Elbocsátottak	Rokkantak	Munkanélküliek
Az elszámolási hónap elején listán lévők	1735	890	421	115	368	1400
Az elszámolási hónapban regisztráltak	556	271	180	16	76	138
Másodszor	13	4	6	1	0	7
Munkahellyel ellátott	307	131	146	5	36	145
A listából kiírtak	530	218	68	19	47	137
Idő előtt nyugdíjazottak	7	5		7		0
Tanulnak (átképzésen vesznek részt)	92	73	86	1	70	92
Közmunkát végeznek	0	0	0	0	0	0
Munkanélküli segélyt kapnak	1049	625	239	90	269	1049

Statisztikai adatok a közmunkába és az átképzésbe való részvételről Kárpátalján (2004)

Városok és járások	A közmunkában résztvevők			Az átképzéseken résztvevők			A központok munkáját valamilyen formában igénybe vevők száma		
	Éve* terv	Augusztusi terv	Augusztusban (össz.)	Éves terv	Augusztusi terv	Augusztusban (össz.)	Éves terv	Augusztusi terv	Augusztusban (össz.)
Ungvár	510	340	413	510	296	325	3850	2570	2553
Munkács	450	300	353	410	276	299	4000	2660	2689
Beregszászi járás	520	347	475	330	228	237	3640	2430	2031
Bereznai járás	350	233	234	180	119	119	3100	2100	1856
Nagyszőlősi járás	450	300	451	440	298	304	6800	4540	4556
Volóci járás	360	240	298	200	118	73	3010	2020	2168
Ilosvai járás	600	400	635	355	223	254	4800	3200	3210
Ökörmezei járás	420	280	366	300	226	351	4250	2770	2780
Munkácsi járás	300	200	304	260	160	199	2950	1950	1493
Perecsenyi járás	270	180	243	225	144	157	3200	2110	1873
Rahói járás	480	320	535	155	103	86	9000	6000	5001
Szolyvai járás	270	180	264	265	177	166	4550	3000	2499
Técsőijáras	1000	667	1027	350	240	241	8150	5440	5448
Ungvári járás	300	200	343	250	158	182	2350	1550	1314
Husztai járás	320	213	235	420	273	263	4500	3000	1838
Összesen	6600	4400	6176	4650	3039	3526	68150	45340	42318

Felnőttképzéssel foglalkozó oktatási intézmények (2004)

Intézmények	Szak	Meglévő végzettség, ami szükséges a továbbképzéshez	Tanulmányi idő
Munkácsi agrármérnöki technikum	Általános műveltség alapjai	Felső	1 hónap
Husztói ipari szakközépiskola	Szabó, bolti eladó	Középfokú	2,5 hónap
Técsői ipari szakközépiskola	Asztalos	Nem teljes középfokú	3 hónap
Munkácsi Kereskedelmi Technikum Nagyszőlősi kihelyezett tagozata	Bolti eladó	Középfokú	6 hónap
Ungvári 5. sz. szakközépiskola	Pénztáros	Középfokú	3 hónap
Ungvári 5. sz. szakközépiskola	Szobafestő	Nem teljes középfokú	5-6 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Szobafestő	Nem teljes középfokú	4 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Szabó	Középfokú	4-5 hónap
Beregszászi ipari szakközépiskola	Asztalos	Középfokú	3 hónap
Szolyvai 9. sz. szakközépiskola	Gázvezeték-szerelő	Középfokú	5 hónap
Ökörmezei ipari szakközépiskola	Dekoratór	Nem teljes középfokú	4 hónap
Munkácsi 8. sz. szakközépiskola	Turizmussal foglalkozó szakemberei	Középfokú	5 hónap
Husztói szakközépiskola	Autószerelő	Középfokú	5 hónap
3AK. IHC. MAYn	Intézményműködés (vállalkozás)		2 hét

A nem megfelelő végzettségű munkanélküliek számára a központok átképzéseket szerveznek a megfelelő intézményeken keresztül, amelyek elsősorban oktatási intézményekhez kapcsolódnak.

A kimutatás szerint a foglalkoztatási központok a megyében összesen 4650 személynek kötelesek szakmai átképzést (illetve továbbképzést) biztosítani. Ezeket a lehetőségeket a statisztikai adatok szerint folyó év augusztusában 3526-an tudták igénybe venni. A Beregszászi járásban a központ szervezésében 237-en vettek részt különböző továbbképzéseken, sajátítottak el új szakmát (a Nagyszőlősi járásban-304 fő, az Ungvári járásban- 182 fő, a Munkácsi járásban- 199 fő).

A foglalkoztatási központok segítségét különböző ügyekben augusztusban 42318 fő vette igénybe, ebből a Beregszászi járásban 2031 fő, a Nagyszőlősi járásban 4556 fő, az Ungvári járásban 1314 fő, a Munkácsi járásban 1493 fő.

Munkalehetőségek az állami munkáltatók, munkavállalók, munkaközvetítők szemével

A továbbiakban olyan kutatási eredményeket ismertetünk, amelyeket a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola LIMES Társadalomkutató Intézete (Beregszász) végzett Kárpátalján különböző partnerintézetek felkérésére és támogatásával. A vizsgálatok módszertana, szempontjai, résztvevői, időpontja, mintavétele stb. jelentősen különböznek ugyan, ám valamennyi kutatásban közös, hogy témájában valamilyen szinten kötődik a kárpátaljai magyar közösség munkaerő-piaci pozícióinak, esélyeinek kérdésköréhez. Az elemzésben vizsgáltuk az állam legalsó szintjét, az önkormányzatokat, majd a munkaerőpiac szereplőit (a munkáltatókat, munkaközvetítőket és a munkavállalókat) kérdeztük meg mélyinterjúk formájában. A 15 és 29 éves kárpátaljai magyar fiataloknak mint a jövő generációjának a munkaerő-piaci esélyeit és lehetőségeit próbáljuk megragadni egy empirikus kérdőíves felmérés adatai alapján. Végül egy olyan empirikus szociológiai kutatás vonatkozó eredményeiről számolunk be, amelyet Kárpátalja 124 magyarlakta települése közül 93 településen (azaz az összes kárpátaljai magyarlakta település 75%-ában) végeztünk 2003-ban 1817 helyi magyar család bevonásával.

2000 őszén Kárpátalja öt járásában 36 kárpátaljai magyarlakta településen felmérést végeztünk a lakosság foglalkoztatottságáról. A helységek önkormányzati hivatalaiban kitöltöttünk egy-egy adatlapot, amelyen a község lakosságáról, a munkanélküliek számáról stb. kértünk adatokat, másrészt pedig statisztikai adatok másodelemzését végeztük el.

A vizsgált 36 (részben vagy gyakorlatilag teljes egészében) magyarlakta településen összesen 75 538 lakos élt 2000-ben. A települések önkormányzatainak adatai szerint ebből 17 956 fő, vagyis az összlakosság 23,7%-a volt munkanélküli. Saját településén (állandó lakhelyén) összesen 7 199 fő, az összlakosságnak mindössze 9,5%-a rendelkezik állandó munkahellyel, és közülük 2 374 (az összlakosság 3,14%-a) önkormányzati vagy költségvetési szerv munkatársa. (A munkaképes lakosságról sajnos nem tudtunk megbízható adatokat szerezni, ezért a kapott adatokat az összlakosság arányához kellett mérnünk.)

A 36-ból 20 településen a munkanélküliek végeztek valamilyen közmunkát, ami általában a község területének takarítása, rendezése volt, összesen 46 465 hrvny (UAH) értékben.

Mivel Kárpátalja magyarlakta sávja elsősorban mezőgazdasági művelésre alkalmas terület, a föld jelentős szerepet játszik a közösség életében. Éppen ezért mértük fel azt is, hogy az egyes önkormányzatokhoz mekkora földterület tartozik, és ebből mennyi van magántulajdonban, illetve mekkora

hányadát bérlik farmergazdaságok. A vizsgálatba bevont 36 település területéhez mindösszesen 89 931 hektárnyi föld tartozik. Ebből 28 198 ha magántulajdonban van. Ez az összes földterület 31,35%-a jóval kisebb a farmergazdaságok részesedése a földből. Bár a 36-ból 28 településen farmerek is gazdálkodnak, az általuk hasznosított földterület mindössze 2214 hektár, ami az összterület 2,46%-a. Ez arra utal, hogy a kárpátaljai magyarság körében nem túlzottan népszerű a mezőgazdasági vállalkozások indítása, illetve arról sem feledkezhetünk meg, hogy a megye magyarok lakta déli sávja sűrűn lakott terület, ahol kevés a föld. Aműködő farmergazdaságok többsége sem nevezhető klasszikus értelemben vett farmergazdaságnak, hiszen van olyan farmer is közöttük, aki csupán 4 hektáron gazdálkodik. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyar lakosság megélhetési forrásai között a mezőgazdaság, és féként a földművelés ne lenne meghatározó szerepű. Csupán arra utalnak az adatok, hogy a mezőgazdasági termelést általában nem vállalkozások, farmergazdaságok keretein belül folytatják, hanem sokkal inkább háztáji gazdálkodás formájában.

A kérdőívben arra is rákérdeztünk, hogy az egyes településeken milyen potenciális munkáltatók vannak jelen a költségvetési szerveken kívül. Általános tapasztalat volt, hogy a legtöbb helységben egy-két egység (kocsmá, pékség, kisbolt) kínál munkát egy, maximum öt alkalmazottnak. Olyan nagyobb nem állami, vállalkozás, termeléssel foglalkozó cég, amely 20-nál több embernek nyújt megélhetést, egyetlen településen sem volt. A legnagyobb munkáltató az állam, illetve az állami tulajdonban lévő vasút (Bátyúban), de az állam is jórészt csupán az önkormányzati hivatalban, a postán, az iskolában és az óvodában alkalmaz embereket.

A vizsgált települések közül 6 nem adta meg 2000. évi költségvetését. A 30 település éves költségvetése összesen 2 743 428 forintot tett ki. Az önkormányzatok helyi adókból összesen 494 425 forint bevételt könyveltek el az elmúlt év során, ami mindössze költségvetésük 18,02%-a. Ez azt jelenti, hogy a települések fejlesztésére, a költségvetési intézmények fenntartására és egyéb tevékenységre szükséges anyagi források 82 %-a csak központi támogatásból oldható meg, vagyis a kárpátaljai magyar lakta települések önkormányzatai gyakorlatilag az állami támogatástól függenek.

Egy empirikus szociológiai kutatás adatai

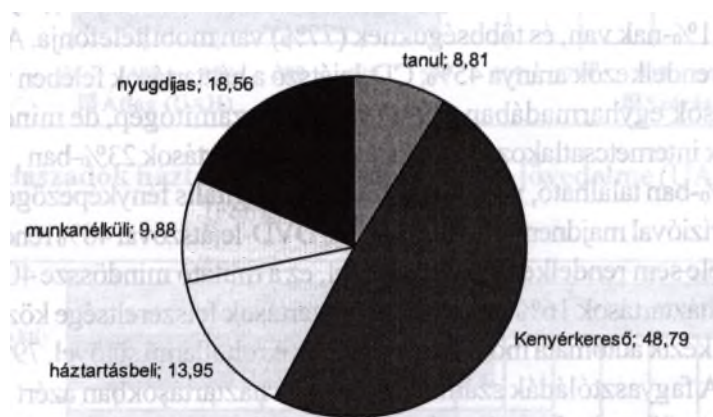
2003 őszén Kárpátalján mindösszesen 124 magyar lakta települést tartottunk számon (magyar lakta településnek azt a helységet tekintettük, amelyen a magyarok aránya legalább 5% vagy 50 fő). Ezen települések közül 93-at érintett az a szociológiai vizsgálat, amelynek keretében többek között arra is rákérdeztünk

mindösszesen 1827 családnál, hogy milyen a család munkaerő-piaci helyzete. A gyakorlatilag reprezentatívnak tekinthető minta lehetőséget teremt ahhoz, hogy képet kapjunk az átlagos kárpátaljai magyar család megélhetési forrásairól, képzettségi szintjéről.

A kérdőívvel megkeresett 1827 háztartás családfői közül 401 (22,1 %) általános iskolai, 728 (40,1 %) középiskolai, 475 (26,3%) szakiskolai vagy szakközépiskolai, 201 (11,1 %) pedig felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Ez az adatsor a kárpátaljai magyar lakosság viszonylag alacsony, a munkaerőpiacon kevésbé versenyképes képzettségi szintjére utal.

A felmérés rávilágított arra is, hogy számos családban gyakorlatilag nincs állandó jövedelemmel rendelkező családfenntartó. A vizsgálatba bevont háztartások 9,88%-ában munkanélküli, 8,81%-ában diák, 18,56%-ában nyugdíjas, 13,95%-ában pedig háztartásbeli a családfenntartó, és mindössze a családok 48,79%-ában van aktív, munkahellyel rendelkező kenyérkereső. Ha figyelembe vesszük, hogy a felmérés a kárpátaljai magyarság jelentős részét érintette, akkor kiderül, hogy a közösség jelentős része szinte egyáltalában nem rendelkezik pénzbevételei forrással.

A kárpátaljai magyar háztartások családfenntartóinak helyzete (1827 kárpátaljai magyar család adatai alapján, %-ban)

Az első vizsgálat eredményeiből kiderült, hogy a vizsgált 36 kárpátaljai település összlakosságának 23,7%-a munkanélküli volt a vizsgálat idején.

A Kárpát Panel 2007-ben végzett kutatás a kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci helyzetére vonatkozó eredményeket az alábbiakban foglalhatjuk össze.

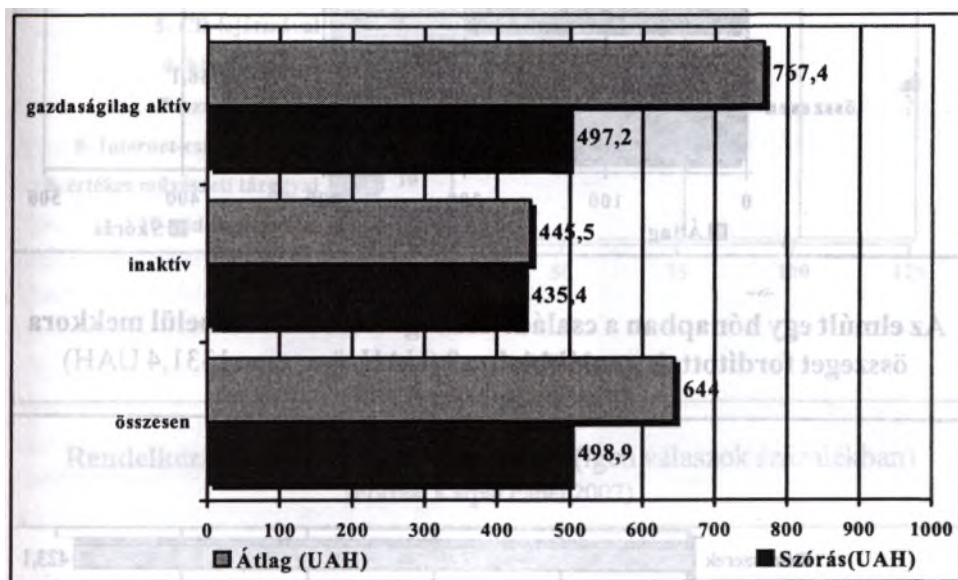
Kárpátalja a havi jövedelem szempontjából valószínűleg a Kárpát-medence lesgzegényebb magyarlakta területe. A megkérdezettek gazdaságilag aktív hányadának átlagkeresete 767 UAH, az inaktívak 446 UAH havi jövedelemmel rendelkeznek. A válaszadók gazdaságilag aktív része a havi teljes nettó bevétele 1443 UAH, viszont elég nagy az eltérés családonként, mert a szórás 868 UAH. Kisebb különbségek mutatkoznak az inaktív rétegnél, ahol az átlag havi jövedelem háztartásonként 1002 UAH. Az egy főre eső nettó jövedelem átlaga a gazdaságilag aktívak esetében 384 UAH (a szórás 226 UAH), az inaktívaknál ez a mutató 338 UAH (a szórás 192 UAH). A családi költségvetések legnagyobb részét az élelmiszerekre költik a családok (423,1 UAH). Megközelítőleg egyforma arányban költenek a lakás fenntartására, rezsire (197,5 UAH), cipőre és ruházatra (181,3 UAH), bútorra, háztartási eszközökre (142,1 UAH). Az egészségükre arányaiban a többi kiadáshoz viszonyítva jelentős összeget költenek, havi 95,7 UAH-t. Az utazás, közlekedés viszonylag jelentős összeget tesz ki, havi 71,3 UAH. A kárpátaljaiak nem éppen egészséges életmódjára utal az, hogy alkoholra, cigarettára, drogokra havi 53,7 UAH összeget költenek, a havi rezszi mintegy negyedét. Hasonló arányban 51,2 UAH-t költenek az oktatásra és képzésre csakúgy, mint a különböző szeszitalokra és cigarettákra. Alig költenek szórakozásra, vendéglőben, hotelben havi 8,9 UAH-t, kultúrára, szabadidőre 30,5 UAH-t adnak ki havonta, az egyéb kiadásaik 73 UAH-t tesznek ki.

A kárpátaljai magyarok saját lakással rendelkeznek (93%), nyaralója viszont csak 1 %-nak van, és többségüknek (77%) van mobiltelefonja. A vezetékes telefonnal rendelkezők aránya 45%, CD-lejátszó a háztartások felében van (51 %). A háztartások egyharmadában (29%) van csak számítógép, de mindössze 7% rendelkezik internetcsatlakozással. Hifitorony a háztartások 23%-ban, míg videomagnó 36%-ban található, videokamerával 4%, digitális fényképezőgéppel 12%, színes televízióval majdnem mindenki, 95%, DVD-lejátszóval 48% rendelkezik. A családok fele sem rendelkezik saját autóval, ez a mutató mindössze 40%, motorkerékpár a háztartások 16%-ában van. A háztartások felszereltsége közepes, mert 45% rendelkezik automata mosógéppel, 62% mikrohullámú sütővel, 79% fagyasztóládával. A fagyasztóládák számának aránya a háztartásokban azért lehet ilyen magas, mert a 90-es évek elején még a kereskedelmet a hiánygazdaság jellemezte az élelmiszerellátottság terén is. A lakások átlag alapterületet 109,1 m², 54,4 m² szórás mellett, a szobák száma 4,1, 1,8 szórás mellett. Átlagban 3,8 személy lakik egyháztartásban, de a szórás 1,5. Ez azt jelenti, hogy majdnem mindenkinek van saját, külön szobája. A legtöbb háztartásban (27,4%) négyen lagnak. A két- és háromfős háztartások aránya mindkét esetben 17,9%, míg az ötfős háztartások aránya 17,1 %, a hatfős háztartások részaránya 11,5%, a hétfősöké 2,4% és mindössze 0,6%-ot tesz ki azon háztartások száma, ahol 8-an élnek együtt. Az egyedül

élők aránya 5,3%. A legtöbb lakásban három szoba van (30,3%), a négyszobás lakások aránya 26,2%, 13,5%-ot tesz ki az ötszobás lakások aránya, két szobás lakásból 11,5% van, és egy szobában élnek a megkérdezettek 0,9 %-a. A lakások 0,6%-a nyolcszobás, 1,2%-a kilenc-, 0,6%-ot tesz ki a tízsobás és ugyanennyit a 12 szobás lakások száma, 0,3%-ot a tizenhárom, valamint a tizenöt szobás lakások száma is. A respondensek 1 %-a él bérlakásban.

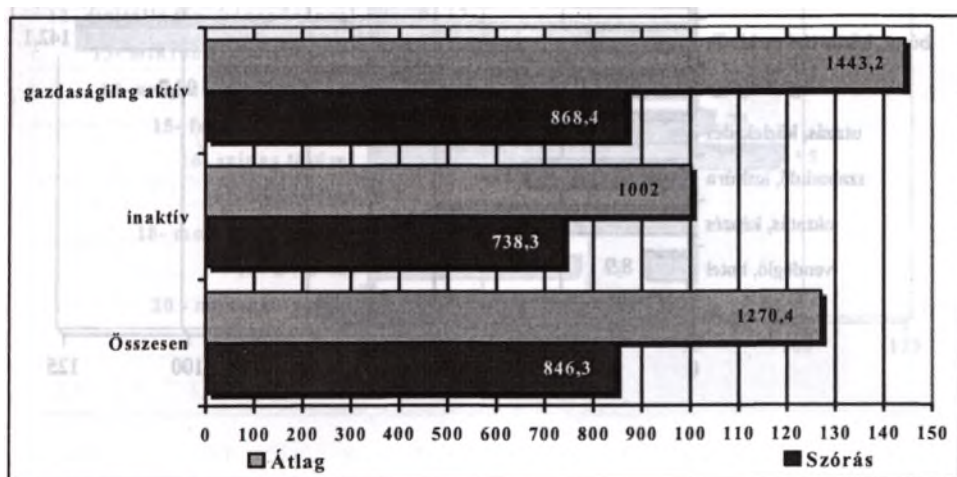
A válaszadók egyéni havi teljes (nettó) jövedelme (UAH)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

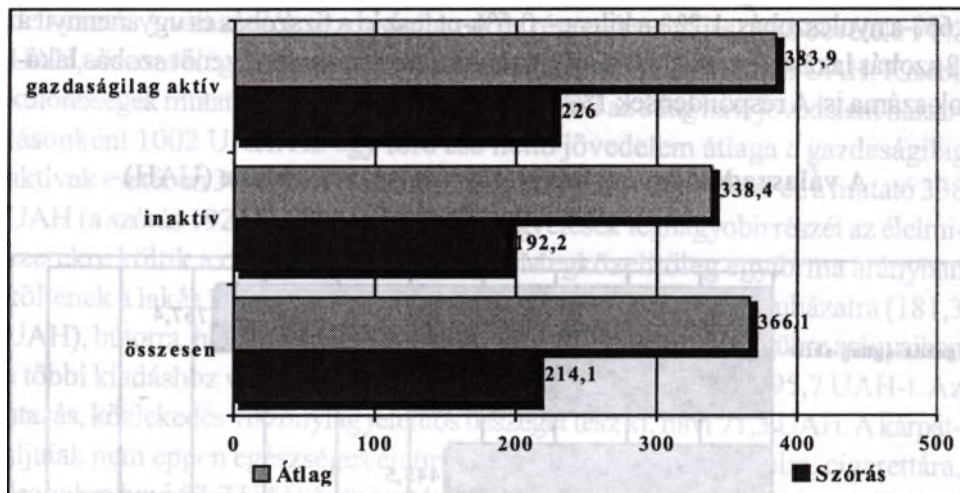
A válaszadók háztartási, havi teljes (nettó) jövedelme (UAH)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

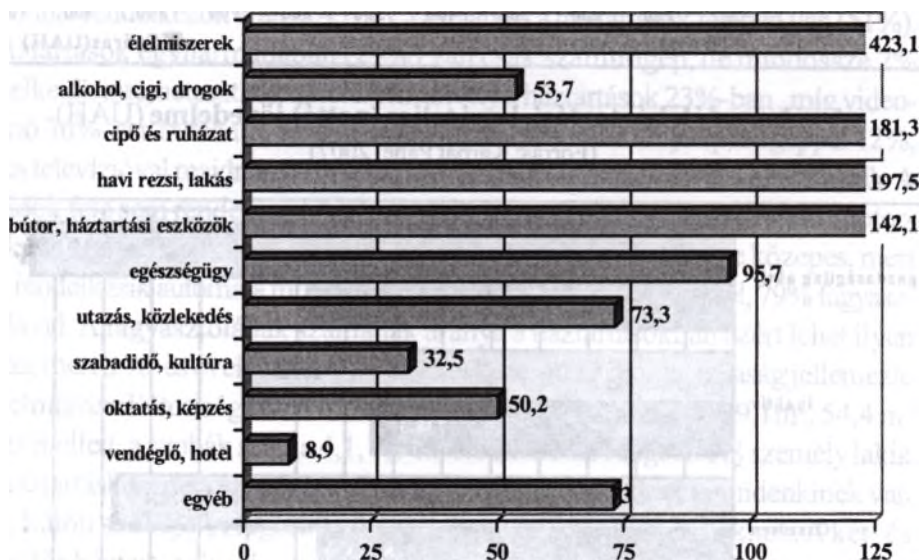
A válaszadók egy főre eső családi havi teljes (nettó) jövedelme átlagban (UAH)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

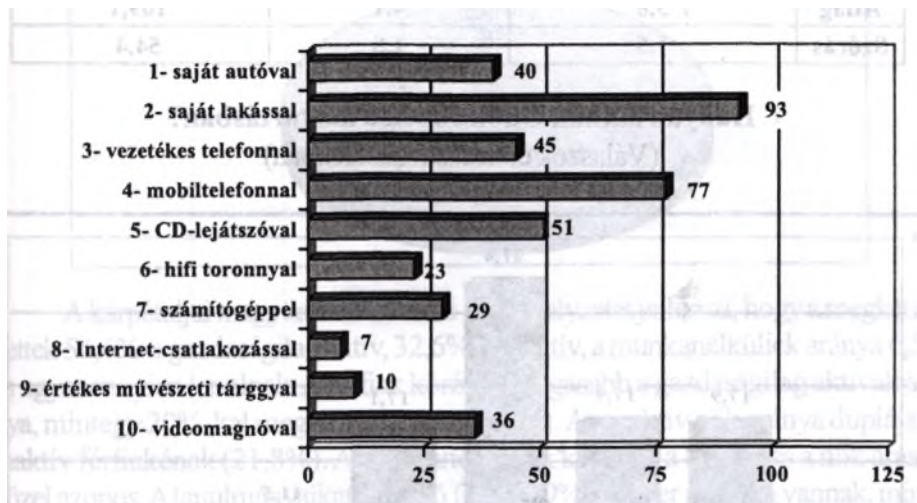

Az elmúlt egy hónapban a családi költségvetésből körülbelül mekkora összeget fordítottak az alábbiakra? (UAH, összesen 1331,4 UAH)

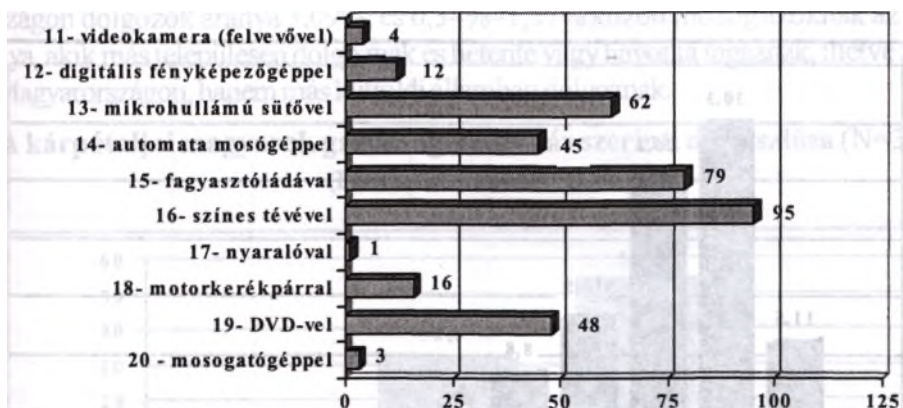
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A Rendelkeznek-e Önök az alábbiakkal? (igen válaszok százalékban)
 (Forrás: Kárpát Panel 2007)

Rendelkeznek-e Önök az alábbiakkal? (igen válaszok százalékban)
 (Forrás: Kárpát Panel 2007)

Lakásviszonyok átlagosan

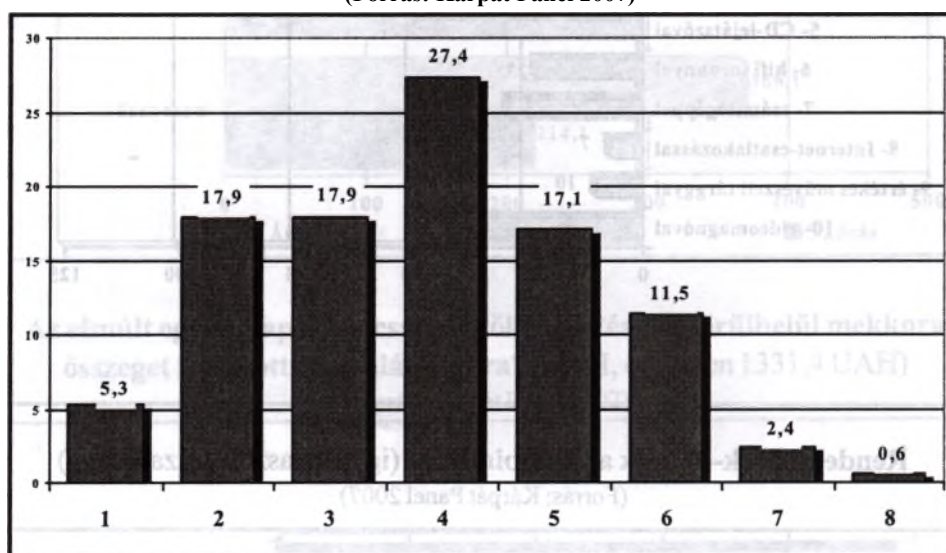
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

	hányan laknak a háztartásban?	Szobák száma	Lakás területe (m ²)
Átlag	3,8	4,1	109,1
Szórás	1,5	1,8	54,4

hányan laknak Önök ebben a háztartásban?

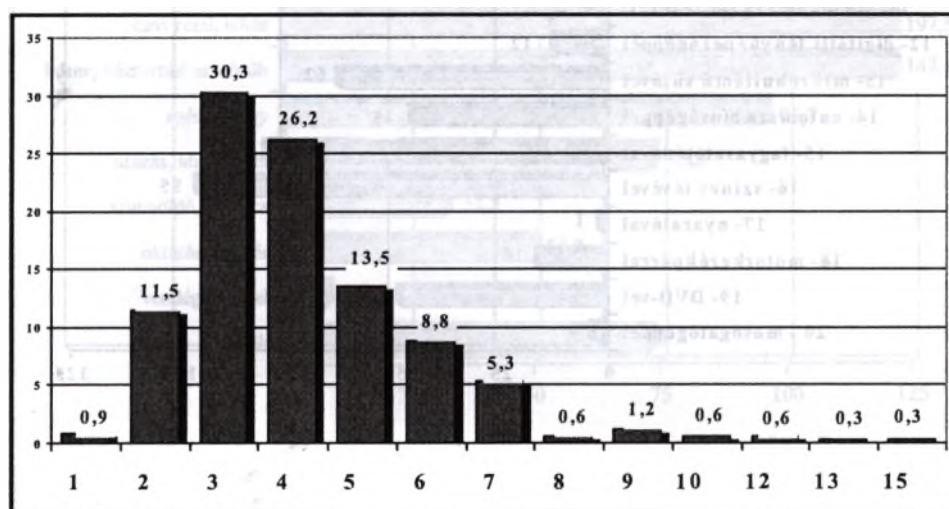
(Válaszok eloszlása százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

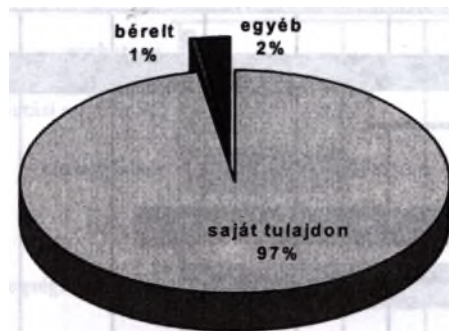
Hány szobájuk van e lakásban?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A lakás tulajdonviszonya

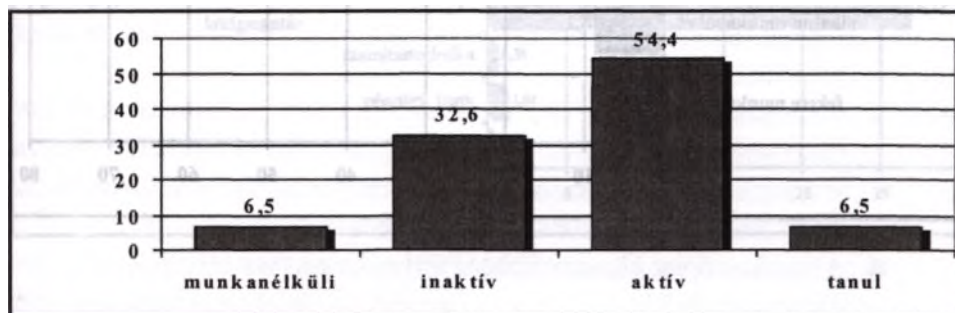
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

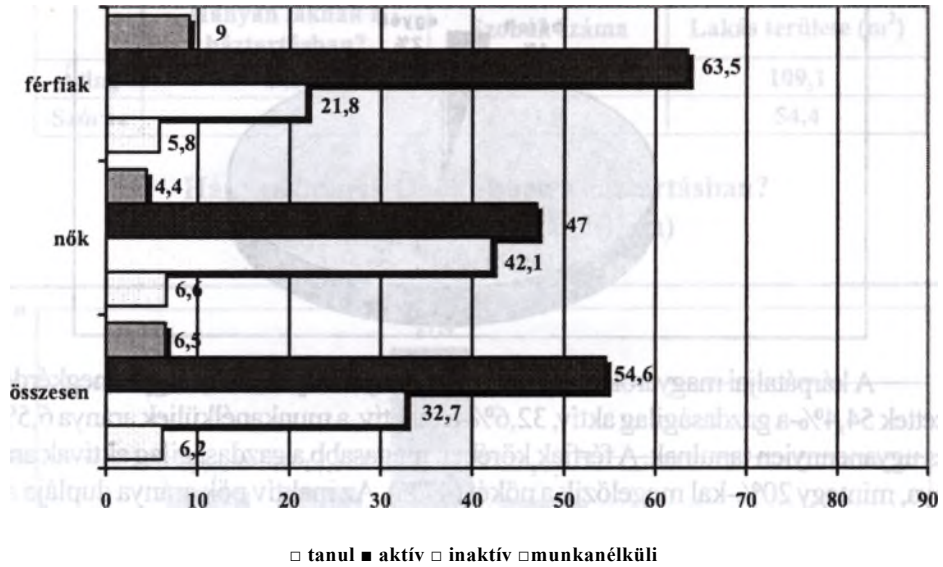
A kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci helyzetét jellemzi, hogy a megkérdezettek 54,4%-a gazdaságilag aktív, 32,6%-a inaktív, a munkanélküliek aránya 6,5% és ugyanennyien tanulnak. A férfiak körében magasabb a gazdaságilag aktívak aránya, mintegy 20%-kal megelőzik a nőket (47%). Az inaktív nők aránya duplája az inaktív férfiakénak (21,8%). A munkanélküliek körében a férfiak és a nők aránya közel azonos. Atanulmányaikat folytató férfiak (9%) kétszer annyian vannak, mint a továbbtanuló nők. Agazdaságilag aktívak többsége alkalmazottként dolgozik, mindössze 8,6% rendelkezik saját vállalkozással, 8,1% alkalmi munkából él, 2,2% feketemunkából, 6,5% a családi gazdaságban dolgozik és alig van szellemi szabadfoglalkozású közöttük, arányuk 0,5%. A gazdaságilag inaktívak több mint fele, 56,8% öregségi nyugdíjas, 9%-a rokkant nyugdíjas. Aháztartásbeliek aránya 19,8%, gyermekgondozási segélyen van 8,1%. Az eltartottak, szociális segélyezettek aránya kategóriánként nem éri el az 1 %-ot, és a nyugdíj askorúak és a sorkatonák a 2%-ot. A megkérdezettek túlnyomó többsége lakóhelyével megegyező településen dolgozik, míg 17,8%-uk 50 kilométeren belül, naponta ingázva végzi munkáját. AMagyarországon dolgozók aránya 3,09%, és 0,34%-l ,37% között mozog azoknak az aránya, akik más településen dolgoznak és hetente vagy havonta ingáznak, illetve nem Magyarországon, hanem más külföldi államban dolgoznak.

A kárpátaljai magyarok gazdasági aktivitás szerinti megoszlása (N=340)

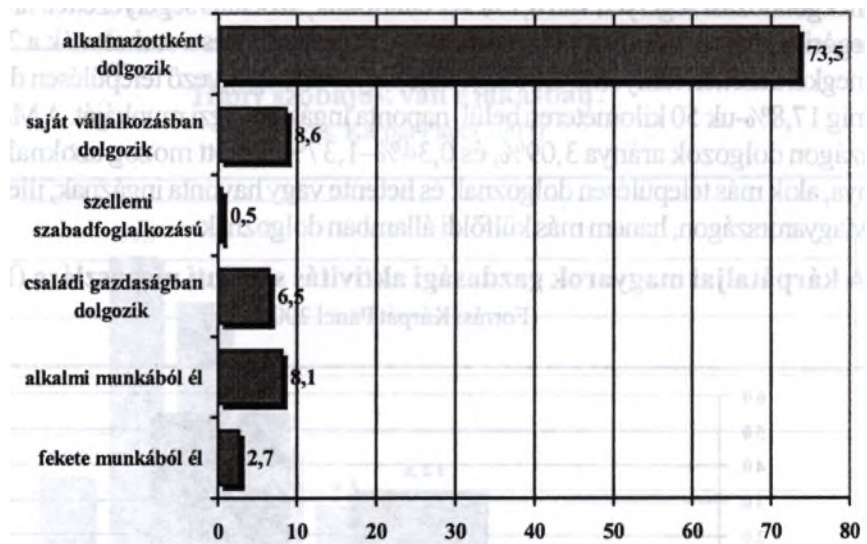
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Gazdasági aktivitás és nemek szerinti különbségek
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

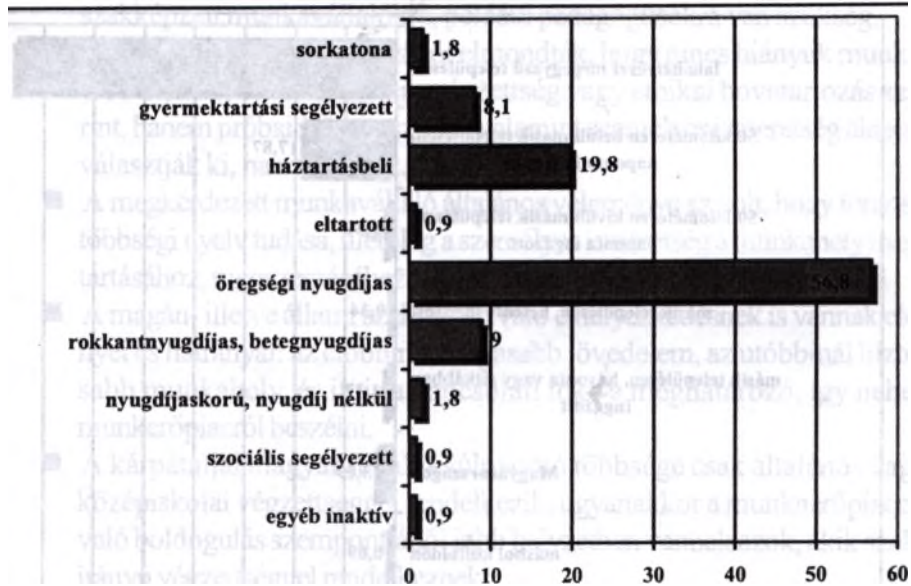

Az gazdaságilag aktívak foglalkoztatottság szerinti megoszlása (N=185)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Az gazdaságilag inaktívak összetétele (N=111)

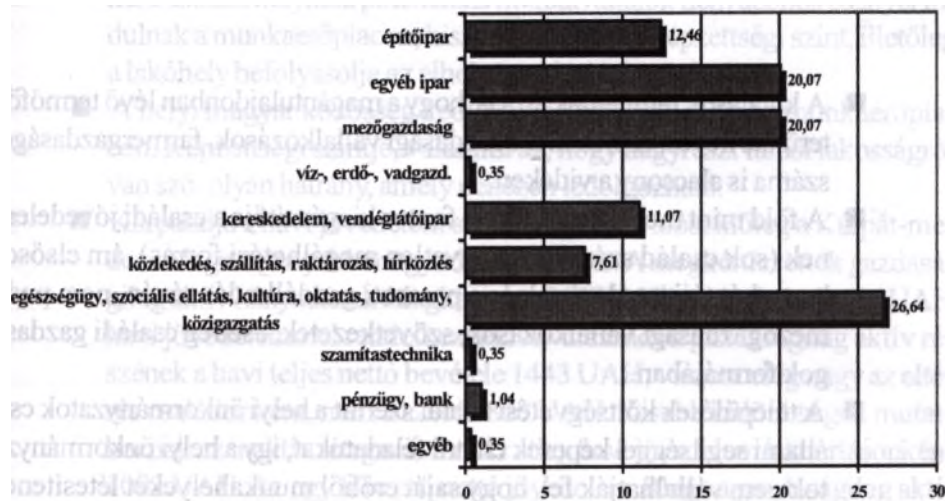
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

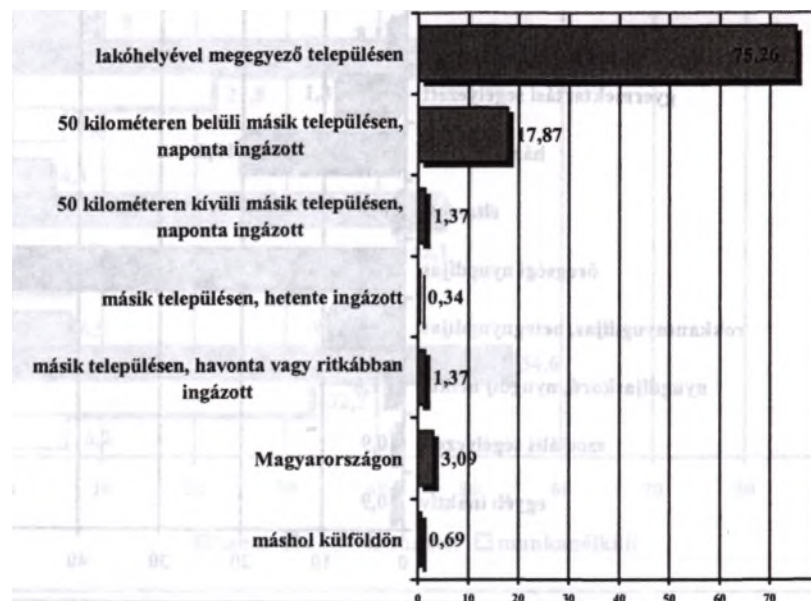
Milyen ágazatba tartozott a cég/vállalat/intézmény, ahol

Ön dolgozott/dolgozik?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Hol volt/van az a cég/vállalat/intézmény, ahol Ön dolgozott/dolgozik? (N=291)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Összefoglalás

- A kutatások rámutattak arra is, hogy a magántulajdonban lévő termőföld területe kevés, ezért a mezőgazdasági vállalkozások, farmgazdaságok száma is alacsony a vidéken.
- A föld mint megélhetési forrás fontos kiegészítője a családi jövedelemnek (sok család számára az egyetlen megélhetési forrás), ám elsősorban a háztáji gazdaságok és a paraszti gazdálkodás révén, nem pedig mezőgazdasági vállalkozások, szövetkezetek, esetleg családi gazdaságok formájában.
- A települések költségvetési adatai szerint a helyi önkormányzatok csak állami segítséggel képesek ellátni feladatukat, így a helyi önkormányzatok nem vállalhatják fel, hogy saját erőből munkahelyeket létesítsenek, munkahelyteremtő beruházásokba kezdenek.
- A munkaerőpiac közvetítő intézményeinek körében készített mélyinterjúk elemzéséből kiderül, hogy a Beregszászi járásban a munkaközvetítő

intézetekhez azok fordulnak, akik nem rendelkeznek semmilyen szak-képzettséggel, munkaerőhiány viszont olyan területeken jelentkezik, ahová szakképzett munkavállalókra, például pedagógusokra van szükség.

- A munkáltatói oldal képviselői elmondták, hogy nincs hiányuk munkaerőben, munkatársaikat nem végzettség vagy etnikai hovatartozás szerint, hanem próbaidős tapasztalat, valamint személyes ismeretség alapján választják ki, ha ezt tehetik.
- A megkérdezett munkavállaló általános véleménye az volt, hogy fontos a többségi nyelv tudása, illetőleg a személyes ismeretség a munkahely megtartásához, megszerzéséhez.
- A magán- illetve állami szektorban való elhelyezkedésnek is vannak előnyei és hátrányai: az előbbinél magasabb jövedelem, az utóbbinál biztosabb munkahely, és itt is a kapcsolati tőke a meghatározó, így nehéz munkerőpiacról beszélni.
- A kárpátaljai magyar fiatalok túlnyomó többsége csak általános vagy középiskolai végzettséggel rendelkezik, ugyanakkor a munkaerőpiacon való boldogulás szempontjából jobb helyzetben vannak azok, akik szakirányú végzettséggel rendelkeznek.
- A számítógépes ismereteket egyre többen használják fel munkájuk során, lehetővé teszi a távmunkát, az önképzést. Az adatok alapján Kárpátalján ma minél idősebb valaki, annál kevésbé ért a számítógéphez.
- Szoros kapcsolatot mutattunk ki továbbá az iskolai végzettség, a lakóhely típusa (falu, városi típusú település vagy pedig város) és a munkaerő-piaci aktivitás között. Ez az eredmény azt mutatja, hogy az egyébként azonos helyzetű potenciális munkavállalók nem azonos eséllyel indulnak a munkaerőpiacon, hiszen a magasabb képzettségi szint, illetőleg a lakóhely befolyásolja az elhelyezkedési lehetőségeket.
- A helyi magyar közösség kedvezőtlen helyzetben van a munkaerőpiacon. Képzettségi szintje, valamint az, hogy nagyrészt falusi lakosságról van szó, olyan hátrány, amely nehezen ledolgozható.
- Kárpátalja a havi jövedelem szempont) ából valószínűleg a Kárpát-medence legszegényebb magyarlakta területe. A megkérdezettek gazdaságilag aktív hányadának átlagkeresete 767 UAH¹⁶, az inaktívak 446 UAH havi jövedelemmel rendelkeznek. A válaszadók gazdaságilag aktív részének a havi teljes nettó bevétele 1443 UAH, viszont elég nagy az eltérés családonként, mert a szórás 868 UAH. Kisebb különbségek mutatkoznak az inaktív rétegnél, ahol az átlag havi jövedelem háztartásonként 1002 UAH. Az egy főre eső nettó jövedelem átlaga a gazdaságilag aktívok esetében 384 UAH (a szórás 226 UAH), az inaktívoknál ez a mutató 338 UAH (a szórás 192 UAH).

¹⁶ A felméréskor 1 euro = 7,4 hrvnyát tett ki.

- A családi költségvetések legnagyobb részét az élelmiszerekre költik a családok. Megközelítőleg egyforma arányban költenek a lakás fenntartására, rezsire (197,5 UAH), cipőre és ruházatra (181,3 UAH), bútorra, háztartási eszközökre (142,1 UAH). Az egészségükre arányaiban a többi kiadáshoz viszonyítva jelentős összeget költenek, havi 95,7 UAH-t. Az utazás, közlekedés is viszonylag jelentős összeget tesz ki, havi 71,3 UAH. A kárpátaljaiak nem éppen egészséges életmódjára utal az, hogy alkoholra, cigarettára, drogokra havi 53,7 UAH összeget költenek, a havi rezszi mintegy negyedét. Hasonló arányban 51,2 UAH-t költenek az oktatásra és képzésre csakúgy, mint a különböző szeszesitalokra és cigarettákra. Alig költenek szórakozásra, vendéglőben, hotelben havi 8,9 UAH-t, kultúrára, szabadidőre 30,5 UAH-t adnak ki havonta, az egyéb kiadásaik 73 UAH-t tesznek ki.
- A kárpátaljai magyarok saját lakással rendelkeznek (93 %), sokuknak ez az egyetlen tőkéje, nyaralója viszont csak 1 %-nak van és többségüknek (77%) van mobiltelefonja. A vezetékes telefonnal rendelkezők aránya 45%, CD-lejátszó a háztartások felében van (51 %).
- A háztartások egyharmadában (29%) van csak számítógép, de mindössze 7% rendelkezik internetcsatlakozással. Hifitorony a háztartások 23%-ában, míg videomagnó 36%-ában található, videokamerával 4%, digitális fényképezőgéppel 12%, színes televízióval majdnem mindenki, 95%, DVD-lejátszóval 48% rendelkezik.
- A családok fele sem rendelkezik saját autóval, ez a mutató mindössze 40%, motorkerékpár a háztartások 16%-ában van. A háztartások felszereltsége közepes, mert 45% rendelkezik automata mosógéppel, 62% mikrohullámú sütővel, 79% fagyasztóládával. A fagyasztóládák számának aránya a háztartásokban azért lehet ilyen magas, mert a 90-es évek elején még a kereskedelmet a hiánygazdaság jellemezte az élelmiszerellátottság terén is.
- A lakások átlag alapterületet 109,1 m², 54,4 m² szórás mellett, a szobák száma 4,1, 1,8 szórás mellett. Átlagban 3,8 személy lakik egy háztartásban, de a szórás 1,5. Ez azt jelenti, hogy majdnem mindenkinek van saját, külön szobája. A legtöbb háztartásban (27,4%) négyen laknak. A két- és háromfős háztartások aránya mindkét esetben 17,9%, míg az ötfős háztartások aránya 17,1 %, a hatfős háztartások részaránya 11,5%, a hétfősöké 2,4% és mindössze 0,6%-ot tesz ki azon háztartások száma, ahol 8-an élnek együtt. Az egyedül élők aránya 5,3%. A legtöbb lakásban három szoba van (30,3%), a négyszobás lakások aránya 26,2%, 13,5%-ot tesz ki az ötszobás lakások aránya, kétszobás lakásból 11,5% van, és egy szobában élnek a megkérdezettek 0,9 %-a. A lakások 0,6%-a

nyolcszobás, 1,2%-a kilenc-, 0,6%-ot tesz ki a tízsobás és ugyanennyit a 12 szobás lakások száma, 0,3%-ot, a tizenhárom valamint a tizenöt szobás lakások száma is. A respondensek 1 %-a él bérlakásban.

- A kárpátaljai magyarok munkaerő-piaci helyzetét jellemzi, hogy a megkérdezettek 54,4%-a gazdaságilag aktív, 32,6%-a inaktív, a munkanélküliek aránya 6,5% és ugyanennyien tanulnak. A férfiak körében magasabb a gazdaságilag aktívak aránya, mintegy 20%-kal megelőzik a nőket (47%). Az inaktív nők aránya duplája az inaktív férfiakénak (21,8%). A munkanélküliek körében a férfiak és a nők aránya közel azonos. A tanulmányaikat folytató férfiak (9%) kétszer annyian vannak, mint a továbbtanuló nők.
- A gazdaságilag aktívak többsége alkalmazottként dolgozik, mindössze 8,6% rendelkezik saját vállalkozással, 8,1% alkalmi munkából él, 2,2% feketemunkából, 6,5% a családi gazdaságban dolgozik és alig van szellemi szabadfoglalkozású közöttük, arányuk 0,5%.
- A gazdaságilag inaktívak több mint fele, 56,8% öregségi nyugdíjas, 9% rokkantnyugdíjas. A háztartásbeliek aránya 19,8%, gyermekgondozási segélyen van 8,1 %. Az eltartottak, szociális segélyezettek aránya kategóriánként nem éri el az 1 %-ot és a nyugdíjaskorúak és a sorkatonák a 2%-ot.
- A megkérdezettek túlnyomó többsége lakóhelyével megegyező településen dolgozik, míg 17,8%-uk 50 kilométeren belül, naponta ingázva végzi munkáját. A Magyarországon dolgozók aránya 3,09%, és 0,34%-1,37% között mozog azoknak az aránya, akik más településen dolgoznak és hetente vagy havonta ingáznak, illetve nem Magyarországon, hanem más külföldi államban dolgoznak.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK NYELVHASZNÁLATA, LEHETŐSÉGE AZ ANYANYELVŰ MŰVELŐDÉS TERÉN, KULTURÁLIS SZOKÁSAI, MÉDIAHASZNÁLATA

Kárpátalján az anyanyelv és a nemzetiség nem esik egybe. Ennek oka összetett, több évtizedre visszavezethető és a kisebbségi létből, valamint a terület politikai hovatartozásának, a sok „országváltásnak” tudható be. Voltak olyanok, akik a „málenkij robot” idején, hogy megmeneküljenek az elhurcolástól, ruszinnak vallották magukat, így vagy oroszként, vagy ukránként tartották számon őket, majd az 1989-es fordulat után a politikai események hatására ismét magyarnak nevezték magukat. Ezt a folyamatot segíthette a 2001 -es magyarországi kedvezménytörvény, főleg a magyar anyanyelvű románok esetében, míg a narancsos forradalom hatására a egyes házasságban élő családoknál és az azt követő erősödő ukrán nemzetállami tendenciák hatására erősödhetett az ukrán nyelvhasználat. Nézzük, az eddigi kutatások eredményei, mit igazolnak e feltevésekből.

Nézzük, hogyan változott az 1998-as és a 2001 -es népszámlálás között az anyanyelv és nemzetiség közötti összefüggés.

Kárpátalja lakosságának nemzetisége és anyanyelve

Nemzetiség	Anyanyelve és nemzetisége megegyezik		Ukrán anyanyelvű		Magyar anyanyelvű		Orosz anyanyelvű	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Ukrán	98,5	99,2	-	-	0,5	0,2	1,0	0,5
Magyar	97,2	97,1	2,1	2,6	-	-	0,6	0,3
Orosz	95,8	91,6	3,8	8,1	0,3	0,2	-	-
Cigány	20,5	20,7	12,3	16,4	65,7	62,4	1,0	0,0
Román	98,2	99,1	0,7	0,6	0,2	0,1	0,5	0,0
Szlovák	34,9	43,9	33,2	42,1	25,8	11,3	5,3	1,8
Német	74,1	50,0	18,4	38,9	1,0	4,2	6,1	5,6

A fenti táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai magyarok 97,1 %-a a magyart tekinti anyanyelvének, míg 2,6%-uk az ukránt, 0,3%-uk pedig az oroszot. A két népszámlálás között eltelt időszak alatt 0,1 %-kal csökkent azoknak az aránya, akik magyarnak vallották magukat és a magyart tekintik anyanyelvűjüknek. A

kárpátaljai cigányok 62,4%-a, a szlovákok 11,3%-a, a németek 4,2%-a magyar anyanyelvű. Abszolút számokban ez azt jelenti, hogy a kárpátaljai nemzetiségek közül 11673-an a magyart tartják anyanyelvüknek. Az adott érték jelentős csökkenést mutat az előző népszámlálás adataihoz képest, amikor 15316-an nyilatkoztak úgy, hogy a magyart tartják anyanyelvüknek. Ennek okai között lehet az amit már korábban is megállapítottunk -, hogy a cigányok egy része magát magyar nemzetiségűnek tartja, valamint számos más nemzetiségű, aki bizonyos kényszer alapján nem vállalta nemzetiségét, most ezt szabadon megteszi. Az eltelt választási időszakban főleg az ukrán és ma szlovák magyar anyanyelvűek száma csökkent, így valószínű, a különbséget itt kell keresni.

Kárpátalja lakosságának anyanyelvi összetétele (az 1979. ,1989. és 2001. évi népszámlálások adatai alapján)

(Forrás: Maco-Luc 1997)

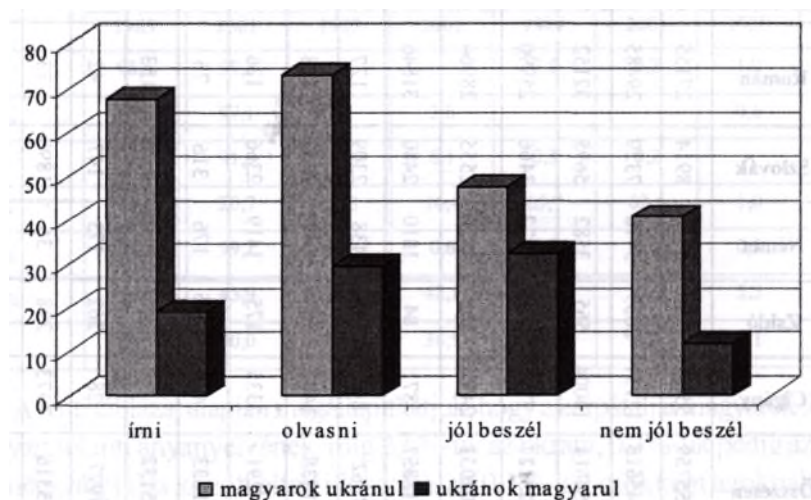
Nemzetiség	Száma			Anyanyelve és nemzetisége azonos			Anyanyelve és nemzetisége nem azonos.								
	1979	1989	2001	1979	1989	2001	Ebből anyanyelve:								
							Ukrán			Orosz			Magyar		
	1979	1989	2001	1979	1989	2001	1979	1989	2001	1979	1989	2001	1979	1989	2001
Ukrán	898606	976749	1010127	887635	961489	1001977	-	-	-	6674	9333	5297	4605	1851	
Magyar	158446	155711	151516	155161	151384	147056	2411	3200	3932	805	991	378	-	-	
Orosz	41713	49458	30993	40611	47378	28435	985	1871	2451	-	-	-	172	65	
Román	27155	29485	32152	25990	28964	31846	127	198	136	76	153	42	73	22	
Szlovák	8914	7329	5695	3466	2555	2480	2309	2433	2366	316	388	147	1890	645	
Német	3746	3478	3582	3072	2576	1810	438	641	1419	176	212	173	36	150	
Zsidó	3848	2639	565	1415	663	84	336	365	175	1545	1307	262	298	37	
Cigány	5586	12131	14004	777	2491	2871	843	1487	2335	42	119	28	7973	8736	
Összesen	1155759	1245618	1254614	1123127	1202031	1218857	8362	11338	14291	11833	15132	7977	15316	11673	

Az anyanyelvhasználattal kapcsolatban Gereben Ferenc 1999-ben végzett kutatásai szerint a magyar ajkú kérdezetek 92%-a nevezte meg a magyart egyedüli anyanyelvként, 6% vegyes anyanyelvűnek mondta magát, s 2% egyéb anyanyelvről adott számot. Családi körben a kérdezetek kilenctizede, barátok között 80%-a, munkahelyén már csak a fele, a hatóságoknál mindössze egyötöde használja dominánsan a magyar nyelvet, a viszonylag kiegyensúlyozott kétnyelvűség a minta 45%-át jellemezte. Nagyon erős pozíciókat foglal el az anyanyelv az ún. intim nyelvhasználat különböző szituációiban (Gereben 1999).

A nyelvhasználattal kapcsolatban a MOZAIK2001-es felmérés eredménye

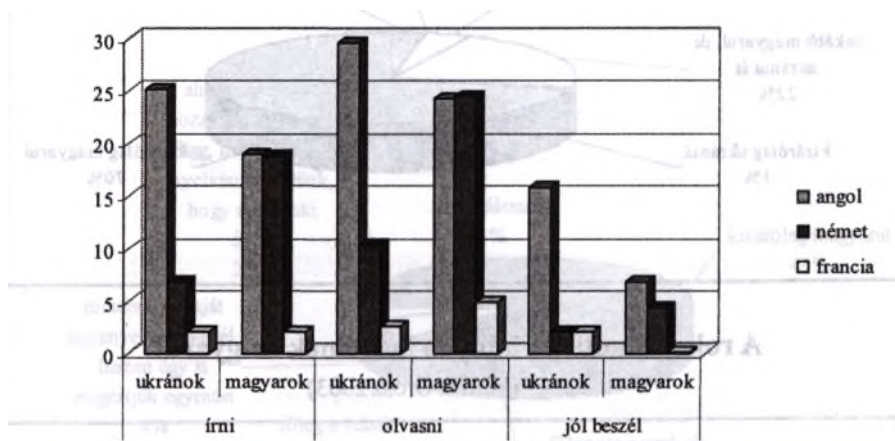
Az államnyelv elsajátítása terén a következő eredmények születtek: a megkérdezett kárpátaljai magyar fiatal 68%-a jól ír, 73%-a jól olvas, 48%-a jól beszél ukránul, 41 %-a pedig saját bevallása szerint nem jól beszél az ukránt. Kíváncsiak voltunk, hogy a Kárpátalján élő ukrán fiatalok hogy állnak a magyar nyelvvel. A vizsgálatba bevont ukrán fiatalok 19%-a tud írni, 30%-a olvasni, 33 %-a beszélni magyarul. 12%-uk pedig beszél a magyart, de nem túl jól (Soós-Csernicskó 2001).

A kárpátaljai magyar fiatalok ukrán és az ukrán fiatalok magyar nyelvtudása (Forrás: MOZAIK2001)

Egy vagy több idegen nyelv legalább középfokú tudása ma már elengedhetetlen feltétele a szak-, illetve felsőfokú végzettség megszerzésének, egyes szakterületeken pedig a munkavállalásnak. Érdekes megnéznünk, vajon van-e különbség a nyelvtudás terén közöttük és a kárpátaljai magyar fiatalok között. Amint az alábbi ábrán is látható: van. A megkérdezett ukrán fiatalok közül többen írnak, olvasnak, beszélnek jól angolul, mint a kárpátaljai magyar fiatalok közül. A némettudást tekintve azonban fordított a helyzet. A franciául jól írók és beszélők aránya szintén az ukrán fiatalok körében magasabb. Kiderül az ábrából az is, hogy Kárpátalján mind a magyar, mind az ukrán fiatalok körében az angolnak van a legnagyobb presztízse, hiszen ezt tanulják a legtöbben, ezután a németet és csak kevesen a francia nyelvet. A fentiekből meggyőződhetünk, hogy a fiatalok nagy hányada boldogulását szülőföldjén, annak is a magyar régiójában keresi, esetleg az anyaországban, hiszen nyelvi és szakmai képzettsége nincs olyan szinten, hogy távolabbi országokban keresse boldogulását. (Soós-Csernicskó 2001)

Idegen nyelvek ismerete a kárpátaljai magyar és ukrán fiatalok körében
(Forrás: MOZAIK2001)

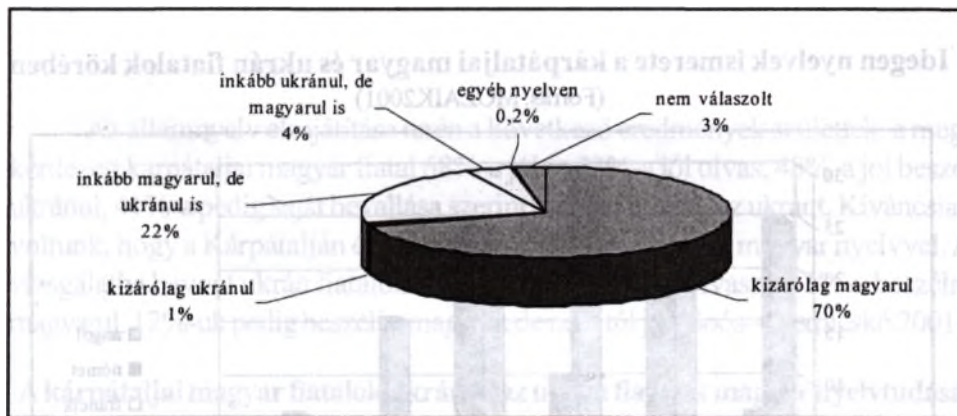
A magyar érettségizők körében 2003-ban végzett majdnem teljes körű felmérésben a végzősök nyelvhasználatára az élet különböző területén, valamint a nyelvismeretükre is rákérdeztünk.

Az ábra jól illusztrálja, hogy a családok zöme, mintegy 70%-a kizárólag magyarul beszél, 22%-a inkább magyarul, de az ukránt is használja. A megkérdezettek 4%-a úgy nyilatkozott, hogy inkább ukránul beszélnek, mint magyarul, míg 1 % kizárólag ukránul. A megkérdezettek 3%-a nem kívánt válaszolni az adott kérdésre, és 0,2% egyéb nyelven beszél otthon. Ez utóbbit nehéz értelmezni, valószínű az oroszot jelenti, bár ezt nem tüntették fel. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a magyar érettségizők mintegy 26%-a ukrán-magyar vegyes házasságból származik, és

közülük 22%-nál a magyar a domináns nyelv, míg 4%-nál az ukrán. A rokonság nyelvhasználatával kapcsolatban azt mutatja a felmérés, hogy 1 % esetében senki nem beszél magyarul, vagyis az utóbbi években a médiában többször elmondott állítás, mely szerint a magyar iskolákba sok ukrán szülő írta gyermekét, nem felel meg a valóságnak. Az érettségizők mindössze 1 %-a egyáltalán nem használja a magyar nyelvet sem otthon a családban, sem a rokonságban, tehát ez az érték mutatja az ukrán nemzetiségűek arányát a magyar tannyelvű érettségizők körében. A többi végzős rokonságának 67%-a beszél magyarul, 29% azok aránya, akik többsége tudja a magyar nyelvet, 3% inkább kevesebbet beszél magyarul. A család nyelvhasználatával összevetve megállapíthatjuk, hogy enyhe elmozdulás észlelhető az ukrán nyelvhasználat irányában.

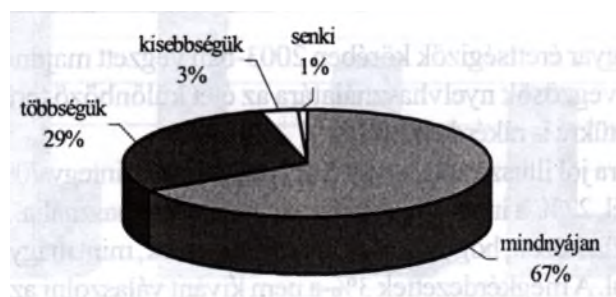
Milyen nyelven beszélnek a családban?

(Forrás: Orosz 2003)

A rokonságukban hányan beszélnek magyarul?

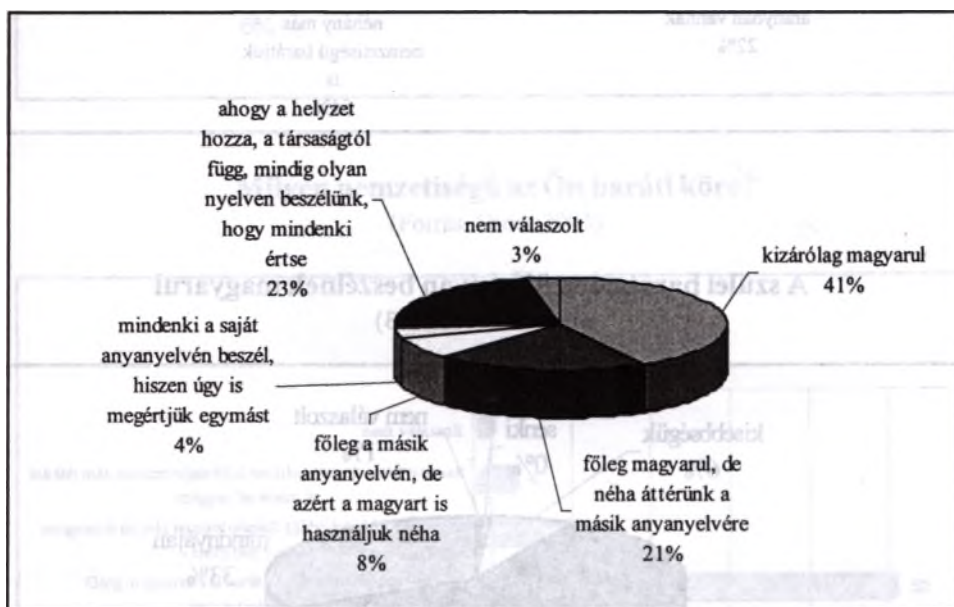
(Forrás: Orosz 2003)

A következő kérdések arra vonatkoztak, hogy a rokonságon és baráti társaságon belül milyen presztízse van a különböző nyelveknek, mennyire elfogadott az egyik vagy a másik. A képzeletbeli skála egyik végpontjaként azt a válaszlehetőséget adtuk, hogy kizárólag magyarul, majd a főleg magyarul, főleg ukránul, ahogy a helyzet kívánja, és a legdemokratikusabb választási lehetőség az volt, hogy mindenki saját anyanyelvén, míg a másik végpontja a képzeletbeli skálánknak az volt, hogy kizárólag a másik anyanyelvén. Ez utóbbit 8% jelölte meg, 41% volt azok aránya, akik kizárólag magyarul beszélnek barátaikkal, azok aránya, akik a helyzethez igazodva használják a különböző nyelveket 23% volt, és 21% azok részaránya, akik a magyart preferálják. Az adatokból arra következtethetünk, hogy a diákok mintegy 56%-a kommunikál valamilyen szinten ukránul, illetve van ukrán barátjuk, míg 41% kizárólag magyar ajkúakkal barátkozik. Azt elmondhatjuk, hogy a magyar nyelvet az ukránok egy része is ismerheti, hiszen a válaszok 35%-a feltételez a barátok részéről bizonyos szintű magyar nyelvismeretet.

Milyen nyelven beszélnek más nemzetiségű rokonaikkal?

(Forrás: Orosz 2003)

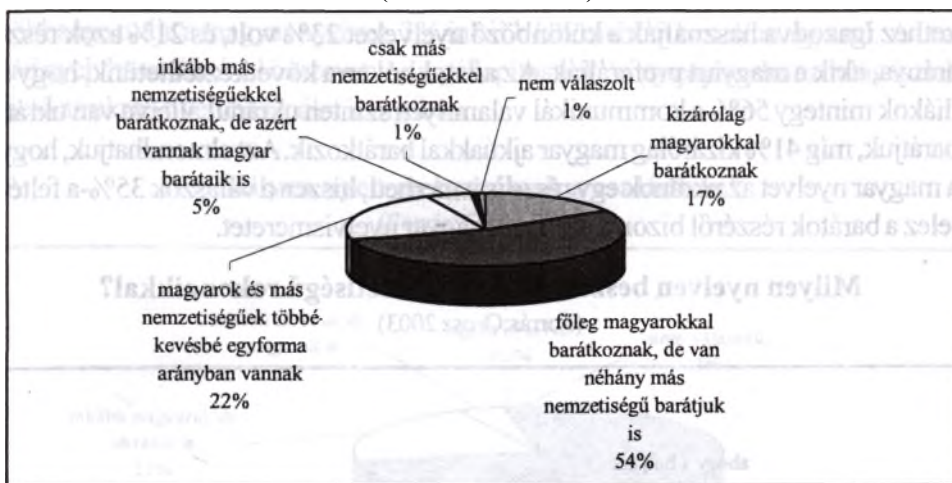
Ugyanezen kérdéseket tettük fel a diákok szüleivel kapcsolatban. Mint a diagramm is mutatja, a szülők 17%-a kizárólag magyarokkal barátkozik, 54% főleg magyar nemzetiségűekkel, 22% azoknak az aránya, akik többé-kevésbé egyforma arányban mondhatnak barátokat a magyarok és nem magyarok körében, 5%-uk inkább más nemzetiségűekkel barátkozik, mint magyarokkal.

A szülők baráti köre esetében viszont majdnem teljes körű a magyar nyelv valamilyen szintű ismerete, mindössze 6% nyilatkozott úgy, hogy a szülők baráti

köre nem ismeri a magyar nyelvet, 60% azok száma, akik szüleinek barátai többségében tudnak magyarul, és 33% esetében mindnyájan beszélnek a magyart. Hasonló arányban használják a magyar nyelvet az érintkezéskor barátaikkal: kizárólag magyarul kommunikál 29%-uk, főleg magyarul 38%, ahogy a helyzet hozza 22%, mindenki a saját nyelvén 4%, főleg a másik nyelvén 6%.

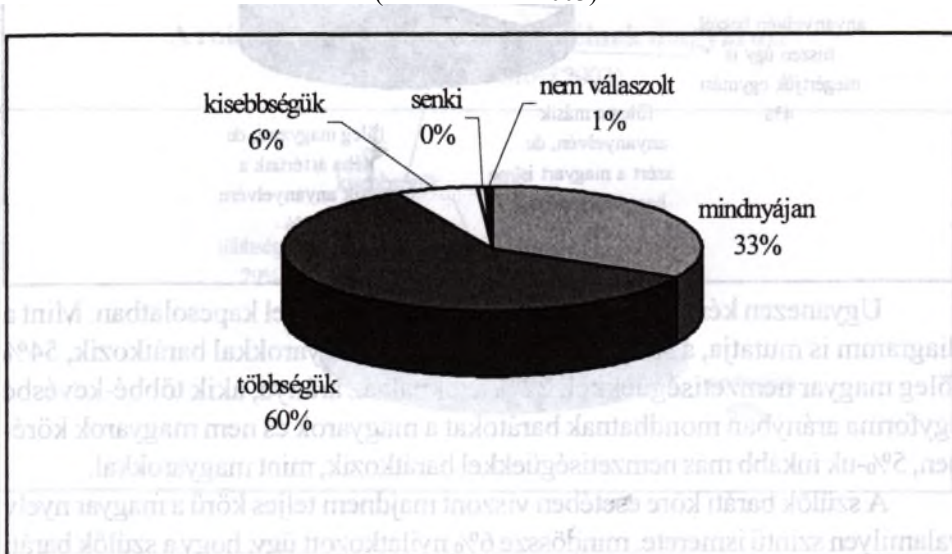
Milyen nemzetiségű szülei baráti köre?

(Forrás: Orosz 2003)

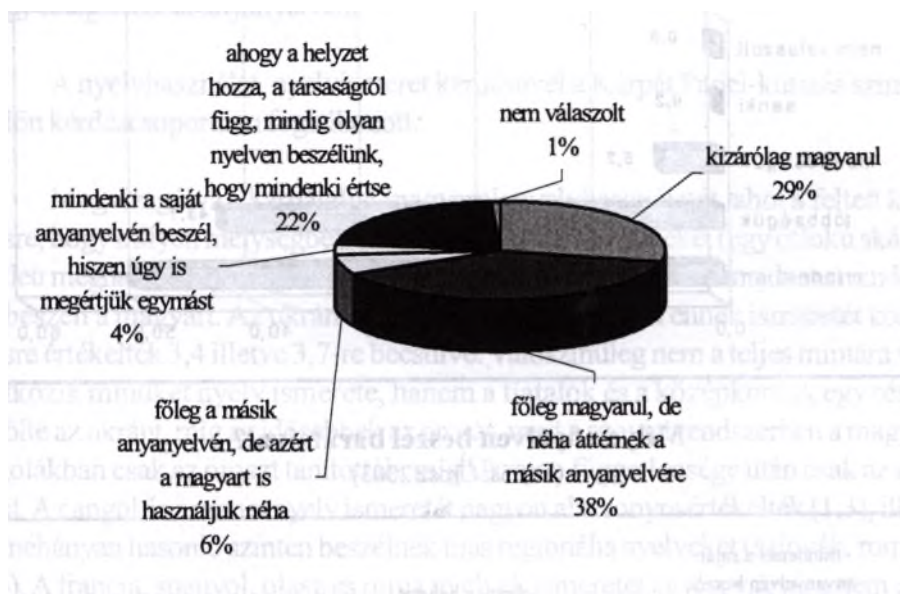
A szülei barátai közül hányan beszélnek magyarul

(Forrás: Orosz 2003)

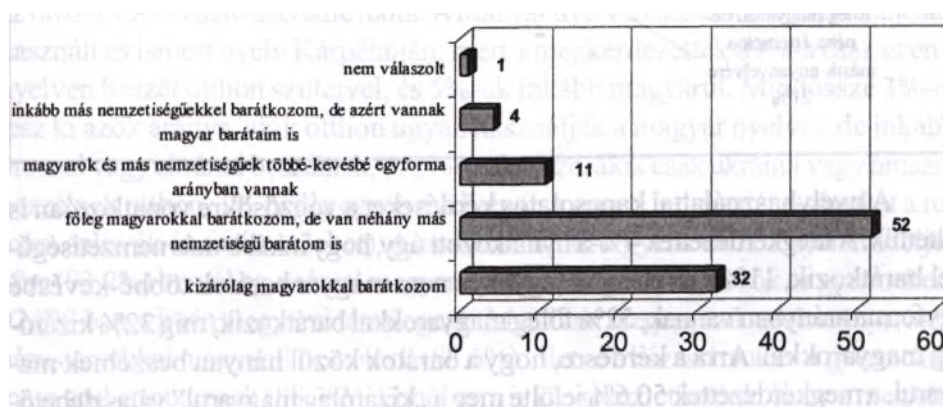
Milyen nyelven beszélnek szülei barátaikkal?

(Forrás: Orosz 2003)

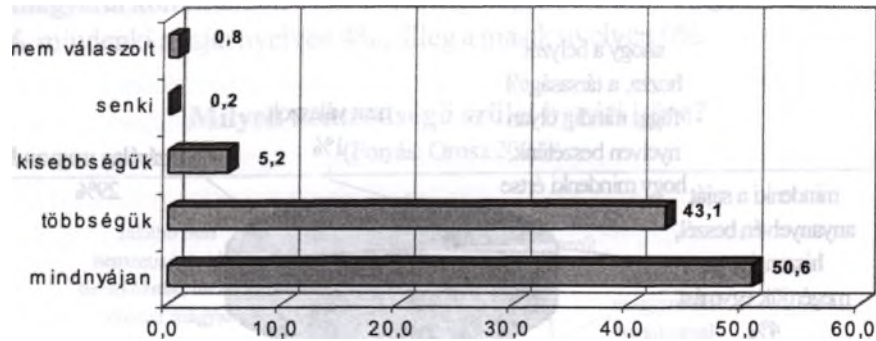
Milyen nemzetiségű az Ön baráti köre?

(Forrás: Orosz 2003)

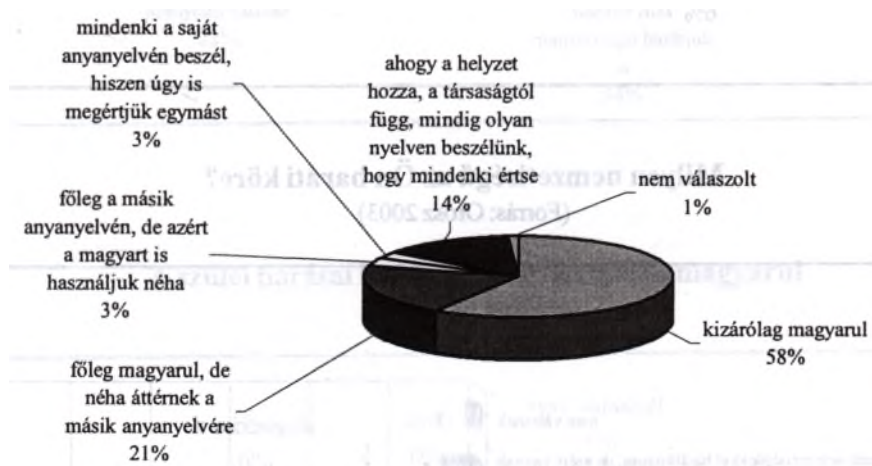
Az Ön barátai közül hányan beszélnek magyarul?

(Forrás: Orosz.2003)

Milyen nyelven beszél barátaival?

(Forrás: Orosz 2003)

A nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéseket a végzősökre vonatkozóan is feltettük. A megkérdezettek 4%-a nyilatkozott úgy, hogy inkább más nemzetiségűvel barátkozik, 11 % esetében a magyar és nem magyar barátok többé-kevésbé egyforma arányban vannak, 52% főleg magyarokkal barátkozik, míg 32% kizárólag magyarokkal. Arra a kérdésre, hogy a barátok közül hányan beszélnek magyarul, a megkérdezettek 50,6% jelölte meg a „kizárólag magyarul” válaszlehetőséget, 43,1 % nyilatkozott úgy, hogy a barátaik többsége beszél magyarul, 52% esetében a kisebbség beszél a magyar nyelvet, és mindössze 0,2% nyilatkozott úgy, hogy barátai közül senki nem beszél a magyart. Ez azt is jelenti, hogy az ukrán

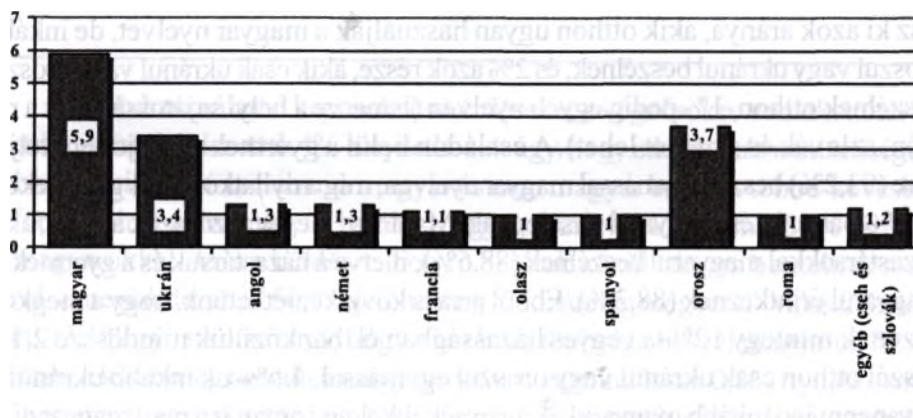
nemzetiségű és anyanyelvű gyerekek is barátkoznak magyarokkal. A barátaikkal a végzősök 58%-a kizárólag magyarul beszél, 21 % főleg magyarul, 14% ahogy a helyzet hozza, 3% esetében mindenki a maga anyanyelvén, 3% azt nyilatkozta, hogy főleg a másik anyanyelvén.

A nyelvhasználat, nyelvismeret kérdésével a Kárpát Panel-kutatás szintén külön kérdéscsoportban foglalkozott.

Megvizsgálva a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatát, ahol a feltett kérdésre, hogy milyen mélységben ismeri a választható nyelveket (egy ötfokú skálán kellett meghatározni), megállapíthatjuk, hogy anyanyelvi szinten majdnem mindenki beszél a magyart. Az ukrán és az orosz nyelv esetében ennek ismeretét közepesre értékelték 3,4 illetve 3,7-re becsülve. Valószínűleg nem a teljes mintára vonatkozik mindkét nyelv ismerete, hanem a fiatalok és a középkorúak egy része jelölte az ukránt, míg az idősebbek az orosz, mert a szovjet rendszerben a magyar iskolákban csak az orosz tanították, míg Ukrajna függetlensége után csak az ukránt. Az angol és a német nyelv ismeretét nagyon alacsonyra értékelték (1,3), illetve néhányan hasonló szinten beszélnek más regionális nyelveket (szlovák, román stb). A francia, spanyol, olasz és roma nyelvek ismeretét egyes, vagyis a nem érti és nem beszél kategóriába sorolták. A nyelvtanulás iránt megvan az igény a helyi magyarokban, főleg a regionális nyelvek irányába. A megkérdezettek 39,8%-a szeretné jól beszélni az ukránt és ugyanennyien az orosz nyelvet, míg az angolt 32,6% jelölte meg. A legnagyobb elutasítást a francia nyelvvel szemben nyilvánították ki, ahol is a megkérdezettek 63,1 %-a nyilatkozott úgy, hogy egyáltalán nem szeretné megtanulni, míg ez a mutató a német nyelv esetében 46,5%, az angol nyelv esetében 23%. Az ukránnal szemben 13,4%-nak vannak ellenszenvai, míg az orosz 15,7% nem szeretné tudni. A magyar nyelv a családon belül általánosan használt és ismert nyelv Kárpátalján, mert a megkérdezettek 89%-a csak ezen a nyelven beszél otthon szüleivel, és 5%-uk inkább magyarul. Mindössze 3%-ot tesz ki azok aránya, akik otthon ugyan használják a magyar nyelvet, de inkább oroszul vagy ukránul beszélnek, és 2% azok része, akik csak ukránul vagy oroszul beszélnek otthon, 1 % pedig egyéb nyelven (ismerve a helyi sajátosságokat a román, szlovák és a német lehet). A családon belül a gyermekek majdnem teljes köre (93,2%) beszél egymással magyar nyelven, míg a nyilatkozók és gyermekeik 92,8%-ban szintén magyarul társalognak. Majdnem megegyezik azok aránya, akik házas társukkal magyarul beszélnek (88,6%), illetve a házas társuk és a gyermekek magyarul érintkeznek (88,3%). Ebből arra is következtethetünk, hogy a megkérdezettek mintegy 12%-a vegyes házasságban él, bár közülük mindössze 2,1 % beszél otthon csak ukránul vagy oroszul egymással, 4,6%-uk inkább ukránul, s ugyanennyien inkább magyarul. A gyermekekkel viszont már a nem magyar ajkú

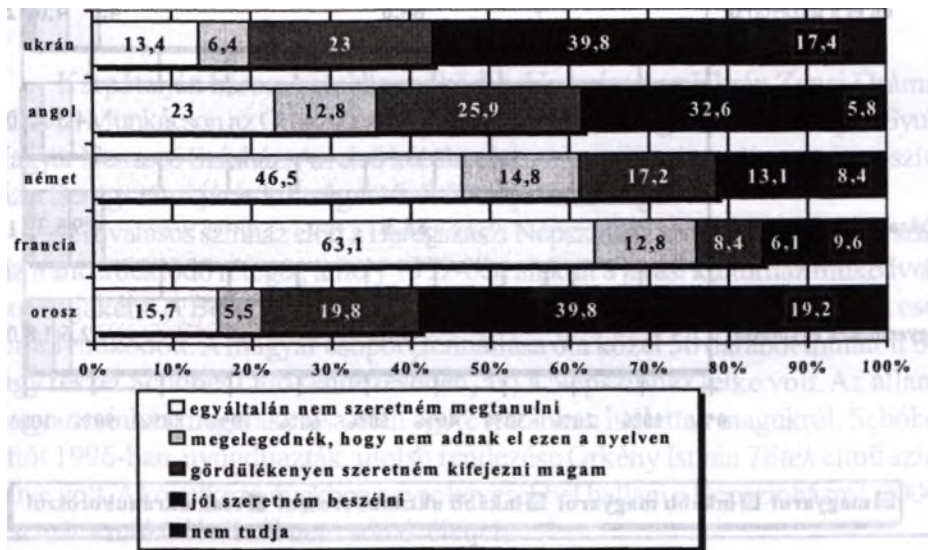
házas párosok 4,9%-a beszél inkább magyarul, 5,3%-a inkább ukránul/oroszul és 1,5%-a csak ukránul/oroszul. A gyermekek 2,6%-a egymással inkább magyarul beszél, míg 3,8%-uk inkább ukrán/oroszul és mindössze 0,4%-uk csak ukránul/oroszul, ami arra utal, hogy a kétnyelvűséget szeretnék megőrizni a gyerekek körében családon belül a vegyes házasságban élők. A nyelv fejlődése szempontjából fontos a funkcionalitás. Erre is rákérdeztünk a kutatás során. A megkérdezettek 50,8%-a munkahelyén többnyire a magyart használja, 30,3%-a mindkét nyelvet, míg 17,2%-uk többnyire az ukránt. Bevásárlásnál a magyart 40,6%, mindkét nyelvet 42,7%, és inkább az ukránt 15,5% használja. Alacsony azoknak az aránya, akik az orvosnál, a hivatalban használhatják a magyar nyelvet vagyis anyanyelvüket (26,5%, illetve 17,6%), ami a kisebbségi nyelvhasználati deficitre utal. Az orvosnál a megkérdezettek mindkét nyelvet 35,6%-a, hivatalban 28,6%-a használhatja mindkét nyelvet, míg többnyire az ukránt az orvosnál 35,3%, a hivatalban 51,5% kénytelen használni. Családi körben, a privát szférában a magyar nyelvet használják többségükben: szomszédaival 75,9%, barátaikkal 73%, tévé nézéskor 70,6%, újságolvasáskor 71,8%. Mindkét nyelvet használják szomszédaikkal érintkezve 21,2%, baráti társaságban 24,7%. Az információkat a megkérdezettek 26,5%-ban szerzi a tévéből úgy, hogy mindkét nyelvű csatornákat néz, és 25,3% olvas mindkét nyelven újságot, ez utóbbi mutató azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarok túlnyomó többsége csak a magyar médiából szerzi információit, így az országos ügyek szempontjából tájékozatlanságot is jelenthet. Azok aránya, akik többnyire az ukrán nyelvet használják érintkezési nyelvként szomszédaikkal és barátaikkal 2,6%, illetve 2,3%, tévé nézéskor 2,5%, újságolvasáskor 2,6%, egyéb nyelven szinte senki sem érintkezik szomszédaival, barátaival, illetve elhanyagolható a más nyelvű média használata is.

Mennyire ismeri/beszéli Ön az alábbi nyelveket? (1-nem érti és nem is beszéli, 5-jól, 6-anyanyelve)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

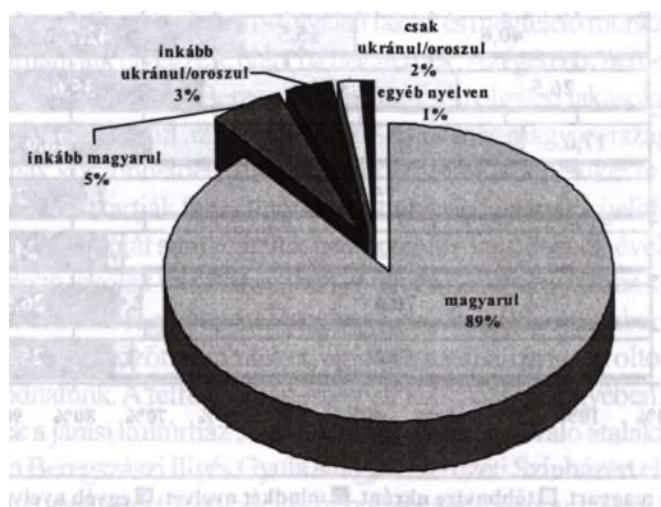
Ha minden lehetősége (pl. pénze, képessége, ideje, alkalma stb.) adott lenne, az alábbi nyelvek közül melyiket milyen szinten szeretné beszélni?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

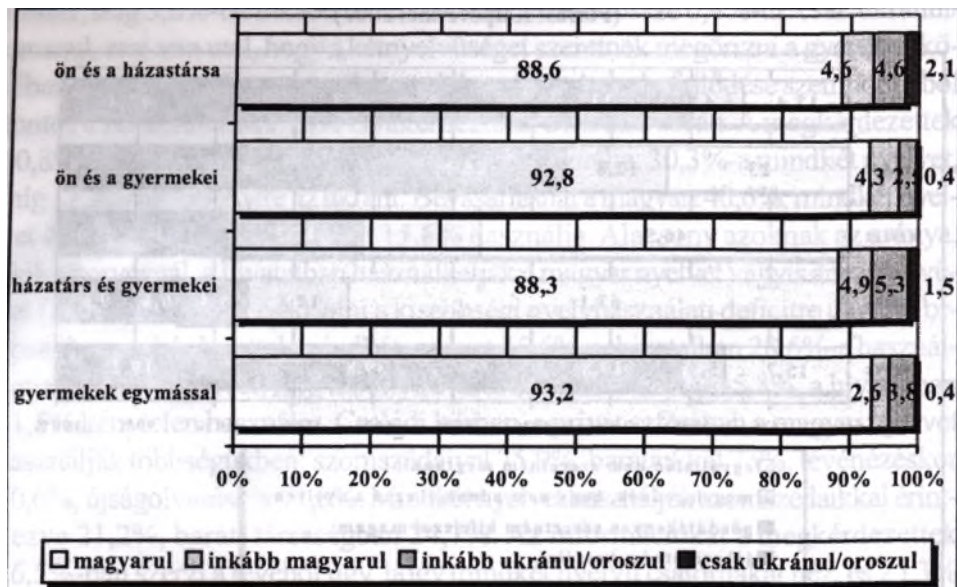
Gyermekkorában milyen nyelven beszéltek otthon a szüleivel?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

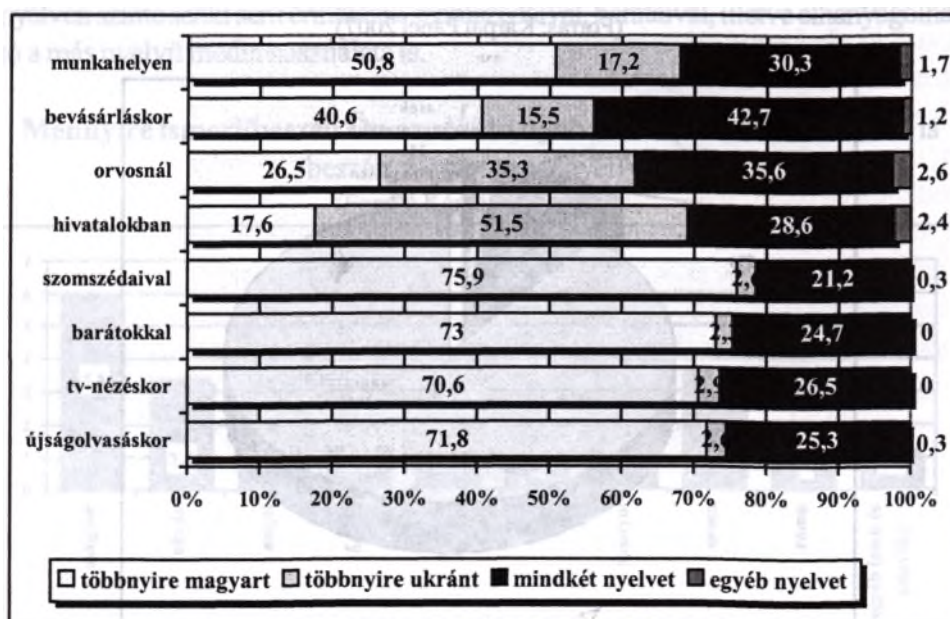
Milyen nyelven beszélnek *most* a családjukban?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Milyen nyelvet használ Ön az alábbi esetekben?

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Kulturális élet Színházak

Kárpátalján három színház működik. Ungváron az Ukrán Zenei Drámai Színház, Munkácsen az Orosz Zenei Drámai Színház, Beregszászban az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Az első két társulat a megyei tanács, míg a magyar színház a Beregszászi járás költségvetéséből tartja fenn magát.

A hivatásos színház előtt a Beregszászi Népszínház szolgálta a lakosság színház iránt érdeklődő rétegét, amely 1952-ben alakult a járási kultúrház műkedvelő csoportjaként. A Beregszászi Népszínház 50 tagú magyar és 30 tagú ukrán csoporttal működött. A magyar csoport fennállása óta közel 50 darabot mutatott be, nagy részét Schóber Ottó rendezésében, aki a Népszínház lelke volt. Az állami magyar színház megalakulása után egyre ritkábban hallattak magukról. Schóber Ottót 1996-ban nyugdíjazták, utolsó rendezése Örkény István *Tóték* című színműve volt. A következő években egyre kevesebbet hallani a Népszínházról, 2004-ben már a működésükről nem adnak életjelt.

1989-ben történtek meg az első lépések egy állandó magyar hivatásos színház megszervezésére, melynek szorgalmazásában szerepe volt a KMKSZ-nek és Vidnyánszky Attilának, aki ezekben az években a Kijevi Színművészeti Főiskolán tanult rendező szakon a színház ügyét felkarolta a politikum. Akét állam illetékes minisztériumai megállapodtak, hogy a Kijevi Színművészeti Főiskolán magyar osztályt indítsanak, akik évente egy szemesztert a Budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolán töltenek. A felvételi válogatást Beregszászban tartották, és a hallgatók számára az állam képviselőinek nyilatkozata alapján szolgálati lakást és megfelelő munkakörülményeket ígértek tanulmányaik elvégzése után, ha hazatérnek. Az ígéretek nem realizálódtak. A végzős osztályúgy tért haza Beregszászba, hogy a szolgálati lakásokról már szó sem esett, így éveken keresztül az IKA, az MMKM és más magyarországi alapítványok támogatásának köszönhetően jutottak főbérlethez és albérletüket is az anyaországi támogatások révén tartják fenn. Atársulat színházépületének kijelölt, volt Oroszlán Szálló rekonstrukcióját sem fejezték be az osztály végzésének évében, így hosszú ideig különböző iskolák tornatermeiben és egyéb bérleményekben készültek az előadásokra. Ez sokakat foglalkoztató kérdés volt a vizsgált korszakban. „Megvizsgálva az 1989 és 1993 között történeteket, egyfajta patópálimusba oltott gigantomániára gyanakodhatunk. A felfutó ukrán-magyar kapcsolatok j egyében hagyományos tervek születtek a járási kultúrház 500 férőhelyes színházzá való átalakítására. E célból létrehozták a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színházért elnevezésű budapesti székhelyű alapítványt, melynek igen reprezentatív kuratóriumában ott találjuk Csoóri Sándort (elnök), Jeszenszky Gézát, Szűrös Mátyást, Pozsgay Imrét, Kodolányi Gyulát, Sinkovits Imrét, Dalmay Árpádot, Nagy Bélát, Schóber Ottót, Boráros Jánost,

Fekete Györgyöt és Ijgyártó Istvánt. Csupán az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a színház vezetői közül a mai napig senki sem lehetett a kuratórium tagja. Az elképzelés már fogantatása pillanatában irreális volt, s a kivitelezést illetően a fellegekben jártak a tervezők. Apontos összeg ismeretlen, mindössze annyit tudunk, hogy milliós nagyságrendű árat fizettek annak idején az átalakítási terv elkészítéséért is, amely egyébként 500 millió (!) forintos költségvetéssel számolt. A kivitelezési szándék komolyságát tekintve elég annyit megjegyezni, az elkészült tervdokumentáció évekig porosodott a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, jelenleg pedig a Beregszászi Járási Könyvtárban tekinthetik meg az érdeklődők. De ami a lényeg, mindközben senki sem gondolt arra, hogy a társulat tagjai hol fognak lakni, próbálni, játszani.,-olvashatjuk az 1995-ben megjelent *Kárpátaljai Szemlében*. (Színes Géza: *Szeretjük a beregszászi színházat? In: Kárpátaljai Szemle, 1995. 3.sz., p.3-4*)

Hivatalosan 1993-ban megalakult a színház, de az ünnepélyes megnyitóra 1994 márciusában került sor, s ettől az évtől számítják a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház létét. A színház helyzetét jól ábrázoló epizód az, hogy a megnyitót a Beregszászi Járási Szabadidőközpontban, a város főterén álló, volt zsinagógából átalakított kultúrházban tartották, melynek homlokzatára amegnyitó idejére kiírták, hogy Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. A korabeli sajtó így számolt be az eseményről: „A rendezvény leginkább a szépeplékű Barátság-fesztivál hagyományait idézte. A járási kultúrház fölé felszerelik és megvilágítják a feliratot: „Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház”. A rendezvényre számos prominens személyiséget is meghívtak, köztük a magyar és ukrán kultuszminisztériumok képviselőit. A magasrangú vendégeket azonban nem világosítják fel, hogy a színház tulajdonképeni épülete a tér másik oldalán ázik az esőben. Az ünnepséget kínos incidensek zavarták meg. Az ünnepélyes megnyitót követően a társulat bemutatta a *Szentivánéji álmot*, a közönség egy része azonban már az első felvonást követően elszivárgott. A díszvacsorára nem hívták meg a társulat tagjait (az ünnepeiteket!), de Schóber Ottót sem, aki pedig olyan sokat tett a kárpátaljai magyar színjátszásért. Meghívta viszont őket Fodó Sándor, s a társulat elfogadta a meghívást, sőt a szakma jelenlévő képviselői is csatlakoztak hozzájuk. Talán mondanunk sem kell, ezt sem vették jó néven a városban. Az esemény azonban jól tükrözi a színház körül kialakult helyzetet. Az egyik félnek valószínűsíthetően főleg reklámcélból volt szüksége a színházra, s a létezés pusztán tényén túl nem igen foglalkoztatta, hogy él-e vagy hal-e a társulat¹⁷. A másik oldalnak pedig, bár megpróbált gyakorlati segítséget nyújtani a színészeknek, beregszászi elszigeteltsége miatt erre gyakorlatilag nem volt lehetősége. Sőt a választási kampányra

¹⁷ Abban az időben a magyar járási-városi vezetés attól félt, vagy a KGB sugallta, hogy vallásháború lehet abból, hogy a görög katolikusok visszakövetelték (jogosan) a szovjetek alatt elvett templomukat, így a korábban azt elfoglaló pravoszlávoknak nincs hol imádkozni. A vezetők operatívan intézkedtek és az egyik városi udvarházat, amit a szovjetek alatt pionírpalotának használtak átadták a pravoszláv egyház tulajdonába, majd hogy segítsék az építkezést, a még működő magyar falvak kolhozait „megkérték”, hogy építőanyaggal támogassák a beruházást, így hamar elkészült az új templom. Arra már nem „kérték meg” a kolhozokat, hogy ezzel párhuzamosan, hasonló módszerrel a magyar színház felújítását is befejezzék.

jellemző hisztérikus hangulatban csak olaj volt a tűzre minden, a viszonyok normalizálását célzó próbálkozás részükről.” (*Színes Géza: Szeretjük a beregszászi színházat? In: Kárpátaljai Szemle, 1995.3.sz.,p. 3-4*)

Magyarországi támogatásból kaptak (előbb az MMKM, majd az IKA) autóbust, amely révén tájoló színházként működtek az elmúlt évtizedben. Éveken keresztül bizonytalan volt a színház működése, mert a színészek nem kaptak fizetést, nem voltak meg a minimális körülmények a működésükhöz, így az első években a színészek nagy hányada otthagyta a társulatot. Még egy magyar osztályt indítottak 1994-ben a Kijevi Színművészeti Főiskolán, így a színház helyzete szakmai szempontból konszolidálódott. A színészutánpótlás nevelése érdekében 1994 óta színészosztály indult az Ungvári Közművelődési Szakiskolában, 1995-ben létrejött a színház gyermekstúdiója a *Ficseri*, majd 2004-ben néhány színész vezetésével a főiskola hallgatóiból színjátszó csoport alakult. Így a stúdiók legtehetősebb tagjaiból kikerülhetnek azok, akik továbbképezve magukat a színház utánpótlását jelenthetik, ami a folyamatosságot biztosíthatja az intézménynek.

A színház működése és léte az anyaországi közalapítványok és hivatalok támogatásának köszönhető, valamint a társulat külföldi turnéinak. Atársulat a különböző nyári fesztiválok, turnék révén tudja megteremteni a működésükhöz szükséges eszközöket. Atársulat a Kárpát-medence egyik legjobb színházát hozta létre, számos sikert mondhat magáénak Több fesztiválon díjat nyertek, színészeiket kitüntették. Eleinte a népszínházhoz szokott kárpátaljai közönség illetve a politikum hozzáállása miatt a legkevesebb sikerélményben szülőföldjükön részesültek. 1995-ben így ír erről a *Kárpátaljaiózera/e*.,Sikereiknek nincs visszhangja. Ki mondjameg, eredmény-e megszerzett három díj, az elismerő kritikák, ha a hivatalos honi sajtó minderről egy sort sem ír? Eredmény-e mindez, ha a *Kárpáti Igaz Szó* számára nagyobb jelentőségű kulturális esemény egy ungvári szüreti bál (négy publikáció!), mint az, hogy egy magyar kisváros nyomorgó színháza fődíjat nyer az ukrán nacionalizmus fellegvárában tartott fesztiválon?” (*Színes Géza: Szeretjük a beregszászi színházat? In: Kárpátaljai Szemle, 1995.3.sz.,p.3-4*). A főiskola létrejötte után rendszeressé váltak a diákok számára tartott előadások, majd 2002-től kezdve a két intézmény között megkötött szerződés értelmében bérleti előadásokat tartanak a főiskola hallgatói és tanárai számára. Innét számíthatjuk, hogy a színház a kőszínházakban megszokott rendszerességgel lép fel Beregszászban. Korábban általában egy-egy darab premierjét tartották a városban és akkor léptek fel, ha meghívták őket valamely rendezvényre, például megalakulásuk óta a KMKSZ meghívására tartanak előadást a magyar kultúra napj alkalmból valamely kárpátaljai városban.

A színház megalakulásának 10. évfordulójára 2004-ben felújították a volt Oroszlán Szálló nagytermét, de a fűtés és a villamoshálózat nem lett kész az átadásra, és az ünnepség résztvevői úgy érezhették magukat, mint az 1994-es ünnepélyes megnyitón. Az események másban is emlékeztettek az 1994-es ünnepségre. A150

férőhelyes teremből 200-an voltak jelen, zömében meghívottak, nagy részüket a hivatalos politikai elit alkotta. A decemberi ünnepséget az átadás és a munkálatok befejezése előtt csak azért tartották meg, hogy azt politikai reklámcélokra használhassák, vagyis hogy az akkor éppen hatalmon lévő politikai elit, a 2004-es ukrain elnökválasztások eredményeinek befolyásolása érdekében elmondhassa, hogy a magyarság számára milyen gesztust tett. Aj éghideg teremben az előadás végére sem érte el a hőmérséklet a 15 fokot. A színészeket oklevelekkel tüntették ki, és hosszan méltatták a színház teljesítményét, amely révén a város neve ismertté vált Moszkvától Párizsig, de nem mondták el, hogy a színház gondjait megnyugtatóan mikor kívánják rendezni. Az előadásról, amely Juhász Gyula *Szarvassá változott fiú* feldolgozása volt, valószínűleg csak azért nem szivárgott el a közönség egy része, mert nem tartottak szünetet, illetve a hivatalos politikai szereplésre az előadás után került sor. Az ünnepi fogadást a színház a város legelegánsabb éttermében tartotta, de ide már csak azok jöttek el zömében, akik szeretik a színházat és a korábbi években is kiálltak mellette, a hivatalos politikai elit ismét cserbenhagyta őket, ugyanis ők ünnepelni a szomszéd községbe mentek, ahol éppen ebben az időben tartották a Borház megnyitóját.

2005 februárjában még állami pénzből megoldották a nagyterem fűtését, és a világítást, de a kiszolgáló részlegek a mai napig nem készültek el. A színház teljes rekonstrukciójának befejezéséhez még 2,5 millió hrvnyára (500 000 USD) lenne szükség, olvashattuk a sajtóban. {*Kárpátalja*, 2005. március 4.}

A színház befejezése és helyzetének normalizálása érdekében összefogott a magyarországi művészársadalom. A Független Magyar Művészeti Alapítvány által szervezett gyűjtés 2004-ben megmozgatta a magyarországi művészeket. A színház számára rendezett jótékonyági koncertsorozatból befolyt összegből kívánják befejezni az elmaradt felújítások nagy részét.

2005. március 18-22. között a színház szervezésében megtartották az első színházi fesztivált *Sztalker* néven aNKÖM támogatásával. A fesztivál nézői az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színházon kívül láthatták a budapesti Bárka Színház, az Új Színház, a Hattyú Dal Színház, a kijevi DAH, aNew York-i In Prentesses társulatának előadását is. Öt nap alatt nyolc előadást láthatott a közönség. Az előadások átlagban teltház mellett zajlottak, ami azt bizonyítja, hogy a színháznak köszönhetően Kárpátalján kialakult az a réteg, amely igényli a nívós előadásokat. A színházalapítás kezdeteire emlékeztetett viszont az első színházi fesztivál sajtóvisszhangja. Akárpátaljai magyar sajtótermékek közül azok írtak az eseményről, amelyek a kezdetek kezdetén is támogatták a társulatot. A megye hivatalos lapja, a *Kárpáti Igaz Szó* - mint tíz évvel ezelőtt - most sem tartotta érdemesnek a színház életében oly fontos eseményt arra, hogy tudósítson róla Az újság 2005. március 26-i számában a színházi világnap kapcsán írt cikkben meg sem említi a fesztivált. A cikkben, miután nagyjából felsorolják a színház egy évtizedes eredményeit, összegzésképpen a színházzal szembeni majd egy évtizedes kifogásokat ismételteti a szerző: „Vagyis minden nagyon szép, minden nagyon

jó? Talán mégsem. Ünneprontás nélkül mondom, hogy volna néhány apró észrevételem. Ad egy: megyénk hivatásos magyar színháza csak nagynéha tiszteli meg előadásaival megyeszékhelyünk közönségét. Ad kettő: sokak véleménye szerint nem ártana kissé jobban odafigyelni azokra a színházlátogatókra, akik a klasszikusok művei mellett a könnyebb műfajt igénylik: megnéznének egy-egy operettet (nem operett részletet, mert az néha bemutatásra kerül a filharmóniában), avagy egy jó vígjátékot, népszínművet.” (Barát 2005.)

Könyvkiadás, könyvtárak

Az állami Kárpáti Kiadó monopóliumát az 1992-től fokozatosan megjelölő magánkiadók törték meg Kárpátalján.

Elsőként a Galéria Kiadó jelent meg a piacon. A Balla D. Károly alapította kiadó 1992 és 1995 között 30 (elsősorban szépirodalmi) kötetet adott ki. 1996. januári-tői megszűnt.

Szintén 1992-ben az anyaország jelentős támogatásával alakult meg a legjelentősebb kárpátaljai magyar magánkiadó, az Intermix Kiadó, amelynek Dupka György az alapító-igazgatója. Fennállása óta 150-nél több szépirodalmi, tudományos, és ismeretterjesztő könyvet adott ki.

A legtetszetősebb kivitelű köteteket a Hatodik Síp és Mandátum Kiadó adta ki, amit Kárpátalján Balla D. Károly képviselt, de a magyarországi Német István támogatásával működött. Néhány éven keresztül a kárpátaljai képviselőt felelős szerkesztőként Penckófer János látta el.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) alapszabályának értelmében szintén foglalkozik könyvkiadással. A KMKSZ által kiadott könyvek főleg helytörténeti vonatkozású korábban kiadott vagy napjainkban íródott könyvekből áll. Igényes, értékes könyvek kerültek kiadásra. A kiadásért a KMKSZ mindenkor vezetője a felelős, így kiadásért felelt Fodó Sándor, majd napjainkban Kovács Miklós. Felelős szerkesztők voltak ebben az időszakban: Perduk János, Moliván Sándor, Kobály József. A könyveket főleg a MMKM (a későbbiekben a NKÖM és OM) támogatásával adták ki.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) a kilencvenes évek végén hozta létre a szervezet Tankönyv- és Taneszköztanácsát (KMTTT), amely főleg pedagógusokat segítő módszertani, tudományos kiadványokat, tankönyveket, gyermekirodalmat ad ki a helyi magyar oktatási intézmények számára. A KMTTT a KMPSZ szervezeti része, így a kiadásért az elnöksége, illetve annak mindenkor elnöke a felelős, napjainkban Orosz Ildikó. A felelős szerkesztői teendőket a

Tankönyv- és Taneszköztanács mindenkori elnöke látja el. Felelős szerkesztők voltak a vizsgált időszakban: Perduk János, Gönczy Sándor. A kiadványaik főleg az OM és a NKÖM támogatásával készültek.

Az évtized végére a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola is megjelent saját kiadású könyveivel. Ezek főleg a főiskola tanárainak és diákjainak a munkái, a főiskola által szervezett konferenciákon elhangzott előadások anyagai. 2004-ben az intézményen belül létrejött a főiskola kiadói részlege, és így elindult az intézményesülés irányába. A könyveket a NKÖM, az Arany János Közalapítvány, az OM, az AKA támogatta. A kiadásért felelős személyek a főiskola mindenkori vezetői, napjainkban Soós Kálmán rektor, Orosz Ildikó elnök, a felelős szerkesztő Csernicskó István, a tudományos munkáért felelős prorektor.

Ezekon kívül több kisebb kiadó ad ki évente 1 -2 magyar nyelvű kötetet, mint a Tárogató, amit Ivaskovics József alapított. Könyvkiadással a történelmi egyházak is foglalkoznak.

Minden említett magánkiadóról elmondható, hogy gyakorlatilag teljes egészében magyarországi támogatásból tartják fenn magukat. Állami támogatásban csak az állami kiadók részesülnek, de a rendszeres könyvkiadásra ez kevés, és ezek is a magyarországi támogatások révén jelentetik megmagyar nyelvű könyveik egy részét. 1992 és 1996 között a magyarországi Művelődési és Közoktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának anyagi támogatásával 143 magyar nyelvű kötet látott napvilágot (vö. *A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztályának támogatásával kiadott könyvek kárpátaljai jegyzéke*. Katalógus. Ungvár, 1997.). A kilencvenes évek végére számos más alapítvány nyújtott támogatást könyvkiadáshoz (Apáczai Közalapítvány, Oktatási Minisztérium, Arany János Közalapítvány, Illyés Közalapítvány). Mivel a támogatások rendszere egyre követhetlenebbé vált, így nem rendelkezünk átfogó képpel azok mértékéről, hasznosulásáról, ami a jövőben akár egyik témája is lehetne a kisebbségkutatásnak.

Magyarországi kiadású könyvek 1991 után hosszú évekig nem kerültek kereskedelmi forgalomba Kárpátalján, így a helyi kiadású kötetek jelentősége megnövekedett. Akilencvenes évek derekán hozta létre magánvállalkozásként az Új Kézfogás Közalapítvány támogatásával, az első magyar könyvesboltot Nagyszőlösön (*Ugocea könyvesbolt*), majd Beregszászban az IKA támogatásával (*Bereg könyvesbolt*) Kovács Katalin. A könyvesüzletekben eleinte a magyarországi lap- és könyvkiadók remitendáját árulták, majd a polcokra kerültek a kárpátaljai kiadású könyvek. Napjainkban már a magyarországi kiadók legfrissebb kiadványai is megvásárolhatók (Lajos 2003).

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2004-ben határozott úgy, hogy létrehozza az intézmény *Kölcsey könyv- és jegyzetboltját*. Az anyagi gondok miatt még nem sikerült kialakítani a megfelelő körülményeket, de az árusítást az intézmény egyik termében elkezdték. Főleg a főiskola által kiadottjegyzetek, könyvek kerültek forgalomba

Könyvtárak

A könyvtárak és az olvasók az általunk vizsgált időszak egyik nagy vesztese. Míg a szovjet rendszerben az egy táborhoz tartozó Magyarország és a Szovjetunió közötti kulturális egyezmény eredményeként a magyarországi könyvek olcsón megvásárolhatók voltak a kárpátaljai könyvesboltokban, és eljutottak a könyvtárakba is, a rendszerváltás után megváltozott a helyzet. Az államilag támogatott könyvkiadás a minimálisra csökkent, a könyvpiac a nehéz és új gazdasági helyzetben lassan fejlődött. A könyvtárakat az állam leépítette, a falvak többségében bezárta vagy összevonta az iskolai könyvtárakkal.

Az 1997-es évben Kárpátalján 372 művelődési dolgozó veszítette el állását, 35 klubra és 65 könyvtárra lakat került, további 49-et pedig összevontak. A vidéki, főleg falusi kultúrmunkások fél- vagy negyedállásban dolgoznak, de még így sem kapják meg bérüket. Az állam velük szembeni tartozása 1998 elején az 1996-os évért 725 ezer, az 1997-es évért 610,6 ezer forint volt (Magyar 1998). A statisztikai hivatal adatai alapján az elmúlt 15 évben a könyvtárak száma az alábbiak szerint változott a területen.

A könyvtárak számának alakulása a területen (Forrás: a Kárpátaljai Statisztikai Hivatal évkönyve 2003)

	A lakosok száma a járásban (ezer fő)	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Ungvár	117,1	26	21	15	14	13	13
Beregszász	26,4	0	0	0	0	0	4
Munkács	82,5	16	18	14	13	13	11
Huszt	32,0	0	0	0	3	2	2
Beregszászi járás	53,1	49	48	43	43	42	41
Nagybereznai járás	27,5	40	37	34	35	34	35
Nagyszőlősi járás	117,8	58	62	51	51	46	40
Volóci járás	25,0	32	32	29	30	30	18
Ilosvai járás	100,0	60	52	46	46	46	46
Ökörmezői járás	49,4	55	51	48	47	47	46
Munkácsi járás	100,7	92	88	81	81	81	70
Perecsenyi járás	31,4	26	27	25	25	25	23
Rahói járás	90,5	58	53	39	38	38	38
Szolyvai járás	55,0	32	31	31	31	31	31
Técsői járás	171,9	86	83	55	55	54	54
Ungvári járás	74,7	70	65	62	61	61	50
Husztí járás	96,1	67	57	43	40	40	35
Összesen	1251,1	767	725	616	613	603	557

A könyvvállománynak több mint a fele orosz nyelvű, 43,3%-a ukrán nyelvű, 5,8%-a magyar nyelvű, 0,5% más nyelvű. A könyvek 70,2% humán, 15,9% társadalomtudományi, 7,8 természettudományi, 6,1% egyéb.

A könyvállomány a terület könyvtáraiban közigazgatási egységenként
(Forrás: A Kárpátaljai Statisztikai Hivatal évkönyve 2003)

	A lakosok száma	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Ungvár	117, 1	1260,8	1047,3	893,0	870,8	869,3	872,1
Beregszász	26,4	0	0	0	0	0	127,1
Munkács	82,5	410,8	414,5	328,6	331,8	316,4	304,9
Huszt	32,0	0	0	0	44,1	43,4	40,8
Beregszászi járás	53,1	735,3	648,3	633,6	615,3	598,8	461,5
Nagybereznai járás	27,5	370,3	344,1	314,9	312,6	291,2	303,5
Nagyszőlősi járás	117,8	861,8	953,3	741,1	730,0	690,5	688,3
Volóci járás	25,0	307,7	287,4	258,4	270,2	270, 1	257,2
Ilosvai járás	100,0	616,5	476,0	445,9	444, 1	442,6	434,8
Ökörmezői járás	49,4	434,7	358,9	306,7	296,9	296,0	292,0
Munkácsi járás	100,7	995,9	894,7	778,6	772,6	759,0	744,5
Perecsenyi járás	31,4	342,7	338,7	320,6	321,3	316,9	311,5
Rahói járás	90,5	631,5	466,3	375,5	357,0	354,2	346,9
Szolyvai járás	55,0	490,5	439,8	419,7	422,7	422,8	412,5
Técsői járás	171,9	997,4	842,0	728,1	706,4	702,0	663,1
Ungvári járás	74,7	646,7	606,3	522,1	508,0	496,5	473, 1
Husztai járás	96,1	786, 1	617,4	517,1	462,6	454,9	461,0
Összesen	1251,1	9888,7	8735,0	7583,9	7466,4	7324,6	7194,8

A legnagyobb magyar könyvállománya az Ungvári Állami Egyetem könyvtárának van. Több mint egymillió kötet közül kb. 100 000 lehet a magyar könyvek száma (Botlik-Dupka 1991:115).

Kárpátalja legnagyobb közkönyvtára a területi (megyei) könyvtár, amely idegennyelvű osztályának könyvállománya 90%-ban magyar nyelvű. Jelentős magyar nyelvű állománya van a Beregszászi és a Nagyszőlősi Járási Könyvtárnak, illetve a Beregszászon működő Kárpátaljai Területi Állami Levéltárnak.

A számok alapján a könyvtárak helyzetéről nem alkothatunk véleményt, ugyanis mint a statisztikai hivatal adataiból kiderül, a könyvállomány több mint a fele orosz nyelvű, vagyis még a szovjet rendszerben lett kiadva. Ez a tény utal arra, hogy zömében tartalmukat tekintve a könyvek elavultak, legalábbis ami a társadalmi és történelmi tárgyúakat illeti. Számos könyvtár azért nem rendezte a könyvállományát, mert a könyvtárosok száma, és a bérük is a könyvállomány számától függ. Igaz az is, hogy egyes területeken túlbuzgóságból olyan kiadványokat is megsemmisítettek, ami pótolhatatlan, például a területi könyvtárban az 1990 előtti újságokat.

A területen az elmúlt években létrejött néhány új könyvtár is, igaz nem állami támogatással. A KMKSZ Munkácsi Városi Alapszervezete hozta létre és működ-

teti a Munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtárat, ahol főleg adományokból gyűjtött könyv áll az olvasók rendelkezésére. A könyvtárban kapott helyet a KMPSZ tankönyvtári egysége is. Az egyik leglátogatottabb könyvtárak egyike a területen, amely a kulturális élet színterévé is vált, főleg az idősebb korosztály számára.

Hasonló könyvtárat működtet a KMKSZ Nagyszőlősi Középszintű Szervezete Nagyszőlős központjában, ahol szintén megtalálható a KMPSZ tankönyvtárának a részlege.

A KMPSZ-nek a fent említett könyvtári részlegeken kívül még a Csapi Széchenyi István Középiskolában és az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskolában van tankönyvtári részlege, valamint jelentős könyvállománya van székházában, Beregszászban.

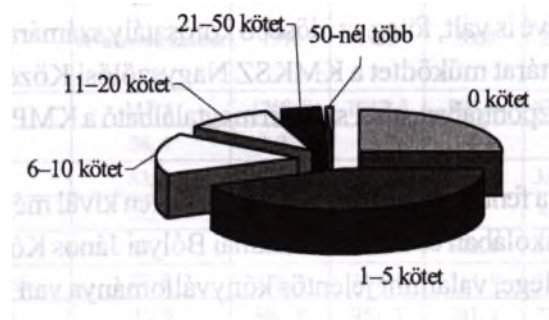
Az elmúlt 15 évben új könyvtárakat hoztak létre az egyházak a parókiákon és a püspöki hivatalok mellett. Az újonnan alakult gimnáziumok és líceumok (Beregszászi Magyar Gimnázium, Ungvári Drugeth Gimnázium, Munkácsi Szent István Római Katolikus Líceum, Karáczfalvai Sztojka Sándor Görög Katolikus Líceum, Nagydobronyi, Nagyberegi, Tivadari, Técsői Református Líceumok) szintén kialakították saját könyvtárukat. A könyvtárak általában magyarországi adományok révén jöttek létre.

Jelentős könyvállománnyal rendelkezik a II. Rákóczi Ferenc-főiskola könyvtára. A mintegy 70 000 könyv és információhordozó adományokból és pályázati úton gyűlt össze. A több mint 10 000 szépirodalmi könyvállományt, amely a könyvtár alapját képezte például a Duna TV *Könyvet könyvért Kárpátaljának* akció eredményeként gyűlt, de az intézménynek ajándékozta szakirodalmi könyveit Fodó Sándor és még néhány ismert kárpátaljai értelmiségi. A könyvtár 2005-ben költözött új helyre, a volt törvénytárs palotába, ahol több részlege van: olvasóterem, kölcsönkönyvtár, folyóiratolvasó, diplomatár. Az intézmény könyvtára szeretné elérni, hogy kárpátaljai viszonylatban köteles könyvtárrá váljon, így minden olyan könyv hozzáférhető lenne az olvasók számára, ami a területen megjelenik. A könyvtár szabályzata szerint a hallgatókon és az oktatókon kívül napijegy kiváltása után bárki látogathatja a könyvtárat.

A kárpátaljaiak kultúra iránti érdeklődésével két kutatás is foglalkozott.

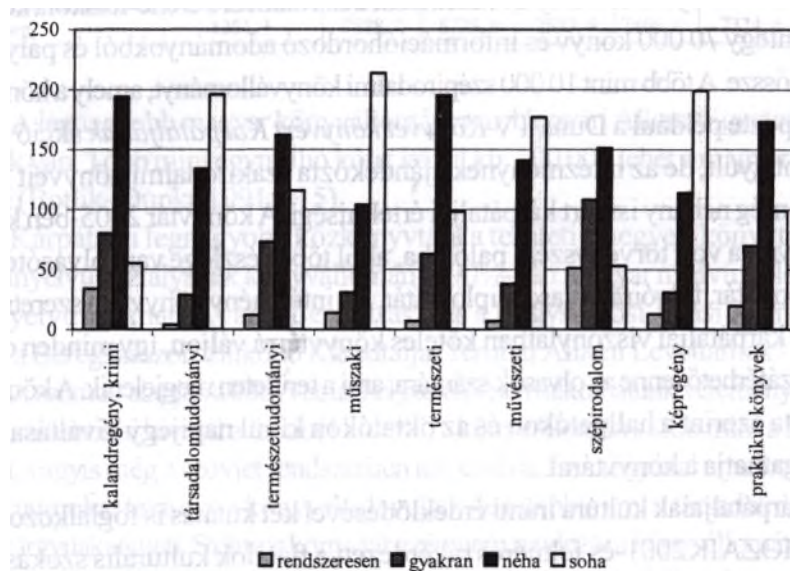
A MOZAIK2001 -es felmérés rákérdezett a fiatalok kulturális szokásaira. A fiatalok közel negyede egyetlen könyvet sem olvasott az elmúlt egy év folyamán. A legtöbben évi 1-5 könyvet olvasnak mindössze; 50-nél több kötetet csak négyen olvasnak egy esztendő alatt.

Az egy év alatt olvasott könyvek száma
(Forrás: MOZAIK2001)

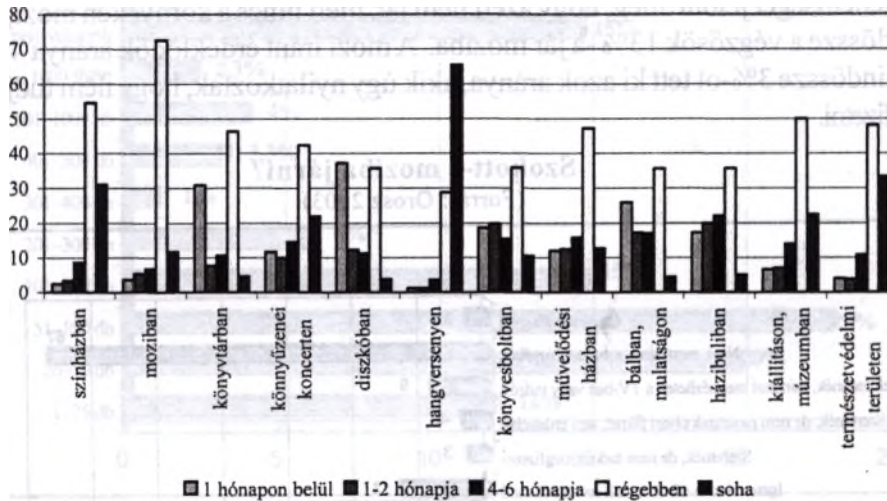
A különböző könyvtípusok olvasottsága változatos. A rendszeresen olvasók aránya minden könyvtípus esetében rendkívül alacsony. A legtöbben szépirodalmat olvasnak rendszeresen, a legkevesebben társadalomtudományi témájú kiadványokat.

Az egyes könyvtípusok olvasottsága
(Forrás: MOZAIK2001)

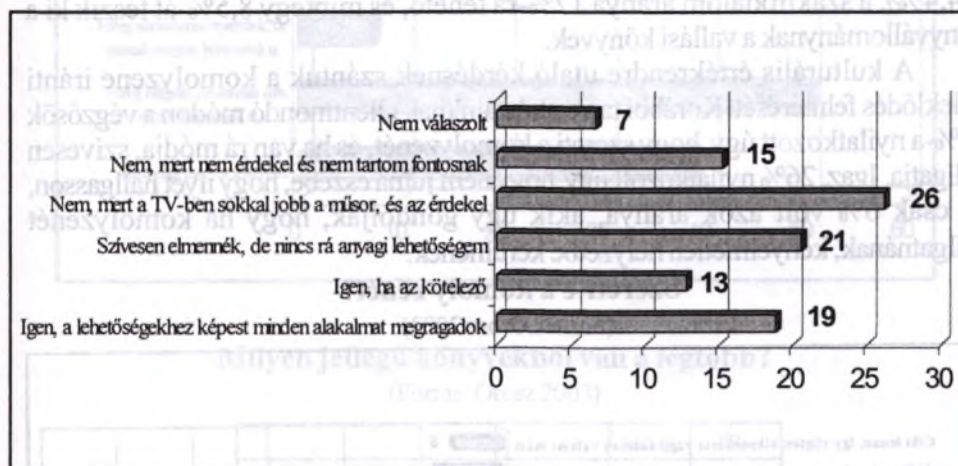
A kárpátaljai kulturális élet szegényessége tűnik ki az alábbi ábra adataiból. A hangversenyt kivéve (ahol a kárpátaljai magyar fiatalok kétharmada soha nem volt) minden kulturális intézményben félévnél régebben volt adatközlőink többsége.

Kulturális intézmények látogatottsága (Mikor volt Ön utoljára...?)
(Forrás: MOZAIK2001)

A másik kutatás a 2003-as, a magyar érettségizők körében végzett majdnem teljeskörű felmérés (Orosz 2003).

Szokott-e színházba járni?
(Forrás: Orosz 2003)

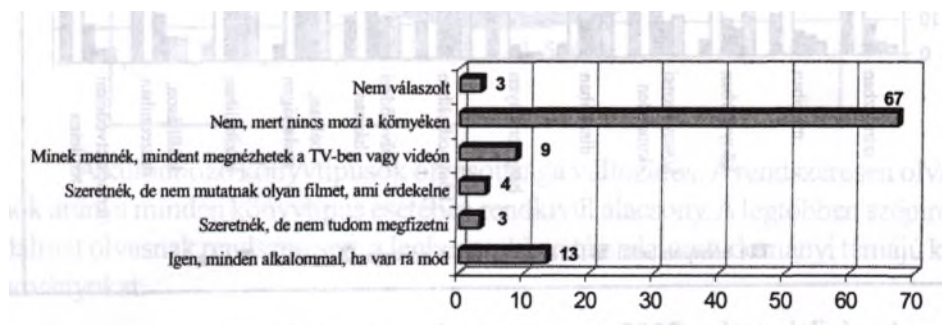
A végzősök kulturális szórakozási lehetőségeit felmérő kérdésekre adott válaszok alapján az alábbiakat állapíthatjuk meg. Arra a kérdésre, hogy szokott-e színházba járni, arespondensek 7%-anem válaszolt. Mindössze 19% nyilatkozott úgy, hogy minden alkalmat megragad a színházlátogatás érdekében, 13% szeret-

ne, de nincs lehetősége, a végzősöknek a 26%-a sajnós aTV-t preferálja inkább a színházzal szemben, 15% -át egyáltalán nem érdekli a színház.

A mozival kapcsolatban a legtöbben, a megkérdezettek 67%-a azt a választ lehetőséget jelölte meg, hogy azért nem jár, mert nincs a környéken mozi, és mindössze a végzősök 13% -a jár moziba. A mozi iránt érdeklődők aránya 4%, és mindössze 3%-ot tett ki azok aránya, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem tudják megfizetni.

Szokott-e moziba járni?

(Forrás: Orosz 2003)

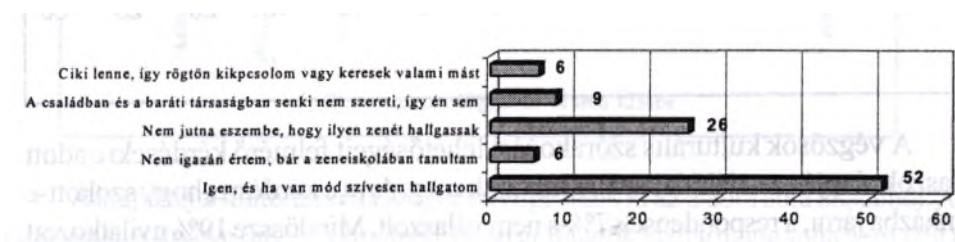

A végzősök nagyon kevés könyvvel rendelkeznek otthon. Az érettségizők 70%-a nyilatkozott úgy, hogy a házi könyvtárjukban nem több mint 200 könyv található, és mindössze 2,3% esetében van otthonukban 100 db. fölötti könyv. A könyvek tartalmára vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy zömében regények (64,4%), a szakirodalom aránya 12%-ra tehető, és mintegy 8,5%-át teszik ki a könyvállománynak a vallási könyvek.

A kulturális értékrendre utaló kérdésnek szántuk a komolyzene iránti érdeklődés felmérését. Korábbi tapasztalatainknak ellentmondó módon a végzősök 52%-a nyilatkozott úgy, hogy szereti a komolyzenét, és ha van rá módja, szívesen hallgatja. Igaz, 26% nyilatkozott úgy, hogy nem jutna eszébe, hogy ilyet hallgasson, de csak 6% volt azok aránya, akik úgy gondolják, hogy ha komolyzenét hallgatnának, kényelmetlen helyzetbe kerülnének.

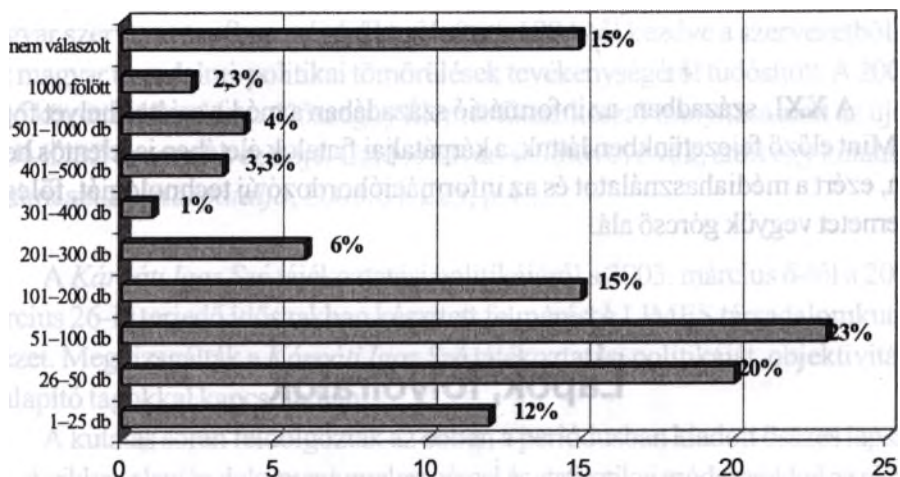
Szereti-e a komoly zenét?

(Forrás: Orosz 2003)

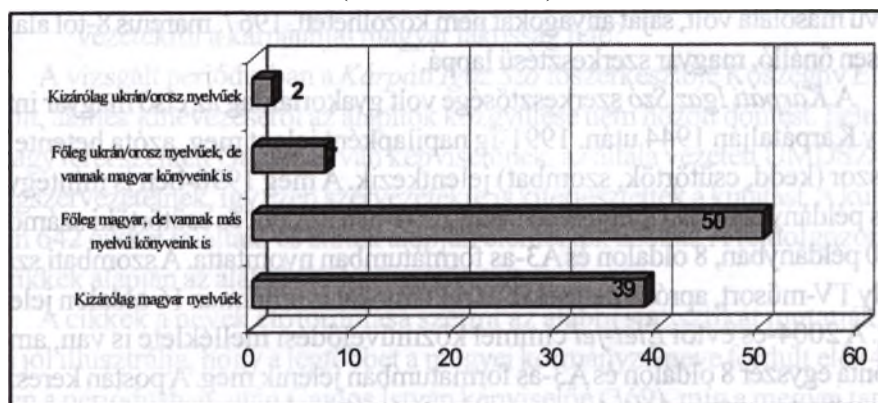
Hány könyvük van?

(Forrás: Orosz 2003)

Milyen nyelvűek a könyvei?

(Forrás: Orosz 2003)

Milyen jellegű könyvekből van a legtöbb?

(Forrás: Orosz 2003)

	szám	%
Regény	530	64,4
Szakirodalom	98	12
Vallási	70	8,5
Nem válaszolt	218	26
Összesen	824	100

Média, médiafogyasztás

A XXI. században, az információ századában a média sajátos helyet foglal el. Mint előző fejezetünkben láttuk, a kárpátaljai fiatalok életében is jelentős helye van, ezért a médiahasználatot és az információhordozó új technológiát, főleg az internetet vegyük górcső alá.

Lapok, folyóiratok

A második világháború után Kárpátalján két megyei szintű magyar nyelvű lap jelent meg. 1945. december 5-étől jelenik meg a *Kárpáti Igaz Szó* (KISZ) című lap, amely 1965-ig teljesen az ukrán nyelvű *Zakarpatszka Pravda* magyar nyelvű másolata volt, saját anyagokat nem közölhetett. 1967. március 8-tól alakult teljesen önálló, magyar szerkesztésű lappá.

A *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztősége volt gyakorlatilag az első magyar intézmény Kárpátalján 1944 után. 1991 -ig napilapként jelent meg, azóta hetente háromszor (kedd, csütörtök, szombat) jelentkezik. Amég 1990-ben is mintegy 40 ezres példányszámban megjelenő újság 2004-ben a keddi és csütörtöki számokat 8 900 példányban, 8 oldalon és A3-as formátumban nyomtatta. A szombati szám, amely TV-műsort, apróhirdetéseket és reklámokat is tartalmaz 16 oldalon jelenik meg. A2004-es évtől *Élet-jel* címmel közművelődési melléklete is van, amely havonta egyszer 8 oldalon és A3-as formátumban jelenik meg. A postán keresztül tejesztik, de a városok újságos standjain is árulják. Ára 50 kopijka lapszámonként. A lap az állami támogatáson kívül magyarországi támogatásokban is részesül, főleg az IKA-tól. A lap magát országos közéleti lapként definiálja. A *Kárpáti Igaz Szó* 1997-ben jóváhagyott alapszabálya szerint olyan közös vállalat, melyben 38% részesedése van a Kárpátaljai Területi Adminisztrációnak, 38% a Kárpátaljai Területi Tanácsnak és 24% a Kárpátaljai Kulturális Szövetségnek. A közös vállalat legfelsőbb irányítói szerve az alapítók közgyűlése. A közgyűlés nevezi ki a főszerkesztőt, aki személyesen felel a közös vagyoneért és irányítja annak munkáját. A főszerkesztővel öt évre szóló munkaszerződést kötnek az alapítók a közgyűlés döntése alapján. Tartalmát tekintve főleg a mindenkori államhatalom véleményét

és álláspontját tolmácsolja a magyar lakosság felé. A kárpátaljai magyarok problémáit általában az újság vezetésének és a munkatársaknak a politikai meggyőződése alapján ismerteti. Például a 90-es évek elején a KMKSZ-ről mint egyetlen magyar szervezet tevékenységéről tudósított, 1994-től kezdve a szervezetből kivált magyar társadalmi-politikai tömörülések tevékenységéről tudósított. A 2002-2005 közötti időszakban, Kőszeghy Elemér főszerkesztő irányítása alatt az újság az UMDSZ és annak vezetője, Gajdos István szócsövénévé vált, amit egy kutatás is alátámasztott (*Kárpátalja*, 2005.04.225, p.4.).

A *Kárpáti Igaz Szó* tájékoztatási politikájáról a 2003. március 6-tól a 2005. március 26-ig terjedő időszakban készített felmérést a LIMES társadalomkutató intézet. Megvizsgálták a *Kárpáti Igaz Szó* tájékoztatási politikáját, objektivitását az alapító tagokkal kapcsolatban.

A kutatás során feldolgozták az ebben a periódusban kiadott összes lapszámot. A cikkek alapján dokumentumelemzéssel és statisztikai módszerekkel az alábbi kérdésekre keresték a választ:

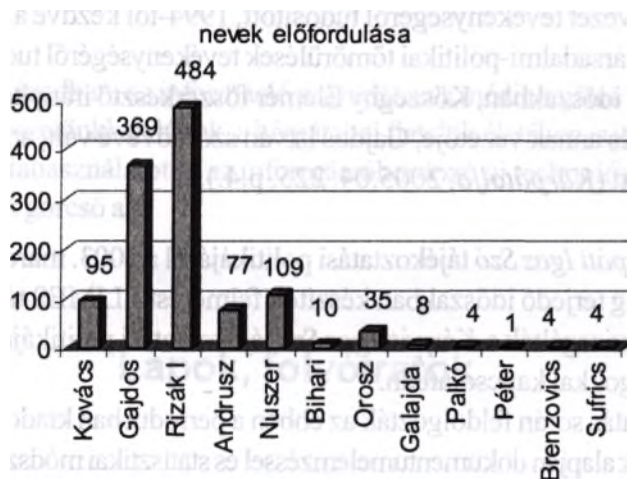
- Milyen arányban és mértékben foglalkozik az alapítókkal a sajtóorgánum?
- A közölt tudósítások, cikkek milyen képet közvetítenek az alapító szervezetekről a kárpátaljai magyar lakosság felé?

A vizsgált periódusban a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője Kőszeghy Elemér volt, akinek kinevezéséről az alapítók közgyűlése nem hozott döntést. Feltűnően nagy teret szentelt Gajdos István képviselőnek, az általa vezetett UMDSZ-nek és tagszervezeteinek, így ezen szervezetekre is kiterjesztették a kutatást. A kutatás során 642 cikket találtak, és ennek alapján elemezték azokat. A feldolgozott újságcikkek alapján az alábbi eredmény született.

A cikkek a nevek előfordulása szerint az alábbi statisztikát mutatják. Az ábra jól illusztrálja, hogy a legtöbbet a megyei kormányzó neve fordult elő (484) ebben a periódusban, után Gajdos István képviselő (369), míg a megyei tanács elnökének, Andrusznak a neve mindössze 77-szer, a helyettesének, Nuszer Ernőnek a neve 109-szer (főleg a munkácsi választások kapcsán, az SZDPU(o) képviselőjeként), addig a többi képviselő 62-szer lett leírva. Itt kell megjegyezni, hogy például Orosz Ildikó neve, amely a képviselők közül a legtöbbet szerepel, csak negatív szövegekben kerül említésre. Azt is láthatjuk, hogy a többi képviselőkről egyáltalán vagy alig ír az újság, még a magyarlakta települések képviselőit sem említik, holott az adott sajtóorgánumnak az lenne a feladata, hogy objektíven tükrözze az alapítók tevékenységét. A KMKSZ elnöke, Kovács Miklós 95-ször szerepel, igaz, szintén negatív szövegekben.

A KISZ hasábjain, annak alapítói szervezeteinek, és a képviselők neveinek előfordulása a vizsgált időszakban

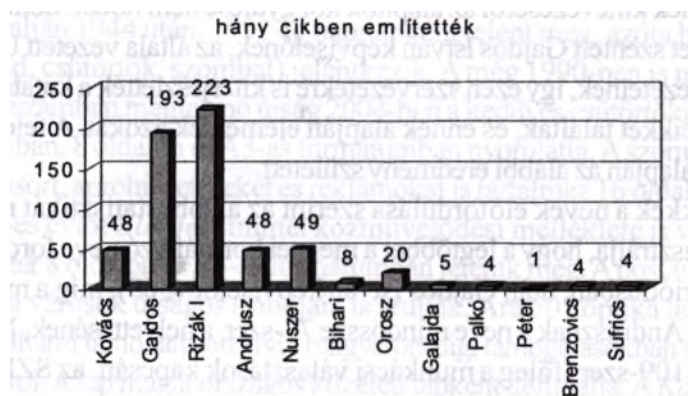
(Forrás: LIMES 2005)

Hasonló eredményt kaptak, amikor azt vizsgálták, hogy hány cikkben fordul elő az újságot alapító szervezeteket képviselők neve.

A KISZ alapítóit képviselők neveinek előfordulása a vizsgált időszakban az újság hasábjain aszerint, hogy hány cikkben szerepelnek

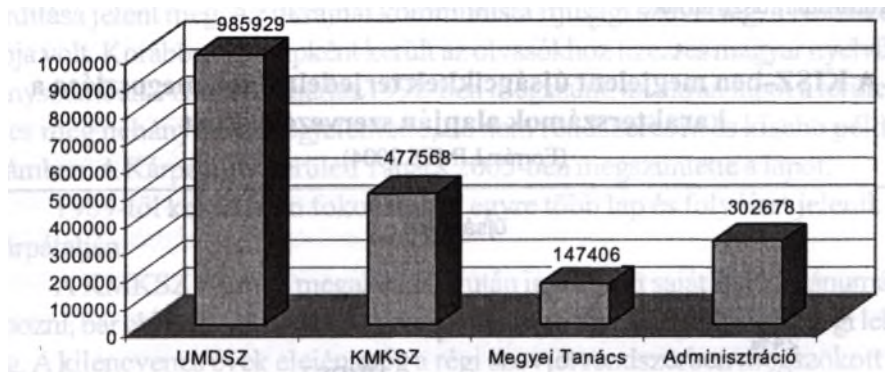
(Forrás: LIMES 2005)

A karakterszámok alapján azt is megvizsgálták, hogy az alapítókról megjelent cikkek milyen terjedelműek. A szervezetekről írott cikkek karakterszámainak megoszlását is táblázatba foglalták. Azon cikkeknek a karakterszámát, amely egyszerre két szervezetet is érintett, mint például az adminisztrációt és a megyei tanácsot - mindkét szervezetnél feltüntették és a továbbiakban vizsgálták, hogy milyen szempontból mutatják be az egyiket vagy a másikat.

A KISZ által közölt cikkek mennyiségi mutatói (karakter) a leginkább előforduló szervezetek szerint

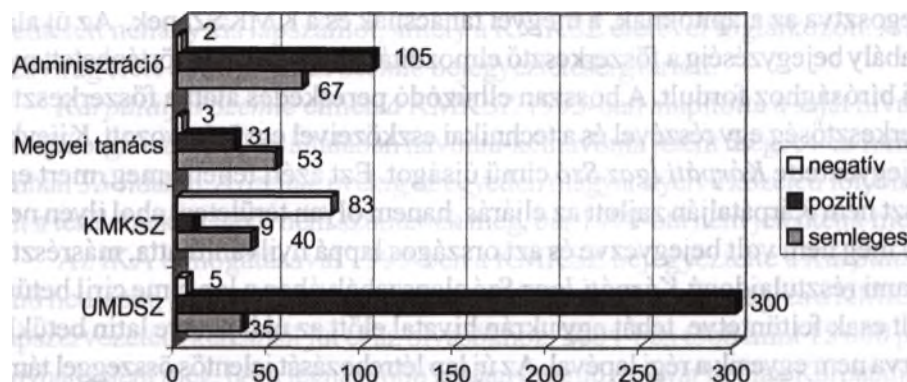
(Forrás: LIMES 2004)

Az újságcikkeket tartalomelemzéssel három kategóriába sorolták a szervezetek szempontjából. Azok az újságcikkek, amelyek egy szervezet számára pozitív kicsengésűek voltak, úgy az adott szervezetnél pozitívként tüntették fel, ha negatív volt, úgy negatívként, ha semleges, úgy semlegesként. Abban az esetben, ha a cikk kicsengése az egyik szervezet szempontjából pozitív volt, míg a másikat negatívan, vagy semlegesen tüntette fel, akkor egyazon cikk esetében a különböző szervezetek szempontjából különböző értékeket tüntettek fel, mindig az adott szervezet szempontjából vizsgálva a cikkek tartalmát. Az eredményt az alábbi ábra illusztrálja.

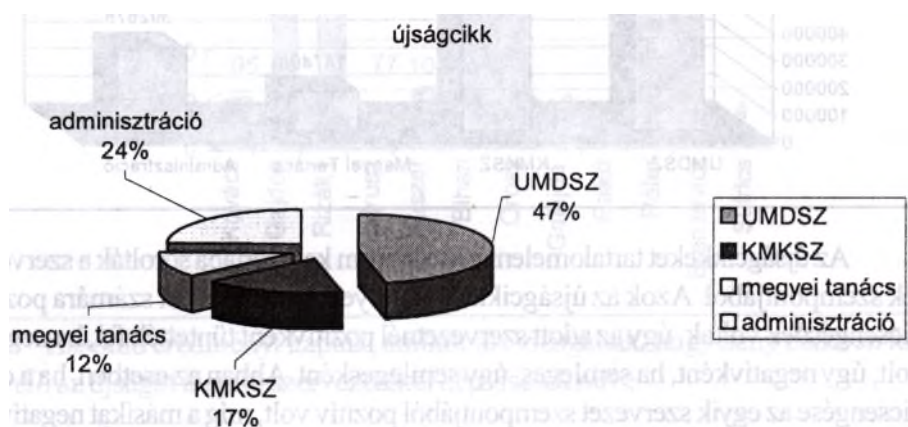
A KISZ által közölt cikkek a szervezetek megítélése szempontjából

(Forrás: LIMES 2004)

A szervezetekről írt cikkek karakterszámát összesítve számítottuk ki a szervezetekkel foglalkozó cikkek mennyiségének arányát százalékban. Az összes cikk karakterszámából kiindulva határozták meg az egyes szervezetek részarányát, amit diagrammal illusztrálnak.

A KISZ-ben megjelent újságcikkek terjedelmének megoszlása a karakterszámok alapján szervezetenként
(Forrás: LIMES 2004)

A Kárpátaljai Területi Tanácsban az újság főszerkesztőjének a leváltását kezdeményezték az alapítók azzal az indokkal, hogy a választások idején az újságot az Egyesített Szocialista Párt képviselőjének, Gajdos Istvánnak, valamint az UMSZ szolgálatába állította, amelyben vezető tisztséget tölt be. A területi adminisztráció a tárgyalásokon kilépett az alapítók közül, részét átadta megosztva az alapítóknak, a megyei tanácsnak és a KMKSZ-nek. Az új alapszabálybejegyzéséig a főszerkesztő elmozdítása helyéről nem történhetett meg, aki bírósághoz fordult. A hosszan elhúzódó pereskedés alatt a főszerkesztő a szerkesztőség egy részével és a technikai eszközeivel együtt távozott, Kijevben bejegyeztette *Kárpáti Igaz Szó* című újságot. Ezt azért tehette meg, mert egyrészt nem Kárpátalján zajlott az eljárás, hanem olyan területen, ahol ilyen nevű lap még nem volt bejegyezve és azt országos lappá nyilváníthatta, másrészt az állami résztulajdonú *Kárpáti Igaz Szó* alapszabályában a lap címe ciril betűvel volt csak feltüntetve, tehát egy ukrán hivatal előtt az új lap neve latin betűkkel leírva nem egyezik a régi lapéval. Az új lap létrehozását jelentős összeggel támogatta az anyaország úgy, hogy a médiatámogatások elosztásában az UMSZ kapott meghatározó szerepet, melynek egyik vezetője Kőszeghy Elemér. A két lap között továbbra is nagy a feszültség.

Kárpátalja másik megyei szintű magyar nyelvű lapja volt a szovjet rendszerben a *Kárpátontúli Ifjúság* (1991. február 1-jétől *Kárpátaljai Ifjúság* néven adták ki), amely 1958-tól mint az ukrán nyelvű *Mology Zakarpatja* című lap fordítása jelent meg. Az ukrainai kommunista ifjúsági szövetség, a Komszomol lapja volt. Korábban hetilapként került az olvasókhöz tízezres magyar nyelvű példányszámban. Amagyar kiadás 1992-ben megszűnt, az ukrán lapot a területi tanács még néhány évig megjelentette, de nem rendszeresen és kisebb példányszámban. A Kárpátaljai Területi Tanács 2005-ben megszüntette a lapot.

1989-től kezdődően fokozatosan egyre több lap és folyóirat jelenik meg Kárpátalján.

A KMKSZ 1989-es megalakulása után igyekezett saját sajtóorgánumát létrehozni, bár ehhez az első években nem volt meg a megfelelő politikai jogi lehetőség. A kilencvenes évek elején még a régi szovjet rendszerben megszokott rend alapján lehetett újságot alapítani, ami majdnem lehetetlennek tűnt egy kisebbségi szervezet számára. Az IKA támogatásával 1990-ben megjelent a *Kárpátalja* című lap, amelyet Miskolcon jegyeztetett be amagyar állampolgárságú lapalapító-főszerkesztő, Mankovics Tamás. A lapot kárpátaljai újságírók írták, kéthetente jelent meg A4-es formátumban 16 oldalon, a KMKSZ lapjaként terjesztették a szervezet aktivistái. Alap 1993-tól közéleti és kulturális lapként definiálta magát, ugyanis a szerkesztőség nem volt hajlandó elfogadni a KMKSZ azon döntését, hogy a szervezet lapja a KMKSZ sajtótitkárához tartozzon. A KMKSZ vezetése szerette volna letelepíteni a lapot Kárpátalján, azaz hivatalosan bejegyeztetni mint a szervezet lapját, amihez a főszerkesztő nem járult hozzá. Ennél lényegesen fontosabb volt az, hogy a főszerkesztő a KMKSZ elnökségének határozataival szembeni álláspontot képviselt számos kérdésben. A lapnak még 1994-ben is megjelent néhány száma, majd megszűnt.

Az 1993-as év elején a KMKSZ *Kis Újság* címen belső használatra megjelentetett néhány kis lapszámot, amely a KMKSZ életével foglalkozott. A lap tiszavirág *élete a Kárpátaljai Szemle* bejegyeztetéséig tartott.

Kárpátaljai Szemle címen a KMKSZ 1993-ban alapította a saját hivatalos sajtóorgánumát. A lap általában havonta-kéthavonta jelent meg A4-es formátumban 32 oldalon. A *Szemle* évekig az egyetlen magyar nyelvű közéleti folyóirata volt a területnek. A lapot nem szüntették meg, bár 1998-óta nem jelentetik meg.

Az IKA támogatásával 1999-ben a KMKSZ bejegyeztette a *Kárpátalja* című hetilapot, amely A3-as formátumban 16 oldalon jelenik meg, és a KMKSZ alapszervezetein keresztül jut el az olvasókhöz. 2004-ben több mint 15 000 példányban jelent meg, így a legnagyobb példányszámú magyar hetilap Kárpátalján.

Az első magyar nyelvű kárpátaljai gazdasági, illetve reklámújság a *BeregInfo*, amely 1997 második félévében jelent meg a piacon, területi terjesztésű. A lapot 2003-tól *Kárpátlnfónak* hívják és lapalapító-főszerkesztőként

Szoboszlai István jegyeztette be közéleti lapként. A3-as formátumban 16 oldalon, 6600 fölötti példányszámban *a. Kárpátalj a* után a legolvasottabb lap a területen. Megvásárolható a standokon, de terjesztik magánszemélyek is, és előfizethető a postán. Alap magát családi és ifjúsági hetilapként definiálja, amely egyik kárpátaljai magyar és más párttömörüléshez sem csatlakozott, törekszik a semlegességre. Időnként támogatásban részesül magyarországi alapítványoktól.

A *Határmenti Szociáldemokrata* című lapot az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt Kárpátaljai Megyei Bizottságának Elnöksége alapította és jegyeztette be 1999 októberében. Az újság magyar nyelven jelent meg hetente egyszer 5000 példányban. Alap terjedelme: nyolc A3-as formátumú oldal, amelyből két oldalt a heti TV-műsor foglal el. Általában ingyen terjesztik, főleg a Beregszászi járásban. A választások idején szórólapként használják úgy, hogy a postán vagy aktivistákon keresztül a háztartások zömébe eljuttatják. Tartalmát tekintve főleg a szociáldemokrata párt véleményét tükrözi. Néhány cikket is megjelentetnek a párthoz közelálló személyekről, intézményekről, vezetőkről.

Az *Ukrajnai Magyar Krónika* 2003-tól jelenik meg. A lapot magánlapként a lapalapító-főszerkesztő Bíró László jegyeztette be. 2005 áprilisáig a lap 24 oldalon és A4-es formátumban jelent meg heti egy alkalommal 4500 példányban. 2005. április 13-tól kezdve a lap A3-as formátumban és 16 oldalon jelenik meg 5100 példányban. Előfizethető a postán, megvásárolható a standokon, de a beregszászi üzletek nagy részében is terjesztik. Eleinte ingyen terjesztették. A nagy formátumú lap ára nincs feltüntetve az újságon. Az újságot az IKA támogatja a lapon feltüntetett logó szerint. Az újság közéleti hetilapként definiálja magát, de lényegében az UMDSZ lapja, és minden eseményről a szervezet érdekei szerint tudósít, számos cikke a KISZ-ből átvett vagy átírt cikk. A lap fő témája a KMKSZ és vezetőinek a bírálata, melynek kapcsán a hangneme számos esetben túllép az új ságírói etika határain. A 2004-es választások idején szórólapként használták az Egyesített Szociáldemokrata Párt véleményének tolmácsolására a magyar lakosság körében, és minden portára ingyen eljuttatták, ahogy a 2006-os helyhatósági és a 2007-es parlamenti választások esetén is. 2007-ben a választások alatt a szocialista párt, és annak jelöltje, Tóth Mihály szócsöve volt. Választások után a lap hasábjain megjelent közlemény szerint bizonytalan időre felfüggesztette működését, az előfizetők a zöld Igaz Szó (Kőszeghy szerkesztette) műsoros számait kapják majd.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség megyei szinten bejegyzett lapja az *Irka* c. gyermeklap, amelyet 5000 példányban, két színnyomásban, A4-es formátumban 36 oldal terjedelemben nyomtatnak. A lapot 1993-ban alapította a KMPSZ, és évi 4–6 lapszám jut el az olvasókhoz. A lap főszerkesztője az alapítás óta P. Punykó Mária. Magyarországi alapítványok támogatásával jelenik meg. A támogatások a lap nyomdai költségeit fedezik. A KMPSZ terjesztésében jut el az

iskolákba és az óvodákba. Elsődlegesen szépirodalmi nivós gyermeklap. A klasszikus és mai magyarországi irodalmi művek bemutatásán kívül közlési teret biztosít a kárpátaljai magyar szerzőknek. Helyet kapnak a tollforgató, rajzolni szerető iskolások és óvodások írásai, rajzai is. Az ismeretterjesztő és foglalkoztató rovatok, valamint a levelező rovatok révén egyfajta sajátos szellemi műhelyé vált a területen. 2000 óta óvodásoknak szánt melléklettel - *Döngicsélő* - is rendelkezik. Olvasótábora az óvodásoktól a kamaszokig terjed.

A KMPSZ másik lapja a *Közoktatás* című pedagóguslap, amely 3000 példányban a kárpátaljai magyar pedagógusok egyetlen területi szakmai folyóirata. A lap A4-es formátumban, 36 oldal terjedelemben, évente 3-4 alkalommal jelenik meg. A lap nyomdai költségeit az LKA támogatja. A KMPSZ alapszervezeti elnökeinek terjesztésében kerül az iskolákba. A lap a pedagógusszövetség programjáról, életéről szóló írásain kívül teret szentel a kárpátaljai magyar oktatási és nevelési intézmények problémáinak, de publikációs lehetőséget biztosít a kárpátaljai magyar értelmiség számára tudományos, ismeretterjesztő és módszertani tanulmányok közlése révén.

A kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség lapja a *Nyomkereső*, amely 1994 óta jelenik meg. A lap A4-es formátumban, 32 oldalon, színes borítóval, fekete-fehér nyomtatásban általában évi 4 alkalommal jelenik meg. AKMCSSZ terjesztésében kerül az iskolákba. Példányszámát a lapon nem tüntetik fel. Az első években 3000 példányban adták ki. A lapot támogatja az IKA, esetenként az ISM, a MIK. A tartalmát tekintve inkább a kamaszokhoz és a kiskamaszokhoz szól. Nagy hangsúlyt fektetnek a szerkesztők az ifjúság identitástudatának erősítésére, az erkölcsi, vallási nevelésre. Az igényes lap rendszeresen beszámol a cserkészek életéről, foglalkozik a kamaszok problémáival, főleg a lelkiekkel, de találhatók benne keresztretjvény, képregény és fejtörők is.

A közösség két kulturális folyóirattal is büszkélkedhetett a kilencvenes években. 1989 augusztusától negyedévenként jelent meg a *Hatodik Síp*, amely Balla D. Károlyhoz köthető 1993-ig. A lap kiadója a Hatodik Síp Alapítvány és a Mandátum Kiadó. Szerkesztősége könyvkiadással is foglalkozott. Az A5-ös formátumú lapot 1000 példányban nyomtatták. Egy-egy lapszám kiadását különböző alapítványok támogatták, mint a Soros Alapítvány, a Humanitás Civitatis, a Nemzeti Kulturális Alap, az MHB Rt. Művészeti Alapítványa, az IRAT Alapítvány, az MVSZ, az Osvát Ernő Alapítvány, az MNK Művészeti Alapja, a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, a Szabad Sajtó Alapítvány, a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériuma. Az 1993-2000 közötti években Penckófer János főszerkesztő idején elsősorban szépirodalmi fórum volt. A lapot a különböző kárpátaljai irodalmi körök tagjai között terjesztették.

A *Pánsíp* 1993-ban indult irodalmi folyóirat volt, amely szintén Balla D. Károly kezdeményezésére és szerkesztésében jelent meg. 1999-től *Pánsíp*

alamnacként jelenik meg amit már az UngBereg Alapítvány ad ki. Főszerkesztője Bemicki Éva. Példányszáma nincs feltüntetve. Mindkét lap főleg anyaországi támogatással jelent meg. Alap támogatói voltak: a Soros Alapítvány, a Lakitelek Alapítvány, a SZÜV Nyíregyházi Számítóközpontja, aNyugat-Pennsylvániai Magyar Kulturális Társaság, a Torontói Egyetem Magyar Tanszéke, az Arany János Alapítvány, a Kőbányai Sörgyár Illyés Gyula Társasága, az Intermix Kiadó, a Kárpátalja Alapítvány, a HTMH, az MHB Táncsics Mihály és Művészeti Alapítványa, a Pro Minoritate Alapítvány, az LKA, az Anyanyelvi Konferencia.

A Magyar írószövetség kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata *Együtt* címmel 1965-67 között S.Benedek András alapító-főszerkesztő szamizdatja volt és az Ungvári Egyetem tollforgató ifjúsága által készült. A lap 1999 óta jelenik meg újra a Kárpáti Magyar Krónika (Ukrajnai Magyar Krónika) kiadványaként. A folyóirat negyedévente jelenik meg A5-ös formátumban 96 oldalas teljedelemben aNemzeti Kulturális Alapprogram, az IKA anyagi támogatásával. A támogatók között szerepel a MÉKK (elnöke Dupka György), a MUKSZ (elnöke Kőszeghy Eelemér), az Intermix Kiadó (igazgatója Dupka György, az *Együtt* lap felelős kiadója és lapigazgatója), a Credo Alapítvány (Ivaskovics József), akik zömében a szerkesztőbizottságot is alkotják. Rajtuk kívül a bizottság tagjai S. Benedek András irodalomtörténész, volt Forrás Stúdió alapítója, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Vári Fábrián László költők, Nagy Zoltán Mihály író, Pomogáts Béla irodalomtörténész. A folyóirat védnöki testülete a Kovács Vilmos Baráti Társaság (vö. a Forrás Ifjúsági Stúdió volt tagjai). A folyóiratot az Ugocsa Könyvesbolt-hálózat terjeszti. Nincs feltüntetve, hogy milyen példányszámban és milyen áron jelenik meg, csak annyi, hogy a folyóiraton haszon nem képződik.

Időszaki kiadványként jelenteti meg tematikus lapszámait a Credo Alapítvány *Bóbita* füzetek címmel. Első lapszámuk a KMPSZ gyermeklapjaként jelent meg, majd később önállósodtak. A kiadó a nemzeti hagyományokhoz, történelmi évfordulókhoz, néprajzi, vallási ünnepekhez készít tematikus számokat. Nagy számban közölnek énekeket, kottákat. A lap sokat foglalkozik a zenével, a zene szerepére neveli a gyerekeket. A *Bóbita* főleg Ivaskovics József nevéhez köthető, és leginkább a kiskamaszokhoz szól. Sok képpel, színes borítóval, fekete-fehér nyomásban és A4-es méretben 36 oldal lapterjedelemben készül. A megjelenése nem mondható rendszeresnek. Terjesztése az iskolákban az alapítvány révén történik. Támogatóik az IKA és más magyarországi alapítványok. Példányszámáról és áráról nem rendelkezünk információval.

Ivaskovics József és Tárczy Andor nevéhez köthető a *Tárogató*, Kárpátalja egyetlen satirikus időszaki kiadványa, melynek első száma 1991-ben jelent meg 5000 példányban A4-es formátumban 16 oldalon. Az első két évben havi rendszerességgel látott napvilágot, majd 1998-ig időszakonként. A lapot helyi vállalkozók és magyarországi cégek támogatták, egy-egy számát az IKA.

A kilencvenes években egyházi lapokkal is gazdagodott a magyar nyelvű sajtótermékek választéka. A lapokat önerőből tartják fenn, illetve magyarországi alapítványi támogatásokból.

A Kárpátaljai Református Egyházkerület *lapja. a Küldetés*, mely évente 3-4 alkalommal, 4000-es példányszámban jelenik meg. Az első évfolyam 1995-ben volt. A lap belső használatra 16 oldalon, A4-es formátumban készül és az egyház-községek terjesztik az istentiszteletek alkalmával.

A római katolikusok hasonló kiadványa az *Új Hajtás*, évi négy számmal, szintén négyezer példányban készül. A lap hivatalosan bejegyzett sajtóorgánuma a Kárpátaljai Római Katolikus Egyháznak. 2005-ben a lap X. évfolyamát nyomtatták, vagyis 1996-tól jelenik meg 32 oldalon, A4-es formátumban, és szintén a mise után a templomok előtt terjesztik.

1999-ben indult *Megmaradni* címmel a kárpátaljai magyarok görög katolikusok folyóirata. Alap belső használatra 16 oldalon A4-es formátumban jelenik meg és az egyházon belül terjesztik. A megyei szintű lapok mellett Kárpátalján három járási újság jelenik meg magyar nyelven rendszeresen.

A Beregszászi járás lapja, pontosabban a járási kommunista párt és a járási tanács lapjaként az 1945. december 2-ától megjelenő *Vörös Zászló*, amely 1991. január 1-től *Beregi Hírlap* címmel jut el az olvasókhoz. Alapalapítók ettől kezdve a Beregszászi Járási Tanács, a járási állami közigazgatási hivatal és a szerkesztőségi kollektíva. A lap ukrán és magyar nyelven jelenik meg. Amagyar változat az eredeti, az ukrán ennek a fordítása. *A Kárpáti Igaz Szó* önállósulásáig gyakorlatilag az egyetlen eredeti magyar nyelvű újság volt Kárpátalján. Amagyar kiadás 1992-ig hetente háromszor jelent meg tízezer példányban. 2005-ben a lap A3-as formátumban 8 oldalon, hetente kétszer (csütörtökön és szombaton) jelenik meg, magyar nyelven 2864, ukrán nyelven 385 példányban. A lap tartalmát tekintve a lapalapítók véleményét tükrözi. A magyar eseményeket a kollektíva és a lap vezetésének politikai meggyőződésének függvényében tolmácsolja. Egy lapszám ára 35 kopijka, de megrendelhető postai úton és a standokon is kapható. Az állami támogatáson kívül anyagi támogatásban részesül az IKA-tól.

1957. március 1 -től lát napvilágot az Ungvári járás magyar nyelvű lapja, a *Kommunizmus Fényei* mint a járási kommunista párt és a járási tanács lapja, amely 1990-től *Ung-vidéki Hírek* címmel jelenik meg. Az ukrán változat fordítása, eredeti anyagokat nem közöl. Korábban hetente háromszor jelent meg, jelenleg hetente kétszer A3-as formátumban és 8 oldalon. A 3000 példányszámából 1000 magyar nyelven, 2000 ukránul jelenik meg. A lapalapítók az Ungvári Járási Állami Közigazgatás, az Ungvári Járási Tanács és az újság szerkesztősége. Egy lapszám 30 kopijka, és előfizethető a postán, de megvásárolható az újságárusoknál is.

Nagyszőlősen 1957. március 27-től hetente háromszor jelent meg a Nagyszőlősi járás lapja, a *Kommunizmus Zászlaja*, amely a *Prapor*

Kommunyizmu c. ukrán nyelvű testvérlap fordítása (1962-1965 között nem jelent meg). Alap szintén a járási kommunista párt valamint a járási tanács lapja volt. 1990-től *Nagyszőlős-vidéki Hírek* címmel kerül nyomdába heti két alkalommal. A 2005-ös esztendőben magyar nyelven 983, ukrán nyelven 1975 példányban jelent meg A3-as formátumban, 8 oldalon, melyből két oldalon TV-műsor és hirdetés olvasható. Az 1994-es hivatalos regisztrálás szerint a lap alapítói ajárasi tanács és a szerkesztőség. A lap főleg az ukrán változat fordítása, elvértve közöl eredeti anyagot is. Egy lapszám 3 0 kopijka és előfizethető a postán, de megvásárolható az újságárusoknál is.

1993. augusztus 17-től jelent meg Beregszászon a Szivárvány címűhetilap 4 oldalon, amelyből két oldal a TV-műsort tartalmazta 3000 példányban, magánlapként. Elsősorban a beregszásziakhoz és a város közvetlen környékéhez szólt. A *Szivárvány* 2003-ban megszűnt.

1995. január 3-ától adják ki a *Szolyvai Krónikát*, amely a Szolyvai járás szórványmagarságát hivatott magyar nyelvű olvasnivalóval ellátni. Korábban havonta egy alkalommal, mostanában inkább kéthavonta jelenik meg. Az újság a KMKSZ-ből kivált és önállósodott Szolyvai Kulturális Szövetség lapja, így főleg a szervezet életével foglalkozik. A lap néhány A4-es formátumú oldalon jelenik meg néhány példányban (a 2001 -es népszámlálás adatai szerint a Szolyvai járásban élő magyarok száma nem éri el a 400 főt), s belső terjesztéssel jut el az olvasókhoz. Díjmentesen terjesztik, a megjelenését magyarországi alapítványok, főleg az IKA támogatja.

Beregszász városa, miután 2001-ben megyei jogú város lett, saját sajtóorgánumot alapított *Beregszász* (ukránul *Berehovo*) címmel. A lap magyar nyelven 812, ukrán nyelven 478 példányban jelenik meg hetente egyszer, általában 4-6 oldalas A3-as formátumú lapon, amelyből 2 oldalon a heti TV-műsort és horoszkópot közölnek. Tartalmát tekintve a mindenkori városi vezetés véleményét, így főleg a városi tanács üléseit, határozatait, annak végrehajtását tükrözi. A lapot a város újságos standjain árulják, és postán keresztül is megrendelhető. Ara nincs feltüntetve az újságon.

A területen számos iskola és ifjúsági szervezet ad ki több-kevesebb rendszerességgel lapot, de ezek általában csak belső használatra készülnek, nincsenek bejegyeztetve.

A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet a Kárpát-medencére kiterjesztett szociológiai kutatás, a MOZAIK2001 alapján a megkérdezettek 11 %-a naponta olvas, 33% hetente többször, 27% hetente egyszer, 4% havonta, 7% még ennél is ritkábban, 16% pedig soha. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a napilapok nem az elsődleges forrásai az információszerzésnek. Ezen azonban nem is csodálkozhatunk, hiszen jelenleg Kárpátalján egyetlen magyar nyelvű helyi napilap sem jelenik meg, a magyarországiak pedig nem fizethetők elő. Adatközlőink egy része

- amint az a „napilapok” tételes felsorolásából kiderült - a *Kárpáti Igaz Szót* is a napilapok közé sorolta annak ellenére, hogy csak hetente háromszor (kedd, csütörtök, szombat) jelenik meg. A leggyakrabban olvasott napilapok között mindössze két ukrán nyelvű napilap jelenik meg egy-egy olvasóval. Érdekes azonban, hogy hat magyarországi újság is megjelenik a leggyakrabban olvasott napilapok között annak ellenére, hogy kárpátaljai előfizetésükre nincs mód (Soós-Csernicskó 2001).

Az érettségizők körében végzett 2003-as felmérés is alátámasztotta a fenti állításokat. A legolvasottabb lap az érettségizők körében a *Kárpátalja* (42,3%), ezt követi a felmérés idején még egy lapként megjelenő *Kárpáti Igaz Szó* (36,8%), majd a *BeregInfó* (azóta *KárpátInfó*) (25,9%), majd a *Beregi Hírlap* (5,2%). Magyarországi lapokat alig olvasnak, és ukránul/oroszul sem sokan tájékozódnak újságokból. Néhányan az ingyen terjesztett pártlapot, az azóta megszűnt *Határmenti Szociáldemokratát* nevezték meg.

Milyen sajtóterméket szoktak vásárolni?

(Forrás: Orosz 2003)

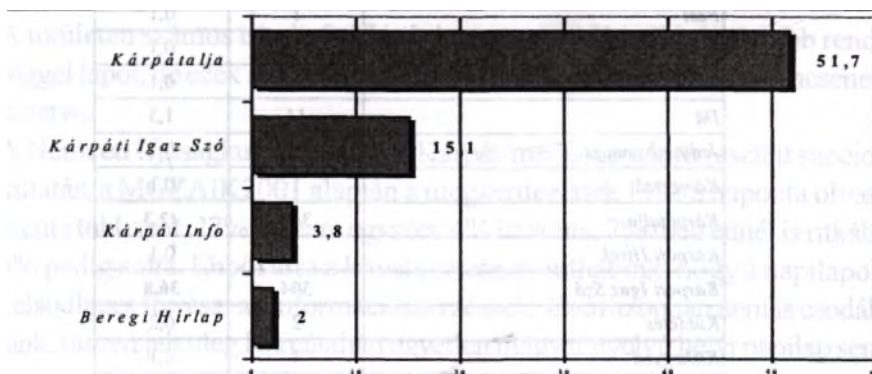
	Esetszám	%
<i>Apropó</i>	1	0,1
<i>Beregi Hírlap</i>	43	5,2
<i>Bereginfo</i>	213	25,9
<i>Beregszász</i>	4	0,4
<i>Best</i>	2	0,2
<i>Blikk</i>	7	0,9
<i>Bravo</i>	16	1,7
<i>CKM</i>	2	0,2
<i>Cosmopolitan</i>	1	0,1
<i>Csizaj</i>	2	0,2
<i>EGO</i>	1	0,1
<i>Epizód</i>	1	0,1
<i>Európa P</i>	1	0,1
<i>Fákti</i>	11	1,5
<i>Fest</i>	1	0,1
<i>Horgász</i>	1	0,1
<i>HVG</i>	1	0,1
<i>IM</i>	11	1,3
<i>Jedinsztvennaja</i>	1	0,1
<i>Kámerszá</i>	1	0,1
<i>Kárpátalja</i>	347	42,3
<i>Kárpáti Hírek</i>	1	0,1
<i>Kárpáti Igaz Szó</i>	304	36,8
<i>Küldetés</i>	2	0,2
	1	0,1
	2	0,2

<i>Metal Hammer</i>	2	0,2
<i>Natali</i>	1	0,1
Nem olvas újságot	6	0,8
<i>Nemzeti Sport</i>	4	0,5
<i>Novini Zakarpattya</i>	2	0,2
<i>Nők Lapja</i>	7	0,6
<i>Popcorn</i>	7	0,8
<i>Sport Horgász</i>	1	0,1
<i>Story</i>	6	0,8
<i>Szabadföld</i>	1	0,1
<i>Színes RTV</i>	2	0,2
Határmenti Szociáldemokrata	21	2,3
<i>Természetgyógyász magazin</i>	1	0,1
<i>Új Ember</i>	1	0,1
<i>Ungvár</i>	1	0,1
<i>Ung-vidéki hírek</i>	2	0,2
<i>Visztyi</i>	1	0,1
<i>Vidomoszty</i>	2	0,2
<i>Zorjá Ráshivcsini</i>	1	0,1

A Kárpát Panel felmérése hasonló értékeket mért 2007-ben.

A leggyakrabban olvasott újság a *Kárpátalja* című hetilap, a megkérdezettek 51,7%-a helyezte első helyre az olvasás gyakorisága szerint. A második helyre került a *Kárpáti Igaz Szó* (15,1 %), bár a felmérésből nem derül ki, hogy melyik *Kárpáti Igaz Szó*ra gondoltak a megkérdezettek, mert ez az újság ugyanazzal a névvel az elmúlt két évben kettévált, így két *Kárpáti Igaz Szó* is megjelenik más-más szerkesztői gárda kiadásában. A harmadik helyre a *KárpátInfo* című hetilap került 3,8%-os gyakorisággal, majd ezt követi a *Beregi Hírlap* (2%).

Leggyakrabban olvasott újságok
(első opció gyakoriságai szerint, százalékban)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A továbbiakban tekintsük át a TV- és rádiószolgáltatás helyzetét és a magyarok médiahasználatának szokásait.

Helyi TV- és rádiószolgáltatás, Magyarországi tömegtájékoztatási eszközök hozzáférhetősége

A helyi rádió- és TV-adások sugárzása Kárpátalján az utóbbi években az alábbiakban alakult.

A tévéműködés	TV-adások				Rádióadások			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
Az adások hossza (óra)	915,3	912,6	868,5	703,0	885,6	876,2	876,0	876,0
Ezen belül az adások jellege szerint %-ban								
Tájékoztató	45,0	45,1	50,3	53,3	47,0	47,5	49,5	58,2
Társadalmi-politikai	11,7	11,7	8,5	13,1	11,1	11,2	9,1	13,6
Sport	0,6	0	1,1	0	0	0	0	0
Ifjúsági	6,6	6,5	6,0	7,3	14,7	14,8	12,8	3,7
Művészeti	19,7	19,7	20,7	19,1	18,6	18,6	19,7	21,1
Egyéb	16,4	17,0	13,4	7,4	8,6	7,9	8,9	3,4
Egy napi átlag sugárzási idő (óra)	2,5	2,5	2,4	1,9	2,4	2,4	2,4	2,4
Ezen belül %-ban								
Ukrán nyelven	82,8	80,0	80,7	78,8	56,0	55,6	56,7	56,3
Magyar nyelven	7,6	8,0	8,0	8,3	30,3	29,9	29,6	30,0
Más nyelven	9,6	12,0	11,3	12,9	13,7	14,5	13,7	13,7

Kárpátalján a területi rádió 1946-ban kezdte meg a magyar nyelvű adások sugárzását. Amagyar szerkesztőség naponta jelentkezik adással, hét közben fél-órás (19 órától 19.30-ig), szombaton és vasárnap 17.10-től.

A magyar nyelvű televíziózás Kárpátalján 1965-ben vette kezdetét. Kezdetben csak hétfőnként jelentkezett amagyar szerkesztőség műsorral. Az adásnap kiválasztása azért volt kifejezetten szerencsés, mert a Magyar Televízióban a 60-as, 70-es években a hétfő adásszüneti nap volt, és az ungvári televízió révén a kárpátaljai magyarság így ezen a napon is élvezhette a magyar nyelvű televízióadásokat. Később az adásidő bővült. 1998-ban heti három alkalommal, hétfőn, csütörtökön és vasárnap láthatók az ungvári televízió magyar szerkesztőségének műsorai, 2004-ben kétszer (hétfőn és csütörtökön). A heti adásidő 2004-ben 70 perc volt, amit hétfőn 12.35 perctől, csütörtökön 5.00 órától sugároznak.

A 2004-es évben az Informatikai és Hírközlési Minisztérium jelentős anyagi támogatásával önálló TV-stúdiót hozhatott létre az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség. A TV-stúdió működéséről, eredményeiről információval nem rendelkezünk, mivel ezzel kapcsolatban nem tájékoztatták a közvéleményt.

A Sztálin halálát követő politikai enyhülés egyik jele volt többek között az, hogy 1957-től lehetőség nyílt a magyarországi napilapok és folyóiratok előfizetésére (Botlik-Dupka 1991). Ezzel a mintegy másfél évtizedes elszigeteltségben élő (amit addig csupán a Magyar Rádió, majd az 1957-ben megalakuló

Magyar Televízió adásai enyhítettek) kárpátaljai magyarság ismét magyar nyelvű, magyar nyelven írt (a helyi lapokkal szemben nem fordításos) sajtóhoz juthatott.

A Magyarországról érkező újságok rendszerint egy napos késéssel jutottak el a kárpátaljai olvasókhoz. 1989 óta azonban, amikor Magyarország és a Szovjetunió kölcsönösen áttértek a rubelelszámolásról a dollárelszámolásra, egyetlen magyarországi napilapra, folyóíratra sem lehet előfizetni Kárpátalján (vö. Botlik-Dupka 1993). 1989-et követően csupán 1995-től juthattak néhány friss (nem két- vagy háromhetes, esetleg hónapos) magyarországi lapokhoz a kárpátaljai olvasók (*iSzabad Föld, Nők Lapja, Nemzeti Sport* stb.).

A Magyar Rádió műsorai a kezdeti időszakból foghatóak voltak Kárpátalja legnagyobb részén. A Petőfi és a Bartók Rádió vételi lehetősége Kárpátalja más részein is meglehetősen rosszak, egyszerűbb rádiókészülékkel és antennával csak nehezen és csak bizonyos napszakokban lehetséges fogni még a határhoz közel eső területeken is. A Kossuth Rádió adásait a síkvidéki magyarok is fogják. 1998 elejétől viszont fogható Kárpátalján két magyarországi kereskedelmi adó.

A Magyar Televízió közszolgálati 1-es csatornájának adásai a Felső-Tisza-vidéken szintén nem foghatóak (*Kárpátaljai Szemle* 1996/2., 2.). Az elsősorban a kisebbségi magyarok számára működtetett Duna TV műholdas adása Kárpátalján gyakorlatilag nem fogható, mert a lakosságnak csak elenyésző hányada rendelkezik a műholdas adások vételéhez szükséges parabolaantennával. A Felső-Tisza-vidéken létrehoztak ugyan egy kábel-tévéhálózatot, amely lehetővé teszi legalább a Duna TV és a közszolgálati 2-es csatorna műsoraihoz való hozzáférést a minden szempontból elszigetelt magyar közösség számára, ám ez a hálózat sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert az antennát többször megrongálták, illetve ellopták (*Kárpátaljai Szemle* 1996/2., 2.).

1997. október 4-től az MTV 2 műsorait is csak a műholdas adások vételére alkalmas antennák segítségével lehet nézni, így a kárpátaljai magyarok csak az MTV 1, valamint az MTV 2 frekvenciáján indult TV2 és RTLklub nevű kereskedelmi csatorna adásait élvezhetik.

A magyar nyelvű adások mellett természetesen az ukrán állami rádió és televízió adásai is elérhetők Kárpátalján. A kárpátaljai magyarok általában csak akkor váltanak valamely ukrán rádiócsatornára, ha azon az ungvári stúdió magyar adása hallható, egyébként a Magyar Rádió adásait hallgatják. Az ukrán televízió adásai kedveltebbek, mint az ukrán rádió műsorai, elsősorban a filmek (főként a sorozatok) és a sportközvetítések miatt.

2006-ban megalapították és bejegyeztették a Tisza TV-t, Kárpátalja hivatalos állami intézményét, amely parabolán keresztül is nézhető, magyar hírszolgálat is van, de a földi lefedettsége Kárpátalján nem teljes.

Munkács is TV-stúdiót indított a Barva támogatásával M-stúdió néven, mely-

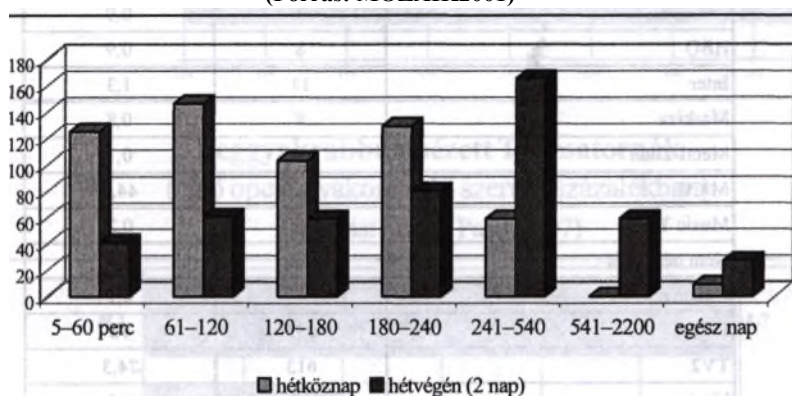
nek a narancsos forradalom idején az információ terjesztésében vezető helyjutott.

A TV-nézési és rádióhallgatási szokásokról a MOZAIK2001 felmérés a következőket állapította meg.

Televíziót gyakorlatilag minden kárpátaljai magyar fiatal (99%) szokott nézni. Hétköznap 9, hétvégén 27 adatközlőnél van egész nap bekapcsolva a tévé. Ha figyelembe vesszük a fenti adatokat, akkor ez azt jelenti, hogy az átlag kárpátaljai magyar fiatal számára az egyetlen kulturális élményt szinte csak a televízió nyújtja (Soós-Csernicskó 2001).

A tévénézés átlagos ideje percben kifejezve hétköznap és hétvégén

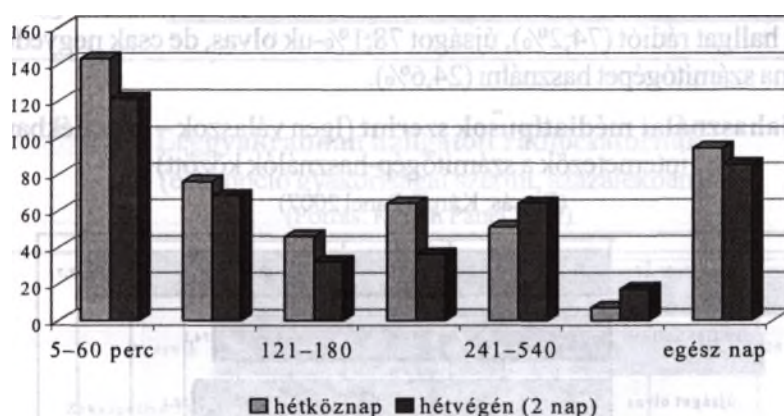
(Forrás: MOZAIK2001)

Rádiót 90% hallgat, sőt sokan egyetlen percre sem kapcsolják ki a készüléket.

A rádióhallgatás átlagos ideje percben kifejezve hétköznap és hétvégén

(Forrás: MOZAIK2001)

A legnézettebb adókról az érettségizők körében végzett felmérés alapján nyerhetünk képet. A legtöbben a TV2-t nézik szívesen (74,3%) és az RTL-csatornát, melynek nézettsége 72%, az MTV-t 44,3% nézi szívesen. Ukrán adókat szinte nem néznek, és a felmérés szerint a műholdas adókat sem. Ez utóbbinak az

lehet az oka, hogy gazdaságilag nem engedhetik meg egyelőre azt a beruházást, amely lehetővé tenné a vételt, míg a földi csatornák az anyaország közelsége miatt az adások sugárzása óta elérhető egyszerű antennával.

Milyen TV-adókat néz szívesen?

(Forrás: Orosz 2003)

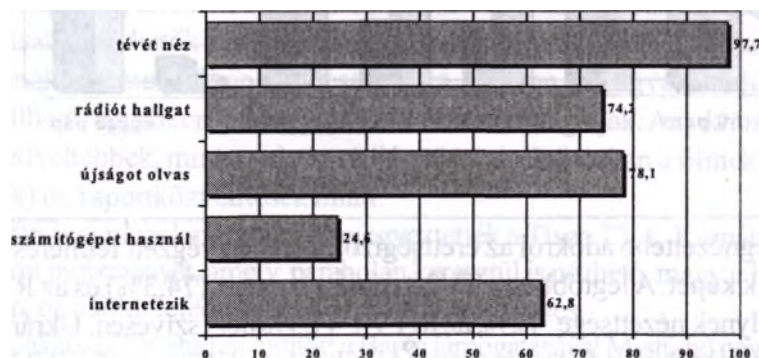
Adók	esetszám	%
Cseh	1	0,1
Duna TV	3	0,4
I+I	50	6
Euro Sport	1	0,1
Discoveri	4	0,9
HBO	8	0,9
Inter	11	1,3
Markiza	8	0,8
Metal-Zone	1	0,1
MTV	365	44,3
Music TV	2	0,2
Nem néz tévét	32	4
Ritkán néz TV-t	1	0,1
RTL	593	72
TV2	613	74,3
Ukrán	13	0,4
Viva	10	0,7

A Kárpát Panel felmérése alapján az eredmény változott.

A kárpátaljai magyarok médiahasználatát tekintve megállapíthatjuk, hogy majdnem teljes körűnek mondható a tévézés (97,7%), viszont mintegy három-negyedük hallgat rádiót (74,2%), újságot 78,1 %-uk olvas, de csak negyedüknek van alkalma számítógépet használni (24,6%).

Médiahasználat médiatípusok szerint (Igen válaszok - százalékban, internetezők a számítógép-használók között)

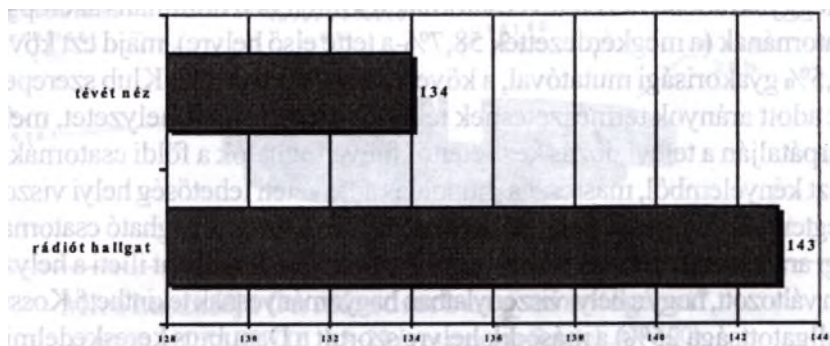
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A médiahasználat gyakorisága

(Tegnap mennyi időt nézett tévét, illetve hallgatott rádiót? - átlagban, perc)

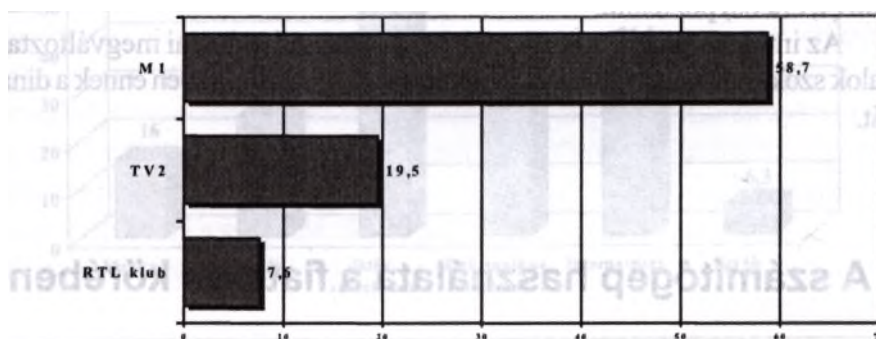
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Leggyakrabban nézett TV-csatornák

(első opció gyakoriságai szerint, százalékban)

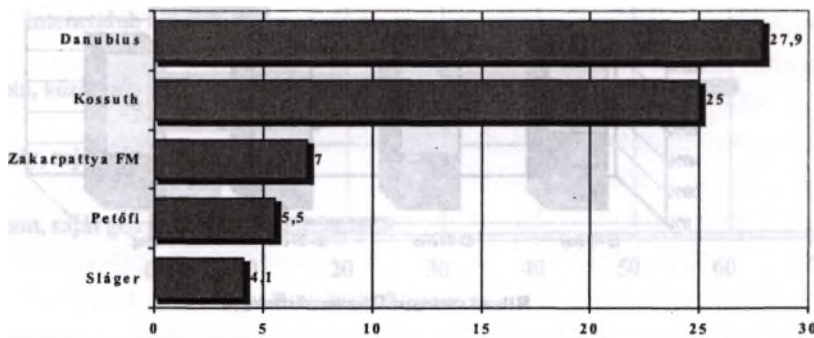
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Leggyakrabban hallgatott rádiócsatornák

(első opció gyakoriságai szerint, százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

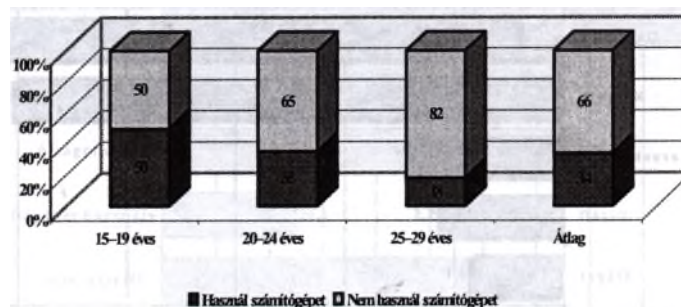
A médiahasználat gyakorisága tekintetében annak ellenére, hogy arányaikban többen néznek tévét, mint rádiót hallgatnak, mégis a napi átlagperc a rádióhallgatás esetén (143) meghaladja a tévénézés napi átlag-időtartamát (134 perc). A leggyakrabban nézett tévécsatornák tekintetében domináns szerep jut az M1 csatornának (a megkérdezettek 58,7%-a tette első helyre), majd ezt követi a TV2 19,5% gyakorisági mutatóval, a következő helyen az RTL Klub szerepel (7,6%). Az adott arányok természetesnek tekinthetők ismerve a helyzetet, mely szerint Kárpátalján a televíziózás kezdeteitől fogva foghatók a földi csatornák, így egyrészt kényelemből, másrészt a műholdas adásvételi lehetőség helyi viszonylatban megterhelő anyagi költségei miatt a műholdon keresztül fogható csatornák nézettségi aránya a területen alacsony. Ami a rádiózási szokásokat illeti a helyzet annyiban változott, hogy a helyi viszonylatban hagyományosnak tekinthető Kossuth Rádió (hallgatottsága 25%) a második helyre szorult a Danubius kereskedelmi rádióval szemben, amely a kárpátaljai magyarok körében a leghallgatottabbnak bizonyult, a megkérdezettek 27,9%-a tette első helyre. Új jelenség, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvű kereskedelmi zenés csatorna, a Zákárpátyá FM került a harmadik helyre (a megkérdezettek 7%-a választotta), megelőzve a Petőfi (5,5%), és a Sláger Rádió (4,1 %-os) pozícióit.

Az internet terjedése területünkön is tapasztalható, ami megváltoztatja a fiatalok szokásait, gondolkodását. Nézzük a felmérések tükrében ennek a dinamikáját.

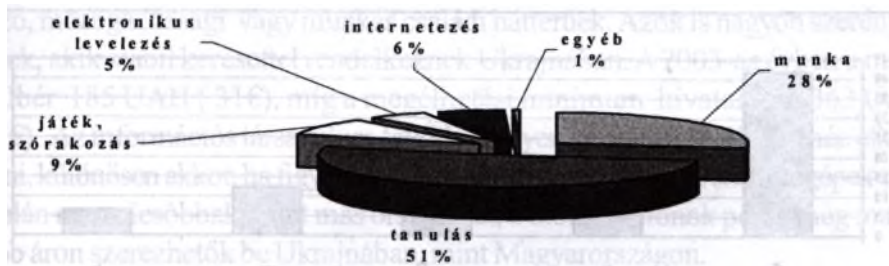
A számítógép használata a fiatalok körében

A számítógép-használók aránya korcsoportonként Kárpátalján

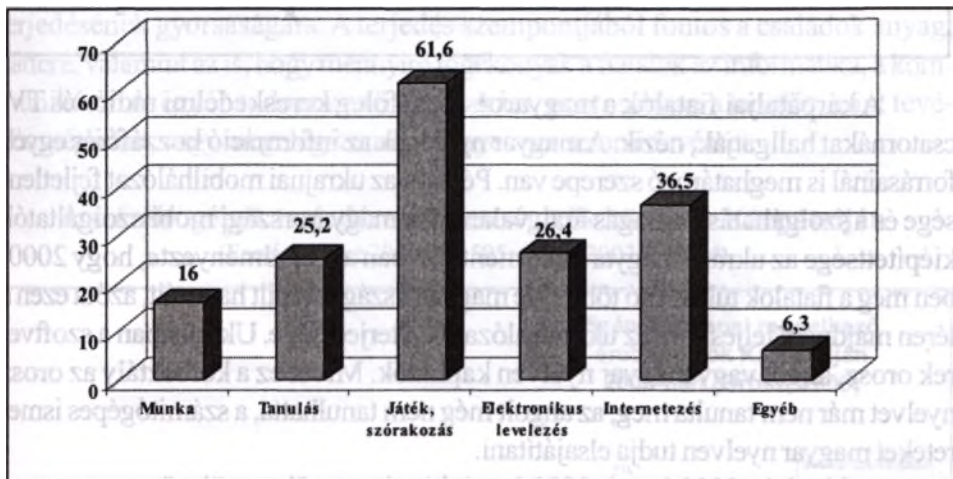
(Forrás: MOZAIK2001, 15-29 éves magyar fiatalok, N=500)

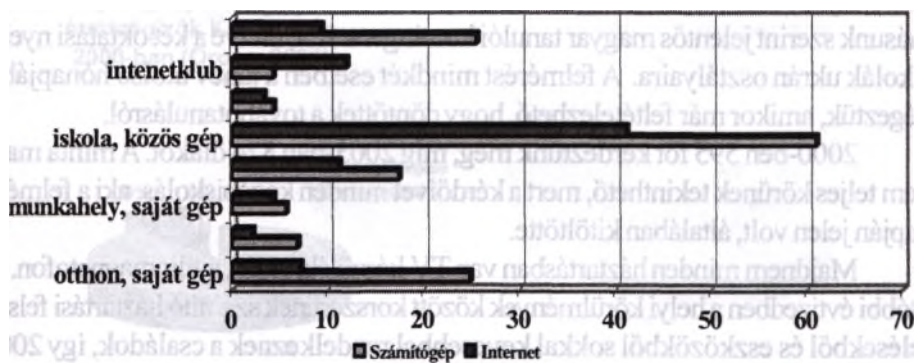
Mire használja Ön elsősorban a számítógépet?
 (Forrás: MOZAIK2001,15-29 éves magyar fiatalok, N=500)

Mire használja Ön másodsorban a számítógépet?
 (Forrás: MOZAIK2001,15-29 éves magyar fiatalok, N=500)

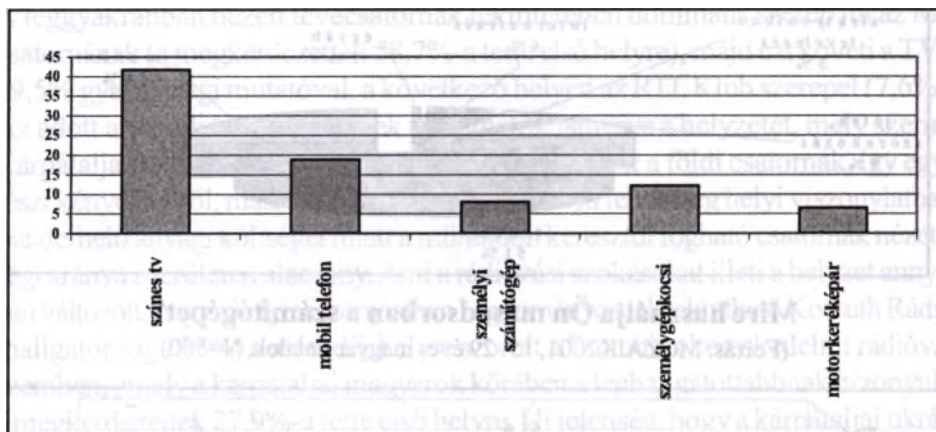

Hol használ Ön számítógépet és internetet?
 (Forrás: MOZAIK2001,15-29 éves magyar fiatalok, N=500)

A kárpátaljai magyar fiatalok saját használatában lévő tárgyak

(Forrás: MOZAIK2001, 15-29 éves magyar fiatalok, N=500)

A kárpátaljai fiatalok a magyarországi, főleg kereskedelmi rádió- és TV-csatomákat hallgatják, nézik. A magyar nyelvnek az információ hozzáférés egyéb forrásainál is meghatározó szerepe van. Például az ukrain mobilhálózat fejletlensége és a szolgáltatások magas árai, valamint a magyarországi mobilszolgáltatók kiépítettsége az ukrán-magyar határmenti sávban azt eredményezte, hogy 2000-ben még a fiatalok túlnyomó többsége magyarországi mobilt használt, azóta ezen a téren majdnem teljeskörű az ukrán hálózatok elterjedtsége. Ukrajnában a szoftverek orosz, angol vagy magyar nyelven kaphatók. Mivel ez a korosztály az orosz nyelvet már nem tanulta meg, az angolt még nem tanulhatta, a számítógépes ismereteket magyar nyelven tudja elsajátítani.

A felmérést 2000-ben és 2003-ban is kiterjesztettük a terület összes magyar nyelvű általános érettségit adó 11 osztályos középiskolájának végzőseire, a terület tehetséggondozó iskoláira (három református líceum, egy katolikus líceumi osztály), két szakképesítést is nyújtó oktatási intézményre (a Munkácsi Tanítóképzőre és a Makkosjánosi Líceumra), továbbá azokra az ukrán tannyelvű iskolákra, ahol tudomásunk szerint jelentős magyar tanulói kontingens van, illetve a két oktatási nyelvű iskolák ukrán osztályaira. A felmérést mindkét esetben a tanév utolsó hónapjában végeztük, amikor már feltételezhető, hogy döntöttek a továbbtanulásról.

2000-ben 595 főt kérdeztünk meg, míg 2003-ban 824 diákot. Amint majdnem teljes körűnek tekinthető, mert a kérdőívet minden középiskolás, aki a felmérés napján jelen volt, általában kitöltötte.

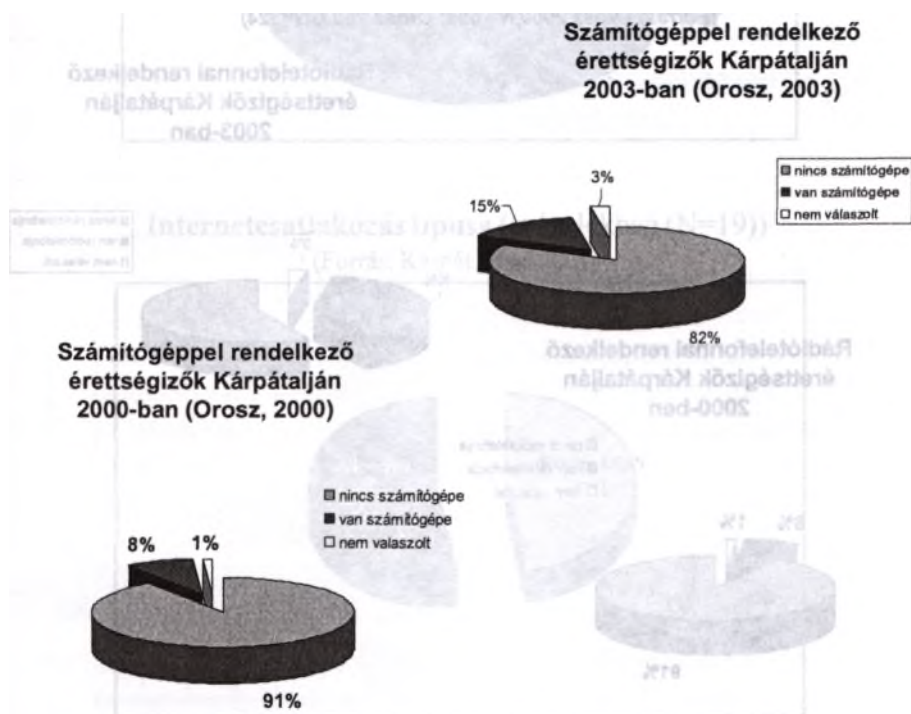
Majdnem minden háztartásban van TV-készülék, rádió, audiomagnetofon. Az utóbbi évtizedben a helyi körülmények között korszerűnek számító háztartási felszerelésekből és eszközökből sokkal kevesebbel rendelkeznek a családok, így 2000-ben CD-lejátszója a megkérdezettek 10,9%-ának, videomagnója 26,3%-ának volt.

A szülők túlnyomó része szakmunkás és alkalmazott. Egyaránt keskeny réteget képeznek a helyi viszonylatban gazdaságilag stabilabb (vállalkozó, vezető, értelmiségi foglalkozású) háttérrel rendelkező és a legkisebb jövedelemmel rendelkező, mezőgazdasági vagy munkás családi háttérnek. Azok is nagyon szerényen élnek, akik stabil keresettel rendelkeznek Ukrajnában. A 2003-as évben a minimálbér 185 UAH (31€), míg a megélhetési minimum hivatalosan 363 UAH (61€). Az információs társadalom fejlődését ilyen keresetek mellett nehéz elképzelni, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a személyi számítógépek egyáltalán nem olcsóbbak, mint más országban, a mobiltelefonok pedig még magasabb áron szerezhetők be Ukrajnában, mint Magyarországon.

Az információs társadalom terjedése szempontjából fontos kérdés a mobiltelefon, a hálózati telefon és a személyi számítógép elterjedtsége. E három kérdésre adott válasz összehasonlításából következtethetünk az információs társadalom terjedésének gyorsaságára. A terjedés szempontjából fontos a családok anyagi háttere, valamint az is, hogy mennyire fogékonyak a fiatalok az informatika, a kommunikáció és egyéb tudományterületek iránt, pontosabban a tanulás, mint tevékenység iránt, vagy megelégszenek a kényelmes semmittevéssel.

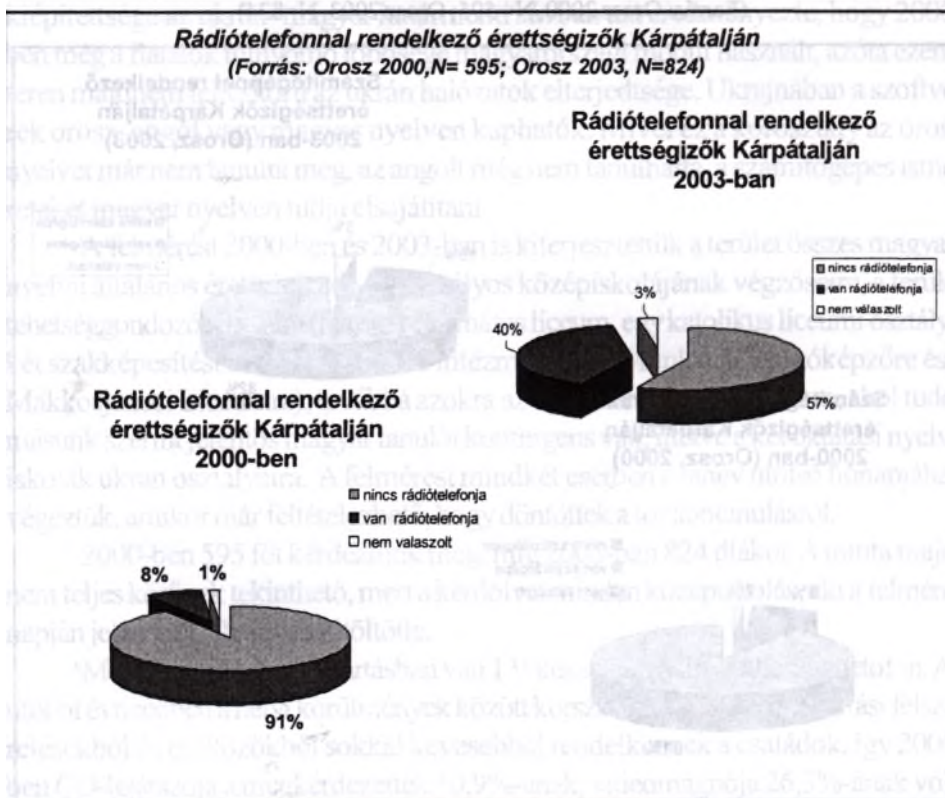
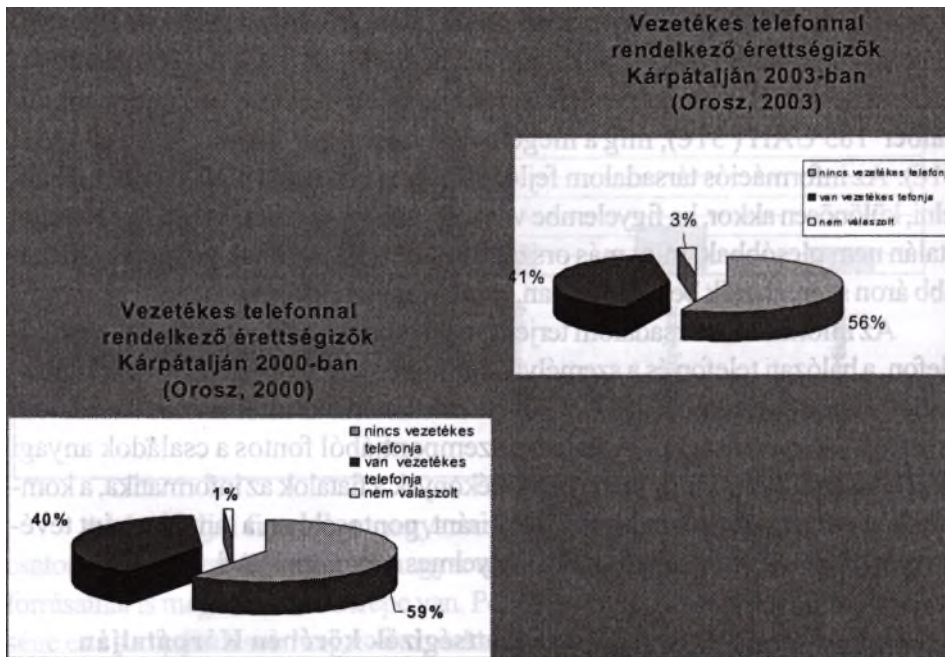
A számítógépek terjedése az érettségizők körében Kárpátalján

(Forrás: Orosz 2000, N= 595; Orosz 2003, N=824)

Vezetékes telefonnal rendelkező érettségizők Kárpátalján

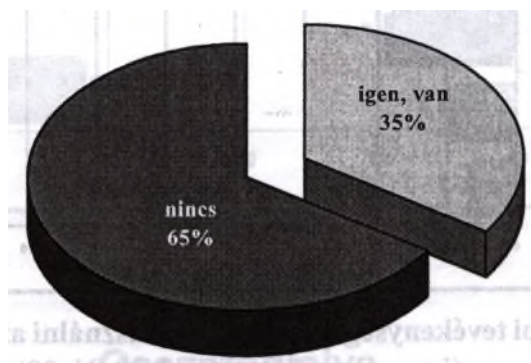
(Forrás: Orosz, 2000, N=595; Orosz, 2003, N=824)

A Kárpát Panel felmérése szerint a megkérdezettek 35%-ának, 55 főnek van otthon internetcsatlakozása. Az internetcsatlakozással rendelkezők 53%-a szélessávú internetet használ. Ami az internethasználat gyakoriságát illeti, a respondenseknek mintegy harmada (29,4%) használt naponta, 3 8,2%-uk hetente többször, 17,6%-uk hetente egyszer, 8,8%-uk havonta és 5,9%-uk ettől ritkábban. A kárpátaljaiak túlnyomó többsége, mintegy 84% elektronikus levelezésre használja az internetet, 71 %-uk információszerzésre közintézmények honlapjáról, 43%-uk csetelésre, 23%-uk űrlapok letöltésére, 15% hivatalos űrlapok elküldésére interneten keresztül és 10% azok száma, akik kereskedelmi szolgáltatásokat vesznek igénybe interneten keresztül. Az internetezők fele otthon használ internetet. Az iskolákban, oktatási intézményekben internetet használók aránya 23,7%, és ugyanennyi a munkahelyen

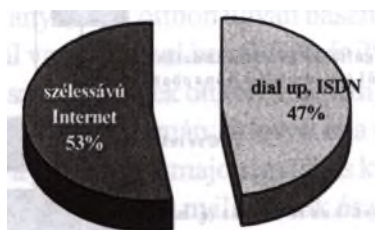
Van-e internetcsatlakozása otthon? (N=55)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Internetcsatlakozás típusa (százalékban (N=19))

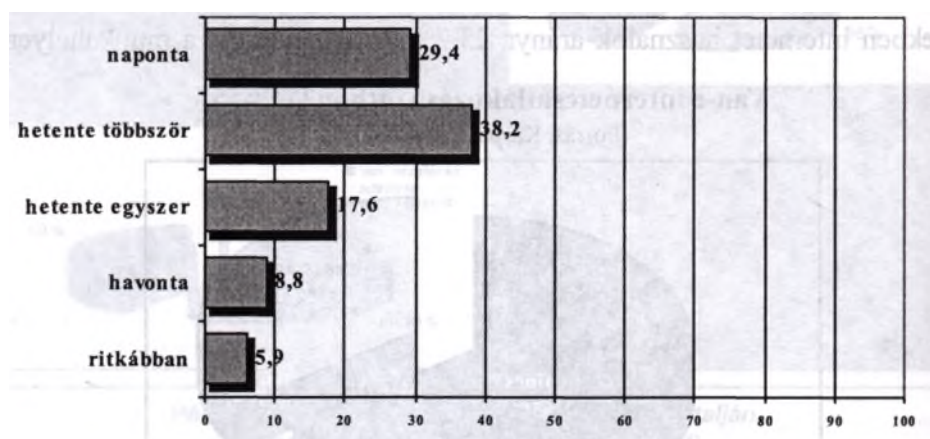
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

internetezők aránya százalékban. Azok aránya, akik ismerősöknél, illetve internet-cafékban használják 15,8%, míg teleházakban senki nem szokott internetezni, ami elgondolkodtató, hiszen az utóbbi években a teleházak/e-magyar pontok rendszerének kiépítésére és üzemeltetésére a magyar állami szervek jelentős hangsúlyt fektettek és pénzüsszeget fordítottak. Az internethasználat százalékarányait tekintve akár elégedettek is lehetnénk, de a válaszadók számát figyelembe véve a fentebb felsorolt adatok a respondensek tekintetében 38-55 főt jelent a 344 mintából.

Milyen gyakran használ internetet? (százalékban (N=34))

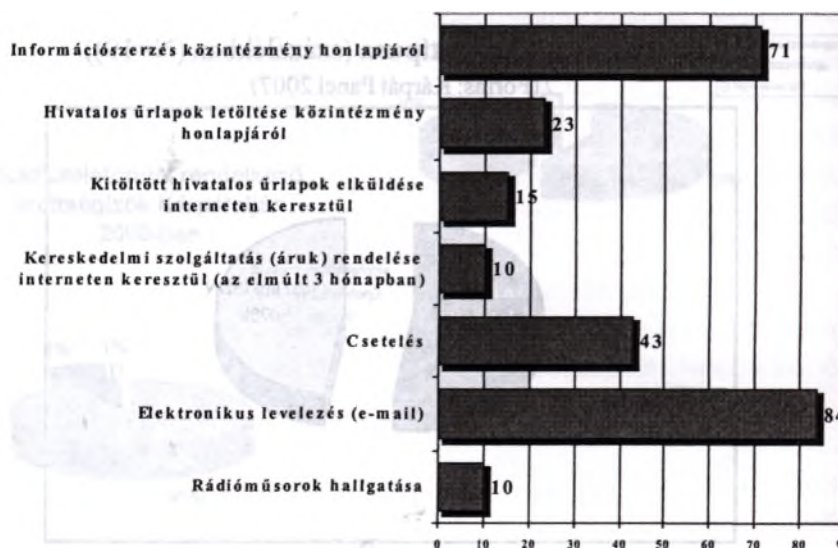
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

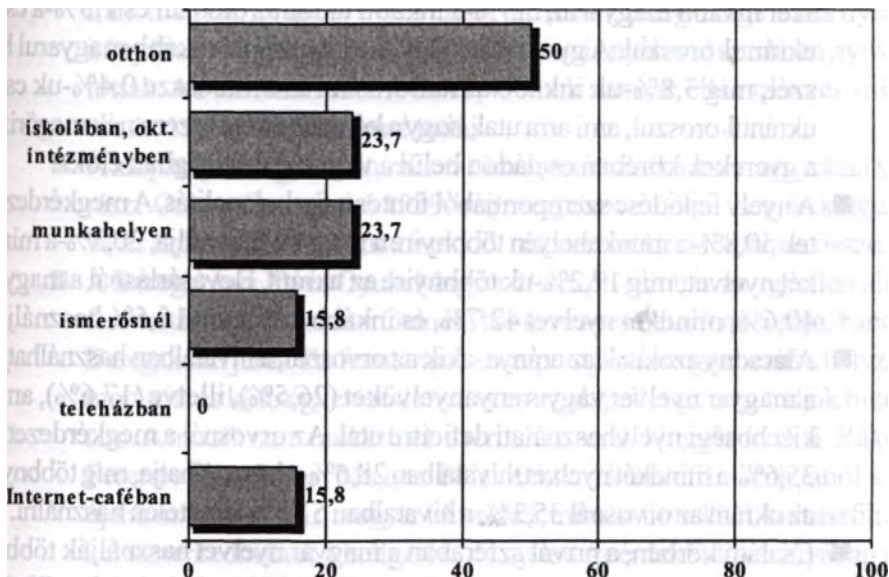
Az alábbi tevékenységekre szokta-e használni az internetet?

(Igen válaszok, százalékban) (N=39)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Hol szokta az internetet használni?
 (az érvényes válaszok százalékában) (N=38)
 (Forrás: Kárpát Panel 2007)

Összefoglalva

- A magyar nyelv a családon belül általánosan használt és ismert nyelv Kárpátalján, mert a megkérdezettek majdnem teljes köre csak ezen a nyelven beszél otthon szüleivel, és 5%-uk inkább magyarul. Mindössze 3%-ot tesz ki azok aránya, akik otthon ugyan használják a magyar nyelvet, de inkább oroszul vagy ukránul beszélnek, és 2% azok része, akik csak ukránul vagy oroszul beszélnek otthon, 1 % pedig egyéb nyelven (ismerve a helyi sajátosságokat a román, szlovák és a német lehet).
- A családon belül a gyermekek majdnem teljes köre (93,2%) beszél egymással magyar nyelven, míg a nyilatkozók és gyermekeik 92,8%-ban szintén magyarul társalognak. Majdnem megegyezik azoknak az aránya, akik háztársukkal magyarul beszélnek (88,6%), illetve a háztársuk és a gyermekek magyarul érintkeznek (88,3%). Ebből arra is következtethetünk, hogy a megkérdezettek mintegy 12%-a vegyes házasságban

él, bár közülük mindössze 2,1 % beszél otthon csak ukránul vagy oroszul egymással, 4,6%-uk inkább ukránul, s ugyanennyien inkább magyarul. A gyermekekkel viszont már a nem magyar ajkú házastársak 4,9%-a beszél inkább magyarul, 5,3%-a inkább ukránul/oroszul és 1,5%-a csak ukránul/oroszul. A gyermekek 2,6%-a egymással inkább magyarul beszél, míg 3,8%-uk inkább ukrán/oroszul és mindössze 0,4%-uk csak ukránul/oroszul, ami arra utal, hogy a kétnyelvűséget szeretnék megőrizni a gyerekek körében családon belül a vegyes házasságban élők.

- Anyelv fejlődése szempontjából fontos a funkcionalitás. Amegkérdezettek 50,8%-a munkahelyén többnyire a magyart használja, 30,3%-a mindkét nyelvet, míg 17,2%-uk többnyire az ukránt. Bevásárlásnál a magyart 40,6%, mindkét nyelvet 42,7%, és inkább az ukránt 15,5% használja.
- Alacsony azoknak az aránya, akik az orvosnál, a hivatalban használhatják a magyar nyelvet vagyis anyanyelvüket (26,5%), illetve (17,6%), ami a kisebbségi nyelvhasználati deficitre utal. Az orvosnál a megkérdezettek 35,6%-a mindkét nyelvet, hivatalban 28,6%-a használhatja, míg többnyire az ukránt az orvosnál 35,3%, a hivatalban 51,5% kénytelen használni.
- Családi körben, a privát szférában a magyar nyelvet használják többségükben: szomszédaival 75,9%, barátaikkal 73%, tévénezéskor 70,6%, újságolvasáskor 71,8%. Mindkét nyelvet használják szomszédaikkal érintkezve 21,2%, baráti társaságban 24,7%. Az információkat a megkérdezettek 26,5%-ban szerzik a tévéből úgy, hogy mindkét nyelvű csatornákat néznek, és 25,3% olvas mindkét nyelven újságot, ez utóbbi mutató azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarok túlnyomó többsége csak a magyar médiából szerzi információit, így ez az országos ügyek szempontjából tájékozatlanságot is jelenthet.
- Azok aránya, akik többnyire az ukrán nyelvet használják érintkezési nyelvként szomszédaikkal és barátaikkal 2,6%, illetve 2,3%, tévénezéskor 2,5%, újságolvasáskor 2,6%, egyéb nyelven szinte senki sem érintkezik szomszédaival, barátaival, illetve elhanyagolható a más nyelvű média használat is.
- Megvizsgálva a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatát, ahol a feltett kérdésre, hogy milyen mélységben ismeri a választható nyelveket, megállapíthatjuk, hogy anyanyelvi szinten majdnem mindenki beszéli a magyart.
- Az ukrán és az orosz nyelv esetében ennek ismeretét közepesre értékelték. Valószínűleg nem mindenkire vonatkozik mindkét nyelv ismerete, hanem a fiatalok és a középkorúak egy része jelölte az ukránt, míg az idősebbek az orosz, mert a szovjet rendszerben a magyar iskolákban csak az orosz tanították, míg Ukrajna függetlensége után csak az ukránt.
- Az angol és a német nyelv ismeretét nagyon alacsonyra értékelték, illetve

néhányan hasonló szinten beszélnek más regionális nyelveket (szlovák, román stb). A francia, spanyol, olasz és roma nyelvek ismeretét egyes, vagyis a nem érti és nem beszél kategóriába sorolták. A nyelvtanulás iránt megvan az igény a helyi magyarokban, főleg a regionális nyelvek irányába. A legnagyobb elutasítást a francia nyelvvel szemben nyilvánították. Az ukránnal szemben 13,4%-nak vannak ellenszenvei, míg az orosz 15,7% nem szeretné tudni.

- A kárpátaljai magyar kulturális és tömegtájékoztatási intézményekről szóló részt Orosz-Cserniczkó 1999-ben megjelent munkái alapján kiegészítve az azóta megjelent kutatásokkal, információkkal foglaljuk össze.
- A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti színház az egyetlen állami fenntartású színháza a területnek, bár nem a terület a fenntartója, hanem a Beregszászi járás. Ez fenntartása szempontjából megnehezíti a helyzetét, mert a járás költségvetése deficitese és az alapellátást sem tudják biztosítani. A mozik nem működnek a területen, csak Ungváron. Ali. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán működik filmklub, ahol a legújabb magyar és nem magyar filmekkel, művészfilmekkel, kultuszfilmekkel ismerkedhetnek a hallgatók, de nyitott az érdeklődők irányában is. A kínálat a főiskola honlapján elérhető.
- Magyarországi kiadású könyveket a függetlenség óta alig lehet kapni, mindössze két-három magyar könyvesbolt van a területen. Több helyi, társadalmi alapon vagy magánkezdemenyezésésként működő kiadó foglalkozik a helyi szerzők műveinek népszerűsítésével. A könyvtárak állományát nem vagy alig bővítették az elmúlt évtizedben. Néhány magyar társadalmi civil szervezet kezdeményezésére új könyvtárakat hoztak létre, ahol a könyvállományt adományokból frissítik. A családoknál a házi könyvtárak állománya gyér és szegényes, már nem jellemző a hetvenes-nyolcvanas években divatos könyvgyűjtés, saját könyvtárak kialakítása.
- A kárpátaljai magyarok számára az ukrán függetlenség utáni években a politikai korlátozottság a külföldi folyóiratokkal szemben megszűnt, elvben bármilyen folyóiratot, bármilyen mennyiségben meg lehetne rendelni a postán keresztül, de ezzel együtt megszűnt az állami támogatása is a külföldi folyóiratoknak, ami a szovjet rendszerben a két szocialista ország közötti barter alapján működött, és így a magyarországi sajtótermékek a helyi újságok nyomott árán hozzáférhetőek voltak korlátozott mennyiségben. A függetlenség után a magyarországi lapok és folyóiratok a magas árak miatt nem elérhetőek.
- Az érettségizők főleg a kárpátaljai magyar sajtótermékeket olvassák. Elenyésző azok száma, akik magyarországi vagy ukrán sajtót olvasnak. A legtöbben *a. Kárpátaljaból* szerzik információikat (42,3%), utána a *Kárpáti*

Igaz Szóból (36,8%), és a *Kárpátlnfőből* (25,9%). Ezek egyébként a legnagyobb példányszámban megjelenő területi terjesztésű hetilapok.

A felmérés alapján megállapíthatjuk, hogy a kárpátaljai érettségizők a legtöbb információt a TV adásaiból szerzik (a megkérdezettek 74,3%-a), az RTL Klubot 72%, az MTV adásait mindössze 44,3% nézi. A Duna TV-t alig nézik. Ennek valószínű oka az, hogy a földi csatornákat már évtizedek óta lehetett fogni Kárpátalján, míg a műholdas vétel olyan anyagi terhet ró a családokra, amelyet nem tudnak megfizetni.

A szovjet rendszerben egy területi magyar lap volt, a kommunista párt megyei lapja, a *Kárpáti Igaz Szó*, és minden járásban, ahol magas arányban éltek magyarok, a járási kommunista párt szócsövei, így & *Kommunizmus Fényei* az Ungváriban, a *Vörös Zászló* a Beregszásziban, a *Kommunizmus Zászlaja a Nagyszőlősiben*. A függetlenség után a kommunista párt megszűnésével, a társadalmi berendezkedés módosulásával a lapok tulajdonosai a megyei, illetve járási tanácsok, majd az elnöki megbízottak rendszerének kialakításával járási adminisztrációk lettek, esetneként megosztva. A KISZ esetében a megyei tanács jelképes rész tulajdont adott az első, és majd egy évtizedig egyetlen, magyar érdekvédelmi szervezetnek, a KMKSZ-nek is. A lapok nevét is megváltoztatták, így lett a *Kommunizmus Fényéből Ungv-vidéki Hírek*, a *Vörös Zászlóból Beregi Hírlap*, a *Kommunizmus Zászlajából Nagyszőlős-vidéki Hírek*. Tartalmukat és stílusukat tekintve ezek a lapok alig változtak, ami érthető, hiszen a régi szerkesztőségek folytatva munkájukat a továbbiakban a lapalapítók szócsövei lettek, cikkeik az alapítók és a területen éppen hatalmon lévő pártok propaganda anyagait publikálták. A KISZ esetében a narancsos forradalom előtti periódusban a főszerkesztő saját pártja érdekeinek megfelelően túldimenzionálta a lap tartalmát, aminek eredménye az lette, hogy leváltották, majd Kijevben ugyanezzel a névvel, jelentős magyarországi állami források felhasználásával bejegyeztették egy másik KISZ-t.

A szabadabb légkörben a lehetőségekkel élve kárpátaljai magyar lapok, folyóiratok sokasága jelent meg: helyi, regionális kiadványok. Minden történelmi egyháznak van saját lapja (*ÚjHajtás*, *Megmaradni*, *Küldetés*). A pedagógusszövetség lapjai az *Irka* és a *Közoktatás*. A társadalmi-politikai magyar szervezetek lapjai a *Kárpátalja* (KMKSZ), zöld KISZ (UMDSZ), *Ukrajnai Magyar Krónikái* (UMDSZ). A *Kárpátlnfő* magánlap, amely megpróbál a két nagy politikai szervezet között többé-kevésbé semleges témák publikálásával biztosítani a szerkesztőség függetlenségét. A fekete KISZ elvben közszolgálati lap, amelynek immár a forradalom után a megyei tanács és a KMKSZ a fenntartója, de

mivel az állam ki szeretne vonulni a fenntartásából, a KMKSZ-nek meg nincsenek saját forrásai, továbbra is inkább állami lap.

- A lapok olvasottságát tekintve a leggyakrabban olvasott újság a *Kárpát-alja* című hetilap, a megkérdezettek 51,7%-a helyezte első helyre az olvasás gyakorisága szerint. A második helyre került a *Kárpáti Igaz Szó* (15,1 %), bár a felmérésből nem derül ki, hogy melyik *Kárpáti Igaz Szóra* gondoltak a megkérdezettek. A harmadik helyre a *KárpátInfo* című hetilap került a 3,8%-os gyakorisággal, majd ezt követi a *Beregi Hírlap* (2%).
- Alapvető információforrásként a helyi sajtót és a televíziót tartják a fiatalok. A televízió a fő kulturális és szórakozási lehetőség lett. Majdnem teljes körűnek mondható a tévézés (97,7%), viszont mintegy háromnegyedük hallgat rádiót (74,2%), újságot 78,1%-uk olvas, de csak negyedüknek van alkalma számítógépet használni (24,6%).
- A médiahasználat gyakorisága tekintetében annak ellenére, hogy arányokban többen nézik a tévét, mint rádiót hallgatnak, mégis a napi átlagperc a rádióhallgatás esetén (143) meghaladja a tévézés napi átlagidőtartamát (134 perc). A leggyakrabban nézett tévécsatornák tekintetében domináns szerep jut az M1 csatornának (a megkérdezettek 58,7%-a tette első helyre), majd ezt követi a TV2 19,5% gyakorisági mutatóval, a következő helyen az RTL Klub szerepel (7,6%). Az érettségizők körében végzett felmérés szerint körükben a TV2 nézettsége magasabb, mint az M1 -é. Az adott arányok természetesnek tekinthetők ismerve a helyzetet, mely szerint Kárpátalján a televíziózás kezdetektől fogva fogható a földi csatornák, így egyrészt kényelemből, másrészt a műholdas adásvételi lehetőség helyi viszonylatban megterhelő anyagi költségei miatt a műholdon keresztül fogható csatornák nézettségi aránya a területen alacsony.
- Ami a rádiózási szokásokat illeti, a helyzet annyiban változott, hogy a helyi viszonylatban hagyományosnak tekinthető Kossuth Rádió (hallgatottsága 25%) a második helyre szorult a Danubius kereskedelmi rádióval szemben, amely a kárpátaljai magyarok körében a leghallgatottabbnak bizonyult, a megkérdezettek 27,9%-a tette első helyre. Új jelenség, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvű kereskedelmi zenés csatorna, a Zákárpáthyá FM került a harmadik helyre (a megkérdezettek 7%-a választotta), megelőzve a Petőfi (5,5%) és a Sláger Rádió (4,1 %-os) pozícióit
- A legfrissebb Kárpát Panel felmérése szerint a megkérdezettek 35%-ának van otthon internetcsatlakozása, és több mint a fele szélessávú internetet használ. Ami az internethasználat gyakoriságát illeti, a respondenseknek mintegy harmada (29,4%) használt naponta, 38,2%-uk hetente többször, 17,6%-uk hetente egyszer, 8,8%-uk havonta és

5,9%-uk ettől ritkábban. A kárpátaljaiak túlnyomó többsége, mintegy 84%-a elektronikus levelezésre használja az internetet, 71%-uk információszerzésre közintézmények honlapjáról, 43%-uk csetelésre, 23%-uk űrlapok letöltésére, 15% hivatalos űrlapok elküldésére interneten keresztül és 10% azok száma, akik kereskedelmi szolgáltatásokat vesznek igénybe interneten keresztül. Az internetezők fele otthon használ internetet. Az iskolákban oktatási intézményekben internetet használók aránya 23,7%, és ugyanennyi a munkahelyen internetezők aránya százalékban. Azok aránya, akik ismerősöknél, illetve internet-cafékban használják 15,8%, míg teleházakban senki nem szokott internetezni, ami elgondolkodtató, hiszen az utóbbi években a teleházak/e-magyar pontok rendszerének kiépítésére és üzemeltetésére a magyar állami szervek jelentős hangsúlyt fektettek és nagy pénzüsszeget fordítottak.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK POLITIKAI HELYZETE. ÉRDEKARTIKULÁCIÓ, ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS, TÁMOGATÁSPOLITIKA

Tekintsük át a kárpátaljai magyarok politikai helyzetét a szovjet rendszer után. 1944. október 27. - a szovjet hadsereg elfoglalja Kárpátalját.

1944. november 12. - a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 0036-os számú rendeletében elrendeli a területen élő 18-50 év közötti magyar és német férfiak begyűjtését a szolyvai lágerbe. A területen kihirdetik, hogy háromnapos újjáépítési munkára kell jelentkezni a felnőtt férfi lakosságnak. A férfiakat gyalog a szolyvai lágerbe hajtják, majd onnét a Gulágra kerülnek. Ez a korszak a „málenkij robot”-ként került be a köztudatba.

1944. november 26-án a kommunisták kezdeményezésére Munkácsra összehívják a Kárpátontúli Népi Bizottság I. kongresszusát. A kongresszus 52. számú határozata többek között kéri, hogy a területet csatolják a Szovjetunióhoz, és kimondja a magyarok és a németek kollektív bűnösségét, valamint azt is deklarálja, hogy a magyarok és a németek az ukrán nép örök ellenségei. Lényegében ez a határozat legitimizálja a nagyhatalmak döntését a sztálini szovjetek terjeszkedését illetően területünk irányába, amely fontos volt számukra azért is, mert több állammal lett határos, így a békeszerződés szerint kialakult újraosztott Európában, és a szovjet hadsereg a Kárpátokon innenről, közelebből ellenőrizhette a térséget.

1945. június 29. - a Szovjetunió és Csehszlovákia megkötö a szerződést a terület Szovjetunióhoz történő csatolásáról.

A Népi Bizottság határozata az elhurcoltak utáni generációk életét és boldogulását is befolyásolta. Azon fiatalokat, akik a „málenkij robot” idején még kiskorúak voltak, mire a szovjet hatalom berendezkedett, katonakötelesekké váltak. A munkácsi határozat szerint ezen fiatalok az ukrán nép ellenségei, s most, besorozás után a hadseregben szovjet fegyvert kellett volna a kezükbe adni. Ez is motiválhatta a szovjet hatalmat, hogy ne hívják be szolgálatra a magyar és a német fiúkat, hanem helyette önkéntes bányamunkára vitték őket, ahol úgymond szakmát tanulnak, majd három évig (ennyi volt akkor a katonai szolgálat ideje is) dolgoznak a donbaszi szénmedence bányáiban. A toborzás úgy zajlott, mint a sorozás. A fiúkat behívták egy-egy kijelölt helyre, ahonnan már nem mehettek haza, központi gyűjtőhelyekre kerültek, majd onnét Dombaszra, egy rövid, néhány hónapos szakmai felkészítő iskolába. Aki megszökött, azt elítélték és börtönbe került. A kollektív bűnösség hosszú évekig a civil lakosság többi rétegének életét is meghatározta. A tovább-

tanulásnál először a származás (a munkásosztály vagy kolhozparasztság élvezett előnyt), majd a politikai megbízhatóság (komszolok, párttagok elényben), majd a rendszer iránti megbízhatóság (a közeli rokonságában nem volt politikai elítélt) számított, s ezután vették csak figyelembe a jelentkező tárgyi tudását, melyet oroszul, államnyelven mérték fel, holott a magyar területeken e nyelvet sokáig nem tanították (később rosszul) megfelelő szakemberek és eszközök hiányában. A felvételizni akarók körében azok, akiknek szüleit, nagyszüleit elvitték a „málenyikij robot”-ra, már politikailag megbízhatatlannak számítottak, sokukat nem vették fel a komszomolba sem, pedig ez a továbbtanulás egyik hallgatólagos feltétele volt. Számos kárpátaljai magyar fiatal itthoni továbbtanulási lehetőség híján nyert felvételt a balti köztársaságok felsőoktatási intézményeibe, ahol liberálisabban kezelték a rendszer intézkedéseit. A magyarság politikai képviselője ilyen körülmények között a totalitárius rendszerben elképzelhetetlen volt.

1953 - Sztálin halála után kissé konszolidálódott a helyzet, például megnyíltak az első magyar tannyelvű középiskolák.

Az 1956-os magyarországi események reményeket keltettek az itt élő magyarokban, és a terület több vidékén a fiatalok a lehetőségeikhez képest hangot adtak a kárpátaljai magyarok véleményének. A terület különböző vidékein alakultak önkéntes kis csoportok, akik tevékenysége főleg röpcédulák fogalmazásában és terjesztésében merült ki, amit a rendszer megtorolt. A fiatalokat letartóztatták például statuálva azok számára, akiket a kollektív érdekvédelem gondolata foglalkoztatott.

A hatvanas évek végén, a politika enyhülésével, a magyar középiskolák terjedésével már több magyar fiatal eljutott az egyetemig és számosan visszatértek azok közül, akik más köztársaságok egyetemén tanultak. 1963-ban megnyílt a magyar nyelv és irodalom szak az Ungvári Állami Egyetemen, ami szintén hozzájárult a magyar gondolkodó értelmiségiek fejlődéséhez, alkalmat kínálva az ismeretek mellet a magyar problémák felvetésére, egymás közötti megbeszélésére. A kor meghatározó, a magyarság sorsát felvállaló értelmiségije volt Kovács Vilmos szerkesztő, költő, író, és Fodó Sándor egyetemi tanár. A megnyílt magyar szakon tanított Fodó Sándor, viski születésű lángelelkű, orosz-észt szakos tanár, aki a tartui egyetem egyik legtehetségesebb nyelvészeként végzett és tért haza a tanszékre. Az egyetem és tanárainak szabadabb szellemét hozta Ungvárra, és maga köré gyűjtötte a gondolkodó fiatalokat, fakultatív és egyéb alkalmak révén létrehozva az első informális érdekvédelmi csoportot, akik megfogalmazták a Beadványt. A Beadványt Polcer András beregi fizikatanár lakásán fogalmazták meg 1971 -ben, amely az első, a magyarság alapvető jogaival, öngazgatásával foglalkozó koncepciónak és dokumentumnak tekinthető. A Beadvány a kor szellemében, a lenini nemzetiségi elvek betar-

tásának hiányát kifogásolja a kárpátaljai magyarok esetében, például a magyar nyelvű felvételizés, továbbtanulás lehetőségének hiányát, a magyarok alacsony számát a közigazgatásban stb. Az elkészült anyagot egy hétvége alatt több mint ezren írták alá, majd benyújtották a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságához. A szovjet diktatúra logikája szerint Moszkva magyarázatot kért Kijevtől. Kijev felelősségre vonta Kárpátalja vezetését. A szovjet szellemnek és gyakorlatnak megfelelően Kárpátalján azokat vonták felelősségre, akik a kárpátaljai magyarok problémáit feltárták és megoldásukat szorgalmazták. Fodó Sándort az egyetemről elbocsátották, házkutatást tartottak nála, majd bíróság elé állították. A fiatalokat, akik az aláírásgyűjtésben részt vettek, az egyetemről eltávolították, a fiúkat a szovjet hadsereg átnevelő intézményébe küldték. Akik aláírták a beadványt, évekig, egyesek évtizedekig nem kaptak útlevelet, amely akkor¹⁸ az állam tulajdona volt és csak indokolt esetben engedélyezték kiadását, hosszú tortúra után. Általában az utazás időtartamára adták ki az útleveleket a szovjet állampolgároknak. A Beadvány pozitív hozadéka lett, hogy szerzett jogként az egyetlen kárpátaljai felsőoktatási intézménybe, az Ungvári Állami Egye-

* Az akkori törvények szerint minden második évben igényelhetett útlevelet rokonlátogatásra, ha bizonyítani tudta iratokkal, keresztlevelekkel a rokonságot. Rokonnak számítottak a szülők, gyerekek, nagyszülők, első ági unokatestvérek. Barátok, ismerősök vagy másod-, harmadági unokatestvérek látogatásának indokával nem is lehetett benyújtani a kérelmet, nem vették be a kérelmező űrlapot (ankettát). Az űrlapokat csak a járási milíciákon lehetett igényelni az útlevélosztályokon fogadónapokon, ami általában délig tartott. Aki lekéste vagy akire nem került sor, az jöhetett egy hét múlva. Miután megkapta az űrlapot, azt ügyvédnél (természetesen díjazásért) kitölttette, ahol alátámasztott adatokkal leírta a rokonsági kapcsolatot. A kitöltött űrlapot benyújtotta a munkahelyére, mert az előírás szerint erkölcsi biznyitvány (pozitív jellemrajz) nélkül nem lehetett benyújtani, illetve a munkahely igazolta, hány nap szabadság jár a beosztottnak és azt mikor használhatja fel. A munkahelyeken a jellemrajzot hitelesíteni kellett aláírásával az igazgatónak, a szakszervezeti elnöknek, a komszomolkötelesek esetében a komszomoltitkának, a párttitkárnak (függetlenül attól, hogy tagja volt-e a pártnak, de őt tekintették helyi szinten a társadalom lelkiismeretének), a községi tanács elnökének. Ezután a helyi aláírással ellátott űrlapot a járási komszomoltitkának, párttitkának, szakszervezeti elnöknek, pedagógusok esetében a járási oktatási főosztályok vezetőjének is alá kellett írniuk és pecséttel hitelesíteni. Egyes hivataloknál, főleg a politikaiak esetében a kérelmező elbeszélgetésen volt köteles megjelenni a kérelmező, ahol a politikai tájékozottságáról győződtek meg. Arra voltak kíváncsiak, hogy képes lesz-e külföldön megfelelő szinten képviselni ezt a nagy birodalmat, így lényegében vizsgáztatták a kérelmezőt. Miután sikerült összegyűjteni az aláírásokat és a pecsétet, beadhatták a kérelmet, amire időnként több napja is ráment az igénylőnek, ugyanis csak fél napot tartott a fogadóóra. Nem egyszer előfordult, hogy többször is hazaküldték, mert valami apró hibát fedeztek fel, és átírták a kérelmet. Voltak, akik szombatonként már hajnali 2-3 órakor sort foglaltak és kisszéken ültek a milícia udvarán, hogy beadhas-sák a kérelmet. Ezután kéthetente lehetett érdeklődni, hogy elkészült-e már az útlevele. Abban az esetben, ha a felsőbb hivatal úgy döntött, hogy kiadható és közben még a szabadsága sem járt le, a külföldi utazás idejére kiadták az útlevelet a személyi igazolvány fejében, amit hazajövet záros határidőn belül azonnal vissza kellett adni, mert az útlevél az állam tulajdona volt. Sokan nem kapták meg, főleg a megbízhatatlannak minősített értelmiségiek. Tipikus elutasítási eljárásnak számított az az indok, hogy az átfutási idő alatt letelt a munkahelye által a kérésben feltüntetett szabadsága, így okafogyottá vált a külföldi utazás. Írásban senkit nem értesítettek, csak személyesen érdeklődhettek a fogadónapokon, ha a hosszú sorban állás után sikerült bejutni a hivatalba. Az útlevélben feltüntették, hogy mikor hagyhatja el az országot, és meddig tartózkodhat külföldön, amit megszegni nem volt ajánlatos, mert esetleg soha többé nem kapott volna útlevelet. Általában maximum két hétre adták meg a kiutazási engedélyt. Ez az eljárás nagyon hasonlít a jelenlegi vízumhoz, de nem a befogadó ország döntötte el, hogy engedélyezi-e valakinek a beutazását, hanem a kibocsátó korlátozta erőteljesen a saját polgárait abban, hogy más világot is megismerjenek.

temre megengedték, hogy magyar nyelven és magyar nyelvből felvételizhesse- nek a magyar iskolák végzősei, igaz évente kérelmezni kellett, időnként aláírás- gyűjtés révén. Negatív hozadéka lett, hogy a magyarlakta járásokban a pártbi- zottságokba, vezető beosztásba a rendszer számára megbízható magyar embe- reket helyeztek, akiknek nem voltak igazán döntési lehetőségeik a kulcskérdé- sekben, a felettesek elvárásai szerint végrehajtották az utasításokat, időnként ők képviselték a magyar közvéleményt, általában akkor, ha a hatalmat kellett legitimizálni, olyan döntéseket is, amelyek a kisebbség számára hátrányosak vol- tak. Sokan közülük a megfelelési kényszer, a biztos pozíció érdekében még az elvárásokon felül is teljesítettek, kialakult bennük az önkorlátozás, ami számos esetben oda vezetett, hogy a kisebbségi közösség számára kínálkozó lehetősé- geket sem merték/akarták/tudták kihasználni, esetenként észre sem vették.

Az 1985-ös Gorbacsov által meghirdetett peresztrojka éveiben az egyetem magyar diákjai és végzősei, főleg a pedagógusok, az újságírók, az orvosok- akik a hetvenegyes Beadványnak is köszönhetően váltak diplomás értelmiségivé - érezte a lehetőséget, különböző önszerveződéseket hoztak létre, irodalmi, kulturális kö- rököt (Rákóczi-kör Munkácson, Drávai-kör Ungváron, Bartók-kör Nagyszőlő- sön, Mikes-kör Salánkon stb.). A havi rendszerességgel rendezvényeket szervező körök lehetőséget biztosítottak a találkozásra, a véleménycserére még akkor is, ha a titkosszolgálat rendszeresen jelen volt és megfigyelte a rendezvényt, amiről a résztvevők tudtak. A körök alapot szolgáltattak a valódi érdekvédelmi szervezet megalakításához. A Kárpát-medencében a kárpátaljai magyarok éltek először a lehetőséggel, hogy megragadva a kellő pillanatot 1989-ben megalakítsák a Kár- pátaljai Magyar Kulturális Szövetséget, a kárpátaljai magyarok érdekvédelmi szer- vezetét, amely az első perctől kezdve a politikai érdekvédelmet tartotta céljának, amely a magyar kultúra megőrzése érdekében tevékenykedik. A megalakulásakor látszott, hogy igen heterogén a szervezet, amelyben a korábban a hatalomba be- épült magyarok is részt vettek, sőt különböző pozíciókba választották be őket, azokat, akik korábban nem kompromittálták túlságosan magukat. A szervezetet már megalakulásakor igyekeztek megosztani, főleg a hatalom akkor még erős bá- zisa, a KGB. Megalakulásakor igyekeztek befolyásolni a szervezet függetlenségét, mert az első perctől kezdve ellenzékinek tekintették a KMKSZ-t. Ennek oka lehet az, hogy nem egyéni érdekeket képviseltek, mint korábban azok a magyar nemezetiségiek, akik beépültek a hatalomban, hanem a kárpátaljai magyarok kollektív érdekeit. Majd egy fél évbe telt, míg a szervezetet jogilag bejegyez- ték, legitimizálták. Az első programjában jórészt a Beadvány alaptézisei köszön- nek vissza. 1990-ben a KMKSZ választmánya már képviselőket indított a helyhatósági és országos választásokon, akik egyéni körzetek jelöltjei voltak. Az

ukrán parlamentbe nem sikerült képviselőt bejuttatni. Ennek érdekes oka volt. Valami oknál fogva Fodó Sándor nem vállalta vagy nem mertte vállalni a biztos befutó helynek számító Beregszász központú egyéni körzetben a jelölést és átengedte azt a hatalom magyarul beszélő pártjelöltjének, a Baktai Kísérleti Állomás elnökének, Sepa Vaszilnak, aki képviselő is lett, de utána hamar szembe fordult a körzet magyarjaival, és érdekeiket nem képviselte. A KMKSZ a területi tanácsba 29 képviselőt indított, ebből 11 jutott be: a Nagyszőlősi járásból: dr.Kovács Elemér, Milován Sándor, a Beregszászi járásból: Lőrinc Lajos, Tóth Mihály, Kovács Zoltán-Imre, Tuba Magdolna, a Munkácsiból: dr. Majoros István, Nagy Balázs, az Ungvári járásból: Orosz Ildikó, Székovszky Natália, Ungvárról: Dupka György. A választmányi ülésen képviselői frakciót szerveztek, elnöke Tóth Mihály lett. Az első tanácsi ülésen csatlakozott hozzájuk Aknaszlatináról Hubert Antal, a Beregszászi járásból Gerevics János és Bihari András. Utóbbi képviselők KMKSZ-tagok voltak, de nem annak színeiben indultak a választásokon. A hatalom és a KMKSZ, illetve a hatalomba beépült magyarok között hamarosan konfliktus alakult ki, ami egyébként a további politikai helyzetben minden alkalommal egyre élesebben kirajzolódik majd, így az első esetet ismertessük részletesebben. Amikor lehetőség nyílt arra, hogy a magyar képviselők közül valakit bejuttathatnak a tanács elnökségébe, a szünetben a magyar képviselők, akik hajlandóságot mutattak az együttműködésre úgy döntöttek, hogy Tóth Mihályt jelölik, aki ekkor a KMKSZ színeiben került a testületbe és a szervezet alelnöke volt. A korabeli sajtóból megtudhatjuk, hogy nemcsak a KMKSZ tagjaival egyezteték a kérdést, ott voltak mások is, és ott volt Székovszky Natália is, akit a szövetség indított a választásokon, és az Ungvári Járási Tanácsnál dolgozott. Curkó János is a tanács képviselője volt, aki abban az időben befolyásos megyei szintű vezető volt, de nem vállalt közösséget a magyar szervezettel, nem vett részt az egyeztetéseken, a teremben Székovszky Natália mellett ült. Az ülésen Curkó János azonnal a mikrofonhoz lépett, amikor napirendre került a jelölés, esélyt sem adva másnak, és Székovszky Natáliát jelölte a posztra, aki nem lépett vissza. A sajtó hasábjain mentegetőzött, hogy meglepődött, és tanácstalanságában nem tudta rászánni magát, hogy szót kérjen. Az abszolút többséget egyik képviselő sem szerezte meg (Móricz 1990). Ez a szituáció azért érdekes, mert iskolapéldája annak, hogy mi a különbség, ha szervezetet képvisel egy kárpátaljai kisebbségi, vagy ha saját maga érdekeit. Tóth Mihály ebben a szituációban a KMKSZ képviselője és meghatalmazott jelöltje volt, így a hatalomnak nem felelt meg, nem volt megbízható, mert egy szervezet delegálta, és döntéseiért beszámolóval tartozott a szervezet előtt, annak testületét informálja a döntésekről, belelát a döntési mechanizmusba.¹⁹

¹⁹ A következő választáskor már Tóth Mihály nem a KMKSZ szervezet képviselőjeként indul, hanem a szervezettel szemben, így ugynezt az embert már a hatalom támogatja, sőt mint egyént, aki ismert és a szervezet épített fel, használja fel a szervezettel szemben.

Székovszky Natália ugyan szintén a KMKSZ jelöltje volt, de a testület felhatalmazásával erre a posztra nem rendelkezett, a megye szemében megbízhatónak számított, lévén ők voltak a munkadói, így inkább tőlük függött, mint egy éppen létrejött, valós politikai és anyagi hatalommal nem rendelkező szervezettől. Megválasztása esetén jól lehetett volna azt kommunikálni, hogy van magyar az elnökségben, miért nem felel meg ez a KMKSZ-nek, nem mindegy, melyik magyart vonják be a döntéselőkészítésbe. Az egyéni függősége miatt nem lépett vissza Székovszky, mert valószínű, a választásokkor ugyan jói jött számára, hogy a KMKSZ támogatásával képviselő lehetett, az első konfliktushelyzetben a magyarságszervezet és közösségi érdekek iránti elkötelezettségét felülírta a pozíciójából fakadó vele szemben támasztott szerepelvárás, és e szerint cselekedett. A hatalom által egyénként a hatalomba emelt „statisztikai magyarok” ügghöz való hozzáállását is jól illusztrálja ez az eset. Akik nem a kollektív érdekképviselően keresztül lettek képviselők, azokat nem köt semmi felelősség, mert csak saját egyéni érdekeiket kell szem előtt tartani, ez felülír mindent, és a befogadott felsőbbrendűség érzésével képviseli azok érdekeit, akiktől a felhatalmazást kapta, vagyis azt a hatalmat, amely rátalált. A korabeli sajtóban ezt Curkó János az üggyel kapcsolatos megnyilvánulása jól illusztrálja: „...el lehetett volna kerülni a félreértést, ha engem is beavatnak a többiek a jelölés dolgába. Mivel én nem tudtam az ő egyezségükről, kötelességemnek éreztem, hogy javasoljak valakit. Székovszky Natáliát tapasztalt, megfontolt és rátermett vezetőnek ismertem meg, ezért gondoltam rá. Egyébként pedig sajnálom, hogy eddig nem találtuk meg a közös hangot a KMKSZ-es képviselőkkel. Az volt a benyomásom a tanácsülésen, hogy igyekeznek elszigetelődni a többiektől, nem keresik a kapcsolatokat. A szünetben senki sem jött oda hozzám, hogy mi legyen a folytatásban, tanácskozzuk meg a dolgokat...” Mint látjuk, egy olyan magát magyar nemzetiségűnek tartó ember, aki nem csatlakozott a magyar frakcióhoz, nem kereste a kapcsolatot a többi magyarral, nem egyezettett senkivel a magyar képviselők közül, fel sem merült benne, hogy egyeztessen a tanácson belül a magyarok többségét alkotó csoporttal, hanem elvárása, hogy vele, mint a hatalommal felruházott egyénnel a magyar „többség” keresse a kapcsolatot, miközben fenntartja magának azt a jogot, hogy nevében egyeztetés nélkül döntsön.

Az 1990-es választás még a Szovjetunióban zajlott, és erre az időszakra esett Ukrajna függetlenségének kikiáltása. A területi tanács kommunista többsége felismerve a lehetőséget, hogy hatalmukat konzerválják, a krími példát követve népszavazást írtak ki Kárpátalja státusával kapcsolatban, vagyis, hogy Ukrajnán belül autonóm területként ismerjék el Kárpátalját. A szavazólapok szövegének

jóváhagyásakor Kravcsuk akkori államelnök megjelent az ülésen és meggyőzte a testület többségét, hogy az autonómia szót cseréljék ki a „különleges státussal rendelkező adminisztratív egység” kifejezésre, azzal az indokkal, hogy a referendumot jóváhagyó kijeivi parlament többségét ne riassza el az állam egységét fenyegető autonómia kifejezés²⁰, és így könnyebben hozzájárul a testület a döntés jóváhagyásához. 1991. december 1-jén megtörtént anépszavazás, ahol a kárpátaljaiak majdnem teljeskörűen (90,2% szavazott igennel 83%-os részvétel mellett) kinyilvánították akarataikat a terület önállóságával kapcsolatban, de mikor a parlament elé került a kérdés, a testület azzal az indokkal utasította el, hogy az ukrán alkotmány olyan területi egységet, mint „különleges jogállással rendelkező adminisztratív egység” nem ismer, csak autonóm körzetet, területet, vagyis a referendum kérdését nem jól fogalmazták meg az előterjesztők, ezért nem hagyták jóvá. A kárpátaljai referendummal egy időben tartottak népszavazást a Beregszászi járásban a járás magyar autonóm státusával kapcsolatban, amit szintén kiemelkedően magas arányban megszavaztak a lakosok. Ez volt az első eset, amikor a beregszászi járási hivatal magyarjai a különállásukat demonstrálták a kárpátaljai magyarokkal szemben valószínűleg ugyanolyan megfontolásból, mint a megyei apparátus, a megszerzett pozícióik, hatalmuk konzerválása érdekében, amibe nem akarták, hogy a járáson kívül élő magyarok egy esetleges egységes területi autonómia esetén beleszóljanak. Az elkövetkező években minden választáskor fennállt a járás magyarul beszélő vezetése részéről megmutatkozó különállás, ami mindig abban nyilvánult meg, hogy a megyei magyarságot reprezentáló és képviselő, megyei összmagyarságban gondolkodó KMKSZ jelöltjével szemben saját jelöltet állítottak, vagy más párt által, általában a hatalmon lévők jelöltje mellett foglaltak állást, ezzel legitimizálva nem a magyarság, hanem az adott hatalmi pozícióban lévő pártot, magyar színre lépve azt, segítve az éppen aktuális hatalom támogatottságát az anyaország irányából, illetve a hatalmon lévő politikai erő hatalmának stabilizálását lokális, járási szinten. A hatalom megtartásának ezen technikája tipikus példája az évezredek óta az „oszd meg és uralkodj” elv, amely segíti a hatalmi pozícióban lévőket, hogy hatalmukat stabilizálják, mert a kisebbség megfogalmazott érdekeivel szemben mindig fel tudnak mutatni más megfogalmazott érdeket, ami számukra kényelmesebb, egybecseng saját érdekeikkel. Végeredményben számos esetben teljesíteni sem kell a felvetett problémákat azzal az indokkal, hogy a hatalom nem tudja eldönteni a valós igényeket, egyezzenek meg a kisebbségiek, és akkor majd teljesíti a kérést, ami persze lehetetlen, mert a megosztást maga gerjesztette és maga tartja fenn. Ezt a módszert a magyar állam hatalmi elitje is alkalmazza a kárpátaljai magyarokkal szemben, különösen azután, hogy a KMKSZ-nek sikerült önerőből parlamenti képviselőt bejuttatni Kijevbe és a megalakuláskor kitűzött célokból számos jelentős projektet megvalósítani, vagyis önálló erőt felmutatni, aminek a

²¹¹ Mintha az „autonómia” kifejezéstől, nem magától a kifejezést jelentő szerveződéstől féltették volna a honatyák az országot vagy inkább saját teljeskörű hatalmuk határát.

véleményével számolni kell.

Az egyik nagy vita és véleménybeli különbség, ami a megosztás eszköze lett az alakulás utáni rövid időn belül és végigkíséri a kárpátaljai magyarok politizálását, az az autonómia kérdése és vitája, így ez is iskolapéldának számít. Az autonómiatervezet körüli vita határozta meg a megalakulás első évét. Ezekkel szemben a Beregszászi járás a helyi magyar vezetők inspirációjára, akik saját lokális hatalmukat igyekeztek konzerválni a zavaros időkben, a járási KMKSZ szervezetének felhasználásával kezdeményezték a járási magyar autonómiát, a tömbmagyarság többi, egyébként többségi részének kirekesztésével járt volna. Ajárási autonómiával kapcsolatos ellentmondásokat és egyúttal a továbbiakban meglévő minden konfliktus lényegi problémáját jól illusztrálja az első megosztó törekvés értékelése, amelyet a Munkácsi Középszintű KMKSZ szervezet akkori elnökének, dr. Balog Gézának a *Kárpátaljában* megjelent írásában olvashatunk: „A választás előtti kampány idején talán nem hangzott el egy kortesbeszéd sem, mely nem festette meg a Magyar Autonóm Körzet megalakításának képét, mint a Kárpátalján élő magyar nemzeti kisebbség egyetlen lehetőségét, hogy megtarthassa nyelvét, identitását. Hideg zuhanyként hatott rám Dalmay Árpádnak a *Kárpáti Igaz Szóban* közölt nyilatkozata, melyben „közbülső lépésnek” nevezi a járás megalakítását jól ápolt szöveg kíséretében. Acél egyszerű: befolyásolni a közvéleményt, az emberek tudatába rögzíteni azt, hogy ez lenne az első lépés a MAK megalakítása felé vezető úton. Aboradás szele ütött meg a lazán kábító szöveget olvasva. Ismerve a szocialista rendszer gyakorlatát, csak annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy ez a középső lépés lenne egyben az utolsó is ebben az irányban, ez nem más, mint politikai naivság. Egyetlen megfogható, a nemzeti nyelv jogosságát, a nemzeti létet biztosító történelmi küldetésű konkrétum csak a Magyar Autonóm Körzet megalakítása lehet. A nemzetiségi járás csak egy színes, esetleg nemzeti színű szalagokkal díszített kirakat lenne, álcázva az üres polcokat. Ezt nem lehet másképp nevezni, mint politikai csőlátásna. A nemzetiségi járás megalakítása egy kárpátaljai Trianonhoz vezetne az összes tragikus következményével. Nem lehet megengedni, hogy hideg fejjel, számító módon játszanak a magyar kisebbség jövőjével. Tisztán húzzuk meg a határvonalat jogos nemzeti érdekeink védelme és ködös elképzelések között. Nem adhatjuk el a MAK megalakításának nagyszerű eszméjét rövid távú, propagandisztikus előnyökért, mert az itt élő magyarság céljai ettől messzebbre mutatnak. Mi otthon akarjuk érezni magunkat szülőföldünkön. A nemzetiségi járás illúzió, rózsaszínű felső, melyet elfúj az első erősebb keleti szél. A mi vágyunk a nemzeti lét biztosításának a vágya, hogy magyarnak lenni ne jelenthessen egyet a kiszolgáltatottság-

gal, amit csak a MAK kivívása biztosítana. A nemzetiségi járás elképzelése mindössze egy Potemkin-falu, amely hamis csillogásával hivatott elterelni a figyelmet az áhított célról. Ne dőljünk be az új idők trubadúrjainak, akik új húrokat pengetnek a nemzetiségi politika hárfáján. Mi erkölcsileg elveszünk, ha az ezerszer átvert, ezerszer megalázott magyar nemzeti kisebbség csalódik bennünk. Ez a koncepció nem más, mint egy álcázott trójai faló, melynek segítségével akaiják megíúsítani a MAK megalakításának tervét.” (Balog 1990)

Ez volt az első eset, amely a kárpátaljai magyarság belső törésvonalát megmutatta, amely nem a magyarok között, hanem magyar közösség és a magyarságot felhasználó érdekcsoportok között megmutatkozott.

Ukrajna függetlenné válása után a nemzetiségi kérdés már nem számít tabunak, és a deklarációk szintjén, miután még az ukránok is érdekeltek voltak az új államformáció melletti kiállásra megnyerni a kisebbségeket, megalkották azokat a törvényeket, melyek a kisebbségek helyzetét szabályozzák, legalábbis elméleti síkon. Tekintsük át ezeket.

1991- ben országos alapítványt hoztak létre az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségekért. Az alapítványt azonban Leonyid Kucsma elnök 1996-ban megszüntette.

1992- ben állították fel a Nemzetiségi, Migrációs és Vallásügyi Minisztériumot, amely közvetlen hatáskörébe vonta az országban élő nemzetiségek ügyeivel való foglalkozást. A minisztériumot Kucsma köztársasági elnök 1996-ban főosztállyá fokozta le.

Az Ukrán Parlamenten belül működik a nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó parlamenti bizottság. A kárpátaljai megyei tanácson belül jött létre 1992-ben a Nemzetiségi Főosztály.

Az ukrainai magyarság és a Magyarországon élő ukránok érdekeit hivatott képviselni és a két ország kormányai felé közvetíteni a javaslattevési joggal rendelkező, általában félévente ülésező Ukrán-Magyar Államközi Vegyes Bizottság, amelynek üléseire rendszerint a kisebbségi érdekvédelmi szervezetek vezetői, képviselői is meghívást kapnak.

Jelenleg Ukrajnában a kisebbségek jogállását a következő érvényben lévő dokumentumok határozzák meg: *Ukrajna Alkotmánya* (1996), *Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata* (1991), *Ukrajna törvénye a nemzetiségi kisebbségekről* (1992), illetve számos rendelet. Konkrétan a magyar közösség helyzetére vonatkozó tételket az Ukrajna és Magyarország között létrejött államközi szerződések (pl. *Szerződés a jószomszédság és az együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között*, 1991; *Nyilatkozat a*

Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén, 1991) és az ukrán-magyar államközi vegyes bizottság ajánlásai tartalmazznak.

Az ukrán alkotmány következő tételei érintik a nemzeti kisebbségek jogállásának kérdését: a 11., 24. és 92. cikkely. A 11. cikkely szerint az állam biztosítja „Ukrajna valamennyi őslakos népe és nemzeti kisebbsége etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sajátosságainak fejlődését” (*Ukrajna Alkotmánya*, 6. old.). A 24. cikkely tiltja a faji, etnikai, nemzetiségi, nyelvi stb. alapon történő megkülönböztetést. A szöveg megfogalmazása szerint a pozitív diszkrimináció elve sem alkalmazható: „Fajra, a bőr színére, politikai, vallási és egyéb meggyőződésre, nemre, etnikai és szociális származásra, vagyoni helyzetre, lakhelyre, nyelvi és más ismérvekre való tekintettel nem lehetnek *kiváltságok és korlátozások*” (uo. 12. o.). A 92. cikkely úgy rendelkezik, hogy Ukrajnában kizárólag a törvények határozzák meg többek között az őslakos népek és nemzeti kisebbségek jogait.

Ukrajna nemzetiségi jogainak nyilatkozata 1. cikkelyében egyenlő jogokat biztosít a nemzetiségek számára, és tiltja a nemzetiségi jegyek alapján történő megkülönböztetést. A 2.-ban az állam magára vállalja a nemzetiségi kisebbségek nyelvének és kultúrájának fejlesztéséhez szükséges körülmények megteremtését. A 4. cikk engedélyezi a nemzeti szimbólumok használatát.

Ukrajna nemzetiségi törvénye deklarálja, hogy az emberi jogok és a nemzetiségijogok elválaszthatatlan fogalmak. A törvény 1. cikkelye egyenlőnek ismeri el az állampolgárokat nemzetiségüktől függetlenül, a nemzeti kisebbségekhez tartozó egyének jogait az általánosan elismert emberi jogok részének tekinti. A 3. cikkely pedig értelmezi, kit tekint a törvény a nemzeti kisebbséghez tartozónak: „A nemzeti kisebbségekhez Ukrajna azon állampolgárai tartoznak, akik nem ukrán nemzetiségűek, s kinyilvánítják nemzeti öntudatukat és egységüket”. A 11. cikkely pedig lehetővé teszi az állampolgárok számára a nemzetiség szabad megválasztását vagy visszaállítását. Továbbá tiltja a törvény a nemzetiségi alapú diszkriminációt (18. cikkely), biztosítja a nemzetiségi szervezetek számára a képviselőjelöltek állításának jogát (14. cikk), valamint leszögezi, hogy az állami költségvetésben külön összegeket irányoznak elő a nemzeti kisebbségek fejlesztésére (16. cikkely).

Az Ukrajnában élő magyarok helyzetére vonatkozik az USZSZK és a Magyar Köztársaság nyilatkozata a nemzeti kisebbségek jogainak biztosításáról, amelyet a két ország külügyminiszterei 1991. május 31 -én írtak alá. A Nyilatkozat 10. pontja szerint: „A Felek egyetértettek abban, hogy biztosítják az ahhoz szükséges lehetőségeket, hogy a nemzeti kisebbségek tanulják anyanyelvüket és anyanyelvükön tanuljanak az oktatás minden szintjén. Az ezzel összefüggésben felmerülő gyakorlati kérdéseket a szükségleteknek megfele-

lően és a Felek lehetőségeivel és hatályos jogszabályaival összhangban a jelen nyilatkozat 16. pontja alapján felállítandó vegyes bizottság keretében oldják meg. A Felek lehetőséget teremtenek a másik fél területén élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek arra, hogy saját felsőoktatási intézményükben tanulhassanak, továbbképzésen vegyenek részt, s szakértők cseréjére kerüljön sor az oktatás és kultúra területén. Saját oktatási intézményeikben elősegítik a nemzeti kisebbségek történelmének és kultúrájának megismertetését.”

Az 1991 -ben aláírt ukrán-magyar államközi alapszerződésben egyetlen cikk foglalkozik közvetlenül a kisebbségekkel, nevezetesen a 17. A szerződő felek pontosan meg nem nevezett nemzetközi dokumentumokra utalva kimondják a nemzeti kisebbségek etnikai, nyelvi és vallási identitása védelmének szükségességét. Utalást tartalmaz továbbá a szöveg a két állam által korábban aláírt *Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán SZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén* c. dokumentumra. A szerződésben 4 pont közvetve érinti a kisebbségeket, ezek a határmenti együttműködésről, az állampolgárok és szervezetek kapcsolatainak bővítéséről, a kulturális együttműködésről szólnak (vö. *Kárpátaljai Szemle* 1995/8-9.).

Az alapszerződésben hivatkozott Nyilatkozat abevezető részben elismeri, hogy Ukrajna és Magyarország területén nemzeti kisebbségek élnek, elismeri azok jogait egyéni és közösségi szinten egyaránt, és a nemzetiségi jogokat az emberi jogok részének tekinti. A dokumentum államalkotó elemként említi a nemzetiségi kisebbségeket (1. cikkely). Tiszteletben tartja a nemzetiség vállalását és megválasztását (2. cikk). Az aláíró felek vállalják a szöveg megfogalmazása szerint, hogy ösztönzik a nemzeti kisebbségek számára olyan státus megteremtését, amely biztosítja a jogot a közügyekben való hatékony részvételre (5. cikkely). A felek vállalják, hogy nem törekednek a nemzeti kisebbségek asszimilálására, megteremtik a feltételeket a kisebbségek identitásának megőrzéséhez.

A fent nevezett, 1991 óta elfogadott dokumentumok mellett továbbra is érvényben van azonban a Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságai I. kongresszusán 1944. november 26-án elfogadott 52. számú határozat, amely a magyarok kollektív bűnösségét deklarálja, kimondva, hogy a magyarok és a németek az ukrán nép örök ellenségei. A dokumentum hatályon kívül helyezését már 1971-ben és 1972-ben is kérte a szovjet vezetéshez eljuttatott Beadványaiban a kárpátaljai magyar értelmiségiek egy csoportja (vö. I. és II. Beadvány), ám a dokumentumok szerkesztőit felelősségre vonták, s a határozat máig hatályban van. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség is többször kérte a határozat érvénytelenítését, ám a hatóságok nem tettek erre vonatkozó lépéseket, tehát a fentebb említett dokumentumok ellenére Ukrajnában a magyarság elvileg

továbbra is az ukrán nép ellensége, kollektíve bűnös nép. A mai napig nem rehabilitálták azokat, akiket magyar állampolgárként, civilként háromnapos jóvátételi és helyreállítási munkára, ahogy a nép körében elterjedt, „malenykij robotra” hívtak be 1944 novemberének végén, majd előbb a szolyvai gyűjtőtáborba, és onnét a Gulag táborába kerültek. Sokan soha nem tértek haza, s akik több év lágermunka után hazajöttek, életük végéig negatív megkülönböztetésben részesültek börtönviselt múltjuk miatt. 2007-ben a Kárpátaljai Területi Tanács a KMKSZ beadványa alapján helyi szinten rehabilitálta a „malenykij robot” áldozatait és kilátásba helyezte, hogy a következő évben egyszeri segélyben részesíti a túlélőket, az állami rehabilitáció elmaradt.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a nevezett dokumentumok elismerik az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek létét, a kisebbségi jogokat az emberi jogok részének tekintik, a nemzetiségeket államalkotó elemnek tekintik, tiltják a nemzetiségi alapú diszkriminációt; egy dokumentum (a Magyarország és Ukrajna által aláírt Nyilatkozat) nemcsak az egyéni, hanem a kollektív nemzetiségi jogokat is említi, gyakorlatban viszont különösen az 1996-ban elfogadott új alkotmány után, amely már egységes monolit nemzetállamnak tartja az új politikai formációt. A kisebbségi jogok szűkítését érzékelheti a közösség azáltal például, hogy számos állami szintű intézményt lefokoznak, illetve a törvényadta kötelezettségeket nem teljesítik, nem hajtják végre. Az érdekképviselő és az érdekarikuláció a kisebbségek szempontjából nagyon fontos terület, ha a kisebbség kollektív jogait szeretné gyakorolni, illetve számos egyéni jog kisebbségi helyzetben csak akkor gyakorolható, ha az kollektív jogként biztosított, ezért a továbbiakban vizsgáljuk meg a kárpátaljai magyarok szervezeteinek tevékenységét, amelyből kirajzolódik a kárpátaljai magyarok politikai érdekarikulációja és érdekvényesítési potenciája, politikai helyzete.

Kárpátalján a nemzetiségek számára állami szinten 1999 októberében²¹ a megyei adminisztráció és a megyei tanács létrehozta Ungváron a Kárpátaljai Nemzetiségi Kisebbségek Központját. A központ nyilvántartja a területi bejegyzésű kisebbségi szervezeteket, feladata a kulturális kapcsolatok ápolása, megrendezi a kárpátaljai kisebbségek folklórfesztiválját, irodát biztosítanak azon kisebbségi szervezeteknek, melyek nem rendelkeznek saját tulajdonú irodával. A területen a 2006-os állapotok szerint 51 nemzetiségi-kisebbségi szervezet rendelkezik megyei szintű jogi státussal, az UMDSZ országos bejegyzésű. Az 51 szervezet közül 11 magyar, 15 roma, 4 szlovák, 3 orosz, 5 ruszin, 4 román, 2 német, 2 zsidó, 1 lengyel, 1 örmény, 1 belarusz, 1 azeri, 1 pedig görög.

²¹ Olyan politikai konstelláció volt Magyarországon és Kárpátalján, amely a kisebbségi kollektív jogokat szorgalmazta, és így megfelelő erőt tudott felmutatni.

Tekintsük át a fontosabb magyar szervezetek tevékenységét különös tekintettel az érdeartikuláció, érdekérvényesítés terén elért eredményeikre.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség

1989. január 21 -én az ukrán nyelv megőrzése és védelme érdekében megalakult az ukrán Sevcsenko Anyanyelvi Társaság. Az alakuló ülésen jelen volt Fodó Sándor, és néhány magyar értelmiségi, akik felismerték a történelmi pillanat adta lehetőséget, és hozzáálltak egy magyar szervezet alapszabályának kidolgozásához, megalakításához. A kezdeményező csoport tagjai voltak: Balla László, Debreceni Mihály, Dupka György, Fodó Sándor, Gazda Albert, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Túróczy István, Varga Béla, Zselicki József. Az alakuló ülésre 1989. február 26-án került sor Ungváron az akkori Tudományos Ismeretterjesztő Társaság mintegy 300 férőhelyes nagytermében, ahova több mint 500-an zsúfolódtak be, a folyosón is álltak. Először érezték magukat közösségnek a jelenlévők. Az ismerősök egymást értesítették az eseményről, mert az egyetlen magyar lap, a *Kárpáti Igaz Szó*, a megyei kommunista párt lapja erről nem tudósított, annak ellenére, hogy főszerkesztője Balla László volt, aki a korabeli tudósítások szerint a szervezőbizottság tagja volt. Nagy hőstettnek könyvelték el az újság fiatal újságírói, hogy sikerült elérniük, hogy a gyűlés előtti szombati számba a részvénytílvánítások sorában kis betűkkel elrejtettek egy értesítést az alakulásról. Az elnökségben főleg olyan személyek ültek, akik az akkori hatalom magyar képviselői voltak. Az alakuló gyűlés kora délutánig tartott, és a beavottakon kívül a jelenlévők nagy része nem értette a teremben zajló események okozati történéseinek nagy részét, sőt jelentőségét sem. A folyosói beszélgetésekből megtudhatták, hogy a betérjesztett szabályzat mellett, amely egy önálló magyar érdekvédelmi szervezet megalakítását vázolta, a hatalom alternatív változatokat is előkészített, hogy adandó alkalom esetén betérjeszthesse. Ilyen alternatív javaslat volt, hogy a magyarok csatlakozzanak a Sevcsenko-társasághoz, mert a szovjet rendszerben közősek a problémák, így hatékonyabban cselekedhetnénk, vagy legyen a szervezet az ukrán-magyar baráti társaság része. A szervezet elnökének a tisztségére is több jelölt volt, legalábbis történtek próbálkozások arra, hogy Fodó Sándor helyett más válasszon a testület. Annak ellenére, hogy a jelenlévők nagy része számos eltérítési manővert észre sem vett, nem volt tisztában ezekkel a háttéreseeményekkel, a betérjesztett alapszabályt fogadták el. Olyan önálló szervezetet hoztak létre, amely a magyarok kulturális és egyúttal érdekvédelmi szövetsége, és elnöknek Fodó Sándort választották. Ekkor jött létre a kárpátaljai magyarság első átfogó nemzetiségi szervezete *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség* (KMKSZ) néven (lásd *Tíz év a kárpátaljai magyarság szolgálatában* című kiadványt, 1999).

A KMKSZ kulturális szervezetként indult, legalábbis a hivatalos dokumen-

tumok szerint, ám kezdettől fogva politikai-érdekvédelmi szerepet is vállalt. Megalakulása után röviddel jelentős politikai tényezővé vált Kárpátalja életében. 1989-1992 között a szervezet összeállította a „málenyikij robot”-ra elhurcoltak névsorát településenként, és minden településen közadakozásból (minden magyarországi támogatás nélkül) emlékművet állítottak nekik. A szervezet 1989 márciusi első választmányi ülésén 7 tagú elnökséget hozott létre: Fodó Sándor elnök, Móricz Kálmán alelnök, Dupka György felelős titkár, Túróczy István gazdasági felelős, Dalmay Árpád elnökségi tag, Gulácsy Géza elnökségi tag, Szöllősy Tibor elnökségi tag. Munkabizottságokat is alapítottak az alapszabályból fakadó tevékenységi területek szerint, melyek arra lettek volna hivatottak, hogy a célokat realizálják. A KMKSZ tevékenységét az elmúlt tizenöt évben a politikai érdekartikuláció és érdekképviselés, és a kulturális értékek ápolása, megőrzése jellemezte, melyből a nagyobb súlyt az érdekvédelem jelentette.

A Szövetségben belül létrehozott munkacsoportok nem egyforma intenzitással és feladatkörrel működtek. Az oktatási bizottság, melynek első elnöke Szabó Árpád nagyberegai tanár volt, a megalakulása után felmérte, hogy ezen a területen van a legtöbb megoldatlan probléma és a bizottság tagja azok megoldásával, intézményesített háttér nélkül nem fognak megbirkózni. Így kezdeményezték egy önálló jogi személyiség, egyesület megalakítását, amely kimondottan a kárpátaljai magyar oktatás szakmai, szakmapolitikai kérdéseivel fog foglalkozni (ebből a munkacsoportból alakult a KMPSZ, melynek tevékenységét a továbbiakban részletesen ismertetjük).

1992-ig az KMKSZ az első közgyűlésen 1990-ben elfogadott alapszabály szerint az elnökség 13 tagúra bővült. Megalakultak a középszintű szervezetek és elnökeik helyet kaptak az elnökségben. Az elnökség tagjai: Fodó Sándor (elnök), Tóth Mihály (alelnök), Dupka György (felelős titkár), Túróczy István (gazdasági felelős), Kovács Miklós (elnökségi tag), Móricz Kálmán (elnökségi tag), Balogh Géza (Munkácsi Középszintű Szervezet), Dalmay Árpád (Beregszászi Középszintű Szervezet), Kiszely Tihamér (Ungvári Városi Középszintű Szervezet), Kovács Elemér (Nagyszőlősi Járási Szervezet), Milován Andrea (egyetemi szervezet)²², ifj. Sári József (Felső-Tisza-vidéki Középszintű Szervezet), Zselicki József (Ungvári Járási Középszintű Szervezet).

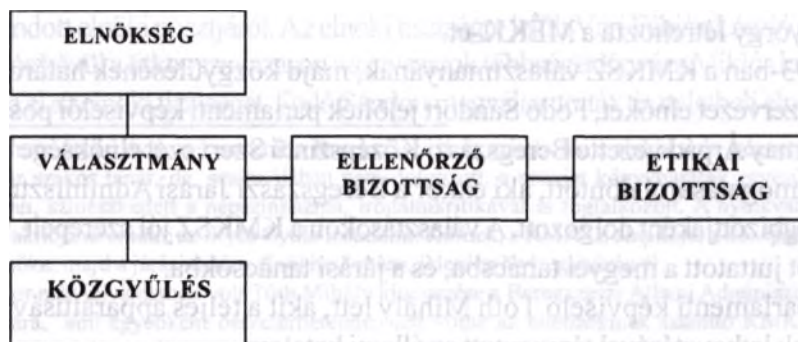
Az 1992. március 7-én megtartott III. közgyűlésen éles vitát váltottak ki a szervezet működésével kapcsolatos kritikák. Elhangzott többek között, hogy az elnökségnek nem is állnak rendelkezésére pontos adatok a helyi szervezetekre vonatkozóan, mivel azok fegyelmetlenül tesznek eleget elszámolási és tájékoztatói kötelezettségeiknek, hogy a szervezetben nagy a tagság lemorzsolódása, mintegy 10 ezer fővel lett kevesebb a tagok szám, tendencia a tagság előregedése, a nyugdíjasok aránya megközelíti a 40 százalékot. (Móricz 1992).

²² Később helyette Zubánics László, majd 1990 novemberétől a KMISZ képviselőjében Kerekes-Nagy Gáspár, megfigyelői státusban.

A közgyűlés három évi munka után elfogadta a programját, majd a módosított alapszabályt. Az új alapszabály lényege az volt, hogy az elnökség tagjait alkossák a régiókban megválasztott középszintű elnökök, és a közgyűlés hatáskörébe tartozzék az elnök, illetve az alelnökök megválasztása a korábbi gyakorlattal ellentétben, amikor a közgyűlés résztvevői a helyszínen jelölték és választották meg az elnökség tagjait. Másik fontos módosítás szerint a szövetség döntéshozó és végrehajtó testületét szétválasztották. Adöntéshozó szerv lett az elnökség. A végrehajtó testületet a politikai titkár, a kulturális titkár, a gazdasági titkár, a médiafelelős és az irodavezető alkotta. A szakbizottságokat is feloszlatták, szerepüket tanácsadók vették át, akik szükség esetén szakértői csoportot hozhattak létre. Az oktatási kérdésekben a mindenkori tanácsadó a KMPSZ elnöksége. Ezt a két szervezet szerződésben is rögzítette. A szabályzat kimondta, hogy a Szövetségnek saját sajtóorgánuma van, amelynek munkáját a médiafelelős irányítja. Fodó Sándort újraválasztották, majd javaslatot tett az alelnökökre. Fodó Sándor Tóth Mihályt és Milován Sándort jelölte alelnöknek. Túróczy István Dupka Györgyöt javasolta. Mint azt a korabeli sajtóban olvashatjuk, Dupka György visszalépett ajelöléstől és bejelentette, hogy a jövőben nem kíván tisztséget vállalni a KMKSZ-ben, csak irodalommal akar foglalkozni. Tóth Mihály szintén nem vállalta a jelölést, Milován Sándort elsöprő többséggel választották alelnökké (Móricz 1992).

Az új struktúra az alulról jövő szerveződést biztosította azzal, hogy a járá-sokban megválasztott középszintű elnökök alkotják az elnökséget a korábbi gyakorlattól eltérően, amikor a közgyűlésen bemondásra javasoltak, és így általában a fővárosban, Ungváron élő értelmiségiekből, erőteljes személyi kapcsolatok befolyásolásának köszönhetően állt össze az elnökség, akik mivel a középszintek tag-ságával nem álltak közvetlen kapcsolatban, sokszor nem is érzékelték a helyi igényeket, hangulatot. Azóta a struktúra igazolta magát és napjainkban is ez a rendező elv. A közgyűlésen már csak a két alelnököt választják, akire a megválasztott elnök tesz javaslatot.

A KMKSZ testületi felépítése

A közgyűlést a KMKSZ elnökségéből kimaradt tagok nem saját háromévi tevékenységük kudarcának tekintették a számszerűen kimutatható bizalomvesztés ellenére, hanem az ellenük irányuló áskálódások eredményének. Az elnökségből kimaradt személyek (Dupka György és Túróczy István) és a hozzájuk kapcsolódó néhány választmányi tag 1992. május 10-én a Beregszászban tartott választmányi ülésen bejelentették a KMKSZ Demokratikus Platform Kezdeményező Csoportjának megalakulását. Az állásfoglalásukat röpiratként mindegyik választmányi tag megkapta, amelyben ugyanazt nyilatkozzák, hogy az nem irányul senki ellen, csupán a KMKSZ-mozgalom továbbélésének, megújulásának, megerősödésének, szervezeti élete belső tisztaságának ügyét szolgálja. A továbbiakban viszont a III. küldöttgyűlést bírálják, és az újonnan elfogadott alapszabályt, ami nem teszi lehetővé, hogy a középszintű elnökségi tagokon kívül másokat is beválasszanak a vezetésbe. Felsorolnak olyan elvárásokat a KMKSZ működésével kapcsolatban, amely éppen az alapszabály módosításának köszönhetően jött létre (iroda létrehozását, cselekvési programot). A nyilatkozat végén azonban előkerülnek a valódi okok, ami egyáltalán nem elvi jellegű, „fenntartva azt a jogot, hogy mindazok nevében, akik csatlakoznak az Állásfoglalásunkhoz, önálló pénzügy vitelt, gazdaságpolitikát, gazdasági tevékenységet folytassunk.” Az utolsó mondatban pedig egyenesen zsarolásnak ható követeléssel állnak elő: „Ha a KMKSZ jelenlegi elnöksége nem biztosít számunkra megfelelő munkafeltételeket a KMKSZ irodájában, önálló képviselőt szervezünk.” (Állásfoglalás 1992).

„A Platform tevékenysége túlnyomórészt a KMKSZ határozatainak és munkájának kritikájára összpontosult, s tagjai különállásukat nem egyszer használták fel arra, hogy kivonják magukat a szövetség által hozott határozatok alól... Mindenki arra számított, hogy az 1993. március 14-én Nagyszőlősen megrendezett IV. tisztújító közgyűlésen csap majd össze a két irányzat, de a Platform nem adott hangot kritikai észrevételeinek és számosan visszavonták a sajtóban megjelent KMKSZ-re és vezetésére sértő nyilatkozatait” - olvashatjuk -a KMKSZ fennállásának 10. évfordulójára kiadott könyvben. *{Tíz év a kárpát-aljai magyarság szolgálatában, 1999}*. A Platform életképtelenségét látva Dupka György létrehozta a MÉKK-et.

1993-ban a KMKSZ választmányának, majd közgyűlésének határozata szerint a szervezet elnökét, Fodó Sándort jelölték parlamenti képviselői posztra, míg a Dalmay Árpád vezette Beregszászi Középszintű Szervezet elnöksége Tóth Mihály támogatásáról döntött, aki ekkor a Beregszászi Járási Adminisztráció elnöki megbízottjaként dolgozott. A választásokon a KMKSZ jól szerepelt, több képviselőt juttatott a megyei tanácsba, és a járási tanácsokba.

A parlamenti képviselő Tóth Mihály lett, akit a teljes apparátusával és hatalmának latbavetésével támogatott az állami hatalom.

1994. augusztus 5-én a KMKSZ Beregszászi Középszintű Szervezetének bázisán Dalmay Árpád²³ vezetésével az elnöség létrehozta a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetséget, lényegében a KMKSZ-tagságot átviszi az új szervezetbe. A KMKSZ-ből történő kiválását jelenti be az Ungvári Városi Szervezet (Kiszely Tihamér), a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség (Vas István), a Técsői Magyar Kulturális Szövetség (Szöllősy Tibor). Akivált szervezetek és a MÉKK (Dupka György) 1994. augusztus 6-án létrehozzák a Kárpátalja Magyar Szervezetek Fórumát, mely a KMKSZ alternatív szervezeteként definiálta magát. A kivált szervezetek elnökei, akik átvitték a tagságot, mind a Tóth Mihályt pártoló vezetőkhez tartoztak, aki nem vállalta az új struktúrában az alelnöki posztot 1992-ben.²⁴

Érdekes egybeesés, hogy 1994. augusztus 8-án Tabajdi Csaba államtitkár a Határon Túli Magyarok Hivatalában fogadja a kárpátaljai szervezetek képviselőit. A szervezetek között vannak az előző napokban alakult szervezetek képviselői is, akik számára az államtitkár „grátisz” megelégedezést a bizalmat, hogy azokat bejegyeztetik és így helyet kapnak az éppen aznap bejelentett újrászervezett Illyés Közalapítvány támogatási mechanizmusaként létrehozott kárpátaljai alkuratóriumban, ahol így a KMKSZ-szel szemben többséget alkothattak a belőle kivált szervezetek képviselőivel együtt. Ez az első és a kárpátaljai magyar-magyar viszonyt a továbbiakban erőteljesen meghatározó momentum, ahol a magyar állam beavatkozását érzékelhetjük a kárpátaljai magyarság belső viszonyába és politizálásába, legalábbis erre utal az, hogy korábban, ha nem is értettek egyet mindenben a szervezeten belül a különböző irányzatok, addig, míg ígéretes anyaországi támogatás nem körvonalazódott, nem léptek ki. További kutatás tárgya lehet - ahogy majd időben távolodunk az eseményektől és egyre őszintébben nyilatkozhatnak az események aktorai, illetve hozzáférhetővé válnak a dokumentumok is és a levelezések - az, hogy a szervezeti kiválásban minek volt nagyobb súlya: a kárpátaljai kezdeményezésnek vagy az anyaországiakénak. A döntő momentum a KMKSZ-en belüli feszültség vagy az, hogy az anyaországi új politikai kurzus nem tudta elfogadni a kárpátaljai magyarok belső döntését, a KMKSZ új vezetőit. A kiválás nem volt egyöntetű, így a KMKSZ Beregszászi Középszintű Szervezete továbbra is folytatta tevékenységét Vári Fábián László vezetésével.

1996-ban Nagyszőlősen tartott soros VII. tisztújító közgyűlésén Fodó Sándor lemondott elnöki posztjáról. Az elnöki tisztségre jelölt Vári Fábián László és Kovács Miklós közül a titkos szavazáson a szavazatok többségét Kovács Miklós kapta, azóta ő látja el az elnöki tisztséget. Fodó Sándort megválasztották tiszteletbeli elnöknek.

²³ Dalmay Árpád éveken keresztül a Beregszászi járás szimbolikus alakja volt, végzettsége szerint magyar szakos tanár, de szakmájában nem dolgozott, a szovjet könyvbarátok egyesületénél volt állásban, színészkedett a népszínháznál, irodalmkritikával is foglalkozott. A nyolcvanas években megalakítója és elnöke az Illyés Gyula Irodalmi Körnek, a KMKSZ alapítója, a középszintű szervezet elnöke, majd a járási tanács elnöke lett, jelenleg Nyíregyházán él.

²⁴ Ekkor már folyamatban volt Tóth Mihály kinevezése a Beregszászi Állami Adminisztráció elnöki posztjára, ami egyébként összeférhetetlen lett volna az ellenzékinek számító KMKSZ alelnöki poszttal, de a lemondásban biztosan személyes ellentétek is közrejátszhattak.

1998-ban a parlamenti választásokkor a KMKSZ Kovács Miklóst jelölte képviselőnek a magyar többségű, a Beregszászi, az Ungvári és a Nagyszőlősi járá-
sok főleg magyarul részét is magába foglaló egyéni választókerületben, amit meg-
nyert nagy arányban. A hatalom és a kivált szervezetek Tóth Mihályt, a Beregszászi
Adminisztráció elnökét támogatták, a teljes állami adminisztrációval²⁵ együtt, még a
központi választási bizottság is a járási adminisztráció épületében volt. Amagyar
állam ismét a KMKSZ-szel szemben foglalt állást, aminek immár nyíltan is hangot
adott. A KMKSZ kampányzáró közgyűlésén 1998. március 22-én a Határon Túli
Magyarok Hivatalának megbízott képviselője, Varga György köszöntő beszéd he-
lyett arra szólította fel a küldötteket, hogy ne Kovács Miklóst, hanem akkor már az
ukrán hatalmat képviselő magyart Tóth Mihályt támogassák. A példátlan felszólalás
olyan hangulatot teremtett, amely majdnem botrányba fulladt, s csak a gyűlést vezető
Brenzovics László higgadtságának köszönhetően sikerült lezárni a témát.²⁶ A választást
magas főlényel²⁷ Kovács Miklós nyerte, annak köszönhetően, hogy az
alpszervezeteken keresztül sikerült eljutni az emberekhez, jól felkészített, határozott
megfigyelők révén sikerült minimalizálni az egyébként az országban hallgatólagosan
elfogadott választási csalásokat, amikor sokak helyett a bizottság tagjai szavaznak,
vagyis nem a választók szavazata döntött, hanem azok akarata, akik számolják a
szavazatokat. A Kárpátaljai Területi Tanácsba kevesebben jutottak be, mint koráb-
ban. Képviselők lettek: Brenzovics László, Palkó László. A tanácsba még bekerül-
tek magyar nemezetiségűek, de azokat a hatalom támogatta és azok érdekeit szol-
gálták. A kevesebb mandátumszerzésnek több oka is van. Először is mindenki a
KMKSZ szervezetén belül arra koncentrált, hogy végre saját erejét megmutatva a
szervezet sikereket éljen el a parlamenti választásokon és a szervezet képviselője
legyen a honatya, ugyanis a választások előtti négy évben a média által az jutott el a
kárpátaljai magyarokhoz, hogy csak az egyetlen magyar honatya véleménye a fon-
tos, a közösség képviselőinek a véleménye nem mérvadó. Miután a helyhatósági
választások egyszerre zajlottak a parlamenti választásokkal, a szervezetnek nem volt
kellő ereje arra, hogy megfelelően kontrollálja ezen procedúrát is, ami ha egy terem-
ben is zajlott, de párhuzamosan, míg a KMKSZ minden szavazókörebe egy személyt
delegálhatott. Másik oka annak, hogy az előzőkhöz képest kevesebb magyar ke-
rült be a megyei tanácsba a választási rendszerben keresendő. A megyei tanácsba

²⁵ Adminisztráció - az ukrán „adminisztratívnyj reszursz” szóösszetétel rövidített formája, amely szó szerinti fordításban a hivatali erőforrást jelenti, vagyis a hatalmon lévők hatalmi pozíciójukból fakadóan céljuk érdekében felhasználják az apparátusban dolgozókat, beosztottaikat a választásokon.

²⁶ A magyar állam képviselője a hivatal véleményét tolmácsolva Kovács Miklóssal szemben azt a kifogást támasztotta, hogy nem kompromisszumképes és modorában sem tartják szalonképesnek, mindezt annak a szervezetnek a közgyűlésén, melynek akkor már az elnöke volt. Brenzovics László frappáns válaszában felhívta a magyar állami hivatal képviselőjének a figyelmét arra, hogy bármilyen is Kovács Miklós modora, még soha nem sértette meg az MSZP elnökét, Horn Gyulát az MSZP bármely rendezvényén azzal, hogy pufajkás volt, valamint más magyar politikai pártok elnökeit sem saját közgyűlésükön meghívott vendégként.

²⁷ Kovács Miklósról leadott szavazatok száma 35 170 volt, míg Tóth Mihály 21 737 szavazatot kapott.

járásonként egyéni jelöltként indulók egy listán szerepeltek, és minden választó polgár annyit jelölhetett, ahányat alkalmasnak tartott az adott poszt betöltésére, ami a kisebbségi jelölteket így hátrányba hozta, különösen azokban a járásokban, ahol arányuk csekély, valamint lehetőséget biztosított a rendszer a manipulálásra, mert a bizottságon múlt, hány strigulát fogadtak el. A magyarok nagy része, például nem értette meg, hogy ha azt szeretné, hogy saját képviselőt juttassanak a tanácsba, nem célszerű sok jelöltre szavazni, különösen nem olyanokra, akiket figyelmükbe a munkaadók ajánlottak, mert míg az ő szavazata beszámít annak a jelöltnek, akit nem szíve szerint, csak főnökei iránti tiszteletből, munkahelyét féltve vagy szolidaritásból, méltányossági alapon jelölt meg, addig az ő érdekeit képviselő és ellenzéki, magyar nacionalista (legalábbis a sajtó beállítása szerint) kmkszesre a többségiek nem szavaznak a kialakult szavazási szokások szerint Ennek eredményeként a magyar szavazatok beszámítottak a többségi jelöltek esetében, míg magyarokra a többségiek körében nem szavaztak, amit a választási eredmények alátámasztanak. Végeredményben magyar képviselőjelölteknek csak a Beregszászi járásban volt esélyük a bejutásra a megyei tanácsba.

Magyarországon is megváltozott a politikai kurzus, éppen az a párt, a Fidesz alakíthatott kormányt, melyet korábban teljesen esélytelennek tartottak, és amely kapcsolati rendszerében és politikai gondolkodásában a legközelebb állt a KMKSZ akkori vezetéséhez. A négy év eredményeként számos korábban megfogalmazott politikai törekvést sikerült realizálniuk.

A 2002-es választások idején a KMKSZ elnökének kihívója ismét a Beregszászi Járási Adminisztráció magyar nemzetiségű elnöke, Gajdos István lett, aki a szürke/fekete gazdaságból lépett színre járási képviselőként, ahol másodsorra sikerült „elérnie”, hogy megválasszák tanácselnöknek, majd ebből a posztból kinevezték elnöki megbízottnak, prefektusnak. Akkor éppen a legnagyobb politikai hatalommal rendelkező pártnak, az egyesített Szociáldemokrata Pártnak (SZDPU(e)) a tagja volt Gajdos, majd a Beregszászi Városi Szervezet elnöke lett és beválasztották a párt megyei elnökségébe. Apárt módszerei részben a kommunista diktatúra és részben az alvilág gyakorlatából táplálkoztak, vezettek a narancsos forradalomhoz²⁸. A hatalom felismerve, hogy a KMKSZ -szel szemben új személy kell, ezt Gajdosban találtam meg, akit hamar felépítettek, hiszen minden médiafelületet és hatalmi eszközt uraltak, anyagilag pedig a magánvállalkozók „önként” támogatták. A magyar nemzetiségű állami

²⁸ Miden állami alkalmazottól elvárták, hogy a párt feltétel nélküli támogatója legyen, hűségnyilatkozatot tegyen szükség esetén, a párt győzelme érdekében a lelkiismeretével esetleg a munkaköri beosztásával, hatáskörével ellentétes cselekedeteket hajtson végre. Minden pedagógust beléptettek a pártba, aki ezt nem tette, azt felettesei egyéni „beszélgetés” során győzték meg a párttagság szükségességéről. A vállalatokat az állami ellenőrző szervek, hivatalok, főleg az adóhatóság révén győzték meg, hogy erkölcsileg és anyagilag is támogassa a pártot. A munkahelyeken, ahol a dolgozók adatbázisa hozzáférhető volt, mindenkire kiállították a pártkönyvet, és hazaküldték postán. A helyzet kezdett az egypártrendszer irányába elmozdulni, ugyanis a hatalomba beépült párttagok hatalmukat teljes mértékben a párt céljainak, érdekeinek megvalósítására használták figyelmen kívül hagyva a törvényi, erkölcsi normákat.

alakalmazottak nagy része kötelességből, mint minden esetben a korábbi években a hatalom részéről támasztott szerepelvárásnak igyekeztek megfelelni, kiszolgálva minden velük szemben támasztott igényt. A kampányban minden ismert választástechnikai fogást felhasználtak, hogy a KMKSZ elnökével szemben minden áron győzelmet arassanak: megvesztegetések, megfélemlítés, olyan bizottságok összeállítása, amelyek garantálják a győzelmet, sztálini szokások szerint, hogy „nem az számít, hogyan szavaznak, hanem az, hogyan számlálják”; az egyházak adományokat kaptak, amit vasárnap kihirdettek a templomokban, név szerint kiemelve a képviselőjelöltet mint felajánlót, a választók szavazatainak megvásárlása, a roma lakosság nyilvántartásbeli hiányaiból fakadó többszöri szavaztatása, láncszavazás megszervezése, áljegyzőkönyvek összeállítása, amelyben az ellenfél választási szabálysértéseit rögzítik, lejárató kampány a média és szórólapok által. A legtöbb szavazatot azzal vesztette el Kovács Miklós, hogy indítottak a választásokon egy ugyanilyen nevű személyt, egy ál Kovács Miklóst, közben magyar szavazólapokat nem biztosítottak a választóknak²⁹, a kettő között érdembeli különbséget csak az tudott tenni, aki értette, hogy kinek a képviseletében indult. Az ukrán nyelvet nem ismerő, ukránul nem jól értő szavazókat ez megtévesztette. Apolitikai szintéren megjelenő új aktorok a 2006-os választásokkor 1000-2000 közötti szavazatot szereztek, míg a szintén új szereplőnek számító álkovács 7795 szavazatot kapott, ahogy *Beregszász* című lapban olvashattuk, „... ha nem segített volna a szavazatok elvonásával a farmer Kovács Mikola képviselőjelölt (az ál Kovács Miklós), már ünnepelhette volna jogos győzelmét az előbbi (mármint Kovács Miklós KMKSZ elnök) A farmer Kovács Mikola pedig vagy megtévesztés miatt, vagy tudatos megfontolásból 7795 voksot vont el tőle!” (Hanics 2002) A Gajdos-stáb abban az épületben működött, ahol a körzeti választási bizottság, ami egy demokráciában elképzelhetetlen. A teljes állami hatalom kiállt mellette és minden eszközt bevetettek a győzelem érdekében: „Ezúttal az USZDP(e) tömeges szavazói a falusi emberek voltak, ahol tevékeny agitációs munka folyt Gajdos István és az USZDP(e) mellett egyaránt. Közvetlenül a választások előtt példának okáért a 72. sz. választókerülethez tartozó némely községben megjelentek az erőgépek és gyorsan nekiláttak a földgázvezeték lefektetéséhez szükséges árkok kiásásának. De április 2-án a munkát már leállították. . . .” (Hanics 2002). A kampányban Gajdos mellett ismét felsorakoztak a magyarországi szocialisták. Kapolyi László és Gajdos István egyeztettek egy 140 millió USA-dolláros hőerőműprojekttel kapcsolatban, amit Déda mellett építettek volna és sok munkahelyet, valamint megbízható áramellátást ígértek a Beregszászi járásnak (*Beregi Hírlap*, 2002, 27-28. szám). A választást ennek ellenére, ha minimális szavazatkülönbséggel is, de Kovács Miklós nyerte. Ekkor a bizottsághoz bevettek három jegyzőkönyvet, amelyben ismeretlen személyek azt állították, hogy valaki beszaladt az urnazárás előtt és bedobott az urnába szavazólapokat. A jegyzőkönyvek sablon szerint íródtak, ami arra utal, hogy egy központban előre elkészített anyagról volt szó,

²⁹ A magyar szavazólapokon a KMKSZ elnöke, Kovács Miklós néven, míg az ál Kovács, Kovács Mikola néven szerepelt volna, lévén az ukrán nemzetiségű, illetve értelmezhető lett volna ki kinek a képviseletében indult a mandátumért azok számára is, akik nem értenek ukránul.

rAADÁSUL három olyan településen (DÉda, VÁri, Kaszony), ahol a korábbi választásokkor a KMKSZ mindig a legnagyobb arányban győzött. A bedobás egyébként elképzelhetetlen volt, mert ekkor tartották a helyhatósági választásokat és egy személy egyszerre öt hosszú, többször összehajtott szavazólapot kapott, amit nem hogy bedobni, de betuszkolni alig lehetett az urnába. A jegyzőkönyvek abszurditását a választási bizottság elfogadta és helybenhagyva Gajdost hozta ki győztesnek. A KMKSZ megfellebbezte a döntést, de helyben nem adtak igazat, a Legfelsőbb Bíróság addig nem döntött, míg Magyarországon ki nem hirdették a két hét eltolódással ebben az időben tartott parlamenti választások eredményét. Magyarországon az MSZP győzött, a bíróságon Gajdosnak adtak igazat. Az ukrán internetes újságok szerint a Központi Választási Bizottság tagjait az eredmény kihirdetése után Gajdos megjutalmazta. Akik aktívan támogatták szavazatukkal fejenként mintegy 10 000 USD-t kaptak, kivéve az elnököt, mert nem volt eléggé operatív és így sok pénzébe került, hogy az ügyet elsimítsa Kijevben. Az SZDPU(e)-nek egyébként is ez a választás több millió USD-be került, hogy feltölthesse sorait. Még nem tudni, hogy mibe került a Legfelsőbb Bíróság döntése (Kolyaka 2002). Kovács Miklós a strasbourgi bírósághoz fordult, ahol megalapozottnak tarthatták a kezdeményezést, mert megindították az eljárást, és 2006-ban kezdték el tárgyalni - döntés még nem született az ügyben. Az esetből arra is következtethetünk, hogy a kárpátaljai magyarság súlyát mindig az anyaország érdeklődése és súlya határozza meg.

A 2004-es államelnök-választáskor a belpolitikai helyzet az akkori állampárt diktatórikus vezetésének köszönhetően a narancsos forradalomba torkollott. A forradalomból a kárpátaljai magyarok sem maradtak/maradhettek ki, bár a kárpátaljai magyar lakosság zöme sokáig alig érzékelt valamit. A magyarok érthető okok miatt, főleg mert már megszokták, hogy problémáik orvoslásánál csak magukra számíthatnak, nem érdeklődnek az országos politika iránt. Másik oka annak, hogy lassan reagáltak az eseményekre, a kárpátaljai magyarok médiahasználatában rejlik. Nagy részük nem ismeri az államnyelvet, a magyarországi földi csatornákból tájékozódik, és főleg a regionális kérdések érdeklik. A magyarországi csatornák, különösen a kereskedelmi adók nem súlyának megfelelően kezelték ezt a kérdést, így információ hiányában, egyedüli forrásuk a helyi sajtó volt, amelyek közül az állami alapításúak, mint a *Kárpáti Igaz Szó*, *Beregi Hírlap*, *Ungvidéki Hírek*, *Nagyszőlős-vidéki Hírek* egyirányú tájékoztatást nyújtottak az olvasónak. A nem állami sajtóorgánumok mérsékelt hangon tudósítottak a kialakult légkör miatt attól tartva, hogy bevonják engedélyüket, mint ahogy ezt nem egy országos médiával megtették. A KMKSZ, mivel a választások egyik meghatározó szereplője (Janukovics, Jusczenko) sem keresete meg kérve a támogatást, hatalmi pozícióik pedig nagyon korlátozottak voltak, így olyan döntést hoztak, hogy nem mozgósítják a tagságot mindaddig, míg valamelyik oldal nem kezdeményez tár-

gyalást a szervezettel a támogatás ügyében. A választás második fordulójában a KMKSZ és a Nasa Ukrajina hivatalos megállapodást kötött, melynek értelmében meghatározott feltételek mellett a KMKSZ Juscsenkót támogatta, és megfordította az eredményt a magyarok lakta járásokban. Újra fellángolt az autonómia vita, amely a megállapodás egyik pontjaként szerepelt a Kovács-Juscsenko-megállapodásban. A tervezet arról szólt, hogy Ukrajna esetleges adminisztratív átalakításakor, ami a jövőben középtávon szerepel a tervekben, ügyeimbe veszi a kárpátaljai magyarok azon igényét, hogy a földrajzilag egy tömböt alkotó, de jelenleg különböző járások részét képező magyarlakta településeket egy közigazgatási egységbe szervezik, ez lenne majd a Tisza-melléki járás. A *Kárpáti Igaz Szóban*, egy teljes oldalon közölték az UMDSZ szakemberei (Kincs Gábor, Erdélyi Károly) ellenvéleményüket. Mikor az UMDSZ érzékelte, hogy a lakosságot ez a kérdés még mindig foglalkoztatta, két járásról is beszéltek, illetve felszólították a tervezet koncepciójának kidolgozóit, hogy adják azt át, majd ők megvalósítják, a KMKSZ-nek úgyszíntsenek szakemberei, ahogy ezt hangoztatni szokták, megfelelő „káderei”³⁰, míg a legnagyobb frakcióval a parlamentben majd támogatókra találunk (ebben az esetben már nem az SZDPU(e)-re, hanem a Régiók Pártját tekintették annak).

A forradalom után vagy eredményeként a parlament törvényt fogadott el a pártlistás választásokról, tehát megszüntették az egyéni képviseleti lehetőséget. A pártalapítás feltétele volt, hogy Ukrajna megyéinek több mint a felében hozzanak létre alapszervezetet. A KMKSZ-nek sikerült megalapítania a saját pártját és így indulhatott a választásokon. A 2006-os választások a kárpátaljai magyar közösség szempontjából nem hoztak előremutató eredményeket. A parlamentbe nem volt értelme képviselőt indítani, mert abejutási küszöböt jelentő 3%-ot elérni or-

¹⁰ A KMKSZ humán politikáját a magukat a szervezettel szemben meghatározó magyarok mindig kritizálták, mondván nem nevel ki utánpótlást és, ha egyszer lehetőség nyílna a magyar önkormányzatiságra, nem tudnák a helyeket betölteni, aminek ellentmond az, hogy a főiskolát megjanicsárképzőnek titulálták, mondván csak a KMKSZ-nek képez kádereket. A kritika abban a kérdésben helytálló, hogy a KMKSZ Ifjúsági Szervezete nem jelentette, de talán most sem jelenti a szervezet utánpótlását. Ennek az az oka, hogy a KMKSZ által helyzetbe hozott fiatalok, főleg azok, akik továbbtanulásuk, képzettségi szintjük növelése érdekében magyarországi ösztöndíjat kaptak, boldogulásukat ott találták meg (Pócs István, Kerekes Nagy Gáspár, Milován Andrea). Az önálló jogi státussal létrejött KMKSZ ISZ sem tekinthető a KMKSZ utópártjának, önálló politikát folytatnak, ami megtevesztő, de számos esetben nem hasznos a szervezet számára. A KMKSZ más pozícióba juttatott képviselőjével is hasonlóan járt, mint az ifikkel. Több esetben a választásokon a KMKSZ színeiben indított polgármesterek megválasztásuk után hamarosan a hatalom oldaláról annak véleményét hangoztatva kritizálták, szembefordultak az őket delegáló szervezettel, vagyis a hatalomnak velük szemben támasztott elvárásainak igyekeztek inkább megfelelni, mintsem kiállással az őket megválasztott közösség érdekeit képviselni. Sokan akkor tértek ismét vissza a KMKSZ-hez, miután elfogyott társadalmi megbecsültségük és nem választották újra őket. Puskár Árpád szürtei polgármester a kevesek egyike, aki következetesen a köz érdekeit képviseli és három cikluson keresztül újraválasztották.

szágos szinten a kárpátaljai magyaroknak nincs esélyük, figyelembe véve az eddigi választások eredményeit, mely alapján bizton állíthatjuk, hogy a többségi lakosság nem szavaz kisebbségi pártokra.

A 2006-os helyhatósági választásokon a helyzet nem változott a korábbi választásokhoz képest. Az anyaország hatalmon lévő bal-liberális vezetése erkölcsileg és anyagilag ismét a KMKSZ-szel szemben kampányolt. Anyagi támogatások révén, a különböző támogatások elosztásában (IKA, IHM, Kárpátalja Alap, HTMH, Szülőföldön Magyarul stb.) az UMDSZ szabad kezet kapott, amit felhasználta a kampányban. Az ukrainai hatalom, amely immár megváltozott, abban volt érdekelt, hogy regionális szinten egyik magyar párt se tudjon meghatározó tényezővé válni, így a korábbi választások alkalmával is használt technikákat vették be. A Beregszászi járásban például a választóközrzetekben majd egy órán keresztül, míg a KMKSZ észre nem vette és nem intézkedett, a bizottságok elnökei (akik egyébként többségükben magyar nemzetiségűek voltak) nem adták ki a bizottságoknak a helyhatósági listákat a legnagyobb magyarlakta településeken. Vagyis a lakosok megkapták a különböző szintű helyhatósági szavazólapokat, de nem írtak alá, hogy átvették azokat, így a szavazás eredményét abban az esetben, ha valamely magyar párt kiugróan teljesített volna, meg lehetett volna semmisíteni. A választásokon a magyarok jelentős része nem magyar pártokra szavazott. Ennek oka a gazdasági függés vagy közvetlenül, vagy közvetve úgy, hogy a magyar vállalkozók valamely ukrán párt érdekeltégi köréhez tartoznak és így tőlük elvárták, hogy az adott párt érdekében kampányoljanak, de voltak olyan pártok is, melyek saját helyhatósági listájukra befolyásos magyar jelölteket is felvettek, így szerevezve plusz szavazatokat.

A KMKSZ jól teljesített, az ukrán és anyaországi hatalmon lévő állami politika ellenszelében - bár a kampány idején Kovács Miklós elnök által hangoztatott, egyébként túlzó remények - az elsöprő győzelem elmaradt. A túlzott optimizmus vagy választási fogás, vagy idealista elvárás lehetett, ami a jövőben még kutatás témája lehet, illetve az elkövetkező választásokkor majd meglátjuk, milyen irányba mozdul el a kárpátaljai magyarság. Minden esetre a KMKSZ megkerülhetetlen politikai tényezővé vált az Ungvári, Nagyszőlősi járásokban, ahol koalíciót kötöttek a Nasa Ukrajnával és mindkét járásban a tanács alelnöki posztjára jelölhettek személyeket. A Nagyszőlősi járásban Barta József lett az alelnök, míg az Ungvári járásban Mackó István. Először fordult elő, hogy mindkét járásban, ahol a tanácsban mindig voltak magyar nemzetiségűek korábban is, de most először alakult, a KMKSZ megalakulása óta, hogy nem egyéneként, hanem magyar érdekképviselést felvállaló közösségként kellett velük egyezkedni. A Beregszászi járásban a

KMKSZ csekély többséggel³¹, de megnyerte a választást. A második helyen az UMDSZ végzett, így bármennyire durva is volt a kampány, a KMKSZ felajánlotta a koalíció lehetőségét, amit elutasítottak azzal, hogy az elnöki posztra jelölt személyével nem értenek egyet, miután még két személyt javasoltak, és azok sem feleltek meg az UMDSZ-nek, a KMKSZ más koalíciós tárgyalásokat kezdett (közben a suttogó propaganda, de az UMDSZ-sajtó is azt hangoztatta, hogy a KMKSZ-nek nincsenek „káderei”, akik betölthetnék a különböző posztokat, és így közülük kell ezekre személyeket választani). Ezután a KMKSZ koalícióra lépett a Nasa Ukrajina párttal. A tanácselnök Csizmár Béla, a KMKSZ jelöltje lett, az elnökhelyettest a Nasa Ukrajina javasolta Petruska István személyében, aki egyébként szintén magyar nemzetiségű. A többség létrejötte után az UMDSZ jobbnak látta csatlakozni ehhez a koalícióhoz és így a második elnöki posztra tehettek javaslatot. Ez a szituáció jól illusztrálja, hogy a két szervezet között a kibékülés nehezen elképzelhető, ugyanis az UMDSZ csak akkor hajlandó szóba állni, ha éppen alulmaradt. Más helyzetben a totális hatalomra törő erőpolitikát alkalmazza.

A forradalom a 2006-os választásokkal még nem ért véget, mert a parlamentben tovább folytatódott az az elvtelen szokás, hogy a pártlistán bejutott egyes képviselők átültek más pártok padsoraiba³³, ezért az államelnök feloszlatta a parlamentet és új választásokat írt ki, amelyet 2007 októberében tartottak. A választások kapcsán volt egy pillanat, amikor úgy tűnt, hogy a két rivális magyar párt, a KMKSZ és az UMDSZ megegyezhet. A megegyezés feltétele az volt, hogy létrehozzák a kárpátaljai egyeztető tanácsot, ha az UMDSZ támogatja a Nasa Ukrajina pártot, amely listájának 99. helyére felvette Kovács Miklóst, a KMKSZ elnökét. Az egyeztető tanács elvi kérdéseiben megegyeztek, a döntéseket a támogatásról a két párt testületének jóvá kellett hagyni. A KMKSZ választmánya ezt megszavazta. A választmányi ülés előtt a sajtóban megjelent, hogy a szocialista párt, ahogy annak elnöke, Moroz nyilatkozta a listát jóváhagyó közgyűlésen: „magyarországi testvérpártunk javaslatára 11. helyre felvette Tóth Mihályt”, aki ekkortájt a budapesti Ukrán Nagykövetség kereskedelmi attaséja volt (T. Nyikolajenko 2007). Az UMDSZ országos elnöksége a Nasa Ukrajina párt támogatása helyett a Szocialista Párt támogatása mellett döntött saját testületi ülésén. A választások eredményeként a szocialista párt nem került be a parlamentbe, a Nasa Ukrajina nem érte el azt az arányt, amely biztosította volna a KMKSZ elnökének a parlamenti képviselőségét. A kiegyezés nem történt meg.

³¹ A KMKSZ-nek a 90 tagú tanácsban, 27 mandátuma, az UMDSZ-nek 25, a Nasa Ukrajinának 13 (közülük 5 magyar nemzetiségű), a Régiók Pártjának 13 (közülük 7 magyar), a BJUT-nak 7 (közülük 1 magyar), a Vidrozsennya pártnak 5 (közülük 3 magyar) lett. Az utóbbi pártot vasutas pártnak is hívják, mert Kirpa, a forradalom után öngyilkosságot elkövetett közlekedési miniszter szervezete „szakmai alapon”: aki a vasúton dolgozott, és munkáját meg akarta tartani - belépett a pártba.

³³ Az elmúlt évtizedben nem egyszer az a párt alakíthatta a kormányt, amely csekély százalékot ért el a listás szavazáson, de aki pártosorát feltöltötte „idegen légiósokkal”, olyanokkal, akik más párt listáján jutottak be a parlamentbe vagy egyéni, független jelöltként.

Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség

1991. október 5-én a kárpátaljai magyarság országos szinten való megjelenítésének céljából hozta létre a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség a Lembergi (Lvivi), illetve a Kijevi Magyarok Szövetségével közösen az *Ukrajnai Magyarok Demokratikus Szövetségét (UMDSZ)*. A Kijevben tartott ülésen megválasztották tisztségviselőit: a szervezet elnöke Fodó Sándor (a KMKSZ elnöke) lett, a két társelnök: Vigh János (a MKE elnöke) és Ilku Marion József (az LMKSZ elnöke). Az UMDSZ első közgyűlését 1992. január 18-án tartotta, ahol főtitkárává a kijevi Vass Tibort választotta, aki a Szövetség Alapszabályát 1992. március 17-én jegyeztette be az Ukrán Igazságügyi Minisztériumban. Az Alapszabály újrajegyzésére 1993. március 9-én került sor.

Az UMDSZ-en belül hamar érdekellentétek merültek fel, ugyanis egészen más céljai vannak a kárpátaljai, egy tömbben élő magyarságnak (anyanyelvi iskolai és intézményhálózat, politikai érdekvédelem stb.), mint az ukrajnai nagyvárosokban szétszóródott néhány tucatnyi magyarnak (vasárnapi iskolák, anyanyelvi klubok), de a bejegyzett alapszabály szerint minden szervezet azonos szavazati joggal rendelkezett, minek eredményeként a tömbmagyarság érdekeit nem tudta megfelelően megjeleníteni a szervezeten belül.³³ A KMKSZ, miután nem tudta elfogadtatni a lélekszámarányos szavazati arányokra tett módosító indítványait, felfüggesztette tagságát az UMDSZ-ben. Az UMDSZ sokáig csak elméletben létezett, semmilyen tevékenységet nem folytatott, gyakorlati eredményeket sem politikai, sem kulturális téren nem sikerült elérnie.

1996. március 9-én Lembergben megtartották az UMDSZ Közgyűlését. A Szövetség Közgyűlését a MKE és az LMKSZ, az UMDSZ két alapító tagszervezetének elnökei hívták össze azzal a céllal, hogy az addig tapasztalt passzivitást félredobva az UMDSZ átszervezésének további kérdéseiről, valamint a Szövetség jövőbeni tevékenységéről határozzanak. Új tagszervezetek felvételének kérdésében is döntöttek: a Közgyűlés a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét, a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát egyhangú szavazással felvette az UMDSZ-be. A Szövetség Ungvárról Kijevbe tette át a székhelyét. Elnöke Tóth Mihály parlamenti képviselő lett, Vass Tibort ügyvezető elnökké választották. A korábbi három társelnök helyébe a Közgyűlés létrehozta a társelnökök tanácsát, melynek tagjai a tagszervezetek elnökei: Vigh János, Ilku Marion József (LMKSZ), Dalmay Árpád³³

³³ Az alapszabály döntési mechanizmusa szerint az ukrajnai magyarok 96%-át kitevő kárpátaljai magyarok képviselőjét felvállaló KMKSZ-nek is egy szavazata van, míg a kijevi magyarok képviselőjének, akik az ukrajnai magyarság 1-2%-át teszik ki, valamint a lembergi magyarok képviselőjének, ahol az összukrajnai magyarok szintén 1-2%-a él ugyanúgy 1-1 szavazattal bírnak döntés esetén, amit a KMKSZ kifogásolt.

(KMSZF), Dupka György (MÉKK) lettek. A döntés értelmében, a továbbiakban szövetségi fórumban minden tagszervezetet öt-öt személy képviselt. A Közgyűlésen munkabizottságot hoztak létre a belső működési szabályzat és a programtervezet kidolgozása céljából. A szövetségi fórum megbízta az ügyvezető elnököt, hogy kérje az UMDSZ felvételét a Magyarok Világszövetségébe. Az UMDSZ elnöke pedig megbízást kapott arra, hogy az UMDSZ-t képviselje Ukrajna törvényhozó és végrehajtó szervében, illetve az országos és a nemzetközi fórumokon (www.umdsz.uz.ua/start.html).

A legnagyobb magyarságszervezet ezen a fórumon nem vett részt, de a két törpeszervezet mindenben dönthetett és kibővítette a korábban a KMKSZ-ből kivált szervezetekkel testületét. A döntések arra engednek következtetni, hogy Tóth Mihály legitimitációja, valamint a KMKSZ alternatív szervezetének kiépítése érdekében aktivizálták a Szövetséget. Tóth Mihálynak³⁴ valószínű kellett egy magyarságozói, aki a Beregszászi Járási Adminisztráció elnökeként, tehát ukrán hivatalnokként Fodó Sándorral szemben nyert parlamenti képviselést, így nehéz volt a magyarság képviselőjeként elfogadtatni.

Lényeges határozatokat hozott a Kijevben 1996. június 8-án megtartott közgyűlés. Aközgyűlés tudomásul vette a KMKSZ elnökségének azon állásfoglalását, miszerint felfüggeszti tagságát az UMDSZ-ben és új tagokat vettek fel³⁵. Az UMDSZ tagszervezete lett az Ivano-Frankovszki Balaton Kulturális Egyesület, a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete (www.umdsz.uz.ua/start.html).

Az UMDSZ 1999. május 29-én Ungváron tartotta meg soros, tisztújító közgyűlését. A tagszervezetek küldöttei meghallgatták Tóth Mihály elnök, Vass Tibor ügyvezető elnök és Ádám Barnabás, az ellenőrző bizottság tagjának beszámolóját az 1996-1999-es időszakban kifejtett tevékenységéről. A közgyűlés döntött új tagszervezetek: a Krími Magyarok Petőfi Sándor Szövetsége, a Kárpátaljai Egészségügyi Dolgozók, a Kárpátaljai Magyar Gazdaszövetség, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége felvételéről; később a Magyar Iskolaigazgatók Fóruma is az UMDSZ tagja lett. Módosult a Szövetség struktúrája: elnökké Tóth Mihályt, ügyvezető elnökké Vass Tibort, regionális alelnökké (Kárpátalja) Zubánics Lászlót, regionális alelnökké (Kárpátokon túli régió) Ilku Marion Józsefet választották. Hét munkabizottságot hoztak létre: gazdasági: Dupka György, közművelő-

³⁴ Tóth Mihály kedvelt politikai személyiség volt a magyarországi politikai körökben, úgy Tabajdi Csaba (MSZP), a HTMH államtitkári rangban lévő meghatározó személye, mint Törzsök Erika (SZDSZ), a HTMH alelnöke, majd elnöke számára is. Miután megválasztották az UMDSZ elnökének és parlamenti képviselő lett, ő volt a magyarországi média által favorizált „egyetlen ukrainai magyar parlamenti képviselő”, akinek a véleményét mindig kikérték minden kárpátaljai magyarságot érintő kérdésben.

³⁵ Ettől kezdve a KMKSZ nem ismerte el az UMDSZ-t, mert nem az alapszabály szerint jártak el, ugyanis az előírta, hogy a határozatok csak a tagszervezetek konszenzusa esetén érvényesek.

dési: Horváth Sándor; önkormányzati-emberjogi: Tóth Mihály; külkapcsolatok: Vígh János; oktatási: Árpá Péter; társadalompolitikai: Kőszeghy Elemér; egészségügyi és ökológiai: dr. Szabó László (www.umdsz.uz.ua/start.html).

A 2002-es parlamenti választások után, ahol az UMDSZ Gajdos Istvánt az Egyesített Szocialista Párt tagját támogatta, akinek szintén az anyaország irányába legitimizálnia kellett magát, magyarság kérdésekben a választási kampányig nem nyilvánult meg.

2002. december 7-én az UMDSZ tisztújító közgyűlést tartott Ungváron - olvashatjuk a szervezet honlapján. A Fórumon Tóth Mihály elnök és Vass Tibor ügyvezető elnök tartott beszámolót, majd a jelenlévők meghallgatták Balla József, az ellenőrző bizottság tagjának beszámolóját. Az UMDSZ-közgyűlés elfogadta és megvitatta a tisztségviselők beszámolóját a 2001-2002-es időszakra. A jelenlévők ugyancsak meghallgatták az UMDSZ szervezeti reformját előkészítő bizottság jelentését Kőszeghy Elemér és Dupka György előadásában. A küldöttek a koncepciót megvittatták és alapelveként elfogadták. A közgyűlés munkabizottságot hozott létre az új alapszabály kidolgozására. Tagjai az elnök és az alelnökök, akik a dokumentum végleges megfogalmazásához szakembereket kérhetnek fel. Az új alapszabály elfogadása végett a közgyűlés megbízta az elnököt, hogy négy hónapon belül hívjon össze rendkívüli közgyűlést. Az UMDSZ-közgyűlés meghallgatta az elnök előterjesztését a belső működési szabályzat módosításáról is. A közgyűlés az alábbi módosításokat fogadta el: megszüntette az ügyvezető elnöki tisztséget, négy alelnöki tisztséget, állandó szakbizottságokat, ellenőrző és mandátumvizsgáló, valamint etikai és szabályzat-felügyelő bizottságot hozott létre. Ezt követően megválasztotta a tisztségviselőket (www.umdsz.uz.ua/start.html). Végeredményben a szervezet a KMKSZ-struktúrát követve egy tömegbázissal rendelkező szervezetté alakult, megszüntetve azt az anomáliát, amit a szervezet megalakulása óta a KMKSZ is kritizált.

Ezen a közgyűlésen, a sajtó híradásai szerint, Tóth Mihályt Gajdos István követte a bársonyszékben.³⁶ Négy alelnöke lett a Szövetségnek: Dupka György kulturális-szervezési, Kincs Gábor gazdasági, Kőszeghy Elemér politikai, Vass Tibor ügyvezetői. A Fórumon megválasztották az országos elnökség állandó szakbizottsága ideiglenes elnökeit is: Ilku Marion József (szórványgondozás), Árpá Péter (oktatási), Horváth Sándor (művelődési), Molnár Sándor (gazdasági), Dunda György (ifjúsági és sport), Nagy Béla (egyházi és szociális), dr. Ljah Erzsébet (egészségügyi és környezetvédelmi), Erdélyi Károly (önkormányzati), Zubánics László (kommunikációs), Ambrus Pál (etikai és szabályzat-felügyelő), Pirigy Béla (ellenőrző és mandátumvizsgáló).

Ettől az időponttól kezdve az UMDSZ egyet jelentett Gajdos Istvánnal, akinek minden köszönhető. A *Kárpáti Igaz Szó* t, a *Beregi Hírlapot* teljesen alárendelték az elnök népszerűsítésének. Gajdos volt az, aki minden számban vala-

³⁶ Választásról, választási eredményről nem tudósítanak az újságok, és a jelenlévők szerint Tóth Mihály átadta helyét Gajdosnak.

mely magyarlakta településen, ahol bevezették a gázt, azt átadta, és a híradások szerint csak neki köszönhetően. Arról szemérmesen nem írt a sajtó, hogy Kárpátalján már csak a magyar vidékeken nem volt kiépítve a gázvezeték, a többi helyeken még a szovjet rendszerben bevezették állami pénzen. A magyar területeken akkor kezdték a gázvezeték kiépítését, amikor már privatizálták az ágazatot, és így jószerevével a lakossággal fizettették meg akiépítését. Slágertéma volt azoknak a kisebbségvédelmi törvényeknek a benyújtása a parlamentbe, amelyekhez a kárpátaljai magyarok nagy reményeket fűztek (kisebbségi, elhurcoltak rehabilitálása, nyelvtörvény stb.), amelyet mintha Gajdos fedezett volna fel és eddig senki nem foglalkozott volna azakkal a kérdésekkel. A 2002-es kampányban arra fektették a hangsúlyt, hogy azért kellene rá szavazni, mert mint a többségi szociáldemokrata frakció tagja, ezeket a kérdéseket könnyen megoldja, a beterjesztett törvénytervezeteket megszavazza a parlamenti többséget alkotó USZDP(e) frakció. A törvénytervezetek közül egy sem lett realizálva, viszont visszalépések történtek például az iskolák névhasználatában (a pecsétekből a magyar neveket kitöröltették), ebben az időszakban fogadták el azt a rendeletet, amely eredményeként majdnem lehetetlen a magyarországi diplomákat honosítani, a parlament által még az előző ciklusban ratifikált nyelvi chartában a kisebbségi nyelvhasználatot 50%-os kisebbségi arányhoz kötötték stb.

2002-ben Magyarországon is olyan erők alakítottak kormányt, akiknek már korábban sem volt jó kapcsolatuk a KMKSZ-szel (*lásd az 1998-as nyílt beavatkozás a kárpátaljai választásokba Tóth Mihály oldalán*), így minden erővel segítették azt a folyamatot, hogy Gajdosból magyar legitim vezért építsenek utólagosan. Ennek eszköze volt az, hogy mindent, amit az előző választási ciklusban a KMKSZ elért, és önmagukat vele szemben maghatározó kárpátaljai magyar szervezetek elleneztek, átadják az UMDSZ kizárólagos kezelésébe: Illyés-alkuratórium, Státusirodák, magyar- és pedagógusigazolványok hitelesítése, oktatási-nevelési támogatás folyósítása. Az újonnan létrejött támogatási rendszerekben eleinte be sem voltak más szervezeteket, az UMDSZ abszolút többséget és szabad kezet kapott.

A 2004-es elnökválasztáson az UMDSZ Janukovics mellett agitált, ami nem meglepő, hiszen Gajdos István mint az ukrán hatalomba beépült, a hatalom által kiválasztott személy eleve elkötelezett volt Janukovics irányába, és ezer szállal kötődött a megyei vezetéshez. Mint parlamenti képviselő a kárpátaljai események kapcsán sokszor olyan helyen volt és olyan időben, ami személyét a negatív politikai meghatározó tényezők közé helyezte megyei, sőt országos szinten is. Szinte nem volt olyan botrányos hír, ahol a neve ne jelent volna meg. Például, ő volt, aki mint parlamenti képviselő elsőnek sietett azon bűnözőelemek kiszabadítására, akiket a rendőrség előzetes letartóztatásba helyeztetett, mert a kocsijukban plasztikbombát és egyéb gépfegyvert találtak, és provokáció szervezése érdekében érkeztek Ungvárra³⁷, vagy az ukrán sajtó és

³⁷ Az ukrán internetes média szerint a feladatuk az lett volna, hogy a „narancsosok” színeiben elfoglalják az ungvári magyar iskolát, és a beszlámi példa alapján követeljék a választások megismétlését, mire Kucsma államelnök elrendeli a rendkívüli állapotot és átveszi a teljes hatalmat.

és média hosszú ideig írt arról, hogy ő látta utoljára élve az Ungvári Nemzeti Egyetem öngyilkosságát elkövetett rektorát, akinek öngyilkosságát a mai napig megkérdőjelezzük, és felvetették, hogy köze lehetett hozzá. Az eseményekben Gajdos István a narancsos forradalom összkárpátaljai negatív figurájává vált, és csak egy hajszál választotta el az itt élő magyarságot, hogy a személye és betöltött pozíciója révén nem vetítették ki az egész közösségre a negatív szerepét. A szociáldemokraták bukása után Gajdos István elhagyta pártját és átült a Moroz vezette szocialista frakcióba, ami majdnem a kárpátaljai szocialista párt széteséséhez vezetett. Az egyik politikai elemző, Pascsenko szerint ez elsősorban pénz kérdése volt, nem politikai, erkölcsi döntés. Az ukrán sajtóban, az internetes portálokon azzal indokolták a szocialisták Gajdos befogadását, hogy azt a szocialista internacionáléhoz tartozó magyarországi barátaink (MSZP) kérésére tették. (*Sztarij Zamok Palanok*, 2005.02.4—10., 02.18-24., *Sztarij Zamok*, 2005.02.4—10., *Pravozahiszt*, 2004.12.21., *Szribna Zemlya-Feszt*, 2005.02.02., *Tribuna*, 2005.01.29.,02.1.,05.05., *Palanok*, 2005.01.28-02.03. *KISZ*, 2004.11.18. stb.)

Abban az esetben, ha ez valóban így történt, akkor azt jelenti, hogy a magyar politikai elit egy része a magyarság érdekei helyett egyéni érdeket képviselt olyan történelmi pillanatban, amely a kárpátaljai magyarság sorsát hosszú távra meghatározta. A kérdés illetően kezelése a magyarság politikai súlyát csökkentette.

Az UMDSZ 2006-ban szintén pártot alapít, hogy indulhasson a helyhatósági választásokon. A szervezet majdnem minden magyarországi politikai irányzatot igyekezett felhasználni saját céljaira, és eredményesen. Apártalapításnál az SZDSZ felügyelte magyarországi Informatikai és Hírközlési Minisztérium segítségével hozták létre országos szinten az e-magyar pontok hálózatát, amely többé-kevésbé fedi Ukrainát, vagyis a pártalapításhoz szükséges megyei szervezeteket.

Miután már 2004-ben is a magyar szocialisták segítségével ülhetett át azok padsorába, érthető, hogy a 2006-os kampányban teljes erővel anyagilag és erkölcsileg is támogatták az UMDSZ kampányát. Elnézték, hogy a státustörvényből adódó, magyar állami támogatásokat kampánycélra használják. A szervezet nevében osztogatták az oktatási-nevelési támogatásokat, az UMDSZ UP pártirodája a támogatásokat kezelő KAMOT JA székházában működött. Még olyan ügyeket is támogatott a magyarországi balliberális koalíció, amelyet az anyaországban élesen bírált. Például, Visken az UMDSZ a választások előtti kampányban anyaországi támogatással visszaállította a turulmadarat az emlékműre, amelynek avatásán jelen volt Szabó Vilmos, a MeH politikai államtitkára.

Az UMDSZ vezetői a Magyarok Világszövetségének elnökét arra használták fel a kampányban, hogy a fel nem épült vereckei emlékmű kapcsán a KMKSZ elnökét rágalmazzák.

Közvetve még a kárpátaljai református egyházat is saját céljaikra használták. Az UMDSZ-listán indult a városi tanácsi mandátumért Nagy Béla, az

egyház diakóniai osztályának vezetője, jelenlegi főgondnok. A választások előtt a nyugdíjasok segélycsomagokat kaptak, mint ahogy a roma lakosság is. Ez magától értetődő tevékenység egy karitatív szervezet részéről, de az már nem, hogy Gajdos nevében osztogassák, viszont ezt nem is lehetett egyértelműen bizonyítani, de egy ilyen szegény vidéken elvárni sem, hogy visszautasítsák a rászorulókat, vagy hogy öntudatból ne legyenek érte hálásak.

Még a magyarországi jobboldal is belekeveredett a választásba az oldalon Beregszászi Olga, aki hazafias dalaival népszerű a magyarországi jobb/szélsőjobb köreiből évente adománygyűjtést szervez a beregszászi nyugdíjasoknak, ami alapjában véve nagyon szép gesztus és a nyugdíjasok meg is érdemlik, rászorulnak a támogatásra. Az adományok átadására nagy konvojval érkeztek Beregszászba felpántkikázott kocsikkal, éppen a választási kampány idején. Az átadást Pirigyi Béla, az UMDSZ tisztségviselője és Nagy Béla szervezte, személyük és a suttogó propaganda révén is azt sugallták, hogy Gajdosnak köszönhetik. Gajdos István ezt meg is hálálta. Miután Gajdos³⁸ megválasztották polgármesternek, Beregszászi Olgát díszpolgárrá avatták. A városi tanács testülete egyhangúlag szavazta meg, nem úgy, mint az előző ciklusban, amikor ugyan nem Gajdos volt a polgármester, de olyan személyek alkották a

³⁸ Gajdos István polgármesterként a hatalomba beépült statisztikai magyarokra jellemzően viselkedik. Például tevékenységének első felében a bizottsági üléseken előterjesztettek egy olyan tervezetet, amely a magyar iskolák összevonásáról szólt a takarékoság jegyében az alacsony tanulói létszámra hivatkozva, míg a város orosz iskolájába, melyet ezer diákra építettek, száznál kevesebben járnak. Másik ilyen határozat, amit a végrehajtó bizottság elé terjesztettek, a római katolikus egyház plébániájának visszaállamosítása. A plébánia épületét az oroszok 1944-ben elvették és a városba érkező oroszokat, főleg veteránokat és családjaikat telepítették be. A kilencvenes években a város a hatályos törvény szellemében visszaadta az egyháznak a tulajdonjogot, de a lakókkal együtt. A lakók nem akartak az egyháznak lakbért fizetni, de elvárták volna, hogy az korszerűsítse a lakásokat. Több fórumon elmondták, hogy abban az esetben költöznek el, ha az egyház biztosít számukra cserelakást. Egyik lakásból kihaltak, s ez a választások alatt a szocialista párt kampányirodájaként működött, de a volt lakó hozzátartozói nem adták vissza az egyháznak, és miután az egyház el akarta foglalni, a rendőrség a tulajdonossal szemben intézkedett. A 2006-os választások után néhány lakó hozzátartozója, akik a városházán dolgoznak kezdeményezték, hogy újra államosítsák az épületet azzal a céllal, hogy privatizálhassák. Miután a KMKSZ képviselői ezt ellenezték, és felhívták a jogtalanságra a figyelmet, Gajdos bírósággal fenyegette meg az ellenszavazókat. Harapkó Krisztina, Gajdos jogásza olyan jegyzőkönyvet akart velük aláírni, amelyben törvénytelen, álmellenes magatartásukról tettek tanúbizonyságot. Kétszer sikerült levenni a kérdést napirendről, majd a beosztottak megfélemlítése után mégis megszavazták az államosítást. Az egyház a legfelsőbb bírósághoz fordult, de döntés a kézirat leadásáig még nem született. Azóta a vasárnapi mise után a hívek körbe fogják az épületet és imádkoznak az igazságos döntésért. Az épületre nagy transzparenssal kiírták a tizedik parancsolatot (Más tulajdonát ne kívánd). A lakók, de főleg a felvilágosított rokonok sokszor molesztálták az imádkozókat, kihívták a rendőrséget, mert zavarják nyugalmaikat. Harmadik eset, hogy a ruhagyár óvodáját az új tulajdonos visszaigényelte. A VB bezárta az óvodát, ahol magyar csoportok működtek. A törvény szerint gyermekintézményt megszüntetni nem lehet, csak átalakítani más gyermekintézménnyé. A három eset arra utal, hogy a polgármester tevékenységében első helyre kerül a vállalkozói szerep, majd a megfelelés a többségi elvárásoknak, és csak utána következnek azok, akiknek a posztját köszönheti, a magyar szavazópolgárok érdekei.

tanácsban a többséget, akik ma UMDSZ-aktivisták (akkor még az SZDPU-t képviselték) és a Beregszászi Olga kandidatúráját elvetették.

A területi tanácsba az UMDSZ is bejutott, bár az utóbbi párt a választások éjszakáján leadott hitelesített, a párt megfigyelőknek átadott jegyzőkönyvek köteles példányai alapján vezetett párhuzamos szavazatszámolásakor, amit az interneten közzétettek, nem érte el a bejutáshoz szükséges 3%-os küszöböt (<http://www.vibori.mukachevo.net>).

A párhuzamos számlálás eredményei szerint a megyei tanácsba a Nasa Ukrajina 23,07%-ot, a BJUT18,94%-ot, a Régiók Pártja 11,32%-ot, a Litvin-párt 5,12%-ot, a KMKSZ 3,34%-ot, a Szocialista Párt 2,98%-ot, az UMDSZ UP 2,91%-ot ért el. Az adatokat két nap múlva levették az internetről. Mikor a megyébe beérkeztek a jegyzőkönyvek a járásokból, néhány településről javított formában küldték be, mert állítólag elszámolták azokat, és plusz szavazatokat találtak, főleg az UMDSZ javára. Nem azokban a falvakban találtak nagyszámú szavazatokat átszámlálásakor, ahol magyarok is élnek és mind a KMKSZ, mind az UMDSZ állított megfigyelőket (ezeken a helyeken a bizottság éppen a KMKSZ-re leadott szavazatokat nézte el kisebb arányában), hanem olyan településeken, ahol nem élnek magyarok, és sem az egyik, sem a másik párt nem állított megfigyelőt (mindkét párt erejét meghaladja, hogy minden kárpátaljai településre delegáljon megfigyelőket a helyhatósági választásokkor). Ez fölöttéb érdekes, ismerve a kárpátaljai választási szokását (az ukránok csak ukrán nemzetiségi szervezetekre, pártokra szavaznak). A Munkácsi járásban például Lucskán és Sztrabicsón is többen szavaztak az UMDSZ-re, mint az az újraszámolásakor kiderült, pedig ez a két település a vidék legöntudatosabb ukrán nemzeti érzelmű települése, és aki ismeri vidékünket, az elképzelhetetlennek tartja, hogy valaki is ezen települések lakosai közül ne ukrán pártra szavazna.

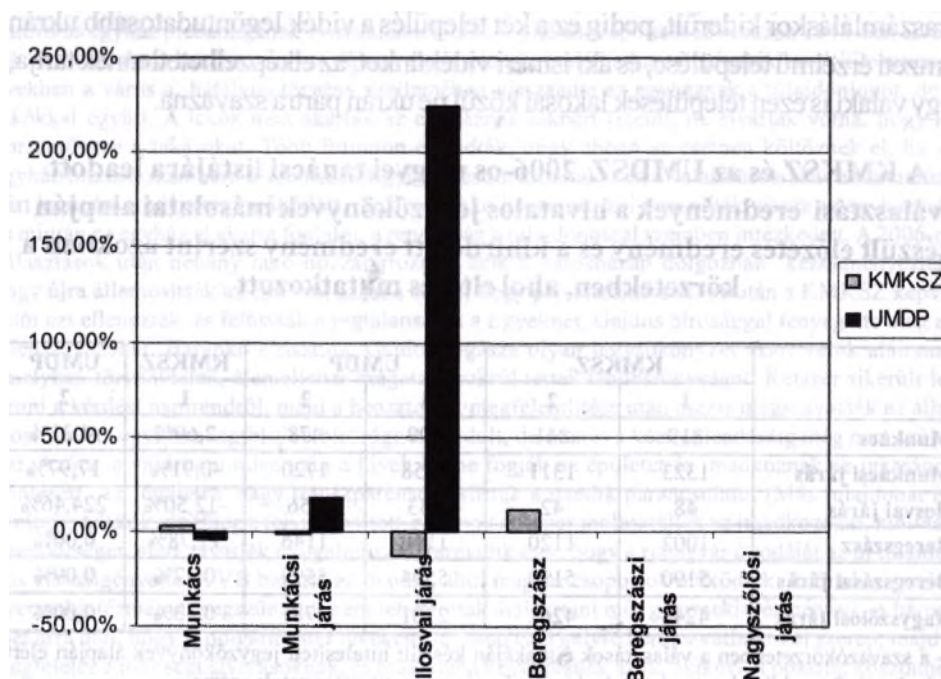
A KMKSZ és az UMDSZ 2006-os megyei tanácsi listájára leadott választási eredmények a hivatalos jegyzőkönyvek másolatai alapján készült előzetes eredmény és a kihirdetett eredmény szerint azokban a körzetekben, ahol eltérés mutatkozott

	KMKSZ		UMDP		KMKSZ	UMDP
	1	2	1	2	1	2
Munkács	819	841	499	478	2,69%	-4,21%
Munkácsi járás	1323	1311	1458	1720	-0,91%	17,97%
Ilosvai járás	48	42	233	756	-12,50%	224,46%
Beregszász	1002	1120	1146	1146	11,78%	0,00%
Beregszászi járás	5190	5199	5594	5599	0,17%	0,09%
Nagyszőlősi járás	4248	4262	2781	2781	0,33%	0,00%

1 - a szavazóközrtekben a választások éjszakáján készült hitelesített jegyzőkönyvek alapján elért eredmények 2 - a kihirdetett végeredmények alapján szerzett szavazatok száma

A választási eredmények alapján egyik nagy ukrán pártnak sem volt meg a megnyugtató többsége a megyében, és valószínűsíthető, hogy a biztos támogatások, szavazatok jegyében kicsit „segítettek” a két éppen lemaradt pártnak, és ahogy ezt Gajdosék kommunikálták, találtak néhány „töredékszavazatot”, bár ennek a kifejezésnek teljesen más az értelme. Mint tudjuk, a politika az érdekek harca, és alku egyszerre. Ebből a szemszögből a mindenkori hatalmon lévők érdeke, a kényelmes többség biztosítása végett, alkuk megkötése. Akialakult választási eredmény alapján arra következtethetünk, hogy a mindenkori nagy politikai erők érdekelték az alkupozícióik növelése érdekében a sok kisebb, megosztott párt jelenlétében a megye területében. Az UMDSZ mint párt és szervezet először vett részt nyíltan, nem valamely éppen befutó párt hátszelének köszönhetően megyei választásokon. Az eredmény alapján négy mandátumhoz jutott. A listát vezető Gajdos István lemondott, mert polgármester lett Beregszászban, a negyedik helyen álló Kocsis Mária, a KAMOT JA elnöke visszalépett vagy visszaléptették Medvigy István javára. Az UMDSZ négy megyei képviselője 2007-2010 között: Kőszeghy Elemére, Péter Csaba, Dupka György, és Medvigy István.

Az Ilosvai járásban 224%-os, a Munkácsi járásban 18%-os különbség van a jegyzőkönyvek hivatalos másolatai alapján készült előzetes eredmény és a végeredmény között

A 2007-es parlamenti választásokkor kialakult helyzetről, hogy miért nem támogatták a megegyezés szerint a Nasa Ukrajinat, az UMDSZ álláspontja az volt, hogy a KMKSZ túltaktikázta magát. Ezt úgy értették, hogy ha a KMKSZ az UMDSZ döntése előtt aláírja a Kárpátaljai Magyar Egyeztető Fórum létrehozásáról szóló dokumentumot, akkor biztosan megszavazták volna a Nasa Ukrajina támogatását, míg a KMKSZ ahhoz kötötte a KMEF aláírását, ha az UMDSZ testületé állást foglal az Nasa Ukrajina támogatása mellett, amelynek listáján a szervezet elnöke is szerepelt.

Egyelőre a megegyezés a két vezető szervezet között nem körvonalazódik, és úgy néz ki, hogy ebben sem az anyaországi politikai elit, sem az ukrajnai politikai elit nem érdekelt, mert mindenkinek kényelmesebb az „oszd meg és uralkodj” elv alapján kezelni a kérdést. A valós eredmények alapján megoldani a két párt közötti viszonyt, arra hivatkova, hogy míg nincs megegyezés, nem lehet semmit tenni, közben az érdekellentétek kiegyezéséhez a szimbolikus és valós támogatások révén maguk is hozzájárulnak.

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége

1993. február 6-án az anyaországi támogatással létrejött Intermix Kft. (alapítóigazgató Kárpátalján Dupka György) értelmiségi találkozót szervez Ungváron. A találkozón a meghívott személyek és szervezetek képviselői beszámoltak a szakterületük helyzetéről, majd a résztvevőknek fogadást ad az Intermix a város akkor lelegegánsabb éttermében, a Koronában (Mankovics 1993).

A találkozó után hamarosan megalakítják a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét (MÉKK). Az alakuló ülésen a találkozón még aktív, lekes támogatók egy része már nem vett részt. A MÉKK tagságáról nincsenek nyilvános információk, és pontos számok nem is lehetnek, mert a szervezetnek lehetnek rendes tagjai, támogató tagjai és tiszteletbeli tagjai, valamint külföldi állampolgárok is lehetnek tagok, illetve kollektív tagság is létezik. Az alakuláskor az 1988-ban létrejött művelődési köröket a MÉKK kollektív tagjának tekintették. (Bár erről egyik kör sem hozott döntést, legalábbis erre utalást nem találtunk.) (Nagy Zoltán M. 1994). Erről egyik szerveződés sem hozott döntést, legalábbis erre utalást nem találtunk sehhol.

A szervezet célja szerint nem politizáló társadalmi szervezet, amely az értelmiség összefogására, kulturális-tudományos-gazdasági tevékenységének elősegítésére törekszik, mivel meggyőződése, hogy az egészséges kulturális élet a gazdasági kibontakozás függvénye. Szervezeti felépítése szerint legalább három, társaságnak nevezett szervezeti csoportosulásból áll: tudományos, irodalmi-művészeti és gazdasági társaság. Mint több fórumon elhangzott, nem a taglétszám

növelésére törekednek, a „minőségre”, a vállalt feladatok minőségi szinten történő megoldására (Nagy Zoltán M. 1994). Arra vonatkozó definíciót, kit tekintenek minőségi magyarnak, vagy mit kell érteni ezen az immár a szervezet egyik jelzőjévé vált kifejezésen, nem találtunk. A szervezet tevékenységéről sokat olvashatunk a sajtóban. Számos rendezvényt szerveznek, konferenciát, találkozót, koszorúzást, melyek nagy része más szervezetek, intézmények által előkészített rendezvény, ahol a vezetők majd-hogy vendégként vannak jelen. A MEKK magát nem politikai alapon szerveződő és tevékenykedő civil szervezetnek tekinti, de a különböző szintű választások, egyéb politikai események kapcsán mindig állást foglal, és egyéb agitációs tevékenységet is kifejt. Az állásfoglalások alapján elmondható, hogy legtöbb esetben a KMKSZ-szel ellentétes álláspontot képvisel, így ez a leginkább releváns tényező a szervezet önmeghatározásában. A Szervezet a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának egyik tagja volt az alakuláskor. A csatlakozásról az első közgyűlésen döntöttek, majd tagságukat felfüggesztették, az okokról nem nyilatkoztak. Valószínűsíthető, hogy a szervezet vezetői (Dupka, Horváth) nem szívesen vállalnak közös felelősséget más vezetőkkel, ismét az önálló pénzügyi gazdálkodást félthették, vagy a szervezet önálló pályázási lehetőségének korlátozhatóságát. AMÉKK tagszervezete volt az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetségnek is a szervezeti átalakulásig ami viszont kimondottan politikai-érdekvédelmi szervezetként jött létre. A MEKK elnöke Dupka György, az UMDSZ egyik alelnöke. A szervezet társelnökei Gortvay Erzsébet (2006-ban lemondott), Horváth Sándor, Túróczy István, az ügyvezető titkár Krajnyák Zoltán (2007-ben meghalt), az ifjúsági tagozat elnöke Musz Antal (2006-tól Dupka Nándor), (www.hhrf.org/mekk/ -13k). A szervezet aktív részese minden alkuratóriumnak saját jogon is.

A Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma

1994. augusztus 4-én a *Beregi Hírlapban*, megjelent egy felhívás, hogy a KMKSZ középszintű szervezetének elnöke augusztus 5-én zártkörű választmányi ülést hív össze. „A választmányi ülésen 33 alapszervezeti elnök, illetve megbízólevéllel érkezett elnökségi tag képviselte a járás KMKSZ-tagságát... .A jelenlévők többsége kifejtette: rég eljött az ideje, hogy a megye legnagyobb középszintű szervezete az önállóság útjára lépjen, mint ezt az ungvári, a szolyvai és a técsői magyarok tették”-olvashatjuk a BMKSZ hírlevelében. A választmány Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség néven önálló jogi személyként önállósodott. A BMKSZ elnöke Dalmay Árpád, alelnökök: Kiss István és Olasz Miklós lett. Elnökségi tagok: Ortutay Zsuzsa, Tuba Endre, Zubánics László, Kromák András, Schóber Ottó, Pirigy Béla lettek (*Rendületlenül* 2000.XII. 9.).

1994. augusztus 6-án a KMKSZ-ből kiszakadt szervezetek hozzák létre magyarországi sugallatra a KMKSZ ellenpólusaként tervezett *Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumát (KMSZF)*, amely a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség, Ung-vidéki Magyar Szövetség, Técsői Magyar Szövetség, és a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség mellett magát értelmiségi szövetségként definiáló Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségét (MÉKK) tömörítette (vö. *Kárpáti Igaz Szó* 1996. január 25., 4.). A MÉKK hamarosan felfüggesztette tevékenységét, aminek valószínűsíthetően egyik oka az lehetett, hogy a szervezet önálló pályázási lehetősége korlátozott lett volna. Elnöknek Dalmay Árpádot választották. A szervezetet 2005-ben jegyeztették be megyei szinten. A szervezetet azért hozták létre, hogy a KMKSZ ellenpólusa legyen, az új koncepció szerint átalakított magyarországi Illyés Közalapítvány alkutatóriumába fölényt tudj annak biztosítani. Erre utal az is, hogy az Illyés Közalapítvány alkutatóriumáról a kárpátaljai egyeztetés 1994. augusztus 7-én volt. A szervezet a reményeket nem váltotta be, az anyaországi támogatások ellenére sem. Politikai tevékenységükről 1998-ban a választások kapcsán a *Kárpáti Igaz Szó*ban az alábbiakat olvashattuk: „Egyelőre úgy tűnik, hogy a választási rajtot a KMKSZ vette a legsikeresebben. Ez a szervezet bizonyult a legszervezettebbnek: fegyelmezetten lebonyolította a jelölőgyűléseket, s közben messzemenőkig szem előtt tudta tartani saját érdekeit. A Fórumnak a jelek szerint a vezetőváltás ellenére sem sikerült feltápászkodnia a padlóról. A megyei szintű magyar érdekvédelmi szervezet, nem tudni miért, még azt is elmulasztotta, hogy bejegyeztesse magát a Megyei Választási Bizottságnál, s ezzel például elveszítette a lehetőséget arra is, hogy saját jelölteket állítson a megyei tanácsba. A MÉKK-nek állítólag szándékában sem állt, hogy saját sisakrostéllyal szálljon ringbe.” *CKISZ* 1998. február 21.).

1998-ban a szervezet az új tagszervezetek toborzása mellett célként tűzi ki, hogy szerepet vállaljon a vidék gazdasági életében. A szervezet elnökének egyhangúlag Kincs Gábort, alelnöknek Horváth Sándort választották. A nyitás a gazdaság irányában nem volt véletlen, mert Kincs Gábor az egyik tagszervezetnek, a Négyhatár Vállalkozók Szövetségének is az elnöke. 1999-ben e szervezet közreműködésével az Új Kézfogás magyarországi közalapítvány által finanszírozott földprivatizációs programot, és mint azt az elnök nyilatkozta, az úgynevezett Zöld program (440 ezer USD értékben) szintén a Négyhatár Vállalkozók Szövetségének kezdeményezésére valósult meg. A KMSZF annak ellenére, hogy többször megpróbálták aktivizálni, nem tudott a KMKSZ ellenpólusa lenni, csak annak láttatták, akiknek ez volt érdekük. Erre utal, hogy a következő választás előtt sem volt képes önálló érdekképviselést felmutatni. Ahogy a szervezet elnöke nyilatkozta, a szervezet erejét a 2002-es választások előtt abban látta, hogy a Négyhatár Vállalkozók Szövetsége a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma szövetséget kötött

az USZDP(e)-vel, mely párt a választásokon Gajdos Istvánt, sz USZDP(e) területi bizottságának helyettesét, a beregszászi városi pártbizottság titkárát indította a választásokon. A Fórum 2002. január 19-én tartott közgyűlésén létrehoztak egy negyedik elnökhelyettesi posztot Gajdos Istvánnak, az állami adminisztráció elnökének. A választáson a megyei tanácsba bejutott még Zubánics László, a KMSZF alelnöke, aki szintén az USZDP(e) pártnak a tagjaként, annak színeiben indult (Füzesi 2002, *Határmenti Szociáldemokrata* 2002).

A 2002-es választások után az UMDSZ tagszervezeteként a KMSZF még inkább elvesztette saját arculatát, csak a különböző kuratóriumokba delegálnak képviselőket saját jogon is, bár a szervezet elnöke az UMDSZ alelnöke.

A MÉKK és a KMSZF nem vállalta a nyílt megmérettetést, általában mindig valamely, éppen hatalmon lévő, esetleg biztos bejutónak számító párt által indított képviselő mellé álltak, aki lehetőleg ne a KMKSZ által indított jelölt legyen.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség

A KMPSZ 1991. december 8-án alakult mint önálló jogi személy az 1989-ben létrejött Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Oktatási Bizottságából. A önálló szervezet magalakítását az indokolta, hogy bármilyen szakmai kérdésben fordultak a hatósághoz, vagy nem tekintették a bizottságot tárgyalópartnernek, vagy azzal utasították el a problémafelvetést, hogy a KMKSZ, melyet alakulásától kezdve ellenzéki, kisebbségi politikai szervezetnek tartottak, politikai hangulatot gerjeszt a szakmai problémákból. Az önálló szervezetté válás nem okozott feszültséget a KMKSZ-en belül, ugyanis írásbeli megállapodásban rögzítette a két szervezett, hogy a KMKSZ-nek megszűnik az Oktatási Bizottsága, az új szervezet elvállalja a szakmai háttérintézmény feladatait e területen, míg a KMKSZ a KMPSZ törekvéseihez biztosítja a politikai háttérrel. A pedagógusszövetség alakuló gyűlésén alig 80 fő vett részt a gyűlés jegyzőkönyve szerint, míg 2004-ben 2120 tagot számlál ez a szakmai érdekvédelmi szervezet. A tagok száma a kárpátaljai pedagógustársadalom majd kétharmadát tette ki 2004-ben, ami szerint e szakterületen a legtekintélyesebb szakmai szervezete a megyének. A szövetség alapszabálya szerint a szervezet a kárpátaljai magyar oktatási-nevelési intézményekben dolgozó pedagógusok szakmai érdekvédelmi szervezete, amely feladatául tűzte ki az intézményekben folyó oktatás minőségének javítását, társadalmi alapon szerveződő szakmódszertani tanácsadás, pályázati úton nyert eszközbeszerzés, pedagógusok to-

vábbképzésének szervezése révén. A szövetség számos fórumán elhangzott, hogy nem kívánja az állami funkciókat átvállalni, csak olyan mértékben segíti az oktatási intézményeket, hogy azok versenyképességét biztosítsa a többségi intézményhálózatban belül. Az alapító okirat és az alapszabály szerint a pedagógusszövetség távlati célja egy államilag fenntartott önálló kárpátaljai magyar oktatási intézményhálózat, tankerület kialakítása, amely járások feletti rendszerű³⁹, így segíti, irányítja, felügyeli az összes magyar tannyelvű oktatási-nevelési intézményt függetlenül attól, hogy közigazgatásilag melyik járáshoz tartozik. A KMPSZ tervei szerint ezt az egységet a magyar közösség tagjaiból pályázati úton személyek irányítják, akik érdekeltek a rendszer működésében, minőségének javításában.

Pedagógusszövetség területileg bejegyzett szervezetté vált 1991 -ben, majd 1996-ban az új ukrán alkotmány elfogadása után minden szervezetet újra kellett jegyeztetni, így az új alapszabály bejegyzésének időpontja 1996. Az 1996-os újrajegyzés hosszú huzavonával, politikai csatározás után történt, melynek egyik oka az lehetett, hogy az intézmény a főiskola kezdeményezője volt és az egyik alapító újrajegyzésének halogatása egyúttal késleltette a főiskola elismertetését is. Az alapszabályon a szövetség 2004-ben elfogadott közgyűlési határozat alapján módosított. A módosítások nem érintették a szervezet céljait, csak kisebb szervezeti jellegűek voltak. Az alapvető célkitűzéseket az alapító okiratban a következőképpen fogalmazták meg: „... A Szövetség célja, hogy megszervezze Kárpátalja magyar pedagógustársadalmát, alapot teremtsen érdekvédelmi szervezetének kialakításához, elősegítse Kárpátalja önálló magyar oktatási rendszerének létrehozását.”

Az alapszabály szerint a szövetség tagja lehet bárki, aki elismeri annak alapszabályát és magyar nyelvű vagy magyar nyelvet is oktató intézményben dolgozik, vagyis nem köti a tagságot a magyar nemzetiséghez, hanem egyedüli kritérium, hogy a magyar nyelvű oktatás és kultúra érdekében, annak színvonalának emeléséért ténykedjen. A szervezet alapszervezetekből áll. Alapszervezet jöhet létre azon oktatási intézményben, ahol legalább 5-en nyilatkoztak belépési szándé-

³⁹ 1992-ben a KMPSZ kezdeményezésére a Kárpátaljai Területi Pedagógus-továbbképző Intézet a Beregszászi járásban fiókinézetet nyitott azzal a céllal, hogy a magyar iskolák pedagógusainak a továbbképzését szervezze. A KMPSZ ebben a szervezetben látta a csiráját az önálló tankerületnek. A KMPSZ tehetett javaslatot a fiókinézet munkatársaira. Hamarosan a beregszászi járási tanügy és a fiókinézet között kialakult egyfajta szembenállás. Ajárasi oktatásügy féltve saját pozícióit, felügyeleti hatalmát az iskolák fölött, igyekezett megszüntetni az intézetet, először azzal, hogy nem akarta biztosítani a megyei szintű állami intézet elhelyezését ajárasi adminisztráció székházában, majd a fiókinézet munkatársaival szemben emelt kifogásokat mindaddig, míg le nem váltották olyan személyekre, akiket ők ajánlottak. Azóta érdemi munka nem folyik, a KMPSZ saját erőből létre hozta az alternatív módszertani központját, amely a KMPSZ koncepciójával és a deklarációkkal ellenben az államtól vállal át feladatokat (szervezi a nyári anyanyelvi továbbképzéseket, munkafüzetek ad ki, anyanyelvi/anyanyelvű vetélkedőket szervez a magyar iskolások számára, nyári táborokat, fordítja a vizsgatételeket és a felvételi anyagokat ukránról magyarra, előkészítőket szervez).

kukról. A szervezet legfőbb döntéshozó testületé a Közgyűlés, amely évente ülésezik, s amely megválasztja a az irányító szervét - az Elnökséget. A Közgyűlés delegáltjait az alapszervezetek választják általában 3-5 fő után 1 küldöttet, így egy-egy közgyűlésen a tagság több mint egyharmada részt szokott venni, ami részben biztosítja a szervezet legitimitását és súlyát. A Közgyűlés Elnökséget választ. Az Elnökség számát a taglétszám határozza meg ami egyúttal biztosítja a kárpátaljai régiók arányos képviseletét a testületen belül. A KMPSZ Közgyűlésének jegyzőkönyvei szerint általában 100 tag után jár egy elnökségi hely egy-egy régióban, vagyis pl. a Beregszászi járásban az adott évben 887 pedagógus újította meg tagságát a szövetségen belül, így a Beregszászi járásból 8 elnökségi tagot jelölhetnek a testületbe. A Felső-Tisza-vidék, amely a kárpátaljai magyar szórványok lakhelye, több járásból tevődik össze és itt található a legkevesebb magyar oktatási intézmény, a szövetség taglétszáma ezen a vidéken 111, ezért 1 fővel képviseltetik magukat az Elnökségben. A Közgyűlés választja meg az elnököt és dönt arról, hogy nyílt vagy titkos szavazással tegye azt. Az elnök javaslatot tesz az alelnökeire, általában régióként 1 -re. A 2004. december 4-ei XII. Közgyűlésen a következő 5 évre megerősítették Orosz Ildikó személyében az elnöki posztot, aki alelnököknek javasolta: Benedek Imrét (Felső-Tisza-vidék), Gulácsy Gézát (Munkácsijárás), Simon Bálintot (Nagyszőlősi járás), Gönczy Sándort (Ungvári járás), Riskó Mártát (Beregszászi járás).

Szövetségen belül amunkák különböző, az oktatást segítő szekciókban zajlanak, melyeknek élén programfelelősök állnak. A legnagyobb szakmai testület az óvodapedagógusok szekciója, de külön szakmai testületben tevékenykednek a szórványokban dolgozó pedagógusok, a Tankönyv- és Taneszköztanács, az iskolai könyvtárosok egyesülete. A szervezési munkát az iroda irányítja. Az iroda munkatársai különböző, a pedagógusszövetség által szervezett programokért felelősek, így például egyik munkatársának feladatköre a magyar iskolások között szervezendő tantárgyi vetélkedőinek a szervezése, koordinálása, a pedagógusok nyári és évközi továbbképzéseit egy másik programfelelős szervezi, külön feladatkör a szövetség kiadványainak, publikációinak elkészítése. A Tankönyv- és Taneszköztanács Beregszászban, a központi irodában tankönyvtárat működtet⁴⁰, melynek feladata a kárpátaljai magyar nyelvű tankönyvkiadványok összegyűjtése és hozzáférhetővé tétele az érdeklődők számára. A központi tankönyvtárnak régióként egy-egy fiókkönyvtára van, melyek révén

⁴⁰ 1992-ben a beregszászi járási oktatási osztály a Pedagógusok Házában, ahol a pedagógus-szakkörök, kórus, szakszervezet kapott elhelyezést, a KMPSZ könyvtára számára is kijelölt egy 36 négyzetméter alapterületű helyiséget, amit könyvtárként 1999-ig használtak. Ekkor sikerült az IK.A támogatásával megvásárolni, felújítani és átalakítani egy családi házat irodának és könyvtárnak. A régi könyvtárat könyvraktárként, valamint elosztópontként használták, ahol az iskoláknak szánt könyveket, segédanyagokat szortírozták, csomagolták. 2002-ben Medvigy István járási fotanfelügyelő felszólította a szervezetet, hogy ürítsék ki a helyiséget, majd miután a KMPSZ arra hivatkozva, hogy más pedagógiával foglalkozó társadalmi szervezethez, pl. a szakszervezethez hasonlóan igényt tart arra, kikapoltatta az udvarra a KMPSZ bútorait.

a pedagógusok számára elérhetővé válnak szolgáltatások. A Felső-Tisza-vidéken a tankönyvtári egység az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskolában működik, Ugocsában a KMKSZ középszintű szervezetének központi irodájában kapott elkülönített helyet, a Munkácsi járásban a Zrínyi Ilona Munkácsi Magyar Könyvtárban, az Ungvári járásban pedig a Csapi 2. Sz. Középiskolában.

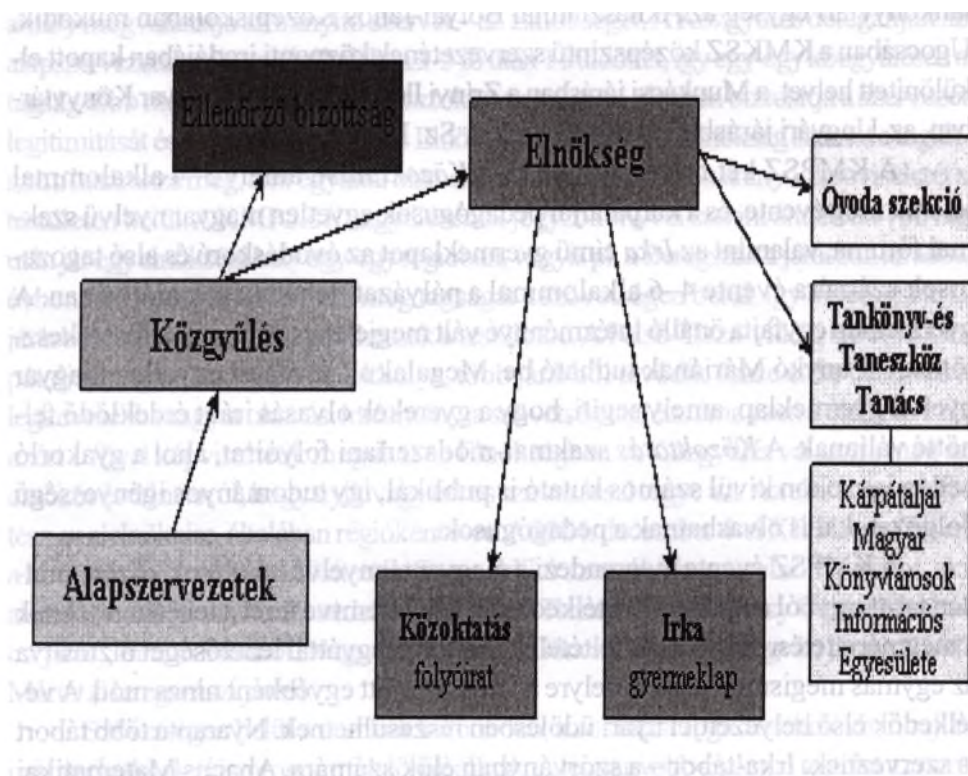
A KMPSZ két folyóiratot ad ki, a *Közoktatást*, amely 3-4 alkalommal jelenik meg évente, és a kárpátaljai pedagógusok egyetlen magyar nyelvű szakmai fóruma, valamint az *Irka* című gyermeklapot az óvodáskorú és alsó tagozatosok számára évente 4-6 alkalommal a pályázati lehetőségek arányában. A gyermeklap egyfajta önálló intézménnyé vált megjelenése óta, ami a főszerkesztőnek P. Punyó Máriának tudható be. Megalakulása óta az egyetlen magyar nyelvű gyermeklap, amely segíti, hogy a gyerekek olvasás iránt érdeklődő felnőtté váljanak. A *Közoktatás* szakmai-módszertani folyóirat, ahol a gyakorló pedagógusokon kívül számos kutató is publikál, így tudományos igényességű dolgozatokat is olvashatnak a pedagógusok.

A KMPSZ évente megrendezi a magyar tannyelvű iskolások között minden tantárgyból a tantárgyi vetélkedőket, így teremtve teret a tehetségeseknek a megmérettetésre egyforma feltételek mellett, s egyúttal lehetőséget biztosítva az egymás megismerésére, amelyre a járássok miatt egyébként nincs mód. A vetélkedők első helyezettjei nyári üdülésben részesülhetnek. Nyaranta több tábort is szerveznek: Irka-tábor - a szórványban élők számára, Abacus Matematikai Tábor, Természetismereti Tábor, Mikes Kelemen Hagyományörző Alkotótábor, Angol Nyelvű Bibliatábor. A pedagógusok számára minden évben megrendezik a Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémiát, amely egyhetes bentlakásos továbbképzés.

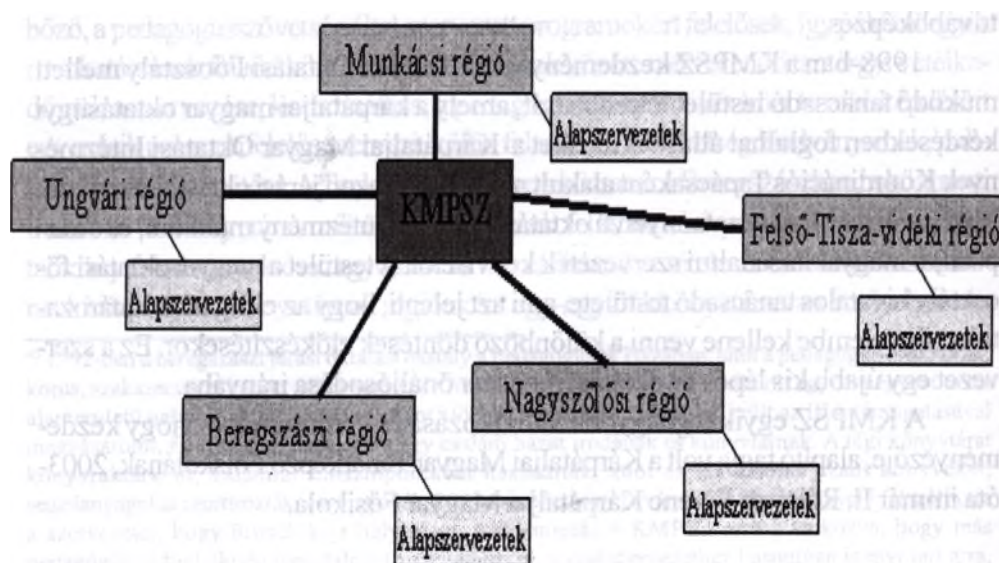
1998-ban a KMPSZ kezdeményezte a Területi Oktatási Főosztály mellett működő tanácsadó testület létrehozását, amely a kárpátaljai magyar oktatásügyi kérdésekben foglalhat állást. A testület a Kárpátaljai Magyar Oktatási Intézmények Koordinációs Tanácsaként alakult meg. Tagjai azon járási oktatási osztályok képviselői, ahol magyartannyelvű oktatási-nevelési intézmény működik, és a kárpátaljai magyar társadalmi szervezetek képviselői. A testület a megyei oktatási főosztály hivatalos tanácsadó testülete, ami azt jelenti, hogy az elfogadott határozatokat figyelembe kellene venni a különböző döntések előkészítésekor. Ez a szervezet egy újabb kis lépés az oktatási rendszer önállósodása irányába.

A KMPSZ egyik legnagyobb vállalkozása és eredménye az, hogy kezdeményezője, alapító tagja volt a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolának, 2003-óta immár II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.

A KMPSZ szervezeti felépítése

A KMPSZ területi felépítése

A Kárpátaljai Magyar Szülők Szövetsége

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 2002. december 14-én szülői konferenciát tartott Beregszászban az Illyés Közalapítvány által lebonyolított Szülőföldön Magyarul pályázati rendszer éves mérlegének megvonása, valamint a Kárpátalj ára vonatkozó igénylési és folyósítási adatok ismertetése céljából. A konferencia résztvevői ugyanakkor határozatot fogadtak el arról, hogy megalakítsák a Kárpátaljai Magyar Szülők Szövetségét a kárpátaljai gyermekek érdekeinek védelme céljából.

A KMPSZ kezdeményezése arra irányult, hogy egy, a Felvidéken már működő civil szervezet jöjjön létre, amely nem kötődik a politikai szervezetekhez és gyermekek érdekében mint az oktatás egyik kliense képes képviselni azok valódi érdekeit. A szervezet megalakult. Elnöke Katona Béla lett. Eddig ritkán hallatták hangjukat.

Magyar Iskolák Igazgatóinak Fóruma

A Magyar Iskolák Igazgatóinak Fórumát 2002-ben hozták létre azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson az iskoláknak az ukrán állammal való együttműködésben⁴¹. Az elnöke a szervezetnek Árpai Péter lett, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola igazgatója. A szervezésbe bekapcsolódtak a járási oktatási főosztályok munkatársai, a legaktívabb a beregszászi járási közoktatási osztály volt. Tevékenységéről kevés anyagot találtunk. Két alkalommal nyilvánultak meg, mindkét esetben a KMPSZ álláspontjával szemben fogalmaztak meg különvéleményt. Az egyik koncepció volt, amelyet a magyar oktatási minisztériumhoz juttattak el, melyben lényegében kritizálták a KMPSZ „magyar oktatást az óvodától az egyetemig” elvre épülő, még 1992-ben elfogadott koncepcióját. Az MIIF saját koncepciójában a magyar állam támogatását kérte az ukrán állami felsőoktatási intézmények számára, és erre helyezte a hangsúlyt. Másik alkalommal a KMPSZ-t mint az oktatási-nevelési támogatást lebonyolító szervezet munkáját illették kritikával. A tevékenységük abban merül ki, hogy bár elnöke Árpai Péter, aki egyúttal az UMDSZ oktatási bizottságának az elnöke is, melynek tagja a KMSZF, a Kárpátaljai Magyar

⁴¹ Ez a cél magában is nehezen értelmezhető, mert az iskolák az állam által létrehozott és felügyelt intézmények, elképzelhetetlen, hogy ne működjen együtt az állammal annak vezetője, akit az állam kinevezett erre a posztra.

Ösztöndíjtanácsba mindkét szervezet delegál saját jogon képviselőt, annak ellenére, hogy ez a szervezet államilag nem bejegyzett, csak a deklarációig jutottak el, vagyis megalakulásukat bejelentették a jogi osztályon, de jogi személyiséggé nem váltak. A fentiek alapján beláthatjuk, hogy a szervezet létrejöttének a célja az lehetett, hogy a KMKPSZ ellenpólusaként olyan szervezetet is fel lehessen mutatni, amely a magyar oktatást érintő kérdésekben, főleg a stratégiai jellegűekben, más véleményen legyen, ami alátámasztja a döntéseket. Úgy tűnik, hogy az ukrán állam érdekei ebben a kérdésben egyeztek a magyar állam érdekeivel, legalábbis a 2002-es évtől kezdve.

Kárpátaljai Magyar Oktatásért Szülői és Pedagógus Tanács (KAMOT)

A KAMOT-ot 2003 februárjában hozták létre az Ungvári 10. Sz. Dayka Gábor Középiskola bázisán. Elnöke Kovács Péter, a középiskola magyartanára lett, aki a *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain a célokról a következőket nyilatkozta: „...tevékenységünk nem irányul egyetlen más szervezet ellen sem. Jobbitó és nem romboló szándék vezérel bennünket. A tanács legfontosabb törekvése: a kárpátaljai oktatási intézményekben tanuló gyerekek és az ott dolgozó pedagógusok körülményeinek javítása, az oktatás színvonalának emelése. A szervezetnek 300-nál több pedagógus a tagja. Már az indulásnál nem állt szándékunkban egy mamutszervezetet létrehozni, inkább a szakmaiságra és a felelősségtudatra helyeztük a hangsúlyt” (Fedák 2003). Azóta tevékenységükről nem lehet sokat hallani, a magyar oktatást érintő kérdésekben nem nyilvánulnak meg. Szavalóverseny és egy nemzetközi ifjúsági tábor szervezéséről ismerik, melynek az egyik védnöke Bársony András, Magyarország ukrajnai nagykövete. Ellentmond Kovács Péter nyilatkozatának az, hogy 2003 őszén az UMDSZ támogatásával az LKA velük kötött szerződést a Szülőföldön Magyarul oktatási-nevelési támogatás lebonyolítására, melyet a program beindításakor, az aláírásakor még érvényes szerződés szerint a KMPSZ végzett. A KMPSZ a 2002-es pályázatát már lebonyolította, de az LKA nem folyósította a támogatást mindaddig, míg ezt a szervezetet be nem jegyezték, és meg nem kötötték velük a megállapodást a szervezésről. A konkrét lebonyolítást pedig a KAMOT által létrehozott KAMOT JA végzi azóta. A későbbiekben érdekes lenne megvizsgálni, hogy miért nem bízták a

KAMOT-ra a lebonyolítást, ha már megszervezték a KMPSZ alternatívájaként.⁴²

Kárpátaljai Magyar Oktatásért Szülői és Pedagógus Tanács Jótékonyági Alapítvány (KAMOT JA)

A KAMOT JA-t a KAMOT szervezet hozta létre 2003-ban. Elnöke Kocsis Mária, a Beregszászi Bethlen Gábor Gimnázium igazgatóhelyettese. Az alapítvány fő feladata és tevékenysége a Szülőföldön Magyarul támogatás folyósításában merül ki. Megalakulásától az UMDSZ és Gajdos István politikai céljaira használta fel a magyar állam támogatását. Például a 2006-os helyhatósági választás előtti kampányban a pénzek kifizetésékor az UMDSZ képviselőjelöltjei a magyar állami támogatások kifizetésékor tartottak kampánybeszédet, Gajdos István fogadó napot a kifizetések után a szülőknek. Több ilyen esetről számol be a helyi sajtó. (PZs 2005). Az UMDSZ UP párt irodája is a 2006-os helyhatósági választásokon a KAMOT JA irodájában működött. (*Kárpátalja* 2005, 26. szám, *Ukrajnai Magyar Krónika* 2005. július 26).

Kárpátaljai Magyarul beszélő Tudósok Társasága

AKMTT-t 1993. április 16-án alakították az Ungvári Állami Egyetemen dolgozó magyar kutatók, tanárok, és 1993. május 6-án jegyezték be hivatalosan. Alakulásakor 92 tagja volt, azóta nem bővült a tagság, 2000-ben 77 fő volt (Dupka 2000). Az alapszabály szerint a társaság célja "A kapcsolatok bővítésének megszervezése és elősegítése Ukrajna, Magyarország s más országok kutatói között, konferenciák, szimpóziumok, tanácskozások szervezése, tudományos-gyakorlati programok kidolgozása és megvalósítása a humán és az egzakt tudományágakban" (Lizanec 1995). Klubjelleggel működik, kárpátaljai magyar oktatási, felsőoktatási stratégiai kérdésekben eddig nem hallatta hangját nyíltan. A szervezet képviselője tagja a Kárpátaljai Magyar Ösztöndíjtanácsnak.

⁴² Az a tény, hogy mindaddig, míg a KAMOT-ot nem jegyezték be, nem folyósították a Szülőföldön Magyarul oktatási-nevelési támogatást, annak ellenére, hogy a pályázatot a KMPSZ az érvényes szerződés szerint lebonyolította, feldolgozta, az IKA központi kutatóintézménye döntött a megítélésről, arra utal, hogy politikai döntés született és Magyarországról inspirálva, de legalábbis a hozzájárulásukkal kreáltak új szervezetet csak azért, hogy ne a KMPSZ-nél maradjon a pályázattal való kapcsolat.

Gyermekszervezetek

Két magyar bejegyzett gyermekszervezet van a területen. A **Kárpátaljai Magyar Cserkész Szövetség** 1991. december 15-én alakult Munkácson. 1992-ben bejegyezték mint területi szintű gyermekszervezetet. 1999-ben 900 tagot számlált. Kárpátalja 20 településében folyik cserkészkedés. A cserkészélet azóta folyamatos, rendszeresen megtartják táboraikat. Saját időszakos kiadványuk, a *Nyomkereső* 4–6 alkalommal jelenik meg.

A másik, a **Pro Patria** hagyományörző szervezet 1993 márciusában alakult és 1994 januárjában vált jogi személlyé. Az Ungvári, a Munkácsi, a Beregszászi járások falvaiban tevékenykedő 10 csapat 270 tagot számlált akkor. Azóta a szervezet tevékenységéről nincs tudomásunk, bár megszűnését sem jelentették be.

Ifjúsági szervezetek

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátalja Magyar Főiskola Hallgatói Önkormányzata

A Kárpátaljai Magyar Főiskola Hallgatói Önkormányzata a főiskola önállósodása után, 1998-ban alakult. A szervezet önálló jogi személy, a főiskola struktúrájának nem része, de a mindenkori elnöke a Főiskola Tanácsának tagja szavazati joggal. Fő célja a hallgatók érdekvédelme. Irodát tartanak fenn, melyet a főiskola bocsát számukra használatba. Minden évben megrendezik az elsős diákok gólyatáborát, majd a gólyabált. Rendszeres irodalmi esteket, vetélkedőket szerveznek, sportheteket, melyen a tanárok és diákok mérik össze tudásukat. Évente megrendezik az ifjú kutatók konferenciáját. A szervezet elnökei voltak 2007-ig: Medvecz Andrea, Mester András, Znick Edit, Ferenc Viktória, Bányi Szilvia, Séra Magdolna. A szervezet képviselője tagja a KMÖT-nek.

Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ifjúsági Szervezete

A KMKSZ-nek a szervezeten belül, mint azt korábban kifejtettük mindig volt ifjúsági tagozata, amely soha nem váltotta be a hozzá fűzött elvárásokat, mert az ifi vezetők hamarosan saját boldogulásuk érdekében a KMKSZ-nek köszönhetően ki-

alakult kapcsolatrendszerükön keresztül általában otthagyták a szervezetet és sokuk Kárpátalját is. 2001-ben a főiskola Hallgatói Önkormányzatának elnöksége kinőtte a főiskolát, lediplomáztak. A HÖK számukra egyfajta önmegvalósítási terep lehetett, mert hamarosan létrehoztak egy Ifjúsági Szervezetet, majd kérték a KMKSZ elnökségét, hogy annak szervezetévé váljanak. Végül a megállapodásuk szerint önálló jogi személyként jegyeztették be, de KMKSZ ISZ néven. Ez azt jelenti, hogy önállóságuk teljes, időnként a politikai érdekvédelmet és a szakmai tanácsot, segítséget elvárják a KMKSZ-től. Legnagyobb rendezvényük az évente megtartott Aréna tábor, ahol 3-5 ezer fiatal szórakozik Bene mellett a Borzsa partján. Alapszervezeteik többé-kevésbé lefedik Kárpátalját, de a számuk mintegy 30-40 között van. Első elnöke Mester András volt, majd Pető Róbert lett. A KMKSZ ISZ 1998-2002 között tagja volt az IKA alkutatóriumának, a KMÖT-nek viszont nem tagja.

Kárpátaljai Magyar Diákok és Fial Kutatók Szervezete

A szervezet lényegében az Ungvári Nemzeti Egyetem hallgatói önkormányzatának a szerepét tölti be. A szervezet nevébe azért kerülhetett be a „fiatal kutató” kifejezés, mert megalakulásakor a szervezésben részt vettek az egyetemet már elvégzett, vagy éppen az egyetemen oktató fiatalok is, sőt meghatározó személyiségei is voltak, mint Fedinec Csilla, aki mint fiatal tanár a szervezet megalakulásánál bábáskodott.⁴³ Tevékenységük lényegében megegyezik a HÖK által folytatott tevékenységgel, de nem tagjai egy kárpátaljai felsőoktatási intézmény tanácsának sem, érdekképviselőket magyarországi és kárpátaljai alkutatóriumokban fejtenek ki. Elnökei voltak 2007-ig: Fejér Gábor, Balogh Lívia, Rilyák Diána, Temető Krisztina, Csarnovics István. A szervezet képviselője tagja a KMÖT-nek.

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének Ifjúsági Szervezete

A szervezet a MÉKK egyik szekciója lehet. Tevékenységéről főleg rendezvények és pályázatok kapcsán olvashatunk, interneten nem találtunk róluk anyagot, így

⁴³ 1999-óta Magyarországon él.

nem tudjuk, hogy bejegyzett szervezet e. Tagságát tekintve és tisztségeit is nagy átfedés mutatkozik az UMDSZ ISZ szervezettel. Elnökei voltak: Dupka Nándor, Musz Anatolij.

Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség Ifjúsági Szervezete

A szervezet az UMDSZ átalakítása után jött létre. Első képviselője Dunda György volt. Tevékenységéről bővebb információkkal nem rendelkezünk.

Gordiusz Ifjúsági Szervezet

A szervezet megyei bejegyzésű, három alapszervezete van különböző járásokban. Fő szervezője az Arata ifjúsági tábor ellentáboraként Péterfalván 2005 óta szervezett KKKF tábornak. Az szervezet az UMDSZ-hez kötődik, legalábbis erre utal, hogy elnöke Tarpai József, aki a 2006-os választásokon függetlenként az UMDSZ megyei tanácsi listáján szerepelt. A szervezet egyéb tevékenységéről nincs információnk.

A kárpátaljai magyarok politikai helyzetét, szervezettségét, mint a fentiekből jól kirajzolódott, az anyaország támogatáspolitikája határozza meg, éppen ezért a következőkben vizsgáljuk meg, hogyan alakult az a vizsgált időszakban.

A magyar állam támogatáspolitikája Kárpátalján

A magyar állam - más nemzeti államoktól eltérően - nem azonos a magyar nemzettel, ráadásul ennek előzményét a trianoni országcsönkítést - többek megfogalmazásában hungarocidium - lélekcsonkítás tetézte: különböző vizsgálatok azt mutatják, hogy önazonosság tudatunk mind Magyarországon, mind az elcsatolt területeken megingott, s tartós identitászavarban szenvedünk. A zavar hivatalos és legmagasabb

szinteken is teljes, a magyar állam önmagában való azonosságra és nemzeti helyett állampolitikára szorítkozik, nincs nemzeti egyenjogúság mert az anyaország népe is az összmagyarság tört része. Időközben a nemzet fogalma is lejáratódott, s a nemzet mint történelmi, nyelvi, kulturális egység, úgy néz ki, csak formailag létezik, a 15 millió belül csupán egy kisebbség szándékaiban. Időközben az is kiderült, hogy mind önmagukban, mind egymás közötti viszonyukban végletesen megosztottak a magyar és a határon túli magyar közösségek, s ami a legszomorúbb, hiányzik egy olyan közösen elfogadott eszme és értékrend, azaz egy nemzeti stratégia, amely egyben a helyreálló magyarságtudattal a megmaradás stratégiáját is jelentené a válságos helyzetbejutott magyarságnak. Egy ilyen nemzetstratégia életbeléptetése után „könnyű” dolga lenne a magyar külpolitikának is, hiszen a stratégia szellemében kellene eljárnia, s akkor készen állnának a válaszok arra az esetre is, amikor a magyar külpolitika három prioritása az európai integráció, a szomszéd országokkal építendő együttműködés és a határon túl élő magyar nemzetrészek érdekeinek védelme egymással konfliktusba kerül, például Magyarország EU-csatlakozása idején.

A továbbiakban definiáljuk a támogatáspolitikai fogalmát. Általában a köztudatban mindig anyagi jellegű és annak elosztásával kapcsolatos ügyeket szokták illetni ezzel a fogalommal. A támogatáspolitikai sokkal tágabb fogalom és nem csak az anyagiakról szól, amit a különböző alapítványok révén a magyar állam szétoszt. Támogatáspolitikai alatt érthetjük a politikai támogatást. Magyarországi politikai, s a magyar kulturális nemzet viszonyának kezelése a rendszerváltás óta különböző szempontok szerint formálódott. Az alapkérdésekben mint érintett fél, úgy érzékeljük, hogy nem születtek meg azok a hosszú távra mutató koncepciók, amelyek ezt a kapcsolatrendszer meghatároznák. Az eddigi kialakult kapcsolatrendszer leginkább a magyarországi politikai, belpolitikai helyzetnek van kiszolgáltatva, alávetve. A kérdés kezelése esetleges, egy-egy különböző szinten felvetődő probléma kapcsán más-más kezelési módot tükröz. Az adott helyzet eredményeként, mert a többségi nemzet is hasonlóképpen viszonyul a kisebbséghez, egyszerre kettős fogságban érzi magát a határon túli közösség. Más-más törésvonalak mentén, de mindkét irányból vele szemben a hatalom a megosztó technikát alkalmazza, amelyek esetenként egyáltalán nem képezik le az anyaországi állapotokat, de teljes mértékben az határozza meg a kisebbségek tevékenységi irányvonalát, így a kisebbség az anyaországi politika foglya. A magyar kisebbség léte egyébként is eleve politika-determinált, mert a politikatörténet eredményeként jött létre mint közösség, így a jövőben sem lehet megkerülni a helyzetük kezelésekor az anyaország szerepvállalását. Különösen igaz ez az olyan kisebbségek esetében, mint a kárpátaljai, amely a billenőpont határán van a fennmaradás tekintetében, melynek oka a politikai döntések eredményeként gazdasági erejük erőteljes csökkenése, abszolút és relatív arányuk alacsony mutatói érdekartikulációt és érdekérvényesítési potenciájuk gyengülését politikai megosztásuk/megosz-

tottságuk eredményeként, vagyis csekélyek érdekérvényesítési lehetőségeik. A kárpátaljai magyarok országos szinten nem tudják, nem képesek érdekeiket érvényesíteni, legfeljebb az érdekartikulációra van módjuk és erejük.

A kérdés, hogy milyen legyen a magyar politikai és kulturális nemzet viszonya, melynek része a kárpátaljai magyarság - többváltozós, mert függ a kisebbség sajátosságaitól, helyzetétől, a többségiek kisebbség iránti hozzáállásától, a magyarországi politikai nemzet és a többségi nemzet kapcsolatától. A legfontosabb kérdés az adott többváltozós egyenlet megoldásakor, hogy a magyarországi politikai nemzet és egy adott leszakadt területen élő határon túli magyar közösség megtalálja-e érdekeik közös nevezőjét. Ezt egyféleképpen lehet megoldani, ha a határon túli magyar közösséget is a nemzet részeként tekintik, partnerként bevonják a közös gondolkodásba. A közös álláspont kialakításának alapfeltétele, hogy az anyaországon belül a határon túli kisebbséget ne politikai eszközként kezeljék, ez pedig csak akkor lehetséges, ha sikerül lefektetni az anyaország hosszú távú nemzetpolitikai stratégiáját, amely a rendszerváltás óta hiányzik. Ez a fajta támogatás épp olyan fontos a határon túli magyarok számára, mint az anyagi jellegű juttatások. Ennek irányát az kellene, hogy meghatározza, hogy a kisebbségek azon országon belül, amelynek állampolgárai, minél teljesebben megélhessék kisebbségi létüket, biztosított legyen számukra a komfortérzet és mindehhez, mint az adott ország adófizető állampolgárai részesüljenek azon javakból, aminek a megtermeléséhez hozzájárulnak.

Magyarország és Ukrajna között az elmúlt évtizedben számos olyan kezdeményezés, megállapodás, együttműködés jött létre, amely sokkal hatékonyabban segíthette volna az ukrajnai magyarság problémáinak megoldását, de ennél számottevőbbek azok a lehetőségek és helyzetek, amelyeket felelősséggel kezeltek. Például, a kárpátaljai magyar főiskola beindításakor 1994-ben, valamint a működési engedély megszerzésekor 1996-ban az anyaország, az oktatási minisztérium hathatós politikai támogatása nélkül biztosan nem lehetett volna eredményt elérni. Az anyaország politikai támogatása is hozzájárult ahhoz, hogy 2004-ben nem vették el a főiskola épületét.

Két olyan jelentős helyzetben nem vállalt súlyának megfelelő szerepet, nem fejtett ki a kisebbség érdekében súlyának megfelelő érdekérvényesítést az anyaország, ami nagy hiátust mutat, mert egy adott pillanatban kialakult politikai konstelláció általában megismételhetetlen, de a jövőre vonatkozó hasonló eset szempontjából fontosnak tartjuk az ismertetését.

Az első ilyen alkalom Ukrajna függetlenségének kérdése volt (1992). Magyarország a kárpátaljai magyar kisebbség véleményének meghallgatása, kikérése nélkül elsőnek ismerte el Ukrajna függetlenségét, fel sem vetve az ott élő magyar kisebbség érdekeit érintő kérdéseket. Az ok-okozati összefüggések bon-

colgatása és bármilyen, a jövőben feltárássra kerülő tények, dokumentumok vagy már ismert események mellett is a kisebbség szempontjából elmulasztott stratégiai hiátust mutat.

A másik ilyen mulasztása a magyar politikai nemzet hatalmon lévő politikai elitjének a kárpátaljai kisebbség szempontjából fontos, de az anyaország által nem kellő odafigyeléssel és komolysággal kezelt kérdés a narancsos forradalom megítélése (2004). A forradalommal kapcsolatos megnyilatkozások, a kérdés kezelése elhibázott volt, mert az anyaország nem a közösség érdekeit tartotta szem előtt, hanem egyéni és kis csoportérdekeket. Mindkét esetben ugyanaz történt, a magyar politikai nemzet hatalmon lévő politikai elitjének érdekei felülírták, nem vették figyelembe a határon túli magyar közösség érdekeit. A következménye a határon túli kisebbség szempontjából ilyen esetekben az, hogy a kisebbség amúgy is gyenge érdekérvényesítési potenciáját még jobban csökkentti, mert a többségi nemzet számára ezen döntéseknél az az üzenet, hogy az anyanemzetnek sem fontos a kisebbségek helyzete, kérdése. Ennek eredményeként tudható be részben az, hogy a kárpátaljai magyarság a legutóbbi választáskor jelentős számban ukrán pártokra adta voksát. A teljes Kárpát-medence szempontjából ilyen üzenete volt a 2004. december 5-ei népszavazásnak. Ennek eredményeként minden határon túli területen a magyar politikai elit tekintélye és eredményei a népszavazást követő választásokon jelentősen csökkentek, minden területen felerősödött a magyarsággal szembeni negatív attitűd, ami esetenként atrocitásokkal párosult.

Bármely meglévő vagy újabban létesítendő kisebbség politikai kezdeményezésnek akkor van eredménye, és olyan hatékonysággal működhet, amikor és amilyen átgondolt politikai súllyal áll mögé az anyaország. Az ukrainai magyarság esetében új dimenzióként merül fel Magyarország és Oroszország viszonya. A mindenkorai magyar politikai nemzetnek kellő érzékenységgel meg kell találni azt a kiegyensúlyozott, arányos politikai együttműködést Oroszországgal és Ukrajnával, amely révén nem válik tússzá a kárpátaljai magyarság.

Az odafigyelés a különböző anomáliákra, időbeli reagálások a kisebbséget ért különböző mélységű és nagyságú sérelmekre, fontos támogatáspolitikai feladata az anyaországnak. Különösen nagy szükség van erre a támogatási formára az utóbbi években tapasztalt változások kapcsán, a változások egyik határpontja a 2004-es év, amely a határon túli magyarok számára a rossz emléké kettős állampolgárságról tartott népszavazást jelenti. Ez a népszavazás a határon túli magyarok és az utódállamok számára is Trianont szentesítő politikai döntésként képződött le, vagyis az utódállamok, melyek területén magyarok élnek úgy értelmezték az eredményt, hogy a magyar állam és nemzet lemondott a határon túli magyarokról, politikai támogatottságuk a rendszerváltás utáni évekhez képest meggyengült. Nagy részben hozzájárult ez a szerencsétlen népszavazás ahhoz a negatív tendenciához, melynek eredményeként meggyengültek a határon túli magyarok pozíciói a különböző országokban, nem csak Kárpátalján (magyar verések Vajdaságba, jelentősen veszít országos súlyából

és tekintélyéből az erdélyi és a felvidéki magyarság, megkérdőjelezi a legitimitását és szükségszerűségét a felvidéki, erdélyi és kárpátaljai alapítványi felsőoktatási intézményeknek). Ezek a jelek arra utalnak, hogy a jövőben egyre nagyobb szüksége lesz a határon túli magyaroknak az anyaország politikai támogatottságára, különösen, hogy az utódállamok az anyaországihoz képest homlokegyenest más irányú nemzetpolitikát követnek. Magyarország az Európai Unióba való betagozódást nemcsak gazdasági szinten, de a nemzetfogalom újra értelmezésében is, az identitás átalakításának szempontjából is az európai egység kialakítására törekszik (legalábbis ilyen irányban mozdult el az elmúlt években az oktatáspolitikai, ezt sugározza az identitás és a véleményt leginkább formáló média). Az utódállamok ezzel szemben az Európai Unióban belül is erős nemzetállam építésén munkálkodnak, vagyis saját nemzeti pozíciójukat demokratikus törvényi szabályozással erősítik. Még jobban érvényesül ez az éppen 2004-ben a pozitív töltést adó narancsos forradalomban megszületett ukrán nemzetállam esetében. Bár Ukrajna nagy politikai nyilatkozataiban az Unió felé nyit, de belső szabályozási rendszerében különösen a nevelésre, oktatásra, nyelvhasználatra vonatkozóan az erős nemzetállam építésén dolgozik, hogy minél hamarabb homogenizálja az ukrán államot. A magyar állam ezzel szemben mintha leginkább a határon túl rekedt nemzettársaitól féltene a magyar államiságot és könnyebben nyit minden téren Európa más, sőt Ázsia állampolgárai irányában. Ebben a folyamatban a jövő kulcskérdése az, hogy a politikai elit hatalmának konzerválása érdekében bezár-e a határon túliak előtt, és inkább nyit olyan más kultúrájú, de nehezebben integrálható népek felé, akikkel szemben könnyebben megtudja őrizni hatalmát, legalábbis rövid távon, vagy felismeri a nemzet hosszú távú érdekeit és tanul az EU fejlett országainak példáin (lásd Franciaország vagy Németország), felismeri, hogy hosszú távon egyre több és egyre nagyobb problémahalmazt generálhat a magyarságot kirekesztő politikával.

A támogatások külön kategóriája a szimbolikus támogatások, azok, amelyek lehetőséget biztosítanak bizonyos kérdésekben a véleménynyilvánításra, amit a döntéshozók figyelembe vesznek, vagy akár a döntéshozókban jut személyeknek, csoportoknak fontos szerep, ami tekintélyüket növeli és így politikai tőkét lehet belőle kovácsolni. Ilyen jellegű támogatás a magyarországi rendszerváltás után jelent meg először, amikor bizonyos kérdésekben már nem a magyarul beszélő ukrán állam képviselőit és érdekeit képviselő személyeket hallgatták meg, hanem a legitímnek tekintett szervezetek reprezentánsait. Ilyen támogatásnak számít a megjelenés a médiában, különösen a közszolgálati médiában, amely befolyásolja a lakosság döntését, különösen Kárpátalján, ahol mint láthattuk a magyarok a magyarországi csatornákon keresztül szerzik be információikat. A média napirend-alakító funkciója miatt jelentős befolyásra tehetnek szert az ott megejelent vélemények. A rendszerváltás utáni első négy évben a KMKSZ elnöke Fodó Sándor, valamint vezetése, főleg Dupka György és Tóth Mihály voltak azok a személyek, akik megszólalhattak. 1994 után, miután Tóth Mihály lett a parlamenti képviselő, nagyobb hangsúlyt kapott az ő megnyilvánulá-

sa, mint az egyetlen magyar parlamenti képviselőé, valamint a kivált szervezetek vezetői is teret nyertek, vagyis a magyarországi média is részt vett ezen szervezetek kiépítésében. AKMKSZ megalakulásakor Kárpátalján egyetlen megyei szintű magyar nyelvű lap volt a *Kárpáti Igaz Szó*, amely a rendszerváltásig a Szovjet Kommunista Párt megyei lapjaként működött, majd annak betiltása után előbb a megyei tanács, később vele megosztva a megyei adminisztráció tulajdonába került. Az első választásokon a KMKSZ-színekben bejutott képviselők a lapalapítók közé kérték felvételüket, és a tanács jelképes százalékban fel is vette a szervezetet, de a lap tartalmába valós beleszólásuk nem volt. Mivel a KISZ az egyetlen megyei média volt, amely majdnem minden háztartásba eljutott, tehát a véleményformálásban meghatározó szerepe volt, így elvárható lett volna a rendszerváltás után, hogy a közszolgálati sajtó szerepét felvállalja. Ezzel szemben továbbra is a korábban megszokott, főleg a hatalom álláspontját képviselő sajtóként működött tovább. Eleinte még időnként tudósított a KMKSZ-eseményekről, majd miután Dupkáék kiváltak, a hozzá közel álló új ságírók egyre kevesebbet és egyre ellenségesebb hangnemet ütöttek meg a KMKSZ-szel szemben, miközben állandóan kérték annak anyagi támogatását, annak ellenére, hogy a teljes fenntartásukat az állam fizette. AKMKSZ vezetése úgy gondolkodott, hogy miután ez az orgánus az egyetlen állami fenntartású, melynek résztulajdonosa a szervezet, igényt tartott volna amédiafelületre, és a szűkös magyarországi sajtótámogatást az alternatív magyar lapok számára ajánlotta, melyek nem kaptak semmilyen ukrán állami támogatást. A KISZ monopolhelyzetéből kiindulva ezt nem tudta/akarta elfogadni, és nem biztosított megfelelő médiafelületet a KMKSZ-nek, a szervezetről írt cikkek inkább negatív hangvételűek voltak és hangnemükben egyre harciasabbá váltak, amely a narancsos forradalom idején érte el csúcspontját és vezetett az újság kettéválásához.

A szimbolikus támogatások kategóriájába sorolhatjuk a magyarországi ösztöndíjakra benyújtott pályázatok értékelését, annak ellenére, hogy a döntést az adományozók hozták. A nyolcvanas évek végén - már akik értették a magyarországi felvételi eljárás technikáját és információval rendelkeztek a lehetőségekről - főleg a magasan képzett értelmiségiek tanították szívesen gyermekeiket Magyarországon, még azok is, akik itthon a boldogulásuk érdekében ukrán iskolába íraták csemetéiket és ezt propagálták a magyarok körében. Először intézményes keretek között továbbtanulni az anyaországban a NEI-ben lehetett, ahol egyéves felkészítő után nyerhettek felvételt a hallgatók a különböző felsőoktatási intézményekbe. Az első évben, 1990-ben a KMKSZ elnöksége kapta a lehetőséget, hogy az akkor még 30 ösztöndíjas helyre ajánljon fiatalokat. Az elnökség leosztotta a helyeket a járások között és az elnökségi tagok tettek javaslatokat a jelöltekre, amit a NEI automatikusan elfogadott. Ez a rendszer ilyen formában egy kliensrendszer volt, mert a belső kapcsolat határozta meg, minden elv nélkül. Az oktatási tanács a deceni választmányon felvetette ennek a reformját, ami éles vitát váltott ki, mert sokan a kommunista rendszer gyakorlatának átültetését kívánták megvalósítani. Úgy gondolkodtak, hogy míg korábban

az elvtársak gyerekei élveztek előnyt a továbbtanulásnál, most a megváltozott helyzetben az ő gyerekeiknek járnak privilégiumok. Az oktatási bizottság viszont azon az állásponton volt, hogy a lehetőséget a legtehetségesebbeknek kell megadni, amit független versenyvizsgán történt megmérettetés alapján kell kiválasztani. Ezt az elképzelést az OM is támogatta mint adományozó, így 1991 után aNEI tanárai felvételiztettek Ungváron. A lehetőség ezáltal mindenki számára hozzáférhető lett, és az általuk levezetett írásbeli vizsgák eredményei alapján a legjobb teljesítményt nyújtók folytathatták tanulmányaikat az anyaországban. A KMPSZ megalakulásától meghirdette, fogadta a jelentkezéseket, szervezte a vizsgáztatást. A rendszerváltás után megnyíltak a lehetőségek a teljeskörű felsőfokú továbbtanulás terén is. Első évben olyan lehetetlen helyzet alakult ki, hogy a határon túlról érkezett magyar fiatalokat már az intézmények, de különösen a kollégiumok nem tudták fogadni, így a magyar állam, az OM igyekezett mederbe terelni és minden régióknak meghatározott keretszámok szerint helyet biztosítani, amely általában az adott régióban élő magyarság számarányának megfelelően lett megállapítva. Az ösztöndíjak odaítélésénél a régiók lehetőséget kaptak a prioritások meghatározására, amelynek a helyi magyarság igényeit kellett tükrözni. Az első időkben a KMPSZ elnöksége volt a javaslattevő szervezet mint az egyetlen szakmai grémium. Más szervezetek kifogásoltak, lévén ez a lehetőség egyfajta presztízst adott a szervezetnek. Az OM HTMF létrehozta a Kárpátaljai Magyar Ösztöndíjtanácsot, amelyben eleinte a KMPSZ mellett a KMKSZ, a KMSZF, majd a MÉKK is helyet kapott. 1998 után kibővült, az egyházak képviselőit is bevonták a Kárpátaljai Magyar Ösztöndíjtanácsba. Az ösztöndíjak odaítélésénél az ösztöndíjak harmadát, a lelkészutánpótlás biztosítása érdekében a három egyház döntése alapján támogatták a többi tagok.

2004 után az Oktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Titkársága átalakította a testületet: KMPSZ - 2 fő, II.RFKMF -1 fő, HÖK -1 fő, KMKSZ - 2 fő, KMSZF -2 fő, KMTT- 1 fő, KRE - 1 fő, KRKE- 1 fő, KGE- 1 fő, KMTIISZ -1 fő (nemjogi személy), MÉKK-2 fő, KAMOT-1 fő, KMDFKSZ-1 fő. Mint látható, olyan testületet alakítottak ki, amelyben az UMDSZ tagszervezetei politikai súlyukhoz képest aránytalanul nagy döntési lehetőséget kaptak, így a KMKSZ - miután ezt nehezményezte, és nem korrigálták a struktúrát - felfüggesztette tevékenységét a testületben.

A támogatások következő csoportja a konkrét anyagi támogatások köre. Ami a támogatáspolitikai anyagi vonzatát illeti, az elmúlt 17 évben általában mindig az éppen hatalmon lévő politikai kurzusnak megfelelően változott, így a határon túliak támogatáspolitikájával kapcsolatban más-más korszakokat különböztetünk meg.

Az 1980-as évek második felétől kezdve, amikor már recsegett a szovjet rendszer, itthon és otthon egyaránt félő tekintetekkel kezdték felfedezni a határon túli magyarokat. Először a szabadabb szellemű magyar értelmiségi réteg főleg

elvi-emocionális alapon idealisztikus elméleti szinten értekezett a magyarok problémáiról, helyzetéről és keltette fel a hatalom figyelmét. A rendszerváltás előtti pillanatokban lehetett észlelni egy közös magyar-magyar szellemiségű támogatáspolitikát (politikai és gazdasági értelemben is), ami a romániai falurombolásokkal kapcsolatban, valamint a romániai forradalom után szervezett segélyakciók keretén belül nyilvánult meg az anyaországban és más magyar nyelvterületeken.

A cselekvő támogatásnak alig látjuk nyomát a rendszerváltás előtt a magyar állam részéről, és az is koncepció nélküli, gesztus értékű. A magyarságnak szánják, de a közösség ezt nem érzékeli. Kárpátalja esetében első nagy anyaországbeli támogatásként könyvelhetjük el az Ungvári Hungarológiai Központ létrehozását 1988-ban. Az intézmény hasznosulását vizsgálva Soós Kálmán, aki egy ideig igazgatóhelyettesként is dolgozott benne, az alapításkor a következőkben foglalja össze a megalakulás körülményeit, a támogatás koncepcióját: „Magyarországon szakmai körökben komoly vita folyt arról, hogy érdemes-e itt, egy perifériális helyzetű terület székvárosában, a Szovjetunióban sem osztatlan tekintélyű egyetem nem egyértelműen jó szándékú környezetébe” nagy beruházással ilyen központot teremteni, vagy inkább „a Központ segítségével stabilizálható és tudományos-szakmai szempontból megalapozottabbá tehető a magyar tanszék, valamint reprezentatív intézménnyel gyarapodna a kárpátaljai magyarság tudományos és kulturális élete”. Valószínűleg a periférikus helyzetet elkerülendő, illetve azt a gyakorlatot megtartva, hogy a világban működő hungarológiai intézetek általában kiemelkedő szerepű városokban vagy nagy tekintélyű egyetemek keretében alakultak, helyszíneként Ungvár helyett komolyan szóba került Moszkva és Leningrád is, ahol egyébként jelentős hungarológiai kutatások folytak. Mások hozzáteszik, hogy kezdetben egy szerény méretű munkacsoportról volt szó, nem pedig tudományos kutatóintézetéről. Ugyanakkor a szovjet felet is megosztotta a terv: részben idegenkedve fogadták, külföldi beavatkozásnak tekintették, részben viszont a kibontakozó nyíltság politikájának hívei, megfelelő (tehát a helyi hatalom számára elfogadott, garanciát jelentő) személyi feltételek” mellett, „az intézmény tevékenységének folyamatos ellenőrzésével” „kitűnő propaganda lehetőségeket nyújtó”, „emellett kényelmes és jövedelmező állásokra is esélyt biztosító” intézményt láttak az ungvári objektumban. Minden bizonnyal végül is nem szakmai szempontok domináltak a döntésben, hanem inkább az illuzórikus meggondolások. Az újkeletű reformpragmatizmus kerekedett felül, amikor a Szovjetunió és Magyarország kormányai (1986. január 31.) és a két állam illetékes oktatási minisztériumai (1987. október 21.) határoztak arról, hogy a budapesti egyetem orosz nyelvi tanszéke mellett ruszisztikai központ, míg az Ungvári Állami Egyetemen Hungarológiai Központ létesül. Akét fél megegyezése alapján végül is a Szovjet Hungarológiai Központ (SZHK) - Советский Центр Хунгарологии - az egyetem Magyar Filológiai Tanszéke mellett 1988. január 14-én alakult meg. Kezdetben a tanszék

adott neki helyet, majd 1989. november 11 -én beköltözött jelenlegi otthonába, a Vár utcai egykori Bródy-villába. Az épület felújítását jelentős mértékben (közel 10 millió forint⁴⁴) támogatta a Magyar Köztársaság Oktatási Minisztériuma, a munkálatokat pedig a Szabolcsi Állami Építő vállalat végezte el. A már meglévő épület felújításához az ungvári egyetem részben építőanyagokkal, illetve a magyarországi munkások kollégiumi elszállásolásával járult hozzá. Tárgyi feltételeinek megteremtésében számtalan magyarországi vállalat (pl. Videoton), egyesület, főiskola, egyetem, könyvtár vett részt. Az ungvári objektum körüli elég bőkezű serénykedés valószínűleg a fenti reményből fakadt: „az intézet az ukrainai magyarság hosszú távú érdekeit szolgálhatja, s egykor annak szellemi központja lehet.” (Soós 2006)

A támogatás eredményessége megkérdő) elezhető, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a magyar állam részéről elmulasztott és a támogatásba beépíthető kontrollmechanizmus hiányában egy idegen állam infrastrukturális fejlesztésévé vált. Soós Kálmán megfogalmazásában: „Mindez azt mutatja, hogy akárcsak az intézmény létrehozásának koncepciójában, úgy a működése megítélésében is kettősség - a hivatalosnak tekinthető változat és az ok-okozati összefüggésekkel értékelő - van jelen, amely úgy tűnik, épp a kezdeti illuzórikus meggondolásra vezethető vissza. Van tehát a valóság és annak egy lebegtetett, sokak által látszateredménynek tekintett, felmutatott mása. Másképpen fogalmazva, 15 év távlatából megállapítható, a nagy beruházás ellenére nem valósult meg a kezdeti szándék: sem a kárpátaljai magyarság tudományos és kulturális élete nem gyarapodott egy reprezentatív intézménnyel, segítsége hiányában pedig a magyar tanszék szakmai stabilizálódása sem történt meg. Az eredmény, a kutatóközpont helyett egy méreteiben és esztétikai kivitelezésében impozáns székház, amelynek a kezdeti 11, a fő tudományágak egyensúlyát biztosító tudományos tanácsa megszűnt, szétesett, a 15 fős kollektívából hét főállású munkatárs kettőre apadt, s ezen kívül jelenleg egy félállásban lévő igazgatója és egy függőben lévő munkatársi státusa van, akik valamennyien filológus végzettséggel rendelkeznek.” (Soós 2006)

A rendszerváltást követő első, Antal kormánynak nagy érdeme volt, hogy lerakta az alapjait a támogatáspolitikának, és egy nemzetben gondolkodva megpróbálta több évtizednyi szétfejlődés után integrálni a határon túliakat. A támogatáspolitikai kialakításánál kulcsszerepet játszottak a Magyarországon letelepedett határon túliak, ez viszont a támogatáspolitikai korlátja lett, mert otthon kialakult kapcsolatrendszerük lett az alapja a támogatáspolitikának, vagyis a korábbi kapcsolati tőke határozta meg, hogy ki részesül az otthon maradtak közül a támogatásból. Reális helyzetkép, felmérések hiányában a támogatások rendszerének kialakításakor nem tudták figyelembe venni, milyen változáson mentek át a határon túli nemzetrészek a Trianont követő évtizedekben. „Konzervált társadalomként”

⁴⁴ Ez az összeg vásárló értéke 2007-ben, különösen az építkezések területén a tízszeresét éri.

tekintették e közösségeket, mintha a változás őket nem érintette volna, és az emlékek alapján ott szerették volna folytatni építkezésüket, ahol megszakadt Trianonnal. A határon túliak részéről is elsősorban azok aktivizálódtak, akik kapcsolataik révén felismerték a pillanatnyi helyzetet, esetenként ezt ki is használták, így erre a négy évre leginkább a „kijárási”, mint támogatási lehetőség a meghatározó. Az anyaországiak részéről a „keblemre magyar testvérek” eufórikus hangulat uralkodott, míg a határon túliak a „szegény elesett kisebbségi vagyok, segíts rajtam” szlogen szerint cselekedtek. A támogatáspolitikai kompenzáló jellegű volt és számos esetben olyan irányultságú, amire a határon túliaknak nem is volt szükségük. A határon túli magyarok sem tudták, hogy mit kezdjenek vele, nem voltak átgondolt célok a „minden kell, mindent ide” jegyében döntöttek.

Kárpátalján a KMKSZ megalakulásának első éveiben az anyországi támogatás igénybevétele fel sem merült⁴⁵. Mint alúlról szerveződő nagy tömegbázissal rendelkező szervezet, amely egy diktatúra után jött létre, nagy energiákat szabadított fel. Az első kitűzött feladat a „málenkij robot” áldozatainak, az 1944-ben elhurcoltak névsorának összeállítása, tiszteletükre emlékjelek felállítása. A települések mindegyikén önerőből, közadakozásból állítottak emlékműveket.⁴⁶ Ilyen fontos feladat volt az aknaszlatinai és a nagyszőlősi magyar tannyelvű középiskolák önállósítása, az oktatáshoz szükséges épületek kiharcolása a helyi hatalomtól, majd azok renoválása összefogással, sok önerős munkával és a magyar kolhozi vezetők bevonásával a munkálatokba. Kiemelt szerepe volt Milován Jolánnak Nagyszőlősen, Benedek Imrének Aknaszlatinán, a kolhozelnökök közül Bíró Andor tett az ügyért a közösből. Az első években, míg a rubel el nem értéktelenedett, a tagdíjakból, adományokból, és a Fodó által az anyországból elintézt remittendából nagy bevétele volt a szervezetnek. Az összeget az akkori gazdasági vezetés és az iroda nem is tudta kellőképpen hasznosítani (vö. Dupka György, Turóczy István). Például nem sikerült irodát létrehozni, saját ingatlanhoz jutni vagy kiépíteni a saját infrastruktúrát. Az IKA megalapítása után a kárpátaljai magyar közösségnek nem volt információja arról, hogyan lehet támogatáshoz jutni. A „kijárási” rendszerben azok jártak jól, akik rendelkeztek információval, ez pedig a kapcsolati rendszer, kapcsolati tőke függvénye volt. Kárpátalján ebben az időszakban három figyelemre méltó projektre nyújtottak támogatást. Az egyik a *Kárpátalja* című lap, amely a fejlécében a KMKSZ közéleti lapjaként jelent meg, míg lényegében közvetlenül Mankovics Tamás miskolci személy pályázott, aki a szervezet nevében jelentette meg a lapot, a szerkesztés, tehát a tájékoztatás és az anyagi elszámolás jogát is magának tartotta fenn, az elnökségnek nem engedett beleszólást, de a terjesztést a szervezet végezte. Ez okozta egyébként a feszültséget

⁴⁵ Az alakuló gyűlésen többen is felvetették, hogy miből tartja fenn magát majd a szervezet, miből lehet megvalósítani azt a sok felvetett célt, de a hangulat a kételkedőket azonnal elhalgattatta.

⁴⁶ Talán csak Beregszász volt a kivétel, ahol majd egy évtized múlva készült el a város támogatásával, de emléktáblát önerőből ők is állítottak a temetőben.

az új elnökség és a lapgazda között 1993-ban, akik saját lapjuk ügyében szerették volna beszámoltatni a főszerkesztőt, legalábbis a szervezet (KMKSZ) nevét viselő lap ügyeiről. A másik támogatás a KMKSZ pályázataként az Ungvári Dayka Gábor Középiskolában egymillió⁴⁷ HUF összegért számítástechnikai szaktantermet alakítottak ki, melyhez még vendégtanár is járt Pipás László személyében. A projektet Perduk János menedzselt. A legnagyobb összeg, amely a kapcsolati tőkét maximálisan kihasználva jött létre, a Técsői Líceum építkezésének beindítása, amelyre az IKA a központi keretből 7 millió forintot ítelt meg⁴⁸. A pályázatról a KMKSZ már csak a döntés után értesült. Egyeztetés nélkül indították be az építkezést. A líceum ugyan beillett a KMPSZ által kidolgozott oktatási koncepcióba, de a véleményét nem kérték ki és abban az időben nem biztos, hogy ez lett volna a legfontosabb ügye a kárpátaljai magyarságnak⁴⁹. Az alapkötéletelen Antal József miniszterelnök felesége is jelen volt, ahol elmondta, hogy e vidékhez családi szálak is fűzik. A politikai kurzus utolsó évére esett a Kárpátaljai Magyar Főiskola megalapítása, amely az infrastruktúra kiépítésére szintén az IKA-tól kapott támogatást.

A következő 1994—1998 közötti négy esztendőben előrelépés abban történt, hogy a közben körvonalazódó határon túli magyar politikai elitet részben bevonták a támogatáspolitikai szétosztó rendszerének különböző elemeibe, főleg az alkutatóriumokba. Az alkutatóriumot Kárpátalján úgy alakították ki, hogy a többséget a KMKSZ-szel szemben meghatározók alkossák. A kuratórium tagjai voltak: Fodó Sándor mint a KRE főgondnoka, Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke, Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke, Dalmay Árpád, a KMSZF elnöke, Tóth Mihály, az egyetlen magyar parlamenti képviselő, Almásy Sándor, a Kárpátaljai Magyarul beszélő Tudósok Társaságának képviselője (aki egyébként az ülésekről fennmaradt hanganyagok szerint minden kuratóriumi ülésen elmondta, hogy csak saját magát képviseli), Dupka György, a MÉKK elnöke, Curkó János a megyei tanács alelnöke⁵⁰. A támogatási rendszer céltudatosabbá vált és erőteljesen politikadeterminálttá. A támogatási elosztórendszer fő céljaként nem a hosszú távú nemzetstratégiai célok jelentek meg, hanem egyszeri projektek, amelyeket „aki minket támogat, azt támogatjuk” rendező elv szerint ítélték meg. Az IKA-nál a prioritás az oktatás volt, ahol az arányok 60:40%-ban alakultak. A főiskola mint prioritás a támogatottak között szerepelt, valamint azok a pályázatok, amelyek az államtól nem kaptak támogatást, mint az *Irka*, az egyetlen gyermeklap. A döntésekről általában mindig tudósítottak az újságok, mert a nyilvánosságot fontosnak tartották az adományozók. Ez egyébként olyan hangulatot keltett Kárpátalján, hogy a főiskola elviszi a támogatások nagy részét, közben a Técsői

⁴⁷Mai névértékben a tízszeresét kellene számolni, figyelembe véve az akkori anyagárakat és a munkadíjat

⁴⁸Mai névértékben a tízszeresét kellene számolni, figyelembe véve az akkori anyagárakat és a munkadíjat

⁴⁹Már működött a BMG ingatlan és felszerelések nélkül, szervezték a református líceumot Nagyberegen.

⁵⁰ 1998-ban kilépett a kuratóriumból (KISZ 1998, 93-94. szám)

Líceum a központi keretből hasonló nagyságrendű támogatást kapott nyílt pályázat nélkül, amelyről viszont a közvéleményt nem informálták. Például 1998-ban, amikor a főiskolának a sajtó szerint a mintegy 20 millió forintból 14 milliót ítéltek meg, 3 milliót a pedagógusszövetségnek, 1 milliót a KMKSZ-nek, írja az újság (Horváth 1998). Arról nem írt a szerző, hogy a KMPSZ-nek megítélt támogatásból 1 millió HUF-ot az UAE tanárainak bérmegemelésére kapta, hogy ott alcsoportokat hozzanak létre. Arról is elfelejtett tudósítani az újságíró, hogy a Técsői Líceum milyen támogatásban részesült a központi keretből, csak 1998-ban vált ismertté, amikor az interneten közzétették az előző évek támogatásait. Abban az évben az épülő gimnázium állagmegóvására 12 millió HUF támogatást ítéltek meg a központi keretből. Ez az eljárás így a főiskolával szembeni nyílt hangulatkeltésnek minősíthető, mert egy szegény vidéken az egyén/személy számára nagynak tűnő, de egy szervezet/intézmény szempontjából a működéshez, fenntartáshoz arányaiban kis támogatást állandóan úgy kommentálnak, mintha az megemésztené a támogatásokat.

A másik nagy volumenű támogatási lehetőség az 1995-ben állami forrásokból alapított Új Kézfogás Közalapítvány volt. A közalapítvány vállalkozásfejlesztéssel foglalkozott, főleg vissza nem térítendő támogatásokat nyújtott nem nyílt pályázat révén. A döntéseket Budapesten hozták és két szervezettel álltak kapcsolatban, a Dupka György-féle MEKK-vel, valamint a Kincs Gábor vezette KMSZF-fel. Sem a KMKSZ-t, sem az általa létrehozott Vállalkozók Szövetségét nem vonták be, és a kárpátaljai magyarok nem is ismerték a döntési mechanizmust. Az odaítélt támogatások mértékéről az 1998-as kormányváltásig nem is voltak információk, a média erről nem tájékoztatott, a kedvezményezettekről és a támogatások hasznosulásáról a mai napig nem rendelkezünk megbízható adatokkal. Üzleti titokra hivatkozva nem nyújtanak információt. Elgondolkodtató, hogy miután a régiók támogatásának nagyságáról megjelentek részinformációk, 1998-ban értesülhettünk arról, hogy 1997-ben a Kárpátaljának megítélt összeg 100 millió HUF volt. Arányaiban lényegesen több támogatás jutott Kárpátaljának, mint Erdélynek, ahol számarányában tízszer több magyar él. Erdélynek 1997-ben a kárpátaljai támogatás egynegyede/egyötöde jutott (kg 1998). Az 1998-as évben mintegy 60-70 milliót kapott Kárpátalja (Horváth 1998). A KMKSZ szerette volna elérni, hogy alkukuratóriumi rendszert és nyilvánosságot kapjon a támogatások elosztása, de nem sikerült, még azt sem sikerült elérniük, hogy a KMKSZ által létrehozott Vállalkozók Szövetségét is bekapcsolják a támogatási rendszerbe. Majd csak az első 1999-es nagy árvízkor történt meg, hogy a parlamenti képvisellel rendelkező KMKSZ-t is bevonták az árvízi segélyek elosztásába. Ekkor kaptak arányosan támogatást az árvízkárosultak, valamint ekkor született a döntés a földprivatizáció segítéséről. A korábbi UKKA-támogatások hasznosulásáról nincsenek adatok, Kárpátalján nem érzékelhető, nincs nyoma. A fő csapásvonal a határon túli magyarok

gazdálkodási pozícióinak megerősítése volt akkor, amikor ezen a területen a határon túli régióban a gazdaság kiszámíthatatlan volt, a támogatási formák pedig a vissza nem térítendő egyszeri támogatásokként jelentek meg. Az elmúlt évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy a több százmillió forintnyi, általában vissza nem térítendő gazdasági segélyek csak egy-egy személy vagy csoport boldogulását segítették ideig óráig, de hatása nem mérhető Kárpátalja magyarlakta területeinek gazdasági felemelkedése szempontjából. Még a sikeresnek látszó vállalkozások is hamar beolvadtak a nagyobb vállalkozásokba, bár voltak olyan elképzelések, hogy ezek a vállalkozások megerősödése után a jövedelemből visszaforgatnak a kulturális célokra, amiből semmi nem valósult meg. A legutóbbi kutatások azt mutatják, hogy a kárpátaljai gazdaság meghatározó szereplői a belsőukrajnai pénzügyi körök lettek, a magyarországi vállalkozói réteg alig van jelen hozzájuk képest. A helyi magyarok szempontjából a kutatások alapján az látszik kibontakozni, hogy a munkavállalás és alkalmazás főleg a kapcsolati rendszeren keresztül történik, és mivel a legtöbb esetben a tulajdonosok már nem magyar érdekeltségűek, a magyarok hátrányos helyzetbe kerültek. A támogatáspolitikát olybá tűnt ebben az időszakban, mintha az anyaország néhány vedémi edesvízzel szeretné a körülötte lévő tengerek sós vizét ihatóvá oldani.

Anem célravezető támogatások iskolapéldája a Beregszászi Járási Poliklinika építkezése. A 90-es évek közepén egymillió dolláros beruházásként térítésmentesen építette fel a járási poliklinikát Beregszászban Magyarország, amely nem kisebbségi kérdés, mert ez Ukrajna általános szociális problémájára adott támogatás volt. Azt viszont a szponzorok elfelejtették kikötni, hogy az adott intézményben a személyzet kétnyelvű legyen, az orvosok megfelelő felkészültséggel rendelkezzenek, hogy jó ellátásban részesüljenek a járás területén többséget alkotó magyarok. A támogatás biztosan fontos volt a beruházónak, mert magyar állami költségvetési pénzből megrendeléshez jutott, valamint a járás akkori vezetőinek, mert emelte presztízsüket, el tudtak olyat intézni, amiből az ukrán államnak haszna van, ukrán állami pénz nélkül megoldották a rájuk bízott körzet általános szociális kérdéseit. Ez a fajta hozzáállás jellemző a Beregszászi járás magyar hivatalnokaira. Ahelyett, hogy élve hivataluk adta jogaikkal, az ukrán állami költségvetés terhére oldanának meg jogos magyar kulturális-oktatási célokat, azokat a magyarországi támogatások révén igyekeznek megvalósítani. Ezen projektek sorába tartozik az Illyés Gyula Nemzeti Színház, a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium, a Beregszászi Járási Könyvtár.

A következő négy évben (1998-2002) bővültek a pályázási lehetőségek és átalakult a rendszer. Az Illyés Közalapítvány kárpátaljai alkuratóriumába bevonták a kárpátaljai magyar történelmi egyházak delegált képviselőit, akik korábban, az alapítvány működésének nyolc éve alatt nem ismerték vagy nem tudtak élni a pályázási lehetőségekkel. Az Illyés Közalapítvány Kuratóriumának összetétele a

következésképpen szervezetek képviselőiből alakult: KMKSZ, KMPSZ, KMSZF, MÉKK, KRE, KRKE, KGKE, KMKSZISZ, KMCSSZ. Ettől az évtől kezdve részesültek az egyházak projektjei jelentős támogatásban⁵¹. Az Oktatási Minisztérium 1999-ben létrehozta az Apáczai Közalapítványt. Az Apáczai Közalapítvány nem alkuratóriumi rendszerben működött. Apáczai Közalapítványnál is megnyílt az egyházak előtt a pályázási lehetőség, és prioritásként kezelték igényeiket (ennek köszönhetően sikerült felépíteni a Karácsfalvai Líceumot, az Ungvári Szent Gellért Szakkolégiumot, bővíteni a Tiszapéterfalvai Líceumot és számos új projektet nyitni⁵², mivel fő feladata az alapítványnak az oktatás és a felsőoktatás támogatása volt. Ez az időszak egyfajta közös gondolkodást is eredményezett, mely kapcsán körvonalazódtak a hosszú távú tervek és célok a határon túli magyarokkal kapcsolatban. Ennek eredményeként született meg a státustörvény és alakultak ki a hosszú távra mutató projektek. A KMKSZ aktív részvételével jött létre a MÁÉRT, amelyen kikristályozódott a státustörvény elvi alapja. A státustörvény alakításában, a kedvezmények körének meghatározásában, a kedvezmények igénybevételeit lehetővé tevő kérdések kidolgozásában és megvalósításában szintén aktív részt vállalt a szervezet. A KMKSZ elnökének részvétele a parlamentben és a képviselő a megyei tanácsban például lehetővé tette, hogy a státustörvény ukrainai elfogadottsága gördülékenyen zajlott, annak ellenére, hogy a magukat a KMKSZ-szel szemben meghatározó kárpátaljai magyar szervezetek és a hatalomba beépült magyarok nyíltan, és még erőteljesebben burkoltan, a suttogó propaganda révén is a státustörvénnyel szemben foglaltak állást. Erre az időszakra tehető a főiskola épületének átadása a városi képviselőtestület egyhangú döntése alapján, az első alapszakok akkreditálása a következő 5 évre, bár sajnos a magyarországi Oktatási Minisztérium, az intézmény stabil finanszírozásának kérdésében nem mutatott hajlandóságot. A főiskola kérdése a támogatáspolitikai kurzusokon átnyúló neuralgikus pontja akárpátaljai magyarságnak. Mint alulról jövő szerveződés, melyet nem valamely magyarországi kurzus talált ki, mindegyik időszakban be kellett bizonyítania létjogosultságát. Helyzetére jellemző, hogy a többi határon túli felsőoktatási intézményhez képest állandóan a pályázó kategóriába kerül. Helyzetének stabilitását és méreteinek megfelelő támogatását nem sikerült elérni egyik kormányzat alatt sem. A pályázatokon nyert összegek egy területi alapintézmény kialakítása szempontjából nem kellő mértékű, de a régió kisebb pályázataihoz képest az egyén és kiscsoportokhoz viszonyítva nagynak tűnik, ami

⁵¹ Az IKA-tól a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház ebben az időszakban (1999-2002) 3 240 000 HUF-ot, a Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház 22 031 400 HUF-ot, Kárpátaljai Református Egyház 41 790 000 HUF-ot kapott. (Forrás:www.ika.hu)

⁵² Az AKA-tól a Kárpátaljai Római Katolikus Egyház 94 859 000 HUF-ot, Kárpátaljai Görög Katolikus Egyház 80 721 000 HUF-ot, a Kárpátaljai Református Egyház 77 022 000 HUF-ot kapott 2000-2002 között.

az intézmény státusának, megítélésének nem kedvez. Például míg 2000-ben a magyar országgyűlés dönt a Sapientia Erdélyi Egyetem megalapításáról és azt önálló költségvetési tételként kezeli, elkülönítve az infrastruktúra kiépítésére 2 milliárd forintot, majd mindegyik következő évben a működésre ugyanennyit, addig a KMF költségvetésileg nem jelenik meg. A főiskola az OM HTMF alapaítványok költségvetési tételsorában szereplő összegből részesül pályázat útján évi 20-70 millió HUF mértékben.

Ebben az időszakban több esetben a koncepciók kialakításánál a kérdéseket elméleti síkon kezelték a társadalomtudományból ismert globálisan és nagyvonalakban, igaz kisebbségi törvényszerűségek alapján. Nem vették figyelembe, hogy más a gyakorlat, egyes társadalomtudományi törvények hosszú távon működnek és nem azonnal valósulnak meg, így számos esetben a pozitív célkitűzés ellenére vágytól gyors megoldási cselekvési tervet inspiráltak, vagy elvetettek olyan lehetőségeket, amelyek ugyan a nagy társadalmi törvényszerűségekbe nem illettek bele, de a regionális helyzet miatt lett volna realitásuk.

A következő 2003-2006-os időszakban már nem is beszélhetünk támogatáspolitikáról, inkább az osztogatáspolitikáról illetve azt a fajta tevékenységet, amelynek egy célja volt, hogy a határon túli magyar közösségeket az „oszd meg és uralkodj” jól bevált elve alapján kezeljék. Ezt a helyzetet konzerválni igyekeznek úgy, hogy a támogatáspolitikát határozza meg a határon túli magyarok politikai elitjének egymás közti kapcsolatrendszerét is. Pedig a felelősség, hogy a támogatások révén milyen helyzet alakul ki egy-egy közösségen belül - az adományozóé. A kedvezményezettek, mert rászorulnak, kiszolgáltatott helyzetben vannak. Az alapvető probléma továbbra is, hogy vagy egyéni, vagy csoportérdekeket segítettek, vagy saját öncélú politikai törekvésekre használták a támogatásokat. Kárpátalján minden támogatásban prioritást élvezett ebben az időszakban az UMDSZ, teljesen kiszorítva minden más szervezetet. Ez a szervezet vette át teljesen a státusirodákat, a gyermektámogatás folyósítását, az IKA alkuratóriumát, de az újonnan létrehozott IHM támogatásai, valamint a Kárpátalja alap forrásainak elosztásában is szabad kezet kaptak.

Az IHM Kárpátalján az információs társadalom fejlődését előmozdító programjaival kapcsolatban az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetséggel kötött megállapodást 2003 novemberében. A 2004-es évben a támogatásokat a HTMH közvetítésével az UMDSZ-en keresztül bonyolították. A támogatások meghirdetésére, elosztására vonatkozólag felállított kuratóriumban az UMDSZ képviselőin kívül más társadalmi szervezet képviselői nem vettek részt. A sajtóból értesülhettek arról, hogy az UMDSZ elnöksége által létrehozott kuratórium, amely az informatikai pályázatokat bírálja el, az alábbi személyekből áll: Kőszeghy Elemér, a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője, az UMDSZ alelnöke, Dunda György, a *Kárpáti*

Igaz Szó újságírója, az UMDSZ ifjúsági és sportszakbizottságának elnöke, Bíró László, az UMDSZ lapjának, az *Ukrajnai Magyar Krónikának*, korábban pedig a *Határmenti Szociáldemokratának* a főszerkesztője, az UMDSZ kommunikációs szakbizottságának elnöke, Árpai Péter, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola igazgatója, az UMDSZ Oktatási Szakbizottságának vezetője, valamint Makuk János, a Beregszászi Magyar Máltai Szeretetszolgálat vezetője, az UMDSZ Informatikai Szakbizottságának elnöke. A Kárpátaljának szánt 33 000 000 HUF támogatásra vonatkozólag az UMDSZ szabad kezet kapott. A támogatások felhasználására más szervezetnek nem volt közvetlen rálátása, csak másodlagos forrásokból, a kárpátaljai magyar sajtóban megjelent ezzel kapcsolatos újságcikkek, illetve saját tapasztalat alapján tudunk véleményt mondani. Pályázati lehetőségekről a megbízott kárpátaljai szervezet nem, esetenként részben tájékoztatta az érdekelteket. Például az „INFO Pontokra vonatkozólag a magánszemélyek március 10-ig, a szervezetek március 15-ig nyújthatták be pályázataikat, de a kárpátaljai magyarság minderről csak 2004. március 26-án a *Kárpátalja* című hetilapban megjelent újságcikkből értesült. Az adott újságcikkből értesülhettek arról, hogy a HTMH illetékesei szerint az UMDSZ négy pályázatot készült meghirdetni:

1. Kárpátaljai INFO Pont megvalósítása
2. Ingyenes ECDL-programban való részvétel
3. Elektronikus tartalomszolgáltató központ létrehozása
4. Kárpátaljai magyar média fejlesztése (*Kárpátalja*, 2004. március 26., 13.szám)

A fenti lehetőségekből nyilvánosan egy lett meghirdetve, az *Esélyt a jövőnek Kárpátalján* informatikai program, melynek keretén belül ingyenes ECDL-bizonyítvány megszerzésére vonatkozóan pályázhatott 185 érettségiző diák, tudhattuk meg az újságokból Makuk János nyilatkozata alapján. (*Kárpátalja*, 2004. június 11.). Pályázati felhívás alapján azok a kárpátaljai középiskolákban, gimnáziumokban, líceumokban tanuló diákok pályázhattak, akik a 2003/2004-es vagy 2004/2005-ös tanévben fejezik be középiskolai tanulmányaikat és az ECDL-vizsgafeltételeit 2004. december 1-ig teljesítik. „A pályázaton sikeresen résztvevő és a feltételeket hiánytalanul teljesítők számára a költségtérítés utófinanszírozásos módszerrel történt. Minden sikeres és a feltételeket teljesítő pályázónak az ECDL-vizsgakártya és a hét vizsga vizsgadíja téríthető vissza (tanfolyamok részvételi költségét és az esetleges pótvizsgákat nem áll módunkban finanszírozni)” (*KISZ*, 2004. február 21.). Kárpátaljai pályázó-érettségizőknek a meghirdetett pályázattal ellentétben, nem mindegyik letett vizsga díját térítették, csak azon vizsgák díjait, melyeket a pályázat megjelenése után tettek le, annak ellenére, hogy a fent idézett pályázati felhívás nem tartalmazta azt a kitétel, hogy csak a megjelenés után letett vizsgákra vonatkozik a kedvezmény.

Az INFO Pontok kihelyezését illetően nem történt nyilvános pályáztatás. Az UMDSZ Informatikai Szakbizottsága főleg az UMDSZ-hez közel álló személyeket, intézményeket, szervezeteket keresett meg előre kitöltött pályázati űrlapokkal, és a nyertes pályázatokat sem hozták nyilvánosságra. A különböző magyar sajtóorgánumban megjelent újságokból rakhatjuk össze, hogy végül is kik azok, akik ilyen támogatásban részesültek. A *Kárpáti Igaz Szó* 2004. május 22-i számában értesülhettünk arról, hogy a testület meghívásos pályázatot bonyolított le, de a pályázat elbírálásának elveiről illetve arról, hogy valójában kik voltak a szerencsés nyertesek, nem kaphatunk információt, mert sajátos módon a kedvezményezett személyek vagy szervezetek megnevezése helyett egy elmosódott, olvashatatlan térképet közöltek az INFO Pontok helységeinek feltüntetésével (*KISZ, 2004. május 22.*). Az elosztásnak ez lehetett az egyetlen elvi alapja, ugyanis ismerve a kárpátaljai helyzetet, sem a helyi sajátosságokat, sem az igényeket, sem a korábbi programokat nem vették figyelembe, annak ellenére, hogy erről rendszeresen beszámolt a helyi sajtó. (*Kárpátalja, 2003. április 16, november 1., december 12.; KISZ, 2004. január 13.; Kárpát-Info, 2003. november 26., december 10., december 23.; UMK, 2004. május 8., május 15., május 22., május 19.; Beregi Hírlap, 2003. december 20.; Határmenti Szociáldemokrata, 2004. március 13.*) Az Info-Pontok átadása politikai eseménynek számított, ahol helyenként a jelenlévők megtudhatták, hogy a kapott számítógépet az UMDSZ-nek köszönhetik és „legyenek hálásak, amiért támogatásra érdemesnek tartották” a kedvezményezetteket. (*KISZ, 2004. május 22.; Kárpátalja, 2004. június 11.; Ukrajnai Magyar Krónika, 2004. május 15.*) Az IHM támogatásával „Európa-Magyar Ház” építésére kapott lehetőséget az UMDSZ. A nagyberuházást egy lakónegyed zöld övezetében tervezték Beregszászban, de nem volt rá engedély, illetve a körzetben lakók tiltakozása, tüntetése miatt meghiúsult a beruházás. Az épület nem készült el, arról már nincs információ, hogy a támogatást visszafizették-e a kedvezményezettek, de ez már nem derül ki, mert az IHM-et is felszámolták. (P.Zs.)

A Kárpátalja Alapot a magyar kormány hozta létre a kárpátaljai magyar közösség támogatására 2004-ben, és az UMDSZ-t bízta meg, hogy közvetítsen a 43 millió forint odaítélésében. *ANépszabadság* február 18-i számában olvashattuk, hogy „... noha a kormányzati források szerint a kifizetések egy része már tavaly megtörtént, az érintettek közül többen nem tudnak a pénzről. Kivéve a Szolyvai Emlékparkot, ahol a síratófal rendbehozatala és az elszámolás a hétmillió forintról megtörtént.” (Ny.G. 2005).

Hasonló helyzet alakult a Szülőföld Alap első kollégiumának, az Oktatási, Kulturális, Szociális, Egyházügyi és Média Kollégiumának támogatásaival is 2005-ben. A döntéshozó kuratóriumba Kárpátalja esetében csak az UMDSZ képviselőjét vonták be. A kollégium 800 milliós keretéből 90 millió illetve az ukrajnai pályázókat. Ezen összegből közel 75 millió forintot az UMDSZ-hez közel álló szervezetek „nyertek”. (nagy2005.)

A fentiekből láthatjuk, az anyagi támogatások határozzák meg leginkább egy kisebbségi szervezet súlyát, illetve ezzel lehet leginkább befolyásolni a határon túli magyar közösségeket. A kérdés mindig az, hogy a támogatások milyen célt szolgálnak, milyen mértékben segítik a közösségi célokat, vagy csak az egyéni és csoportérdekeket.

A valós támogatáspolitikai fő célja az lenne, ha egységes, gazdaságilag és politikailag erős magyar nemzet építését tűzné ki célul, melyben lehetőséget biztosítana a nemzethez tartozók számára, függetlenül attól, hogy a jelenlegi politikai határokon kívül vagy belül élnek, megtalálják számításukat, ha azért maguk is cselekednek. Ehhez olyan célokat kell kínálni, jövőképet felvázolni, ami az egyéni boldogulást és egyúttal így a nemzet gyarapodását is biztosítja. Ez viszont nemzetstratégiát igényel, aminek egyenlőre a körvonalait sem látjuk, legalábbis határon túlról ez nem érzékelhető.

A támogatáspolitikai része lehet a valós gazdasági kapcsolatoknak, amelyben nem támogatottként, hanem partnerként bevonják a határon túli magyarokat. A gazdasági, kereskedelmi és idegenforgalmi kapcsolatok kiépítésében közreműködhetne a helyi magyarság is, lehetne az országok, régiók közötti kapocs, elláthatná a „híd” szerepét, amit oly sokat hangoztattak évtizedeken keresztül. Természetesen ennek abban az esetben van realitása, ha többek között a helyi magyarság rendelkezik megfelelő moderm tudáskészlettel azokon a területeken, amelyen van realitása a kapcsolatépítésnek. Magyarország mindenkor felelős kormánya a kapcsolattartás és építkezés szempontjából a saját gazdasági expanzióját erre a területre a közösség szempontjából fogja kezelni, vagy kikerülve őket, a közvetlen párt és korábbi személyi kapcsolatokat preferálják majd. Abban az esetben, ha segíteni szeretne az anyaország a leszakadt nemzettest Ukrajnában élő részén, úgy elsősorban hozzá kellene segíteni ahhoz, hogy annak legmobilabb és fiatal rétege megszerezze a megfelelő tudástőkét, méghozzá olyan területen, amely lehetővé teszi, hogy otthonosan mozogjon mindkét országban. Ezt az anyaország hathatós segítségével nélkül a kárpátaljai magyarság nem tudja megvalósítani, hiszen a szellemi újratermelést az állam, az ismert statisztikák alapján is megállapíthatjuk, nem segíti megfelelően. A felzárkózás útja, mivel az újraelosztásból nem részesülhettünk megfelelő arányban, csak a tudástőke révén valósítható meg. Ennek egyik lehetséges útja az lenne, ha a meglévő magyar felsőoktatás stabilizációja és fejlesztése végbemenne, de elképzelhető garanciák mellett az állami felsőoktatás magyar képzési kínálatának kialakítása. Bővíteni kellene a képzési kínálatot olyan piacképes szakokkal, amelyek a fent vázolt irányba mutatnak. Olyan képzeteket is kellene indítani, ami által önállóan is elkezdheti munkáját, például vállalkozásszervezési, idegenforgalmi, kereskedelmi. A piacképes szakokhoz tartoznak a kommunikációs ismeretek. Ebből a szempontból minél szélesebb kör számára kellene lehetővé tenni az angol, az ukrán, az informatika minőségi elsajátítását.

Összefoglalás

- A Kárpátalján élő magyar közösség helyzete felemásnak ítélnél. Kiepült intézményi rendszere, politikai-érdekvédelmi szervezetei képviselek érdekeit. Képviselei vannak az államigazgatási és a helyi önkormányzati szervezetben egyaránt. A pozícióba kerülő magyarok nagy része nem találja a megfelelő arányt az elfoglat helyzete és saját hosszú távú érdekei között, így többségében a felettesek szerepelvárásának igyekeznek eleget tenni, mintsem a közösségi érdekeit képviseleék.
- A nemzeti kisebbségek tipológiai szempontrendszeré szerint a kárpátaljai magyarság még életképesnek mondható. Számszerűségét nézve még azon a határon van, amikor saját önálló kulturális életre és kulturális reprodukcióra képes, bár a migrációs tendenciák felgyorsulása esetén nagyon rövid idő alatt a billenőpont határához kerülhet. Ugyanakkor 1979 óta folyamatosan csökken a magyarság száma és aránya Kárpátalján, az összefüggő településterület szakadozóban van. Ukrajna gazdasági helyzete rányomja a bélyegét a kárpátaljai magyarok életére is.
- Kisebbségpolitikai téren ambivalens a szituáció. Ukrajna 1991-es függetlenné válása utáni kezdeti időszakban a demokratikus átalakulásban bízó ukrán vezetés számos olyan dokumentumot fogadott el, amelyek kedvezően szabályozzák az ország területén élő kisebbségek jogi státusát, az 1989-ben elfogadott nyelvtörvény is viszonylag toleránsan viszonyul a nemzetiségi nyelvekhez. Az utóbbi egy-két év azonban változásokat hozott az ukrán kisebbségpolitikában. Például miközben az állam a mai napig sem teremtette meg a feltételeket az államnyelv elsajátításához, a kisebbségi tanulók számára olyan koncepciókat vázolnak fel, amibe nem illik az anyanyelvű oktatás. Ez a helyzet már egy évtizede fennáll, ahogy ezt még 1997-ben Brenzovics László, a KMKSZ alelnöke látta, ma is érvényes, hogy ez vagy az Ukrajnában uralkodó káosz újabb példája, vagy pedig azért nem jelentek meg a magyar iskolák számára készült ukrán-magyar szótárak, az ukrán nyelv oktatását segítő tankönyvek, mert az állam középtávon már nem számol a nemzetiségi iskolákkal (vö. *Magyar Hírlap* 1997. október 31., 7.).
- Magyarország az Európai Unióba való betagoiódást nemcsak gazdasági szinten, de a nemzetfogalom újraértelmezésében is, az identitás átalakításának szempontjából is az európai egység kialakítására törekszik (legalábbis ilyen irányban mozdult el az elmúlt években az oktatáspolitika, ezt sugározza az identitás és a véleményt leginkább formáló média). Az utódállamok ezzel szemben az európai unión belül is erős nemzetállam

építésén munkálkodnak, vagyis saját nemzeti pozíciójukat demokratikus törvényi szabályozással erősítik. Még jobban érvényesül ez az éppen 2004-ben a pozitív töltést adó narancsos forradalomban megszületett ukrán nemzetállam esetében. Bár Ukrajna nagy politikai nyilatkozataiban az unió felé nyit, de belső szabályozási rendszerében különösen a nevelésre, oktatásra, nyelvhasználatra vonatkozóan az erős nemzetállam építésén dolgozik, hogy minél hamarabb homogenizálja az ukrán államot.

- A kisebbségi problémák kezelésében, mint ahogy a társadalmi problémák esetében általában, a demokratikus rendszerekben nincsenek vagylagos megoldások. Kisebbségi helyzetet a maga bonyolultságában egy egész egységként kell kezelni, figyelembe véve regionális helyzetüket, sajátosságaikat. Támogatni kellene minden határon túli magyar közösség azon törekvéseit, hogy súlyának megfelelően vegyen részt az országos, regionális, helyi törvényhozói és végrehajtó hatalomban. A saját önkormányzati struktúrák létrehozását az anyaországnak minden demokratikus lehetőséget, fórumot felhasználva támogatni kellene, beleértve az EU intézményrendszerét.
- A kisebbségek és az anyaország alapvető érdeke az egységes és egyeztetett fellépés. Ennek hiánya egyaránt gyengíti a kisebbségek és az anyaország helyzetét, még akkor is, ha pillanatnyilag úgy tűnik, hogy a könnyebb ellenállás és a kommunikálhatóság szempontjából hangsúlyosan megjelenítik a különvéleményüket.
- A határon túli magyar kisebbségeknek, valamint a diaszpórában élőknek meg kell adni azt a lehetőséget, hogy saját helyzetük ismeretében megfogalmazzák társadalmi fejlesztési terveiket, melyeket egy belső vita után Magyarországnak be kellene építenie támogatáspolitikájába.
- Alapvető prioritásként kellene kezelni azt, hogy az anyaországi támogatáspolitikai azon a területeken nyújtson hathatós segítséget a határon túli magyar közösségeknek, amelyeket az állami politika nem támogatja. Az átfedések elkerülése végett régióként tisztázni kellene, mik a prioritások, amit anyaországi politikai támogatással mint adófizető polgárok, állampolgárokként alanyi jogon lakhelyük szerinti országuk nem biztosít számukra, melyek azok a területek, ahol a magyar közösség versenyképessége a többségi nemzethez viszonyítva nem megfelelő.
- A mindenkor magyar államnak azokon a területeken kellene hathatós segítséget nyújtani, ahol a közösség és azok egyénei nem rendelkeznek kisebbségi voltukból fakadóan szükséges versenyképességgel, lehetőségekkel. Az egyik ilyen terület például a határon túli kisebbségek képzettségi szintje, amely minden régióban többszörösen kisebb a többségi

nemzet képzettségi szintjéhez viszonyítva, különösen az adott országban piacképes presztízs szakok esetében.

Nem tekinthető kisebbségi problémának egyértelműen például az egészségügyi ellátás, mert ez alapvető emberi joga minden adófizető polgárnak saját országában, és csak egyedi esetek kivételes helyzeteiben kellene támogatásban részesítenie. Viszont az egészségügyben dolgozó magyarok képzését prioritásként kellene kezelni, mert egy-egy beteg egyéni szabadságát korlátozzák, ha nem tudja anyanyelvén elmondani a problémáit és nincs meg a kellő közvetlen bizalom és kapcsolat közte és kezelője között.

Részben kisebbségi kérdésként kezelhetők a vállalkozások és gazdasági támogatások. A gazdaság, különösen a piacgazdaság a világon sehol nem nemzetiség függő, így csak abban a mértékben van létjogosultsága, ha a kisebbségi létből fakadó starthelyzeti esélyegyenlőtlenségek kiegyenlítését segíti. Magyarország támogatáspolitikai koncepciójának kialakításakor célszerű lenne ösztönözni a magyar vállalkozásokat, hogy határon túli területekre terjesszék ki tevékenységüket.

A legtöbb helyen az általános képzéstől eltérő, mint a hátrányos helyzetűek, fogyatékosok, speciális oktatást igénylők, valamint a tehetségek gondozása már nem megoldott az utódállamok által a kisebbségek számára. Nem vonatkozik a normatív támogatás a felsőoktatási és szakképző intézményekre, mert ezek a legtöbb helyen részben piaci alapon működnek. A statisztikák azt mutatják, hogy a felsőoktatás és a piacképes szakképesítés terén mutatkoznak nagy hátrányok a kisebbségek számára, amely kihatással van karrierük és életpályájuk alakulására.

A kisebbségi kulturális intézmények esetében még kisebb mértékben számíthatnak a központi állami támogatásra, ugyanis számos kulturális intézmény részben önfenntartó, de mivel a kisebbségi lét sajátossága a felvevő piac korlátozottsága, valamint ebből fakadóan ezek az intézmények fenntartása, működtetése költségesebb, így hosszú távon azok megszűnéséhez vezethet.

Egyetértés mutatkozik a különböző érdekcsoportok véleményében abban, hogy jobban hasznosulnak a célirányos, a magyar kulturális közösséget szolgáló projektek, melyek folyamatos fenntartását a kialakult rendszerben nem lehet megoldani, ezért célszerű célirányos alaptámogatást biztosítani számukra a folytonosság érdekében.

A támogatások kérdésével a különböző szintű hatalmi pozíciókban lévők foglalkoznak, annak függvényében, hogy mennyire befolyásolja a kialakult hatalmi függést. A támogatások megítélése így mindig attól függ, hogy milyen mértékben tudják azok felhasználását befolyásolni saját hatalmuk megerősítésére.

- Jellemző, hogy abban az esetben, ha a hatalom nem tudja befolyásolni és felügyelni a támogatásokat, azokat mindig idegen erők beavatkozásaként, expanziójaként tünteti fel, tehát minden külföldi adomány hasznosulását csak abban az esetben tartja pozitívnak, ha saját pozícióit erősíti.
- A hatalmi pozícióban lévő kisebbségek véleménye általában az adott időszakban betöltött pozícióik szerepelvárásainak megfelelően alakul, még abban az esetben is, ha tisztában vannak azzal, hogy egyéni és kisebbségi kollektív érdekeik szempontjából esetleg nem a hatalom részéről elvárt hozzáállás az előnyös a közösség szempontjából.
- A támogatások hasznosulását természetes társadalmi folyamatként minden kisebbségi érdekcsoport a saját szemszögéből értékeli, ami mindig annak függvénye, hogy milyen mértékben erősítette az adott csoport hatalmát, pozícióit a csoport céljainak megfelelően a többségi és kisebbségi társadalmon belül. A hasznosulás mértéke számos csoport esetében nem az, hogy milyen célokat szolgált és milyen eredményt hozott a közösségnek az adott támogatás, hanem, hogy kinek, milyen mértékű a lehetősége a támogatások odaitélésében, vagyis a hasznosulás megítélését az egyéni és csoportérdekek mozgatják.
- Hasonló egybeesést tapasztalunk az adományok elosztási mechanizmusának gyakorlatával kapcsolatban. A megkérdezettek célszerűnek tartanak a független kuratóriumok és szakértők bevonását, de konstatálják azt is, hogy ez lehetetlen, mert ilyen szűk politikai és kulturális térben közvetve vagy közvetlenül mindenki érintett.
- A magyar kisebbség léte eleve politika-determinált, mert a politikatörténet eredményeként jött létre mint közösség, így a jövőben sem megkerülhető a helyzetük kezelésekor az anyaország szerepvállalása. Különösen igaz ez a kárpátaljai magyarok esetében, amely a billenőpont határán van fennmaradásuk tekintetében, melynek oka a politikai döntések eredményeként gazdasági erejük erőteljes csökkenése, abszolút és relatív arányuk alacsony mutatói, vagyis csekély érdekérvényesítési lehetőségeik.
- A kárpátaljai magyar közösség a magyarországi és az ukrainai politika foglya, mindkét oldalról alkalmazza a közösséggel szemben „az oszd meg és uralkodj” hatalomgyakorlás bevált módszerét. A magyar politikai nemzet hatalmon lévő politikai elitjének érdekei felülírják, nem veszik figyelembe a határon túli magyar közösség érdekeit. A következménye a kisebbség szempontjából ilyen esetekben az, hogy az amúgy is gyenge érdekérvényesítési potenciáját még jobban csökkenti, mert a többségi nemzet számára ezen döntéseknél az az üzenet, hogy az anyanemzetnek sem fontos a kisebbségek helyzete, kérdése. Ennek eredményeként tudható be részben az, hogy a kárpátaljai magyarság a legutóbbi választáskor jelentős számban ukrán pártokra adta voksát.

AZ OKTATÁS, A MAGYAR NYELVŰ OKTATÁS FEJLŐDÉSÉNEK VÁZLATA, MEGHATÁROZÓ KERETEI

A témában korábbi kutatásaink eredményeit foglaljuk össze.

Előzmények, 1945-1989 között

A terület soha nem rendelkezett olyan mély kulturális és oktatási hagyományokkal, mint Magyarország más elcsatolt részei. A legmagasabb szintű oktatási intézmények a gimnáziumok és a tanítóképzők voltak. 1945 áprilisában az iskolákat államosították és átszervezték a közoktatási rendszert. Az átszervezés a szovjet típusú oktatási intézményhálózat kiépítését jelentette, tehát a négyosztályos elemi, a hétosztályos (4+3) általános, amit tükörfordításként nem teljes középiskoláknak neveztek, valamint a tízosztályos (4+3+3) középiskolák létrehozását. E két intézkedés következtében felbomlott az évszázadokon át formálódott és kialakult oktatási szerkezet, hiszen megszűntek a népiskolák, a polgári iskolák, a nagy hagyományokkal rendelkező gimnáziumok és egyházi intézmények, könyvtárak értékes anyagai lettek a mindent kisöprő tisztogatás áldozatai.

Az 1945/46-os tanévet összegzik hivatalosan a szovjet rendszer első tanévéként. A magyar falvakban lassan megindult az anyanyelvű oktatás az otthon maradt tanítók és a tanulmányaikat valamely gimnáziumban megszakított diákok segítségével. Az 1945/46-os tanévben 82 magyar tannyelvű elemi (1⁴ osztályos) és 16 általános (hétosztályos nem teljes középiskola) iskola működött a területen. Az 1946/47-es tanévben már 83 elemiről és 19 általános iskoláról számolnak be az újságok. Az 1950/51-es tanévben lett először több a hétosztályos magyar iskolák száma, mint az elemi iskoláké (55 általános, 46 elemi) (Fedinec 1995).

Az első magyar tannyelvű középiskolákat 1953-ban nyitották vidékünkön: az ungvári járási Nagydobronyban, a Beregszászi járásban Nagyberegen, Mezőváriban és Mezőkaszonyban. A következő tanévben már a városokban is középiskolákká fejlesztenek néhány működő hétosztályos magyar tannyelvű intézményt. Az 1953/54-es tanévtől kezdve, főleg azokban az iskolákban, melyeket középiskolává szervezettek, orosz és ukrán tannyelvű osztályokat is indítanak a magyar gyerekek számára, hogy jobban elsajátítsák a többségi lakosság nyelvét (Orosz 1990).

A magyar gyerekek számára szervezett orosz és ukrán tannyelvű osztályok indításánál érvként többször elmondták és leírták, hogy a Szovjetunióban a továbbtanulási lehetőségek korlátlanok, esetleg nyelvi nehézségek miatt nem tudnak érvényesülni a nemzetiségek. A „megoldást” abban a lehetőségben látták, ha megfelelő nyelvi közeget hoznak létre a nemzetiségi gyerekek számára. A nyelvoktatás reformja és lehetőségei helyett így az oktatás nyelvét változtatták meg, aminek eredményeként a tanulók gondolkodása sablonossá vált, energiájuk nagy részét nem a tudatos, értelmes tanulás kötötte le, hanem a biflázás. Az orosz és ukrán tannyelvű osztályok szervezésénél nem válogattak a módszerekben: a meggyőzés, a propaganda mellett például ezen osztályok tanulói számára különböző privilégiumokat biztosítottak. Kétváltásos oktatás esetén mindig az első váltásban tanulhattak, az iskola legjobb, legképzettebb szakemberei oktathattak ezekben az osztályokban, a szervezett kirándulások és pionírtáborok beutalójának elosztásakor azokat a gyerekeket részesítették előnyben, akik ilyen osztályba jártak. Ezek a módszerek egyfajta kasztrendszer születtek a magyar-magyar viszonyban az adott iskolán belül. Az ukrán és orosz osztályokba egyre több nem magyar nemzetiségű pedagógust neveztek ki, mondván: sok tanuló azért nem sikeres, mert a magyar anyanyelvű tanárok nem beszélnek kellő szinten az orosz/ukrán nyelvet, és ezen változtatni kell. Az eredmény az lett, hogy megváltozott az iskola rejtett tanterve és értékrendje, a falu társadalmi rendje és az iskola között törésvonalak, szakadékok keletkeztek. A tanítók és a tanárok sokat vesztek tekintélyükből azáltal, hogy különösen az ötvenes évek elején a kötelező államkölcsonöket velük gyűjtették be, kötelezték őket a szovjet rendszer, a kolhozosítás melletti agitációra, az ateizmus élharcosaiként használták őket. Nekik kellett ellenőrizni, hogy hányan és kik járnak templomba, illetve gondoskodni arról, hogy a vallási ünnepekkor az iskolalátogatás lehetőleg magasabb legyen, mint egy szokványos napon, legalábbis az ellenőrzés idején. Minden vallási ünnepen a járások pártbizottságai, tanácsai, komszomolbizottságai kiküldték a saját bizalmijukat, hogy felmérje az oktatási intézmény szovjet nevelőmunkájának eredményességét. Ilyenkor az osztályokban megkérdezték a gyerekektől, hogy milyen ünnep közeledik, mi annak a jelentősége, kikérdezték, mit és hogyan szoktak ünnepelni. A pedagógusokra hárult az a feladat, hogy felkészítsék a gyerekeket azokra a válaszokra, amelyeket az ellenőrök hallani szerettek volna. Az ellenőrzés sokszor kiterjedt a tanárookra is, akiket estére a betlehemesek meg- és elzavarására járőrözni is beosztottak. Az adatgyűjtések során sok pedagógus elmondta, hogy ilyenkor magánlakásukat is ellenőrizték. Az ellenőrzéskor a vallási ünnep méltatására utaló jeleket kerestek: karácsonyfát, húsvéti sonkát, hímes tojást stb. A sztálini időkben nemcsak az állásuk elvesztését jelenthette a bűnjelek lefoglalása, hanem akár a börtönt vagy a Gulágot, hiszen a köztudatban még sokáig élt az a Sztálinnak tulajdonított közismert mon-

dás, mely szerint a magyar kérdés Kárpátalján csak vagonkérdés. A végtelenségig megalázott és megfélemlített pedagógustársadalom a mai napig nehezen talál magára, és sok esetben elemi érdekeivel és jogaival sincs tisztában, nem mer kiállni értük, illetve a korábbiak miatt sokszor a közösség sem értékeli erőfeszítéseiket. Természetesen ezek a jelenségek erősen településfüggők.

A legyőzhetetlen, erős szovjet imázs, amit a kisemberek saját bőrükön is tapasztaltak, a visszafordíthatatlannak tűnő politikai helyzet és a birodalmi nyelv irányába kifejtett propaganda meghozta gyümölcsét, a fenti típusú iskolákban az orosz osztályok megerősödtek, ami a magyar osztályok elsorvadásához vezetett. A városokban ezt azzal is fokozták, hogy az immár kis létszámú magyar iskolákat összevonták egy más tannyelvű iskolával, létrehozva a kor nagy pedagógiai újítását, vívmányát, az internacionalista iskolákat. Ezen iskolákban a presztízsnyelv nem a magyar lett. Nem biztosítottak azonos vagy legalább hasonló körülményeket a magyar kultúra ápolására és fejlesztésére, így az alárendelt viszonyba került. Kétszeresen alárendelt helyzetbe került az olyan iskolákban, ahol három nyelven folyt az oktatás (Orosz 1990).

A magyar iskolák tanulólétszáma az 1966/67-es tanévben 21,8 ezer volt. Az 1988/89-es tanévben már csak 17,1 ezer. A Beregszászi járásban 28,6 százalékkal, a Nagyszőlősiben 20,9 százalékkal, az Ungváriban 9,4 százalékkal, a Husztiban 29,7 százalékkal, Técsőn 45,0 százalékkal, Ungváron 43,8 százalékkal csökkent a magyar osztályokban tanulók száma. Ugyanakkor a Beregszászi járásban az orosz iskolák tanulólétszáma 60,8 százalékkal, az ukrán iskoláké 35,0 százalékkal nőtt. Beregszászon az orosz iskolák tanulóinak 38%-a, az ukrán iskolák tanulóinak 25 %-a magyar nemzetiségű volt (Fedinec 1999).

Magyar nyelvű óvodai nevelésről nem beszélhetünk 1989 előtt, bár az óvodai hálózat kiteljedtnek mondható, majdnem mindegyik faluban működött óvoda. A kisebb településeken általában két csoporttal működött: egy bölcsődei csoport és egy vegyes csoport a 3-7 évesek számára. Az óvodák megnyitását a 60-as években szorgalmazták a dolgozó nők segítése érdekében. Szükség is volt rájuk, mert az akkori rendelkezések értelmében a nőknek a szülés után mindössze két hónap szülési szabadság járt, és aki utána nem állt munkába, elveszítette munkahelyét, és a szocializmusban nem lévén munkanélküliség, a munkakerülők kategóriájába kerülhetett. Az óvodákat általában az elkobzott egyházi épületekben, a kitelepített kulákok vagy a második világháború idején elhurcolt zsidók szovjet állam által államosított házaiban, kúriáiban nyitották.

Intézményesített önálló vagy tagozatos magyar nyelvű szakmunkásképzésről a szovjet rendszerben nem beszélhetünk. A szovjet politechnikai oktatás előírta, hogy az érettségi mellé mindenki szakmát is szerezhessen. Ez azt jelentette, hogy heti 4—6 órában, azaz egy teljes napon keresztül, az iskola által felajánlott egy-két szakma közül választva, elsajátíthatott egyet, és így az

érettségi mellé szakmunkás oklevelet is kaphatott. A falusi középiskolákban a lányok növénytermesztést, a fiúk mezőgazdasági gépkezelést (traktorista jogosítvány megszerzésére felkészítő oktatás), városon és egy-két nagyobb településen e mellett még a lányok a háztartástan és a szabás-varrás, a fiúk a tehergépkocsi-vezetői szakok közül választhattak. A megnevezett és választható szakok éppen azokat érdekelték volna, akik kimaradtak az általános iskola után, azok a tanulók, akik érettségizni szerettek volna, ezt főleg időtöltésnek tartották, hiszen azért maradtak a felső tagozaton, mert utána valamilyen magasabb szintű és teljesen más profilú képzésre szerettek volna felvételt nyerni.

Az iskoláktól a központi statisztikai adatlapok nem kényszerítik a tanulók nemzeti-összetételét mutató adatokat. 1989-ben a beregszászi járási tanfelügyelőség a saját maga számára készített egy felmérést a tanulók nemzetiségi megoszlásáról a járás iskoláiban. A felmérés eredményét a következő táblázatban rögzíthetjük.

A Beregszászi járás tanulóinak nemzetiségi összetétele (1989. 01. 12.)

Sorszám	Nemzetiség	Tanulólétszám	Százalékban
1.	Magyar	9631	72,6
2.	Ukrán	3128	23,6
3.	Orosz	426	3,2
4.	Egyéb	80	0,6
5.	Összesen	13265	100,0
	Közülük cigány	779	5,8

A cigány tanulókat azért emelték ki, mert valószínűleg egy részük magyar romának, másik csoportjuk ukrán romának vallotta magát, itt viszont az oktatás nyelve és a nemzetiség közötti viszony érdekelte a felmérőket.

A Beregszászi járás tanulóinak nemzetiségi megoszlása a különböző tannyelvű oktatási intézmények szerint (1989.01.12.)

	Tanulók nemzetisége	Összesen	Magyar osztályokban tanulók		Ukrán osztályokban tanulók		Orosz osztályokban tanulók	
			1	2	1	2	1	2
1.	Magyar	9631	6969	99,1	1417	35,0	1245	58,0
2.	Ukrán	3128	52	0,8	2574	63,0	502	23,4
3.	Orosz	426	8	0,1	64	1,5	355	16,5

1. abszolút számokban
2. százalékban

Az iskolák számának csökkenését eredményezte a 70-es évek körzetesítése. Az ésszerűség, a jobb tárgyi feltételek és a magasabb szakmai színvonal biztosítása érdekében, valamint az oktatásra felhasználható anyagi források racionális

és optimális felhasználása miatt előbb az elemi iskolákat, majd egyes járásokban az általános iskolák egy részét zárták be vagy vonták össze más iskolákkal. Az összevonásoknál nem vették figyelembe a nemzetiségek igényeit, illetve nem volt befolyásoló tényező az oktatás nyelve sem. Néhány városban és nagyközségben (pl. Aknaszlatina, Nagyszőlős, Munkács) ez a körzetesítés oda vezetett, hogy a nyolcvanas évek végére már majdnem megszűnt az anyanyelvű képzés. Akörzetesítésnek azonban csak az egyik felét hajtották végre maradéktalanul. Az iskolájuktól több kilométerre került gyerekek utaztatásával nem foglalkoztak, nem kaptak iskolabuszokat, csak utazási kedvezményt a menetrendszerinti járatokra, ahova sokszor és sokan nem fértek fel. A 80-as évek végére a gazdasági romlással a járatok előbb ritkultak, majd csökkentek, végül a 90-es évek elejére szinte teljesen megszűntek, csak a városok között üzemeltek távolsági buszok. Akialakult helyzetben a közösségek kezdték visszakövetelni bezárt oktatási intézményeiket, amelyek időközben majdnem teljesen az enyészet martalékai lettek, ha nem bontották le vagy nem hasznosították más célokra azokat.

A szovjet rendszer első intézkedései között szerepelt a veszélyes nyugati propagandát hordozó könyvek megsemmisítése, bár voltak helyek, ahol a háború utáni első néhány évben még használták a régi tankönyveket, azok hiányában pedig újságokból tanítottak. 1945-ben létrehoztak egy bizottságot, melyet a magyar iskolák tankönyvügyének rendezésével bíztak meg. 1946 májusában megnyílt az Állami Ragyanszka Skola Tankönyvkiadó ungvári szerkesztősége (Botlik-Dupka 1991; Fedinec 1995).

Az első magyar nyelvű tankönyv, amit a szovjet rendszerben kiadtak, Nyikityin *Szám tankönyve* és Sesztakov *A Szovjetunió történelme* című könyve volt. 1947-ben jelent meg az első eredeti magyartankönyv: Kutlán István *Ábécés-könyve* (Fedinec 1995).

1951-ben vezettek be egységes tantervet, 1965-től pedig új ábécés-könyvből, a *Betűország*ból tanulhattak a gyerekek, amelyet Ónody Géza, tisztaásványi tanító írt.

1950-ben jelenik meg az első magyar nyelvű irodalom tankönyv Hidas Antal és Máchlin Nátán szerkesztésében (Fedinec 1995).

A Tankönyvkiadó magyar szerkesztőségében lényegében csak a magyar nyelv és irodalom tankönyvek készültek. A többi tantárgy tankönyveit oroszból vagy ukránból fordította a magyar szerkesztőség mellett kialakult népes fordítói gárda (Botlik-Dupka 1991:91).

A 80-as évek végétől egyre kevesebb könyvet fordítanak és adnak ki. A fordítások általában egy-két évet késtek, mert előbb a Szovjetunióban elfogadott és orosz nyelven kiadott könyveket lefordították ukránra, majd ezután került sor a

tankönyv elkészítésére az ország többi nemzetisége számára. Egészen a 80-as évek végéig nem jutottak a helyi magyar iskolák magyarországi tankönyvekhez, így csak az Ungváron kiadott, nehézkes nyelvezetű, sok tükörfordítást tartalmazó és a magyarországi szakterminológiához sokszor nem igazodó tankönyveket használhatták. Az 1980-as évek végétől magyarországi tankönyvek is érkeznek Kárpátaljára, így a Tankönyvkiadó jelentősége is csökkent.

Az anyanyelvű továbbtanulás egyetlen lehetőségét a kárpátaljai magyarság számára hosszú évekig az előbb Huszton, majd Munkácson működő tanítóképző szakközépiskola jelentette, bár itt is csak néhány tárgyat tanítottak, tanítanak magyarul.

A tanítóhiány a területen a háború után nagy volt, hiszen egzisztenciális és politikai okokból, akárcsak az első világháborút követően, elsőnek kellett elhagyniuk a vidéket. Akik maradtak, ideológiailag megbízhatatlannak számítottak. A pedagógushiány megszüntetése érdekében Ukrajna Kormánya az 1945/46-os tanévben 820 pedagógust küldött Kárpátaljára (Keresztény 1996).

A tanítóhiány miatt 1947-ben magyar csoportot indítottak a huszti tanítóképzőben, amit 1950-ben áthelyeztek Munkácsra, ahol máig működik előbb Munkácsi Tanítóképző, majd Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola néven. Az áthelyezés egyik oka a magyar gyakorlóiskola hiánya volt. Az 1950-ben kibocsátott csoport még a huszti képző oklevelét kapta (Fedinec 1995, Keresztény 1996).

1950-ben bezárták az Ungvári Tanítóképzőt és az SZSZKSZ Felsőfokú Oktatási Minisztériuma 1488. számú, 1950. augusztus 28-án kelt rendelete alapján a tanítóképző bázisán megnyitották az Uzshorodi Tanárképző Főiskolát.

Az 1950/51 -es tanévben az orosz és ukrán nyelv és irodalom szakra 100 hallgatót, a fizika-matematika szakra 50-et vettek fel. Az oktatás két évig tartott, és a hétosztályos iskolák felső tagozata számára (5-7. osztály) képeztek szakembereket. A tanítás 1950. október 16-án kezdődött. A felvételt nyert hallgatók nemzetiségi megoszlása a következő volt: 124 ukrán, 17 orosz, 2 zsidó, 7 más nemzetiségű. A 150 felvételt nyert hallgatóból az adatok szerint 110 „helybeli” volt. (Utóbbi kifejezés valószínűleg kárpátaljaiakat jelent. A kárpátaljai szláv lakosság, sokszor nemzetisége meghatározása helyett is ezt a kifejezést használja önmaga definiálására.) 40 hallgató az ország, vagyis a Szovjetunió más részéről érkezett (Keresztény 1996).

Ugyanakkor tíz hónapos tanfolyamot szerveztek a magyar tannyelvű hétosztályos iskolák tanárai számára az Ukrajnai Közoktatási Minisztérium 1951. január 15-én kelt № 15. (4,8) rendelete alapján. A tanfolyamra 60 hallgatót iskoláztak be. A tanítás 1951. január 19-én kezdődött 54 diákkal. Harmincan a magyar nyelv és irodalom szakon és 24-en a matematika és fizika szakon szerezhettek oklevelet.

Az 1951/52-es tanévben a felsőoktatási minisztérium által jóváhagyott rendelet szerint a beiskolázható hallgatói létszámok a következők voltak: fizika és matematika 150; nyelv és irodalom: orosz 50, ukrán 50, magyar 25 (Keresztény 1996).

1954-ben a tanárképző főiskolát felszámolták, a diákokat átvezették az Ungvári Állami Egyetemre. A magyar szakra felvételt nyert diákokat az orosz filológiára vezették át, mivel az 1946-ban alapított egyetemen akkor nem volt magyar szak, így ők orosz filológusként kapták diplomájukat.

Az egyetemen 1956-ig magyar nyelvet és irodalmat is tanítottak azoknak a hallgatóknak, akik a főiskola magyar szakára nyertek felvételt. Két évfolyam végzett még úgy (1958-ban és 1959-ben), hogy valamilyen formában tanulhatták a magyart. 1960-ban Beregszászon népfőiskolát szerveztek a helyi értelmiségiek (Fedinec 1995).

1963-tól az Ungvári Állami Egyetemen önálló filológiai szakon megindult a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok képzése. Az e szakon tanulók is csak a szaktantárgyaikat hallgathatták magyarul, az általános filológiai tárgyakat ukrán, illetve orosz nyelven. Egyetlen tárgyat sem hallgattak magyar nyelven azok a diákok, akik más szakokra nyertek felvételt, nem vizsgázhattak, írhattak magyarul szakdolgozatot még abban az esetben sem, ha a tanár tudott magyarul (Orosz 1990).

A felsőoktatásba kerülésnek a technikai kommunikációs gátak mellett az első években világnézeti és politikai jellegű korlátai is voltak. Évtizedeken keresztül a Szovjetunióban a főiskolai, egyetemi besorolásnál elsősorban nem a versenyvizsgák eredménye számított, hanem a jelentkező világnézeti, politikai meggyőződése, szociális származása. Előnyben részesültek teljesítményüktől függetlenül azok a jelentkezők, akik a kommunista pártnak vagy a lenini komszomolnak voltak a tagjai, a munkások és a kolhozparasztok, illetve ilyen származásúak. Aszociális származás szempontjából a kárpátaljai magyarsága pozitív besorolású kategóriákba kerülhetett volna (zöme falvakban élt), ha nem éppen az a réteg akarta volna taníttatni gyerekeit, amelyet a szovjet rendszer kuláknak nyilvánított, ezáltal kizárva őket a kolhozparaszság kategóriájából. Ennek a rétegnek a gyerekeit nem, vagy csak nagyon nehezen vették fel a komszomolba, csökkentve ezzel esélyeiket a továbbtanulásnál. Az otthon maradt csekély számú értelmiség (főleg papok, falusi tanítók, orvosok) gyermekei eleve osztályidegennek minősültek, és teherként viselték nemzetiségüket mint a „magyar fasiszták” kiszolgálóinak leszármazottjai. A magyar és német nemzetiségű fiatalokat szociális származásuk figyelembevétele nélkül is évenként keresztül nem sorozták be a szovjet hadseregbe, mert megbízhatatlannak számítottak. A szolgálat helyett „önkéntes” bányamunkára küldték őket a

donbászi szénmedencébe. Ezáltal a hadsereg mint az informális nevelés színtere és a továbbtanulási lehetőségek egyik segítő csatornája szintén nem jöhetett számításba esetükben. Az 50-es évektől kezdve annyiban változott a helyzet, hogy a helyi magyarság azon szovjet köztársaságok felé orientálódott továbbtanulása esetén, ahol a lakosság és esetleg a hatóságok szemében a magyarság részben „egzotikumnak” számított, részben a történelmi gyökerek kapcsán szívesen látott volt. A legutóbbi évekig így került be sok fiatal Lettország, Litvánia, Észtország és más köztársaságok felsőoktatási intézményeibe (Orosz 1995).

A magyar szak beindítása az Ungvári Állami Egyetemen új fejezetet és perspektívát nyitott a kárpátaljai magyar fiatalok előtt, lendületet vitt a magyar iskolák életébe. Időközben a korábban más köztársaságokban tanulók közül többen hazatértek, és az Ungvári Állami Egyetem végzősei között is akadtak magyarok, ugyanis a 60-as évek elején nem legitim módon ugyan, de magyarul is felvételizhettek, ha a tanár értette a nyelvet. Az értelmiség egy csoportja változtatni akart az oktatás és a kultúra területén kialakult helyzeten. A csoport lelke Fodó Sándor, a tartui egyetem végzőse, az Ungvári Állami Egyetem Magyar Tanszékének tanára volt.

Ez a csoport, mint az a Fodó Sándorral és volt tanítványaival készített interjúkból kiderül, hivatkozva a lenini nemzetiségi politika elveire, a felvételizők egyenlő esélyeinek megteremtése érdekében 1967-ben levelet írt L. Brezsnyevnek és A. Gromikónak, hogy az Ungvári Állami Egyetemre felvételiző magyar tan nyelvű iskolások végzősei számára engedélyezzék minden szakon a kötelező orosz vagy ukrán írásbeli felvételi vizsga helyett a magyar vizsgát. A levél aláírását és a velejáró konfliktusokat Fodón kívül Polcer András, a Nagyberegi Középiskola tanára vállalta. 1968-tól ezt a lehetőséget biztosították és hivatalosan is beépítették az Ungvári Állami Egyetem felvételi szabályzatába. 1971-ben, a felvételi vizsga előtti napon, miután már a magyar felvételi időpontját mindenki ismerte, kicserélték a vizsgarendet, és közölték a jelentkezőkkel, hogy orszból kell felvételit tenniük. Másnapra azonban a levél fogalmazói megszervezték, hogy a jelentkezők bojkottálják a felvételit, és táviratban kérték az operatív intézkedést Moszkvától. Az anyanyelvi írásbeli vizsga az utolsó felvételi vizsga volt mindig minden szakon, így fennállt a veszélye annak, hogy aki az előző szaktárgyi vizsgáit jó eredménnyel zárta, azért nem nyer felvételt, mert nem jelent meg az utolsó írásbeli vizsgán. Az egyetem is mindent elkövetett, hogy megtartsa a felvételit orosz nyelvből. Azokat, akik jól szerepeltek a korábbi szaktárgyi vizsgákon, behívták, és megpróbálták rábeszélni őket, hogy bátran vágjanak neki a váratlan megpróbáltatásnak, számukra biztosítják a pozitív eredményt. A jelent-

kezők természetesen tisztában voltak azzal, hogy a tudásszintjük oroszról nem éri/érheti el azokat, akiknek anyanyelve az orosz, illetve ezen a nyelven végezték a középiskolát. Így a magyar nyelvből vizsgázni kívánók nem jelentek meg a vizsgán. Az ügy azzal ért véget, hogy egy későbbi időpontban végül is magyarból felvételiztek.

Újabb fordulatot jelentett az 1972-es év. Ekkor a kárpátaljai értelmiség egy csoportja beadványt készített az Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Legfelsőbb Tanácsa elnökségének a kisebbségi jogok érvényesítéséről a kárpátaljai magyarság esetében. Többek között kérték, hogy az Ungvári Állami Egyetemet és a terület összes szakközépiskoláját nyilvánítsák kétnyelvűvé, az egyetemen szervezzék meg a magyar nyelvű tanárképzést a magyar tannyelvű iskolák tanárutánpótlása érdekében. Kérték, hogy míg a fent említett lehetőségek megvalósulnak, elsősorban az Ungvári Állami Egyetemen biztosítsák a magyar nyelvű felvételizés lehetőségét minden szakon és minden tantárgyból a magyar iskolát végzett jelentkezők számára (Botlik-Dupka 1991).

Pár nap alatt a csoport az Ungvári Állami Egyetem főleg magyar szakos hallgatóival közösen kétezer támogató aláírást gyűjtött a beadványhoz és személyesen vitték Moszkvába, hogy biztosan célba érjen. Az akciót a szervezők és a magyar szakon tanuló, az aláírásgyűjtésben aktívan részt vevők elleni retorzió követte. A tanárokat elbocsátották vagy egyéb módon vonták felelősségre, illetve félemlítették meg. A diákokat kizárták vagy megbuktatták (volt olyan eset, hogy az egyik diák még be sem ment a soron következő vizsgájára, amikor megjelent a folyosón az édesapja, hogy értesítették, azonnal jelenjen meg az egyetemen, mert gyermekével baj van, megbukott a vizsgán és ki fogják csapni), vagy rövid időn belül soron kívül besorozták a szovjet hadseregbe, hogy megfelelő „nevelői hatások” érhék. A következő években viszont engedélyezték, az egyetem felvételi szabályzatába beiktatták, hogy minden szakon minden tárgyból magyar nyelven felvételizhessenek a magyar tannyelvű iskolák végzősei külön kérelem alapján, és a felvételinél kötelező tollbamonddást vagy fogalmazást is magyarból írják. A nyolcvanas évek elején ezt a gyakorlatot 1-2 év alatt megszüntették arra hivatkozva, hogy a felvételt nyert diákok nyelvi kommunikációs nehézségekkel küzdenek, ami az oktatás színvonalának romlásához vezet. Szülői beadványok hatására azonban a magyar felvételiztetés gyakorlata a mai napig tart, bár évről évre bizonytalanságban tartja a rektori tanács a jelentkezőket, az utolsó percig fenntartva azt a jogot, hogy esetleg megvonja ezt a lehetőséget. Az anyanyelvi felvételizés joga nincs megnyugtatóan rögzítve sem az egyetem felvételi szabályzatában, sem magasabb állami szinten.

A Beadvány eredményeként több magyar nyert felvételt az egyetemre, főleg a természettudományi szakokra, ahol kisebb nyelvismeret mellett is lehetett boldogulni, mert az orosz nyelv oktatását rosszul végezték, nem a második nyelv oktatásának módszereivel, hanem anyanyelvként a nyelvtani szabályokra koncentrálnak tanították.

Elsősorban azok jutottak el a továbbtanulásig, akik családi háttérében idővel rádöbbenve az oktatás hiányosságaira, megkapták a segítséget különórák, egyéni foglalkozások által. Ez vonatkozott az ukrán/orosz tannyelvű osztályokba járó magyarokra is. Az ukrán/orosz tannyelvű osztályok magyar tanulói mire megtanulták a nyelvet, már elfelejtették a tananyagot. Nagy részük sem a nyelvet nem tanulta meg, sem a tananyagot nem sajátította el, így életük végéig labilisak maradtak, mert az iskola erre nevelte. Akik felvételt nyertek orosz vagy ukrán nyelvű főiskolákra egy évig, két évig nem is értették, hogy mit tanulnak, hanem azt a módszert használták, amelyet az orosz osztályokban maguknak kifejlesztettek: a magolást, az értelmetlen tanulást, a vizsgajegyek bármi áron történő megszerzéséért folytatott különböző ügyeskedést. Az intézményben nem kaptak támogató segítséget, mint az a külföldi állampolgár esetében a gyakorlat volt. Mi maradhatott meg az ilyen hallgatókban az egyetemi tanulmányaikból? Az az érzés, hogy tehetségtelegebb, butább társainál és csak azért maradhat az egyetem, tágabb értelemben az adott társadalom része, mert a többiek, akik folyékonyan felelnek és beszélnek az órán, a tanárral együtt megtűrik őt és ezért neki nagyon mélyen meg kell alázkodnia, s bármit várnak tőle, azt kérdés nélkül végre kell hajtania. Ilyen tapasztalatai sokunknak vannak, de nem tudott mindenki felülemelkedni ezen az érzésen és élete végéig megmarad benne, amelynek révén aztán, miután már diplomával a zsebében tudott oroszul, mégsem volt képes arra, hogy karriert építsen, boldoguljon, kiálljon saját érdekei mellett. Akkor mi a megoldás? Nem kell sem többet és mást cselekedni és feltalálni, mint azoknak, akik anyanyelvükön végzik iskolájukat, úgy tanulnak a legmagasabb szinten, ha egyszerűen megtanulják az idegen nyelveket. Ez nem egyszerű feladat, erő, kitartás, szorgalom kell hozzá, valamint olyan feltételek (könyv, szótár, módszer), olyan pedagógusok, akik meg akarják tanítani az adott nyelvet. Ez több ezer embernek sikerül: ukránoknak, oroszoknak, magyaroknak, románoknak, lengyeleknek és a világ minden részén élőknek, akik az anyanyelvű oktatás mellett más idegen nyelvet is elsajátítottak. Ha nem így lenne, akkor nem létezne diplomácia, tudományos, kulturális, szakmai együttműködés. Ezekre a következtetésekre jutottunk közös gondolkodással a függetlenség idején, amikor mindenki a jövő oktatását tervezte. Nézzük át, hogyan alakult a magyar nyelvű oktatás tervezése Kárpátalján.

A magyar nyelvű oktatás koncepciói Kárpátalján

A Beadványként ismertté vált, 1972-ben L. Brezsnyevnek és A. Gromikónak címzett levelet tekinthetjük az első magyar anyanyelvű oktatási koncepciónak Kárpátalján. A Beadvány a kárpátaljai magyarság oktatási igényeit a következőkben foglalta össze:

- magyar tannyelvű óvodák megnyitása minden magyarlakta községben, illetve az óvodák kétnyelvűvé nyilvánítása a vegyes lakosságú községekben;
- új óvodai programok kidolgozása;
- az óvónőképzés megszervezése a magyar tannyelvű óvodák számára;
- minden magyarul nem tudó, de magyar tannyelvű iskolában tanító tanár áthelyezése, illetve felmentése;
- a magyar tannyelvű iskolák pedagógusai magyar nyelvtudásának rendszeres ellenőrzése;
- a tanárok magyar nyelven való köszöntésének és megszólításának bevezetése a magyar tannyelvű iskolákban;
- a magyar tannyelvű iskolák vegyes tannyelvűvé való átszervezésének azonnali leállítása;
- a magyar tannyelvű oktatás megszervezése minden olyan magyarlakta községben, ahol nincsen magyar iskola, illetve csak az első három osztály magyar tannyelvű (Újhely, Csepe, Karácsfalva, Mátyfalva, Királyháza, Tekeháza, Gödényháza, Rahó, Gyertyánliget stb.);
- megszervezni a magyar nyelv és irodalom oktatását azokban a községekben, ahol a magyarság szórványban él, és nincs lehetőség magyar tannyelvű iskolák megnyitására (Huszt, Bustyaháza, Szolyva, Bocskó, Kőrösmező stb.);
- területünk minden szakközépiskolájának és az Ungvári Állami Egyetemnek kétnyelvűvé való nyilvánítása;
- párhuzamos magyar tannyelvű tagozatok indítása területünk minden szakközép- és zeneiskolájában;
- a tanárképzés megszervezése a magyar tannyelvű iskolák számára az Ungvári Állami Egyetem minden pedagógiai jellegű karán;
- az Ungvári Állami Egyetemen biztosítsák a magyar nyelven való felvételizés jogát minden szakon és minden egyes tantárgyból;
- a magyar történelem oktatásának bevezetése területünk minden magyar tannyelvű iskolájában és az egyetem magyar tagozatán (Dupka-Botlik 1990).

1989-ben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség megalakulása után az elsők között jön létre és alakul meg a Szövetség oktatási bizottsága. A bizottságban sokan tevékenykedtek azok közül, akik részt vettek a beadvány megszerkesztésben. Az oktatási bizottság nem dolgozott ki átfogó koncepciót, vagy legalábbis ennek írásbeli nyoma nincs. A KMKSZ középszintű szervezetein és alapszervezetein keresztül elsősorban az internacionalista iskolák szétválasztását, valamint a körzetesítéskor megszűnt elemi és általános iskolák visszaállítását szorgalmazta, illetve szervezte.

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség megalakulásakor, annak alapító okirata és alapszabályának bevezető része már megfogalmazza azokat a célokat, amelyeket a kárpátaljai magyar oktatás ügyében el szeretett volna érni. A két dokumentum szerint a KMPSZ az anyanyelvű oktatási hálózat kiteljesedését szeretné elérni, azaz a magyar nyelvű oktatást az óvodától a felsőoktatásig; a másik fontos teendő pedig a kulturális autonómia biztosítása a magyar oktatási intézmények számára.

1992. március 15-én a *Kárpáti Igaz Szóban* megjelent a KMPSZ koncepciótervezete a magyar nyelvű oktatásra vonatkozólag, amely bővebben kifejti, hogy mit ért a Szövetség kulturális autonómia alatt. Ennek értelmében a különböző járássokban fekvő magyar iskolákat egy területi szintű irányítás alá kellene vonni, úgynevezett tankerületbe integrálni, amely a tanulólétszám és az iskolák száma alapján egy járási szintű tanfelügyelőséget jelentene. A rendszer mellett szóló alapvető szakmai érveként szerepelt az oktatás színvonalának emelése, a tanárok sokszor specifikus, nyelvhez kötött segítése, főleg módszertani szempontból. A cél elérését az apró lépések taktikájában látták. Ennek egyik fontos és alapozó intézményeként kívántak létrehozni egy területi szintű, a magyar iskolák pedagógusainak szakmai továbbképzését szervező módszertani központot. A központ feladata lenne a magyar tannyelvű iskolákban dolgozó pedagógusok ötévente kötelező továbbképzéseinek megszervezése, az évente lebonyolításra kerülő tantárgyi vetélkedők előkészítése és megszervezése a magyar iskolák számára. Az egymás között magyar nyelven vetélkedő gyerekek győztesei indulhatnának a területi vetélkedőkön, ezzel integrálódva az ukrán oktatási rendszerbe.

1992-ben a Kárpátaljai Területi Pedagógus-továbbképző Intézet igazgatójának rendelete értelmében létrejött az intézet Beregszászi Fiókinézete. A Beregszászi Fiókinézet feladatkörét a terveknek megfelelően állapították meg, de nem biztosítottak számára önállóságot sem szervezési, sem anyagi téren. Még az alapvető dologi kiadásokat, mint a telefon, postaköltség, papír és írószer is éveken keresztül a KMPSZ fizette. Az intézet működésének első évében sikeresen megszervezték a tantárgyi vetélkedőket és több továbbképzést is szerveztek a magyar iskolák és iskolások számára. A következő években azonban folyamatosan az

intézet még meglévő csekély önállóságát is megnyirbálták, ahogy azt az ukrán-magyar vegyesbizottság jegyzőkönyvében olvashatjuk, és állandó napirendként szerepel az önállóságuk kiterjesztése. Az 1997-es évtől kezdve már főleg csak közös továbbképzéseket szervezhetnek az ukrán és magyar iskolák tanárainak. Akárcsak az Ungvári Központban, a tanfolyamok előadásainak a nyelve nem a magyar. KMPSZ-szel közösen lebonyolított tantárgyi vetélkedőket sem szervezhetnek a magyar tannyelvű iskolások számára, mert azok kizárólag a járási oktatási főosztályok kompetenciájába tartoznak.

A KMPSZ 1992-ben a területi tanácshoz fordult egy magyar kisebbségi hivatal felállításával kapcsolatban. A betelj esztett tervezetet megvitatták, a területi tanács nem utasította el, de nem sikerült működő testületet szervezni.

Az önálló magyar tankerület kérdése is állandó jelleggel szerepel az ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottság üléseinek napirendjén. Az 1998-as ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottságon a két fél megállapodott a tankerület szervezéséről. A KMPSZ és a KMKSZ betelj esztette elképzeléseit mindkét ország kompetens szerveihez. A Kárpátaljai Területi Adminisztráció 1999. március 4-ére összehívta az érdekelteket egy megbeszélésre, amelynek eredményeként létrejött a Kárpátaljai Magyar Iskolák Tevékenységét Koordináló Központ. Az adott testület funkcióját és kompetenciáját tekintve a Kárpátaljai Területi Adminisztráció Oktatási Főosztályának társadalmi alapon működő tanácsadó testülete. A tanácsadó testület a járási tanfelügyelőségek és a kárpátaljai magyarságintézmények, illetve magyar civil szervezetek delegált képviselőiből áll. Üléseit több-kevesebb rendszerességgel félélévente tartja, melyeken az iskolákat érintő aktuális kérdéseket beszélnek meg és tesznek javaslatot azok megoldására. A tanácsadó testületet az ukrán hatóságok tankerületnek titulálják, amit a kezdeményező szervezetek, a KMKSZ és a KMPSZ nem tudnak elfogadni.

2000 februárjában a KMKSZ beregszászi választmányi ülése egy beadványt hagyott jóvá és terjesztett be Leonyid Kucsma államfőhöz az egy tömbben élő magyarok számára létrehozandó Tisza-melléki járás megalakításáról. A Beadvány szerint az Ukrajnában esedékes közigazgatási reformra való tekintettel szorgalmazzák egy Beregszász központú magyar közigazgatási egység kialakítását a kárpátaljai Tiszaháton. A beadványban és a KMKSZ vezetőinek nyilatkozataiban olvashatjuk, hogy új adminisztratív egység kialakítására, járások határainak módosítására van precedens Ukrajnában, a törvények ezt lehetővé teszik. A Tisza-melléki járás kialakítása mellett szólnak azok az érvek, amelyek miatt a korábbi elképzelést, a kulturális autonómiát, melynek alappillére lett volna a magyar tankerület, nem lehetett megvalósítani a közigazgatási rendszer merev, csak a járások határain belül mozdítható szerkezete miatt. Az elképzelést a helyi nemzeti ukrán sajtó erősen támadja és a betervező szervezetet, a KMKSZ-t nemzetiségi

konfliktus szításával vádolja. A KMKSZ elnökét, Kovács Miklós parlamenti képviselőt az adott kérdéssel kapcsolatban fogadta az államfő tanácsadója, aki nem zárkózott el a Tisza-melléki j árás kialakításától, és az ügyet továbbgondolásra méltónak tartotta.

Törvényi szabályozás

Ukrajna oktatásra vonatkozó törvényalkotási folyamatát korábbi munkáink alapján készítettük, kiegészítve a legújabb folyamatok bemutatásával.

Ukrajna 1991. augusztus 21-én deklarálta függetlenségét.

A független Ukrajna állam oktatáspolitikáját az ukrainai oktatásügyi dolgozók első kongresszusán 1992. december 23-24-én Kijevben elfogadott irányelvek határozták meg a függetlenség első évtizedében. A kongresszuson elfogadott irányelveket „Az oktatás állami-nemzeti programja. Ukrajna a XXI. században” dokumentum rögzítette.

Az oktatás fő stratégiai feladataként határozták meg a nemzeti oktatási rendszer felépítését és újjászervezését, az oktatás szintjének a fejlett országok színvonalára emelését, melynek érdekében gyökeres reformokat terveztek az oktatás szerkezetében, szervezésében. Az alapgondolatok egyike az állami monopólium megszüntetése az oktatás terén azáltal, hogy az állami kritériumok betartása mellett nem állami oktatási-nevelési intézmények alapítását engedélyezik, az állami intézményeket pedig demokratizálják. Az oktatási reformok végrehajtásánál prioritásként tüntették fel a nemzeti oktatási rendszer felépítését, melyhez minden oktatási intézményben megfelelő körülményt kívántak teremteni a hatékony munkához. Az alapgondolatok szerint minden oktatási intézmény ukrán, legalábbis szellemében és az oktatás tartalmát illetően, csak az oktatás nyelve lehet különböző. Minőségi változást terveztek az ukrán nyelv, az idegen nyelv, a történelem, az irodalom, a matematika és más természettudományok oktatása terén. (Gyerzsavna nacionalyna programa „Oszvita”. Ukrajina XXI. sztolittya, 1994:6-7.)

A nemzeti nevelés fő céljaként a felnövekvő nemzedék szociális tapasztalatainak megszerzését, az ukrán nép szellemi értékeinek átörökítését, a nemzeti-egységi kapcsolatok magas kultúrájú elsajátítását, az ukrán állampolgári tudat kinevelését nevezték meg.

Az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 1997. május 14-én egy Csernyivciben rendezett oktatási konferencián minden előzetes egyeztetés nélkül

ismertette a nemzeti kisebbségek oktatására vonatkozó elképzeléseket, ami nagy tiltakozást váltott ki a kisebbségek körében, így többször átdolgozták, stilizálták, de a lényegi kérdésekben nem változott. Az 1998 júliusában kidolgozott negyedik változatot meg sem küldték az illetékes kisebbségi érdekvédelmi szervezeteknek és azok legitim állami képviselőinek véleményezés céljából.

A dokumentum lényege a „polikulturális” oktatás, amelyen a koncepció definíciója szerint az „ukrán mentalitás kialakítását” értették a betérjesztők. A tervezet a nemzetiségi iskolák anyanyelvű oktatását az óvodai nevelésre és az elemi iskolai képzésre redukálta volna. A tervezet szerint az 5. osztálytól kezdve az oktatás teljes mértékben ukrán nyelven történne, tehát egy átírányításos oktatási modellt ajánlottak a kisebbségek számára az eddigi kétnyelvű, illetve anyanyelvű oktatás helyett. A koncepció negyedik változatában ezen enyhítettek, és a tervek szerint a felsőbb tagozatokon a tantárgyaknak nem kevesebb, mint 40%-át tervezték ukránul oktatni egy olyan országban, ahol a kisebbségi iskolákban dolgozó pedagógusok nem tanulták az ukrán nyelvet, mivel a szovjet rendszerben az orosz volt a kötelező. Ez utóbbi intézkedés elsősorban a történelemre, Ukrajna földrajzára, a jogi alapismeretekre, a technikára, a testnevelésre és a katonai alapismeretekre vonatkozott volna. Az anyanyelvű oktatás esetén kötelező lett volna a szak kifejezések, a tananyag rövid tartalmának, fogalomrendszerének ismertetése ukrán nyelven is. A történelem, Ukrajna földrajza, filozófia jog tantárgyakat ukrán nyelven lehetett volna tanítani.

Levelező és esti tagozatos nemzetiségi iskolák indítását nem is tervezték, a szakképző iskolákban anyanyelven csak a népi kézműves mesterségek oktatását tervezték.

A felsőoktatási intézményekben a kisebbségek kötelesek felvételi vizsgát tenni ukrán nyelvből és irodalomból. Ezt az elképzelést megvalósították, bár a kisebbségek a mai napig nagyon méltánytalannak tartják, ugyanis az ukrán nyelv oktatását csak a kilencvenes évek derekán vezették be úgy, hogy nem teremtették meg a feltételeket. A mai napig nincsenek szakképzett kétnyelvű ukrán nyelvtanárok, nincsenek iskolai szótárak, és a nyelvkönyvek sem készültek el napjainkig. Az elkészült nyelvkönyvek nagy része egységes minden kisebbség számára, nem veszi figyelembe a regionális sajátosságokat.

A különböző intézmények együttműködése külföldi oktatási intézményekkel a tervezet szerint csak nemzetközi, államközi és ágazati legalizált szerződések alapján történhetett volna. A külföldi államok képviselői csak abban az esetben látogathattak volna és ismerkedhettek volna az oktatási intézmények működésével, ha azt államközi vagy ágazati szerződések előíranyozzák.

A diákok külföldi tanulása, szakmai gyakorlata, tudományos tevékenysége a Krími Oktatási Minisztérium, a területi oktatási főosztályok, a Kijev és

Szevasztopol városi oktatási főosztályok állami adminisztrációinak igényei alapján az ukrán oktatási minisztérium és a külügyminisztérium jóváhagyásával történhetett volna.

A „polikulturális” nevelés értelmében a kisebbségi területeken a különböző anyanyelvű gyerekeket általában kétnyelvű tanárok oktatták volna ukrán nyelven, s mindezek alól csak az „etnikai jellegű tantárgyak” képeztek volna kivételt. A tervezet a matematikai, technikai, művészeti stb. jellegű tantárgyakat is az „ukranisztika” körébe sorolta. A második tervezet a földrajzi nevek anyanyelven történő használatát is „kifejejtette” a deklarált jogosítványok köréből. Az oktatási koncepció egyoldalúan csak a nemzetiségi iskolák számára javasolta a „polikulturális” oktatási elmélet bevezetését. Ezt diszkriminatívnek és alkotmányellenesnek minősítették a kisebbségek, mert az állampolgárokat faji, nemzetiségi szempontok alapján különböztette volna meg. A kisebbségek számára célként tűzték ki az „ukrán mentalitás kialakítását”, amelynek értelmében a kisebbségektől nem az ukrán társadalomba történő betagozódást, hanem az ukrán nemzetbe való beolvadást várták el, ami ellentétes a multikulturalizmus pedagógiai elméletével. Az ukrán lakosság oktatási igényeinek figyelembevétele a kompakt (egy tömbben élő) nemzetiségi területeken kötelező, tehát ezt nem kötötték létszámhoz. A tervezet sem a kisebbségek igényeit, sem a realitásokat, helyzetüket, sem a lehetőségeket, sem a hatályos törvényeket nem vette figyelembe. A negyedik koncepciótervezet elleni tiltakozások után az adott kérdés végül nem került napirendre az oktatási minisztérium szakmai tanácsadó testületének, a minisztérium kollégiumának tervezett ülésén.

2000. július 31 -én az ukrán államelnök rendeletet adott ki az ukrán oktatási dolgozók II. kongresszusának előkészítéséről. (II. vszeukrajinszkij zjizd pracivnyikiv oszviti, MONU, Kijiv, 2001: p.212). A rendelet alapján előkészített kongresszust 2001. október 7-9. között tartották meg Kijevben. A kongresszuson a megyékben dolgozó pedagógusok számának arányában 1914 küldöttet delegáltak, közülük 1887-en vettek részt.

A kongresszuson elfogadták az ukrán oktatás fejlődését meghatározó alapidokumentumot: „Az oktatás fejlesztésének nemzeti doktrínáját”. Az elfogadott dokumentumot az államelnök 2002. április 17-én kelt 347/2002. számú rendeletében jóváhagyta, így ez lett az ukrán oktatás fejlődésének hivatalos irányelve a következő évekre.

A nemzeti doktrína szerint az oktatás az alapja az ukrán állam, nemzet, társadalom, egyén fejlődésének, és így a jóléti társadalom stratégiai kérdése. Az oktatás fejlődésétől várják az ország versenyképességének növelését nemzetközi viszonylatban. A globalizáció és nemzetközi trendek kihívásaira adott válaszként aktuális feladatnak tekintik a minőségi oktatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosításának kérdését az állampolgárok számára, az élethosszig tartó tanulás lehetőségének biztosítását, és az oktatás nemzeti jellegének erősítését. Az

állam nagyobb szerepvállalását ígéri a falusi iskolák, óvodák, a szakképzés fejlesztésében, a tehetséges, valamint a fogyatékos tanulók képzésében. Az oktatási intézmények anyagi-technikai felszereltségének gyökeres javítását, az informatikai ellátottság fejlesztését prioritásként kezeli a jövőben az ukrán állam. Nagyobb figyelmet kívánnak fordítani a következő években az innovációs folyamatok felgyorsítására annak érdekében, hogy az oktatás biztosítani tudja az egyének számára a teljes kibontakozás és önmegvalósítás lehetőségét. Az adott általános elveket részletezi a doktrína (Kremeny red., 2002, p.).

Az egyén nevelését a „szociokulturális” folyamatok realitásainak és perspektíváinak figyelembevételével úgy kívánják megvalósítani, hogy az oktatásban részesülőkben tudatosuljon az, hogy ők az ukrán nép, valamint a modern európai civilizáció részét képezik. A nevelés eredményeként szeretnék elérni, hogy a tanulóknál kialakuljon az ukrán kulturális történelmi tradíciók, ukrán nemzeti hősök, az ukrán nyelv, az Ukrajnában őshonos nemzetek és nemzetiségek hagyományai, történelme és kultúrája iránti mély tisztelet. Az oktatás révén kívánják elérni, hogy kialakuljon a hallgatókban a demokratikus világnézet, amely az állampolgári kötelességekre és jogokra épülve tiszteletben tartja a vallási, kulturális, nyelvi tradíciókat (Kremeny red., 2002, p. 137-155)

Az oktatás nemzeti jellege alatt az oktatás humán jellegét értik, amely az ukrán nép kulturális-történelmi értékeire, hagyományaira, szellemiségére épül. Az oktatás feladata hitelesíteni a nemzeti eszmét, segíteni a nemzeti öndefiníciót, az ukrán nemzet kultúrájának fejlesztését, az emberiség kulturális értékeinek elsajátítását. A nemzeti nevelés az egyik fő prioritás, az oktatás szerves része a doktrína szerint. Fő elve - öntudatos állampolgár, hazafi nevelése, hogy a fiataloknak legyen társadalmi tapasztalatuk a nemzetiségi kapcsolatok magas szintű kulturális kezelése terén. Cél a fiataloknál kialakítani az igényt a polgári társadalom értékei iránt. A gyerekek világnézetét nemzetivé kell nevelni, amely a hazai és a világ kulturális értékeire épül, fogalmazza a dokumentum. A dokumentum szerint a nemzeti nevelést az oktatás minden szintjén és minden formájában meg kell valósítani. (Kremeny red., 2002, p. 137-155)

A nyelvpolitika lényege a doktrína szerint, hogy az állam létrehozza a folyamatos nyelvi oktatás rendszerét, amely biztosítja a kötelező államnyelv elsajátítását Ukrajna polgárainak, lehetőséget biztosítva az anyanyelv és legalább egy idegen nyelv megtanulására. Az oktatásnak segíteni kell az állampolgárok magas nyelvi kultúrájának kialakítását, az államnyelv és a nemzetiségek nyelve iránti tiszteletet, a különböző nyelvek és kultúrák iránti tolerancia kinevelését. A nyelvi stratégia megvalósítását komplex feladatnak tekintik, ami alatt a dokumentum szerint a normatív-jogi, ismeretterjesztési, tudományos-módszertani eszközök alkalmazását tartják fontosnak. Az államnak biztosítani kellene a nemzeti

kisebbségek jogát az anyanyelvű oktatási igények terén, a nemzeti kultúrák megőrzését, fejlődését. Azokban az oktatási intézményekben, ahol az oktatás a nemzetiségek nyelvén történik, biztosítani kell a megfelelő feltételeket az államnyelv elsajátításához (Kremený red., 2002, p. 137-155).

A nemzetközi és integrációs kapcsolatok szerint stratégiai feladatként kezelik, hogy az Ukrajnában szerzett képzést elfogadják a világ országaiban, vagyis, hogy az ukrán oktatási rendszer szerves részévé váljon az európai és világ oktatási terének, az állam ennek érdekében szorgalmazza az oktatási intézmények kétoldalú és többoldalú kapcsolatainak kialakítását, bővítését, a világ oktatási szervezeteivel történő minél szorosabb együttműködés megteremtését (Kremený red., 2002, p. 137-155).

Az ukrainai oktatási rendszert, a kisebbségi oktatást meghatározó alapidokumentumok

Az ukrainai oktatási rendszert meghatározó alapidokumentumok a következők:

- *Ukrajna Alkotmánya*
- *Ukrajna oktatási törvénye (Zakon Ukrajini „Pro osvitu”, N1060-XII, módosítva 2006. XII. 19)*
- *Ukrajna felsőoktatási törvénye (Zakon Ukrajini „Pro viscsu osvitu”, N2984-III, módosítva 2006. XII.20.)*
- *Ukrajna törvénye a tudományos és tudományos-technikai tevékenységről (Zakon Ukrajini „Pro naukovo i naukovo-tehnyicsnu gyijálnyiszty, N1977-XII, módosítva 2006. december 19.)*
- *Ukrajna törvénye a tudományos és tudományos-technikai információról (Zakon Ukrajini „Pro naukovo-tehnyicsnu informáciju, N3323-XII, 06.25.1993, módosítva 2003. 11.20)*
- *Ukrajna törvénye az általános középfokú oktatásról (Zakon Ukrajini „Pro zahalynu szerednyu osvitu ”, N651-XIV, módosítva 2006. XII. 19.)*
- *Ukrajna szakképzési törvénye (Zakon Ukrajini „Pro professzijnotehnyicsnu osvitu, N103/98-BP, módosítva 2006. XII. 19.)*
- *Ukrajna iskola előtti nevelési törvénye (Zakon Ukrajini „Pro doskilynu osvitu, N2628-III, módosítva 2006. XII.19.)*

- *Ukrajna törvénye az iskolán kívüli képzésről (Zakon Ukrajini „Pro pozaskilynu oszvitu, N1841-III, módosítva 2005. VI. 06.)*
- *Ukrajna oktatási miniszterének rendelete a tesztközpontok létrehozásáról (Polozsennya pro centri testuvannya, MO Ukrajini N57, 3. 03. 1994.)*

A törvények között van olyan, amit még a szovjet rendszer utolsó hónapjaiban fogadtak el az ukrán államiság alapját jelentő alkotmány 1996-os elfogadása előtt, de mint láthatjuk, mindegyiket hozzáigazították, vagyis az Alkotmánynak megfelelően módosították.

A nemzeti kisebbségek közoktatási jogának biztosítására vonatkozó jogszabályok alapjául is szolgál Ukrajna Alkotmánya, törvényei, valamint az Ukrajna nemzeti kisebbségeiről szóló törvény, az Európai Charta, az európai regionális vagy kisebbségi nyelvekről szóló Charta, a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos szerződések, az emberi jogokról szóló egyezmény, valamint a gazdasági, szociális és kulturális jogokról kötött hatályos nemzetközi szerződések.

A jogalkotás alapját képező dokumentum Ukrajna Alkotmánya.

A hatályos Alkotmányt 1996. június 28-án fogadta el Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa.

Az Alkotmány 10. cikkelye értelmében az államnyelv az ukrán, de szavatolt az orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme.

A 11. cikkely szerint az állam elősegíti az ukrán nemzet és történelmi tudatát, hagyományait, kultúrája konszolidálódását és fejlődését, valamint Ukrajna valamennyi őslakos népe (az alkotmány szerint ez a fogalom azon ukrainai kisebbségek gyűjtőneve, amelyek nem rendelkeznek anyaországgal, történelmük jelenlegi szállásterületükhöz kötődik) és nemzeti kisebbsége etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sajátosságának a fejlődését.

Az anyanyelv megőrzését és fejlődését leginkább az oktatás segítheti. Az alkotmány 53. cikkelye szerint mindenkinek joga van a tanuláshoz. A teljes általános középiskolai végzettség kötelező. Továbbá az állam biztosítja a teljes általános középiskolai, a szakmai-műszaki, illetve a főiskolai oktatás hozzáférhetőségét és ingyenességét az állami és önkormányzati tanintézetekben, valamint a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok számára. A törvénynek megfelelően szavatolják azt a jogot, hogy anyanyelvükön tanuljanak, vagy tanulják anyanyelvüket az állami és az önkormányzati tanintézetekben vagy a nemzeti kulturális társaságok közreműködésével.

Fontos kérdés, hogyan rendelkezik az Alkotmány a korábban elfogadott törvényekkel kapcsolatban. A 22. cikkely szerint az új törvények elfogadása vagy a hatályos törvények módosítása esetén tartalmukra és terjedelmükre nézve az érvényes emberi és szabadságjogok nem szűkíthetők. A 24. cikkely, amely az állampolgárok egyenlő alkotmányos jogairól szól, kimondja, hogy fajra, a bőr színére, politikai, vallási és egyéb meggyőződésre, nemre, etnikai és szociális származásra, vagyoni helyzetre, lakhelyre, nyelvi és más ismérvekre való tekintettel nem lehetnek kiváltságok és korlátozások.

Vizsgáljuk meg a kisebbségek oktatását meghatározó, de még az új alkotmány előtt elfogadott törvényeket.

Ukrajna nemzeti kisebbségekről szóló törvényét 1992. június 25-én fogadták el. A törvény 6. cikkelye szerint az állam minden nemzetiségi kisebbség számára garantálja a nemzeti-kulturális autonómiához való jogot: az anyanyelv használatát és az anyanyelvű oktatást vagy az anyanyelv tanulását az állami oktatási intézményekben, illetve a nemzeti-kulturális szövetségeken keresztül, továbbá a nemzeti kulturális hagyományok fejlesztését, a nemzeti jelképek használatát, a nemzeti ünnepek méltatását, saját vallás gyakorlását, az irodalmi, művészeti, tömegtájékoztatási eszközök iránti igények kielégítését, nemzetiségi kulturális és oktatási intézmények létrehozását, valamint minden más tevékenységet, amely nem mond ellent a hatályos törvényeknek.

A törvény 7. cikkelye arról rendelkezik, hogy az állam intézkedéseket tesz pedagógusok, közművelődési és egyéb „nemzetiségi káderek” képzésére az oktatási intézmények hálózatán keresztül, valamint az államközi szerződések alapján segítik a nemzetiségi kisebbségeket abban, hogy más országokban képezzenek ki szakembereket.

Az USZSZK 1991. május 23-án elfogadott oktatási törvényét 1996-ban módosította Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa. A módosított törvény 3. cikkelye szerint az állampolgároknak faji, vallási, nemzetiségi és egyéb hovatartozásuktól függetlenül joguk van az ingyenes oktatáshoz az állami oktatási intézményekben. Ezt a jogot az állami és nem állami tulajdonjogú oktatási intézmények széleskörű hálózata biztosítja. Az oktatás elveit összefoglaló 6. cikkelyben olvashatjuk, hogy az oktatás minden típusát és formáját hozzáférhetővé kell tenni minden állampolgár számára, egyenlő feltételeket kell biztosítani mindenkinek a tehetsége, adottságai kibontakozásához, többirányú fejlesztéséhez. Az alapelvek között van egy olyan passzus, amely szerint az oktatás és az egyetemes, valamint a nemzeti történelem és kultúra, hagyomány közötti szerves kapcsolatot fejleszteni kell. Az oktatás nyelvét szabályozó 7. cikkely ezt a jogot áthárítja a nyelvtörvényre.

Az USZSZK nyelvekről szóló törvényét még 1989. október 28-án fogadták el és 1990. január 1 -jén lépett életbe. A törvény 2. cikkelye államnyelvvé

nyilvánítja az ukrán nyelvet, de azokon a területeken, ahol a kisebbség többséget alkot, az adott kisebbség nyelvét egyenrangúnak tekinti az államnyelvvél. A 25. cikkely garantálja minden állampolgár számára az anyanyelvű nevelést és képzést. Ennek megvalósítását az óvodai, általános, középiskolai és felsőfokú intézmények hálózata biztosítja. Ezen intézmények oktatási nyelvéről a törvény 26., 27., 28. cikkelye rendelkezik. E cikkelyek értelmében az oktatás ukrán nyelven történik, a nemzetiségek által lakott kompakt területen anyanyelvű oktatási intézmények hozhatók létre, valamint ukrán tannyelvű intézményekben szülői kérelem alapján anyanyelvű osztályok és csoportok nyithatók. A 29. cikkely alapján a nemzetiségi szakembereket képző felsőoktatási intézményekbe a felvételizők anyanyelven felvételizhetnek.

Hasonlóan fogalmaz a Legfelsőbb Tanács által 1991. november 1 -jén jóváhagyott, az Ukrajnában élő nemzetiségek jogairól szóló nyilatkozat. A nyilatkozat 3. cikkelye minden nemzetiség számára garantálja az anyanyelv szabad használatát a társadalmi élet minden terén, beleértve az oktatást, a termelést, a médiát.

A hatályos kisebbségi törvény nyelvekről szóló törvénymódosítása napirendre került az 1998-as parlamenti választások után. Több tervezet is napvilágot látott. Az „Ukrajna nyelveinek fejlesztéséről és használatáról” szóló törvénytervezet a jelenleg hatályos „Ukrajna nyelvtörvényé”-t kívánja kiváltani. A betervezett törvénytervezetek komoly kisebbségi jogszűkítéseket tartalmaznak, így bár eddig nem módosították, de mivel jól tükrözi az ukrán állami nyelvpolitikát, célszerűnek tartjuk részletesen ismertetni a tervezetet. A nyelvtörvénytervezet a nyelvhasználat szempontjából egy kategóriába sorolja az állami, önkormányzati, vállalkozói, társadalmi szervezeteket (tulajdonformától függetlenül) és kimondja, hogy az államnyelv (az ukrán) használata kötelező mindezen szervezetek működésében. Mindezen szervezetek kötelesek biztosítani az ukrán nyelv használatának feltételeit (pl. hirdetések, úrlapok, egymás közötti levelezésüket államnyelven vezetik). A kisebbségek nyelvei a rögzített konkrét eseteket kivéve a kulturális és oktatási tevékenységben használhatók. A tervezet kivételt tesz a Krím esetében, ahol az állami, önkormányzati stb. szervek munkájában a nemzeti kisebbségek nyelve (értsd orosz) is használható. A tervezet szerint az államnyelv alkalmazásakor „tilos eltérni annak normatív változatától”. A harmadik cikkely rendelkezése szerint a nyelvi normatívák meghatározására „megfelelő bizottságok és szervek alakulnak”. Az állam gondoskodik az „ukrán nép dialektikusainak és írásos emlékeinek megőrzéséről” (az Alkotmány és a dokumentum értelmében az *ukrán nép* = *Ukrajna minden nemzetiségű polgára*). A nemzeti kisebbségek nyelve védelmében hozott intézkedések „nem szűkíthetik az államnyelv használatának területét.” A tervezet megengedi, hogy azokon a településeken, ahol a nemzetiség többséget al-

kot, a különböző hirdetések, rendeletek stb. az államnyelv mellett fordításban is megjelenjenek. A bélyegzők, körpecsétek, fejlécek stb. minden szervezet esetében az államnyelven készülnek, a külkapcsolatok esetére a fordítás is elhelyezhető. Az államnyelv ismeretének és alkalmazásának követelményét az állami intézmények és szervezetek tisztségviselőinek munkavállalásának feltételei közé iktatják. Ugyanez érvényes a hadseregben szolgálókra is (a sorállományt kivéve) a tervezet huszonnegyedik cikkelye alapján. A tervezet tizedik cikkelyének második bekezdése kimondja, hogy ott, ahol az adott nemzetiség többséget alkot, „a nemzetiségi kulturális szervezetek gyűléseiken az államnyelvet, vagy emellett az adott nemzetiség nyelvét is használhatják”. Ott, ahol az adott nemzetiség többséget alkot, illetve amennyiben kellő számú adott nemzetiségű személy igényli, az iskolában az oktatás „az államnyelv mellett a nemzetiség nyelvén is folyhat”. Mindenfajta középfokú oktatási intézmény végzőseinek vizsgát kell tenniük ukrán nyelvből. A tizennyolcadik cikkely harmadik bekezdése szerint Ukrajnában az „informatizáció”, a programokkal és szoftverekkel való ellátás csak ukrán nyelven történhet majd. A kulturális és sportesemények nyelvhasználatáról is rendelkezik a tervezet, és eszerint azokat is az államnyelven vezetik. A nemzeti kisebbségek által tartott rendezvényeken az államnyelv mellett a nemzetiség nyelve is használható. Az audiovizuális bemutatókon a más nyelvű szöveget fordításban, hallhatóan vagy az államnyelven feliratozva közölni kell. A nem állami rádió- és TV-csatornákon az ukrán nyelvű adásidő a teljes adásidő minimum 70%-át kell képezze. Az „államnyelvnek az információs térben történő megerősödése érdekében az állami szervezetek szabályozzák” az idegen nyelvű audiovizuális és nyomtatott információhordozók behozatalát. A külföldi cégek reklámjain az ukrán nyelvű megnevezés mellett transliterációval vagy fordításban az eredeti, saját megnevezés is használható. Azt az ukrán nyelvű variánstól jobbra vagy alatta helyezhetik el kisebb betűmérettel - rendelkezik a tervezet huszonkettedik cikkelye. Lehetőség van azonban idegen nyelvű reklámszöveg kihelyezésére is „pótlólagos befizetés” ellenében, amely összeget „az ukrán nyelv fejlesztésére és működésére” használnak fel. A nyelvtörvényt ugyan nem fogadták el, de annak néhány elképzelése megvalósult. Például 2004. február 17-i 120. számú rendeletével az oktatási és tudományos miniszter rendeletet adott ki az iskolák pecsétjeinek és cégtábláinak módosításáról. A rendelettel egyúttal hatályon kívül helyezte az e témában hozott 1999. december 2-ai 434-es számú rendeletét, illetve a 2003. december 2-ai 875. számú rendeletét. Mindkét rendeletben engedélyezik a kétnyelvű (ukrán és a nemzetiségek nyelvén) cégtáblákat és a pecséteteket. Az új rendelet megfogalmazásában nem közli csak azt, hogyan kell kiírni helyesen az oktatási intézményeket ukrán nyelven, csak a végrehajtásnál derült ki, hogy a belügi rendelet alapján a továbbiakban nem engedélyezik a kétnyelvű kiírásokat és pecséteteket. A rendelet végrehajtását december végére tervezték, de csak a narancsos forradalom után vált ismertté.

Ukrajna és a bolognai folyamat

Az oktatásra, és így a felsőoktatásra, különösen annak tartalmi irányvonalaira, mint a fentiekből kiderült, két alapidokumentum volt nagy hatással: az egyik az első ukrajnai pedagóguskongresszuson 1993-ban elfogadott az oktatás irányvonalait meghatározó program Ukrajna oktatása a 21. században, a másik ilyen dokumentum a 2001 októberében tartott második Ukrajna oktatási dolgozóinak kongresszusán elfogadott dokumentum, az oktatás irányvonalait a következő évtizedben meghatározó Nacionálná doktriná rozvitku oszvitö (Az oktatás fejlődésének nemzeti doktrínája) volt. Ez utóbbi, melynek címe is sokatmondó, a továbbiakban erősíti azokat a nemzetállami logikán alapuló oktatási törekvéseket, amelyeket a független ukrán állam első oktatási törvénye, alkotmánya, és az első oktatásfejlesztési irányelveket tartalmazó program lefektetett. Ennek a dokumentumnak a nyolcadik fejezetében hitet tesznek az élethosszig tartó tanulás mellett, annak az oktatás különböző szintjei révén biztosítani kívánják a széleskörű szakképzési lehetőségeket. A 13. fejezet a pedagógusképzéssel és a tudományos képzéssel foglalkozik, amelyben hangsúlyos elemként jelenik meg a pedagógusok és a tudományban dolgozók szociális státusának, valamint a szakma presztízsének a növevése. A 15., utolsó előtti fejezet a nemzetközi kapcsolatokról, valamint az oktatási rendszer integrációjáról szól. A fejezet első két bekezdése deklarálja, hogy az állam oktatáspolitikájának stratégiai feladata a jövőben a nemzetközi képzési piacon történő, minél hatékonyabb, határozottabb megjelenés, elsősorban a nemzetközi kapcsolatok, együttműködés, tanár- és diákcseré, valamint közös projektek révén. Kiemelten kezelik a jövőben Ukrajna részvételét a nemzetközi oktatással kapcsolatos szervezetekben. A következő bekezdésben a nemzetközi oktatási térségben történő integráció alapfeladatairól írnak, melynek fő, hangsúlyos elemei a következők:

- A nemzeti érdekek prioritása
- A nemzet intellektuális potenciáljának megőrzése és fejlesztése
- A nemzetközi együttműködés béketeremtő iránya
- Az együttműködések jellege legyen rendszeres és kölcsönösen hasznos
- A külföldi oktatási rendszerek eredményeit értékelni és a nemzeti oktatási rendszer szükségleteinek megfelelően adaptálni

Mint látjuk, Ukrajna felsőoktatási rendszerének fejlesztési, fejlődési irányvonalában fontosnak tartja a nemzetközi integrációt elsősorban annak érdekében, hogy a haladó nemzetközi gyakorlatok adaptálása révén megerősítse saját nemzeti oktatási rendszerét.

A független államiság első évtizedében a nemzetállami oktatásra vonatkozó

stratégiai kérdések számos esetben csak a deklaráció szintjén maradtak, ugyanis a szétzilált gazdaság és a kialakulóban lévő elit nem tudta vagy nem tartotta fontosnak biztosítani a kijelölt célokhoz szükséges eszközöket. Az ezredfordulóra a helyzet a felsőoktatásban résztvevők számának expanzióján kívül kevés eredményt tudott felmutatni, ugyanis a felsőoktatásban a tanárok fizetésének elmaradása, a szociális helyzetük miatt elharapódzott a korrupció, így a 2001-es oktatási doktrína, de az azt megelőző 2001. június 21-én elfogadott Legfelsőbb Tanácsi határozat ebben a kérdésben mérföldkövet jelent. A Legfelsőbb Tanács határozata egyértelműen megállapítja a az állam felelősségét azzal, hogy kimondja, hogy nem teljesítették az oktatási törvény 57-61. paragrafusában rögzített kötelezettségeket a rendszer finanszírozásával kapcsolatban, és intézkedik az 1997-2000-ben elmaradt bérhátralékok kifizetéséről. Az adott határozat előírja a felsőoktatási dolgozók bérének rendezését, a diákok ösztöndíjainak rendszeres folyósítását, utazás és egyéb kedvezmények biztosítását számukra, az oktatási intézmények ellátását számítástechnikai eszközökkel, a tudományos kutatásokra fordítandó költségek növelését, egyszóval, az állam nagyobb szerepvállalását határozza meg a felsőoktatásban. A határozat 6. pontja megbízza az Ukrán Gazdasági Minisztériumot és az Ukrán Oktatási Minisztériumot, hogy elemezzék az állami megrendelések mértékét a III.—IV. fokozatú felsőoktatási intézmények beiskolázásánál és rendelkezik arról, hogy ezen intézményeknél nem lehet kevesebb 10 ezer lakos esetén 180 diák (Ukraina Legfelsőbb Tanácsának 2001. június 21-én kelt határozata №21, N2551-III).

2004-ben új lendületet kapott a felsőoktatás kérdésköre, amelyben valószínűleg az esedékes politikai események is közbejártak, többek között az államelnök-választás. Az akkori ukrán államelnök 2004. február 17-én kelt 1999/2004-es rendeletével az ukrán felsőoktatási rendszer tökéletesítésével foglalkozik. A rendeletben rendelkezik arról, hogy 2004. december elsejéig dolgozzák ki a felsőoktatás fejlesztésének állami programját a 2005/2007-es évekre, melynek figyelembe kell vennie a regionális igényeket, tartalmaznia kell a felsőoktatási rendszer irányítását racionalizáló intézkedéseket. Fölveti azt a kérdést is, hogy az ukrán oktatási minisztérium irányítása alá vonják azokat a felsőoktatási intézményeket, amelyek más felsőoktatási ágazathoz tartoznak. Intézkedik arról, hogy az állami felsőoktatási intézmények státusa az állami költségvetési intézmények kategóriájába kerüljön. A rendelet alapján 30%-kal növelik a felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók ösztöndíját, valamint szociális ösztöndíjalap létrehozásának megvizsgálását is elrendelik. A rendelet a pedagógusok számára állami díj létrehozását irányozza elő. Témánk szempontjából legjelentősebb határozati pont az, amely arra utasítja az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztériumot, a Külügyminisztériumot, valamint az összes felsőoktatási intézmény fenntartó és mű-

ködtető minisztériumot, hogy három hónapon belül hozzanak létre egy tárcaközi bizottságot a bolognai folyamat aspektusainak vizsgálatára és tegyenek javaslatot Ukrajna részvételével kapcsolatban. 2004. június 4-én az Ukrán Legfelsőbb Tanács a felsőoktatás fejlesztésének kérdésével kapcsolatban szintén határozatot fogadott el, amely lényegében az államelnök által felvetett problémákra reflektálva megvizsgálta és megerősítette az elnök által hozott határozatokban a felsőoktatással kapcsolatos irányelveket. A javaslatok megfogalmazása között szerepeltek azok az általánosságban érvényes következtetések, miszerint az ország szociális-gazdasági fejlődése elképzelhetetlen a társadalom képzettségi szintjének növelése nélkül, a globális, dinamikus társadalmi-gazdasági fejlődés így a felsőoktatás fejlesztését Ukrajnában stratégiai kérdésként kezeli, melynek fő irányvonala a minőség növelése, a munkaerő-piaci igényeket kielégítő képzési szerkezet megvalósítása. A felsőoktatás szerepének növelése érdekében az államelnök irányában az alábbi javaslatokat fogalmazta meg: az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 2004 folyamán vonja hatáskörébe az összes felsőoktatási intézményt, amely más tárcához tartozott, az állami és kommunális tulajdonban lévő felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók 2/3-át állami megrendelés alapján képezzék. Kétszeresére emeli a felsőoktatásban dolgozók bérét, a felsőoktatási intézmények az oktatási törvény 61. paragrafusára szerint teljes mértékben kapják meg a működésükhöz szükséges anyagi eszközöket, az évek óta felhalmozódott működési költséghátralékaiknak törlesztéséhez szükséges pénzeszközöket, valamint a kutatásokhoz szükséges laboratóriumok felszerelésére irányozza elő a költségvetési eszközöket. A javaslatok között szerepel az is, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak az ukrán nyelv alkalmazására, az ukrán szaknyelv fejlesztésére a felsőoktatási intézményekben. Felhívják az államelnök figyelmét arra, hogy az ukrán nyelv alkalmazásának államilag elfogadott 2004/2010-re vonatkozó program betartását erőteljesebben ellenőrizze. A Legfelsőbb Tanács önmaga számára is megfogalmaz javaslatokat, amelyek főleg arra vonatkoznak, hogy a költségvetés összeállításánál a következő évben mire legyenek tekintettel a felsőoktatás fejlesztése érdekében. Itt pótösszegeket kívánnak beépíteni a felsőoktatásba és a tudományos kutatásba, valamint törvénymódosítások révén főleg a vállalkozási és az adótörvényben különböző kedvezmények lehetőségét építének be a felsőoktatási intézmények fejlesztése érdekében. Előírnyozzák azt is, hogy dolgozzák ki a bolognai folyamattal kapcsolatos törvényalkotói javaslatokat, valamint a képviselők ebben a kérdésben minél szélesebb egyeztetésre törekedjenek az érintett felekkel. A javaslatok harmadik csoportja a minisztertanácsra vonatkozik, vagyis a kormány számára vet fel kérdéseket. Elsősorban a felsőoktatásban dolgozók bérének emelésére tesz konkrét javaslatot, kötelezi a kormányt, hogy terjesszen be egy állami fejlesztési progra-

mot megvitatásra a parlament elé, amely 2005/2012-es évekre vonatkozóan a felnőttképzés, az élethosszig tartó tanulás elve alapján kidolgozná a munkaadók, a munkavállalók átképzésének kérdéskörét. Megbízják a kormányt, hogy a különböző adókedvezményekre vonatkozó törvényjavaslatokat készítsék elő, és javasolják egy oktatástechnikai eszközöket gyártó ipari ágazat létrehozását. Javaslatokat tesznek az oktatás egyenlő hozzáféréseinek biztosítása érdekében, annak finanszírozásával kapcsolatban a felsőoktatás minőségét vizsgáló rendszer kidolgozásával kapcsolatban. A határozat kötelezi a kormányt több átfogó intézkedési terv kidolgozására, melyek között a legfontosabbak a felsőoktatási intézmények informatikai és kutatási fejlesztésére, valamint a diákszallók és a munkakörülmények javítására vonatkozóak. Az oktatási minisztériumot a határozat arra kötelezi, hogy 2001. október 1 -ig dolgozza ki az egységes felsőoktatási követelményrendszer (sztándarti viscsoji oszviti) bevezetésének mechanizmusát úgy, hogy 2001. november 1 -ig már ki is dolgozzák ezeket a felsőoktatással kapcsolatos állami minőségi normatívákat, figyelembevéve a felsőoktatás nemzetközi fejlődési tendenciáit, és a 2005/2006-os tanévben kerüljenek bevezetésre a kidolgozott minőségbiztosítási követelmények. Arra is kötelezi a kormányt a javaslat, hogy a 2004/2005-ös évekre hozzák összhangba a képzési kínálatot a munkaerő-piaci igényekkel. A felsőoktatási intézmények vezetői számára előírja, hogy nagyobb felelősséget vállaljanak a képzés minőségéért, a tudományos kutatás eredményességéért. Kezdeményezik, hogy a 2005/2010-es években a vezető felsőoktatási intézmények bázisán hozzanak létre **„technoparkokat és biznisz-inkubátorokat”**. Az adott rendeletek felgyorsították Ukrajna csatlakozását a bolognai folyamathoz. Ukrajna minisztertanácsa 2004. augusztus 25-én 1131 -es számú kormányrendeletével létrehozta és behatárolta annak a tárcaközi bizottságnak a működési területét, amely Ukrajna bolognai folyamathoz történő csatlakozását fogja megvizsgálni és koordinálni.

Ukrajna csatlakozásával az európai felsőoktatási térséghez szakmai szempontból az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium már 2004. szeptember 28-ra kidolgozta irányelveit, melyet minden felsőoktatási egyetem rektorának megküldött tanulmányozásra. A dokumentum teljes címe *Ukrajna felsőoktatásának modernizációja és a bolognai folyamat* (modernizációjá viscsoji oszviti ukrajini i bolonszkij processz).

Az oktatási minisztérium még 2004. január 23-án 48-as számú parancsával kísérletet vezet be a felsőoktatási intézményekben a kreditrendszer alkalmazásával kapcsolatban (kreditno modulyne na szisztéma). A kísérlet két szakaszból állt. Az első szakaszban (2003/2004-es években) a módszertani anyagok kidolgozását az oktatás tartalmára, a tananyag szerkezetére, valamint az oktatási folyamat szervezésére vonatkozó javaslatokat, a résztvevők felkészítését tervezték be. A második szakaszban, a 2005/2008-as évek időszakára tervezték a tömeges bevezetését, a tapasztalatok levonását és a korrekciók elvégzését. Az alapos szakmai tudással és igényességgel előkészített pedagógiai kísérletben 59 ukrajnai felsőoktatási intézményt

vontak be. A bevont felsőoktatási intézmények hét regionális bázisintézmény irányítása, koordinálása alatt működtek:

1. Tarasz Sevcsenko Kijevi Nemzeti Egyetem
2. Kijevi Politechnikai Főiskola, Ukrajna nemzeti technikai egyeteme
3. Lvivi Politechnika Nemzeti Egyetem
4. Vlagyimir Hnatyuk Ternopoli Állami Pedagógiai Egyetem
5. Harkovi Rádióelektronikai Nemzeti Egyetem
6. Ogyesszai Állami Közgazdasági Egyetem
7. Ásványtani Nemzeti Egyetem

A pedagógiai kísérlet levezetésére 14 fős koordinációs tanácsot hoztak létre, és irányításával a miniszter helyettesét, valamint az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium felsőoktatási főosztályának igazgatóját bízták meg.

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma 2004. január 23-án kelt 49-es számú parancsával életbe léptetett egy programot is a 2004/2005-ös évekre vonatkozóan, melynek célja a bolognai nyilatkozat megvalósítása az ukrán felsőoktatási rendszerben. Az ütemterv feladatokra bontja az intézkedéseket. Az intézkedési terv főbb pontjai a következők voltak:

1. Ukrajna felsőoktatási rendszerének modernizációja a bolognai folyamat szerint (regionális pedagógiai kísérleti központok létrehozását, módszertani információs kiadványok készítését irányozza elő, valamint a tesztrendszer bevezetését a felsőoktatásba, a kreditrendszer alapjainak a lerakását, az állami minőségbiztosítási normatívák kidolgozását, a szakképzési irányok áttekintését).
2. A diplomamelléklet kidolgozása (Diploma Supplement 2005)
3. Létrehozni a külföldön kiállított oklevelek elismerésének rendszerét (2004-ben az ekvivalencia módszertanának és elvi alapjainak a kidolgozását tervezték, 2005-ben az ukrainai és külföldi felsőoktatási intézmények közös képzési programját, melynek keretén belül mindkét országban elismert diplomát kaphatnának a diákok).
4. A képzés minőségi kérdéseivel, az értékelés kritériumaival foglalkozik.
5. A minőségbiztosítási rendszer tökéletesítésével vonatkozó terveket úja le.
6. A bolognai folyamatban részt vevő országokkal történő együttműködésére vonatkozó teendőket írja le (Ennek keretén belül 2004-ben elemezték azokat a kétoldalú szerződéseket, melyeket Ukrajna Bulgáriával, Észtországgal, a Szlovák Köztársasággal, Romániával, Magyarországgal kötött a felsőoktatásban szerzett diplomák kölcsönös elismeréséről, és szükség esetén kezdeményezik azok változtatását. A2005-ös évben tanulmányozta a minisztérium a bolognai folyamatban részt vevő országok nosztrifikációs eljárásait, melynek alapján kidolgozták az Ukrajnán kívül szerzett felsőoktatási diplomák elismerésének mechanizmusát).

A bolognai folyamatnak nagy figyelmet szenteltek a 2004-2005-ös években, ami felgyorsította a csatlakozást, például a kormány 2004. december 23-án újra napirendre tűzte ezt a kérdést, megvizsgálta az elvégzett feladatokat, majd rendeletbe foglalta a 2005-ös évre vonatkozó teendőket.

Ukrajna hivatalosan 2005. május 19-én a Bergenben tartott Európai Oktatási Miniszterek konferenciáján csatlakozott a bolognai folyamathoz, s vállalta, hogy 2010-ig biztosítja azokat a változtatásokat a nemzeti oktatási rendszerében, melyek révén igazodik az egységes európai felsőoktatási térséghez. A teendők sora nagyon széleskörű, és Szuhrovskij *A bolognai folyamat a felsőoktatás szerkezetének reformja az európai térségben* című cikke alapján az alábbiakban foglalható össze:

1. Ukrajnában ötször több szakirányt és szakot tartalmaz a felsőoktatási intézmények képzési rendszere, mint Európában (76 szakirány és 584 szak).
2. A társadalomban a baccalaureusi fokozat mint képzési szint nem eléggé elfogadott, a mai napig a speciálist szintre veszik fel a hallgatókat.
3. Romlott az oktatás minősége.
4. A képzési kínálat és a munkaerőpiac között az erőfeszítések ellenére inkább kinyílt a rés.
5. Nincs tisztázva a különbség a speciálist és a magister diplomák között. Egy részről nagyon hasonló tantervek szerint folyik az oktatás, de különböző szintű az akreditációs követelményük, míg az elismertségük továbbtanuláskor és munkába álláskor ugyanaz.
6. A fokozatok rendszere a tudományos életben Ukrajnában nagyon bonyolult az európai követelményekhez képest.
7. Annak ellenére, hogy a felsőoktatás rendszeréhez tartozó, annak első, második szintjét jelentő technikumok és kollegek száma négyszerese a III.—IV. akreditációs fokozatú intézetek számához képest, kevés figyelmet kaptak, és nem eléggé fejlesztik a munkaerőpiac és a társadalmi igények figyelembevételével.
8. Nem sikerült létrehozni a gazdaság- és a munkaerőpiac igényeire reflektáló továbbképző és átképző rendszert, amely az élethosszig tartó tanulás elvének megfelelne. Ezen túl kellene lépni, mert a megcsontosodott központi irányítású rendszer már nem elégít ki senkit.
9. Ukrajna egyetemei nem vállalják azt a szerepet és felelősséget, hogy módszertani központokként a társadalmi átalakulás úttörőjévé, innovátoraivá váljanak.

A nemzeti egyetemek, amelyeknek száma már 40%-át teszi ki az ukrainai felsőoktatási intézményeknek, nem töltik be az intézmények körében a nekik szánt „módszertani motor” feladatot. A problémákat látják az ország vezetői is, erre utal, hogy Ukrajna államelnöke 2005. július 4-én rendeletet adott ki Ukrajna oktatási fejlődésével kapcsolatban, melyben a halaszthatatlan és sürgős feladatokat fogalmazta meg:

1. 2005. október 1 -ig ki kell dolgozni Ukrajna oktatási rendszerének eurointegrációs koncepcióját.
2. 2005. november 1 -ig ki kell dolgozni a tehetséggondozás 2006/2010-re vonatkozó programját.
3. 2005. szeptember 1 -ig biztosítani kell a felsőoktatási intézmények audiovizuális és számítástechnikai eszközökkel történő felszerelését, valamint az internethozzáférést a 2006/2007-es években.
4. 2006. január 1 -ig kidolgozni a diákok életkörülményeinek javítását szolgáló programot.
5. 2005/2006-os években bevezetni a független központokban tartott külső érettségi felvételi tesztrendszer.
6. Intézkedéseket kell bevezetni a felsőoktatásban elharapódzott korrupció megfékezésével szemben.
7. A falusi értelmiség kinevelése érdekében a felsőoktatási intézmények számára kvótákat megállapítani.
8. Kidolgozni az új képzési szakirányi j egyzékét.
9. Kialakítani a felsőoktatási intézmények számát regionális szinten, integráció révén a bolognai folyamat szellemében.
10. A szakkönyvek és tudományos könyvek kiadása érdekében hatékony lépéseket kell tenni.
11. A felsőoktatási intézmények hallgatói számára 2006. január 1 -jétől 10%-kal növelni az ösztöndíjak nagyságát.

Összevetve a Juscsenko államelnök által felvetett sürgős megoldásra váró kérdések listáját a 2001 -ben elfogadott nemzeti doktrína felsőoktatásra vonatkozó felvetéseivel, valamint az azt követő különböző határozatokban, rendeletekben a célkitűzésekkel és feladatokkal, olybá tűnik, mintha az elmúlt öt esztendőben ezen a téren nem realizálódtak volna a megfogalmazott feladatok. Alapjában véve számos esetben történt előremozdulás, és kísérleti jelleggel különösen szakmai téren, aminisztérium koordinálásában a felsőoktatási intézmények által végzett pedagógiai kísérlet a kreditrendszer bevezetésével kapcsolatban értékelhető eredményeket mutathat fel. Az eredmények és a kísérlet alapján levonható következtetések 2004 októberében összesített 812-es számú miniszteri rendeletben közzétéve majd eljuttatva a felsőoktatási intézményekhez. A kormány figyelembe véve a 2004-es év tapasztalatait, összefoglalta az eurointegrációs törekvések állami programjának ismertetésével kapcsolatos feladatok körét a 2005-ös évre 2004. december 23-án 959-es számú határozatával, majd mint láttuk, 2005 júliusában az államelnök is meghozta saját rendeletét a kérdésben, mégsem beszélhetünk arról, hogy a lényegi kérdésekben megszülettek volna a megfelelő intézkedések. Az okok között számos olyan probléma kerül felszínre, amelyekben Ukrajna bonyolult gazdasági-politikai berendezkedése miatt nem találják meg a konszenzust, és így a problémákat a felszínen kezelik. Figyelembe véve a bolognai folyamattal kapcsolatos kuta-

tásokat, próbáljunk felvetni néhány sajátos, Ukrajnára jellemző kérdést azok közül, amelyek a társadalom széles körét foglalkoztatják. Az egyik ilyen alapvető kérdés, amely a bolognai folyamat felvetése kapcsán felmerül, a korábban már Szurovskij által leírt probléma: a felsőoktatási szintek rendezése. A háromszintű (baccalaureus, speciálist, magister/master) szerkezetről át kellene térni a kétszintű szerkezetre (baccalaureus, magister/master), ami viszont nagyon széles körű egyetemi érdekeket sért, ugyanis a jelenlegi oktatási törvénykezés értelmében a specialist szint egyetemi végzettségnek számít, és mint korábban kifejtettük, lényegében csak a tantervi programok tartalmát tekintve különbözik a magisteri fokozattól, melyet ugyanúgy egy év alatt lehet megszerezni az alapidiploma után. Abban az esetben, ha a speciálist fokozatot egyesítik a magiszterivel, számos főiskolát egyetemmé nyilváníthatnak, ami rögtön kiváltja az egyetemek, különösen a nemzeti egyetemek tiltakozását, akik a felsőoktatás presztízsének, az oktatás minőségének védelme alatt saját presztízstüket fogják védeni. Az egységes független vizsgaközpontok felállítása, amelyek a bolognai folyamat részeként hivatottak biztosítani a felsőoktatásba kerülés esélyegyenlőségét, a 90-es évek második felében elhárított korrupció visszaszorítását a kisebbségek szempontjából éppen a törekvésekkel ellentétes irányú folyamatokat eredményezhet. A független vizsgaközpontokat ugyanis a közigazgatási hatóságok által kijelölt oktatási intézményekben működtetnék, ahol központilag egyenesen Kijevből interneten jelennének meg az érettségit és egyúttal felvételit jelentő tesztkérdések csak ukrán nyelven. Ez azt jelentené, hogy azok a diákok, akik nemzetiségi tannyelvű iskolában végeztek ukrán nyelven, vagyis számukra idegen nyelven, vagy pontosabban második nyelven kellene tudásukról tanúbizonytságot tenni, így a tesztek elsősorban nem a szaktudásukat mérnék, hanem ukrán nyelvismeretüket. Ismerve az ukrán nyelv oktatásának objektív és szubjektív feltételeit (...) hátrányos helyzetbe kerülnek a nemzetiségi iskolák végzősei, csorbulna az esélyegyenlőségük a felvételi starthelyzetnél. A sikeres felvételi érdekében figyelembe véve a helyi körülményeket, valamint azt, hogy a tesztkérdések nagy részénél a helyes választ kell megjelölni, ez akár újabb melegágya lehet a korrupciónak, vagyis a korábbihoz képest annyiban módosul, hogy más szintre kerül át a probléma.

Egy másik aspektusa ennek a kérdésnek a nemzeti nyelvek presztízsének kérdése, ugyanis a független vizsgaközpontokban tett érettségi/felvételik kizárják, de legalábbis nem teszik kötelezővé a regionális nyelvekből, vagyis az oktatás nyelvéből az érettségit, így elképzelhető, hogy a diákok egy része úgy érettségizik majd, hogy egyik nyelv (anyanyelv és államnyelv) ismeretében sem fog rendelkezni kellő jártassággal, ami hosszú távon félműveltséghez vezethet, és így korlátozza az egyének szakmai fejlődését. Ha figyelembe vesszük azt, hogy

Ukrajnában a lakosság 20%-a orosz anyanyelvű, akkor ez a kérdés különböző szintű nemzetiségi problémákat is felvet. Ráadásul, ahogy Szvitlana Melnyik a témakörben írt előadásában kifejti, Ukrajnát aszimmetrikus bilingvizmus jellemzi, ahol az orosz nyelv a domináns (2001-es népszámlálás szerint Ukrajna lakosságának 67,5%-a tekintette az ukrán nyelvet anyanyelvének, míg az orosz nyelvű lakosság 29,6%-a és 2,9% nyilatkozott úgy, hogy más anyanyelvűnek tekinti magát). Az ukrán nyelv most kezdi kiszorítani az orosz nyelvet a tudományok művelése szempontjából, vagyis kialakulóban van az ukrán szaknyelv, bár még mindig a szakkönyvek tekintetében négy ukrán nyelvűre tíz orosz nyelvű szakkönyv jut. Létezik ugyan például ukrán Windows, de az orosz terjedt el és az van használatban még az iskolákban is. A bolognai folyamat az idegen nyelvek elterjedésében is érdekes szituációt eredményezhet, ugyanis Ukrajnában ez idáig a lingua franca az orosz volt, amely egyúttal a szovjet identitás kifejezőmódjaként is jelen volt, kezdi elveszíteni presztízsét, de helyét az angol mint napjaink tudományának nyelve, egyelőre nem vette át, így a bolognai folyamatban egyik prioritásként kezelt diákcseré programok az ukrán hallgatók egy része számára nem tűnik reális célnak.

Abban az esetben is, ha egy hallgató kellőképpen felkészült és képes arra, hogy más ország intézményeiben végezze tanulmányait, nehézségekbe ütközik, ha szeretné tudását Ukrajnában kamatoztatni és visszatér, ugyanis túl bürokratikus és nehézkes a diplomák elismertetése, különösen a posztgraduális képzést illetően. Még az olyan több évszázados múltra tekintő intézmények PhD diplomáit is nehéz elismertetni, amelyek képzési szintjével kapcsolatban nem merülhetnek fel kétségek, mert nehezen illeszthetőek az ukrán felsőoktatás rendszerébe.

A rendszer bevezetésével kapcsolatban, az eddigi kutatások alapján a legtöbb figyelmet a kreditrendszer alkalmazásának szentelték, ami a fentiekben kifejtettek alapján érthető, hiszen központilag irányított és kidolgozott pedagógiai kísérlet részesei lehettek több tucat egyetem diákjai és hallgatói. Závargordnyá tanulmányában, amely a kreditrendszer bevezetése kapcsán a hallgató felkészültségét és alkalmasságát vizsgálta mintegy 288 főből álló diákság bevonásával, az alábbiakat állapította meg:

- A magister fokozaton tanuló hallgatók mintegy 10%-a volt képes önállóan és helyesen összeállítani a kutatáshoz szükséges bibliográfiai jegyzéket. Csak egyesek sajátították el a gyorsolvasás technikáját.
- Csak minden harmadik hallgató volt képes arra, hogy a forrásokból kiemelje a főbb gondolatokat. És csak minden ötödik volt képes mindezt rögzíteni és minden nyolcadik pontosan, következetesen prezentálni (Závargordnyá).

Mindez azért fontos, mert Ukrajnában az új rendszerre való áttérés esetén nagyobb hangsúlyt kell fektetni a hallgatók önálló munkájára. Závargordnyá azt is

vizsgálta, hogy milyen a kontaktórák és az önálló munkák aránya a pedagógiai diszciplínák esetében. Kutatásainak eredményeképpen megállapította, hogy a pedagógiai tantárgyakat 1030 órában oktatják, melyeknek 48,2%-a önálló munka, a szaktárgyi módszertan oktatására ugyanennyit fordítanak, ahol szintén 48%-ot tesz ki az önálló munka, vagyis még mindig túl sok időt töltenek a hallgatók a tanteremben ahelyett, hogy önálló képzéssel sajátítanák el a tananyagot. Itt kell megjegyeznünk, hogy Ukrajnában még mindig 17/18 hetesek a félévek és a hallgatók heti kontakt óráinak a száma esetenként meghaladj a harmincat, így alig jut idő a diákok számára az egyéni ismeretszerzésre, saját kutatásukra. Ezt mindenképpen csökkenteni kellene, ami viszont magával vonná az óratervek módosítását, a tanári állomány leépítését, s ez újabb feszültségforrást jelenthet. Az ukrajnai felsőoktatási intézmények óraterveiben jelentős hányadot, a tantárgyak mintegy 1/3-át az általános műveltséget biztosító tárgyak teszik ki (szociológia, politológia, Ukrajna története, vallástörténet, művészettörténet stb.), ez még szovjet hagyatékként is felfogható, amikor a 11 évfolyamos általános képzést biztosító érettségik nem nyújtották azt a műveltségi alapot, amit egy nyugat-európai érettségi jelentett, és így ez áttolódott a felsőoktatásba. Abban az esetben, ha csökkenteni kívánják a kontaktórák számát, a legegyszerűbb az lehetne, hogy az immár 12 éves érettségit adó oktatás, 12 éves érettségizésnél ezek visszakerülnének az érettségi tárgykörébe, ami viszont magával vonja a középfokú oktatás tartalmi és strukturális átszervezését. Kérdés, ki és mikor vállalja föl ezt a kényes kérdést. A kontaktórák számának csökkenése és az önálló munkákra fordított idő arányának növelése egy másik szempontból megközelítve feltételezi az önálló munkához szükséges feltételek megteremtését, alapszinten a megfelelő minőségű és mennyiségű szakkönyvek meglétét, a könyvek használatára alkalmas infrastruktúrát, vagyis felszerelt könyvtárakat, megfelelő számú munkahelyekkel, és internethozzáférést, ami lehetővé tenné a széles körű tájékozódást. Ebben a tekintetben, mint látjuk, a határozatok, már megszülettek 2004-ben is, 2005-ben is, de a valóság ettől elmarad, mert míg a nemzeti egyetemek egy részében sem tudják biztosítani a diákok számára ezeket a feltételeket.

A 2005-ös csatlakozás után, mintha Ukrajnában is minden intézkedést a folyamat jegyében hoznának. Egyik ilyen kérdés, amelyet a Bologna jegyében rapid módon vezetettek be, ami a társadalomban nagy vitát váltott ki, mert minden diákot érintő kérdés - a független vizsgaközpontok bevezetésének a kérdése.

Az oktatási rendszernek és magának az oktatásnak is alapvető problémája az értékelés. A tanulóknál végbement magatartásbeli, tudásbeli változást felmérni igen nehéz. Ezért ez mindig is kritikus pontja volt az oktatási rendszernek. Az értékelésnek több funkciója van: személyiségformáló, az identitástudatot, az önértékelést, az önmeghatározást, a pályaeorientációt és a felvételit is segíti, hogy csak néhányat említsünk a sok közül. Bár a pedagógiai tudományban igen nagy szerepet kap az értékelés mint objektív mértékegység, az osztályozás mindenképpen tartalmaz bizonyos

fokú szubjektivitást Ennek kizárását jelentené a mérés eszközeként alkalmazott teszt, amelynek segítségével egy objektív skálán határozzák meg, mérik a tanuló tudását. Ezt a (főleg) tesztelési módszert a legtöbb nyugat-európai országban független vizsgaközpontok végzik. Az egységes vizsga egy országon belül standartizált, kipróbált eszközökkel, állandóan frissített tesztekkel történik. Mára a pedagógiában a profi teszttírás külön szakmává vált és ennek eredményeképpen mindig - függetlenül attól, hogy melyik iskolában írta az illető a vizsgadolgozatát - egységesen lehet mérni az ott végzett munkát. Ez lehet aztán alapja a felvételi vizsgáknak is, így a diákok mentesülnek attól a dupla stressztől, ami egyrészt az érettségien éri őket, másrészt meg, ami a felvételit követi. Erre a rendszerre tért át Ukrajna is egy nagyon szoros határidőn belül. Ami a maga módján nem lenne probléma, mert egyrészt egy európai normakövetést jelent az oktatási szakemberek és a minisztérium részéről, másrészt pedig valóban levehetnék a diákok válláról a fölösleges felvételi szorongásokat. A probléma a megvalósítás menetében rejlik. A 2006-os évben létrehozták a központi vizsgaközpontot, kijelölték a regionális központokat, majd azokat az iskolákat, ahol a vizsgáztatás zajlik, felszerelték számítástechnikai eszközökkel és kísérleti jelleggel elkezdték a vizsgáztatást. Az ütemterv szerint, a tapasztalatok figyelembevételével 2010-ben tervezték az általánossá tételét. 2007-ben a parlamenti választások előtt, valószínűleg kampányfogásként a miniszter⁵³ váratlanul rendeletben kötelezővé tette 2008-tól a bevezetését. A rendelet szerint mindenki, aki szertne felvételizni a felsőoktatási intézményekbe, köteles ukrán nyelvből vizsgázni, valamint két választott tárgyból, szintén ukrán nyelven. Ez viszont azt jelenti, hogy a tesztek nem a tárgyi tudást mérik majd - pl. biológiából, kémiából, fizikából, történelemből stb. -, hanem a diákok ukrán nyelvtudásának a szintjét. Ugyanis ahhoz, hogy valaki ezekből a tantárgyakból - nem anyanyelvén - eredményesen letegye a vizsgát, egy bizonyos szaknyelv ismeretére is szüksége van. Márpedig a nemzetiségi iskolák diákjai ilyen szaknyelv ismeretével nem rendelkeznek, így csorbulnak jogaik, csökken az esélyük az eredményes felvételre. És ez a megállapítás nem csupán az itt élő magyarokra érvényes. Hisz bármilyen jól is boldogul bárki Nyugat-Európában vagy Magyarországon egy idegen nyelvvel, kevesen vállalkoznának arra, hogyne anyanyelvükön érettségizzenek, felvételizzenek. Ez esélyegyenlőtlenséghez vezet. A tárgyi tudást úgy méri, hogy ugyanazon ország egyik diákja, aki anyanyelvén tanult, anyanyelvén vizsgázhat, míg a másik egy számára idegen nyelven próbál bizonyítani. Az esélyegyenlőség érdekében a KMPSZ, a KMKSZ, a

⁵³ Nyikolajenko a szocialista párt listáján a második helyen szerepelt, és valószínű ezzel a rendelkezéssel a nemzeti érzelmű ukránok szavazatainak megszerzését kívánta megcélozni. Ezen a pártlistán indult az MSZP javaslatára Tóth Mihály is az UMDSZ támogatásával, ami a magyar közösség egy részében váltott ki ellenérzéseket, lévén a rendelet nem volt kisebbségpárti.

megyei oktatási osztály, de a megyei tanács is levélben fordult a miniszterhez, hogy engedélyezze és tegye lehetővé, hogy a nemzetiségi iskolák végzősei az oktatás nyelvén vizsgázhassanak, illetve ukránból más követelmény szerint vizsgázzanak, mint az ukrán anyanyelvű és ukrán iskolát végzettek.

A továbbiakban mielőtt áttekintenénk a kárpátaljai magyarok oktatási helyzetét, vizsgáljuk meg az ukrán oktatási rendszer struktúráját.

Oktatási szintek és iskolatípusok

Az 1991 -ben elfogadott oktatási törvényt 1996-ban, az ukrán alkotmány elfogadása után módosították. A napjainkban hatályos törvény szerint az oktatás vertikális szerkezete a következő:

- iskola előtti nevelés;
- általános középfokú képzés;
- iskolán kívüli képzés;
- szakmai-technikai képzés;
- felsőfokú képzés;
- diploma utáni képzés;
- aspirantúra;
- doktorantúra;

önképzés (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:15).

Az **iskola előtti nevelés** a családi nevelést, valamint a különböző intézményi (bölcsődei, óvodai, magán) nevelést jelenti. Atörvény nem teszi kötelezővé az iskola előtti intézményes óvodai felkészítést. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:16)

Az **általános középfokú képzést** nyújtó oktató-nevelő intézetek fő típusa az **általános három fokozatú középiskola**. Az I. fokozat az *elemi iskola* (pocsatkova skola), a II. fokozat az *alapiskola* (osnovna skola), a III. fokozat *felső osztályok* (sztarsa skola).

Mind az oktatási törvény, mind a középfokú képzést szabályozó, a parlament által 1989-ben elfogadott törvény az általános középiskola mellett más típusú középszintű oktatási intézményt is megnevez:

- & *gimnáziumot* (humán szakirányú, II—III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);
- a *liceumot* (III. fokozatú természettudományi, technikai és szakirányú képzést nyújtó tehetséggondozó intézmény);

a *kollégiumot* (bölcészettudományi és művészeti szakirányú III. fokozatú tehetséggondozó oktatási intézmény);

a *szakosított iskolát* (II—III. fokozatú oktatási intézmény, ahol bizonyos tantárgyat vagy tantárgyakat kiemelten oktatnak);

az *iskola-internátust* (bármilyen fokozatú oktatási intézmény a hátrányos helyzetű gyerekek számára);

a *szakirányú iskola-internátust* (a testi és szellemi fogyatékos gyerekek számára létrehozott különböző fokozatú oktatási intézmények);

az *esti és levelező iskolát* (II—ül. fokozatú oktatási intézmény azok számára, akiknek nincs lehetőségük részt venni a nappali képzésben);

a *szociális rehabilitációt elősegítő iskolát* (a kiskorú törvénytörtek számára létrehozott II—III. fokozatú oktatási intézmények);

a *szanatóriumi iskolát* (beteg gyerekek számára gyógykezelő intézményekben létrehozott I—III. fokozatú oktatási intézmények);

az *oktató-nevelő egyesületet* (iskola előtti vagy iskolán kívüli és általános középiskola egyesítésével létrehozott intézmény);

az *oktató-nevelő komplexumokat* (szakmai orientációt felvállaló különböző szintű és típusú oktatási intézmények egyesüléséből létrejött iskola);

a *nevelő-termelő kombinátokat* (III. fokozatú, járási, városi szinten működő szakmai tájékoztatást és alapfokú szakképzést biztosító oktatási intézmény). (Zakon Ukrajini „Pro zagalynu szerednyu oszvitu”, 1998:4-5)

az *iskolán kívüli képzést* biztosító intézményekhez a sportiskolák, művészeti iskolák különböző típusai tartoznak, ahol az oktatás önkéntes alapon az oktatási időn túl folyik. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:19)

A teljes középfokú képzést a harmadik fokozatú iskola elvégzése jelenti. Az 1991 -es törvényben az iskolakötelezettségi korhatárt 15 évben állapították meg. A törvénymódosítás szerint ismét kötelező a teljes középfokú képzés megszerzése. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:17)

2000-ben döntés született arról, hogy Ukrajna folyamatosan áttér a 12 éves középfokú oktatásra. A folyamatosan azt jelenti, hogy azok a gyerekek, akik a 2000/2001 -es tanévben és utána kezdik meg tanulmányaikat az első osztályban, már 12 éves oktatásban részesülnek.

Az elemi iskola első osztályába azokat a gyerekeket lehet beiskolázni, akik szeptember 1-ig betöltötték 6. életévüket és iskolaérettek, bár az iskolaérettség megítélésének kritériumai nincsenek lefektetve, így a kérdést formalitásként kezelik országszerte. A legtöbb oktatási intézmény az iskolaérettség megállapításánál

megelégszik a gyermek egészségi állapotát igazoló orvosi bizonylattal. A törvény engedélyezi az elemi iskolai beiskolázást 7 éves kortól. Az elemi iskolák továbbra is 3-4 évesek, a beiskolázási korhatártól függően. Az elemi iskola elvégzése után a tanulók az 5. osztályban folytatják tanulmányaikat. Az alapiskolák 5 évesek. Elvégzésük vizsgákkal zárul. A tanulók három tárgyból vizsgáznak: anyanyelvből, pontosabban abból a nyelvből amelyen az oktatás folyt, matematikából kötelező írásbeli, egy választott tárgyból pedig szóbeli vizsgát tesznek. Sikeres vizsgák esetén megkapják a nem teljes középfokú végzettséget igazoló kimeneti bizonyítványt. Az alapiskola után folytathatják tanulmányaikat a kétéves felső osztályokban, líceumokban, kollégiumokban vagy a korábban szakiskoláknak, szakközépiskoláknak, képzőknek, technikumoknak nevezett, szakképesítést és érettségit adó I. fokozatú felsőoktatási intézményekben. Ez utóbbi intézmények érettségit is jelentő szakoklevelet (diplomát) adnak a diákoknak. Az általános középiskolában érettségizők öt tárgyból vizsgáznak. Három tárgy kötelező: írásbeli matematikából és fogalmazás vagy tartalomírás, esetleg tollbamondás anyanyelvből (illetve az oktatás nyelvéből), szóbeli Ukrajna XX. századi történelméből. További két tárgyból szóbeli vizsga választható. Az oktatási miniszter 1996. december 26-án kelt rendelete szerint az 1997-es tanévtől kezdve az anyanyelv helyett az ukrán a kötelező kimeneti vizsga úgy a 9., mint a 11. osztályok végén.

A **szakmai-technikai képzés** oktatási intézményei alatt a különböző szintű szakképző intézeteket, a nagy vállalatok keretein belül működő szervezett oktatást, átképzést folytató, a munkanélküliek átképzésével foglalkozó intézeteket értik. Az intézmény elvégzése után a tanulmányaik alatt elért minősítésnek megfelelő kategóriájú szakmunkás (kvalifikovanij robotnyik) képesítést kaphatják a végzősök. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:19-20)

A **felsőfokú képzést** biztosító oktatási intézményekhez tartoznak a különböző képzők, technikumok, collegek, főiskolák, konzervatóriumok, akadémiák, egyetemek. Ez azt jelenti, hogy a korábbi rendszerben létrehozott középfokú szakképzést is besorolták a felsőfokú képzéshez. A felsőoktatási intézmények státusát akkreditálásuknak megfelelően négy szintben állapították meg.

Az **első (I.) fokozatúnak** akkreditált felsőoktatási intézményekhez a technikumok, a különböző képzők és általában érettségit is adó szakiskolák tartoznak (Vocational and Technical Schools).

A **második (II.) fokozattal** rendelkező akkreditált felsőoktatási intézeteknek a collegek és más hasonló szintű intézetek minősülnek (Colleges).

A **harmadik (III.) és negyedik (IV.) fokozatúnak** minősülnek az akkreditálás eredményétől függően a főiskolák, egyetemek, konzervatóriumok, akadémiák.(Institutes, Conservatoires, Academies, Universities).

A felsőoktatási intézmény elvégzésével a következő képesítést szerezhetik a hallgatók:

ifjú szakember (Molodszij Szpecialiszt - Junior Specialist); az I. fokozattal akkreditált intézmények (technical and similar schools) által kiállított képesítés, amely az érettségi utáni legalább 2 éves képzést zár;

baccalaureus (Bakalavr- Bachelor); a legalább II. akkreditálású fokozatú intézmények (Colleges) végzőseinek adható az érettségire épülő legalább 4 éves képzés után;

szakember, magiszter (Szpecialiszt, Magisztr-Diplom- Specialist, Master); a III. és IV. fokozattal bíró intézmények (Institutes, Academies, Universities and Insitutes) által kiadható képesítés. A Diplom-Specialist az érettségi után 5-6 éves képzés alapján szerezhető meg, a Master fokozat 6 éves tanulmányi idő után (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996 Reuhl, Pogrebnyak, 1997).

A képzési oklevelek megszerzésének feltételeit a minisztérium külön rendeletben rögzíti.

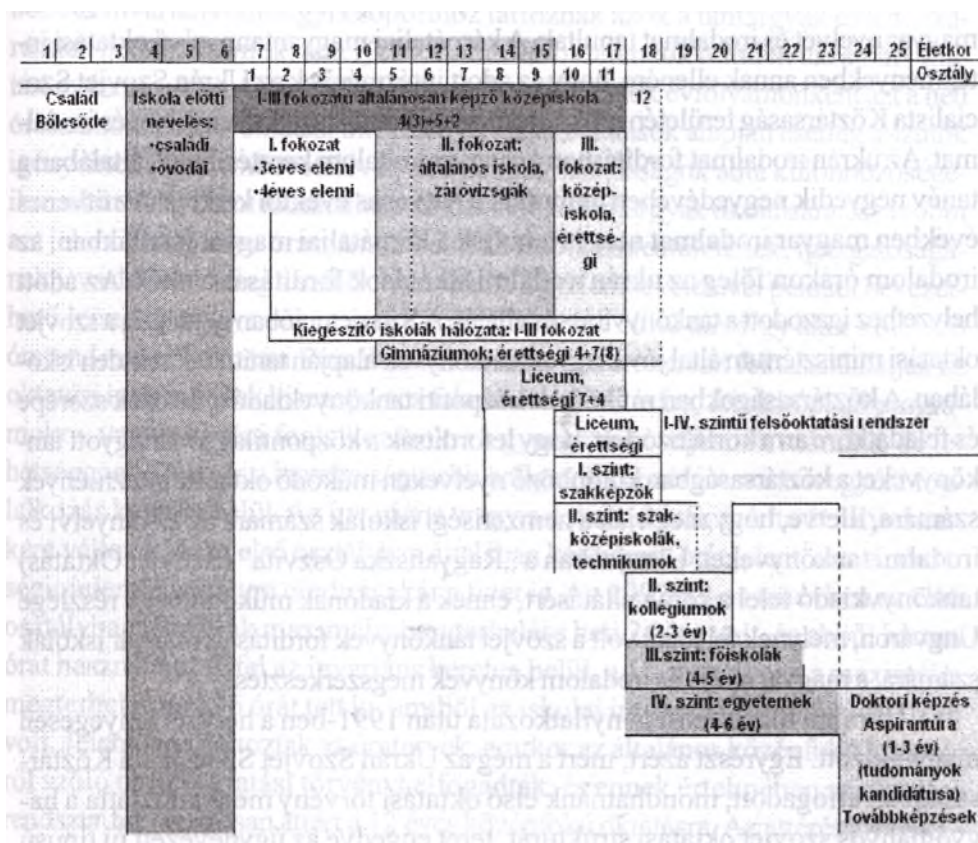
A **diploma utáni képzés** alatt Ukrajnában az alapképzettségre épülő új szakma elsajátítását, másoddiploma megszerzését, az adott alapképzettségnek megfelelő területen szerzett ismeretek bővítését, az internaturát értik, amelyet a felsőoktatási intézetekben, akadémiákon, vagy külön erre a célra létrehozott továbbképző és átképző intézetekben, tudományos kutatóközpontokban szerezhetnek. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:23-24)

Az **aspirantúra és doktorantúra** intézményi kereteiről nem rendelkezik az oktatási törvény, csak megállapítja, hogy az egyes felsőoktatási intézmények, tudományos intézetek szakosított tudományos tanácsa az Ukrán Minisztertanács által meghatározott megfelelő eljárás lebonyolítása után *a tudományok kandidátusa* (Kandidat nauk, comparable to doctoral degrees in Western countries, CSC) és *a tudományok doktora* (Doktor nauk, comparable to Habilitation, DSC) fokozatokat adhatja az arra érdemeseknek (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996: 16, Reuhl, Pogrebnyak, 1996).

A felsőoktatási intézményekben elérhető tudományos címek szintén az Ukrán Minisztertanács által meghatározott eljárás alapján ítélték oda és a következők lehetnek: *tudományos főmunkatárs* (Naucsnij szotrudnyik- no euqivalent Senior Researcher), *docens* (Docent - Associate professor), *professzor* (Full professor) (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:16, Reuhl, Pogrebnyak, 1996).

Az **önképzés** rendszerén az állam, vállalatok, szervezetek, egyesületek, intézetek által létrehozott népfőiskolák, könyvtárak, központok, TV- és rádióadások rendszerét és az általuk nyújtott képzésben való részvételt érthetjük. (Zakon Ukrajini „Pro Oszvitu”, 1996:24)

Az ukrán oktatási rendszer szerkezete

Tantervek, tankönyvek

A szovjet rendszer idején a központi tantervek, illetve óratervek voltak érvényben az egész Szovjetunió területén, melyek minimális eltérést mutattak, ami lényegében a nemzetiségi iskolákban a nemzetiségi nyelvek és irodalom oktatását jelentette. A Szovjetunió összes iskolájában tehát ugyanolyan óraszámmal és ugyanolyan tartalommal oktatták az alaptárgyakat (matematika, kémia, biológia stb.), a világirodalmat minden oktatási intézményben az orosz irodalom keretén belül tanították, és általában a tanév utolsó negyedévében szántak rá órákat. A köztársaságok irodalmát és a köztársaságok nyelvét az orosz tannyelvű iskolákban, még abban az esetben is, ha az adott orosz tannyelvű iskola valamely köztársaság területén működött, nem tanították kötelező jelleggel, választható tárgy volt.

A kárpátaljai magyar tannyelvű általános és középiskolákban szintén a köz-

ponti óratervek alapján oktatták az általános ismereti tárgyakat, a világirodalmat az orosz irodalom órakeretén belül orosz nyelven, ezenkívül önálló tantárgyként magyar nyelvet és irodalmat tanultak. A kárpátaljai magyar tannyelvű oktatási intézményekben annak ellenére, hogy az adott intézmények az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság területén működtek, nem oktatták az ukrán nyelvet és irodalmat. Az ukrán irodalmat fordításban a magyar irodalom keretén belül, általában a tanév negyedik negyedévében tanították a hatvanas évektől kezdve. Az ötvenes években magyar irodalmat nem is tanultak a kárpátaljai magyar iskolákban, az irodalom órákon főleg az ukrán irodalmi alkotások fordításait vették. Az adott helyzethez igazodott a tankönyvírás- és ellátás. A Szovjetunióban egységes, a szovjet oktatási minisztérium által jóváhagyott tankönyvek alapján tanítottak minden iskolában. A köztársaságokban működtek központi tankönyvkiadók, de ezek szerepe és feladatköre arra korlátozódott, hogy lefordítsák a központilag jóváhagyott tankönyveket a köztársaságban különböző nyelveken működő oktatási intézmények számára, illetve, hogy megírják a nemzetiségi iskolák számára az anyanyelvi és irodalmi tankönyveket. Ukrajnában a „Ragyanszka Oszvita” (Szovjet Oktatás) tankönyvkiadó felel a könyvellátásért, ennek a kiadónak működött egy részlege Ungváron, melynek feladata volt a szovjet tankönyvek fordítása a magyar iskolák számára, a magyar nyelv és irodalom könyvek megszerkesztése.

Ukrajna függetlenségi nyilatkozata után 1991-ben a helyzet lényegesen megváltozott. Egyrészt azért, mert a még az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságban elfogadott, mondhatnánk első oktatási törvény megváltoztatta a hagyományos szovjet oktatási struktúrát, teret engedve az úgynevezett új típusú képzési formáknak (gimnázium, liceum). Lényegében, mint ahogy már a korábbi fejezetben kifejtettük, részben visszatértek, megjelentek a hagyományos európai oktatási intézménytípusok. Az új oktatási intézmények számára, de az immár hagyományos ukrán oktatási intézmények számára is ki kellett dolgozni a saját óraterveket⁵⁴, a tantárgyak oktatásának tartalmi követelményeit, programokat,⁵⁵ illetve a hozzá rendelhető tankönyveket. Az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium a 1992-től kezdve folyamatosan módosítja az új óraterveket a különböző típusú oktatási intézmények számára. Az első években ezek az óratervek átmeneti óratervekként jelentek meg, azt sugallva, hogy a végleges óratervek jóváhagyása még nem történt meg. Az óratervek szerkezetileg változtak a szovjet rendszerben használt óratervekhez képest. Struktúráját tekintve két részből

⁵⁴ Óratervek alatt értjük azt a táblázatot, amelyben feltüntetik évfolyamonként az oktatandó tárgyak listáját és a tantárgyra fordítandó heti óraszámot. Az óratervekhez készül egy értelmezési dokumentum, amelyben leírják a tanév szerkezetét, és tartalmazza azt is, hogy milyen tanulói létszám mellett lehet csoportokra bontani az osztályokat, hány jelentkező esetén lehet osztályt indítani.

⁵⁵ Programoknak nevezik Ukrajnában azokat a dokumentumokat, tanterveket, amelyek egy-egy tantárgy egy-egy tanévre vonatkozó tartalmi leírását összegzik.

állt mindegyik óraterv: az úgynevezett invariáns és variatív tantárgyi csoportokból. Az invariáns tantárgyi csoportokhoz tartoznak azok a tantárgyak és a hozzárendelt heti óraszámok, amelyek kötelezően oktatandók minden ukrain oktatási intézményben. Az invariáns órakeretben feltüntetik évfolyamonként azt a heti óraszámot, amit az oktatási intézmények saját belátásuk alapján esetleg a szülők igényeinek figyelembevételével, a regionális sajátosságok adta különbözőségekre adott válaszként használhatnak különböző tantárgyak oktatására. Ez utóbbi azt jelenti, hogy ezen óraszámokon belül az iskola tantestületének, igazgatóságának javaslatára esetleg a szülők igényeinek figyelembevételével például bevezethető lenne. A magyarság, a magyar nép története című tantárgy akár kötelező órarend szerinti oktatási formában is. Az invariáns órakeretet felhasználhatják az oktatási intézmények kiscsoportos fakultációk indítására, felzárkóztató programokra, vagyis egyéni foglalkozásokra a gyengébben teljesítők számára, de tehetséggondozásra is a legtehetségesebb hallgatók képzésére szintén egyéni foglalkozás keretén belül. Az invariáns, vagyis a szabad órák száma évfolyamonként változik, és az első osztályban általában két-három órát jelent, ami az érettségit jelentő osztályra elérheti akár a tízet is. Az 1992/93-as tanévben az első osztályban a tanulók maximális megterhelése heti 24 óra volt, és ebből három órát használhattak fel az invariáns kereten belül, a 11. osztályban a maximális megterhelés heti 36 órát tett ki, amiből az iskolai invariáns komponens 10 óra volt. Jelentősen változtak az óratervek, amikor az általános középfokú képzésről szóló ukrain oktatási törvényt elfogadták, és ennek értelmében az oktatási rendszer folyamatosan áttért a 12 éves középfokú oktatásra. Az áttérés a 4+5+3-as struktúrára folyamatosan történik a törvény szerint, ami azt jelenti, hogy 12 év után érettségizhetnek azok a tanulók, akik 2000 után lépnek be az oktatási rendszerbe. Az új típusú oktatási szerkezet új óraterveket igényelt, így 2000-től kezdve előbb az elemi, majd a felső tagozatok számára is a minisztérium kidolgozza az új óraterveket. Az új óratervek szerkezetileg a 90-es évek elejének óraterveit tükrözik, tehát megmaradt az oktatás bázisát vagy az országos szinten közös tudásalapot biztosító invariáns rész és az egyéni igényeket, sajátosságokat tükröző variáns lehetőség. Az új óratervek viszont a tanítandó tantárgyakat műveltségi csoportokra bontva adják meg. A műveltségi csoportok a következők: nyelv és irodalom, társadalomtudomány, esztétika, matematika, természettudományok, technológia, egészségvédelem. A nyelvi, irodalmi tantárgyi csoportokhoz tartoznak az alábbi tantárgyak: ukrain nyelv, idegen nyelv, nemzetiségek nyelve, ukrain irodalom, világirodalom, nemzetiségek irodalma. A társadalomtudományi tantárgyi csoport része: Ukrajna története, világtörténet, etika című tantárgyak. Az esztétikai tantárgyi csoportokhoz tartozik az ének-zene, vizuális nevelés, kultúrtörténet. A matematika tantárgyi blokk része a matematika, algebra és mértan tantár-

gyak. A természettudomány tantárgyi csoporthoz tartoznak a természetismeret, biológia, földrajz, fizika, kémia tárgyak. A technológia a kézimunka és az informatika tantárgyakat jelenti. Az egészségvédelem a testnevelés órákat és egészségvédelmi elméleti nevelést jelent. Az új óratervekben jelentős változást hozott az, hogy országos szinten kötelezővé tették az idegen nyelv oktatását az elemi iskola 2. osztályától kezdve. Ez azt jelenti, hogy egy nemzetiségi oktatási intézményben, például a magyar vagy román tannyelvű oktatási intézményben tanuló diákok a második osztálytól kezdve három nyelvet tanulnak: anyanyelvüket, ukrán nyelvet és egy nyugati idegen nyelvet. Az óraterveket vizsgálva egy másik szembevetendő változás, hogy míg az ukrán tannyelvű középiskoláknál a világirodalmat önálló tantárgyként tanítják, addig a nemzetiségi iskolákban a világirodalom a nemzetiségi irodalom részét képezi. Pedagógiailag ez a megoldás nem is lenne rossz, mert egységes irodalomszemléletet lehetne adni tanítványainknak, gondot jelent viszont az, hogy a tantárgyra fordítandó óraszám kevesebb, mint az ukrán tannyelvű oktatási intézményekben az ukrán irodalomra és világirodalomra adott óraszámok. Az óratervek alapján megállapíthatjuk, hogy a 90-es évekhez képest növekedett a tanítandó tantárgyak száma (például: megjelent az informatika, az idegen nyelv stb.), ez viszont, mivel a gyermekek megterhelését nem kívánták növelni, csökkentette a szabadon választható órák számát évfolyamonként.

A 2004-es miniszteri rendeletek könyvében jelennek meg az első elfogadott óratervek a 12 évfolyamos oktatási rendszerre vonatkozólag több szakaszban. Először az elemi, vagyis az 1-4. osztályra vonatkozó óraterveket közlik, melyhez részletes ismertető rendelkezéseket is kiadnak. Az alaptípusos óraterveket három intézményi típusra készítették el: az ukrán tannyelvű oktatási intézmények, a nemzetiségi nyelveken oktató intézmények, illetve az olyan ukrán tannyelvű oktatási intézmények számára, ahol tantárgyként oktatható valamely Ukrajnában élő nemzetiség nyelve. Az óratervek sajátossága, hogy két új tárgy bevezetését teszi kötelezővé a két korábbi tantárgyhoz képest. A második osztálytól kezdve kötelező az idegen nyelv oktatása, a három év alatt összesen heti öt óraszámban (2. osztályban heti 1 óra, harmadikban és negyedikben heti 2 óra). A másik tantárgyat Az ember és a világ vagy Én és Ukrajna címmel teszik kötelezővé a négy évfolyam alatt hat óra/hét összórászámában (az első és második osztályokban heti egy-egy óra, a harmadik-negyedik osztályokban heti két-két óra). Ez a tantárgy magába foglalja a korábbi években már bevezetett környezetismeret című tárgyat, de a tantárgy tartalmát tekintve inkább az állampolgári alapismeretekre koncentrál, vagyis az ukrán állampolgár tudatos nevelését célozza meg. Az anyanyelv oktatására az ukrán tannyelvű oktatási intézményekben a négy évfolyam alatt 29 óra/hét összórát fordítanak (1. oszt. 8 óra/hét, 2. oszt. 7 óra/hét, 3. oszt. 7 óra/hét, 4. oszt. 7 óra/hét). Azokban az oktatási intézményekben, ahol az oktatás nyelve az ukrán, de a

nemzetiségek nyelve is oktatható tantárgyként, az ukrán nyelv oktatására az elemi osztályokban a négy évfolyam alatt összességében 23 óra/hét időt fordítanak (1. oszt. 7 óra/hét, 2. oszt. 6 óra/hét, 3. oszt. 7 óra/hét, 4. oszt. 5 óra/hét), a nemzetiségi nyelvek tanítására összességében 6 órát szánnak hetente (1. oszt. 1 óra/hét, 2. oszt. 1 óra/hét, 3. oszt. 2 óra/hét, 4. oszt. 2 óra/hét). A nemzetiségek nyelvén oktató ukrán intézmények elemi osztályaiban az ukrán nyelvet összességében a négy évfolyam alatt heti 14 órában tanítják (1. oszt. 3 óra/hét, 2. oszt. 3 óra/hét, 3. oszt. 4 óra/hét, 4. oszt. 4 óra/hét). Az anyanyelvre ezekben az oktatási intézményekben 21 óra/hét időegységet fordítanak összességében a négy év alatt (1. oszt. 6 óra/hét, 2. oszt. 5 óra/hét, 3. oszt. 5 óra/hét, 4. oszt. 5 óra/hét). A gyerekek heti maximális megterhelése mindegyik oktatási intézményben azonos lehet: az első osztályban 20 óra/hét, a második osztályban 20 óra/hét, a harmadikban 22,5 óra/hét, a negyedikben 22,5 óra/hét. A nemzetiségi iskolákban tanító pedagógusok, illetve a szülők egy része nem ellenezné, ha a gyermekeik számára egy-két órával megnövekedne a heti megterhelésük, amit a nyelvoktatásra fordíthatnának. A vita akörül alakult ki, hogy az óraszámemelést mely tantárgy oktatására fordítsák. Míg a szülők egy része az anyanyelv vagy a nyugati idegen nyelv oktatása mellett érvelt, mondván, hogy e területet csorbították központilag, addig az ukránnyelv-tanárok, valamint az állami szervek képviselői az ukrán nyelv oktatását helyezték előtérbe azzal az érveléssel, hogy jobban tudják biztosítani az esélyegyenlőséget a nemzetiségi iskolák tanulói számára.

Az óratervek alkalmazási utasításában egyértelműen szerepel, hogy az elemi iskolák ötnapos munkahétben dolgoznak, míg a 90-es évek közepén jó pár iskola, főleg a keleti megyékben, még hatnapos munkahéttel dolgozott. Az új óratervekben a szakosított iskolák számára engedélyezik a hatnapos munkahetet olyan feltétellel, hogy összességében az egy tanulóra eső heti óraszám nem haladhatja meg az öt napos munkahétben tanulók megterhelését. Rendelkeztek arról is, hogy az első osztálytól kezdve az ukrán nyelv oktatásának hatékonysága érdekében az osztályokat csoportokra lehet bontani. A választható tárgyak bevezetését faluhegyen négy, míg városokban nyolc jelentkező esetén lehet megvalósítani. A rendelet engedélyezi a javasolt tanévstruktúrához való eltérést a felügyeleti szervekkel történő egyeztetések alapján, melynek alapfeltétele, hogy a tanévben a munkanapok száma nem lehet kevesebb, mint a törvény által előírt 175 munkanap. A minisztérium 2004-ben részletes intézkedési rendeletet ad ki az óratervekben szereplő tantárgyak oktatásának sajátosságairól, amire nagy valószínűséggel azért volt szükség, mert még nem készültek el a tantárgyak tantervei, vagyis azok a programok, amelyek az oktatandó tárgyak tartalmára vonatkoznak.

A 2004-ben kiadott általános iskolákra (5-9. osztály) készült óratervekben az 5. osztályban már csak egy órát tüntetnek fel az invariáns részbe, a 9. osztályban pedig 2,5-et. Megvizsgálva az óraterveket megállapíthatjuk azt is, hogy jelentős

mértékben növekedett az államnyelv oktatására szánt órakeret a nemzetiségi iskolák esetében. A függetlenség első éveiben folyamatosan alacsony, heti két-három óraszámokban oktatták az ukrán nyelvet, főleg a társalgási nyelvet, míg a 12 éves oktatásra történt áttérés után külön tárgyként tanítják az ukrán nyelvet, és külön tárgyként az ukrán irodalmat. A nemzetiségi iskolákban az 5. osztálytól kezdve egyforma óraszámokban, azaz heti 3-2 órában oktatják az ukrán nyelvet, az idegen nyelvet és az anyanyelvet, az 5-9. osztály alatt így mindegyik tárgy oktatására összességében 12 órát fordítanak. Más a helyzet az irodalom oktatása terén. Az általános iskolában (5-9.osztály) az ukrán irodalomra heti két órát szánnak évfolyamonként, vagyis összességében az öt év alatt 10 órát, míg a nemzetiségi irodalomra és a világirodalomra 1,5 órát évfolyamonként vagy 7,5 óra/hetet az öt év alatt. Az ukrán tannyelvű oktatási intézményeknél az ukrán nyelv oktatására ezen korosztály esetében az öt évfolyam alatt 13,5 óra/hetet szánnak, az ukrán irodalomra összességében 10 óra/hét, világirodalomra összességében 5 óra/hét, idegen nyelvre 13,5 óra/hetet szánnak. Az ukrán tannyelvű oktatási intézmények számára olyan óratervek is készültek, amelyek két idegen nyelv oktatását is engedélyezik. Ezek esetében az egyik idegen nyelv lehet az adott területen élő nemzetiségi kisebbségek nyelve is. A nyelvi és irodalmi tantárgyi csoporton belül az általános iskolákban az arány a különböző tantárgyak között a következőképpen alakul az ilyen típusú oktatási intézményekben: az ukrán nyelvre összességében 13,5 óra/hetet, az idegen nyelvre 13,5 óra/hetet, a nemzetiségi nyelvre 10 óra/hetet, ukrán irodalomra 10 óra/hetet, világirodalomra, amely tartalmazhatja a nemzetiségi irodalmat is, összességében 5 óra/hetet szánnak. Ugyanez az óraelosztás vonatkozik a nyelvi, irodalmi blokkon belül azon ukrán tannyelvű oktatási intézményekre, ahol két nyugati idegen nyelvet taníthatnak.

A felső tagozatban az új struktúrára történő áttérés után az oktatási intézményeknek választaniuk kellett, hogy milyen szakirányú képzést folytatnak a jövőben. Ez azt jelenti, hogy léteznek az általános oktatási intézmények mellett szakosított iskolák is. A szakosítás irányai lehetnek: fizika, matematika, természettudományi, társadalomtudományi, bölcsész vagy filológiai, technológiai, művészeti, testnevelési. A szakosítás azt jelenti, hogy a szakiránynak megfelelően a felső tagozatban (10-12. osztályok) magasabb óraszámokban tanulják a szakiránynak megfelelő tantárgyakat, természetesen, mivel az óratervek meghatározzák az egy tanuló maximális heti megterhelését, tehát heti óraszámát, ez a többi tárgy óraszámainak csökkenését vonja magával. A szakosított oktatás bevezetésének realitása általában azon oktatási intézményekben valósulhat meg, ahol több párhuzamos osztály is működik. Mivel a kisebbségi oktatási intézmények tanuló létszáma nem engedi meg az osztálybontást, ezért a legtöbb esetben nem működnek a szakosított tantervek, vagy ahol bevezették, ott az oktatási intézmények egyirányú profil választása nem nyújt lehetőséget azon diákok számára, akik képességeik szerint nem

illenek az adott profilválasztásba. Mint látjuk, az ukrán óratervek igyekeznek rugalmasabb képzési kínálatot biztosítani az iskolák tanulói számára, mint a korábbi, szovjet óratervek, de megvalósításuk főleg azon oktatási intézmények számára nyújt valódi alternatív lehetőségeket, amelyekben évfolyamonként több párhuzamos osztály működik, s ez nem jellemző a nemzetiségi iskolákra.

Az óratervek mint lehetőség csak abban az esetben szolgálják az alternatív választást, ha azokat célszerűen és az eredeti elképzelésnek megfelelően használják fel. Például: ezen óraszámokon belül a nemzetiségi iskolákban, így a magyar tannyelvűekben is alkalom nyílna a magyar nép történetének oktatására, hogy az iskolák végzősei úgy fejezzék be azt, hogy népük múltjáról átfogó képet kapjanak, ami segítheti önértékelésüket, egyéni értékrendjük kialakulását. A gyakorlat azt mutatja, hogy ebben a kérdésben nincs kialakult konszenzus, számos iskolában nem élnek a lehetőséggel, vagy helyenként az iskolák vezetői nem a tanulók érdekeit tartják elsősorban szem előtt, hanem a pillanatnyi egyéni érdekeket.⁵⁶ A 2005-ös évben készült egy felmérés a magyar nép történelmének oktatásáról, amely az alábbiakat állapította meg: „A megvizsgált 64 iskolából 50% jelezte, hogy a nemzeti történelem iskolai órarendbe került, 43%-ukban viszont fakultációként van jelen - tehát órán kívüli foglalkozásokként -, de kötelező jellegű a tanulók számára. .. A válaszadók 7%-ban jelezték, hogy önképzőköriként és választható fakultációként lehet megismerkedni a nemzeti történelemmel.” A felmérés szerint a Beregszászi járásban a 7-9. osztályokban tanítják, míg a többi járásban a 6-11. osztály között különböző variációk szerint az egyéves időtartamtól az ötévesig. A tanulmány megállapítja, hogy míg az egyetemes történelem és Ukrajna története időben párhuzamosan halad, addig a nemzeti történelem először csak részlegesen, majd a hetedik osztály végére teljesen elcsúszik kronológiailag a másik két tárgytól, ami a tanulóknál történelmi időzavart okoz, gátolja a párhuzamosan történő dolgok egy időben való látását (Szamborovszkyné Nagy Ibolya 2005).

2004-ben elfogadják az állami szabványokat az általános és a középfokú iskolák számára, ami lényegében egyfajta nemzeti alaptantervként értelmezhető.

2004. január 14-ei keltezésű 24-es számú rendeletével az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium intézkedési tervet ad ki, melyben rendelkeznek többek között arról, hogy pályázatot kell hirdetni a szabványnak megfelelő tantervek és tankönyvek megírására. A korábbi években, mivel Ukrajnában központosított irányítási rendszer működött az oktatás területén is, általában egy tantárgy oktatására egy tankönyv illetve tankönyvcsalád használata volt elképzelhető. A 90-es

⁵⁶ A tapasztalatok szerint számos oktatási intézményben az óratervek invariáns részében feltüntetett választható órákat sok esetben azok a tanárok kapják saját tantárgyaik oktatására, akiknek az óraszám nem éri el a teljes álláshoz szükséges órák számát, illetve más érdekek alapján, de a legtöbb esetben nem veszik figyelembe a tanulók, szülők igényeit, nem a helyi sajátosságok alapján, az iskola koncepciójában tükröződő elvek szerint történik az elosztás.

években az Ukrajnát jellemző gazdasági helyzet mélypontján volt a tankönyvkiadás, majdnem megszűnt. A minisztérium által fenntartott tankönyvkiadó csak a legszükségesebb kiadványokat, főleg az ukrán nyelv és irodalom, valamint Ukrajna történelmére vonatkozó tankönyvek kiadását tudta biztosítani, és így engedélyezte a szovjet vagy a korábbi években kiadott tankönyvek használatát. Évente miniszteri rendeletben jelent meg az engedélyezett tankönyvek jegyzéke. Tankönyvnek minősül Ukrajnában az a kiadvány, amely megkapja a minisztérium engedélyét.

A pedagógusok aktívan bekapcsolódtak a meghirdetett tanterv- és tankönyvírási pályázatba, és ezáltal tantárgyanként több tanterv is megjelent, abban reménykedve, hogy így kialakul a tankönyvpiac Ukrajnán belül. A minisztérium a benyújtott pályázatok közül tantárgyanként egy tantervet fogadott el hivatalosnak, amely a későbbiekben az alapja lehetett a szintén meghirdetett tankönyvírási pályázatnak. A tankönyvpályázaton a benyújtott pályamunkák közül a három legjobb pályázat közül egy tankönyvet fogadtak el hivatalosnak, ilyenformán a korábbihoz képest a helyzet a tankönyvpiac kialakítására lényegesen nem változott. Az elkészült és a második, harmadik helyre sorolt tankönyvek jobbik esetben módszertani segédanyagként valamely kiadó jóvoltából, ha a szerzők megtalálják a szponzorokat, megjelenhetnek. Ahelyzetet jól jellemzi például az, hogy a nemzetiségi iskolák számára egységes ukrán tanterv és tankönyv készült, amelynek a nyertese egy csernovci tankönyvíró, tehát román lett. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is készült tankönyv az ukrán nyelv és az angol nyelv oktatására az elemi osztályokban, amely figyelembe veszi a regionális és magyar nyelvi sajátosságokat, de mivel nem ezt fogadták el, így csak segédanyagként használhatják a magyar iskolákban, annak ellenére, hogy a pedagógusok jónak tartják.

Pedagógusok

A tanítókat és óvónőket a középfokú, alapiskola után felvételik alapján beiskolázó I-II. fokozatú felsőoktatási intézetekben és III. fokozatú főiskolákon képezik. Mindkét intézmény diplomáját elfogadják, csak a bérbesorolásnál kerülnek egy kategóriával feljebb a főiskolát végzetek. A tanárokat III. fokozatú tanárképző főiskolákon, IV. fokozatú tanárképző egyetemeken, illetve IV. fokozatú, tanári képesítést is adó egyetemeken készítik fel a pályára. Mindhárom típusú intézményben végzett hallgatók elhelyezkedéskor egyforma elbírálásban részesülnek, és a diplomájuk alapján bármelyik középszintű oktatási intézményben taníthatnak. Az I-II. akkreditálási fo-

kozattal rendelkező felsőoktatási intézményben csak egyetemi diplomával rendelkező pedagógusokat alkalmaznak. Az egyetemeken és főiskolákon szintén egyetemi diploma az alkalmazás alapfeltétele, és bizonyos számú (legalább a tanári gárda 60%-a) tudományos fokozattal rendelkező főállású tanár alkalmazása szükséges. A továbbképzéseket a nagyobb városokban, területi központokban létrehozott pedagógus-továbbképző intézetek szervezik. Egyes intézeteknek lehetőségük van pedagógiai aspirantúra indítására, amennyiben az ehhez szükséges személyi feltételek adottak és a képzést akkreditálták. Az oktatási intézményekben dolgozók számára ötévente kötelező részt venni egy háromhetes továbbképzésen, ami része a szakmai minősítés rendszerének. A szakmai minősítésről az oktatási törvény is rendelkezik. Kimondja, hogy minden pedagógusnak az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium külön rendelete által meghatározott időközönként és meghatározott eljárás szerint attesztáción kell átmennie. Ez lényegében a pedagógus munkájának minősítését jelenti, ahol bizonyos kategóriába sorolják, amittől függ a fizetése. A hatályos rendelet szerint öt évben egyszer kötelező jelleggel attesztálni kell minden pedagógust, de saját kezdeményezésre minden második évben megejthetik a minősítést; a friss diplomások csak hároméves pedagógiai munkaviszony letöltése után kezdeményezhetik az eljárást. Az attesztációt a járási tanügy által létrehozott bizottság folytatja le, amely iskolánként is létrehoz egy bizottságot erre a feladatra. Az iskolai bizottság tagjai az igazgatóságon kívül vezető pedagógusok, társadalmi szervezetek képviselői. A bizottság a hatályos rendeletek által meghatározott számú óralátogatás mellett megvizsgálja, milyen szaktárgyi módszertani témakörrel foglalkozik a pedagógus, aki az adott témával kapcsolatos szakreferátumot készít és terjeszt a bizottság elé. Az iskolai bizottság véleményezi abenyújtott anyagot és a személyes tapasztalatokat, majd javaslatot tesz a kategóriára, amit a járási bizottság elé terjeszt. A gyakorlatban az eljárás sok esetben a személyi konfliktusok melegágya, hiszen egyazon tantestület tagjai ellenőrzik egymást, vagy az egész eljárás elveszti komolyságát és bürokratikus formalizmussá válik. Ennek egyik oka, hogy nem tudtak (lehet-e egyáltalán?) kidolgozni objektív mérőszámokat a pedagógusi munka minősítésére. A bérbesorolásnál a következő kategóriákat kaphatják a pedagógusok növekvő sorrendben: szakember (kezdő diplomás), II. kategóriájú pedagógus, I. kategóriájú pedagógus, legfelsőbb kategóriájú pedagógus. A bérkategóriák mellett a pedagógusoknak az „attesztálás” eredményeként címek is odaíthatók: vezető pedagógus (sztarsij vcsityel), módszerész, módszertani szaktanácsadó (vcsityel metogyiszt), Ukrajna tiszteletbeli pedagógusa cím (zaszluzsenij vcsityel Ukrajini). A végzettség, a különböző kategóriák, címek figyelembevételével állapítják meg, hogy milyen bérbesorolásba

kerül az illető kolléga az országos szakmai bérskála alapján. Az országos szakmai bérskála 40 pozícióból áll. A pedagógusi bérek a 14-21. pozíciók között mozognak. Az országban a béreket a kilencvenes évek második felében több hónapos késéssel folyósították. Voltak olyan járások, ahol 5 hónapig nem kaptak fizetést a pedagógusok, ami az iskolák oktatási színvonalának zuhanásához vezetett.

Reális képet kapunk az oktatás állapotáról Ukrajnában az oktatási minisztérium 1997 szeptemberében készített jelentése alapján. Ahhoz, hogy zökkenőmentesen megkezdhessék az 1997/98-as tanévet Ukrajnában, a kormány 17 megyének 62 millió hrivnya értékben adott célirányos segélyeket és kölcsönöket. Az országban 1997. szeptember elsejei állapot szerint 19,5 ezer óvoda, 21,3 ezer általános középiskola, 996 szakközépiskola, 682 iskola-internátus, 787 felsőoktatási intézmény működött. A tanév kezdetéig 40 gimnáziumot nyitottak, így most a számuk 203, ahová 124,6 ezer tanuló jár, és 32 líceumot, így összesen 191-re emelkedett a számuk, 77,8 ezer tanulónak biztosítva tanulási lehetőséget. A minisztertanács rendeletével 931—II. fokozatú felsőoktatási intézmény került az oktatási minisztérium hatáskörébe, melyek korábban más ágazati minisztériumhoz tartoztak. 150 szakmunkásképzőt szüntettek meg vagy vontak össze magasabb szintű intézménnyel. Összesen 202 önálló jogi státussal rendelkező I—II. fokozatú felsőoktatási intézmény szűnt meg. Bázisukon 146 felsőoktatási intézmény létesült, melyek közül 24 rendelkezik önálló jogi státussal, 104 valamely HI-IV. fokozatú felsőoktatási intézményrészeként működik, 18 mint I—II. fokozatú felsőoktatási intézmény kihelyezett tagozata. Az 1996-os év eredményeként könyvelhető el a Kremencsugi Állami Politechnikai Főiskola, a Donyecki Főiskola, a Munkácsi Technológiai Főiskola, az Ungvári Állami Informatikai és Jogi Főiskola, az Ukrán Állami Vámügyi Akadémia megnyitása (Dopovidna zapiszkapro pocsatok 1997/98 navcsalynogo roku v zakladah oszvitni Ukrajini, Dodatok do risennya kolegihi Minoszviti Ukrajini N 19/4—5 24.09.97 r., Informacijnij zbirk Minyisztyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1997 N 22,9-12 o).

A felsőoktatási intézményekben több mint 4 ezer helyet biztosítanak a falusi fiatalok célirányos felsőoktatási továbbtanulására. Több mint 7 millió gyerek kezdte meg tanulmányait a középiskolákban, közülük több mint 645 ezer első osztályos; 498,5 ezer a szakmai-technikai képzésben részt vevők száma, akik közül 217,4 ezer elsős; 1,5 millió főiskolai-egyetemi hallgató van az országban, akik közül 400 ezer elsős. Teljes középiskolai végzettséget szeretne szerezni 635,9 ezer diák, vagyis az alapiskolát végzettek 95,6%-a, akik nagy része (424,5 ezer) a 10. osztály nappali tagozatára iratkozott be (ez az alapiskola végzőseinek 63,8%-át teszi ki). Az országban 358,1 ezren tanulnak ukrán nyelven, ami a tanulók 65,6%-a, viszont

az elsősöknek már 71,4%-a tanul ukránul (Dopovidna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsalnogo roku v zakladah oszviti Ukrajini, Dodatok do risennya kolegihi Minoszviti Ukrajini N 19/4-5 24.09.97 r., Informacijnij zbirnik Minyiszyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1997N22:12).

Ukrajnában 110 ezer pedagógus dolgozik az óvodákban, 540 ezer feletti a száma a középiskolákban dolgozóknak, 60 ezer feletti a mérnökpedagógusok száma a szakmai-technikai képzést folytató intézményekben. A felsőoktatási intézményekben 120 ezren dolgoznak, akik közül 5,8 ezer a tudományok doktora, 36 ezer a tudományok kandidátusa fokozattal rendelkezik (Dopovidna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsalnogo roku v zakladah oszviti Ukrajini, Dodatok do risennya kolegihi Minoszviti Ukrajini N 19/4-5 24.09.97 r., Informacijnij zbirnik Minyiszyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1997 N22:16-17.).

1997. szeptember 10-ére 340 millió (kb. 340 millió német márka) hrvnya a bérek elmaradása. Az 1996-os esztendőért 200 millió hrvnya bérrel tartozott az állam a pedagógusoknak 1997-ben. Az 1997. év 8 hónapja alatt 700 óvodai férőhelyet kellett megszüntetni. A betervezett építkezések, fejlesztések 21 %-a valósult meg. A 43 megkezdett óvodából 6 volt átadva, és közben 88 faluban be kellett zárni az elemi iskolát. A szakiskolák számára tervbe vett építkezésekből 19 épületet, 15 diákszállót nem építettek fel (Dopovidna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsalnogo roku v zakladah oszviti Ukrajini, Dodatok do risennya kolegihi Minoszviti Ukrajini N 19/4—5 24.09.97 r., Informacijnij zbirnik Minyiszyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1997 N 22:17-22).

Az 1996/97-es tanévben a közoktatásban szükséges könyvek 21,2%-ának kiadását tudták fedezni, a felsőoktatásban ez a mutató mindösszel 6,4%-ot tesz ki. Jelentős visszaélésekre derült fény a felsőoktatásban a felvételi vizsgák ellenőrzésekor (Dopovidna zapiszka pro pocsatok 1997/98 navcsalnogo roku v zakladah oszviti Ukrajini, Dodatok do risennya kolegihi Minoszviti Ukrajini N 19/4-5 24.09.97 r., Informacijnij zbirnik Minyiszyersztva Narodnoji Oszviti Ukrajini, 1997N22: 21).

A helyzet stabilizálására a közoktatás terén 10 millió hrvnya gyorssegélyre lett volna szükség a minisztérium szerint. 2000. szeptember 1 -jére kifizették a bérelmaradásokat, igaz, az infláció következtében már csak negyedét érte, így a tanév első napjára a szakszervezetek országos gyűléseket hirdettek fizetésemelés követelésére.

A 2002 után Ukrajnában a megerősödött központosított politikai rendszer olyan viszonyokat teremtett, amelynek eredménye a narancsos forrdalam lett. A különböző választásoknál a nyugdíjasokat, pedagógusokat és az állami szférában dolgozókat fizetésemeléssel is igyekeztek megnyerni.

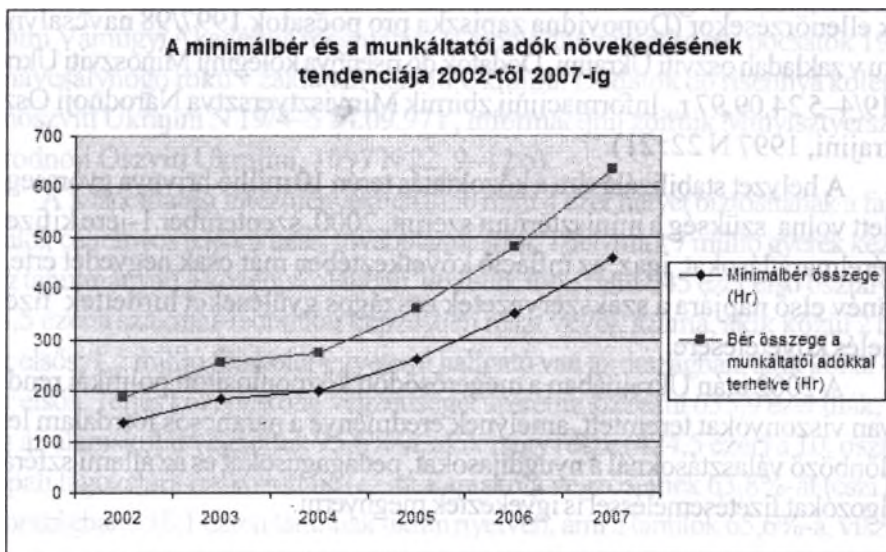
A minimálbér változása a 2002-től 2007-ig

Évek	Minimálbér összege*	Minimálbér éves átlaga	2002-es évhez viszonyított százalékos növekedés
2002	136	136	
2003	185	185	36%
2004	198	213	57%
	205		
	237		
2005	262	299	119%
	290		
	310		
	332		
2006	350	375	176%
	375		
	400		
2007	420	435	220%
	450		

* a minimálbér összegének emelése évente több részletben történt

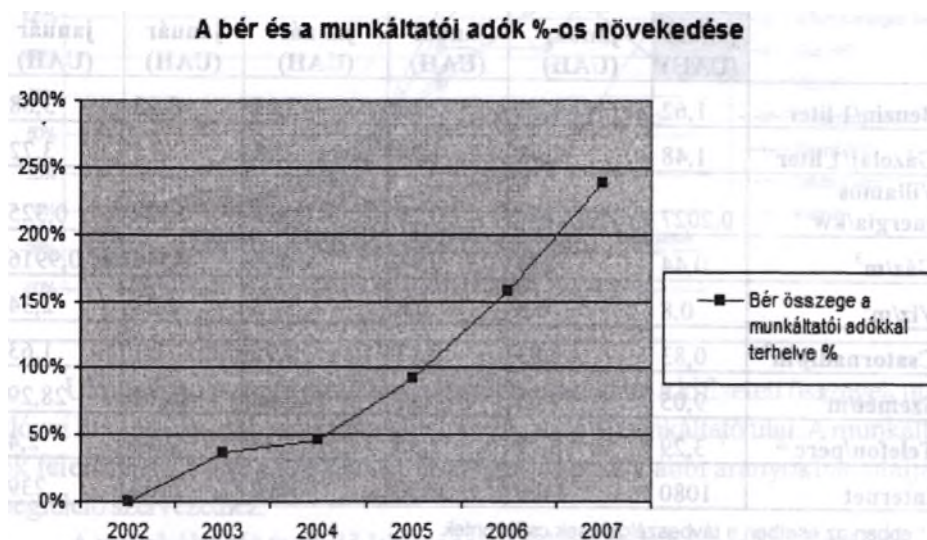
A minimálbér változása a 2002-től 2007-ig

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Minimálbér összege (Hr)	136	185	198	262	350	460
Bér összege a munkáltatói adókkal terhelve (Hr)	188	255	273	362	483	635

A minimálbér változása a 2002-től 2007-ig %-ban kimutatva

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bér összege a munkáltatói adókkal terhelve %	0%	36%	46%	93%	157%	238%

A minimál nyugdíj változása a 2002-től 2007-ig

	Minimál nyugdíj összege*	Minimál nyugdíj éves átlaga	2002-es évhez viszonyított százalékos növekedés
2002	46,00	66,45	
	86,90		
2003	91,80	91,80	38%
2004	284,69	285	328%
2005	332	332	400%
2006	350	358	439%
	359		
	366		
2007	380	387	483%
	387		
	395		

* a minimál nyugdíj összegének emelése évente több részletben történt

A bérek mellett jelentősen növekedtek az árak is, ami részben az energia-hordozók nagymértékű növekedésének is köszönhető, ami viszont beépül a legtöbb áruba.

Áremelkedés a 2002-2007-es év viszonylatában

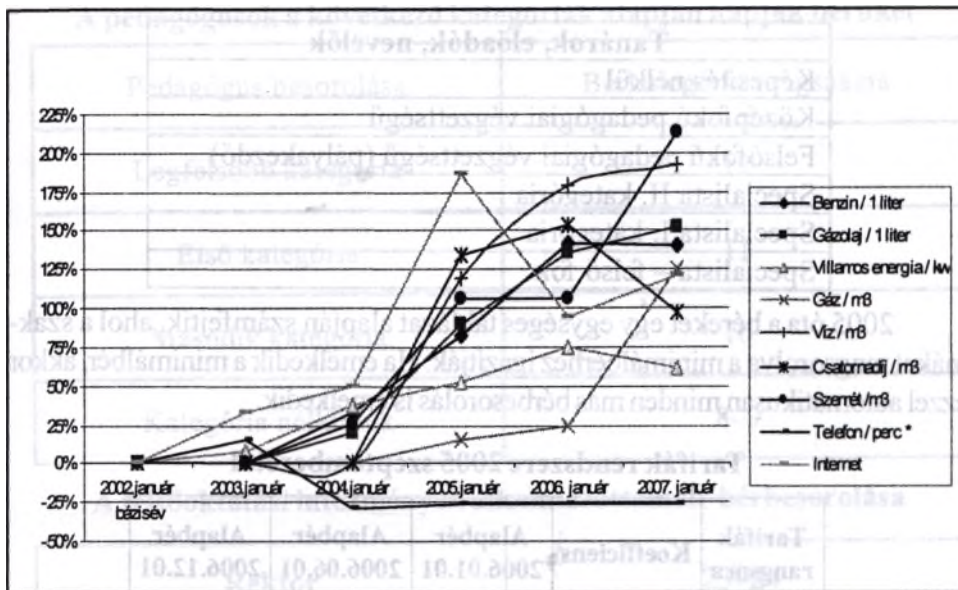
	2002. január (UAH)	2003. január (UAH)	2004. január (UAH)	2005. január (UAH)	2006. január (UAH)	2007. január (UAH)
Benzin/1 liter	1,62	1,62	2,15	2,95	3,92	3,882
Gázolaj/1 liter	1,48	1,48	1,78	2,8	3,5	3,727
Villamos energia/kw	0,2027	0,2191	0,28	0,308	0,354	0,3259
Gáz/m ³	0,44	0,44	0,44	0,505	0,545	0,99168
Víz/m ³	0,8	0,8	0,8	1,75	2,23	2,342
Csatornadíj/m ³	0,83	0,83	0,83	1,95	2,1	1,633
Szemét/m ³	9,05	9,05	11,37	18,62	18,62	28,296
Telefon/perc *	3,29	3,79	2,35	2,44	2,44	2,44
Internet	1080	1440	1620	3090	2100	2394

* ebben az esetben a távbeszélgetések csökkentek

Áremelkedés 2002-től %-ban kifejezve

	2002. január bázisév	2003. január	2004. január	2005. január	2006. január	2007. január
Benzin/1 liter	0%	0%	33%	82%	142%	140%
Gázolaj/1 liter	0%	0%	20%	89%	136%	152%
Villamos energia/kw	0%	8%	38%	52%	75%	61%
Gáz/m ³	0%	0%	0%	15%	24%	125%
Víz/m ³	0%	0%	0%	119%	179%	193%
Csatornadíj/m ³	0%	0%	0%	135%	153%	97%
Szemét/m ³	0%	0%	26%	106%	106%	213%
Telefon/perc *	0%	15%	-29%	-26%	-26%	-26%
Internet	0%	33%	50%	186%	94%	122%

* ebben az esetben a távbeszélgetések csökkentek

Ukrajnában is, mint általában a legtöbb országban a kifizetett összegek után adózni kell, és van, amit a munkavállaló, van, amit a munkáltató utal. A munkáltatók felelőssége, hogy a felszámolt összegek után az alábbi arányokban utalja a megfelelő szervezethez.

A munkáltatót terhelő költségek a felszámolt beralapból számítva:

- 32% - nyugdíjalap
- 2,9% - szociális biztosítás
- 1,9% - munkanélküli alap
- 0,88% - balesetbiztosítás

A munkavállalót terhelő különböző átutalások:

- 15% -jövedelem utáni adó
- 1 -2% - a felszámolt összeg függvényében nyugdíjbiztosításként
- 0,5-1 % - a felszámolt összeg függvényében szociális biztosítás
- 0,5%-munkanélküli alap

A gyermeknevelési támogatás munkáltatókat érintő adóterhe a minimálbér 32%-ának a 10%-a, ami a nyugdíj alapba kerül átutalás révén.

Összeadva a különböző járulékokat mintegy 56% -ot tesz ki, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy annak érdekében, hogy valaki 100 hrvnya készpénzt kapjon, az intézménynek rendelkeznie kell 156 hrvnyával, amiből 56 hrvnyát járulékos költségként átutal a különböző intézményeknek.

Az iskolákban a dolgozók bérét a járási közoktatási főosztály számfejtí. Az oktatásügyi minisztérium 1096-os (25.08.2004.) rendelete szerint a pedagógus-béreket 2005. január 1-től 10,5%-os alapbéremeléssel a következő kategóriákra bontja:

Tanárok, előadók, nevelők
Képesítés nélkül
Középfokú pedagógiai végzettségű
Felsőfokú pedagógiai végzettségű (pályakezdő)
Specialista II. kategória
Specialista I. kategória
Specialista - felső fok

2005 óta a béreket egy egységes táblázat alapján számfejtik, ahol a szakmákat rangsorolva a minimálbérhez igazítják. Ha emelkedik a minimálbér, akkor ezzel automatikusan minden más bérbesorolás is emelkedik.

Tarifák rendszere 2005 szeptemberétől

Tarifák rangsora	Koefficiens	Alapbér 2006.01.01	Alapbér 2006.06.01	Alapbér 2006.12.01
<i>1</i>	<i>1</i>	350	375	400
<i>2</i>	1,03	361	386	412
<i>3</i>	1,06	371	398	424
<i>4</i>	1,09	382	409	436
<i>5</i>	<i>1,12</i>	392	420	448
<i>6</i>	1,15	403	431	460
<i>7</i>	1,18	413	443	472
<i>8</i>	<i>1,22</i>	427	458	488
<i>9</i>	1,31	459	491	524
<i>10</i>	1,4	490	525	560
<i>11</i>	1,5	525	563	600
<i>12</i>	1,61	564	604	644
<i>13</i>	1,72	602	645	688
<i>14</i>	1,84	644	690	736
<i>15</i>	1,97	690	739	788'
<i>16</i>	<i>2,11</i>	739	791	844
<i>17</i>	2,26	791	848	904
<i>18</i>	2,37	830	889	948
<i>19</i>	2,49	872	934	996
<i>20</i>	2,61	914	979	1044
<i>21</i>	2,74	959	1028	1096
<i>22</i>	<i>2,88</i>	1008	1080	1152
<i>23</i>	3,02	1057	1133	1208
<i>24</i>	3,17	<i>1110</i>	1189	1268
<i>25</i>	3,35	1173	1256	1340

A pedagógusok a következő kategóriák alapján kapják bérüket

Pedagógus besorolása	Bérkategória rangszáma
Legfelsőbb kategória	12
Első kategória	11
Második kategória	10
Kategória nélküliek	8-9

A felsőoktatási intézmények alkalmazottainak bérbesorolása

Rektor	23-24
Filia igazgató	19-20
Dékán	20-22
Tudományos kutatóhely igazgatója	15-21
Tanszékvezető (professzor)	20-21
Professzor	19
Docens	18
Tanár	17
Tanársegéd	16
Asszisztens	15

Attesztálás utáni béremelés %-ban

Középfokú pedagógiai végzettségű	3,6 %
Felsőfokú pedagógiai végzettségű (pályakezdő)	6,3 %
Specialista II. kategória	3,3 %
Specialista I. kategória	6,7 %
Specialista - felső fok	8,4 %

Az alapbérhez plusz kiegészítés jár:

Vezető tanár	10,70 hr.
Pedagógus módszerész	17,20 hr.

Bérmegészítést kapnak azok a pedagógusok, akik az oktatásban több mint 3 éve dolgoznak. A bérmegészítés összege függ a gyakorlati évek számától.

3évig	az alapbér
3-10 évig	az alapbér 10%-a
10-20 évig	az alapbér 20%-a
20 évtől	az alapbér 30%-a

A pedagógusoknak 1-4 oszt.-bán 20 órát kell tanítaniuk, 5-12 osztályig 18 óra levezetése szükséges.

Bérmegészítés jár még az egyéb pluszterhelésekért, mint például:

Osztályfőnökség:

1-4 oszt.-ig	az alapbér 20%-a
5-12 oszt.-ig	az alapbér 25%-a

Füzetjavítás:

1-4oszt.-ig	a letanított órák arányában 15%
Idegen nyelv	a letanított órák arányában 10%
Magyar nyelv és irodalom	a letanított órák arányában 20%

Laborvezetés: az alapbér 10-15%-a

Műhelyvezetés: az alapbér 15-20%-a

Gyakorlati földrészleg: az alapbér 10-15%-a

Könyvtálmányért: az alapbér 5-15%-a

Összefoglalás

- Azokban a kárpátaljai járásokban, ahol többen éltek magyarok, 1945 után hamarosan folytatódott az anyanyelvű oktatás az elemi iskolákban. Ezek zömükben az Ungvári, Munkácsi, Beregszászi járás magyarlakta falvai. Azokon a helyeken, ahol szórványban élnek a magyarok, nem alakult ki semmilyen intézményes anyanyelvű oktatás, még az olyan városokban, falvakban sem, ahol jelentős volt a magyar lakosság lélekszáma. Nem szerveztek anyanyelvű oktatást a Nagyszőlősi járás görög katolikus falvaiban sem, mivel itt a lakosságot vallási alapon ukránnak nyilvánították. 1945-ben államosították az iskolákat, átvezették a szovjet típusú előbb hétosztályos, majd később nyolcosztályos alapiskolai rendszerre.
- A magyar nyelvű továbbtanulást sokáig az előbb Huszton, majd a Munkácson működő tanítóképző jelentette. 1951 -ben magyar szakot szerveztek az 1950-ben megszüntetett Ungvári Tanítóképző bázisán, melyet 1954-ben bezártak és a diákokat átvezették az Ungvári Állami Egyetem filológia karára, ahol mint orosz szakos tanárok szerezhettek diplomát. 1963-ban magyar nyelv és irodalom szakot indítottak az Ungvári Állami Egyetemen. A 70-es évektől lehetett magyar nyelven és magyar nyelvből felvételizniük az Ungvári Állami Egyetemre a magyar középiskolában érettségizetteknek, amit viszont törvényileg nem rendeztek, és így azt csak szerzett jogként, évről évre újra kiharcolva tudják érvényesíteni a kárpátaljai magyarok.
- Mire a felvételizés lehetőségét valamilyen szinten biztosították, leépültek a magyar középiskolák. A tanulólétszám gyors csökkenése, főleg a városokban, majdnem teljesen elsorvasztotta az anyanyelvű iskolahálózatot.
- Magyar nyelvű óvodai nevelés és szakképzés gyakorlatilag nem létezett. Az évtized végén megnyitott magyar csoportok szervezése a két szak-középiskolában már a gorbacsovi „glasznosztynak” köszönhető, így inkább a következő évtized tárgyalásakor szólunk róluk.
- Ukrajna oktatáspolitikáját meghatározó irányelvek lényegét, megállapíthatjuk, hogy míg egyrészt deklarálják az európai oktatási térhez történő felzárkózást, kapcsolódást, a képzési kínálat bővítését, az esélyegyenlőség megteremtését minden állampolgár számára, az oktatás demokratizálását és liberalizálását, másrészt a az ukrán nemzetállam építése ugyanilyen hangsúlyt kap, amelynek alappillére az ukrán mentalitás és kultúra erősítése az oktatás minden szintjén, minden állampolgár számára.

- Az oktatást meghatározó törvényi keretek, lehetőségek lényegét a kisebbségek szemszögéből megállapíthatjuk, hogy a törvények összhangban vannak az oktatáspolitikát meghatározó koncepciókkal, így a deklarációk szintjén Ukrajna az Európai normákat követi, de a gyakorlatban a nemzetállam építésén fáradozik, és bár a kisebbségi kérdésben a tervezetek szerinti radikális lépésekre törvényi keretek módosításával nem került sor, annak elemei a rendeletekkel folyamatos, apró lépésekkel megvalósulnak.⁵⁷
- Ukrajna csatlakozása a bolognai folyamathoz felgyorsított számos, a társadalmat foglalkoztató és érintő folyamatot. Felszínre kerültek olyan problémák és kérdések, amelyek megoldása nem halogatható, de az egész társadalomra hatással lesz, és ez lehet a kapocs, valamint az út Ukrajna euro-atlanti kapcsolódásához hosszú távon, de legalábbis a csatlakozással megtették az első lépést ebbe az irányba. A siker a jövőben attól függ, hogy milyen mértékben gondolták komolyan a változtatásokat, mennyire merik fölállalni a helyenként komoly reformokat igénylő rendelkezések megvalósítását, a lényegi kérdések megoldását, vagy az egész megreked a deklarációk szintjén és néhány vezető nemzeti egyetem oktatáspolitikai kirakataiba kerül.
- A tankönyvellátás és tantervi kérdések terén is megállapíthatjuk, hogy elkezdődött egy demokratizálódási folyamat, melynek eredményeként pályázati kiírás alapján készülnek a tankönyvek. A tantervek biztosítanak bizonyos mozgásteret az iskoláknak, melynek alapján kialakíthatják saját arculatukat, figyelembe véve a regionális sajátosságokat, bár ez szűkült az elmúlt évtizedben. Az évtized alatt az óratervek alapján elmondhatjuk, hogy az ukrán nyelv és irodalom, valamint az állampolgári nevelésre jelentős időt szánnak, ami a kisebbségi iskolákban az anyanyelv és nemzeti kultúra terének szűkítése révén valósul meg. A tankönyvellátás terén nem alakult ki a valódi tankönyvpiac, aminek okai között szerepel a központosított centralizált irányítás, az ország gazdasági helyzete. A kisebbségi oktatás szempontjából ez jobban érzékelhető, mint a többségi esetében. A tankönyvek továbbra is a központilag elfogadott könyvek fordításai lehetnek, ami egy-két év késéssel jut el az iskolákba, az ukrán és idegen nyelvek oktatásánál nem veszik figyelembe a kisebbségek és a kisebbségi nyelvek sajátosságait, egységes tankönyvek készülnek ezen tantárgyakból számukra, ami kihatással van az oktatás hatékonyságára, minőségére.

⁵⁷ Egyes sajtótermékek 2005-ben, a forradalom után hozták nyilvánosságra a rendeletet, mintha a rendeletet már az új hatalom hozta volna, igaz az is, hogy az új hatalom sem módosította, ami szintén üzenet értékű.

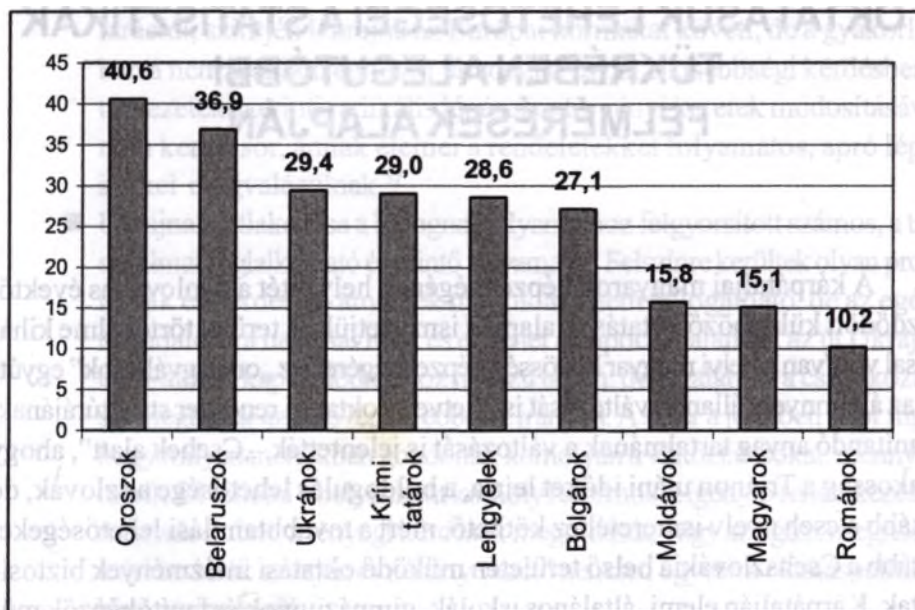
A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK KÉPZETTSÉGI SZINTJE, ANYANYELVŰ/ANYANYELVI OKTATÁSUK LEHETŐSÉGEI A STATISZTIKÁK TÜKRÉBEN A LEGUTÓBBI FELMÉRÉSEK ALAPJÁN

A kárpátaljai magyarok képzettségének helyzetét a nyolcvanas évektől kezdődött különböző kutatások alapján ismertetjük. A terület történelme kihatással volt/van a helyi magyar közösség képzettségére. Az „országváltások” egyúttal az államnyelv állandó változását is, illetve az oktatási rendszer struktúrájának, a tanítandó anyag tartalmának a változását is jelentették. „Csehek alatt”, ahogy a lakosság a Trianon utáni időket leírja, a boldogulás lehetősége a szlovák, de inkább a cseh nyelv ismeretéhez köthető, mert a továbbtanulási lehetőségeket inkább a Csehszlovákia belső területén működő oktatási intézmények biztosították. Kárpátalján elemi, általános iskolák, gimnáziumok és tanítóképzők működtek. A szovjet rendszerben az európai oktatási modellt felváltotta a szovjet modell. A falvakban pedagógusok híján lassan indult az oktatás az elemi, általános iskolákban, főleg a pedagógushiány miatt. A pedagógusok is a megbízhatatlan kategóriába tartoztak, különösen a papnék, akik viszont a kárpátaljai oktatásban jelentős helyet kaptak. A területen 1953-ban nyitották az első magyar nyelvű középiskolákat. Az ungvári gimnáziumok és tanítóképzők épületeiben a könyvtárak felszámolása után létrehozták az Ungvári Állami Egyetemet, illetve szakközépiskolákat, technikumokat, de a magyarok az orosz nyelv ismeretének hiánya miatt nem folytatták tanulmányaikat. A továbbtanulás lehetőségeit az is korlátozta, hogy a szovjetrendszer első évtizedeiben elsősorban a politikai hovatartozás számított, mintsem a tudásszint, a magyarok pedig bűnös nemzetként hátrányos helyzetbe kerültek. A nyolcvanas években általánossá vált a középiskú végzettség, mivel kötelezővé tették, de ez az érettségi leértékelődésével és színvonalcsökkenéssel járt, tehát főleg statisztikai mutatót jelent, mintsem az európai érettséginek megfelelő képzettséget. Magyar nyelvű szakképzés egészen a nyolcvanas évek végéig nem létezett, majd néhány oktatási intézményben indítottak csoportokat. Ezek helyzetéről a későbbiekben az ukrán oktatási rendszer struktúráját ismertető fejezetben írunk.

Az 1989-es és 2001 -es népszámlálás adatai alapján a területen élő nemzetiségek képzettségi mutatóit az alábbi táblázat ismerteti.

A felső végzettséggel rendelkezők aránya Ukrajna néhány nemzetisége körében (a 2001. évi népszámlálás adatai alapján)

(Forrás: Csemicskó-Melynyik után a <http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/stat/census/02/03a.pdf>)

Kárpátalja nemzetiségeinek képzettségi szintje az 1989-es és 2001-es népszámlálás adatai alapján százalékban

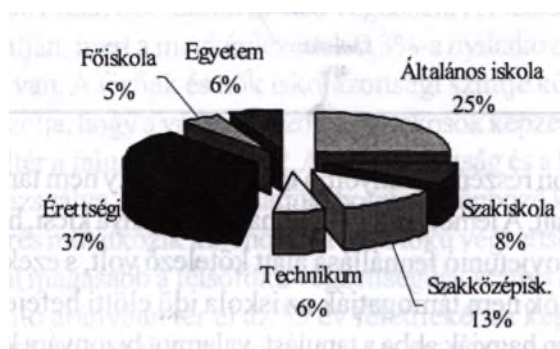
(Forrás: Ukrajna népszámlálási adatai 1989,2001)

	Teljes felsőfokú		Felsőfok, alapszint		Nem teljes felsőfok		Középiskolai		Általános		Elemi	
	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001	1989	2001
Orosz	24,6	27,1	2,5	1	26,7	23,9	31	33	0	8,7	3,4	5,7
Ukrán	6,8	8,1	1	0,6	14,9	13,1	36,7	39,9	21,8	19,4	14,5	16,5
Szlovák	8,8	n.a	1,2	n.a	15,7	n.a	38,5	n.a	10,1	n.a	0	n.a
Magyar	3,7	4,7	0,7	0,4	9,8	9,8	43	44	26	24	15,5	16
Román	1,7	2	0,3	0,1	3,8	2,7	20,8	19,6	45,1	49,4	18,1	21,3
Cigány	0	0,02	0	0,01	0,7	0,17	9,7	3,81	43,1	17,1	38,7	49,3

AKárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola LIMES Társadalomkutató Intézete a Nemzeti Ifjúságkutató Intézettel közösen 200-ben MOZAIK2001 címmel kutatást végzett, melynek célja a kárpátaljai magyar fiatalok helyzetének, értékrendszerének felmérése volt. A szociológiai felmérés 500 fős reprezentatív minta alapján készült. A felmérés adatai alapján nézzük meg, hogyan változott a kárpátaljai magyarság képzettségi szintje az eltel mintegy évtized alatt.

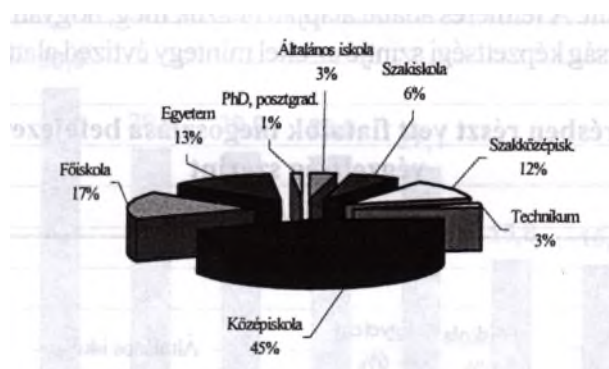
A felmérésben részt vett fiatalok megoszlása befejezett iskolai végzettség szerint

(Forrás: MOZAIK2001)

A 2001-es felmérés adatait, bizonyos fenntartások mellett hasonlítsuk össze az 1989. évi népszámlálás adataival (a 2001-es népszámlálás adatainak ezen szegmensét a kutatók még nem hozták nyilvánosságra). Láthatjuk, hogy a fiatalok mintájában is alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezők és a szakmunkás-képzőt vagy szakközépiskolát végzettek aránya. Ennek magyarázata nyilván abban rejlik, hogy a szakmáknak csak nagyon kis hányada tanulható magyar nyelven Kárpátalján, illetve, hogy a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola 1996-os megnyitásaig felsőfokú végzettséget anyanyelvükön csak az ungvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán szerezhettek a magyar fiatalok. Adataink alapján pedig tudjuk, hogy a minta 81%-a (403 fő) magyar nyelven végezte iskolai tanulmányait, 15% ukrán nyelven, 4% pedig oroszul. Az iskola típusa szerint a jelentős többség (71%) magyar tannyelvű iskolában tanult, ukrán vagy orosz tannyelvűbe 15% járt, 14% pedig párhuzamos tannyelvű iskolában végezte tanulmányait, s mindössze egy megkérdezett járt Magyarországon iskolába. A vizsgálat idején a minta 32%-a (156 fő) még tanult. A tanulmányaikat végző fiatalok legnagyobb része (30%) hagyományos középiskola diákja volt, vagy főiskolára, egyetemre járt (Soós-Csernicskó).

A vizsgálat idején tanulmányaikat végző fiatalok megoszlása iskolatípusok szerint (Forrás: MOZAIK2001)

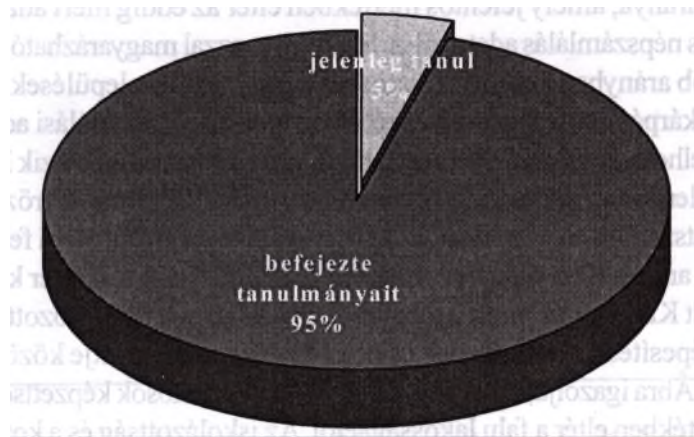
A minta azon részének túlnyomó többsége, amely nem tanul, sikeresen befejezte tanulmányait. A lemorzsolódók, kimaradók aránya kicsi, hiszen az érettségi megszerzése a Szovjetunió fennállása alatt kötelező volt, s ezek a reflexek máig hatnak, így a szülők nem támogatják az iskola idő előtti befejezését, a fiatalok pedig nem szívesen hagyják abba a tanulást, valamint bizonyára közrejátszik az is, hogy a kárpátaljai magyarok a fentebb már részletezett történelmi-politikai események miatt ragaszkodnak anyanyelvükhöz, illetve kevesen beszélnek az államnyelvet. A felmérésben részt vett korosztály is megélt egy országváltást. Tanulmányaik kezdetén még orosz nyelvet tanultak az iskolában, majd egyik tanév kezdetén az ukrán lett számukra a kötelező. Az orosz még nem tanulhatták meg, míg az ukránt nem érkeztek elsajátítani, ráadásul az új állam az államnyelv oktatásának elemmentáris feltételeit sem biztosította napjainkig, pedig a nyelv a társadalomban való érvényesülés egyik fontos eszköze (Soós-Cserniczkó).

A 2007-ben végzett Kárpát Panel eredményeit összefoglalva az alábbiakat állapíthatjuk meg.

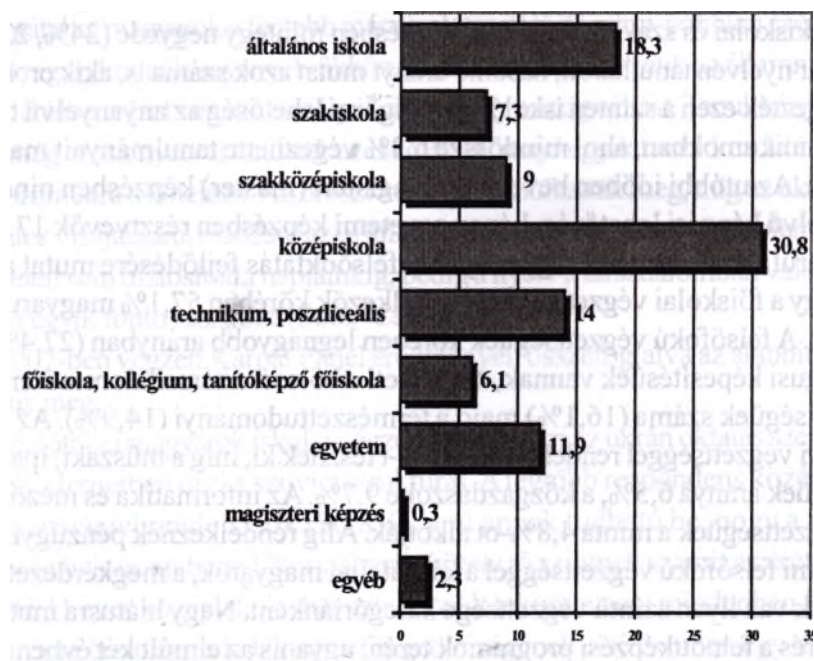
A kárpátaljai magyarok iskolai végzettsége tükrözi az ukrán oktatás szerkezetét, amely elemeiben őrzi a szovjet struktúrát. A legtöbb respondens középiskolai végzettséggel rendelkezik (30,8%), ami annak tudható be, hogy a volt Szovjetunióban is és újabban Ukrajnában is kötelező szintnek számít az érettségit biztosító 11 éves középiskola, bár színvonalát tekintve nem mindenben felel meg az európai érettséginek. Ukrajna függetlenségének első éveiben egy rövid időre eltörölték a kötelező érettségit, valószínű ennek tudható be, hogy a megkérdezettek többségének általános iskolai végzettsége van, illetve a szakmát biz-

tosító, de érettségét nem adó szakiskolai végzettség, ami 7,3 %. A szakközépis-
kolai végzettséggel rendelkezők aránya 9%. 14%-ot tesz ki a technikum -, a
szakközépiszkola és a főiskolai szint között helyezkedik el - végzettséggel rendel-
kezők aránya. A minta alapján magas a főiskolai és egyetemi képzettséggel rendel-
kezők aránya, amely jelentős mértékben eltér az eddig mért adatoktól, illetve a
2001 -es népszámlálás adataitól is. Ez részben azzal magyarázható, hogy a mintába
nagyobb arányban kerültek a városi és városi típusú települések lakói, mint ará-
nyuk a kárpátaljai magyarság körében az utóbbi népszámlálási adatok szerint, de
elképzhető, hogy miután a minta harmadát a fiatalok teszik ki és Kárpátaljá-
ra is jellemző a felsőoktatás expanziója, így ennek hatását tükrözik az adatok, és
közrejátszott ezen arányok növekedésében a magyar nyelvű felsőoktatás kibő-
vülése, amely 2001 után bocsátotta ki első végzőseit. A master képzés még nem
elterjedt Kárpátalján, mert a megkérdezettek 0,3%-a nyilatkozott úgy, hogy ilyen
fokú képzése van. A férfiak és nők iskolázottsági szintje között minimális az
eltérés. Ábra igazolja, hogy a városi, mezővárosi lakosok képzettségi szintje jelen-
tős mértékben eltér a falu lakosságától. Az iskolázottság és a korcsoport közötti
különbségeket vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a különböző korcsoportok köré-
ben jelentős eltérés mutatkozik különösen a felsőfokú végzettség terén. A fiatalok
körében 10%-kal magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya a középkorúakhoz
képest, és hasonló arányban tér el az 55 év felettiekéhez képest. A kárpátaljai
magyarok az általános (87,1%) és a középiskolát (86,8%) anyanyelven végzik. A
szakiskolai és szakközépiszkolai képzésben mintegy negyede (24%, 22,6%) ma-
gyar nyelven tanulhatott, hasonló arányt mutat azok száma is, akik orosz nyelven
végeztek ezen a szinten iskoláikat. Alig van lehetőség az anyanyelvű tanulásra a
technikumokban, ahol mindössze 6,3% végezhetett tanulmányait magyar nyel-
ven. Az utóbbi időben bevezetett magisteri (master) képzésben nincs magyar
nyelvű képzési lehetőség, bár az egyetemi képzésben résztvevők 17,1 %-a ma-
gyarul tanulhatott. A magyar nyelvű felsőoktatás fejlődésére mutat az az adat,
hogy a főiskolai végzettséggel rendelkezők körében 57,1 % magyarul tanulha-
tott. A felsőfokú végzettségűek körében legnagyobb arányban (27,4%) a peda-
gógusi képzésűek vannak, ezt követi abölcész/társadalomtudományi kép-
zettségűek száma (16,1%) majd a természettudományi (14,9%). Az egészség-
ügyi végzettséggel rendelkezők 8,1 %-t tesznek ki, míg a műszaki, ipari végzett-
ségűek aránya 6,5%, a közgazdászoké 9,7%. Az informatika és mezőgazdasági
végzettségűek a minta 4,8%-ot alkotják. Alig rendelkeznek pénzügyi, postafor-
galmi felsőfokú végzettséggel a kárpátaljai magyarok, a megkérdezettek 1,6%-
ának van ilyen szintű végzettsége kategóriánként. Nagy hiátusra mutat rá a fel-
mérés a felnőttképzési programok terén, ugyanis az elmúlt két évben a megkér-
dezettek mindössze 7,2%-a vett részt valamilyen felnőttképzési/továbbképzési
programban.

**A kárpátaljai magyarok iskolázottsága (N=317) a teljes mintára vetített
százalékos megoszlás
(Forrás: Kárpát Panel 2007)**

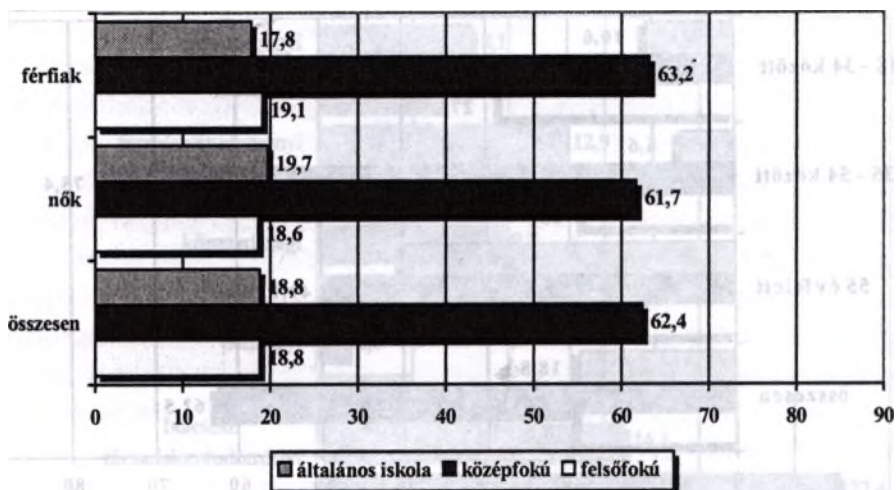
**A tanulóikat befejezett kárpátaljai magyarok legmagasabb iskolai
végzettség szerinti megoszlása (N=344)
(Forrás: Kárpát Panel 2007)**

Iskolázottság és nemek szerinti különbségek

(a tanulmányaikat befejezettek csoportja)

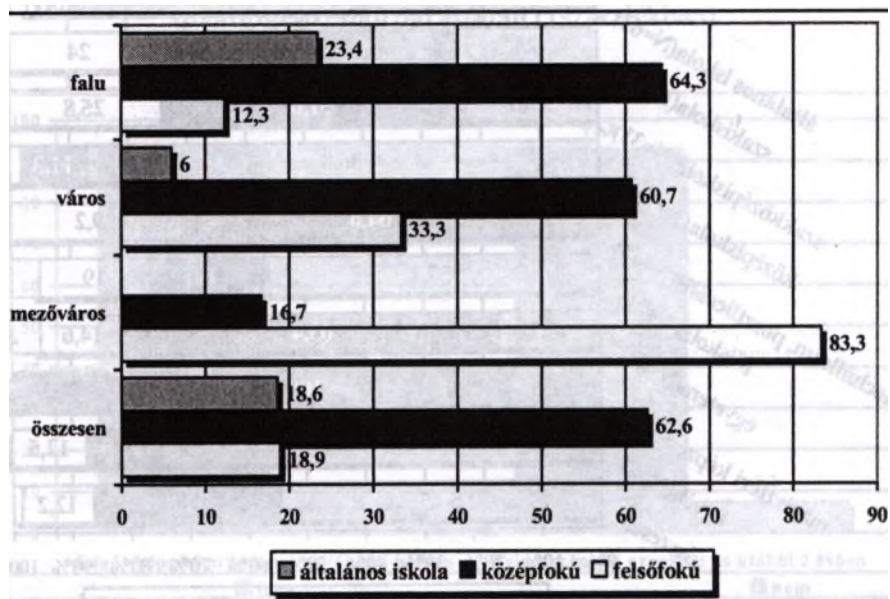
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Iskolázottság és lakhely szerinti különbségek

(a tanulmányaikat befejezettek csoportja)

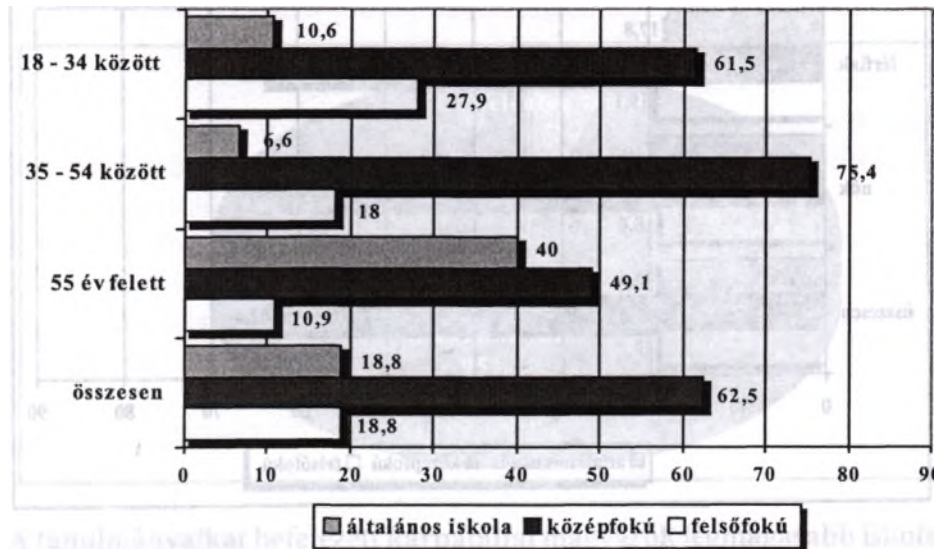
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Iskolázottság és korcsoport szerinti különbségek

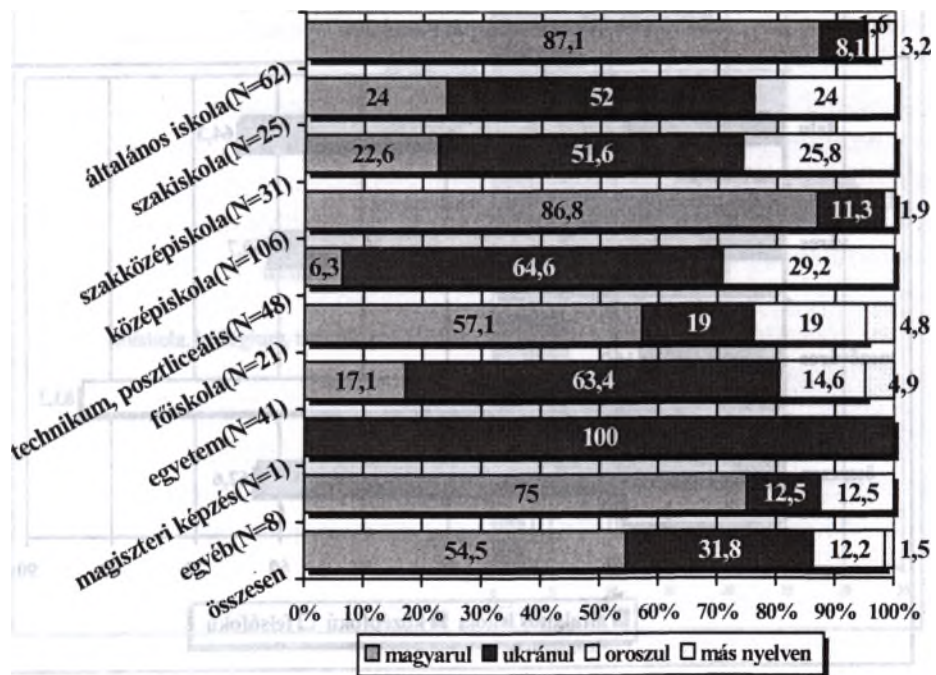
(a tanulmányaikat befejezettek csoportja)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Milyen nyelven végezte az iskolát (a legmagasabb iskolai szinten)?

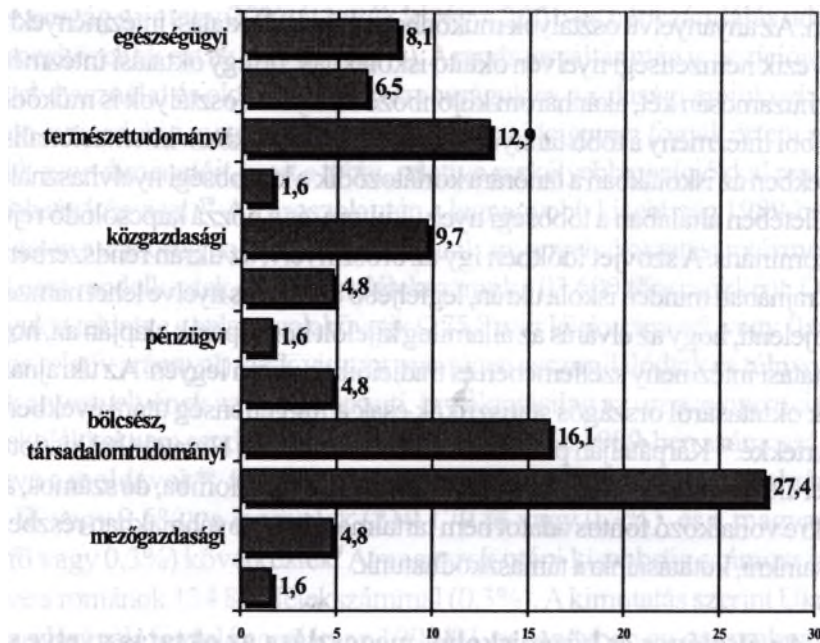
(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A felsőfokú végzettségűek tanulmányágak szerinti megoszlása

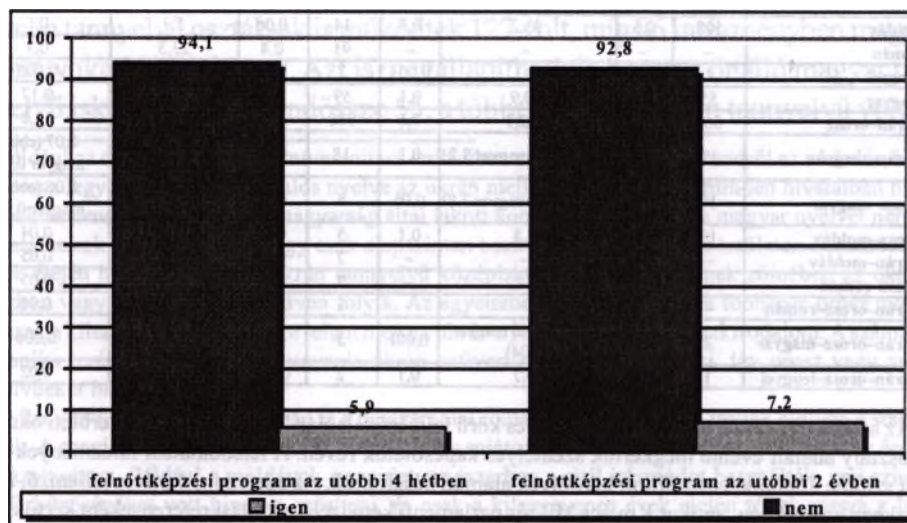
(százalékban, N=62)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

Az elmúlt 2 évben részt vett-e Ön valamilyen felnőttképzési/ továbbképzési programban? (százalékban)

(Forrás: Kárpát Panel 2007)

A kisebbségek oktatása Ukrajnában különböző technikák szerint folyik. Egyesek anyanyelvükön tanulnak, mások orosz vagy ukrán nyelven, de tanulják az anyanyelvüket és irodalmukat rendes tantárgyként, mások csak fakultációként vagy úgy sem. Az anyanyelvű osztályok működhetnek önálló oktatási intézményekben, ezeket nevezik nemzetiségi nyelven oktató iskoláknak, de egy oktatási intézményen belül párhuzamosan két, akár három különböző tannyelvű osztályok is működhetnek. Ez utóbbi intézmény a több tannyelvű (a szovjet korszakban: internacionalista) iskola. Ezekben az iskolákban a tanóra korlátozódik a kisebbségi nyelvhasználat, az iskola életében általában a többségi nyelv, kultúra, és a hozzá kapcsolódó rejtett tanterv a domináns. A szovjet időkben így az orosz nyelv, az ukrán rendszerben az ukrán. Ukrajnában minden iskola ukrán, legfeljebb az oktatás nyelve lehet nemzetiségi, ami azt jelenti, hogy az elvárás az államilag kijelölt koncepciók alapján az, hogy minden oktatási intézmény szellemében és tradícióiban ukrán legyen. Az ukrainai kisebbségek oktatásáról országos statisztikák csak a függetlenség utáni években váltak ismertté.⁵⁸ Kárpátalján például a Területi Statisztikai Hivatal által kiadott hivatalos, a területre vonatkozó évkönyv 2003-ban került forgalomba, de számos, a kisebbségekre vonatkozó fontos adatot nem tartalmaz, így a továbbiakban részben saját forrásainkra, kutatásainkra támaszkodhatunk.

**Az általános és középiskolák megoszlása az oktatás nyelve szerint
Ukrajnában az 1989/90-es és 1990/91-es tanévekben
(Forrás: Shamshur-Izhevskaja 1994: 35 alapján)**

	1989/1990				1990/1991			
	Iskolák		Tanulók		Iskolák		Tanulók	
	Szám	%	Szám (ezerben)	%	Szám	%	Szám (ezerben)	%
Ukrán	15213	73,6	3051,3	44,8	15 316	73,5	3060,4	44,7
Orosz	4628	22,4	3169,6	46,5	4303	20,6	2791,7	40,7
Moldáv	108	0,5	33,2	0,5	14	0,06	5,3	0,1
Román	-	-	-	-	93	0,4	23,3	0,3
Lengyel	2	0,01	0,3	0,004	2	0,01	0,4	0,005
Magyar	55	0,2	10,9	0,1	59	0,3	11,5	0,17
Ukrán-orosz	606	2,9	522,9	7,6	981	4,7	935,7	13,6
Ukrán-magyar	19	0,9	6,9 (ebből magyar 3,2)	0,1	18	0,08	5,3 (ebből magyar 2,9)	0,07 (ebből magyar 0,04)
Orosz-magyar	10	0,5	4,2 (ebből magyar 2,8)	0,06	8	0,03	3,9 (ebből magyar 2,7)	0,06 (ebből magyar 0,04)
Orosz-moldáv	13	0,06	6,8	0,1	5	0,02	3,4	0,04
Ukrán-moldáv	-	-	-	-	7	0,03	3,6	0,05
Orosz-román	-	-	-	-	7	0,03	3,6	0,05
Ukrán-orosz-román	-	-	-	-	1	0,005	1,04	0,01
Ukrán-orosz-magyar	2	0,01	0,14 (ebből magyar 0,04)	0,001	3	0,01	0,8 (ebből magyar 0,6)	0,006
Ukrán-orosz-lengyel	1	0,005	0,7	0,01	2	0,009	1,4	0,02

⁵⁸ Az adatok egy részét saját kérdőíves, teljes körű felmérés alapján készítettük, míg a területi oktatási főosztály adatait évente megkértük személyes kapcsolatok révén. A felsőoktatási intézmények adatait szintén általunk összeállított kérdőívek alapján készítettük. Az adatszolgáltatásra jellemző, hogy azokban az években, amikor Kovács Miklós parlamenti képviselő, oktatási referenseként kértük meg az adatokat, hamar kaptunk választ, míg kutatóintézményként már nem mindenki küldte vissza az információs lapot.

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy Ukrajna függetlenségének évében az országban a legtöbb anyanyelvű iskolával és így a legkiépítettebb intézményrendszerrel az oroszok rendelkeztek. Igaz, ebben az időszakban, államalkotó nemzetként az ország mintegy 20%-át tették ki, és a 2001 -es népszámlálás adatai szerint is megközelítik ezt az arányt (17,3%). A rendszerváltás után is pozíciójukat az anyanyelvhasználat és oktatás terén számosságuk és gazdasági erejüknek köszönhetően évtizedekig megőrizték, és még hosszú ideig nem fogják érteni a kisebbségi lét azon dimenzióit, amit a többi, relatíve csekélyebb pozíciókkal rendelkező kisebbség képvisel.⁵⁹ Az oroszok után a legnagyobb kisebbség 1989-ben a felmérés idején a zsidóság volt 486326 fővel, akik anyanyelvű oktatási intézményhálózattal nem rendelkeztek és 2001 -re lélekszámuk 103 600 főre csökkent. Őket számosságukat tekintve a belaruszok követik (275,8 ezer lélekszámmal, vagy 0,6%-os országos relatív aránnyal), akik viszont már régen asszimilálódtak és túlnyomó többségük anyanyelvének az oroszot tekinti, így oktatásilag az oroszok pozícióját erősítik, iskolákkal nem rendelkeznek. A belaruszok után 1989-ben számosságukat tekintve a moldávok⁶⁰ álltak (258,6 ezer fő vagy 0,5%), majd a bolgárok (233 800 fő vagy 0,5%), a lengyelek (219 179 fő vagy 0,3%) és a magyarok (163 111 fő vagy 0,3 %) következtek. A magyarok utáni kisebbség számosságukat tekintve a románok 134 825 lélekszámmal (0,3%). Akimutatás szerint Ukrajna önállósodásának fordulópontján az 1990/91-es tanévben az oroszoknak, a moldávoknak, a románoknak, a lengyeleknek és a magyaroknak voltak anyanyelvű intézményei. A bolgároknak, a belaruszoknak, a zsidóknak már nincsenek iskoláik, a lengyeleknek, akik számosságukat tekintve akkor meghaladták a magyarok lélekszámát, mindössze 2 önálló lengyel tannyelvű intézményük működött, és egy három tannyelvű. Azon oktatási intézmények száma, ahol moldáv/román tannyelvű osztályok is működtek 127 volt, míg 86 intézményben magyar osztályokat üzemeltettek. Azt is megállapíthatjuk, hogy az önálló magyar tannyelvű iskolák száma mindössze 55, a többi két vagy három tannyelvű volt. A

⁵⁹ Például az ország egysége és szuverenitása érdekében nem került le a napirendről az a kérdés, hogy az orosz legyen az ország hivatalos nyelve az ukrán mellett. Az országban minden hivatalban használják az orosz nyelvet, míg a magyarság által lakott kompakt területeken a magyar nyelvet nem. A hivatalnokok egy része nem, vagy csak alapszinten beszél ukránul. A Krimi területen a kilencvenes évek elején nyitották az első ukrán tannyelvű középiskolát, és az egyetemeken zömében az oktatás részben vagy teljesen orosz nyelven folyik. Az egyetemeken a szakkönyvek többsége orosz nyelvű és csak a kilencvenes évek végére jelent meg az ukrán nyelvű tudományos szakirodalom. A számítástechnika terén is ez a helyzet, ugyanis ukrán szoftvert nem fejlesztettek ki, így orosz vagy angol nyelvűeket használnak.

“ A Szovjetunióban és Ukrajnában is a besszarábiai románokat moldávként tartják nyilván a statisztikák. A szovjet rendszer mindent elkövetett, hogy sajátos identitásukat erősítse, kialakítsa az önálló nemzetudatot. Például a moldávok a szovjet rendszerben a ciríl írásmódot használták, ami szintén különbözőségüket volt hivatott erősíteni, és csak a kilencvenes évek elején tértek vissza a latin írásbeliségre. Az oktatás és a kultúra szempontjából a román és a moldáv egy csoportot alkot és így kultúrájuk szempontjából a román nyelv használatának pozícióját erősítik.

reális képhez hozzátartozik, hogy a két, három tannyelvű oktatási intézményekben, legalábbis az ukrainai magyarok esetében a tanulók 90%-a magyar anyanyelvű volt, csak az oktatás nyelvét változtatták meg. Ez azt jelenti, hogy az iskolák által erőteljesen előretört az asszimilációs folyamat (a 86 iskolából, 55 volt magyar tannyelvű). (Ezen oktatási intézmények személyiségformáló szerepéről lásd részletesebben: Orosz 1995)

Ukrajna lakosainak képzettségi szintjéről az 1989-es és 2001-es népszámlálás adatai alapján nyerhetünk információt.

Ukrajna legnépesebb nemzetiségeinek képzettségi szintje a 10 év fölötti lakosok között a 2001-es népszámlálás adatai alapján
(Forrás: Ukrajna népszámlálási adatai 1989, 2001)

	10 év fölötti lakosok száma	%	Teljes felsőfok	%	Felsőfok, alapszint	%	Nem teljes felsőfok	%
Ukránok	33718100	100	3942938	11,7	238289	0,7	5739059	17
Oroszok	7823575	100	1462950	18,7	57637	0,7	1652621	21,1
Belaruszok	269188	100	41867	15,6	1290	0,5	56100	20,8
Moldován	234980	100	11849	5	1033	0,4	24149	10,3
Krimi tatárok	216449	100	19700	9,1	1989	0,9	41148	19
Bolgárok	186773	100	18239	9,8	1455	0,8	30919	16,6
Magyarok	138638	100	6698	4,8	588	0,4	13694	9,9
Románok	129352	100	5128	4	261	0,2	7861	6,1
Lengyelek	138004	100	15580	11,3	588	0,4	23238	16,8
Átlag	42855059	100	5524949	12,9	303130	0,7	7588789	17,7

Az ukrainai magyarok 96%-a Kárpátalján él, így a továbbiakban célszerű vizsgálódásunkat erre a területre korlátozni. Kárpátalján a 2001-es népszámlálás adatai szerint az 1 254 614 lakosból 1 010 127 (80,5%) ukrán, 151 516 (12,1%) magyar, 32 152 (2,6%) román, 30 993 (2,5%) orosz, 14 004 (1,1%) cigány, 5695 (0,5%) szlovák, 3582 (0,3%) német, 565 (0,0%) zsidó, 1540 (0,1 %) belarusz nemzetiségű. Az 1989-es népszámlálás óta eltelt időszakban a területen élő zsidók száma olyan mértékben csökkent, hogy a félszázat teszi ki, és így a továbbiakban az egyéb nemzetiségek kategóriába kerül. Mint látjuk, a magyarok a legszámosabb kisebbség a területen. Nézzük, hogyan alakult képzettségi szintjük iskolatípusonként.

Kárpátalján 707 I—III. fokozatú (elemi, általános és középiskola) működik. Az iskolák egy része két tannyelvű, ez ebben az esetben nem azt jelenti, hogy két nyelven folyik az oktatás, hanem, hogy egy igazgatás alatt párhuzamos magyar és ukrán, ukrán és orosz, román és ukrán stb. tannyelvű osztályok működnek. Van olyan oktatási intézmények, ahol csak egy nyelven, például magyarul, ukránul,

románul stb. folyik az oktatás. Kárpátalján 106 különböző fokozatú oktatási intézményben folyik magyar nyelvű képzés. Az intézmények közül 73 magyar tannyelvű, 31 -ben ukrán és magyar tagozat is működik, 2 -ben ukrán-orosz-magyar.

A magyar nyelven is oktató iskolák intézménytípusonként az alábbiak szerint oszlanak meg Kárpátalján.

Magyar tannyelven is oktató iskolák száma a 2006/2007-es tanévben

Elemi (1?4. osztály)	11
Általános iskolák (1?9. osztály)	52
Középiskolák (1?11. osztály)	34
Gimnázium (5? 12. osztály)	2
Líceum (10?12. osztály)	7
Összesen	106

A területi oktatási főosztálytól évente megkért statisztikai adatok alapján megállapíthatjuk, hogy egy évtized alatt jelentősen megnőtt a magyar tannyelvű oktatási intézmények száma, megszűntek az orosz-magyar tannyelvű oktatási intézmények, és jelentősen csökkent az ukrán-magyar tannyelvű intézmények száma.

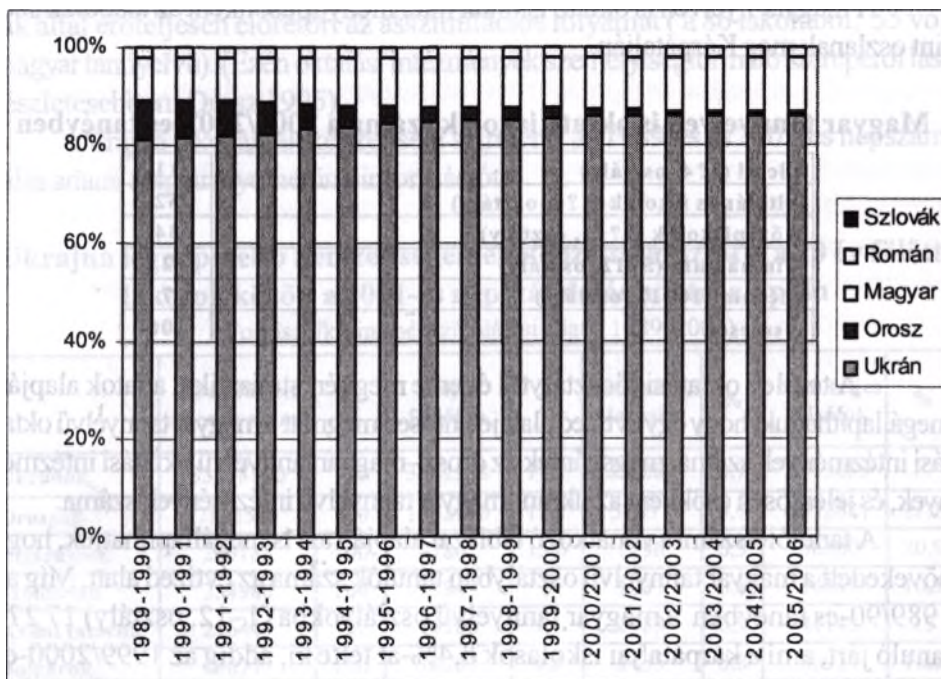
A tanulólétszámra vonatkozó táblázat alapján azt is megállapíthatjuk, hogy növekedett a magyar tannyelvű osztályban tanulók száma az évtized alatt. Míg az 1989/90-es tanévben a magyar tannyelvű osztályokba (1-12. osztály) 17 275 tanuló járt, ami a kárpátaljai iskolások 8,4%-át tette ki, addig az 1999/2000-es tanévben a tanulók száma 21 034 volt vagy 10,3%, majdnem elérte a kárpátaljai magyarok részarányát, a 12%-ot. Azt is megállapíthatjuk, hogy legalább ilyen arányban csökkent az orosz tannyelvű osztályok tanulóinak száma. Jól érzékelhető ez a folyamat a táblázat adatai alapján készült diagrammon.

A kárpátaljai iskolák tanulói létszámának aránya az oktatás nyelve szerint 1989—2005 között

	1989-1990	1990-1991	1991-1992	1992-1993	1993-1994	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Ukrán	166245	166693	166198	167330	168764	171001	173344	175225	177535	177375	175228	174700	171600	167500	162800	157800	151800
Orosz	16598	15874	14809	12839	10585	8925	7655	6313	5254	4675	4074	3400	2900	2600	2300	2000	1800
Magyar	17275	17619	17969	18711	19074	19642	20044	20727	21159	21431	21034	20900	20900	20900	20200	19600	18900
Román	4827	4622	4355	4483	4464	4460	4514	4568	4594	4610	4525	4600	4600	4400	4300	4200	4100
Szlovák				12	18	25	32	32	54	71	87	102	81	92	97	38	45

**A kárpátaljai iskolák tanulólétszámának megoszlás az
oktatás nyelve szerint 1989-2005 között**

(Forrás: Orosz 2005)

A tanulólétszám alakulása a kárpátaljai iskolákban százalékban

(Forrás: Orosz 1989-2005)

	1989-90, %	1997-98, %	1998-99, %	1998-99, %	2000-01, %	2001-02, %	2002-03, %	2003-04, %	2004-05, %	2005-06, %
Ukrán	81,12	85,11	85,21	85,50	85,76	85,77	85,68	85,82	85,93	85,94
Orosz	8,10	2,52	2,25	1,99	1,67	1,45	1,33	1,21	1,09	1,02
Magyar	8,43	10,14	10,30	10,26	10,26	10,45	10,69	10,65	10,67	10,70
Román	2,36	2,20	2,21	2,21	2,26	2,30	2,25	2,27	2,29	2,32
Szlovák		0,03	0,03	0,04	0,05	0,04	0,05	0,05	0,02	0,03

Megvizsgálva a táblázatokban feltüntetett adatokat megállapíthatjuk, hogy a rendszerváltás óta abszolút számokban kifejezve 1625-tel nőtt a magyar iskolákba járó tanulók száma, ami mintegy 10-15% növekedést jelent a különböző években. Figyelembe véve azt, hogy Kárpátalján a magyarok részaránya 12,4%-ot tesz ki a 2001-es népszámlálás szerint, a magyarok részaránya a magyar tagozatokon nem éri ezt el (10,7%).

A líceumok, gimnáziumok, olyan oktatási intézmények, amelyek vagy szakosított képzést adnak mint a Beregszászi Szolgáltató Líceum és a Jánosi Mezőgazdasági Líceum vagy tehetséggondozó középfokú intézmények, mint a BMG, és az egyházi líceumok. A Beregszászi Szolgáltató Líceum két szakközépiskola összevonásával az ésszerűsítés és racionalizálás jegyében jött létre a kilencvenes évek közepén. Az integrált intézmény egyik elődje a városban „Csókaként” ismert, 11. Számú Szakközépiskola. A volt Bethlen-Rákóczi-kastélyban kapott elhelyezést ez az intézmény és asztalosokat, szobafestőket, szakácsokat, pincéreket, cukrászokat képeztek. A másik a 18-as Számú Ruhaiipari Szakközépiskola a volt tanonci iskolában lett kialakítva, melyet a húszas években építettek. Érdekessége az épületnek, hogy a helyi plébános, Béla atya kutatásai szerint az épületben tartott előadást a harmincas években Salkaházi Sára boldoggá avatott vértanú. A szakközépiskola profilja szerint szabókat, varrónőket és varrógépszerelőket képeztek. A két intézmény egy igazgatás alá került, mindkét profilja megmaradt, és az oktatás is a két korszerűnek egyáltalán nem nevezhető épületben zajlik.

A Makkosjánosi Líceum akkor jött létre, amikor a kilencvenes években bezárták az iskolaközi tankombinátokat. Ezek olyan önálló intézmények voltak, melyeknek nem voltak saját tanulóik. A járási ársok felső tagozataiban hetente egy teljes napot szakoktatásra fordítottak. Ilyenkor autóbusszokkal szállították egy-egy körzetből a diákokat a tankombinátokba, ahol szűk szakkínálat közül választhattak egyet kötelező jelleggel a diákok. Kárpátalján a vidéki iskolákban általában traktorista, gépkocsivezető, kertészeti segédmunkás, varrónő szakmák közül lehetett választani. Jánosiban a tankombinátban kialakított infrastruktúra számára találtak hasznosulási lehetőséget. Először szerződés alapján a Munkácsi Mezőgazdasági Technikumnak volt egy kihelyezett tagozata, ahová magyar diákokat iskoláztak be, de valamilyen ok miatt, ami még feltárássra vár, megromlott a viszony a járási tanügy és technikum között és a csoportot átvitték Munkácsra, ahol magyar állatfelcseri tagozatként működik azóta. A líceumot ekkor hozták létre. Gazdasszonyképzési, könyvelést tanítanak a lányoknak, traktorista és gépkocsivezetői jogosítványt szerezhetnek a fiúk. A hároméves képzés a kilencedik osztályos alapiskolára épül.

A tanulólétszám ezekben az intézményekben nem jelentős az általános középiskolákban tanulók létszámához képest.

A Kárpátaljai magyarul is oktató szakképző líceumok
a 2006/2007-es tanévben

Az intézmény neve magyarul	Járás	Intézmény típusa	Az intézmény fenntartója	Tanterem száma	Tanulócsoportok	Tanulólétszám	Személyzet száma	A teljes személyzetből			A pedagógiai alkalmazottak jogviszonya			
								Pedagógus	Adminisztrátor	Technikai személyzet	Főállású	1 éves szerződéses	Másodállású	Óraadó
Jánosi Mezőgazdasági Líceum ²	B	Önkormányzati	Beregszászi Járási Tanács	7		65	25	12	2	11	9	0	2	1
Beregszászi Szolgáltatási Líceum ¹	Bv	Állami	Ukrajna Oktatási és Tud. Minisztériuma	24		538	110	49	23	38	44	0	5	0
				31	0	603	135	61	25	49	53	0	7	1

B - Beregszászi járás; Bv - Beregszász város; ¹ az intézmény ukrán-magyar tannyelvű szakmunkásképző, varrónóket, pincéreket, kőműveseket, asztalosokat képez, akkor indul magyar csoport, ha egy szakból a jelentkezők száma eléri a 25 főt; ² magyar tannyelvű szakmunkásképző, traktorosokat, tehergépkocsi-vezetőket, farmereket, gazdasszonyokat képeznek.

A tehetséggondozó középszintű iskolákba tartoznak a gimnáziumok és a líceumok. Kárpátalján két állami nyolcosztályos gimnázium működik Beregszászon és Ungváron a 4+8-as rendszerben. Egy állami líceum Técsőn 9+3-as rendszerben. Öt olyan líceum van a területen, melyeket a történelmi egyházak tartanak fenn. Tekintsük át ezen intézmények kialakulásának rövid történetét.

A beregszászi gimnázium előzményei. A városban 1864-től református felekezeti algimnázium működött, amelyet 1874-ben államilag segélyezett községi polgári-
vá alakítottak át. 1884-ben a magyar vallás- és közoktatási miniszter állami polgári fiúiskolává nyilvánította, amely 1890-ig működött. A város vezetése többször kérelmezte, hogy hozzanak létre gimnáziumot a városban. Az 1889-90-es tanévben a polgári fiúiskolában az első osztályt reáliskolai tanterv szerint indították, majd 1895-ben a minisztérium engedélyezte a reáliskola helyett a nyolcosztályos főgimnázium megnyitását. Az épületet 1902-ben adták át. A telket a város biztosította három telek kivásárlásával. Az átadáson jelen volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter, dr. Wlassics Gyula. A cseh korszakban magyar és ruszin tagozat működött az intézményben. 1939-ben újra főgimnázium lett. (dr. Báthory Katalin, Benda István, Cséke Miklós, Dalmay Árpád, dr. Göndöcs László, 1990). 1944-ben tízosztályos szovjet középiskolává alakították, de aki nem ismerte az államnyelvet, azt

kizárták. 1949-től Scsorsz nevét viselte az iskola, majd az 1. Számú Ukrán Közéiskolaként működött (Beregszászi 2002).

A gimnázium gondolata kilencvenben került újra napirendre az új oktatási koncepciók kapcsán. A területi oktatási főosztály koncepciójában szerepelt a tehetséggondozó intézmények életre keltése. A tantervek kidolgozásába a megye több iskolájából bevonták a szakembereket. A Beregszászi járásból Udvari István, a Beregszászi 3. Számú Közéiskola igazgatóhelyettese vett részt a munkában, aki a gimnázium újjászervezésének újkori történetéből sokat vállalt. Neki köszönhető, hogy következetesen a színvonal jegyében vállalta a konfliktust és pályázati úton, a különböző iskolák tanáraiból kollektívává szervezte a legtehetségebbeket. Rossz körülmények között, a semmiből, minőségi oktatást teremtett.⁶¹ Az intézmény 1991-ben kezdte meg működését, de a régi épületet nem tudták visszaszerezni, így a Kossuth Lajos Közéiskola egyik épületében, a régi katolikus elemi iskolában kezdték meg a tanítást. Néhány év múlva sikerült elérni, hogy a volt gimnázium közadakozásból épült kolégiumába kapjon elhelyezést az intézmény. A szovjet rendszerben az épületben egy iskola-internátus működött, akik nem akarták átadni az épületet, bár megfelelő elhelyezést kínáltak számukra. Az átadott épület nagyon leromlott állapotban volt, de annak ellenére, hogy a város vezetése és a tanácsa még magyar többségű volt az elmúlt évtizedben, nem sikerült felújítani, kibővíteni. A felújítások javát magyarországi és más külföldi támogatók segítségével valósították meg. Gajdos István parlamenti képviselőként megígérte, hogy felépíti az új szárnyat, de az alapkövetélen túl nem történt semmi a

⁶¹ A területi oktatási főosztály koncepciójában minden nagyobb városban terveztek a legtehetségebbek számára egy gimnáziumot. Magyar tannyelvűt a tervek szerint csak Beregszászban kívántak létrehozni, de nem tervezték az ukrán gimnázium alapítását a járásban/városban. Az ukrán értelmiség, főleg tanárok egy csoportja kezdeményezte, hogy legyen alternatív választási lehetőség, mert az új intézmény a legtehetségebb magyar diákokat, akik korábban az ukrán iskolákba jártak, visszacsábította a magyar iskolába. Paradox módon az ukrán gimnázium létét az ukrainai Soros Alapítvány támogatásának köszönhetette Margitics Xénia, a gimnázium alapító-igazgatójának elmondása szerint. Olyan alapon pályáztak, mint egy magyar többségű városban élő ukrán kisebbségi csoport. 1999-ben a beregszászi járási tanügy felvetette a magyar és az ukrán gimnázium összevonását azzal az indokkal, hogy akkor vissza kerülhetne az intézmény régi épületébe és így megoldódna az intézmény infrastrukturális problémája. Az igazgató és a tanárok ellenálásának köszönhetően sikerült megőrizni az önállóságát. Tény, hogy egy évtized alatt a járási vezetés nem tudta megoldani a magyar gimnázium épületének felújítását, annak ellenére, hogy a járási tanács, az adminisztráció számos magas beosztásban lévő személyének a gyermeke idejárt, azoknak a gyerekei, akik a járási költségvetést tervezték. A gimnázium felújítási, bővítési gondjainak megoldását a magyarországi támogatások megszerzésében látták és ennek érdekében a magyar társadalmi szervezetektől, főleg a KMKSZ-től és a KMPSZ-től követelték az anyagi források előteremtését. Különösen nagy teret szenteltek ennek 1998 után, mikor a KMKSZ elnöke nyerte a parlamenti választást, a járási magyar hivatalnokok által támogatott járási adminisztráció elnökével szemben. 1999-ben a gimnáziumot, annak helyzetét tüzték zászlajukra a magyarországi támogatások megszerzése érdekében a főiskola alternatívájaként, a támogatáspolitikai terén az összegek megosztásáért. A gimnázium érdekében külön értekezletet hívtak össze, melyen az anyaország irányába írt levélben kérték a megoldást. A gimnázium sanyarú helyzetét úgy állították be a jelen lévő, komoly döntési pozíciókban dolgozó járási vezetők, mintha nekik és a járás többi vezetőinek a megalakulás óta nem lett volna semmilyen lehetőségük, ráhatásuk a problémák kezelésére. Az értekezletnek természetesen megfelelő médiateret biztosítottak.

kérdésben. 2006-ban földrengés volt a városban, az épület egy része megrongálódott, a járási tanács ekkor szavazott megjelentős összeget a felújításra. 2008-ban a járási költségvetés már előirányozott összegeket az új szárny felépítésére.

Az ungvári magyar gimnáziumnak előzményei régre nyúlnak vissza 1613-ban Homonnai Drugeth György gróf Homonnán gimnáziumot alapított saját pénzén, amit a jezsuiták vezettek. A Homonnán működő nagygimnáziumot 1640-ben áthozták Ungvárra, ahol továbbra is a jezsuiták tanítanak benne. 1773 után világi papok és világi tanárok vették át a tanítást. Tanára volt Dayka Gábor. 1777-től az első Ratio, 1806-tól a második Ratio szerinti nagygimnázium. 1844-után is a latin maradt a tanítás nyelve. 1857-58-ra alakult ki a főgimnázium, az első érettségit e tanév végén tartották. A tanítás nyelve ekkor a magyar volt, segédnyelv a rutén, és ettől kezdve "királyi katolikus" intézmény. 1919 után a csehek reálgimnáziummá alakították, tanítási nyelve szlovák és rutén lett, de volt magyar tagozata. 1939-től magyar tannyelvű egységes gimnázium, rutén tagozattal. 1941 -től az iskola neve Magyar Királyi Állami Drugeth Gimnázium, az alapító Drugeth Jánosról elnevezve. E tanévtől kezdve a rutén tagozat önálló rutén gimnáziumként működött (Mészáros 1988).

1889-ben Ungvár polgármestere kezdeményezi a vallás- és közoktatási miniszternél új gimnáziumi épület építését, mert az 1785-ben épült akkor használatban lévő épület már nem volt korszerű, nem felelt meg a követelményeknek. A minisztérium úgy határozott, hogy az építkezés kétharamadát vállalja, ha a város biztosítja a telket és a további költségeket. 1895-ben lett kész az új épület, amelyben 1945 után az egyetem kémiai fakultása és rektorátusa nyert elhelyezést. A szovjet rendszerben a gimnáziumokat megszüntették, magyar középiskolát 1954-ben nyitottak a volt izraelita iskola épületében. 1992-ben újra felvetődött a gimnázium újraszervezésének kérdése. Sikertelenül megnyerni az ügynek az Ungvári járás adminisztrációját és tanácsát, akik 1993. április 27. kelt 286/01-15. számú támogatólevelükben szintén kezdeményezték a megyei jogú Ungvár város polgármesterénél az intézmény szervezését. A kérelemhez mellékeltek a gimnázium történetére vonatkozó levéltári kivonatot, amelyet a beregszászi levéltár adott ki 1992. március 5-én 48-as iktatási számmal. Sajnos nem volt fogadókészség, annak ellenére, hogy akkor még magyar frakciója is volt a tanácsnak, sőt az egyik alpolgármester is magyar volt. 1994-ben a KMKSZ és a KMPSZ az ügy érdekében aláírásgyűjtést szervezett az Ungvári járásban, ahol 1550 szülő támogatta a kezdeményezést. A KMPSZ továbbra is szorgalmazta a gimnázium megnyitását és az aláírásokkal együtt kérvényezte a megyei oktatási főosztálynál. A főosztályvezető Havrilesko Mária válaszlevelében támogatásáról biztosította a kezdeményezést, de csak, ha felépül a 10-es iskola új szárnya. Az iskola bővítését még a függetlenség előtt elkezdték, de a mai napig nem épült fel. Gajdos István parlamenti képviselőként ígéretet tett, hogy egy éven belül átadják az épületet, de nem lett belőle semmi. Minden évben következetesen kezdeményezték a gimnáziumot, de mindig az új épületszárhoz kötötték a megnyitását. A sikertelenségnek az okai között szerepelt az is, hogy az ügy mögött a KMKSZ és a KMPSZ állt, és így azok

a magyarok, akik kiváltak a szervezetből és új szervezetet alakítottak, nem támogatták kellő súllyal, mert ellenérdekeltek voltak. Nem tekintették saját ügyüknek, ugyanis ha sikerül megvalósítani, nem tudták volna befolyásuk alá vonni. A kezdeményezés egyik hátráltatója volt az egyetlen magyar iskola, akik féltették monopolhelyzetüket. Attól féltek, hogy sok tanulót, főleg a legtehetségesebbeket elcsábítja az új intézmény. 2001 -ben a középiskolában gimnáziumi osztályt indítottak, hogy alternatívát kínáljanak, mert már ismét nem divat a magyar nyelvű oktatás és egyre kevesebben íratják gyermeküket magyar iskolába. Az ötödik osztályba a jobb teljesítményt nyújtó tanulókat külön osztályba szervezték, de hamar kiderült, hogy olyan jogi kategória, hogy gimnáziumi osztály nincsen. Egyébként már jóval korábban a nagydobronyi, majd a técsői kezdeményezésnél is ez felmerült problémaként, mert egy középiskola nem adhat ki gimnáziumi bizonyítványt. Az intézményt önnállósították és a magyar iskola egyik épületében helyezték el. Időközben ugyanis a demográfiai hullámvölgy miatt a magyar iskola három épületéből egyet átadhattak a gimnázium számára, ami az induláshoz elegendő volt, bár a mai napig nem megoldott megnyugtatóan elhelyezésük, és kolégiuma sincs az intézménynek. Az épület felújítását szintén magyarországi pályázati fotósokból próbálják megvalósítani.

A Técsői Líceum létrejöttének történetét már ismertettük a támogatáspolitikai fejezetben.

Tekintsük át az egyházi líceumok kialakulásának vázlatos ismertetését.

Az egyházi líceumok közül először a reformátusok hoztak létre intézményt Nagyberegen. Az intézmény alapítás előtt, még a szovjet rendszer utolsó évében Csengeren az Ady Endre Állami Gimnáziumban a kárpátaljaiak számára indítottak egy református osztályt. A gimnázium érdekelt volt az osztály indításában, mert akkoriban vezették be a szabad gimnázium választás lehetőségét Magyarországon a körzetesített rendszer helyett és sokan a központba, Nyíregyházára jelentkeztek inkább, míg az intézmények a költségvetésüket a tanulólétszám után kapták, az úgynevezett fejkvóta szerint, így a tanulólétszámot a határon túlról bővítették. A református egyházat már korábban foglalkoztatta valamilyen szervezett oktatás létrehozása, de nem voltak jártasok ezen a téren, az egyház vezetésének pedig a kárpátaljai magyar pedagógusokkal szemben fenntartásaik voltak, ami a szovjet rendszerben a pedagógusokra ráerőltetett, egyesek számára természetessé vált vallás- és egyházellenesség miatt alakult ki. Igaz a csengeri kollégák vallási meggyőződéséről sem tudhattak többet, de a messziről jött emberre jellemző bizalom nagyobb volt, mint az itteni pedagógusok irányába. A KMKSZ oktatási bizottsága nehezményezte azt, hogy nem egyeztették velük, illetve szakmai kifogásaik is voltak. A kárpátaljai pedagógusok nevében a tagozattal kapcsolatban az oktatási és kulturális miniszterhez, Andrásfalvy Bertalanhoz fordultak. A miniszter fogadta a szervezet képviselőit. A találkozón kifejtették, hogy a kárpátaljai pedagógusok képzettsége és felkészültsége nem marad el az anyaországiakétól, hogy a kezdeményezéssel kapcsolatban szakmai és jogi kifogásaik vannak; az adott támogatásból, amit a kárpátaljai osztályra szán a minisztérium, és mint Kárpátaljának nyújtott

segítséget könyvel el, otthon akár több intézményt is lehetne fenntartani. Akihelyezett osztály helyzete egyébként sem volt megnyugtatóan rendezve, mert a 15 éves gyerekek az akkori időben még nem rendelkeztek útlevéllel, így a szülők hozták és vitték őket. Nem volt TB biztosításuk, így betegség esetén problémássá vált a gyógykezelésük, de ösztöndíj sem járt nekik, mert még nem alakult ki a törvényi szabályozása. A tanév első napjaiban végül Csengeren egy kerekasztalt szerveztek, ahol Kárpátaljáról jelen volt Forgón Pál, a KRE akkori püspöke, Gulácsy Lajos főjegyző, Fodó Sándor, a KMKSZ elnöke, Brenzovics László, Orosz Ildikó. Képviseletet magától az OM, valamint a Csenged Ady Endre Gimnázium és a Csenged Református Egyház. Az egyeztetés eredményeként született egy megállapodás, amely értelmében több osztályt Csengeren nem indítanak, és keresik a lehetőségét, hogy a következő évtől Kárpátalján szervezzenek gimnáziumot. A következő tanévben sikerült elérni, hogy a Beregszászi Járási Közoktatási Osztály hozzájáruljon ahhoz, hogy Nagyberegen, a Középiszkolában az egyik tizedik osztályt református osztályként, sajátos tanterv szerint tanítsák. Adiakokat felvételi alapján a területről, lelkesítő ajánlás mellett toborozták. A tanterveket a Nagydobronyi Középiszkola tanárai dolgozták ki, ugyanis ott kísérleti jelleggel, néhány évvel korábban, a kihasználva az új oktatási törvény adta lehetőséget, innovációként indítottak egy líceumi osztályt. Ez az osztály az igazgatóság által Kijevben jóváhagyott egyéni tervek alapján, hároméves képzés szerint működött. Egy osztály érettségizett, a 25 felvételt nyert diákból mindössze 12. A kísérlet kudarcának oka az lehetett, hogy egy intézményen belül más követelményt támasztottak a líceumi osztállyal szemben, mint a többi, átlagos tanterv szerint tanuló osztállyal, és ezt sem a szülők, sem a diákok zöme, de még a pedagógusok sem tolerálták. Lehet, korai volt a kezdeményezés, és még nem érték meg a körülmények vagy a résztvevők arra, hogy a minőségi tudást igényeljék, csak a jó érdemjegyekkel teli papírost tartották fontosnak. Közben az egyház Gulácsy Lajos erőfeszítésének köszönhetően kivásárolta a Nagyberegi régi iskola épületét. Pontosabban az épület helyett építettek a falunak egy klubot, de a járásban nem sikerült elérni, hogy önállósítsák az intézményt. Időközben az egyházon belül kieleződtek a regionális különbségek és az ungi és ugozsai református egyházkerületek is szerettek volna líceumot, hogy kineveljék saját értelmiségüket. 1995-ben a nagydobronyi református egyház az iskolavezetésének közreműködésével kidolgozta az önálló intézmény kialakításának koncepcióját helyben. Az iskola átadta az egyháznak használatba a régi iskola épületét, a kidolgozott és jóváhagyott tanterveket, jogi tanácssal segítette, hogyan lehetne önállósítani az egyházi iskolát. Az egyház a javaslat alapján létrehozta a jótékonyági alapítványát, amely bejegyeztette az alapítványi iskolát. Ebből a feladatból leginkább Katkó László vette ki részét. Ezt a mintát követve önállósították a Nagyberegi Református Líceumot is, így mindkét intézmény önálló intézményi története ettől az évtől kezdődik. A Tivadari Líceum elődje egy államilag nem jegyzett egyházi missziós iskola volt, amely mellett hozták létre a líceumot. Az líceum még nem volt bejegyezve, úgy kezdték meg az oktatást,

és csak az első kibocsájtáskor akkreditáltatták az államnál, hogy bizonyítványt kapjanak a végzősök, számos helyi akadályt leküzdve.

A görög katolikus líceum gondolata 1999-ben születet, amikor több Magyarországon képzett fiatal atya tért haza Kárpátaljára. A koncepció kidolgozásában, illetve az egyéb ügyekben a kidolgozott mintát követték, amelyhez szintén megkapták a segítséget a KMPSZ-től. Az időközben létrehozott Apáczai Közalapítvány, valamint az IKA támogatásával sikerült kialakítani az infrastruktúrát, majd csak ezután szervezték meg az iskolát.

A római katolikus líceumot a katolikus püspökség szervezte főleg egyházi támogatással, a püspökség székhelyén, Munkácson. Előzménye a püspökség mellett kialakított kollégium volt, ahová a szórványból, ahol nem volt magyar oktatás, hoztak le magyar szóra és irattak magyar iskolába gyerekeket. A líceum előbb a magyar tannyelvű középiskolában kezdte meg működését, majd az oktatás a visszakapott, volt plébánia épületében zajlott. Néhány éve alakították ki saját épületüket, bár a kollégiumi ellátás és az étkeztetés a mai napig nem megoldott. Főleg egyházi támogatásból működnek és építkeznek.

A Kárpátaljai tehetséggondozó líceumok, gimnáziumok a 2006/2007-es tanévben

Az intézmény neve magyarul	Járás	Intézmény típusa	Az intézmény fenntartója	Tanteremek száma	Tanulócsoportok	Tanulólétszám	Személyzet száma	A teljes személyzetből			A pedagógiai alkalmazottak jogviszonya			
								Pedagógus	Adminisztrátor	Technikai személyzet	Főállású	I éves szerződéses	Másodállású	Óraadó
Tiszapéterfalvai Református Líceum ²	N	alapítványi	Kárpátaljai Református Egyház Jótékonyági Alapítvány	5	3	91	28	14	3	0	8	6	0	0
Karácscfalvai Sztójka Sándor Görög Katolikus Líceum ²	N	alapítványi	Греко-Католицька Громада	8	3	54	30	12	2	11				
Munkácsi Szent István Líceum Informatika és Idegen Nyelv Szakiránnyal ²	M	alapítványi	Szent Martin Karitasz Jótékonyági Alapítvány	7	0	53		2	2	0	5	11	0	

Az intézmény neve magyarul	Járás	Intézmény típusa	Az intézmény fenntartója	Tantermek száma	Tanulócsoporthok	Tanulólétszám	Személyzet száma	A teljes személyzetből			A pedagógiai alkalmazottak jogviszonya			
								Pedagógus	Adminisztrátor	Technikai személyzet	Főállású	1 éves szerződéses	Másodállású	Óraadó
Nagyberegri Református Líceum ²	B	alapítványi	Kárpátaljai Református Egyház Jótékonyági Alapítvány	6	3	98	39	17	7	15				
Beregszászi Magyar Gimnázium ¹	B	állami	Beregszászi Járási Adminisztráció	19	16	437		41			34	0	7	0
Técsői Magyar Tannyelvű Líceum ²	T	állami	Técsői Járási Adminisztráció	8	6	114	62	22	1	40	17	1	4	0
Nagydobronyi Református Líceum ²	U	alapítványi	Kárpátaljai Református Egyház Jótékonyági Alapítvány											
Ungvári Drugeth Gimnázium ¹	Uv	állami	Ungvár város											
				53	31	847	159	106	15	68	59	12	22	0

N - Nagyszőlősi járás; M - Munkács város; B - Beregszászi járás; T - Técsői járás; U - Ungvári járás; Uv- Ungvár város;

¹ A két gimnázium állami és nyolcosztályos, vagyis a 4+8 rendszer szerint lettek kialakítva;

² Ezek az intézmények a 9 évfolyamos általános iskola után vesznek fel felvételik alapján 3 éves képzésre, tehát a 9+3 rendszer szerint működnek

Mint a fenti táblázatból láthatjuk, Kárpátalján két állami nyolcosztályos tehetséggondozó gimnázium működik, az egyik Ungváron, a másik Beregszászban. Egy tehetséggondozó liceumot, a técsőit szintén az állam működteti, míg a református egyház három, a római katolikus és a görög katolikus egyházak egy-egy liceumot tartanak fenn. A nem állami, tehát az egyházak által létreho-

zott intézmények az államtól minimális támogatást kapnak, (a kötelező órák óradíját, de az egyéb üzemeltetési, kollégiumi ellátási költséget nekik kell előteremteni).

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a beiskolázott tanulók milyen arányban képviseltetik magukat az érettségiző osztályokban. Azok a tanulók, akik a 2000/2001-es tanévben érettségiztek az 1990/1991-es tanévben kezdték meg tanulmányaikat az oktatási rendszer szerkezete szerint. Vessük össze az elmúlt öt esztendőben érettségizettek számát a beiskolázás számaival

A kárpátaljai iskolákban érettségizettek száma az oktatás nyelve szerint 2001-2007 között

(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

Tanév:	2000 - 2001	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006- 2007
Ukrán*	10125	10511	11115	11624	11793	11175	11209
Orosz	359	254	244	235	214	152	149
Magyar*	989	1052	1292	1376	1263	1196	1221
Román	118	140	151	161	172	190	212
Szlovák	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	11591	11957	12802	13396	13442	12713	12747

Közülük:

Magyar*	69	103	136	134	108	113	142
Ukrán*	0	0	0	0	0	0	44

*A líceumokban, gimnáziumokban, a 12. osztályból érettségizettek száma

A kárpátaljai iskolákban érettségizettek száma az oktatás nyelve szerint százalékban (2001-2007)

(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

Tanév:	2000- 2001	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006- 2007
Ukrán*	87,35%	87,91 %	86,82 %	86,77%	87,73%	87,90%	87,93%
Orosz	3,10%	2,12%	1,91%	1,75%	1,59%	1,20%	1,17%
Magyar*	8,53%	8,80%	10,09 %	10,27%	9,40%	9,41%	9,58%
Román	1,02%	1,17%	1,18%	1,20%	1,28%	1,49%	1,66%
Szlovák	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%		0,00%	0,00%

*A líceumokban, gimnáziumokban, a 12. osztályból érettségizettek száma

Az első osztályba beiskolázott tanulók száma 1989-1994 között
(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

	1989-1990		1990-1991		1991-1992		1992-1993		1993-1994		1994-1995	
	1	2	I	2	I	2	1	2	1	2	1	2
Ukrán	17454	82,0	18765	83,1	17670	82,8	18856	84,2	18899	84,4	19231	85,0
Orosz	1399	6,6	1200	5,3	1007	4,7	682	3,0	546	2,4	472	2,1
Magyar	1913	9,0	2147	9,5	2160	10,1	2311	10,3	2442	10,9	2440	10,8
Román	525	2,5	476	2,1	491	2,3	533	2,4	492	2,2	466	2,1
Szlovák							12	0,05	7	0,03	8	0,04
Összesen	21291		22588		21328		22394		22386		22617	

A magyar iskolákba beiskolázott és közülük érettségizettek aránya
2002-2007 között

(Forrás: Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály)

Érettségi éve	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006- 2007
I.oszt.	1913	2147	2160	2311	2442	2440
II.oszt.	1052	1292	1376	1263	1196	1221
Különbség	861	855	784	1040	1246	1219
%	55	60	64	55	49	50

Megállapíthatjuk, hogy a magyar tannyelvű első osztályokba beiskolázott tanulók egy része nem jut el az érettségiig. Például azok a fiatalok, akik 2002-2007 között érettségiztek, tanulmányaikat 1989-1994 között kezdték meg az első osztályban. Összevetve a megfelelő évfolyamokra az első osztályba beiskolázottak és az érettségizettek számát, jelentős eltérést tapasztalunk, vagyis a magyarok nagy része, általában fele nem érettségizik. Elképzelhető, hogy egy részük a 9. osztály után technikumokban, vagy ahogy most nevezik, I-II. fokozatú felsőoktatási intézményekben folytatják tanulmányaikat.

A továbbiakban célszerű megvizsgálni statisztikailag a kárpátaljai felsőoktatási intézmények szerkezetét, a továbbtanulási lehetőségek alakulását, azon belül a kárpátaljai magyarok felsőfokú képzésben való részvételi arányát az elmúlt évtizedben 1996-2006 között.

**A kárpátaljai I—II. fokozatú felsőoktatási intézményekbe járó magyar
hallgatók aránya**

(Forrás: Orosz 2006)

	1	2	3	4	5	6	7
Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola	951	0	951	133	0	133	14
Kárpátaljai Állami Bázis Egészségügyi College	657	0	657	4	0	4	0,6
Munkácsi Állami Agrár College	796	181	977	26	1	27	2,8
Beregszászi Egészségügyi College	550	0	550	124	0	124	22,5
Ungvári Közművelődési Szakiskola	217	98	315	49	15	65	20,3
Zádor Dezső Ungvári Állami Zeneművészeti Szakiskola	241	0	241	49	0	49	20,3
Erdélyi Béla Művészeti Iskola	59	0	59	5	0	5	8,5
Munkács Kereskedelmi Szakiskola	446	223	669	23	11	34	5,1
Kárpátaljai Gépészeti Technikum	240	0	240	0	0	0	0
	4157	502	4659	413	27	441	9,5

1 - nappali tagozatos hallgatók száma

2 - levelezésük

3 - hallgatói létszám az intézményben

4 - magyar nemzetiségű hallgatók száma a nappali tagozaton

5 - magyar hallgatók a levelező szakon

6 - magyarok összesen

7 - magyarok aránya százalékban

**A Kárpátaljai I—II. fokozatú felsőoktatási intézményekben tanuló
magyarok aránya szakonkénti bontásban**

(Forrás: Orosz 2006)

		1	2	3	4	5	6	7
Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola	Óvodapedagógia	136	0	136	2	0	2	1,5
	Tanítói	718	0	718	122	0	122	17,0
	Zenepedagógus	97	0	97	9	0	9	9,3
	Összesen	951	0	951	133	0	133	14,0
Kárpátaljai Állami Központi (Bázis) Egészségügyi College	Gyógyászat	185	0	185	0	0	0	0,0
	Szülészet	88	0	88	0	0	0	0,0
	Gyógyszerész	59	0	59	0	0	0	0,0
	Ápolónő	325	0	325	4	0	4	1,2
	Összesen	657	0	657	4	0	4	0,6
Munkácsi Állami Agrár College	Agronómia	96	76	172	0	1	1	0,6
	Könyvelés	154	105	259	0	0	0	0,0
	Állatgyógyászat	219	0	219	26	0	26	11,9
	Jogi alapismeretek	211	0	211	0	0	0	0,0
	Turizmus	25	0	25	0	0	0	0,0
	Farmergazdaság	91	0	91	0	0	0	0,0
	Összesen	796	181	977	26	1	27	2,8

Beregszászi Egészségügyi College	Gyógyászat	292	0	292	89	0	89	30,5
	Ápolói	121	0	121	7	0	7	5,8
	Szülészet	86	0	86	15	0	15	17,4
	Gyógyszerész	51	0	51	13	0	13	25,5
	Összesen	550	0	550	124	0	124	22,5
Ungvári Közművelődési Szakiskola	Népművészet	114	43	157	35	5	40	25,5
	Koreográfia	61	15	76	14	5	19	25,0
	Könyvtár	42	40	82	0	5	5	6,1
	Összesen	217	98	315	49	15	64	20,3
Zádor Dezső Ungvári Állami Zeneművészeti Szakiskola	Zeneművészet	241	0	241	49	0	49	20,3
Erdélyi Béla Művészeti Iskola	Disain	14	0	14	1	0	1	7,1
	Szép művészet és iparművészet	45	0	45	4	0	4	8,9
	Összesen	59	0	59	5	0	5	8,5
Munkácsi Kereskedelmi Szakiskola	Könyvelés	175	99	274	7	7	14	5,1
	Árúismeret és kereskedés	157	124	281	12	4	16	5,7
	Szolgáltatás	114	0	114	4	0	4	3,5
	Összesen	446	223	669	23	11	34	5,1
Kárpátaljai Gépészeti Technikum	Programozás	83	0	83	0	0	0	0,0
	Anyagmegmunkálás	72	0	72	0	0	0	0,0
	Esztergálási anyagmegmunkálás	85	0	85	0	0	0	0,0
	Összesen	240	0	240	0	0	0	0,0

1 -nappali tagozatos hallgatók száma

2- levelezősök

3- hallgatói létszám az intézményben

4- magyar nemzetiségű hallgatók száma a nappali tagozaton

5- magyar hallgatók a levelező szakon

A táblázatok szerint a legtöbb magyar nemzetiségű diák a Beregszászi Egészségügyi Collegében, a Munkácsi-Humán Pedagógiai Főiskolán (Tanítóképzőben), a Munkácsi Állami Agrár Collegeben, az Ungvári Közművelődési Szakiskolában tanul. Ezen intézményekben működnek magyar csoportok, pontosabban olyan csoportok, ahol az általános ismereti tárgyakat magyarul, a szaktárgyakat ukránul tanulják, abban az esetben, ha a meghatározott szakokra megfelelő számú magyar hallgató nyert felvételt. Olyan intézményekbe, és azokra a szakokra, ahol ez a lehetőség nem biztosított, alig van magyar diák, különösen azokon a szakokon, ami piacképes. Nézzük, a főiskolákon és az egyetemeken hogyan alakul a magyarok aránya

Ukrajna függetlenségéig Kárpátalján egy egyetem működött, az Ungvári Állami Egyetem, amely azóta megkapta a Nemzeti Egyetem státusát. A függetlenségi nyilatkozat után, de főleg az 1994-ben megtartott ukrainai közoktatási dolgozók

kongresszusa utáni időszakban prioritásként kezelték a felsőoktatás expanzióját országos szinten, hogy az önálló független állam értelmiségi rétegét minél hamarabb kineveljék. Erre az időszakra (1994—1996) jellemző az új felsőoktatási intézmények alapítása, amit megkönnyíteti az is, hogy még nem fogadták el az akkreditálás törvényi szabályozását, hanem miniszteri rendelettel szabályozták azt. Az intézmények létrehozásának általánosan elterjedt mechanizmusa volt, hogy valamely egyetem kihelyezett tagozataként kezdte meg tevékenységét egy-egy városban, általában a lokális elit kezdeményezésére, majd az első kibocsátás után önállósodott és vált teljes jogú felsőoktatási intézménnyé. Kárpátalján ebben az időszakban számos felsőoktatási intézmény jött létre, de közülük nem mindegyik bizonyult életképesnek, így a továbbiakban azon intézményekre fogunk kitérni, melyek napjainkig megtartották státusukat. Az első önálló felsőoktatási intézményekhez tartozott az Ungvári Informatikai, Jogi és Közgazdasági Főiskola (ma Kárpátaljai Állami Egyetem), amelyet Ungvár város önkormányzata hozott létre mint alternatív képzési lehetőséget, a monopóliumát őrző Ungvári Állami Egyetemmel (ma Ungvári Nemzeti Egyetem) szemben, a tanári kar egy részének átcsábításával. Az intézmény működési engedélyét, a licenciát, az akkreditálási folyamat első fázisaként 1996-ban kapta meg. A másik ilyen kezdeményezés a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) volt, amelyet a KMKSZ, a KMPSZ, a KRE kezdeményezésére 1994-ben hoztak létre a Nyíregyházi BGYTF kihelyezett tagozataként. A főiskola a licenciós engedélyét szintén csak 1996-ban kapta meg, egy időben az említett ungvári intézménnyel. Két évig (1994—1996) tartottak a tárgyalások és a politikai egyeztetés a működés legitimálásával kapcsolatban, amelyben jelentős gátló tényezőként vett részt az Ungvári Állami Egyetem, amely védte monopol helyzetét, de az ott dolgozó professzorok egy csoportja is így cselekedett, akik egyéni érdekeik csorbulását látták a kezdeményezésben. A 90-es évek második felére tehető a Munkácsi Technológiai Főiskola valamint a Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola létrejötte. A Munkácsi Technológiai Főiskola a Munkácsi Városi Tanács kezdeményezésére jött létre mint a Hmelynickij Város Podolj a Technológiai Egyetem kihelyezett tagozata, amely 1997-ben vált önállóvá. A Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola az Ivano-Frankivszki Egyetem kihelyezett tagozatából önállósodott, melyet a Munkácsi Középfokú Tanítóképző bázisán hoztak létre. Ennek az intézménynek a Kárpátaljai Megyei Tanács az alapítója és fenntartója. Mindkét felsőoktatási intézmény a hágón túli kihelyezett tagozatokból nőtte ki magát, mert az UÁE elzárkózott a kihelyezett tagozatok indítása elől más kárpátaljai városokban. Évtizedünk első felében az ungvári és a munkácsi főiskola állami intézménnyé vált, vagyis a központi költségvetés biztosítja fenntartásukat, így a területen napjainkban **három állami** fenntartású felsőoktatási intézmény működik: az **Ungvári Nemzeti Egyetem, a Munkácsi Technológiai Főiskola és a Kárpátaljai Állami Egyetem.** A **Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola megyei** alapítású, és így a megyei ta-

nács finanszírozza, a *II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapítványi*, amely az ukrán államtól nem részesült eddig támogatásban.

Nézzük, hogyan alakult a felsőoktatásban tanulók részvétele a múlt évtizedben Kárpátalján. Ezért a kárpátaljai felsőoktatási intézményekben tanulók adatait vizsgáljuk meg nemzetiségek bontásában. Az adatokat az intézményektől kaptuk.

A kárpátaljai felsőoktatási intézményekbe felvételt nyert hallgatók nemzeti-ségi összetételéről saját kutatásainkra és felméréseinkre támaszkodhatunk. A felsőoktatási intézményeket felkeresve az adott kérdéssel kapcsolatban állítottuk össze az alábbi táblázatokat. Nem minden évben reagáltak megkeresésünkre, különösen a narancsos forradalom előtti két évben.

Megállapíthatjuk, hogy az elmúlt évtizedben az állami és megyei felsőoktatási intézményekben a hallgatói létszám jelentősen nőtt, míg az 1998/99-es tanévben a kárpátaljai állami és megyei fenntartású felsőoktatási intézményekben 11 754 hallgató járt, úgy a 2006/2007-es tanévben már 16 905, ami 43,8%-os létszámnövekedést jelent.

A kárpátaljai felsőoktatási intézményekben tanuló magyarok aránya (Forrás: Orosz 1998-2006)

	II. Rákóczi Ferenc KMF			Ungvári Nemzeti Egyetem			Kárpátaljai Állami Egyetem (Ungvár)			Munkácsi Technológiai Főiskola			Munkácsi Humán Pedagógiai Főiskola		
	i	2	3	1	2	3	i	2	3	1	2	3	i	2	3
1998/ 1999	140	140	100	9003	571	6,3	1251	30	2,4	1180	39	3,3	320	18	5,6
1999/ 2000	263	263	100	8904	584	6,6	1770	38	2,1	1609	52	3,2	621	46	7,4
2000/ 2001	369	369	100	n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a	
2001/ 2002	470	470	100	9027	525	5,8	2691	152	5,6	2139	53	2,5	910	28	3,1
2002/ 2003	600	600	100	9705	537	5,5	2744	142	5,2	2439	61	2,5	991	34	3,4
2003/ 2004	610	610	100	n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a	
2004/ 2005	864	864	100	n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a		n.a	n.a	
2005/ 2006	1034	1034	100	9766	545	5,6	2712	64	2,4	2767	48	1,7	1292	78	6
2006/ 2007	1021	1021	100	10401	714	6,9	2641	57	2,2	2855	41	1,4	1008	90	8,9

1 - hallgatói létszám

2 - közülük magyar

3 - a magyarok aránya százalékban

Nézzük meg, hogyan alakult a magyar nemzetiségű hallgatók aránya ebben az időszakban. Az 1998/99-es tanévben 658 magyar nemzetiségű hallgató járt a kárpátaljai állami és megyei felsőoktatási intézményekbe, míg a 2006/2007-es tanévben 902 tanult, vagyis a hallgatói létszám 244-gyel növekedett, ami 16%-os növekedést jelent. A magyar nemzetiségű hallgatók továbbtanulási esélyeit a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola segítette nagymértékben. A táblázatok alapján megállapíthatjuk, hogy míg a kárpátaljai állami/megyei felsőoktatási

A magyarok aránya a kárpátaljai felsőoktatási intézményekben

(Forrás: Orosz 1998-2006)

	Összesen			Magyar összesen	KMF		UNE		KÁÉ		MTF		MHPF	
	1	2	%	100	2	%	2	%	2	%	2	%	2	%
1998/1999	11894	798	6,7	798	140	18	571	72	30	4	39	5	18	2
1999/2000	13167	983	7,5	983	263	27	584	59	38	4	52	5	46	5
2000/2001	0	0	0	0	369	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2001/2002	15237	1228	8,1	1228	470	38	525	43	152	12	53	4	28	2
2002/2003	16478	1374	8,3	1374	600	44	537	39	142	10	61	4	34	2
2003/2004	0	0	0	0	610	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2004/2005	0	0	0	0	864	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2005/2006	17571	1769	10	1769	1034	58	545	31	64	4	48	3	78	4
2006/2007	17926	1923	11	1923	1021	53	714	37	57	3	41	2	90	5

1 - hallgatók száma összesen a kárpátaljai felsőoktatási intézményekben

2 - közülük magyar nemzetiségű

intézményekben tanuló magyarok részaránya a vizsgált periódusban lényegesen nem növekedett, és összességében nem érte el a 6% -ot, addig a főiskolán a hallgatói létszám hatszor több lett. A 2006/2007-es tanévben a kárpátaljai magyar nemzetiségű felsőoktatásban tanuló magyar hallgatók száma 1923 a területen, közülük 1021, vagyis több mint a fele a főiskolán tanul.

Az állami intézmények adataiból azt is megállapíthatjuk, hogy olyan, Kárpátalján piacképes, presztízsszaknak számító képzéseken igazán alulreprezentált a kárpátaljai magyarság, mint a jogi, közigazgatási, orvosi, fogorvosi, gyógyszerészi, nemzetközi kapcsolatok, idegenforgalom és turizmus, fizika, kémia, banki szféra. Ezen szakok nagy részét önerőből sem tudná felvállalni a kárpátaljai magyarság, még az anyaország hathatós támogatás mellett sem, mert nagy részük állami privilégium a helyi törvények szerint.

A helyzetet ronthatja az, hogy 2008-tól Ukrajna szeretné bevezetni a független érettségi-felvételi vizsgaközpontokat, ahol viszont csak ukrán nyelven lehet majd érettségizni. Ez az állapot hátrányosan érinti a kárpátaljai magyarokat, mert nem a tárgyi tudást mérik majd, hanem az ukrán nyelv/szaknyelv ismeretét. Abban az esetben, ha bevezetik, még kisebb arányban nyernek felvételt a magyarok a felsőoktatási intézményekbe, különösen olyan szakokra, amely presztízsszak és állami privilégium Ukrajnában (jogász, nemzetközi kapcsolatok, orvosi, fogorvosi, banki ügyek stb.).

A kárpátaljai iskolákba járó gyerekek megoszlása az oktatási nyelv alapján azt mutatja, hogy az elmúlt években növekedett a tanulói létszám a magyar tagozatokon, ami az elmúlt évek pozitív magyar-magyar kisebbségpolitikájának (pl.státustörvény, magyarországi továbbtanulási lehetőségek stb.), valamint Magyarország mint az EU-s állam státusának tudható be. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol a 1944 után nem szerveztek magyar tannyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar osztályok indultak (Körösmező, Rahó, Huszt, Gyertyánliget, Szolyva). Az újonnan szervezett óvodákban 416 gyerek tanul a 2006/2007-es tanévben, 37 pedagógus és 42 fő technikai személyzet munkájának köszönhetően. Az intézmények közül hat állami, egynek a fenntartója a Kárpátaljai Református Egyház, ötnnek a Római Katolikus Egyház. Az egyházi óvodák nem kapnak az államtól anyagi támogatást. A szórványvidéken megerősödött az intézményi iskolai képzés. Míg a szovjet rendszerben csak Aknaszlatinán, Técsón, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Körösmezőn, Gyertyánligeten, Szolyván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza-vidéken főleg a KMKSZ, KMPSZ, a Római Katolikus Egyház, Szolyván a Kárpátaljai Református Egyház, a SZMKSZ, és a KMPSZ támogatásával működnek ezek az intézmények.

A szórványvidék óvodai hálózatának jellemzői a 2006/2007-es tanévben

(Forrás: Punykó 2006)

	Település	Járás	Tanulói létszám	Pedagógusok száma	Osztályok száma	Tanulói létszám osztályok szerint											
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						1. Szolyva	Szolyvai	44	5	5	6	7	8	9	14		
2. Gyertyánliget	Rahói	29	5	3	0	8	0	9	0	12							
3. Rahó	Rahói	73	11	9	8	8	8	8	8	7	5	10	11				
4. Kőrösmező	Rahói	52	6	5	8	11	11	10	12								
5. Aknaszlatina	Técsői	206	19	11	20	27	22	17	14	19	21	19	14	17	16		
6. Técsői KI	Técsői	297	34	15	23	25	18	31	36	33	29	38	29	23	12		
7. Técsői Líceum	Técsői	106	24	6										36	39	31	
8. Huszt	Huszt	66	21	9	8	7	6	9	7	8	10	6	5				
9. ViskiKI	Huszt	358	40	20	37	34	29	35	38	37	37	41	38	14	18		
Összesen		1231	165	83	110	127	94	128	129	116	102	114	97	90	85	31	

A szórványvidék intézményes magyar iskolái a 2006/2007-es tanévben

(Forrás: Punykó 2006)

	Település	Járás	Tanulói létszám	Pedagógusok száma	Osztályok száma	Tanulói létszám osztályok szerint											
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						1. Szolyva	Szolyvai	44	5	5	6	7	8	9	14		
2. Gyertyánliget	Rahói	29	5	3	0	8	0	9	0	12							
3. Rahó	Rahói	73	11	9	8	8	8	8	8	7	5	10	11				
4. Kőrösmező	Rahói	52	6	5	8	11	11	10	12								
5. Aknaszlatina	Técsői	206	19	11	20	27	22	17	14	19	21	19	14	17	16		
6. Técsői KI	Técsői	297	34	15	23	25	18	31	36	33	29	38	29	23	12		
7. Técsői Líceum	Técsői	106	24	6										36	39	31	
8. Huszt	Huszt	66	21	9	8	7	6	9	7	8	10	6	5				
9. Viski KI	Huszt	358	40	20	37	34	29	35	38	37	37	41	38	14	18		
Összesen		1231	165	83	110	127	94	128	129	116	102	114	97	90	85	31	

Az intézményi oktatás mellett jelentős igény mutatkozik az anyanyelv és a magyarságismeret iránt azokon a szórványvidékeken, ahol a magyar lakosság már a nyelvcsere határán van. Sokan már az ukránt tartják anyanyelvüknek, már szüleik is ukrán iskolát végeztek, de szeretnék megismerni nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját. Ezeken a helyeken a KMPSZ szervezésében vasárnapi iskolák keretein belül több mint ezer különböző korosztályú magyar fiatal tanulja nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját 55 pedagógus munkájának eredményeként, 21 helyszínen. Az ukrán állam bár jogilag ismeri a vasárnapi iskola intézményét, de egyelőre ezt a tevékenységet anyagilag nem támogatja. A KMPSZ pályázati úton próbálja előteremteni a fennmaradásukhoz szükséges összeget.

Kárpátaljai vasárnapi iskolák a 2006/2007-es tanévben

(Forrás: Punykó 2006)

	Település	Járás	Csoportok száma	Tanulói létszám	A tanulók kora		Pedagógusok száma	A foglalkozások helye
					Legfiatalabb	Legidősebb		
1	Kőrösmező	Rahói	ii	180	6	15	u	iskola, óvoda, plébánia
2	Rahó	Rahói	10	163	7	16	10	iskola, tanítók háza
3.	T iszabogdány	Rahói	1	18	8	12	1	Iskola
4.	Nagybocskó	Rahói	4	56	6	14	3	plébánia, óvoda
5.	Gyertyánliget	Rahói	3	48	6	14	3	Iskola
6.	Aknaszlatina	Técsői	2	30	7	14	2	Iskola
7.	Huszt	Husztí	1	17	8	12	1	Iskola
8.	Bustyaháza	Husztí	1	13	7	11	1	plébánia, óvoda
9.	T aracköz	Técsői	1	12	7	12	1	plébánia, óvoda
10.	Alsókerepec	Munkácsi	1	28	9	15	1	plébánia, óvoda
11.	Kovászó	Beregszászi	1	26	8	14	1	Iskola
12.	Nagybakta	Beregszászi	1	14	7	14	1	plébánia, óvoda
13.	Nagy bakos	Beregszászi	3	47	6	14	3	Iskola
14.	Szolyva	Szolyvai	8	128	6	16	8	iskola, zeneiskola
15.	Kajdanó	Munkácsi	1	22	7	15	1	Iskola
16.	Fancsika	Nagyszőlősi	1	20	7	12	1	Óvoda
17.	Királyháza	Nagyszőlősi	2	38	7	13	2	Óvoda
18.	Sásvár	Nagyszőlősi	1	15	7	14	1	Iskola
19.	Csomafalva	Nagyszőlősi	1	12	7	12	1	Iskola
20.	Hetény	Nagyszőlősi	1	10	7	13	1	Iskola
21.	Tekeháza	Nagyszőlősi	1	16	7	14	1	Iskola
	Összesen		56	913			55	

Valószínű, hogy a szülőkből nem tudatosult a gyermekeiket magyar iskolába iratoknál ez a helyzet, de általában ilyen döntések meghozatalakor a szülők mindig és minden korban az aktuális helyzetnek megfelelően a kihívásokra olyan válaszokat adnak, ami a pillanatnyi helyzetben a legjobbnak tűnik a gyermek jövőjét illetően. Az adatok azt mutatják, hogy az elmúlt években megfordult, a szovjet

rendszerben már majdnem általánossá vált tendencia, hogy a gyerekeket orosz osztályba járatják a magyar szülők. Ennek okai között szerepelhet az, hogy a boldogulás, de legalábbis a továbbtanulás lehetősége magyar nyelven is biztosít lehetőséget, kimenetet, amely szakmához/diplomához vezet. Az is közrejátszhatott ebben a tendenciaváltásban, hogy a kárpátaljai magyarság ismét átélt egy újabb „országváltást” anélkül, hogy valós beleszólási lehetősége lett volna, amikor újra szembesült mászágal, és rákényszerült a tudatos identitásválasztásra. Harmadik okként jöhetett számításba az, hogy elvesztette státusát az orosz nyelv, amit a magyar iskolákban kizárólagosan mint nemzetek közötti érintkezés nyelvét oktatták a környezeti ukrán nyelv helyett, így az ukránt a szülők és a most főiskolákon tanulók nagy része sem ismeri, lévén a szovjet rendszerben csak az oroszot tanulta. Ezért aki gyermeke tudatos tanulását kívánta segíteni, az anyanyelvű iskolát választott számára. A nyelvismeret alapján a népszámlálás adatai szerint a kárpátaljai magyar lakosság fele sem beszél ukránul (45,5%), és alig harmada oroszul (30,4%).

A Kárpátalján élő kisebbségek nyelvismerete a 2001-es népszámlálás adatai alapján

(Forrás: Ukrajna Statisztikai Állami Bizottsága)

	Lakosok száma	%	Anyanyelvének tekinti						Anyanyelvén kívül beszéli a következő nyelveket					
			Nemzetiségének nyelvét	%	Az ukránt	%	Az oroszot	%	Nemzetiségének nyelvét	%	Az ukránt	%	Az oroszot	%
Ukránok	1010127	100	1001977	99,2	0	0,0	5297	0,5	13392	1,3	0	0,0	266330	26,4
Magyarok	151516	100	147056	97,1	3932	2,6	378	0,2	2518	1,7	68896	45,5	46098	30,4
Románok	32152	100	31846	99,0	163	0,5	42	0,1	91	0,3	7770	24,2	12063	37,5
Oroszok	30993	100	28435	91,7	2451	7,9	0	0,0	1613	5,2	23088	74,5	0	0,0
Cigányok	14004	100	2871	20,5	2335	16,7	28	0,2	83	0,6	4606	32,9	1634	11,7

A kárpátaljai magyar iskolák helyzetére kihatással lehet a demográfiai helyzet változása. Atörvények szerint 5 tanulóval lehet elemi osztályt indítani, de ez már az általános iskolákra nem vonatkozik. A táblázat szerint kárpátalja azon kevés területekhez tartozik, ahol a természetes szaporulat éppen hogy nem negatív. Megvizsgálva ezt a mutatót járasonkénti bontásban, s láthatjuk, hogy a magyarlakta járásokban már rosszabb az arány. Ennek következménye lehet, hogy egyes településeken megszűnhetnek az általános iskolák, illetve a gyermeklétszám csökkenése miatt a középfokú oktatás.

A születési és halálozási mutatók Kárpátalján

	1959	1970	1979	1989	2001	2002	2003	2004
Személy								
Születések száma	25396	21991	22232	21353	13699	14207	14747	15472
Közülük:								
Városokban	6374	6001	7950	8486	4777	4942	5466	5711
Falvakban	19022	15990	14282	12867	8922	9265	9281	9761
Elhalálozottak száma	7895	8531	10912	11328	14262	14969	14965	15518
Közülük:								
Városokban	2098	2443	3867	4159	5199	5281	5420	5676
Falvakban	5797	6088	7045	7169	9063	9688	9545	9842
A lakosság természetes szaporulata, csökkenés (-)	17501	13460	11320	10025	-563	-762	-218	-46
Közülük:								
Városokban	4276	3558	4083	4327	-422	-339	46	35
Falvakban	13225	9902	7237	5698	-141	-423	-264	-81
1000 lakosra								
Születések száma	27,2	20,7	19,2	17,00	10,9	11,3	11,8	12,4
Közülük:								
Városokban	23,7	18,9	18,00	16,4	10,2	10,6	11,8	12,3
Falvakban	28,6	21,4	19,90	17,5	11,3	11,7	11,8	12,4
Elhalálozottak száma	8,5	8,00	9,4	9,00	11,3	11,9	11,9	12,4
Közülük:								
Városokban	7,8	7,7	8,8	8,00	11,1	11,4	11,7	12,3
Falvakban	8,7	8,2	9,8	9,7	11,5	12,3	12,1	12,5
A lakosság természetes szaporulata, csökkenés (-)	18,7	12,7	9,8	8,00	-0,5	-0,6	-0,1	0,00
Közülük:								
Városokban	15,9	11,2	9,2	8,4	-0,9	-0,8	0,1	0,00
Falvakban	19,9	13,2	10,1	7,8	-0,2	-0,6	-0,3	-0,1

**Kárpátalja lakosságának természetes szaporulata
járásonként 2004-ben**

1000 lakosra

	Születések száma			Elhalálozások száma			Természetes szaporulat, csökkenés (-)		
	Összesen	Városokban	Falvakban	Összesen	Városokban	Falvakban	Összesen	Városokban	Falvakban
Kárpátalján	12,4	12,3	12,4	12,4	12,3	12,5	0	0	-0,1
Ungvár	11,3	11,3	—	11,2	11,2	—	0,1	0,1	—
Beregszász	12,9	13,00	7,5	16	15,9	20,00	-3,1	-2,9	-12,5
Munkács	11,3	11,3	—	11,7	11,7	—	-0,4	-0,4	—
Huszt	12,6	12,6	12,5	12,3	12,5	10,9	0,3	0,1	1,6
Beregszászi	9,3	10,3	9,3	13,9	9,3	14,2	-4,6	1,00	-4,9
Nagybereznai	12,6	16,3	11,4	16,6	10,3	18,6	-4,00	6,00	-7,2
Nagyszőlősi	13,7	13,7	13,7	12,8	13,8	12,4	0,9	-0,1	1,3
Volóci	12,8	16,3	11,6	13,2	14,4	12,8	-0,4	1,9	-1,2
Ilosvai	12,9	11,8	13,00	12,7	11,4	12,9	0,2	0,4	0,1
Mizshirjai	12,3	12,00	12,3	12,1	12,5	12,00	0,2	-0,5	0,3
Munkácsi	12,4	14,5	12,2	14,2	15,5	14,1	-1,8	-1,00	-1,9
Perecsenyi	14,6	12,9	15,1	15,4	14,2	15,7	-0,8	-1,3	-0,6
Rahói	13,9	14,00	13,9	11,9	12,4	11,7	2,00	1,6	2,2
Szolyvai	12,5	13,7	12,00	12,5	11,9	12,8	0,00	1,8	-0,8
Técsői	12,7	12,3	12,8	10,1	12,00	9,5	2,6	0,3	3,3
Ungvári	11,4	15,1	11,2	14,6	16,9	14,5	-3,2	-1,8	-3,3
Husztí	12,00	12,5	11,9	11,1	13,00	11,00	0,9	-0,5	0,9

Összegzés

A kárpátaljai magyarság helyzetének sajátossága, hogy szülőföldjük elhagyása nélkül több „országváltást” megéltek, ami politikai diszkriminációt, kollektív bűnösséget jelentett számukra. Az „országváltások” után az értelmiségieknek menniük kellett, vagy vitték őket. A legnagyobb veszteséget az 1944-es „országváltás” okozta. Ennek eredményeként a magyarság aránya a városokban minimalizálódott, a közép-réteg összezsugorodott.

- o A lakosság zöme érettségizett (a statisztikák szerint)
- o Kevés a szakképesítéssel rendelkezők aránya
- o Nagyon alacsony a felsősokú képzéssel rendelkezők aránya
- o Az anyanyelvű/anyanyelvi oktatás lassú, szakaszos fejlődése, állandó újrakezdésekkel
- o A felvételiket jellemző hátrányos helyzet miatt széles rétegük kirekesztődik a felsőoktatásból
- o Az oktatáspolitikai szegregációs technikát alkalmazzák számukra, amit az átírányításos technika irányába kívánunk módosítani

A jelenlegi ukrán politikai/oktatáspolitikai/nyelvpolitikai trend mellett a magyar nyelvű oktatás és felsőoktatás léte és expanziója önvédelmi reflexként egyelőre hatékonyan működik a kárpátaljai magyarság felzárkózása, pozitív vertikális mobilitása érdekében a helyi viszonyok között.

A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás támogatása a továbbiakban elsőrendű feladatnak tekinthető. Az oktatás területén kiemelkedő fontossággal bír a magyar oktatási rendszer alapelemeinek megőrzése és fejlesztése. A demográfiai hullámvölgy következtében elképzelhető, hogy néhány kis településen veszélybe kerülnek a kis létszámú általános iskolák, bár törvényileg öt tanuló esetén az államnak biztosítani kell az anyanyelvű oktatást elemi iskolai szinten. A helyi magyar közösség feladata, hogy figyelemmel kísérje a „veszélyeztetett iskolák” alakulásának sorsát, és az esetleges összevonások esetén megfelelő megoldási lehetőségeket találjon, amit egyeztetve a helyi és magyarországi támogatóval megpróbál megvalósítani. Minimális célként kell kitűzni, hogy a lehető legtöbb magyarlakta településen megmaradjanak az anyanyelvű elemi oktatási intézmények, valamint óvodai csoportok. Az ukrán törvények adta lehetőségek

szerint ezek egy igazgatás alatt úgynevezett óvoda-iskola intézményben is megvalósulhatnak.

- Várható, hogy a középfokú oktatás, az általános képzés harmadik fokozata, a kilencedik osztály utáni, lényegében az érettségit jelentő középiskolák számát a racionális képzési kínálat bővítése érdekében csökkenteni fogják. E törekvések elsősorban azokat a középiskolákat érintik majd, ahol a felső tagozatban az osztálylétszám tíz fő körül lesz. A helyi kisebbségi érdekvédelmi közösség feladata a regionális sajátosságok figyelembevételével kezdeményezni, illetve megőrizni olyan iskolaközpontok kialakítását/megtartását, ahol megfelelő színvonalú és több szakirányú képzést tudnak nyújtani, amely olyan távolságra van, hogy egy-egy régióban a színvonalas középfokú oktatás igények szerint hozzáférhetővé váljon mindenki számára. Megnö a szerepük a gimnáziumoknak és líceumoknak, a nagyobb középiskoláknak.
- Célszerű lenne meghatározni azokat az oktatási intézményeket, amelyek egy-egy kis régióban felvállalnák az iskolaközpontok szerepét és így kielégíthetnék egy-egy kistérség minőségi oktatási igényeit. Pályázati úton biztosítani kellene ezen oktatási intézmények számára a versenyképesség megőrzését a többségi iskolákhoz viszonyítva. Felmérés alapján racionális költségfelhasználás és az átfedések elkerülése érdekében olyan területekre helyezi a hangsúlyt, amely az ukrán állami rendszerben nem megoldott, például anyanyelvi/anyanyelvű szakirodalom/szépirodalom, módszertani kiadványok, szemléltetők.
- Figyelembe véve a demográfiai alakulásokat, valamint, azt, hogy a kárpátaljai magyar területeken a roma lakosság anyanyelve magyar, így oktatási szempontból a magyar iskolák pozícióit erősítik, egyúttal sajátos szociális/kulturális helyzetükből fakadó problémák szintén ezen rendszert terhelik, célszerű külön programot kidolgozni képzésükre vonatkozóan.
- Prioritásként kell kezelni, hogy az ukrán államtól funkciókat átvállalni nem célszerű, csak azon területeken segíteni az állami intézményeknek, amelyekre a versenyképesség javítása érdekében az ukrán állam nem fordít kellő figyelmet.
- A szórvány vidékeken a helyi kisebbségnek kezdeményezni kell a kialakult vasárnapi iskolai rendszert, amire lehetőséget biztosít a vasárnapi iskolákról szóló oktatási törvény. Ennek a folyamatnak biztosítani kellene az anyagi és jogi támogatottságát. Az intézményesülés egyúttal a vasárnapi iskolák részbeni finanszírozását jelentené állami költségből.
- A magyar nyelvű/anyanyelvi oktatás minőségének biztosítása érdekében javítani kellene a tankönyvkiadás és oktatási segédanyag-ellátás helyzetén. Jelenleg nincs önálló magyar tankönyvkiadó Ukrajnában. Atankönyvek

kiadását, fordítását pályázati úton az állami tankönyvkiadókból vállalkozásokká alakult, immár magánkiadók oldják meg. A magyar könyveket a lemergi vagy a csernovci kiadók biztosítják úgy, hogy kárpátaljai tanárokat kémeik fel a fordításra. Célszerű lenne ukrán-magyar vegyes vállalkozás-ként létrehozni egy nemzetiségi kiadót, amely biztosíthatná a magyar iskolák tankönyvellátását, egyúttal megoldhatóvá válna az, hogy a magyarországi tankönyvek teret nyernének az ukrán könyvpiacra.

Az egyházi gimnáziumok továbbtanulási eredményeik alapján a kárpátaljai magyar oktatás egyik alappilléret képezik, és már most sajátos regionális iskolaközpontokként funkcionálnak. Az ukrán államtól az egyházi intézmények alig kapnak támogatást, és azt is a mindenkori hatalom jóindulatának függvényében. Célszerű lenne államközi szinten elérni, hogy biztosítsák számukra az állami iskoláknak járó ukrán normatív támogatást, valamint a minőségi oktatás, a stabilitás biztosítása érdekében kiegészíteni működésüket anyaországi célirányos projektekkel. Az adott intézmények fenntartásának racionalizálása érdekében célszerű lenne növelni a hallgatói létszámot, hogy intézményenként legalább két-három párhuzamos osztályt indíthassanak egy évfolyamon. Ebben az esetben az egy főre eső működési költségek csökkennének, lehetőség nyílna a hallgatók érdeklődésének megfelelő szakosításra, mindegyik intézményben önálló szaktanári testület jöhetne létre.

Az állami gimnáziumok esetében el kell érni, hogy helyi erőből oldják meg azok megnyugtató elhelyezését, magyar állami támogatással az ott folyó szakmai munka eszközigényét, felszerelését lehetne bővíteni, valamint az ott folyó munka minőségbiztosítását segíteni.

A kárpátaljai magyar nyelvű/magyar nyelvi oktatási rendszer leggyengébb láncszeme a szakképzés. Célszerű lenne bővíteni az állami szakközépiskolákban az anyanyelvű csoportok számát. Ennek érdekében a kárpátaljai kisebbségi szervezetek kezdeményezőként léphetnének fel, míg az anyaország erkölcsi-politikai támogatásával segíthetné a folyamatot. A meglévő anyanyelvű/anyanyelvi szakképzési programokat jó lenne megerősíteni pedagógusok szakirányú továbbképzése, hallgatók szakmai, szakirányú gyakorlatának biztosítása révén.

A következő évtized nagy kihívása és egyúttal a magyar nyelvű/nyelvi oktatás kulcskérdése lesz a független vizsgaközpontok bevezetése. A független vizsgaközpontok európai norma szerint egységes elbírálás alapján egyszerre biztosítanak az érettségit és a felvételi vizsgák lehetőségét. A diák, ha sikeresen leteszi az általa választott szaktárgyi érettségit, az elért eredménye egyúttal felvételit is jelent bármely ukrán felsőoktatási intézménybe. Kulcskérdés, hogy biztosítják-e az egyenlő feltételeket a

vizsgák alkalmával. Alapvető kérdés, hogy a nemzetiségi iskolák végzősei megkapják-e a tesztek az oktatás nyelvén, vagy csak államnyelven. Abban az esetben, ha csak államnyelven biztosítják az érettségi anyagait, a kisebbségek, így a magyar iskolák végzősei hátrányos helyzetbe kerülnek, mert nem a szaktárgyi tudásukat fogja az mérni, hanem szaknyelvi ismereteiket. Ukrajnában kötelező az érettségi ukrán nyelvből is, ami állami norma, viszont a kisebbségek számára biztosítani kellene az ukrán mint második nyelv követelményrendszer szerinti vizsgáztatást, ugyanis nem mérhető össze azok tudása, akik anyanyelv-ként tanulták azt, azokéval, akiknek anyanyelve más. Az ukrainai magyarok felsőoktatásba jutásának feltétele a jövőben az esélyegyenlőség biztosítása lesz a felvételi-érettségi új rendszerében. Abban az esetben, ha sikerül elérni, hogy biztosítsák az esélyegyenlőséget a végzősök előtt, kitarulkozhatnak az ukrainai felsőoktatási intézmények képzési kínálatai, ha nem biztosítják az esélyegyenlőséget, akkor kimaradhatnak a felsőoktatásból.

- Az esélyegyenlőség hiánya a felsőoktatásba kerülés esetén beindíthat olyan folyamatot, amely az anyanyelvű oktatás gyors sorvadásához vezet, mert számosan átíráthatják gyermekeiket ukrán iskolába, viszont ez felsőoktatásba kerülés terén nem oldja meg helyzetüket, ugyanis egy homogén ukrán közegben, ahol a diákok többsége anyanyelvű és anyanyelvén érettségizik, egy kisebbségi soha nem fog olyan eredményt elérni, mint egy többségi, így hátrányos pozíciókkal indul a felvételinél, mert elért pontszámok alacsonyabbak lesznek, mint hasonló tudás mellett egy anyanyelvi felvételiző esetén.
- A felsőoktatásba kerülés a kárpátaljai anyanyelvű/anyanyelvi oktatás alapproblémája marad, ugyanis kutatásaink alapján a piacképes presztízs-szakokra alig jutnak be kisebbségek. Célszerű lenne azokon a szakokon, amelyek államnyelven tanulhatók, mert a képzés Ukrajnában állami privilégium (jogász, orvos, fogorvos, állatorvos, nemzetközi kapcsolatok, banki ügyletek stb.), célirányos helyeket elkülöníteni kárpátaljai magyarok számára, ahová egymásközi versenyeztetés alapján kerülhetnének be. Segíthetné ezt ukrainai ösztöndíjak biztosítása a magyarság számára nagy fontossággal bíró hiányszakokon. Az esélyegyenlőség biztosítása és a felzárkóztatási program része lehetne a magyar nyelvű vagy részben magyar nyelvű felsőoktatási képzési kínálat bővítése az állami intézményekben. Ebben az esetben a figyelmet arra kell fordítani, hogy elkerüljék az átfedéseket, a túlképzést egy-egy szakon belül, tehát azokon a szakokon célszerű indítani, ahol nincs elismert anyanyelvű képzés. Arra is figyelmet kell fordítani, hogy ukrán adófizető állampolgárok

képzéséről lévén szó, akik az ukrán munkaerőpiacon helyezkednek el, a képzéseket ukrán állami finanszírozással indítsák, a magyar állam a szaknyelvi továbbképzést, szakkönyvtárakat, szakmai gyakorlatokat, részképzést támogassa. A szakindításnál a piacképes szakok szervezését preferálják.

A felsőoktatásba kerülés szempontjából a jelenlegi helyzetet figyelembe véve felértékelődik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola léte. Az intézmény folyamatos, stabil működéséhez szükséges alaptámogatás megteremtése, működési feltételeinek, ingó és ingatlan állományának javítása még mindig a leghatékonyabb felzárkóztatási programnak tekinthető.

ESETTANULMÁNYA KÁRPÁTALJAI MAGYAR TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA SZÜLETÉSÉRŐL

A kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatás kialakulása és helyzete a kisebbségi önszerveződés, vagyis a civil szféra helyzetének egyik alappéldája, így akár mint az állatorvosi lovon, minden betegsége jól illusztrálható, ezért tartottuk célszerűnek ismertetni ezt az esettanulmányt. Az esettanulmány alapításról szóló része még 1997-ben elkészült, és megjelent a Debreceni Egyetem tudományos közleményeiben, amelyet bővítettünk a későbbi eseményekkel.

A KMKSZ megalakulása után az oktatási bizottság kezdeményezte, hogy kihelyezett tagozatot hozzanak létre a Munkácsi Tanítóképző bázisán magyarországi felsőoktatási intézmények, mert Kárpátalján óvodapedagógusi és tanító szakon nem volt felsőfokú képzés. Sikerült elérni, hogy államközi szerződés keretén belül a Hajdúböszörményi Óvóképző Főiskola hat olyan kárpátaljai diákot vett fel, akik elvégezték a Munkácsi Tanítóképzőt és felsőfokú végzettséget szerettek volna szerezni (Móricz1990). Az oktatási osztály részéről meg volt a fogadókészség, és a Hajdúszoboszlói óvóképzővel működött szerződés értelmében a Munkácsi Tanítóképzőben levelező képzésben elvégezték a főiskolát. A tanítóképzőben nem látták szívesen a kiutazó tanárokat, nem kaptak megfelelő elszállásolást, így a következő évben már elzárkóztak a képzés folytatásától, így az adott lehetőség nem honosodott meg a területen.

A 1990-es évek elején ismét felvetődött a magyar nyelvű képzés megszervezésének gondolata az Ungvári Állami Egyetemen. Az első szabadnak mondott választások után a területi közgyűlésbe több magyar képviselő jutott be. Nagy részük pedagógus, akik az oktatási és kulturális bizottságban tevékenykedtek. Azt a politikai időszakot éltük, amikor Ukrajna a függetlenségéért küzdött, és mint a birodalom egyik tagállama érezte a kisebbségek reális helyzetét, hiszen az ukrán kultúra is alárendelt viszonyban volt. A területi tanács oktatási és kulturális bizottsága (akkori elnöke Volodimir Szlivka, az Ungvári Állami Egyetem rektora volt) is foglalkozott a kisebbségek helyzetével Kárpátalján. A magyar képviselők helyzetjelentést készítettek és javasolták, hogy indítsanak magyar csoportokat és alsocsoportokat az egyetemen, amit a bizottság elnöke, és annak nem magyar tagjai elutasítottak. A KMPSZ még éveken keresztül próbálkozott azzal, hogy évente szerződött az egyetem rektorával, aki engedélyezte a matematika és fizika karon a délutáni órákban magyar alsocsoportok szervezését, ahol a délelőtt tanult anyagot magyarul is átvették. A tanárok számára a KMPSZ az IKA-nál pályázott támogatásból minden évben bérkiegészítést fizetett. Nem sikerült előrelépni abban

a kérdésben, hogy a magyar nemeztiségűeket egy csoportba, alcsoportba sorolják be felvételi után, ami csírája lehetett volna egy magyar nyelvű képzésnek, ha ezt belülről az egyetem oktatói, valamint a politikum, lehetőleg minél magasabb szinten megtámogatja. Erre, akkor nem volt fogadókészség. Az egyetem vezetése még a felemás képzést sem ismerte el hivatalosnak, nem számították be a diákoknak szemináriumként a délutáni foglalkozásokat, így a kezdményezés elsorvadt.

Ezekben az években a Gödöllői Agrártudományi Egyetem is próbálkozott a Nagybaktai Mezőgazdasági Kutatóintézet bázisán⁶² egy kihelyezett tagozat létrehozásával, ahol nagyüzemi agrármérnököket képeztek volna, azonban a tervük a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek, és a helyi lakosság ellenállásába ütközött. Az agrárképzéssel szemben az alábbi ellenérvek szóltak:

1. A nagyipari agrárképzést éppen akkor szerették volna beindítani, amikor a kolhozok, a helyi termelőszövetkezetek felbomlása elkezdődött, és így már a képzett szakemberek sem tudtak elhelyezkedni, illetve látszott, hogy a mezőgazdaságban szerkezetváltásra és ezzel együtt technológia-váltásra lenne inkább szükség.
2. A tervezett intézményt annak a Nagybaktai Kutatóállomásnak a telepein kívánták létrehozni, amelynek kísérleti földrészeit a környék magyarlakta településeinek földjeiből államosítással vették el, így e települések lakosai az akkoriban elfogadott földprivatizációs törvény értelmében nem tudtak érvényt szerezni jogos követeléseiknek. A főiskola beindítása ezen a helyen és ilyen formában azt eredményezné, hogy egyik jogos magyar ügyel megfojtának egy másik fontos magyar érdeket érintő jogos igényt, ami további magyar-magyar konfliktust szülne, és csak a hatalom „oszd meg és uralkodj” elve szerint ügyműködőknek kedvezne.
3. Kárpátalján a kilencvenes évek elején az ukrainai és magyarországi pedagógusok közötti igen magas bérkülönbség (a magyarországi bérek az ukrainai bérek tízszerese is volt) miatt sokan a határ túloldalán kerestek maguknak állást. Az értelmiségiek, főleg pedagógusok kitelepülése miatt a kárpátaljai magyar oktatási rendszert az összeomlás fenyegette.

⁶² Az intézet igazgatója akkoriban az a Sepa Vaszil akadémikus volt, akit Fodó Sándor támogatott a parlamenti választásokon, majd parlamenti képviselőként saját érdekeinek megfelelően beteljesztette azt a törvényt, amely az állami gazdaságok földjeinek a privatizációját megtiltotta. Az állami gazdaságokat a szovjet rendszerben úgy hozták létre, hogy a magántulajdonú földeket államosították, ez a törvény így a szovjet magántulajdon elleni törvényeket legitímálta. A törvény eredményeként a Baktai környéki falvak (Badaló, Gecse, Csorna, Macsola stb) lakói nem tudták privatizálni azokat a földterületeket, melyek valaha a faluhoz tartoztak, de a Baktai Gazdaság kisajátította. Részletes, hosszú sajtóvitéje volt az ügynek a *Kárpátalja* és a *Kárpátaljai Szemle* hasábjain a kilencvenes években. „Ezzel a törvényjavaslattal épp az akadémikus úr állt elő és elsősorban az ő lobbizásának, valamint a parlament kommunista többsége támogatásának köszönhetően került bele végül is ez a passzus a földtörvénybe, „örökös” jobbágyságba taszítva ezzel több magyar falu lakosságát őseik földjén.” (Brenzovics 1994)

A kihelyezett tagozat nem jött létre, viszont az intézmény körüli viták felkorbácsolták a közhangulatot, felgyorsították a felsőoktatás kialakításának folyamatát.

A koncepció

Kárpátalján a magyar tannyelvű oktatási hálózat egy olyan torz bábúhoz hasonlított a kilencvenes években, amelynek aprók a lábai, többé kevésbé fejlett a törzse, de hiányzott a feje, pontosabban: helyette egy csonkot találtunk. A pedagógusképzés kihatással van az összes többi szintre, mert meghatározza azok színvonalát, befolyásolja az intézményhálózat fejlődését. Akialakult oktatási intézményrendszer szempontjából a magyar szervezetek úgy látták, hogy továbbra is a legfontosabb feladat a hiányzó láncszem, a felsőfokú pedagógusképzés megszervezése. A korábbi éveknek megfelelően az adott kérdésben az állam hozzáállása nem változott, annak ellenére, hogy a hatályos törvények lehetőséget biztosítottak a kisebbségi oktatás fejlesztésére. A többszöri megkeresések ellenére sem indítottak magyar csoportokat, alscsoportokat az Ungvári Állami Egyetem fakultásain. Ebben az időszakban a kárpátaljai magyarok fölött újra átlépett a határ. Lakhelyváltogatás nélkül Ukrajna állampolgárai lettek. Az érettségizőket és iskolásokat ugyanazok a hatások és következmények érintették, mint a korábbi országváltások idején. Az új államnyelv presztízsének növelése érdekében azonnali intézkedéseket léptettek életbe. Ahol májusban, a tanév végén abba hagyták az orosz nyelv és irodalom oktatását, szeptemberben ott folytatták az ukrán nyelv oktatását. Alapfeltételek hiányában kezdődött el az oktatás: nem voltak tankönyvek, szótárak, szakképzett nyelvtanárok. Az tanította az ukránt, aki tudott elfogadható szinten ukránul, a szovjet rendszerben ugyanis a kisebbségi iskolákban csak az orosz mint államnyelvet tanították, a köztársaságok nyelvét nem. A nyelvtörvény öt év türelmi időt adott az ukrán bevezetésére, de a feltételeket a nyelv oktatásához nem biztosította. A felsőoktatási intézmények azonnal áttértek az ukrán nyelvre. Az oroszok, mint kiemelt kisebbség ezt nem érzékelték, mert még mindenki tudott oroszul, illetve az ország integritása miatt hallgatólagosan hozzájárultak az orsz. nyelv státusának megőrzéséhez. A gazdasági mélyrepülés miatt a felsőoktatásba kerülés az anyagiak függvénye lett. Az átlag kárpátaljai magyar vagy úgy juthatott be a felsőoktatásba, ha valaki megtalálta azt a kapcsolatot, akin keresztül befizette a „belépő díjat”, vagy megfizette a különórát a felkészítésért az eljárást ismerő egyetemi tanárnak, aki szerencsés esetben esetleg a felvételin is jelen volt. Azon diákok nagy hányada, akik egyéni felkészülés után nyertek felvételt, általában csak

a költségtérítéses helyekre jutottak be, ahol tanulmányaik alatt folyamatosan fizették a tandíjat. A szovjet rendszer széthullásakor a reprivatizáció elmaradt, a szovjet vagyoni újraelosztását jelentő vadprivatizációkor hátrányos helyzetükből fakadóan a kárpátaljai magyarok a rendszervi társ vesztesei lettek. Az iskolákban tanuló magyar diákok számára a továbbtanulási lehetőségek beszűkültek, olyan helyzet alakult, hogy egy generáció nagy része önhibáján kívül kirekesztődött a felsőoktatásból. Figyelembe véve a törvényadta jogokat és a kialakult helyzetet a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szervezetek, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, alapítványi főiskola létrehozása mellett döntöttek. A feladat, amelyet felvállaltak - történelmi jelentőségű volt. Olyan helyen tervezték a magyar nyelvű főiskola létrehozását, ahol soha nem volt felsőfokú szakemberképzés. A koncepció szerint több lépcsőben és egyszerre több szinten kellett szervezni. Akövetkező problémák megoldását vázolták fel:

- az intézményjogi státusának rendezése,
- az anyagi bázis kialakítása,
- a szellemi háttér biztosítása.

Világosan látták, hogy önerőből egyik feladatot sem tudják megoldani. A jogi keretek kialakításához a kárpátaljai magyar szervezetek alapítványt hoztak létre, melynek feladata az anyagi bázis megteremtése, és a főiskola létrehozása (alapszabályának kidolgozása, bejegyzése, akkreditációja). Az akkreditáció két lépésűs Ukrajnában: először az intézménynek mint jogi személynek az oktatásra feljogosító működési engedélyt (licenciót) kell megkapnia, majd az első évfolyam kibocsátása előtt az akkreditációt, vagyis az államilag elismert diploma kiadására feljogosító engedélyt.

A működéshez szükséges anyagi háttér megteremtésében a következő lehetőségekkel kívánt élni az alapítvány:

- Az alapok lefektetésekor a magyarországi határon túli magyarok számára szánt anyagi támogatások kárpátaljai keretének e célra történő koncentrálásával.
- Az engedélyeztetés után az ukrán törvényeknek megfelelően gazdasági tevékenység, helyi szponzorok bevonásával fenntartani azt.
- Az ukrán normáknak megfelelő tandíj bevezetésével kiegészíteni a fenntartáshoz szükséges összeget.
- Az ukrán oktatási törvényben előírt, a nem állami intézményeknek járó normatív támogatás megszerzése. (Ez utóbbit a szervezők a legkevésbé megvalósítható elképzelésnek tartották, mert az állam az általa fenntartott oktatási intézmények költségét sem tudta fedezni, a tanárok bérét is csak többhavi késéssel fizeti.)

A szellemi háttér megteremtését a legközelebbi, ebben a tervben fogadókész-
séggel rendelkező, magyarországi felsőoktatási intézmény tanárainak bevonásával
képzelték el. Folyamatos önépítkezéssel, a kárpátaljai fiatalok doktori képzésben
való bevonásával önálló tanári gárda kialakítását tervezték.

Az intézmény profiljának kialakításánál a következő szempontok figyelem-
bevételével döntöttek:

- Olyan szakokat indítani, melyek nem tanulhatók az Ungvári Állami Egye-
temen, illetve más kárpátaljai felsőfokú intézményben.
- Szakpárok indítása, mert a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák tanul-
létszáma kicsi és így az egyszakos diplomával rendelkező tanároknak
nem tudnak képesítésüknek megfelelő teljes állást biztosítani, ami az ok-
tatás minőségének romlásához is vezet.

A fenti szempontokat figyelembe véve a következő szakok, szakpárok indí-
tását tervezték:

- tanító,
- óvodapedagógia,
- angol-földrajz,
- angol-történelem

Az első két szakot a Munkácsi Tanítóképzőben ugyan tanulhatták a főiskola
indításkor anyanyelven (bár csak az alaptantárgyakat oktatták magyarul), de az
intézmény középfokú végzettséget és oklevelet adott ki 1994-ben. Földrajzkép-
zés nem volt Kárpátalján, angol és történelem szakra kevés magyar hallgató nyert
felvételt, illetve a rendszerváltás és a magyarországi munkalehetőségek miatt ka-
tasztrófális helyzet alakult ki e tárgyak oktatása terén az iskolákban. Különösen az
angol szakos tanárokat várták tárt karokkal Magyarországon ebben az időben,
amikor megszűnt a kötelező orosz oktatása.

Az oktatási intézmény helyének kiválasztásánál szempontként szerepelt, hogy
a humán képzést nyújtó intézmény megfelelő szellemi közegbe kerüljön. Bereg-
szászban több magyar iskola van és itt nyitották, akkor a terület egyetlen állami
nyolcosztályos magyar tannyelvű gimnáziumát, itt kínálkozott a lehetőség a gya-
korlóiskolák kialakítására. A humánképzés szempontjából fontos, hogy a város-
ban található az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, több könyvtárban van je-
lentős magyar nyelvű könyvállomány és itt őrzik a Kárpátaljai Levéltár magyar
anyagainak legnagyobb hányadát.

Az intézmény szintjének meghatározásánál figyelembe véve a kárpátaljai
magyarság számarányát, illetve a magyar szellemi potenciált, az egyetemi képzést
túlzónak vélték, a főiskolai képzés mellett döntöttek. Kárpátalján egyébként nem
volt az induláskor tanárképző főiskola. Abenyújtott okmányok szerint ül. fokoza-
tú oktatási intézményként kérték az intézmény elismertetését.

Az iskola szervezésének története (1993-2007)

1993. október 18-án a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség együttes elnökségi ülésén, amelyen jelen volt a Beregszászi járás akkori elnöki megbízottja, egy alapítványi tanárképző főiskola szervezéséről döntöttek.

A kezdeményezők felkérték a Kárpátaljai Református Egyházat, a Római Katolikus Egyházat és a Beregszászi Városi Tanácsot, hogy csatlakozzanak az alapítókhoz. A felkért szervezetek bekapcsolódtak, illetve támogatásukról biztosították a kezdeményezőket. 1993 decemberében megalakult és bejegyezték a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványt. Alapító tagok lettek: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Kárpátaljai Református Egyház, Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, Beregszászi Városi Tanács. Az alapítvány kuratóriuma kidolgozta a főiskola alapszabályát, felkérte a Határon Túli Magyarok Hivatalát, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolát, a Művelődési és Köznevelési Minisztériumot, hogy vizsgálják meg egy speciális képzés⁶³ beindításának a lehetőségét. A Beregszászi Járási Tanács 1994. május 12-én kelt 97. számú rendelete értelmében bejegyezték a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola alapszabályát. 1994. január 20-án a Bessenyei György Tanárképző Főiskola és a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány aláírta a Megállapodást a speciális képzés szervezéséről. A megállapodás értelmében a tárgyi feltételeket a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány, a képzés tartalmi részét a Bessenyei György Tanárképző Főiskola biztosítja.

A tantervek egyeztetése és az együttműködési szabályzat kidolgozása után 1994. május 17-én aláírásra került az a háromoldalú megállapodás a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány között, melyben rögzítették a felekre háruló feleket. Úgy tűnt, minden a legnagyobb rendben megy, de a főiskola alapszabályának bejegyzése, amit még márciusban benyújtottak a szervezők, csak májusban történt meg, és időközben megváltoztak a szabályozók. Korábban a rendeletek értelmében bárki nyithatott oktatási intézményt, ha rendelkezett egy jóváhagyott alapszabállyal, és annak akkreditálására az első kibocsátás évében került sor. Időközben született egy olyan rendelet, melynek értelmében az április után induló felsőoktatási intézmények tevékenységük megkezdése előtt be kell szerezniük az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium mellett működő Akkreditációs Bizottság engedélyét. 1994 júniusában a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány

⁶³ Jobb híján ezt a nevet adták egy olyan képzési formának, amely nem levelezős oktatás, de nem teljes nappali képzés, bár minden hét végén, három napon keresztül heti 30 kontaktórában zajlott az oktatás.

képviselői Kijevben megkapták a bejegyzéshez szükséges űrlapokat és eligazítást. Ennek megfelelően kidolgozták és benyújtották az ukrán oktatási minisztériumba a dokumentumcsomagot, mely tartalmazta a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány és Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola alapszabályát, a bejegyzésről szóló végzést, a főiskola koncepcióját, az óraterveket, a tanterveket, a tantervek listáját, a potenciális tanári kar listáját, kimutatást a felszerelésről, technikai és anyagi eszközökről, épületről.

A megfelelő okiratokat egyeztetették az erre a feledatra jogosítvánnyal rendelkező állami szervekkel. Akoncepciót láttamozta a Kárpátaljai Területi Közoktatási Főosztály, a tanterveket és óraterveket az Ukrán Oktatáskutató Intézet és az oktatási minisztérium szakemberei véleményezték és hagyták jóvá. Az óraterveket például öt főelőadó véleményezte és hitelesítette aláírásával. Az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 1994 májusában egy bizottságot küldött a helyszínre az előkészületi munkálatok ellenőrzésére. A bizottságban helyt kaptak a minisztériumi alkalmazottak mellett a Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály munkatársai, az Ungvári Állami Egyetem szakemberei. A bizottság a helyszínen tett látogatás mellett megbeszéléseket folytatott a Határon Túli Magyarok Hivatalában, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. A bizottság jelentésében javasolta a működési engedély kiadását és felterjesztette az akkreditációs bizottság elé. Az akkreditációs bizottság két ülésén vizsgálták a benyújtott dokumentumokat. Alapszinten egy szakmai testület bírálta el a kérdést 1995. június elején, majd beterjesztette a végső döntést kimondó testületnek, amely 1995. június 29-i ülésén elnapolta az ügyet. A szervezők tudomására jutott, hogy az Ungvári Állami Egyetem és a Kárpátaljai Területi Közigazgatás egyes vezetői befolyásukat latba vetve akadályozták a bejegyzést. Az egyik tisztviselő a minisztériumnak írt levelében Magyarország Ukrajna belügyeibe való beavatkozásnak minősítette a kezdeményezést.

Az intézmény működési engedélyének megadása lassan szakmai kérdésből politikává vált. A főiskola kezdeményezését támogatta az ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottság negyedik és ötödik ülése. 1995 nyarán több magas szintű találkozón is napirendre került az ügy. A két állam miniszterelnökeinek 1995 májusában Kijevben megtartott találkozásán Horn Gyula és Jevhen Marcsuk, valamint az államfők 1995 októberi New York-i találkozásán. Göncz Árpád és Leonyid Kucsma biztosították egymást pozitív hozzáállásukról a főiskola működésével kapcsolatban. 1995. szeptember 27-én az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium Kollégiumának (legfelsőbb irányító testületének) ülésén a működési engedély megadásáról döntöttek. A döntésről értesítették Tóth Lórántot, az újonnan kinevezett kijevi magyar nagykövetet, aki

1995. október 23-án Kárpátalján tett bemutatkozó látogatásakor informálta erről a helyi magyarság képviselőit és a sajtót.

Az okmányok kiadására mégsem került sor. A jegyzőkönyvet nem érkezett aláírni az értekezletet vezető illetékes miniszterhelyettes, mert hirtelen leváltották, így a miniszter nem adott utasítást a licenció kiadására. Az alapítvány képviselőinek véleménye szerint azért nem kapták meg az engedélyt, mert a Kárpátaljai Területi Közoktatási Főosztály illetékes képviselői levélben tiltakoztak a bejegyzés ellen, megkérdőjelezve a főiskola alapításának célszerűségét, és kifogásolták, hogy az Ungvári Állami Egyetem valamint a Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály nincs kellőképpen informálva az ügyről. Az alapítvány a működési engedély hiányában ismét speciális képzésként indította az új évfolyamot. Erre az ukrán törvények szerint joga volt, hiszen a speciális képzés hallgatói nem kaptak ukrán szabványú okiratot, és a törvényeknek megfelelően bármelyik jogi személyiséggel rendelkező társadalmi szervezet tarthatott tanfolyamot, folytathatott oktatási tevékenységet. A tanévnyitóra meghívták a magyar állam képviselőit. Ebben az időben Beregszászban tartózkodott a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, aki a megnyitó napján a városban, sőt ugyanabban az épületben, a járási tanács dísztermében tartózkodott, amelyben az ünnepség folyt, de a területi vezetés nyomatékos kérésére nem tette tiszteletét a megnyitón, ami jelzésértékűnek számított.

Lábod László, a Határon túli Magyarok Főosztálya és Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnökének a területi közigazgatás vezetőivel történt tárgyalásai során a terület vezetői kifejtették, hogy bár ők támogatják az intézmény létrejöttét, de Kijevben az ügy erős ellenállásra talál, ők pedig nem rendelkeznek kellő információval a főiskolával kapcsolatban, s ezért javasolták egy a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola bejegyzését elősegítő bizottság létrehozását, amely a területi adminisztráció, az Ungvári Állami Egyetem, az intézmény alapítóinak, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés képviselőiből állna. Ősszel minden előzetes bejelentés és egyeztetés nélkül a területi oktatási főosztály és az Ungvári Állami Egyetem képviselői a kezdeményezők jelenléte nélkül Beregszászba utaztak a főiskolára, hogy tájékozódjanak a kialakult helyzetről. Ezek után került sor az első ülésre 1995. december 27-én Ungváron. A jegyzőkönyv szerint a magyarországiak nem képviseltették magukat. Később kiderült, hogy nem kaptak meghívót, és az időpontot sem egyeztették velük. A kitűzött napot eleve alkalmatlannak találták, lévén a karácsony utáni első munkanapról volt szó. A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány kuratóriumának képviselőit is előző nap értesítették telefonon. A bizottság jegyzőkönyvéből egyértelműen kiderül, hogy a főiskolával szemben a helyi hatalom képviselői ellenszenvvel viseltetnek. Az ülésen a következő problémákat vetették fel:

- Nem tisztázott az egyik alapító tagszervezet, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség státusa⁶⁴.
 - Célszerű-e egyáltalán magyar nyelvű felőoktatási intézményt szervezni a területen.
 - Nem megoldott az intézmény ukrán állampolgárságú tanári gárdájának kialakítása.
- Az intézménynek nincsen stabil helye.⁶⁵
- Nem megoldott a könyvtár, diákszálló és a menza kérdése.⁶⁶
- Pontosításra szorul a főiskola neve.⁶⁷
- Az óratervek és a tantervek nem felelnek meg az ukrán normatíváknak.⁶⁸
- Az oktatási intézmény szintjének meghatározásakor figyelembe kell venni az ott folyó munka tudományos módszertani munka színvonalát.⁶⁹
- Nincs szerződés az Ungvári Állami Egyetem és a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola között.⁷⁰ Annak ellenére, hogy a felvetett problémákra a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány kuratóriumának képviselőitől a helyszínen választ kaptak, az Ukrán Oktatási Minisztériumba ennek ellenére negatív kicsengésű feljegyzést küldtek. A jegyzőkönyv szerint az ülést vezető Prihogykó Volodimir, a területi közgyűlés elnökhelyettese az elhangzottakat a következőképpen összegezte:
 - Egy magyar tannyelvű főiskola létesítése a területen szükséges, amennyiben a Beregszászi Városi Tanács megfelelő épületet tud biztosítani a működéséhez.
- A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány sokat tett a főiskoláért, de nem megoldottak a következő kérdések:
 - a/a helyi tanári kar kialakítása Beregszászban,
 - b/az anyagi-műszaki bázis létrehozása,
 - d a megfelelő tudományos -módszertani szint biztosítása,

⁶⁴ Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 1991 decemberében alakult és 1992 tavaszán jegyezték be. 1994-ben új törvényt fogadtak el az egyesületekről, szervezetekről, így minden korábban bejegyzett szervezetnek újra be kellett nyújtania alapszabályát, újra kellett jegyeztetni a szervezetet. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség alapszabályát nem akarták bejegyezni a megyében, és akik ráhatással bírtak a döntésre, azok az újrajegyzés hiányára hivatkozva akarták meggátolni a főiskola bejegyzését. Többszöri fellebbezés után, 1996 elején jegyezték újra, miután már minden lehető hátráltató eszközt kimerítettek, és a nyomásgyakorlás eszközeit is felhasználta a szervezet.

⁶⁵ A Beregszászi Városi Tanács 1994. november 25-én kelt 100. rendeletét, melyben a református egyháznak visszaadja főiskola céljaira a poliklinika épületét, a Beregszászi Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága felfüggesztette. Erről részletesebben alább.

⁶⁶ Ekkor már az UÁE-en sem működött menza, a diákszálló állapota kritikán aluli volt.

⁶⁷ A főiskola nevében szereplő „magyar” kifejezés nem tetszett a bizottságnak.

⁶⁸ Azok a tantervek, melyeket már Kijevben jóváhagytak, aláírtak az illetékesek.

⁶⁹ Egy induló intézmény esetében ez elég nehéz, talán a működési lehetőség után lehetne számon kérni.

⁷⁰ Mintha ez az intézmény az egyetem tagozata lenne, nem egy, az ukrainai, a mintegy többszáz alapítványi/magán főiskola közül az egyik önálló jogi személyiség. Az alapításhoz az egyetem ugyan anyagilag nem kívánt hozzájárulni, de szerette volna felügyelni az ott folyó munka szellemiségét.

- d/ megfelelő vezetés kinevezése az intézmény élére,
- d szoros kapcsolatok kiépítése elsősorban az Ungvári Állami Egyetemmel, a Munkácsi Tanítóképzővel és Magyarország felsőoktatási intézményeivel. Például a mai napig nem született konkrét szerződés ebben az ügyben az Ungvári Állami Egyetem és a Besenyei György Tanárképző Főiskola között
- d hiányoznak a folyamatos képzés biztosításához szükséges reális pénzügyi garanciák.
- Ahhoz, hogy ezeket a problémákat megoldják, állami szintre kell emelni az ügyet, vagyis az intézmény ukrán állami, vagy ukrán-magyar vegyes fenntartású intézményként jöjjön létre. Ennek érdekében pedig elsősorban meg kell kötni a szerződést az Ungvári Állami Egyetem és a Besenyei György Tanárképző Főiskola között.
- Meg kell változtatni az intézmény nevét.

1996. február 8-án Beregszászban tartották a következő ülést, ahová meghívták a Határon Túli Magyarok Hivatala, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium képviselőit, az ungvári főkonzultánst, a Beregszászi járás elnöki megbízottját. A jegyzőkönyv tanúsága szerint az Ungvári Állami Egyetem és a területi adminisztráció képviselője, Prihogyko Vologyimir elnökhelyettes elmondta, hogy az oktatási rendszer átalakulása miatt az Ungvári Állami Egyetem elveszti monopóliumát a felsőfokú képzés területén és a súrlódások csökkentése érdekében javasolják az intézmény bevonását alapító tagként a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványba⁷¹. Felmerült az a kérdés is, hogy amennyiben nem fogadják el a javaslatot, az Ungvári Állami Egyetem megkérdőjelezi „magyar programjának”⁷² folytatását. Ez utóbbi kijelentés már a köztudatban volt az értekezlet előtt a bevált suttogópropaganda, majd a magyar tanszék vezetőjének, Lizanec Petro professzornak a magyar rádióban elhangzott nyilatkozata révén, amit később az ülésen nem vállalt. Az ügyben véleményüket hangoztatok, így például Gortvay Erzsébet, az egyetem nyugalmazott tanárnője, a MÉKK⁷³ egyik prominens személye 1996. február 8-án a Kossuth Rádióban, a *Határok nélkül* című műsorában elhangzott nyilatkozatában úgy vélte, hogy a főiskola bejegyzése a magyar oktatás terén elért eddigi eredményeket kockáztatja és azok szervezőit hibáztatta a kialakult helyzetért.

⁷¹ Az egyetem, tehát elsősorban monopóliumát, a felsőoktatás területén számára államilag biztosított hatalmát kívánta megtartani.

⁷² A magyar médiában az Ungvári Állami Egyetem magyar tanszékének professzora azt nyilatkozta, hogy a kezdeményezés veszélyezteti a magyar szak fenntartását. Valószínűnek tűnik, hogy a nyilatkozatok a főiskola támogatottságának aláásását célozták meg, egyfajta burkolt zsarolás volt. Az idő azt igazolta, hogy éppen a főiskola léte inspirálta az egyetemet 2004-ben, hogy bővítse képzési kínálatát, és beindítsa a magyar mellett a történelem szakot.

⁷³ A KMKSZ-ből kivált magyar szervezetek eleinte csak burkoltan, míg ettől az időponttól kezdve nyíltan a főiskolával szemben foglaltak állást.

Az ülésen felmerült javaslatok szerint az Ungvári Állami Egyetem és a Besenyei György Tanárképző Főiskola közvetlen szerződésben rendezze a magyar nyelvű oktatás kérdését, vagy intellektuális alapítóként (akik anyagi felelősséget nem vállalnak, csak a szellemi irányítást és a szervezést végzik) vegyék fel mindkét intézményt a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványba, vagy az Ungvári Állami Egyetem, a Besenyei György Tanárképző Főiskola és a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány mint három egyenrangú partner kezdeményezze a főiskolát. Az alapítvány képviselői az első és a harmadik javaslatot nem tudták elfogadni, mert úgy vélték, ebben az esetben előről kellene kezdeni az egész bejegyzési procedúrát, és az állami intézmények bevonása megnehezítené a kérdés közjogi kezelését, ugyanis az egyetem mint állami intézmény ilyen volumenű kérdésben nem dönthet, ahhoz a minisztérium döntése szükséges.

A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány kompromisszumként ajánlotta, hogy teljes jogú (nem intellektuális) tagként felvegyék az egyetemet, illetve a főiskolát alapítványukba, tehát mindenki vállalja az intézmény működéséért és fenntartásáért a felelősséget. A jelenlévő intézmények képviselői nem voltak felhatalmazva ilyen horderejű döntésre, így a döntést a következő ülésre napolták, egyeztetve addig a megfelelő fórummal.

A maratoni, több mint nyolc órás ülés után a kezdeményezők is éltek a rendelkezésükre álló nyomásgyakorlási eszközökkel. Az ügy jelentős visszhangot kapott a sajtóorgánumokban. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség aláírásgyűjtési akciót kezdeményezett, s egy-két hét alatt több mint 22 ezer aláírás gyűlt össze a főiskola bejegyzésének támogatásaként.

Ebben az időben hivatalos látogatásra hívta a Magyar Parlament elnöke a Kárpátaljai Területi Tanács magyar képviselőit. A képviselői csoport tárgyalta a külügyi bizottsággal, a külügyminisztérium osztályvezetőjével, a parlament alelnökével, a budapesti ukrán nagykövettel. Mindegyik tárgyaláson egyik fő napirendként a főiskola kérdése szerepelt.

A következő, a főiskola bejegyzését „elősegítő” bizottsági ülésre 1995 májusában Nyíregyházán került sor. Nem történt előrelépés, és ahogyan azt a bizottság tagja, Együd János a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei közgyűlés alelnöke megfogalmazta, amiben megegyeztek, azt mindkét fél másképpen értelmezte. Továbbra is nagy sajtóvisszhangja volt a bejegyzési hercehurcának, bár érzékelhető volt, hogy a bejegyzést elősegítő bizottság munkája kezd kifulladásra. A kérdés tulajdonképpen úgy merült fel, hogy tudja-e érvényesíteni a kárpátaljai magyarság törvényadta jogait, vagy azok csak papíron léteztek.

A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány képviselői újra megpróbálták Kijevben tájékozódni, és levélben fordultak az ukrán oktatási miniszterhez, majd találkoztak annak helyettesével. A találkozáson kiderült, hogy a minisztérium álláspontja szerint az ügyet Kijevben kell rendezni, mert számukra egy területi szintű

bizottság véleménye nem kötelező érvényű. Érezhetővé vált, hogy Kijev nem nézi jó szemmel, hogy a kérdés kezelését állami szintről helyi szintre tornázták le. Közölték, az eltelt időszak alatt megváltozott az akreditáció rendje, más az elbírálási eljárás, ennek megfelelően kell benyújtani a dokumentumcsomagot.

Május végén a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány képviselői az új követelményeknek megfelelően ismét benyújtották a dokumentumcsomagot, amit több újabb szakmai bizottság véleményének kikérése előzött meg. Időközben újabb politikai ügy kavarta fel a vidéket: a vereckei emlékmű felállításának és a kárpátaljai milicentenárium ünnepségnek az engedélyeztetése.

1996. június 10-11 -én tartotta VI. ülését Kijevben az ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottság, ahol napirendre került mind a főiskola, mind a vereckei emlékmű kérdése. Néhány nappal később, 1996. június 14-én ülésezett az Állami Akkreditációs Bizottság. Az alapítvány képviselői amikor a bizottság ülésére érkeztek, a reggeli lapokból értesültek arról, hogy a főiskola engedélyeztetésének kérdése már tulajdonképpen megoldódott. Ezek után már igazán nem volt meglepetés, hogy az Állami Akkreditációs Bizottság különösebb vita nélkül megadta az oktatásra feljogosító működési engedélyt, a licenciát. Az egyetlen feltétel az volt, hogy változtassák meg az intézmény nevét, mert a „magyar” kifejezés a névben azt sugallja, hogy magyarországi intézményről van szó. Az ukrainai oktatási törvény szerint minden, az országban működő intézmény ukrán, csupán az oktatási nyelve lehet más. Ezt a feltételt elfogadták az alapítvány képviselői és kérték a bejegyző szervtől, a Beregszászi Járási Adminisztrációtól a módosítást, amihez újra benyújtották az alapszabályt és kérték, hogy az intézmény nevét változtassák a Kárpátaljai Tanárképző Főiskola (magyar tannyelvű) névre. A beadványt a járási adminisztráció elutasította, arra hivatkozva, hogy a közben megváltozott rendelet értelmében előbb egyeztetni kell az ukrán oktatási miniszterrel.

A működési engedélyről döntöttek, de a bizottság csupán egy jegyzőkönyvi kivonatot tudott adni, mert az új formanyomtatvány még nem készült el. A jegyzőkönyvi kivonat olyan körmönfontan volt megfogalmazva, hogy tartalmát alig lehetett értelmezni, mert hiányzott belőle az állítmány. Sem a helyi, sem a magyarországi szervek nem akarták elhinni, hogy az intézmény valóban megkapta az oktatásra feljogosító működési engedélyt. Hosszas huzavona után, és számos politikai háttértegyeztetés eredményeként a főiskola vezetése 1996. szeptember 16-án kézhez kapta a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola nevére kiállított hivatalos okiratot (végül mégsem ragaszkodtak a névváltoztatáshoz). Az ünnepélyes tanévnyitóra szeptember 24-én került sor. A megnyitó ünnepségen részt vett Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter, Vitalij Babak, Ukrajna közoktatási miniszterének helyettese, Lábod László, a Határontúli Magyarok Hivatalának elnöke, Volodimir Prihogyko, a Területi Közigazgatás elnökének helyettese, Tóth Lóránt, a Magyar Köztársaság kijevei nagykövete, a kárpátaljai felsőoktatási intéz-

mények vezetői, köztük az Ungvári Állami Egyetem rektora. Sok szép és támogató szó hangzott el még azoktól is akik, korábban élesen támadták az intézményt. A magyarországi média, amely számtalan alkalommal tudósított a főiskola működési engedélyének megadása körül terjengő botránysorozatról figyelmen kívül hagyta az eseményt, pedig precedens jellegű esemény tanúi lehettek a résztvevők, ugyanis megszületett egy olyan határon túli felsőoktatási intézmény, amely az adott állam által legitimált

A magyar felsőoktatásért folytatott küzdelem első fejezete lezárult, a kárpátaljai magyarság rendelkezik egy önálló, alapítványi formában működő felsőoktatási intézménnyel, de ez egyúttal rengeteg problémát is jelent. Az Illyés Közalapítvány segítségével biztosították a legszükségesebb eszközöket, de az induláskor nem rendeződött megnyugtatóan az épület ügye.

A Beregszászi Református Egyházközség tulajdona volt a város szívében álló 1945 után poliklinikaként működő több mint 1200 négyzetméter alapterületű kétszintes épület, a volt Kálvin Csarnok. Az egyház a hatályos törvényeknek megfelelően visszaigényelte volt ingatlanát, melyet levéltári anyagokkal igazolt. A Beregszászi Városi Tanács 1994. november 25-én kelt 100-as számú rendeletében helyt adott a kérésnek és visszaállította az Egyház tulajdonjogát az épületre. Az akkori tanácsi testület, valamint Pataki István polgármester pozitívan viszonyult az intézményhez, és mint alapító tagja a kuratóriumnak mindenben támogatta azt, de a város akkor még nem volt megyei jogú, így minden határozatát jóvá kellett hagyni a járási tanácsnak is. 1995. január 5-én az Egyház képviselői és a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványt létrehozó szervezetek vezetői szerződést kötöttek, melyben a felújítási munkálatok fejében 15 évre használatba adták a főiskola céljaira az épületet. A Beregszászi Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága, melynek túlnyomó többsége szintén magyar nemzetiségű volt, megvétózta a városi tanács döntését⁷⁴, és 1995. március 15 -én kelt 32-es számú határozatával felfüggesztette azt, mert „ellentmond a hatályos törvényeknek” (a határozatban nincs utalás a törvénycikkelyre). Az Egyház képviselőinek személyes megkeresésére a járási tanács elnöke azzal indokolta a döntést, hogy nincs kellőképpen bizonyítva és okiratokkal alátámasztva az egyébként köztudott tény, hogy az épület az Egyház tulajdona volt. Levéltári kutatások után újabb dokumentumokkal alátámasztva kérték a tulajdonjog, pontosabban a városi tanács határozatának visszaállítását. Eközben a városban felépült és átadták az új háromszintes orvosi rendelőt, ami Magyarország anyagi segítségével és kivitelezésében épült egy, állítólag még a Kádár-korszakban megkötött szerződés keretében, bár csak garancialevélről írtak,

⁷⁴A tanácsitestület a megyei elvárásoknak megfelelő döntést hozott, holott a tanácstagoknak is az lett volna az érdekük, hogy a várás és a járás presztízsének növelése érdekében Munkács és Ungvár lokális elitjéhez hasonlóan létrehozzák, vagy ha erre önerőből nem voltak képesek, segítsék a saját felsőoktatási intézmény kialakítását.

amit a megyei tanács adott ki és nem a kormány. Közben a „megrendelő” megszűnt, az új államnak nincs pénze, sem akarata, nem törlesztette még a kamatokat sem. A régi rendelőintézet néhány terméből, melyet a főiskolának szántak, kiköltöztek az orvosok, de nem adták vissza az Egyháznak, hanem a járási tanács 1995. november 16-án megtartott 8. ülésének határozata alapján átadták az épületben maradt gyermekosztály bővítésére. Közben megváltozott a közigazgatási rendszer Ukrajnában. Megszüntették a végrehajtó bizottságokat, és az új rendszer szerint a járások élére elnöki megbízottak kerültek, akik hasonló kérdésekben egyszemélyben dönthetnek. Ez a változás nem hozott újat, mert a járási tanács korábbi elnöke lett az elnöki megbízott. Az egyház újból felkereste kérésével a járási tanácselnököt, aki pótlólagos igazolást kért arról, hogy 1945-ben az intézményt elvették. A bevonuló szovjet hadseregre nem volt jellemző, hogy az elfoglalt és lefoglalt tulajdonokról okiratot állított volna ki, mégis sikerült fellelni azt a határozatot, amely alapján államosították az épületet. A beregszászi levéltár igazgatója a megtalált okiratot nem tudta hitelesíteni, mert a Területi Levéltár fiókjaként nem volt saját bélyegzője, így a dokumentum másolatát felküldte Ungvárra hitelesítésre. Az okirat többszöri kérelem után sem jött vissza Ungvárról, így az Egyház felkérte a területi tanács képviselőjét, Milován Sándort, hogy járjon el ügyükben. A képviselővel az ungvári főigazgató közölte, hogy abban az esetben hajlandó kiadni az okiratot, ha a Kárpátaljai Református Egyház püspöke írásban lemond munkácsi épületeinek tulajdonjogáról, és azokat nem igényli vissza. Egyébként, mivel a beregszászi levéltár átszervezés alatt van, jogában áll visszatartani minden okmányt az átszervezés befejezéséig, tehát két évig. A válasz után a városi egyház presbiterei felutaztak Ungvárra, hogy személyesen kérjék az okmányt. A hivatal vezetője, aki korábban a feltételeket szabta, betegség miatt nem tartózkodott bent és a helyettese nem tudva főnöke feltételeiről, kiadta az okmányt. Az elnöki megbízott mégsem vonta vissza a vétót, azt a főiskola működési engedélyének a kiadásához kötötte. Az elutasítást még azzal is motiválta, hogy a vallási törvény értelmében csak a kultikus létesítményeket kötelesek visszaadni, és a volt Kálvin Csarnok nem tartozik ebbe a kategóriába. A főiskola működési engedélyének kézhezvétele után ahhoz kötötte a vétó visszavonását, hogy az Egyház és a Kórház szerződésben rögzítse, hogy míg át nem adják a kórház új épületét, ahová beköltözhet a gyermekgyógyászat, addig nem háborgatják az orvosokat, nem kémeik bérleti díjat tőlük. Október 24-én a beregszászi református egyház és a járási kórház megkötötte a szerződést, melynek értelmében az épület 18%-át átadják az Egyháznak, a többi részét pedig a poliklinika felépítése után. Ezek után az elnöki megbízott 1996. október 3-án kelt 840-es számú rendeletében visszavonta korábbi döntését és rá egy hétre az Egyház tulajdonába került az épület. Megkezdődött a visszakapott rész rekonstrukciója. Az épületnek azt a földszinti részét adták át, ahol már nem tudtak dolgozni, mert sem az áramszolgáltatás nem volt biztonságos,

sem a fűtési rendszer. A tatkozás nagy erőforrásokat vont el. Teljesen át kellett építeni a fűtési hálózatot és rekonstruálni a csatornázási rendszert, ugyanis nem volt bekötve a városi hálózatba, a pince egy lerekesztett részébe végződött, ugyanígy az önálló vízvezetékrendszer is átépítésre szorult. A felújított részben könyvtárat alakítottak ki, néhány tanterem és az iroda is átadásra került. Egy évbe telt, mire a könyvtár fölötti részből is kiköltöztek, közben több alkalommal elárasztották a könyvtárat. A felújítás után az intézmény szeretne volna megnyitni a főbejáratot, de a B. Hmelnickij utca felőli részből többszöri felszólításra sem akartak kiköltözni a fűtetelen helyiségekből az oda beköltöztetett részlegek, a gyermekosztály, illetve a fogorvosok. A poliklinika igazgatója azt nyilatkozta a *Kárpátaljai Szemlében*, hogy ezekre a helyiségekre szükségük van, mert a magyarok becsapták őket és öt méterrel rövidebbre építették a tervrajzokhoz képest a poliklinika új épületét (*grátis*), és így ezen részlegeket nem tudja elhelyezni. A főiskola vezetése jogkövető magatartást tanúsított és ajánlott levélben felszólította a poliklinika vezetését, hogy szabadítsák fel a főbejáratot, mert az oktatási intézménybe nem lehet betegeket ellátó intézményen keresztül bejárni, ami amellet, hogy nem felel meg a hiegéniai előírásoknak, de veszélyezteti az intézmény működését, mert ezen alapon bármikor bezáráthatják az illetékes hatóságok. Felvetették a levélben azt is, hogy tárgyaljanak a mindenkit kielégítő megoldási lehetőségekről, és amennyiben erre nem kerül sor, kénytelenek lesznek lefalazni a poliklinikai részt. Miután a levélre egy hónapon belül nem érkezett válasz, sem a megkeresésre nem reagáltak és telefonos érdeklődésre sem voltak hajlandók tárgyalni, még két alkalommal küldték meg levelüket immár ajánlott formában. Ezekre a levelekre sem jött válasz, és a határidő letelte után a főiskola egy pénteki napon lefalazta a poliklinika részt. Hétfőn nagy botrány kerekedett az ügyből. A járási lap azonnal hosszú cikkben írta le a helyzetet. A főiskolát és vezetőit mindenféle jelzőkkel illették és a „főgonosz” szerepében tüntették fel, hogy a szegény beteg gyerekeket most az utcán a hidegben kell majd megvizsgálni, mert kiszorították a gyermekosztályt az épületből. A másik fél véleményét nem kérdezték meg, és arról sem tudósítottak, hogy az épületen belül is a gyermekosztályon már egy éve nincs fűtés, illetve, az új poliklinikán komfortos körülmények között is el lehetne helyezni, ha ez a poliklinika vezetésének szándékában állna. Miután az intézmény betartotta a jogi formákat a fenyegetések ellenére nem lett bírósági ügy, és a poliklinika vezetése hajlandó volt tárgyalóasztalhoz ülni a közös megoldás keresése érdekében. A megállapodás eredményeként a főiskola felújította a hátsó bejáratot, a gyermekosztálynak azonnal találtak helyet az új épületben, a fogorvosok pedig a megállapodás értelmében még egy évet maradhattak, és 1998-ban a választások után szabadították fel az általuk használt helyiségeket. Az épület teljes felújítására így 1999-2000-ben kerülhetett sor.

Az intézmény működése mindig az anyaországi politika akaratától is függött. 1994 májusában, a választások előtt, a művelődési és közoktatási minisztérium, a nyír-

egyházi főiskola és a főiskoláért alapítvány aláírta a működésre vonatkozó szerződést. A választások után a bal-liberális kormányzat idején a HTMH-ban bizalmatlanul kezelték a főiskola kérdését. Például előzetes szóbeli megállapodás ellenére nem az IKA központi keretéből kapta a támogatást⁷⁵, hanem az alkutatórium keretéből, ami sokakban visszatetszést keltett, mert elvitte a kárpátaljai támogatások jelentős hányadát, ráadásul az összeg a megnyugtató működéshez nem volt elegendő. A főiskola koncepciója egyébként sem illett az akkori politikai kurzus elképzeléseibe. Erre utal az a tény is, hogy 1997-ben egy független céggel átvilágították az intézményt, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az eredmény alapján kezdeményezik annak bezárását vagy a támogatások megvonását, ami ugyanazt eredményezi.

1998-ban új tanácsi testülete lett Beregszásznak és Zsupán József személyében új polgármestere. A testület és a polgármester továbbra is támogatta a főiskola működését. Miután Magyarországon is kormányváltásra került sor, létrehozták az Apáczei Közalapítványt, amelynek fő területe a felsőoktatás és a szakképzés támogatása volt. Az AKA támogatásával a főiskola számos olyan kérdést megoldott, amit az induláskor hiányosságként róttak fel. Pályázati úton megvásárolta a főtéren álló volt Grand Hotel-Druzsba Szállodát és szakkollégiumot alakított ki benne. Felújították az egyháztól bérelt épületet. 2001-ben ennek köszönhetően is sikerült akkreditáltam az első beindított szakokat. Közben új szakindítást is kezdeményeztek. Amit nem sikerült elérni, az a főiskola működésének stabil finanszírozása. A Magyarországi Oktatási Minisztérium illetékes államtitkárának kapcsolati rendszere az Ungvári Állami Egyetemhez kötötte, ami befolyásolta a főiskoláról alkotott elképzeléseit. Az OM tájékozatlanságára jellemző, hogy a miniszter úr első kárpátaljai látogatása az Ungvári Hungarológiai Központba vezetett, és először Lizanec professzorral találkozott ezáltal legitimálva őt, amikor minden társadalmi magyar szervezet abban a kérdésben egyetértett, hogy a Hungarológiai Központ nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, aminek fő kerékkötője annak vezetője, aki számos magyar kérdésben a magyarság érdekeivel szemben foglalt állást.⁷⁶

⁷⁵ A főiskolával szemben alternatívaként az épülő técsői líceumot favorizálták, annak az építkezése történt a központi keretből.

⁷⁶ A kilencvenes évek elején a kárpátaljai magyar falvak nevének visszaállításakor az intézetet bízták meg, hogy a falvak nevének visszaállításakor a magyar nevek ukrán helyesírása szerinti használatára tegyen javaslatot. Míg ezzel a Hungarológia történész igazgatóhelyettese, Soós Kálmán foglalkozott, addig a történelmi dokumentumok alapján készültek a javaslatok. Például, a Minyeralsoje szovjet névhasználat helyett javasolta a történelmi nevét a Tiszaásványt, aminek az ukrán változata is Tiszaásvány, csak ciril betűkkel írva, ugyanígy sikerült visszaállítani a Tiszjanka helyett a Tiszaágtelek, Javorovo helyett Eszeny stb. falnévhasználatot, mivel a Hungarológiai Központ az állam hivatalosan felkért hiteles helye volt. Lizanec kivette az ügyet Soós kezéből, majd eltávolította az intézményből, mert nem politikai érdekek alapján döntött, amit elvártak volna tőle. Ezután lett Gát helyett Gáty, Bányó helyett Bányovo. A névferdítésekről Nagy Zoltán Mihály hosszan értekezett a helyi sajtóban, de mivel továbbra is a hungarológia véleménye volt a mérvadó ezekben és még számos más település nevének eredeti visszaállításában sem sikerült eredményt elérni, a történelmi pillanat pedig elmúlt. A Hungarológiai Központot élesen kritizálta Gortvay Erzsébet is, aki belülről ismerte a helyzetet, illetve Váradi Stenberg János professzor, akinek szintén távoznia kellett, ami anyira megviselte, hogy hamarosan távozott az élők soraiból.

Beregszásznak Zsupán József polgármester idején sikerült visszakapni megyei jogú státusát. A város és a járás között a város területén lévő épületek megosztása kapcsán feszültség alakult ki. Ennek okai között lehetett a város és a járás ellenérdekeletése, de a személyes és politikai szembenállásnak is volt szerepe. A járás akkori elnöki megbízottja Gajdos István volt, a szociáldemokrata párt tagja, és annak érdekeit képviselte, míg Zsupán József a Nasa Ukrajina pártját. A város és a járás szembenállásának fő oka az lehetett, hogy melyik szervezetnek sikerül értékesebb és nagyobb tulajdonhoz, javakhoz jutni, amely privatizálható minimál összegért, vagy eladható és ebből a szokásjog szerint közvetve részesülhetnek, és így annak haszonélvezői lehetnek. 2002-ben a város tulajdonába került a város főterén álló egykori törvényház, egy 1908-ban Jablonszky Ferenc tervei alapján épített mintegy 5200 négyzetméter alapterületű palota, amely a szovjet rendszerben előbb laktanya volt, majd precíziós hadiiparhoz tartozó műszergyárt alakítottak ki tönkretéve benne, amit lehetett. A szovjet csapatok magyarországi kivonulása után, a városból kitelepítették a hadtestet, mivel a város belül van azon a határon ahol még állomásozhattak. Egy évtizedig az épület gazdátlanul állt, nem fűtötték és a tulajdonjog tisztázatlansága miatt az állam sem tudta sajátjaként kezelni, igaz fenntartására nem is lettek volna eszközei. Bár beköltöztettek néhány intézményt (járási, városi könyvtár, közjegyzőség), nem fűtötték és a villanyt is lekapcsolták. Ez az épület is a járás és a város közötti vita tárgya lett, amikor a polgármester felhívta a figyelmét a főiskolának arra, hogy meg kellene vizsgálni a lehetőségét az épület hasznosításának főiskola céljaira. Ebben közrejátszhatott az is, hogy a sajtón keresztül (amely a járáshoz tartozott és így szociáldemokrata érdekek szerint írták abban az időben) az éppen esedékes választási kampányban támadták Zsupán Józsefet, hogy nem tud mit kezdeni az épülettel, ott megy tönkre Beregszász éke. A főiskola beadvánnyal fordult a tanácshoz, melyben megigényelte az épületet, és egyeztetett a HTMH-val, hogy a beadvány sikere esetén hozzájárulnak-e a felújításához, amire pozitív választ kaptak.

A Beregszászi Városi Tanács képviselői testületé 2002. január 23-i ülésén egyhangúlag döntött arról, hogy a város főterén álló volt törvényszéki palotát teljes mértékben, tulajdonjogilag is átadja az intézménynek az alábbi feltételek mellett:

- a főiskola az épület becsült értékének megfelelő összeget fordít az épület felújítására;
- az épület felújításához egy éven belül hozzákezd;
- ukrán-magyar és kertészmérnöki szakot indít.

A törvényszék épületét 1908-1909-ben építették Jablonszky Ferenc tervei alapján és a szovjet rendszerben laktanya, majd hadiipari üzem működött benne, így állaga nagyon leromlott. Ahivatalos értékbecslés 2002. március 12-i keltezésű okirata 913 140 hrvnyában állapította meg az épület értékét.

A törvényszék épületének ünnepélyes átadása Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke és Anatolij Kinah ukrán miniszterelnök jelenlétében történt. Valószínű, a két közméltóság kárpátaljai látogatása is hozzájárult a döntéshez, mert így jelképes gesztusnak számított Ukrajna részéről, és alkalmat teremtett a jó kisebbségpolitika demonstrálására, és lehetőséget arra, hogy a helyhatósági választási kampány idején ilyen nagy személyiségek meglátogassák a várost, ahol a fő szerep és a dicsőség a polgármesternek járt.

Az épület tulajdonjogát igazoló okiratot 2002. március 27-i keltezéssel és 23-as ügyirati számmal adta ki a főiskolának a Beregszászi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága 2002. március 27-i keltezésű 110-es számú határozata alapján. A Beregszászi Járási Földhivatal a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola tulajdonjogát a 32-es regiszter 147-es iktatási száma alatt jegyezte be. Ajogilag érvényes tulajdoni lap a főiskola kollektív tulajdonába adja át az épületet.

A 2002-es választásokon ismét Zsupán Józsefet választották polgármesternek, de a tanács összetételében már többségben voltak a vele szembeni erők, főleg az akkor éppen szociáldemokrata színekben induló Gajdoshoz közel állók, gazdaságilag tőle függők, akik nem szavazták meg apolgármester által előterjesztett alpolgármestereket. Az alpolgármestereknek a törvény szerint nem kellett választott testületi tagnak lenni, a testület jóváhagyását viszont kellett bírni. Az ellenállás mögött még mindig a járás és a város vagyongelosztási vitája állott. A szocdemek sajátos politikai gyakorlatának megfelelően Zsupán Józseffel szemben kreáltak egy pert, majd a fellebviteli bíróságon kiegyeztek. A kiegyezés eredményeként Zsupánt elítélték, de a végrehajtást felfüggesztették meghatározatlan időre, és hivatalában maradhatott, viszont a következő tanács ülésen alpolgármestereinek előterjesztette Gajdos két legközelebbi elvtársát, akik a járási adminisztrációban dolgoztak: Babják Zoltánt és Medvigy Istvánt, akiket immár a testület jóváhagyott. Ezzel Gajdos biztosította a polgármesteri hivatalban a befolyását, mert a döntések előkészítése, a végrehajtások ellenőrzője az alpolgármesterek hatásköre.

A Beregszászi járás megbízott ügyésze 2004. március 31 -én egy törvényi cikkely félremagyarázása alapján (az ügyész véleménye szerint a tanácsnak nem állt jogában átadni az épület tulajdonjogát, csupán árverésen privatizálni az ingatlant, holott az ellenkezőjére számos precedens ismert⁷⁷) óvást nyújtott be a törvényszék átadásáról szóló 2002-es döntés ellen. Az ügyésznek ez lehetett az utolsó előterjesztése, utána rögtön nyugdíjazták. Az új összehívású városi tanács testületé csak 2004. május 21 -i ülésén tárgyalta a kérdést Medvigy István előterjesztésében úgy, hogy az ülésre nem hívták meg az intézmény képviselőit, az óvásról és a határozati javaslatról sem tájékoztatták a KMTF-et. A testületnek, a hatályos törvények értelmében, módjában állt volna elutasítani az óvást vagy elnapolni a kérdést, ennek ellenére a beterjesztett javaslatot megszavaztatták a képviselőkkel. A határo-

⁷⁷ Például a pravoszláv egyháznak átadott volt pionír palota.

zatnak a törvények szerint csak peres úton tudnak érvényt szerezni, vagyis ha a városi tanács akiadott tulajdonjogi okiratot gazdasági per révén visszavonja.

A tanács létrehozott egy bizottságot, amely a határozat végrehajtására kapott mandátumot. Abizottság összetétele nem szakmai, hanem politikai jellegű volt és aránytalan. Például a bizottságot Megvigy István, a szociáldemokrata párt helyi funkcionáriusa, Harapko Krisztina, Gajdos István és a járási adminisztráció jogi tanácsadója, akinek nem volt státusa a tanácsnál, illetve számos hatalompárti megyei képviselő alkotta. A bizottság felhatalmazásával és annak számbeli, valamint politikai összetételének aránytalanságával nem értett egyet a főiskola vezetése, így annak munkájában nem vett részt. A kifogásairól a tanácsot tájékoztatta.

A bizottság nem kért információt a főiskolától és határozatát ismét nem ismertette azok képviselőivel. A városi tanács már 2004. július 2-án rendkívüli ülést tartott, melyen a bizottság által beterjesztett javaslat alapján újabb határozatot fogadtak el a kérdéssel kapcsolatban, amelyben kérték az ügyészt, hogy forduljon a bírósághoz a 2002-es határozat megsemmisítése végett. Az ülésen jelen voltak a főiskola képviselői, akik a tanácstagoknak átadták az intézmény felhívását, valamint azoknak az alapdokumentumoknak a másolatát, amely a felmerült kérdések és kételyek alaptalanságát igazolta. A döntés fölöttébb furcsa körülmények között született: az ülésen jelenlévő televíziónak nem engedték meg, hogy felvételt készítsen az ülés menetéről, a 31 tagú testület jelen lévő 20 tagja közül nem volt egyértelmű a leadott szavazatok száma, az ülésen készült hangfelvétel alapján a titkár bejelentése szerint 16-an a határozat elfogadása mellett szavaztak. A szavazatok számlálásakor volt, akit a titkár név szerint megemléített, hogy biztosan a határozat mellett szavazott, bár ezt nem látták.

A beregszászi bíróságon rekordgyorsasággal 2004. július 14-én megszületett a 2002-es határozat megsemmisítése, ami a tulajdonjogi okirat jogalapját szüntette meg. Ez a döntés egy percig sem volt kétséges, hiszen a felperes és az alperes ugyanaz a jogi személy, a városi tanács volt, bár mint érdekelt felet, az előírt eljárási rend szerint a tárgyalásra meg kellett volna hívni a főiskola képviselőjét is. A tárgyalást „titokban” folytatták le. A főiskola vezetése július 14-én a délelőtti órákban érdeklődött a tárgyalás időpontjáról, mivel az aznapi ülésrendben nem szerepelt. A titkárság nem adott felvilágosítást. A sajtó képviselőinek röviddel ezután azt mondták, hogy még reggel megtartották, ahol jelen voltak az érdekelt felek, mármint a tanács képviselője mint felperes és alperes egy személyben. Ezek után a főiskola jogi képviselője több ízben fordult a bírósághoz, hogy a döntést megkapja, de egy hétig ezt elutasították azzal az indokkal, hogy az intézmény nem részese a pernek. Az intézmény vezetésének a bírósághoz és a városi tanácshoz intézett írásbeli megkeresésére kaphatták meg a végzést, ami a jogi normák és az eljárás szabályainak betartása nélkül született. Közben a médián keresztül zajlott a főiskola lejárata, például a *Beregszász* című lap különszámában azok véleménye jelent meg, akik a városi tanács álláspontját képviselték, és a tanácstól függték. Számosan nyilatkoztak,

akiknek gyermeke, közeli rokona az intézménybe járt, majd négy szemközt elnézést kértek a főiskola vezetésétől, mondván nem mertek nemet mondani, amikor a nevüket felhasználták, mert féltették (és jogosan) saját egzisztenciájukat, vállalkozásaikat.

Amikor az ukrán állam által hitelesített jogi garanciákat kétségbe vonták, akkor tulajdonképpen a hatályos ukrainai jogrendet kérdőjelezték meg. Ha a hatályos törvények alapján megítélt és jogilag átadott tulajdon bármikor és bárki által megkérdőjelezhető és attól a jogos tulajdonos megfosztható, az a jogállamiság alapjait érinti⁷⁸. A tulajdonjog utólagos megkérdőjelezése Mádl Ferenc köztársasági elnököt és Anatolij Kinah volt kormányfő személyében Ukrajnát hozta kellemetlen helyzetbe.

A Városi Tanács határozata és a fejlemények mögött politikai okok lehetnek. A törvényszéki épület tulajdonjoga körüli „vitát” a *Kárpáti Igaz Szó* tudósítása szerint is a Beregszászi Városi Tanács egyes képviselői terelték politikai síkra, amikor Gajdos István parlamenti képviselőhöz, az UMDSZ elnökéhez fordultak azzal a kéréssel, hogy „nyújtson segítséget az épület állami kezelésbe történő vonásához” (KISZ, június 15.).

Az UMDSZ nyilatkozatában egyértelműen megfogalmazta azt, hogy az intézménnyel szembeni hátrányos megkülönböztetés garanciája az UMDSZ részvétele lenne, annak irányításában (KISZ, 2004. július 20.). Ezt a főiskola az intézmény és a jogállamiság elleni nyílt támadásnak tekintette, mert nyílt zsarolás volt.

A főiskola vezetése a médián keresztül elérte, hogy hosszú ideig napirenden volt az épület tulajdonjogának kérdése. Madl Ferenc is segítette a főiskolát, és kiállt az ügy mellett Kucsma elnökkel történt találkozásán. Az Amerikai Magyarok Kongresszusi Kapcsolatainak Központja közreműködésével a kongresszus komoly lépéseket tett a Főiskola érdekében, Tom Lantos szenátus levélben kért az ukrán államelnöktől információt, illetve nemtetszésüknek adott hangot a kérdés kapcsán. Az ukrán parlamentben is interpelláltak a kérdésben. Alekszandr Moroz, a szocialista párt elnöke személyesen is tájékozódott a helyzetről beregszászi látogatása idején.⁷⁹ A főiskola megtámadta a határozatot, amit Beregszászban elutasítottak. A második tárgyalásra a fellebbviteli bíróságon a narancsos forradalom után került sor, ahol az intézménynek adtak igazat.

Az épület felújítása a tanácsi döntés egyik sarkalatos pontja volt, amit rendszeresen ellenőriztek. A főiskola elnökét több ízben beszámoltatták a felújítás menetéről. Szinte hetente ellenőrizték az építkezésre vonatkozó szerződéseket a városi adóhatóságról, más hivataloktól, miközben az IKA, melynek alkuratoriumában már csak UMDSZ-esek voltak, elutasította az építkezés folytatására beadott pályázatokat, annak ellenére, hogy a HTMH támogató garancialevele az IKA

⁷⁸ Hasonló forgatókönyv szerint vette vissza a városi tanács Gajdos polgármestersége alatt 2007-ben a Beregszászi Római Katolikus Egyház plébániájának tulajdonjogát.

⁷⁹ Moroz arról tájékoztatta a főiskola vezetését beregszászi látogatása kapcsán, hogy a magyarországi szocialista párt központjából indulás előtt megpróbálták lebeszélni arról, hogy meglátogassa a főiskolát.

alapítvány támogatásával ígérte a felújítást. Az AKA pályázatai révén a lehetőségekhez képest sikerült folytatni a felújítást. Az intézmény vezetése azt az akciót találta ki a felújítás érdekében, hogy mindegyik anyaországi város polgármesteri hivatalát felkereste azzal, hogy ha egy terem belső felújítását magára vállalja, akkor az adott településről, megyéről stb. nevezik el azt a termet. Az akció sikeresnek bizonyult. Időközben kiderült, hogy a támogatások elmaradása mögött ismét Gajdos István állt, aki szerette volna átvenni az intézményt a KMKSZ által korábban létrehozott intézmények átvételének forgatókönyve szerint, amint az státusirodák, a nevelési-oktatási támogatások folyósítása stb. esetén történt. Ennek érdekében nyíltan támadta a főiskolát. Például sajtótájékoztatót szerveztek számára a HTMH-ban, Budapesten, ahol azt nyilatkozta, hogy az intézmény több százmillió forinttal nem tud elszámolni, miközben az intézmény évi 90 millió HUF támogatásban részesült működésre, amit részletekben folyósítottak úgy, hogy minden következő részlet folyósításának a feltétele a szerződés szerint, ha az előző részlettel elszámolt az intézmény, ráadásul 2004-ben újra átvilágították a főiskolát. A főiskola is szeretett volna sajtótájékoztatót tartani a HTMH-ban helyzetével kapcsolatban, de ettől a hivatal elzárkózott, így azt a Magyar Tudományos Akadémia Domus Házban tartották meg. Miután az UMDSZ-nek nem sikerült átvenni a főiskolát, kezdeményezték az Ungvári Nemzeti Egyetemen a magyar történelem és eurointegrációs szak beindítását magyarországi támogatások révén. Az egyetem, amely 1990-ben monopóliumának tudatában teljesen elzárkózott a KMKSZ kezdeményezésétől, hogy magyar csoportokat, alcsoportokat nyissanak az intézményben, majd miután nem sikerült megakadályozni a főiskola beindítását és a demográfiai hullámvölgy, valamint a felsőoktatás terén közben kialakult piaci viszonyok miatt, illetve jelentős magyarországi beruházások reményében most hajlandó volt nyitni a megkeresésnek megfelelően. Ráadásul a kezdeményezők nem olyan szak indítását kérték a kárpátaljai magyar fiatalok számára, ami nem tanulható Beregszászban vagy ami presztízsszak (jogi, orvosi, kommunikáció stb.), hanem ami konkurencia a főiskolának, illetve olyan szak indítását kérték, amelyre már alig volt a korábbi években jelentkező. A szakindítás ilyen megközelítésben úgy is felfogható, hogy a magyar állam az ukrán állami intézménybe befizette az ukrán állampolgárokat olyan szakra, amely már elvesztette vonzerjét, ráadásul a magyar állam pénzén már tanulható ezen a területen magyarul. Ha a felsőoktatást piaci modellként kezeljük, akkor az UMDSZ magyar pénzen szervezte meg a főiskola számára a konkurenciát. A történelem megismétli önmagát, a kilencvenes évek elejének a gödöllői kihelyezett tagozattal kapcsolatos szituációra emlékeztető jelenség zajlik. Magyar állami támogatással igyekeznek létrehozni garanciák nélkül olyan, részben magyar intézményt, mely segítségével kioltható egy másik, szintén magyar állami támogatásból fenntartott intézmény, ahelyett, hogy elérnék, hogy az ukrán állam ukrán állampolgárok számára ukrán állami finanszírozásból hozzon létre igényeinek megfelelő képzést, illetve támogassa a norma

keretein belül a már meglévő magyar intézményt, amelyet az ukrán állam szakmailag felügyel. A fő kérdés, ami motiválta a kezdeményezőket az lehetett, hogy kin keresztül érkezik a támogatás az anyaországból. A főiskola közvetlenül kapja a kialakult gyakorlat szerint, vagy az UMDSZ-en keresztül, akik ebből politikai tőkét kovácsolhatnak.

A magyarországi hatalmon lévő politikai erők ebben a kérdésben nyíltan nem foglaltak állást, de a háttérben az UMDSZ álláspontját támogatták. Erre utal az a tény, hogy a HTMH elzárkózott a főiskola sajtótájékoztatójától, míg a Gajdosét maguk szervezték, valamint az is, hogy 2004-ben ismét elrendelték az intézmény átvilágítását, amely a szakmai tevékenységére és a pénzvitelre is kiterjedt. A jegyzőkönyvek szerint alig találtak hiányosságot. A támogatásokat késve kapta az intézmény, így alig tudott helyenként eleget tenni az ukrain törvényi előírásoknak, hogy idejében befizesse ajándékokat, az adót, rendezze a világítási és fűtési számlákat. Az ukrain szigorú adózási törvények miatt már rövid idejű elmaradás esetén is nagy kamatot számolnak fel, ha az elmaradás bérezésre vonatkozik, akár az intézménybezárását is jelentheti, jogukban áll csődjelarást kezdeményezni, így az intézmény hosszú ideig kettős szorításában vergődött. Mint korábban kifejtettük, a 2003-2006-os években a magyarországi támogatáspolitikát kizárólagos kedvezményezettje az UMDSZ volt, így a főiskola megnyugtató alapfinanszírozása ismét elmaradt, fejlesztéseit kisebb-nagyobb projektekből végezte, legnagyobb támogatója a beruházást finanszírozó AKA volt. Az intézmény működésének fő támogatója az OM volt, aki 2002 óta nem növelte a támogatás mértékét, míg Ukrajnában az árak, különösen az energiaárak többszörösére emelkedtek, az intézmény alkalmazottainak száma is többszöröse lett a 2002-es bázisévhez képest, és többször emelték a béreket, ami kötelező jelleggel a főiskolát is érintette.

A főiskola támogatáspolitikájában nem történtek lényegi változások a 2006-os választások után sem, annak ellenére, hogy a politikai helyzete a két szervezetnek jelentősen megváltozott. Az új határon túli támogatáspolitikát ígéretesnek indult. Létrehozták a Szülőföld Alapot, amelynek feladata az alapítványok koncentrációja, és régióként a stratégiai jellegű projektek támogatása. A határon túli magyarokra szánt összegek koncentrációja racionálisnak tűnt, mert így nagy összeget lehet megtakarítani az intézmények fenntartásán. Az alap meghirdette, hogy régióként meghatározzák a nemzetileg kiemelt intézményeket, melyek finanszírozását kiszámíthatóvá teszi, és mindegyik intézmény legalább négy évre előre tervezhet. A főiskola nagy reményeket fűzött a projekthez, mert ezt szerette volna elérni magalakulása óta, már a koncepcióban is ez szerepelt. Az intézményekre javaslatot tehetek a határon túli magyar politikai szervezetek. Miután döntöttek a SZA illetékes grémiumai, a főiskolának évi 15 millió támogatást ítélték meg, ami négy évre biztosított ugyan, de csak egyhavi bérré elegendő a megítélés évében. Mint ismertté vált, az Ungvári Nemzeti Egyetem és a Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola a Kárpátaljai Magyar Okta-

tásért Alapítványon keresztül⁸⁰ összességében szintén 15 millió HUF-ot kap évente. Következésképpen a magyar állam ugyanolyan támogatásban részesíti a SZA kiemelt intézményeként az ukrán állami intézményt, mint azt a magyar alapítványi intézményt, amely az ukrán államtól nem kap támogatást, és abban a kérdésben, hogy esetleg normatív támogatásban részesüljön a főiskola, mint az Magyarországon szokásos, ahol a nem állami intézetek is kapnak normatívát nem tudott előrelépni. Ezzel szemben az ukrán állam inkább arra törekszik, hogy a főiskola támogatását ne is kelljen megadni, inkább zárják be. Erre az intézmény működésének 11. évében ismét történtek kísérletek.

2007. június 18-23. között az ukrán oktatási miniszter 2007. június 14-én kelt 1814-es rendelete szerint Kárpátalján négy felsőoktatási intézményt vessenek alá teljeskörű, és mindenre kiterjedő ellenőrzésnek⁸¹. Amegvizsgálandó intézmények: az Ungvári Nemzeti Egyetem, a Kárpátaljai Állami Egyetem, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Drohobicsi Iván Franko Állami Pedagógiai Egyetem Fakultása⁸². A bizottság két napot tartózkodott Kárpátalján. Ellenőrizni két intézményt ellenőriztek: a Rákóczi-főiskolát, és a Drohobicsi Pedagógiai Egyetem kihelyezett tagozatát, amely a beregszászi 5-ös számú ukrán középiskolában működött. A főiskolát ellenőrző bizottságba bevonták az Ungvári Nemzeti Egyetem dékánjait, valamint a Kárpátaljai Állami Egyetem munkatársát. A bizottság a táblázatba foglalt dokumentumokat kérte be és ellenőrizte. A bizottság hozzáállásáról árulkodik az a tény, hogy az adatokat, amelyeket az intézmény önértékelésében kimutattak, újra ellenőrizték. Például megszámozták, hogy a könyvtári ülőhelyek száma megegyezik-e a kimutatással, az alapterület, amit a tervrajzon ábrázoltak, valós számokat tükröz-e. Az egy főre jutó alapterületet úgy számozták ki, hogy csak a tantermek alapterületét vették figyelembe, a folyosók és mellékhelyiségek alapterületét levonták, mintha azokat nem használnák a hallgatók. Az ellenőrzés kiterjedt arra is, hogy az ülőhelyek száma a tantermekben megfelel-e kimutatásnak és a normáknak. A számítógép konfiguráció esetében csak azokat fogadták el és számozták be az állományba, amit a hallgatók használtak, amit a hivatal vagy a tanárok a tanszékeken, azokat nem, mintha nem az oktatást segíte-

⁸⁰ A Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítványt 2003-ban hozta létre az UMDSZ, elnöke Medvigy István volt, majd miután az UM DSZ öt delegálta az Szülőföld Alap döntéshozó grémiumába, Zubánics László lett az új elnök.

⁸¹ A rendeletet az intézmény aznap kapta faxon, amikor a Beregszászi járásban ülésezett az UMDSZ által szervezett oktatási egyeztető tanács, melynek vendége volt az UNE rektora, aki bejelentette, hogy 2007 szeptemberétől, ha a magyar állam támogatja az egyetemet, magyar kar szervezését is fontolóra veszik az egyetemen, a magyar nyelv és irodalom, a történelem és a matematika tanszékek karrá szervezésével. Ekkor még magyar matematika tanszék nem működött, és kialakításáról döntés a dolgozat leadásáig nem született. A tanácskozáson jelen volt Zilahi László, a MeH tanácsadója.

⁸² A kihelyezett tagozat működéséről nem is volt információnk. Állítólag testnevelési fakultás működött az ukrán nyelvű középiskolában, bár ismereteink szerint a feltételek a középiskolai testnevelés oktatásához sem megfelelőek. Az intézmény tornaterme a pincében van, az udvaron a tomapályát benőtte a gaz, a városban kandidátusi vagy doktori fokozattal rendelkező sportszakos tanár nincs.

nék közvetve. A személyi állomány ellenőrzésekor minden munkakönyvét megvizsgálták, első és utolsó beírási oldalát lefénymásolták. A hallgatók személyi lapját szűrőpróbaszerűen vizsgálták, különös tekintettel a felvételi anyagaikra. Például, aki pótfelvétel révén jutott be, annak megvan-e mindkét felvételi dolgozata, ha valakit a rendeletek alapján elbocsátott az intézmény vagy otthagyta, azt milyen jogalapon, megfelelt-e a törvényi előírásoknak. A rendeletek könyvét, amely mind a személyi, mind a hallgatói, valamint a belső ügyrendre vonatkozott alaposan átolvasták. A bizottság az intézményben töltött tizenkét óra alatt egy rövid ebédszüneten kívül nem hagyta el az épületet. A bizottságba bevont kárpátaljai felsőoktatási intézmények munkatársai számára is kellemetlen volt a szituáció. Elmondásuk szerint úgy érezték, hogy ez egy megrendelt ellenőrzés, amelyben olyat kérnek egyik intézményen számon, amit a sajátjukban sem tudnának teljesíteni. Kellemetlen volt számukra, mert eszközként használták őket, és maguk sem voltak tisztában ezzel, amikor elvállalták az ellenőrzést, mindemellett mindnyájan aláírták azt a jelentést, amelyet az intézmény vezetőinek nem volt alkalmuk megismerni, csak az aláírás után, és tartalmára vonatkozóan nem tehettek észrevételeket, ellenérveket nem hozhattak fel a félreértelmezett megállapítások esetén. Az ellenőrzés így egy szakmai csomagolású megrendelt politikai akciónak tűnt, amely a főiskola bezárását célozta meg. A jövőben további kutatás céljai lehetnének az ok-okozati összefüggések, a megrendelők kilétének a felderítése, aminek a dolgozat megírásakor még nem volt realitása. A bizottság jelentésének fő megállapításait az alábbiakban foglalhatjuk össze.

Az egy hallgatórajutó alapterület kevesebb, mint az ukrán előírás. Az egy számítógépre előírt 6 négyzetméter alapterület helyett négy négyzetmétert biztosít a főiskola A magyar nyelvű szakirodalom túlsúlyban van az ukrán nyelvűvel szemben. A tanárok a tanterveket magyar nyelven írták, az órarend magyar nyelvű, a főiskola koncepciója szintén magyar nyelven készült el. A legnagyobb hiányosságként tüntették fel, hogy nem fogadták el a Magyarországon szerzett PhD-diplomákat (12 tanár szerezte az EU-ban is elfogadott PhD fokozatát Magyarországon), a két ország közötti ekvivalencia szerződés ellenére⁸³. Az ellenőrzéskor készített előterjesztés alapján a főiskola angol, történelem, földrajz, tanítói és matematika szakjain megvonták az egyetemi szintre feljogosító engedélyét, és feltételként szabták, hogy a hiányosságokat három hónap alatt pótolják.

⁸¹ Az ukrán minősítő bizottság a külföldi diplomák egyenértékűsége helyett azt vizsgálja, hogy az eljárási rend és a dolgozatok tartalma megfelel-e az ukrán normáknak, vagyis nem a diploma fokozatát akarja hitelesíteni, hanem új eljárás alapján a sajátjukat levezetni, ez viszont azt jelenti, hogy megkérdőjelezi a magyarországi doktori iskolák minőségét és hitelességét, amelyet az egész Európában elfogadnak. A főiskola tanárai még jóval az ellenőrzés előtt szerették volna honosítani fokozatukat, de mikor egyenként személyesen mentek el, nem vették el a dokumentumcsomagot, például azért, mert bár a beadandó dokumentumok listájában nem szerepel, követelték a disszertációk teljes szövegének lefordítását, a tézisek helyett. Ez viszont, mivel más nyelven íródott, teljesen új dolgozatnak számít, és fizikálisán nehezen teljesíthető 250-350 oldalnyi anyag lefordítása ukránra.

				Meg- jegy- zés
A Rectori Hivatalban ellenőrzött dokumentumok listája/ Список документів поданих/підготовлених комісії МОН ректоратом ЗУІ				
	Alapító okiratok (alapszabály, rendelkezés) Igazolás a II. RF KMF jogi személy állami bejegyzéséről (nyilvántartásba vételéről) Kivonat a jogi személyek állami bejegyzésének rejeszteréből 'II- RF KMF'	Установчі документи (статут, положення) Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи (ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ.) Виписка з єдиного державного реєстру юридичних осіб „ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ.”	25	
	Az alapító okiratokhoz csatolt, az Alapítvány és a Főiskola átregisztrálásának és átnevezésüknek folyamatát igazoló dokumentumok:	До установчих документів додатково надані документи, що засвідчують процеси перереєстрацій та перейменувань Фонду засновників та Інституту :		
1.1	Az Alapítvány jegyzőkönyvei az intézmény alapításáról, a KMTF (1994.) alapszabályának bejegyzéséről, az Alapítvány („A jótékonyaságról és a jótékonyági szervezetekről” szóló törvénynek megfelelő) jótékonyági alapítvánnyá történt átregisztrálásáról(1999.), a KMTF új szerkesztésű Alapszabályának bejegyzéséről(2000.), a KMTF II. Rákóczi Ferenc KMF-é történő átnevezéséről(2003)	Протоколи фонду засновників про заснування закладу, про реєстрацію статуту ЗУШ(1994р.), про перереєстрацію фонду згідно закону „Про благодійництво і благодійні організації” у Благодійний Фонд(1999р.), про нову редакцію Статуту ЗУШ (2000р.), про перейменування ЗУШ в „ЗУІ ім.. Ференца Ракоці ІІ.”(2003р.)	14	
1.2	A KMFA Alapszabálya (1994.)	Статут Фонду ЗУШ (1994р.)	5	
1.3	A Beregszászi járási állami közigazgatási hivatal rendelkezése a KMTF Alapszabályának bejegyzéséről	Розпорядження Брегівської райдержадміністрації про реєстрацію статуту ЗУШ (1994р.)	1	
1.4	A KMTF Alapszabálya (1994)	Статут ЗУШ (1994р.)	16	
1.5.	A KMTF Jótékonyági Alapítvány Alapszabálya (1999.)	Статут Благодійного фонду ЗУШ (1999р.)	5	
1.6.	Igazolás a KMTF JA állami bejegyzéséről (nyilvántartásba vételéről)	Свідоцтво про реєстрацію БФ ЗУШ (1999р.)	2	
1.7.	A KMTF Alapszabálya (új szerkesztés) (2000.)	Статут ЗУШ(Нова редакція) (2000р.)	12	

1.8.	Igazolás a KMTF állami bejegyzéséről (nyilvántartásba vételéről) (2000)	Свідоцтво про державну реєстрацію ЗУП (2000р.)	1	
1.9.	Igazolás a KMTF állami statisztikai hivatal által történt, jogi személy nyilvántartásba vételéről	Довідка ЄДРПОУ (2000р.)	1	
1.9.	AII. RF KMF fejlesztési koncepciója 2002-2010	Концепція розвитку ЗУІ ім. Ференца Ракоці ІІ. від 2002 по 2010 р.	23	
A szerkezeti alegységek létrehozásáról szóló rendeletek (vezető szerv rendelete - állami intézmények esetében; rektor rendelete - más tulajdonformájú intézmény esetében)		Наказ про створення підрозділу (органу управління - для державних вищих навчальних закладів; ректора - для інших форм власності)	4	
Igazolás az intézmény Ukrajna egységes állami regiszterébe történt felvételéről (Területi Statisztikai Főosztály) (a fő intézményre és a szerkezeti egységekre vonatkozóan)		Довідки про включення до ЄДРПОУ (для головного ВНЗ та ВСП ВНЗІ)	1	
Oktatásügyi szerv vagy végrehajtó szerv jóváhagyása a szerkezeti egységek elhelyezésével és tevékenységével kapcsolatosan		Погодження органу управління освітою або органу виконавчої влади щодо розміщення та діяльності відокремлених структурних підрозділів.	2	
Rendelet a szerkezeti egység vezetőjének kinevezéséről		Наказ про призначення керівників	8	
A helyiségek tulajdonjogát alátámasztó dokumentumok vagy bérleti szerződések		Документи, що підтверджують право власності або угоди оренди на приміщення.	15	
Az állami tűzvédelmi-technikai, közegészségügyi ellenőrzési, munkavédelmi hivatalok jelentése arról, hogy a meglévő helyiségek és az anyagi-technikai bázis megfelelnek az előirt követelményeknek, szabályoknak és normatíváknak		Висновок органів державного пожежно-технічного, санітарного нагляду, охорони праці про відповідність наявних приміщень та матеріально-технічної бази встановленим вимогам, нормам і правилам.	17	
A felsőoktatási intézmény és szerkezeti egységeinek működési engedélye (licenció), meghatározott módon hitelesítve.		Ліцензії для ВСП ВНЗ, завірені в установленому порядку.	5	
A felsőoktatási intézmény szerkezete (ezen belül a szerkezeti egységek struktúrája)		Структура ВНЗ (в т.ч. підрозділів).	1	
Hallgatói létszám szakonként, évfolyamonként és képzési forma szerint lebontva az ellenőrzés időpontjára(1.sz. tábl.)		Контингент студентів в розрізі спеціальностей, курсів та форми навчання станом на час перевірки.(табл.1)	1	
Összesen		Всього	159	

	Az intézményben folyó minden szakmai képzésre vonatkozóan:		Для кожної спеціальності, за якою ведеться підготовка у ВСП ВНЗ:		
11.1	A képzés szakmai feltételeit és jellemzőit, követelményeit rögzítő dokumentumok (BSC és Speciálist szint)	11.1	ОПП, ОКХ, у т. ч. Варіативні компоненти		
11.2	A szakok, szakosodások minisztérium által jóváhagyott órahálói (óratervei)	11.2	Навчальний план, робочий навчальний план.		
11.3	A szakok, szakosodások folyó tanévre vonatkozó tantervei tantárgyanként	11.3	Навчальні і робочі програми дисциплін.		
11.4	A szemináriumi és gyakorlati foglalkozások programjai	11.4	Плани семінарських, практичних занять.		
11.5	Laboratóriumi munkák leírata, feladatsorai	11.5	Завдання для лабораторних робіт.		
11.6	Az ellenőrző dolgozatok programja, anyagai	11.6	Методичні вказівки і тематики контрольних робіт.		
11.7	Az évfolyammunkák elkészítéséhez szükséges módszertani útmutató és az évfolyamunkák témái	11.7	Методичні вказівки і тематики курсових робіт (проектів).		
11.8	Az ismeretek ellenőrzésének formáira vonatkozó dokumentumok, dolgozatok, vizsgatételek	11.8	Пакети контрольних завдань для перевірки знань.		
11.9	A szakon folyó szakmai és pedagógiai gyakorlatok leírása, programja	11.9	Програми всіх видів практик		
11.10	A szakdolgozatok elkészítéséhez szükséges módszertani útmutató és a szakdolgozatok témái	11.10	Методичні вказівки щодо виконання і тематики дипломних робіт (практик).		
11.11	A diákok önálló munkájához készített didaktikai útmutatók	11.11	Дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів.		
11.12	A hallgatók osztályozásának kritériumai	11.12	Критерії оцінювання знань і вмінь студентів.		
11.13	Az államvizsga programja, témakörei	11.13	Програма державного іспиту		
11.14	A tanszék személyi állományának összetétele	11.14	Якісний і кількісний склад кафедри		
11.15	A tanszéken oktatott valamennyi tárgy és szakmai gyakorlat módszertani ellátottsága	11.15	Навчально-методичне та інформаційне забезпечення з кожної дисципліни, практики, що викладаються, проводяться на кафедрі		
11.16	A szaktárgyak oktatásához szükséges szakirodalom jegyzéke	11.16	Бібліотечний фонд фахових дисциплін		
11.17	A tanszék technikai felszereltsége, ellátottsága	11.17	Матеріально-технічна база кафедри		
11.18	Tanszék éves terve	11.18	План роботи кафедри		
11.19	A tanszék oktatóinak kölcsönös óralátogatási terve és azok jegyzőkönyvei	11.19			
			Всього	11693	

Az UOTM ellenőrző bizottságának bemutatták az alábbi dokumentumok eredeti példányát/ Комісії МОН надали оригінали документів:			
A könyvtár jelentése a könyvvállományról, szakirodalom, tankönyv, tudományos, irodalom, szépirodalom bontásában, valamint szakirányok szerint a könyvelő aláírásával hitelesítve. A számítógépek száma, típusa, számlákkal alátámasztva, valamint ebből mennyi áll a hallgatók rendelkezésére. (Az irodákban használt gépeket nem lehet beszámítani, mert az nem szolgálja az oktatást). Az intézmény épületeinek tervrajza, alapterületük helyiségenkénti bontásában feltüntetve, ebből feltüntetve melyik milyen alapterülettel áll a hallgatók rendelkezésére. A mellékhelyiségek, folyosók, irodák alapterületét nem lehet beszámítani, mert nem a hallgatók használják.	Довідку про бібліотечний фонд (кількість підручників, посібників, що є на балансі ВНЗ для використання у ВСП за підписом головного бухгалтера ВНЗ та керівника ВСП. Довідку про персональні комп'ютери (врахувати тільки ті які мають підтвердження, що до яких мають доступ студенти). Приміщення Вузу в яких проводяться заняття. Коридори та інші підсобні приміщення а також приміщення кафедр не рахуються. Площу приміщень які орендуються включати згідно договору про оренду.		
Összesen	Всього	187	
Az UOTM ellenőrző bizottságának bemutatták az alábbi dokumentumok eredeti példányát / Комісії МОН надали оригінали документів:			
Órarend a 2006/2007-es tanév II. félévére	Розклад занять.	40	
A hallgatók ügyeit érintő rendeletek (felvétel, halasztás, tanfolyamok, kibocsátás)	Книги наказів по кадрам, по студентам.	744	
Munkatársak beosztása, munkaköri besorolásának jegyzéke	Штатний розпис.	10	
Alkalmazottak személyi lapjai (tartalmazza önéletrajzokat, végzettségükről és továbbképzésekről kiállított bizonyítványukat, igazolásaik másolatát, irodalomjegyzéküket, okleveleik, kitüntetések és korábbi munkahelyeken szerzett erkölcsi bizonyítványaik másolatát)	Особові справи (копії) керівного та науково-педагогічного складу, документи про підвищення кваліфікації.	693	
Munkakönyvek	Трудові книжки.	46	
A főiskola vezetésének rendeletét, a rendeletek könyvét az alapítástól kezdve	Копії наказів головного вищого навчального закладу про зарахування (для ВСП)	283	
A kérvények és értesítők iktatási könyve	Журнал реєстрації довідок-викликів на сесію.	70	
Óralátogatási nyilvántartások a tanév folyamán	Журнал відвідування занять.	1000	
Vizsga- és beszámoló-jegyzőkönyvek	Залікові та екзаменаційні відомості.	850	

Pótlólag bekért anyagok			
Hallgatói személyi lapok	Особові справи студентів (1-5 курс)	100	
Hallgatói kérvények	Заяви студентів	5	
Főiskolai tanácsjegyzőkönyvei	Протокол та рішення Вченої Ради	250	
Vizsgaeredmény nyilvántartó lap	Зведена відомість по екзаменаційним і заліковим відомостям	85	
Államvizsga jegyzőkönyv	Протокол державного іспиту	1	
Á végzős évfolyamok tantárgyi összesítője	Зведена відомість випускного курсу по спеціальностям	2	
Hallgatói tanulmányi nyilvántartó lap	Навчальна картка студента	5	
Rendeletek az államvizsgáról, és a vizsgabizottság tagjainak bérelszámolásáról	Наказ про державний екзамен нарахування погодинної оплати державній екзаменаційній комісії	2	
A kertészeti és közgazdasági szakok oklevél mintája	Посвідчення за курси (садівників і економістів)	2	
Összesen	Всього	4188	
Mindösszesen	Всього	16227	

Következtetések

A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola működési engedélye egy politikai konstelláció, és ezen belül megkötött alkuk eredménye, amelyben nagy részegység jut az anyaország politikai, erkölcsi, anyagi támogatásának az adott területen élő kisebbség konkrét célmegfogalmazásának, kitartásának és terepismeretének. Abban az esetben, ha a pillanatot elmulasztják a kezdeményezők, később az intézményt létrehozni már nem lett volna alkalom, de az is igaz, hogy csak abban az esetben erősödhet meg, ha az anyaország részéről az együttműködés és a támogatás (szimbolikus és konkrét) terén a főiskola érdekében nem változik.

A főiskola licenciájának kiadása, majd az első szakok akkreditálásának nagy a nemzetközi jelentősége a régióban, hiszen a Magyarország által finanszírozott határon túli kihelyezett tagozatok közül ez az egyik olyan intézmény, amelynek esélye van arra, hogy integrálódjon annak az országnak az oktatási rendszerébe, amelynek a területén létrejött mint önálló egység, és a folyamat végén az általa kiadott diploma az állami diplomával egyenértékű.

Az intézmény a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási intézmények legkisebb költségvetéssel működő felsőoktatási intézménye, ahogy Egyed Albert fogalmazott tanulmányában a magyarországi felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk 1990-2000 időszakra terjedt vizsgálat kapcsán: „Az összes támogatás csupán 7%-a jutott Kárpátaljára; azonban a 300 Mft. felhasználása rendkívül céltudatos volt. Ma Beregszászon működik a Kárpát-medence egyetlen akkreditált magyar nyelvű felsőoktatási intézménye: a Tanárképző Főiskola.

Jelentősége a kárpátaljai magyar közösség szempontjából:

1. Sikerült érvényt szerezni a hatályos ukrán törvények által garantált jogoknak, ami pozitív kihatással lehet egyéb helyi kezdeményezésre, perspektívát és lehetőséget jelent az ifjúságnak mind a továbbtanulás, mind a továbblépés és szakmai fejlődés szempontjából egy olyan korszakban, amikor a kárpátaljai magyarság ismét átélte egy országváltást és egy generáció maradhat ki a felsőoktatásból.
2. A főiskola beindítása és szakjainak akkreditálása a megváltozott ukrán felsőoktatási rendszerben, amely piaci elven működik generálta az állami intézményekben a részlegese magyar nyelvű felső-

oktatás beindítását, a beiskolázható hallgatói létszám növelése és az ezzel járó ukrán és magyar támogatások elnyerése érdekében, amely elképzelhetetlen volt addig, míg az ukrán nyelvű képzés monopóliuma meg nem szűnt. A felsőoktatás piaci elvű működése negatív hatással lehet a magyar nyelvű felsőoktatásra, mert annak helyzetét az állami és politikai támogatottság hiányában az állandó presztízsharc határozza meg, míg az állam által támogatott intézmények kisebb minőségi mutatók mellett is fennmaradhatnak.

3. Az ukrán nemzetállami önépítkezés különböző törvényeinek bevezetésével kapcsolatos intézkedések érvényesítésével elképzelhető, hogy a Rákóczi-főiskola és az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar képzései jelentik a közeljövőben a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolát végzett tanulók felsőoktatási lehetőségét Ukrajnában.
 4. Létrejött a kárpátaljai magyar oktatási hálózat legjelentősebb láncszeme egy olyan helyen, ahol korábban nem volt felsőfokú oktatási intézmény, amely meghatározhatja az összes többi színvonalát, és kialakíthatja azok arculatát, hozzásegíthet a teljes kulturális autonómia kiteljesedéséhez.
- Az intézmény alapítását magyar-magyar és magyar-ukrán viták, politikai csaták előzték meg. A magyar-ukrán vita politikai-hatalmi jellegű volt, amely a kisebbségi kérdésekben a többség- kisebbség hatalmi harcát jellemzi. Az intézmény alapítására is igaz Skutnab-Kangas megállapítása, hogy a többség általában a kisebbségek anyanyelvhasználatát az oktatás terén az asszimiláció eszközeként kezeli a nemzetállami koncepciókból fakadóan és a teljes homogenizálásra törekszik (Skutnabb-Kangas 1997).
 - A nemzetállamok, különösen az éppen megszületők, mint Ukrajna, homogenizálási törekvéseikkel szemben állónak tekintik a kisebbségek anyanyelvű intézményeit, minden anyanyelvű oktatási igényt, még a jogokat is, és gazdasági „racionális” érvekkel próbálják elfojtani. A kezdeményezésekkel szemben általában a következő, a KMF esetében is tapasztalható ellenérveket szokták felhozni:
 1. Az adott képzés indítása törvényellenes, nem felel meg a hatályos rendelkezéseknek, szabályoknak. Ezt az ellenérvet nagyon nehéz hosszú távon tartani, hiszen az a rendszer, amely legalább törvénykezési szinten, tehát nem ad valamilyen lehetőséget a kisebbségeknek saját egyéni kultúrájuk megőrzésére, gyakorlására századunkban, magát nem nevezheti demokratikusnak és így veszélyeztetheti állama nemzetközi megítélését, amitől még a fejlett államok is - nem egy éppen kialakulóban lévő, államiságát építeni kezdő - ódzkodnak.

2. Az ellenérvek sorában a következő általában az, hogy hangsúlyozzák, bár az igények jogosak, a törvények lehetőséget biztosítanak a képzés beindítására, de az ország, régió, térség, község, stb. gazdasági lehetősége nem engedi meg, így a kisebbség részéről nagyobb megértést, türelmet várnak el, és majd visszatérnek a megoldás keresésére, ha az állam gazdaságilag megerősödik. Amennyiben ezt az adott kisebbség nem tolerálja, a kezdeményezőket, végső esetben magát a kisebbséget különböző fokon marasztalja el: intoleranciával, bezárkózással, vagyis szegregációs törekvésekkel, az államépítéssel szembeni negatív magatartással, vagy akár államellenességgel vádolják.
3. Az ellenérvek egy másik eleme, amikor az oktatás minőségének védelmében lépnek fel, mondván: egy állam sem engedheti meg azt, hogy képzési rendszerében gyenge láncszemek legyenek, így a feltételek hiányára hivatkozva vetik el a kezdeményezést. Természetesen a minőségbiztosítás minden intézményalapításnál fontos kérdés, de a kisebbségi intézményeken általában a maximális elvárásokat kérik számon, mintha mindegyik működő és már elismert, akkreditált intézmény teljes mértékben rendelkezne a megkövetelt minőségmutatókkal.
4. Az ellenérvek sorában az egyéni boldogulás, társadalmi mobilitás iránti aggodás is mindig megjelenik. A kisebbségi nyelven történő oktatásnál a többségi, gondoskodó állam részéről elhangzik az, hogy abban az esetben, ha a tanuló nem a többség nyelvén tanul és szerez diplomát, nem tud érvényesülni, tudása nem lesz egyenértékű. Ebben a kérdésben általában az oktatás nyelvének problémáját összemossák a nyelvoktatás kérdésével, a tudást a nyelvtudással. Alapjában véve egyik nem zárja ki a másikat. A tudás mellett kisebbségiként az érvényesülés természetesen könnyebben megy annak, aki minél magasabb szinten bírja az államnyelvet. Senki nem kérdeőjelezi meg, hogy szükség van a többségi nemzet nyelvének ismeretére, aminek elsajátítását módszertani kérdésként kell kezelni, figyelembe véve, hogy ez egy, az adott nyelv iránt kialakult attitűd függvénye is, amely az egyén állampolgári konform érzetéből fakadhat, tehát politikai jellegű. Ha a nyelvtudás, amellyel a tudást szeretnénk közvetíteni hiányos, hiányos tudású, rossz mutatókat tükröző képzettséghez vezet, ami a képzési piacon nem segíti az egyén boldogulását. Egyébként a kutatások azt mutatják, hogy a munkaerőpiacon Ukrajnában elsősorban a kapcsolati tőke számít, és a legtöbb esetben minden másodlagos, ha a formai követelménynek megfelel a munkára jelentkező, melynek alapfelté-

tele, hogy rendelkezzen a betöltendő álláshoz szükséges lehetőleg minél magasabb szintű képzettséggel. Abban az esetben, ha az egyén nyelvtudása, amelyen az oktatás folyik, nem ér el egy bizonyos, a képezhetőséghez szükséges szintet, a jelentkezőt képességeitől és előzetes tudásától függetlenül kizárja a képzésből, lehetőséget sem adva a nyelvismeretben hiányosságainak pótlására, a felzárkózásra. Például Ukrajnában a főiskola oktatóinak többsége, de az első néhány évfolyam hallgatóinak nagy része szovjet állampolgárként a Szovjetunióban kezdte meg tanulmányait, így annak államnyelvét, vagy ahogy azt akkor álszent módon kommunikálták az ország vezetői, a „nemzetek közötti érintkezés nyelvét”, az oroszot tanulta. Ukrajna függetlenségével, akárcsak nagycsászár dédszüleikkel, velük is megesett, hogy a lakásuk elhagyása nélkül más állam polgárai lettek. Az „országváltással” együtt az egyik napról a másikra az oktatáson belül is nyelvváltásra került sor, melyhez nem voltak meg, és a mai napig sincsenek megteremtve az elemi pedagógiai feltételek. Ilyen körülmények között az anyanyelvi oktatási intézményhálózat hiánya vagy megszüntetése az egyén kizárását jelenti a társadalmi mobilitás lehetőségéből, mivel lehetősége és alkalma sincs és lehet a mobilitás lehetőségéhez szükséges bármilyen szintű képesítés megszerzésére.

- Az intézmény kialakulása körüli ukrán-magyar vitában is elhangzottak a fentebb felsorolt ellenérvek, amelyek mellé regionális sajátosságból fakadó pozícióharc is társult. Ez utóbbi lényege az volt, hogy az Ungvári Állami Egyetem, amely korábban monopolhelyzetben volt, nem terjeszkedett, nem nyitott a terület városaiban tagozatokat, annak ellenére, hogy ezt a városok lokális elitje erőteljesen szorgalmazta. A rugalmatlanság eredményeként Kárpátalja nagyobb városai (Munkács, Ungvár, később Huszt, Rahó) más belső-ukrajnai egyetemekkel kooperálva létrehozták saját intézményeiket. Az Ungvári Állami Egyetem így úgy érezte, hogy a KMF létrejöttével ismét csorbul a tekintélye, pozíciókat veszít a területi képzési piacon. Az állami szervek ezt kihasználva leginkább általuk, szakembereik által igyekeztek az intézményalakítással kapcsolatos érveiket elmondani, arra törekedtek, hogy az UÁE részeként, annak teljes felügyelete alatt működjön, viszont a fenntartáshoz a gazdasági helyzetre való hivatkozással nem kívántak anyagilag hozzájárulni, azt a kezdeményezőktől várták el. Mindezt jól reprezentálja a KMF bejegyzésével kapcsolatban 1996. február 8-án tartott tárgyaláson készült hangfelvétel, melyen részt vettek a Kárpátaljai Területi Tanács, a Beregszászi Járás Tanács, az Ungvári Állami Egyetem, Magyarország Ungvári Főkonzulja, a HTMH, a BGYTF és a KMFA képviselői.

- A magyar-magyar vitának egyszerre két szintjét is megfigyelhettük. Egyrészt a főiskolát kezdeményezők és egy magyarországi lobbis, valamint a hozzájuk csatlakozó ukrainai magyar szervezetek között. A magyarországi érdekcsoportot a Gödöllői Agrártudományi Egyetem képviselte, amely mint nagyipari agrárképző, a 90-es évek elején terepet vesztett intézményként kereste helyét az új politikai-gazdasági változások közepette Magyarországon, amihez Kárpátalján, hasonló okok miatt ukrán és magyar partnereket talált a Nagybaktai Állami Kísérleti Állomásban. A főiskolát kezdeményező magyar társadalmi szervezetekkel és egyházakkal szemben a „magyar-ukrán” lobbipartnerekre talált azokban a szervezetekben, amelyek az 1994-es magyarországi politikai kormányváltás hatására vagy eredményeként kiváltak a KMKSZ-ból.
- A BMKSZ és a MEKK oktatási koncepció híján magyarországi politikai körök befolyása alatt könnyen elfogadta az agrárképzés gondolatát, amely a helyi magyar-magyar politikában az Ungvár-Beregszász ellentét egyik konfliktusává is vált. A KMTF-et ellenző szervezetek érveikben azt hangoztatták, hogy bár a törvény engedi, de akkor sem lehet önálló felsőoktatási intézményt létrehozni, csak valamely másik intézménynek a fiúlját, az alapítók teljes körű felügyelete alatt, ami önértékelési deficitként is értelmezhető, de önfeladásnak is minősíthető, mert ezzel lemondtak az önálló intézmény lehetőségéről mindörökre. Nem bíztak abban, hogy ez a terület képes kitermelni saját oktatói értelmiségét. A főiskolával szembeni érvek megegyeztek az állami egyetem és a megyei tanács képviselő által a képzés indításával szemben érvekkel, vagy azok sugallatára születhettek.
- Az 1994—1996 közötti két év alatt a politikai nyomásgyakorlás eszközeivel a szervezők elérték, hogy megadják a működésre feljogosító oktatási engedélyt, a licenciat. Az intézmény elfogadásáról az ukrán fél részéről az 1996. júliusi ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottság ülésén döntöttek. A bizottság ülése előtt a KMKSZ a kárpátaljai magyarságot erősen foglalkoztató két kérdést terjesztett be, amelyek politikai fókuszálását az ülés előtt sikerült megteremteni. Az egyik ügy a vereckei honfoglalási emlékmű, a másik a KMTF bejegyzése volt. A főiskola bejegyzése a két állam közötti politikai kompromisszum eredménye. Az intézmény működése folyamán számos esetben tapasztalható volt az állam illetén hozzáállása, például 2004-ben az épület körül kialakult jogi vita, majd a 2007-es teljeskörű, és mindenre kiterjedő ellenőrzés, annak körülményei. Az eddigi események alapján megállapíthatjuk, hogy az intézmény működése, mint minden kisebbségi intézményé a mindenkori magyar állam, annak anyagi és politikai támogatásának, az ukrán-magyar politikai kapcsolatoknak a függvénye.

Irodalomjegyzék **(Szakirodalom és publicisztika)**

- A határon túli magyarság helyzete (1998), HTNH, Auktor Könyvkiadó.
- A kárpátaljai magyar kulturális szervezetek, intézmények, társaságok, egyházak, alapítványok stb. névjegyzéke. Budapest, Magyarok Világszövetsége.
- A KMKSZ történetéből. Dokumentumok, tények. Budapest-Ungvár, Intermix.
- A Kárpátaljai Református Egyház 1996. Beregszász, kézirat.
- A Badalói KMKSZ-alapszervezet nyílt levele a KMKSZ területi és járási elnökségéhez. Kárpátalja, 1991. július, 12. szám.
- Dr. Almásy Sándor - Dr. Almásy Ludmila (2000): A foglalkoztatottság problémái Kárpátalján, Területi Statisztika 3.(40.) évfolyam 4. szám, Budapest p. 360-370.
- Az etnikumok közötti viszony Kárpátalján című konferenciáról. Kárpátaljai Szemle 1997. 5. számp. 2..
- Dr. Árpa István (1997): A két- vagy többnyelvűség problémái. Közoktatás 1997/2. p. 21
- Balogh Artúr (1997): A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és a békeszerződések alapján. Csíkszereda, Kájoni.
- Balogh Géza(1991): Újjáéled a cserkészmozgalom. Kárpátalja, 1991. április, 7. szám.
- Dr. Balog József (1990): Pro és kontra. Kárpátalja, 1990.1. évfolyam 9. szám, p.8.
- Balogh Livia (2006): A magyarországi egyetemek kihelyezett tagozatain folyó oktatás eredményességének/hasznosulásának vizsgálata Kárpátalján. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász, PoliPrint Kft.-KMF., p. 157-175.
- Balla Gyula (1988): Kárpátaljai magyarság 1918-1988. Jelentések a határon túli kisebbségek helyzetéről (Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia). Bp.
- Balla D. Károly(1993): Kis(ebb)ségi magyar skizofrénia. Ungvár-Budapest, Galéria
- Balla D. Károly szerk. (1993): Mezsgyén állva. A kárpátaljai magyar értelmiség az ezredforduló küszöbén (intetjük). Ungvár-Budapest, Galéria.
- Balogh Irén (1993): Gazdaképző Makkosjánosiban. Kárpátalja, 1993. július 31., 6. szám.
- Balogh Irén (2002): A Fórum közgyűlésén. Beregi Hírlap., 2002. január 26.
- Balácsi Géza(1993): Cselekvő akarattal kitömi a szürkeségből. Kárpátalja, 1993. december 31., 11. szám.
- Baran V. K. - Danyilenko V. M. (1999): Ukrajnavumovahszisztemnojkrizi (1946-1980). Kijiv, Alternativi.

- Barát Mihály: „Színház az egész világ”. In: KISZ, 2005. március 26.
- Bartha Csilla (1999): Akétnyelvűség alapkérdései. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Dr. Báthory Katalin-Benda István-Cséke Miklós-Dalmay Árpád-Dr. Göndöcs László (1990): A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864-1989. Magyarságkutató Intézet, Budapest.
- Beregszászi György (2002): A Beregszászi Állami Főgimnázium. Bereglő, 2002. november 11.
- Beregszászi (1998): Új alapokra helyezték a Fórum tevékenységét. KISZ, 1998. június 16., p. 1-2.
- B.E. (1991): Apedagógusok elmennek... Kárpátalja, 1991. szeptember, 18.szám.
- Béres Erzsébet (2003): Tízéves a Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság. Kárpáti Igaz Szó, 2003. június 27., p.6.
- Bilics Éva(1991): Magyar oktatás a végeken. Kárpátalja, 1991. december, 24. szám.
- Bilics Éva (1995): „... biccen a szó már a száj szögletén”. Közoktatás 1995/4.p. 8-9.
- Bíró A. Zoltán (1992): Aregionális identitás kialakításának néhány vonásáról. Régió 1992/4
- Bíró László (2003): Lehetetlen a törvény gyakorlati alkalmazása. Interjú Gajdos István parlamenti képviselővel. KISZ, 2003. szeptember 23.
- Bíró László (2005): Moroz „prigriv” Gajdos, In. Sztarij zamok, 2005.02.4—10
- Bíró László (2004): Vladapovinna kapituljuvati. Sztarij zamok, 2004.12.31.
- Bíró László (2004):Sikerül-e újra megtéveszteniük Kárpátalja magyarságát a KMKSZ-vezéreknek? Ukrajnai Magyar Krónika, 2004. szeptember 4.
- B.L.(2004): Ki szelet vet - vihart arat. Még egyszer a KMTF körül gerjesztett vitáról. Ukrajnai Magyar Krónika, 2004. június 12.
- Bíró László (2004): Törvényszéki palota: Beregszászban így látják. KISZ, 2004. június 15.
- Bíró László (2004): Nyilatkozatháború az egykori törvényszék tulajdonjogáról. KISZ, 2004. május 29.
- Borsodi István (1990): A 20. századi magyar kérdés előzményei a közép-európai állami és nemzeti fejlődés tükrében. Régió 1990. december, p. 1-18.
- Bornemissza Eszter (1991): Magyarországon tanulhatnak. Kárpátalja, 1991. április, 7. szám.
- Bornemissza Eszter (1991): Budapest váijaóket. Kárpátalja, 1991. július, 13. szám.
- Bornemissza Eszter (1992): Az álom véget ért? Magyarországon kevés apénz a határon túli magyar fiatalok oktatására. Kárpátalja, 1992. február 25.,4. szám.
- Bornemissza Eszter(1992): „Szembekerültem a lelkiismeretemmel”. Salánkonnem szűnt meg a KMKSZ alapszervezete, csak ... Kárpátalja, 1992. február 25., 4. szám.

- Bornemissza Eszter (1992): Elhallgatni. Kárpátalja, 1992. június 12., 11. szám.
- Bottlik József- Dupka György (1991): Ez hát a hon... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpataijai magyarság életéről, 1918-1991). Mandátum-Universum.
- Bottlik József - Dupka György (1993): Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó.
- BohdanOszadcsuk(1993). Az ukrán válság. Kárpátaljai Szemle, 1993.2. szám. p. 13-15.
- Bourdieu Perre (1979): Atársadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Tanulmányok. Budapest, Gondolat.
- Botlik József (2000): Már Trianon előtt elvégeztetett. Kárpátalja csehszlovák és román megszállása és el csatolása (1919. j anuár-szeptember). Kisebbségkutatás, 2000.2. szám, 264—275.
- Brenzovics László (1993): Adolgek állása. Kárpátaljai Szemle 1993.6. szám p. 17-18.
- Brenzovics László (1994): Viták a „kalács” körül. Kárpátaljai Szemle, II. évfolyam, első szám.
- Brenzovics László (2004): Rekett. Kárpátalja, 2004. július 30.
- Brenzovics László (2004): A suszter és a kaptafa. Kárpátalja, 2004. augusztus 6.
- Brunner, Georg (1995). Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- B.Szűcs (1993): KMKSZ-KMPSZ-elnökségi ülés. Kárpátalja, 1993. november 30., 10. szám.
- Buzinkay János (1990): Lesz magyar oktatás Huszton. Kárpátalja, 1990. október, 11. szám.
- Csáti József - Dióssi Géza Kornél (1992): A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. Extra Hungáriám. AHatodik Síp antológiája, 176-182. Budapest-Ungvár: Hatodik Síp Kiadó.
- Csanádi György (1992): Szeretném, ha Beregszász a kárpátaljai magyarság kulturális központjává válna”. KISZ, 1992. július 8.
- Csanádi György (1993): Új otthonra talál a KMPSZ könyvtára. KISZ, 1993. augusztus 12.
- Csernicskó István (1997): A számok tükrében. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi megoszlása a legutóbbi szovjet népszámlálás (1989) adatai alapján, némi kitekintéssel. Forrás 97/5:70-76.
- Csernicskó István (1998): Az ukrán nyelv Kárpátalján. Régió 1998/1:5—48.
- Csernicskó István (1998): Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban. Lanstyák István - Szabó Mihály Gizella szerk., Nyelvi érintkezések a Kárpátmedencében különös tekintettel a magyarpárú kétnyelvűségre, 44—59. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó - A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete.

- Csernicskó István (1994): Kétnyelvűség - nyereség vagy zsákutca. kárpátaljai Szemle 1994. 5. szám. 12-13.
- Csernicskó István (1994): Kétnyelvűség és iskola. Kárpátaljai Szemle 1994.9. szám. 17-19.
- Csernicskó István (1995): A tannyelv szerepe az egy-, illetve kétnyelvűség kialakításában. Közoktatás 1995/4. p. 6-7.
- Csernicskó István (1997): Miért félünk a kétnyelvűségtől? Közoktatás 1997/4. p.3.
- Csernicskó István(1998): Megtanulunk-e ukránul? Közoktatás 1998/1. p. 5-7
- Csernicskó István(1998): A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Budapest, Osiris Kiadó és MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István (1999): Egy jelenség és ami mögötte van: az ukrán nyelv és a kárpátaljai magyarság. Közoktatás, 1999/1. p. 3-7.
- Csernicskó István (1999): A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződéséről. Közoktatás, 1999/2. p. 19-20.
- Csernicskó István (2000): Jogok és jogtalanságok. A kisebbségek anyanyelvi oktatásához való jog a nemzetközi és az ukrán kisebbségvédelmi dokumentumokban. UngBereg 2000. Második Pánsíp-almanach, 114-118.
- Csernicskó István - Orosz Ildikó (2000): A magyar nyelv (és a nyelvet éltető közösség) jelenéért és jövőjéért folytatott tevékenység Kárpátalján. In: Anyanyelvünkről, anyanyelvünkért. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból, NKÖM, Budapest.
- Csernicskó István- Soós Kálmán (2002): MOZADC2001. Gyorsjelentés - Kárpátalja. In: MOZAIK2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Szerk. Szabó Andrea-Bauer Béla-Laki László-Nemeskéri István, Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Csernicskó István - Híres Kornélia (2003): Mi is kell a jó munkához? Munkaerőpiaci esély- és lehetőségnövelő tényezők Kárpátalján. In: A magyar nyelvű oktatási intézmények munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében. Budapest, Márton Áron Szakkolégium, MTA-Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, TLA Közép-Európai Tanulmányok Központja.
- Csernicskó István (2006): Magyarországi PhD- és DLA-képzésben részt vevő kárpátaljai ösztöndíjas hallgatók körében végzett felmérések eredményei. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász. PoliPrint-KMF, p. 176-205.
- Csemyahovszkij G. (2005): Zakarpatszkij „szpruf”. Rektor Szlivka: szamogubszto esi vbivszto? Pravozahiszt, 2005.02.22
- Csepeli György (1992): Nemzet által homályosan. Budapest, Századvég.
- Dalmay Árpád (1992): Furcsa pozíció. Kárpátalja, 1992. február 25.
- DarcsiSándor(1991):NemazŐérdemük. Kárpátalja,2001.június 11.
- Deák András (2000): Orosz diaszpórapolitika a posztszovjet térségben. Régió 2000/1. P. 158-166.

- Deák Ferenc (1993): Hasznos pedagógiai délután. Kárpátalja, 1993., 10. november 30., 10. szám.
- Dr. Deák Ferenc (1992): Ilyennek képzelem a KMPSZ-t. Kárpátalja, 1992. március 24., 6. szám.
- D.Gy. Kárpátalja 1990. április 30.1. évfolyam 1. szám.
- Dunda György (2003): Az UMDSZ első kongresszusán. „Mi nem rekesztünk ki soraink közül senkit...”. KISZ, 2003. július 15.
- Dunda György (2003): Új alapszabály, tagság tizenöt megyében. Az UMDSZ rendkívüli közgyűlése Ungváron. KISZ, 2003. május 6.
- Dunda György-Tóth Viktor (2004): Tisza-melléki járás: a vélemények keresztútjében. KISZ, 2004. november 18., p. 4.
- Dunda György (2004): Gajdos István: „2004 az elvégzett feladatok éve volt”, Ukrajnai Magyar Krónika, 2004. december 23., p. 2-4.
- Dunda György (2004): „Az akció a szélesebb közvélemény megtévesztését szolgálja”. Beszélgetés Gajdos Istvánnal, az UMDSZ elnökével. KISZ, 2004. szeptember 4.
- Demjén Balázs (1994): Bemutatjuk a Kárpátalja Felfedezői Pro Pátria Szövetséget. Közoktatás - 1994/1. p. 6.
- Deserijev, Ju. D. (1996): Zakonomemosztyi razvityijai vzaimogyesztvijajazikov v szovetszkom obszesztove. Moszkva, Nauka.
- D.SmithAnthony (1994): National identity, Penquin Books.
- Egyed Albert (1996): A magyarországi támogatások célja. Anyanyelvű Oktatásunk, MTT Könyvtár 1., Szabadka, p. 201-204.
- Egyed Albert -Tamóczy Mariann (1990): Magyar tudomány és kultúra Kárpátalján (Esettanulmány). Kárpátaljai Minerva 1. kötet, 2. tüzet. p. 50-79.
- Egyed Albert (2006): A magyarországi felsőoktatási és K+F támogatáspolitiká kvantitatív és kvalitatív elemzése. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász, PoliPrint-KMF., p. 55-76.
- Extra Hungáriám (1992): A Hatodik Síp antológiája. Bp. - Ungvár.
- Éger György (2000): Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában. Budapest, Osiris Kiadó.
- ÉgerGyörgy(1993): Multietnikus határtérségek Közép-Európában. Régió 1993/3.
- Érvényt kell szerezni a kárpátaljai magyarság érdekeinek (1996). Kárpátaljai Szemle 1995. 1. szám. p. 6.
- „Élő történelem”. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből (1944—1992) Budapest-Ungvár, Intermix Kiadó.
- Erdélyi Gábor (1998): Illyés Közalapítvány Ukrajnai Alkuratóriuma. Számok és tények. Kárpáti Igaz Szó, 1998. június 30.
- Eszenyi Gábor (2002): Előtérben a gazdasági együttműködés. Bereg Info, 2002. november 11-17.

- Fedák Anita (2004): Iván Rizak a főiskoláról. Bírálókat érte a Técsői járást. KISZ, 2004. július 22.
- Fedák Anita (2007): Bukott főiskolák. Kárpáti Igaz Szó, 2007. július 19.
- Fedák Anita (2003): Pedagógusképzés új néven-régi hagyományokkal. Egy nagy múltú tanintézet falai között. Kárpátralja, 2003. október 7., p. 6.
- Fedák Anita (2003): Portrévázlat: „Szaktudás és emberség alapján értékelik a tanárt..KISZ, 2003. október 25.
- Fedák Anita (2007): Veszélybe került a magyar tankönyvkiadás? Kárpáti Igaz Szó, 2007. augusztus 21.
- Fedynysynec, Volodymyr (1996): Végigmenni a megkezdett úton. A kárpát-ruszin irodalmi nyelv megteremtésének gondolata. Pánsíp VI/1:18-19.
- Felippe Femández-Armesto (1995): Európa népei. Corvina.
- F.F. (2007): Továbbtanulási körkép: vannak még erős iskoláink. Kárpáti Igaz Szó, 2007. augusztus 21.
- Figyelő (2005): Gajdos „ózonlyuk” lehet a szocialisták egén - írja az obkom.net internetes újság. Kárpátralja, 2005. június 10.
- Fodó Sándor (1993): Ukrajna nemzeti kisebbségei és a társadalom demokratizálódási folyamata. Kárpátraljai Szemle 1993.6. szám p. 14-15.
- Füzesi Magda (2002): „Tenni szeretnék azért, hogy Beregszász ismét elnyelje méltó helyét a Kárpát-medencében”. Beregi Hírlap, 2002. február 23., p.2.
- Gál Susan (1987): Kódváltás és öntudat az európai periférián. Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről, Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1991. p. 123-146.
- Gál Susan (1991): Mi a nyelvcsere és hogyan történik? Régió 1991 /1, p. 66-76.
- Gereben Ferenc - Lőrinc Judit - Nagy Attila - Vidra Szabó Ferenc (1993): A magyar olvasáskultúra határon innen és túl. Közép-Európa Intézet, Budapest, p.180.
- Gereben Ferenc (1999): Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, p.278.
- Gereben Ferenc (2000): Nemzeti és kulturális identitás Kárpátralján.. Pro Minoritáié 2000/ tavasz, p. 166-170.
- Gereben Ferenc (2005): Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata. Lucidus Kiadó, Budapest, p.215.
- Gabóda Béla (2006): Mélyinterjú esettanulmány a magyar felsőoktatás és tudománypolitika kárpátraljai szakembereivel. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátralján. PoliPrint-KMF. Ungvár-Beregszász, p.2240-247.
- Gabóda Béla (2006): A DOMUS program hasznosulásának vizsgálata Kárpátralján. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátralján. PoliPrint-KMF. Ungvár-Beregszász, p.206-239.

- Glatz Ferenc (1993): Egy általános magatartási kódex körvonalairól. *Kisebbségek*, Educatio, 1993-nyár, p. 179-186.
- Grozdova, I. N. (1971): Etnokulturális folyamatok napjainkban a kárpátaljai magyar lakosság körében. In: Ortutay Gyula szerk.: *Népi kultúra - népi társadalom*. Az MTANéprajzi Kutatócsoportjának évkönyve V-VL, 457-466. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Gut R. (2005): Dulyjakisenyi? In: *Sztarij zamok Palanok*, 2005.01.28.-02.03. p. 1-4.
- Gulácsy Géza (1991): A bölcsőtől az egyetemig. *Kárpátalja*, 1991. április, 6. szám.
- Gulácsy Géza (1993): Az önálló nemzetiségi oktatási rendszerről. *Kárpátaljai Szemle*, 1993 2. szám, p. 7-12.
- Gulácsy Géza (1994): A nemzetiségi kulturális autonómia. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 6. számp. 18-22.
- Gulácsy Géza (1995): A magyar-ukrán és a magyar-szlovák alapszerződés összehasonlító elemzése a kisebbségi kérdéskörben. *Kárpátaljai Szemle* 1995. 8-9. szám, p. 24-25.
- Gulácsy Géza (1996): A nemzetiségi kulturális önkormányzat megalakításának és működésének rendje. *Kárpátaljai Szemle* 1996.1. szám, p. 20-23.
- Gulácsy Géza (2000): Feljegyzés a magyar többségű kárpátaljai településeket magában foglaló adminisztratív egység létrehozásáról. *Kárpátaljai Szemle* 2000, 1. szám, p. 5-6.
- Guy Lázár (1995): A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában. *Regió* 1996 1-2. szám, p.29-61.
- Hanák Péter (1991): Vissza vagy előre? A nemzet és állam alternatívái. *Régió* 1991/1,p.117-121.
- Hanics Mikita (2002): A választások lezajlottak, a problémák megmaradtak. *Beregszász*, 2002. április 13.
- Hajnis J.J. (1997): Szlovaki Zakarpattya, In: *Matyeriali naukovu- prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne reguluvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”*, Uzshorod, p. 130-135.
- Hegedűs Csilla (2004): Open WayNet rendszer Szolyván. *KISZ*, 2004. június 15.
- Hegedűs Csilla (2004): Több mint három éve megyei jogú város. *KISZ*, 2004. augusztus 14.
- H.Cs.(2007): Diplomaosztó a főiskolán. A tudást méltatták. *Ukrajnai Magyar Krónika*, 2007. július 18.
- Herczegh Ákos (1991): Valami elkezdődött a végeken. *Kárpátalja*, 1991. április, 6. szám.
- Herczegh Géza (1991): A kisebbségek védelmének kérdése a nemzetközi jogban. *Régió* 1991/1. P. 88-93.
- Hévízi Józsa (1996): Mít jelentettek az autonómia különböző formái az évszázadok során a hazánkban élő kisebbségek számára, s miért törekszenek erre most

- a határon túli magyarok? (A határon túli magyarok oktatási törekvései a nemzetiségek magyarországi fejlődésének tükrében). *Közoktatás* 1996/3. p. 17-19.
- Hrancsák Iván (1993): *Nariszi isztoriji Zakarpattya Z najdavnyisih csasziv do 1918.* Uzshorod.
- Hrancsák Iván (1997): *Uhorci Zakarpattya v pizlyavijennyi roki: kilykisznij analiz (1945-1996) rr.,* In: *Matyeriali naukovo- prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”,* Uzshorod, p. 83-97.
- Hímév magyar pénzen? *Kárpátalja*, 2005. július 7., 26. szám
- Horváth Sándor (1991): *Gimnázium születik.* *Kárpátalja*, 1991. július, 13. szám.
- Horváth Sándor (1991): *Hegyek és eszmék szorításában.* *Kárpátalja*, 1991. július, 12. szám.
- Horváth Sándor (1991): *Szósomj.* *Kárpátalja*, 1991. szeptember, 18. szám.
- Hori (1992): *Őrizz meg bennünket...* *Kárpátalja*, 1992. április 21., 8. szám.
- Horváth Sándor (1998): *Az idén 60-70 millió forintot kap Kárpátalja. Beszélgetés Both Jánossal, az Új Kézfogás Közalapítvány titkárával.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. július 23.
- Horváth Sándor (1998): *Nagyobb támogatásra számíthatunk. Ülésezett az Anyanyelvi Konferencia.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. október 3.
- Horváth Sándor (1998): *A kettős állampolgárságnak nincs realitása.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. május 5.
- Horváth Sándor (1998): *Támogatások a kárpátaljai magyarságnak.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. június 27.
- Horváth Sándor (1998): *Megmozdultunk, és akik ránk figyeltek, már könnyebben mozdultak. Dupka György, akit a nagyszülősi j árásban j elöltek a megyei tanács képviselőjévé.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. március 21.
- Horváth Sándor (1998): *„Komolyan, becsülettel dolgoztak”. Évzáró a gazdasági akadémián.* *Kárpáti Igaz Szó*, 1998. augusztus 1.
- Horváth Sándor (2004): *Világ-háború.* *KISZ*, 2004. augusztus 5.
- Hutterer Éva (2006): *AK+F támogatások és hasznosulásuk sajtótükre Kárpátalján.* In: *Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján.* Ungvár-Beregszász. PoliPrintKft.-KMF., p. 248-287.
- IHM-UMDSZ megállapodás Budapesten. *KISZ*, 2003. november 8.
- Ijjas Mihály (1993): *Nem szabad feladni. Politikai akadályokkal szembesülve.* *Kárpátalja*, 1992. június 29.
- Ijjas Mihály (1992): *A felnagyelt haza kisujj a.* *Kárpátalja*, 1992. április 7., 7. szám.
- Jánki András (1999): *Identitásváltás és/vagy identitásválság Ukrajnában. Pro Minoritáié,* 1999/Tél. p. 55-59.

- Jászter Zoltán (2002): Volt egyszer egy népszínház.. Beszélgetés Schóber Ottóval. Beregi Hírlap, 2002. március 2., p. 7.
- Jemec H. Sz. - Gyacsenko B. I. (1993): Cihanszkye naszelennya Zakarpattya. Uzshorod, Kárpáti.
- Józan Lajos - Gulácsy Lajos (1992): A Kárpátaljai Református Egyház múltja és jelene. Extra Hungáriám. A Hatodik Síp antológiája, 156-162. Budapest-Ungvár:, Hatodik Síp Kiadó.
- Joó, Rudolf (1988): Etnikumok és regionalizmus Nyugat-Európában. Budapest, Gondolat.
- Joó Tibor (1990): A magyar nemzeteszmé, Budapest, Franklin társulat.
- Jórei Máté (2004): UMDSZ: kibővített elnökségi ülés koszorúzással. A szövetség kész részt venni a főiskola működtetésében.KISZ, 2004. június 20.
- Kárpátalj a településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941). Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
- Kerecman V. J. - Palincsak M. M.(1997): Mizsnarodno-pravovij zahiszt prav nacionalnyih mensin. Matyeriali naukovoprakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p. 10-26.
- K.E. (1998): Megmértetés. Kárpáti Igaz Szó, 1998. február21.27-28. szám, p. 1.
- Keresztyén Balázs (1990): Van, de még sincs magyar iskola N agyszőlősön. Kárpátalja, 1990. november 24., 14. szám.
- Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I. (1991), Széchenyi Társaság, Budapest.
- Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II. (1992), Széchenyi Társaság, Budapest.
- Kg. (1998): Vadonatúj Kézfogás. Kárpátaljai Szemle, 1998.3. szám,p. 18.
- Kiss Gy. Csaba (1993): Vázlat a nemzeti kisebbségekről. Kisebbségek, Educatio 1993-nyár, p. 174-178.
- Kiállítás a magyar főiskoláért. Szeptember elsejére tüntetést szerveznek Beregszászon. A HTMH „figyelő”. Magyar Nemzet, 2004. július 19.
- Kobály József (1998): Sine ira et stúdió. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.
- Kobály József (1993). Kárpátaljai ruténok: mítosz és valóság. Kárpátaljai Szemle, 1993. 3—4. szám p. 25-26.
- KobályJózsef(1997):Akárpátaljairuzinoknyelve. Kárpátaljai Szemle. 1997. 7. számp. 22-23.
- Kobály József (1997). Dolisnyákok, huculok, bojkók, lemkek. A kárpátaljai ruszinok néprajza. Kárpátaljai Szemle. 1998.1. szám p. 22-23.
- Kocsis Mária (2005): „Válasz egy öntudatos atyának”. Ukrajnai Magyar Krónika, július 26., p. 7.
- Koczák Szilvia (1994): Európai műveltséget-hittel. Kárpátaljai Szemle 1994. 9. számp. 16.

- Kocsis Károly- Kocsisné Hodosi Eszter (1991): Magyarok a határainkon túl - a Kárpát-medencében. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Dr. Kocsis Károly (1991): A Kárpát-Balkán régió változó etnikai-vallási arculata -Azetnikai-vallási struktúraátalakulása(1920-1980). Részlet. Kárpátaljai Szemle 1995.1-2. számp. 24—25.
- Kecskés Mihály (2006): Javaslatok a regionális és eurorégiós felsőoktatási és K+F együttműködés szervezési és szervezeti eljárásaira. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász, PoliPrint Kft.-KMF.
- Kolyaka Irina (2002): Ukrajnuszki reályiji otrimannya mandata: jak jih mozse ociniti civilizovana Jevropa!, Ukrajinszykapravda, 2002.05.13., 12:37
- Konovalenko O.: Zakarpatszkij „szprut”, abo agonyija banditszykoji vladi. Pravozahiszt., 2004.12.21
- Konovalenko O.: Zakarpatszkij „szprut” - 3, abo agonyija banditszykoji vladi. Pravozahiszt, 2005.01.11
- Konovalenko O.: Zakarpatszkij „szprut” - 4, abo agonyija banditszykoji vladi. Pravozahiszt, 2005.01.18
- Konovalenko O.: Zakarpatszkij „szprut” - 5, abo agonyija banditszykoji vladi. Pravozahiszt, 2005.01.25
- Korzs Jarina (2005): Szocialiszt kamauh zajaviv, scso vin proti Gajdosa, Tribuna, 200.05.14
- Kovács Elemér (1996): így látjuk mi. A kárpátaljai magyarság értékrendje. Kárpátaljai Szemle 1996.6. számp. 18-19.
- Kovács Elemér (1991): Gondjainkról őszintén. Kárpátalja, 1991. július, 13. szám.
- Kovács Erzsébet (2002): Múlt, jelen és jövő. Elnökváltás az UMDSZ-ben. Bereg-Info, 2002. december 7.
- Kovács Miklós (1998): Üzenet a kalapács alól. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.
- Kovács Miklós (1991): Nyílt válasz Nagy Zoltán Mihálynak. Szelektív látás agkori hályogtól. Kárpátalja, 1991. június, 11. szám.
- Kovács Miklós (1991): Magyarország, mint „Nagy Testvér”. Aknák az összekötő úton. Kárpátalja, 1991. augusztus, 14. szám.
- Kovács Miklós (2004): Párhuzamok és kontrasztok. Kárpátalja, 2004. augusztus 6.
- Kovácsné Marton Erzsébet (1996): KMPSZ-az elismerés rögzös útján. Közoktatási 996/1. p. 21.
- B. Kovács Magdolna (1993): Református gimnáziumi osztály nyílt. Kárpátalja, 1993. 9. szám, október 31.
- Ifj. Koszorus Ferenc(1997): Washingtoni kisebbségpolitika. Magyar Napló, 1997 május-június, p. 23-26.
- Kozma Endre(é.n): Észrevételek a kárpátaljai magyarságnak és helyzetének állapotáról. Kárpátaljai Minerva 1 .kötet, 2. füzet. p. 79-90.

- Kozma Endre (2006): Kafedra Uhorszkoji Filologiji, Uzshorod (egy túlélő magyar tanszék emlékére, Ungvár 1986-1989). In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász. PoliPrint-KMF., p. 323-330.
- Kozma Endre (2006): Áldozat a fennmaradásért (kárpátaljai magyar iskolaügy, 1986-1989). In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Ungvár-Beregszász. PoliPrint-KMF., p. 337-345.
- Kozma Tamás (1994): Bevezetés a nevelésszociológiába. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kozma Tamás (1993): Etnocentizmus. Kisebbségek, Educatio, 1993-nyár, p. 195-210.
- Kozma Tamás (1998): Expanzió. Educatio, 1998/tavaszi, Mérlegen p. 5-18.
- Kozma Tamás (2006): Kisebbségi felsőoktatási és tudományszervezési kezdeményezések. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Szerk. Orosz Ildikó. Ungvár-Beregszász, PoliPrint Kft.-KMF, p. 20-54.
- Kótyuk Enikő (1994): Újabb lépés a kulturális autonómia felé. Kárpátaljai Szemle. 1994. 5. szám p. 7-8.
- Körmendi Gábor (2004): Mádl is küzd az iskoláért. Szállodává is alakíthatják a magyar nyelvű intézményt. Hírvilág, 2004. július 15.
- Kőszeghy Elemér (1990): Diplomát-magyar nyelven. Nincs sem alsó, sem felső határ. Kárpátalja, 1990. április 30., 1. szám.
- Kőszeghy Elemér (1999): Tisztújító KMKSZ-közgyűlés Ungváron. Kárpáti Igaz Szó, 1999. március 2.
- Kőszeghy Elemér (2004): Melyik kaptafánál? KISZ, 2004. augusztus 10.
- Kőszeghy Elemér (2004): Gajdos István a kárpátaljai magyar felsőoktatásról. Válgjon a beregszászi főiskola a megbékélés eszközévé. KISZ, 2004. július 22.
- Kőszeghy Elemér (2004): Etnorekett. KISZ, 2004. július 31.
- Dr. Kulcsár-Szabó Emőné (1996): Támogatási formák a határon túli felsőoktatásnak. Anyanyelvű Oktatásunk, MTT Könyvtár 1., Szabadka 1997.
- Kulin Zoltán: Felsőfokon magyarul. Kárpátalja, 1994. 8. szám.
- Kulin Zoltán: Inatag ingatlanügy? Kárpátaljai Szemle, 1995. 5. szám.
- Lajos Mihály (1992): Végcél - Kárpátalja autonómiája. Kárpátalja, február 11., 3. szám.
- Lajos Mihály (1996): Agörög katolikus egyház tegnap ...és ma. Kárpátaljai Szemle IV/2:15.
- Lajos Mihály (1997): Kitorhetünk-e a nyomorúságból? Csontos 1997. Kárpátaljai Szemle. 1997. 5. szám p. 7-9.
- Lajos Mihály (2003): Amagyság szolgáltatásban. Kárpáti Igaz Szó., 2003. július 3., p. 6.
- László Attila (1993): Tanácskoztak a pedagógusok. Kárpátalja, 1993. 5. szám, június 29.

- Lazur Jaroszlav(2004): Mit is bírálnak a KMKSZ „szakértői”. KISZ, 2004.július3.
- Maco, N. O. - Luc, O. M. (1997): Nacionalnij szkladnaszelennyaZakarpatszkoji oblasztyi (zhidno perepiszu 1989 r.). In: Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, 214-234, UZSDU, Uzshorod.
- Magocsi, Paul Robert (1996): The Hungarians in Transcarpathia (Subcarpathian Rus’). Nationalities Papers 24 (3):525-534.
- Magyar Tímea (1998): Pénztelenül, de nem céltalanul. Kárpáti Igaz Szó, 1998. február 24.
- MagyarTímea(1998): Nemzetközi szimpóziumUngváron. Kárpáti Igaz Szó, 1998. október., 161. szám, p. 6.
- Makara M.I. (1997): Nyezvazsenij krok Ukrajinszkoji etnopolitiki ábo pro cserhove „rozvjazannya ruszinszkoji problemi”, In: Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi, Uzshorod, p. 175-183.
- Marina Vaszily (1993): Etnokulyturnij reneszánsz ruminovZakarpattya. Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji, Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi, Uzshorod, p. 110-115.
- Marton Erzsébet (1999): Hogy megmaradjon az anyanyelvű életter. A KMPSZ VII. közgyűlésén. Közoktatás, 1999/2. p. 3-4.
- Martin Volodimir (2004): Uhorszki insztitut, jak insztrument ukrajinszkoji viborcsoji kompanyiji. Rio, 2004.09.04.
- Mankovics(1991): Csak magunkra számíthatunk. Interjú Fodú Sándorral. Kárpátalja, 1991. január, 1. szám.
- Mankó vies (1991): Politizálni kell! Megalakult az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség. Kárpátalja, 1991. október, 19. szám.
- Mankovics (1993): Találkozó az anyanyelvünk és kultúránk megőrzéséért. Kárpátalja, 1993. február 28.
- Matúz István (2007): A diploma ára. Kárpáti Igaz Szó, 2007. augusztus 21.
- Matúz István (2007): Pro és kontra. Skandallum vagy malőr a KKF-en? Kárpáti Igaz Szó, 2007. július 24.
- Melika I.I. (1997): Nyimecki kulytumyi vzajemini v interetnyicsnomu prosztori Zakarpattya, In: Matyeriali naukovo- prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p. 149-159.
- Mészáros István (1988): Középszintű iskoláink kronológiája és tipográfiája 1946-1948 (Általánosan képző középiskolák). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Milován Jolán (1991): Tanévnnyitó Nagyszőlősen. Kárpátalja, 1991. szeptember, 17. szám.
- Milován Sándor (1992): Autonómia.... Vagy amit akartok. Kárpátalja, 1992. január, 2. szám.

- Mikó Imre (é.n): Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Optimum Kiadó.
- Mihovics I.I. (1997): Problemi szocializaciji osnovnih etnosocijalnih skupinot Zakarpattya, In. Matyeriali naukovo- prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyuvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p. 46-57.
- Mit ér a beregszászi főiskola diplomája? Ülésezett a járási tanács oktatási bizottsága. Beregi Hírlap, 2007. július 28.
- Molnár József- Molnár D. István (2003). Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrainai népszámlálás hozzáférhető eredményeinek a tükrében in Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989-2002, p. 62-79. Teleki László Alapítvány. Budapest.
- Molnár Eleonóra- Orosz Ildikó (2007): Kárpát Panel 2007. Országjelentés - Kárpátalja. In: Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái. Gyorsjelentés. Budapest, MTA Etniai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Móricz Kálmán (1990): Továbbtanulás -magyarul. Kárpátalja, 1990. június 9., 3. szám.
- Móricz Kálmán (1991): Az első lépés a kulturális autonómia felé. Kárpátalja, 1991. december, 24. szám.
- Móricz Kálmán (1991): Történelmi lecke-iskolásoknak. Kárpátalja, 1991. december, 23. szám.
- Móricz Kálmán (1992): Idegek az éjszakában. Szervezésből ismét elégtelen, In: Kárpátalja, 1992. március 24.
- Móricz Kálmán (1992): Tisztújítás az Ungvári járásban. Kovács Miklós lett az elnök. Kárpátalja, 1992. április 21., 8. szám.
- Móricz Kálmán (1990): „Ez az eset nem ronthatja meg a viszonyunkat...”, Kárpátalja 1990. május, I. évfolyam 2. szám
- Móricz Kálmán (1991): Volt egyszer egy nyelvtörvény. Nem Szytyepán az István. Kárpátalja, 1991.3. szám, február.
- Móricz Kálmán (1992): Különleges önkormányzat Kárpátalján. A puding próbája még odébb van. Kárpátalja, 1992. február 11., 3., szám.
- Móricz Kálmán (1991): Mégis lesz magyar autonóm körzet? Kárpátalja, 1991. szeptember, 18. szám.
- M.K. (1991): Nem Kravcsuk győzte meg a tanácstagokat. Kárpátalja, 1991. december, 24. szám.
- M.K. (1991): Téljünk vissza a természetes állapothoz. Kárpátalja, 1991.9. szám, május.
- M.K. (1992): Most már a parlamenten a sor. Sarkára állt a területi tanács. Kárpátalja, 1992. március 24., 6. szám.
- Megalakult a KMKSZ Demokratikus Platform Kezdeményező Csoportja, Állásfoglalás, 1992, In: Kárpátalja, 1992. június 12., p. 8.

- M.K. (1992): AKMISZ a jövőben politizálni fog! Kárpátalja, 1992. január, 1. szám.
- M.K. (1992): Vihar utáni csönd. Új elnöke van a területi tanácsnak. Kárpátalja, 1992. február 11.
- M.K. (1991): Holtpontra a beregszászi magyar színház ügye. Kárpátalja, 1991. augusztus, 11. szám.
- MNO (2004): Az Egyesült Államok a beregszászi főiskoláért. A kongresszus az ukrán elnök közbenjárását kéri. Magyar Nemzet Online, <http://www.mno.hu/2004.szeptember.28.11:21>.
- MNO (2004): Demonstráció a beregszászi magyar főiskoláért. Gajdos István veszélyezteteti Magyarországot? Magyar Nemzet Online, <http://www.mno.hu/2004.szeptember.5.17:49>.
- MTI-ntk (2004): A magyar kormány kivár a Rákóczi-főiskolával kapcsolatban? Kárpátalja, 2004. július 30.
- M.M. (1993): Szakemberképzés Kárpátalján. Kárpátalja, 1993. július 31., 6. szám.
- Moór(1990): KMKSZ-hírek. Az elnökség ülésén. Kárpátalja, 1990. november 24., 14. szám.
- Moór(1990): Összetartozásunk törvényszerű és természetes. Kárpátalja, 1990. december, 16. szám.
- Moór (1991): A vita még nem dőlt el: Beregszász vagy Beregovó? - Beregszász és beregovó! Kárpátalja, 1991. június, 11. szám.
- Moór (1991): „Tévedtem. Csalódtam Sepában.” Ülésezett a választmány. Kárpátalja, 1991. november, 21. szám.
- Molnár Pál (2004): A megtámadott magyar végvár. Visszavették a beregszászi főiskola épületét. Heti Válasz, 2004. július 22., p. 24-25
- Nagy Zoltán Mihály(1991): Radikalizmus demagógiával körítve. Kárpátalja, 1991. október, 20. szám.
- Nagy Zoltán Mihály (1991): Csőlátás ifimúdra. Nyílt levél Kovács Miklósnak. Kárpátalja, 1991. május, 8. szám.
- Nagy Zoltán Mihály(1992): Kiútkeresőben. Beszélgetés Tóth Mihállyal. Kárpátalja, 1992.július25.
- Nagy Zoltán Mihály (1993): Ülésezett a KMKSZ választmánya, 1993. január 28., 1. szám.
- Nagy Zoltán Mihály (1994): „Vagyunk és leszünk”. A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének I. Tisztújító Közgyűlése, In: Kárpátalja, 1994. október 31, p. 8-9.
- Nagy Zoltán Mihály (1993): Ha az érdekek ütköznek... Kárpátalja, 1993. április 29.
- Nagy (2005): A Gyurcsány-kormány tízmilliókkal támogatja Gajdos István kampányát. Kárpátalja, 2005. december 16.

- Nagy (2004): A törvényszéki épület tulajdonjoga csak bírósági úton vonható vissza. Kárpátalja, 2004. június 25.
- N.Z.M. (1992): Kistótól a gyarló nagyvonalúságról. Kárpátalja, 1992. december 23., 14. szám.
- Nagy Vajda Zsuzsa (2004): Ukrajna adott és elvett. Válaszút előtt a kárpátaljai magyar felsőoktatás. Világtükör, 2004. július 22.
- Navrocka Elena M. (1997): Cigani Zakarpattya vposztatotalitamij period., In: Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne regulyvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p. 116-122.
- Nova Ukrajina-Nova Jevropa: Cszaz zblizsennya (Matyeriali mizsnarodnoho ceminaru provegyenoho u Lyvovi 3-6. Lisztopada 1996 roku, Vid. Centr Humanítamih doszlidzeny Lyvivszykoho Gyerzsavnoho Unyiverszityetu im Ivana Franka.
- Niederhauser Emil (1997): Történeti tudat és nemzeti fejlődés Kelet-Európában. Korunk, 1997. 7. sz.p.7-12.
- Nyilatkozat (1996): AKMPSZ V. közgyűlésének nyilatkozata. Kárpátaljai Szemle. 1996/8:8
- Ny.G. (2005): Láthatatlan Alap. Népszabadság Online. 2005. február 18.
- Nyilas Gergely (2004): Beregszász: kié a ház? Népszabadság, 2004. július 16.
- Nyilas Gergely (2004): Gajdos: Nem veszélyeztetem Magyarország biztonságát. Népszabadság, 2004. szeptember 4.
- Orbán Viktor(1990):Aliberáliskisebbségpolitikakérdései. Regió 1991/1 p. 121-123.
- Orosz Ildikó (1992): Ezt még tanulnunk kell. Kárpátalja, 1992.1. szám január.
- Orosz Ildikó (1994): Magánvélemény (Gondolatok egy újságcikk és egy „válóper” kapcsán). Kárpátaljai Szemle. 1994. 7. számp. 13-14.
- Orosz Ildikó (1995): A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján (Dokumentumgyűjtemény). Ungvár-Budapest, Intermix.
- Orosz Ildikó (1997): Esettanulmány a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola születéséről. Acta Pedagogica Debrecina. Debrecen.
- Orosz Ildikó (1998): A társadalmi szervezetek szerepe az államalkotó folyamatok stabilizálásának biztosításában a közoktatás szemszögéből. Közoktatás 1998/1. p. 3[^]1.
- Orosz Ildikó (2005): Amagyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989-1999). Ungvár, PoliPrint.
- Orosz Ildikó (2006): AKMF hasznosulásának vizsgálata Kárpátalján. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. PoliPrint-KMF. Ungvár-Beregszász, p. 113-156.
- Orosz Ildikó (2006): A magyarországi támogatások hasznoulásának vizsgálata Kárpátalján a többségi és kisebbségi lakosság körében. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. PoliPrint-KMF. Ungvár-Beregszász, p. 113-156.

- Dr. Palotás Zoltán (1990): A trianoni határok. Budapest, Interdition.
- Pascsenko Vik. (2005): Nye vszjo tak proszto. Sztarij zamok Palanok, 2005.02.18-24.
- Pataky István (2004): Támadják a magyar főiskolát. Az anyaországtól vár támogatást a beregszászi felsőoktatási intézmény. Magyar Nemzet, 2004. július 3.,p. 9.
- Pataky István (2004): Magányos harc Kárpátalján. A magyar kormányt hidegen hagyja a beregszászi főiskola sorsa. Magyar Nemzet, 2004. július 24., p. 7.
- Pataky István (2004): Amerikai jelentés Kárpátaljáról. Fókuszban a beregszászi főiskola helyzete. Anyagi gondok a Sapientián. Magyar Nemzete, 2004. július 31.,p. 9.
- Pataky István (2004): Folytatja a harcot a kárpátaljai főiskola. Magyar Nemzet, 2004. augusztus 17., p. 9.
- Pataky István (2004): Felszólítás Kucsmának. Amerikai képviselők levele a beregszászi főiskola érdekében. Magyar Nemzet, 2004. szeptember 29., p. 9.
- Pavlenko H. V. (1997): Növe pro deportaciju nyimciv Zakarpattya v 1944-1946 r.r., In: Maíyeriali naukovoprakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne reguljuvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi” , Uzshorod, p. 160-164.
- P.Zs. (2005): Oleh Havasi: „Semleges személy kerül a lap élére”. Kárpátalja, 2005. május 6.,p. 2.
- Popovics Zsuzsanna (2004): Rákóczi-főiskola: jóindulat vagy mellébeszélés? Államfői levél aberesgzászi főiskola épületének ügyében. Kárpátalja, 2004. június 4.
- P.Zs. (2004): Politikai bosszú a Rákóczi-főiskola ellen? Kárpátalja, 2004. május 28.
- P.Zs. (2004): Rákóczi-főiskola: szabad préda? A bíróság villámgyorsan döntött a főiskola épületének ügyében. Kárpátalja, 2004. július 23.
- Popovics Zssuzsanna (2004): Elveszik a főiskola épületét? Önmagát perelné a Beregszászi Városi Tanács. Kárpátalja, 2004. július 9.
- Pascsenko V. (2005): Z premijerom nyibi uzse vszjo jaszno. Szribna zemlya-feszt, N 4(460), 2005. 01.27-0.12.02, p. 4
- PelinA.V. (1997): Rázlicsija mezsdu oficiálnoj sztatyisztyikoj i rezulytátami szociologicseszkoho isszledoványijá po problémám nacionálnih menysinsztv vZakarpatyje, In: Matyeriali naukovoprakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne reguljuvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p.199-213.
- Petriscse Petro J. (1997): Roly gyerzsavnih organiv upravlinnya v kulytumoszvitnyomu i duhovnomu rozvitku nacionalynih menysin. In: Matyeriali naukovoprakticsnojikonferenciji „Gyerzsavne reguljuvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, Uzshorod, p. 27-31.
- Popovics Béla (1991): Ragyjogj cserkészliliom. Kárpátalja, 1991. december, 23.szám.
- Popovics Béla (1993): Amagyar cserkészet Kárpátalján.Kárpátaljai Szemle, 1993. 1.sz. p.6-7.

- Popovics Zsuzsanna (2004): „Info Pont” pályázat pályázati kiírás nélkül? Kárpátalja, 2004. március 26.
- P.Zs. (2005): Zöldövezetet számol fel az UMDSZ? A lakók tüntetnek, az építető nem tágít. Kárpátalja, 2005. április 29.
- P.ZS. (2004): Tórnagy Lantos képviselő megbízólevelével érkezett. Inteijú Nagy Sándorral, az Amerikai Magyarok Kongresszusi Kapcsolatainak Központja elnökével. Kárpátalja, 2004. augusztus 6.
- Popovics Zsuzsanna (2006): A strasbourgi bíróság előtt a 2002-es választási csalások ügye. Kárpátaljai, 2006. március 10.
- Razvemutii otvet, yaz j egyinyennomu’ ’ nardepu Gaidosu. <http://obkom.net.ua/news/2005-01-26/1707.shtml>
- Riba István (2004): Bukásra ítélve? Iskolabotrány Beregszászon. HVG, 2004. július 24.
- Rimarenko Jurij (1998): Migracijnyi processzi v szucsasznomu szvityi: szvitovij yegjonalnij tanacionalnij vimiri. Enciklopedyija Kijiv, Vidavnyictvo Dovira.
- Rimarenko Jurij (1996): Mala enciklopedyija etnogyerzsavoznavsztva. Kijiv, Vidavnyictvo Genyeza, Dovira.
- Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam. Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században, Napvilág Kiadó.
- S. Benedek András (é.n.): Kárpátalja története és kultúrtörténete. Bp., Bereményi Könyvkiadó.
- S. Benedek Aandrás (1993): Atettenérhető történelem.(Kárpátaljai nemzetiség - és kultúrtörténeti vázlat.). Ungvár- Bpudapest, Intermix.
- S. Benedek András (1994): „Itt élned, hálnod kell...” Kárpátaljai honismereti olvasókönyv. Ungvár-Budapest, Intermix.
- S. Benedek András (1995): Máig élő Gulág. Kárpátaljai Szemle 1995.1-2. szám. p. 22-23.
- S. Benedek András (1996): Amegmaradás esélyei.(Tanulmányok, esszék, kritikák) Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó.
- Sajtószemle (2004): Beregszász átverte Mádl ferencet”. Kárpátalja, 2004. július 30.
- Sepa Vaszil (1991): Válasz abadalói alapszervezet elnökségének. Kárpátalja, 1991. szeptember, 17. szám.
- Solchanyk, Román (1993): The Politics of Language in Ukraine. RFE/RL Research Report Vol. 2, N 10, 5 March 1993: 1-4.
- Soós Kálmán (1997): Amagyar tudományos élet Kárpátalján. Kárpátaljai Minerva.
- Soós Kálmán (2006):Az ungvári Hungarológiai Központ. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. PoliPrint Kft.-KMF, Ungvár-Beregszász, 2006, p. 288-296.
- Stem Imre (1992): Ne csak Ők vizsgálzannak. Kárpátalja, 1992. december 23., 14. szám.

- Szabó Andrea-Laki László-Bauer Béla (2001): Ifjúság 2000, Gyorsjelentés. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Szabó Andrea - Laki László - Bauer Béla - Nemeskéri István (2002): Ifjúság 2001, Gyorsjelentés. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Szabó László Tamás (1993): "Ki vagyok én?". Kisebbségek, Educatio 1993-nyár, p. 235-244.
- Dr. Szabó László (1993): Kárpátaljai demográfiai adatok. Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó.
- Dr. Szabó László (1992): Milyen legyen Kárpátaljai jövőendő státusa. Kárpátalja, 1992. május 5., 9. szám.
- Szergejcsuk Vologymir (1998): Pogromi v Ukrajini: 1914-1920. Vid stucsnih sztereotipiv do hirkoji pravdi, prihovuvanoji v ragyanszkih arhivah. Vidavnyictvo Oleni Teligi, Kijiv.
- Szeberényi Lajos (1997): Nemzeti kisebbségek (Etikai tanulmány). Szeged.
- Szentendre Sándor (2004): „Dah” zamovlyali? Beregove opiniloszja v epicentri miznarodnoho szkandalu. Sztarij Zamok palanok, 2004.08.27-09.02.
- Szilágyi Lajos (1998): Keresztyén szellemben, magas szinten. Közoktatás, 1998/1.p. 12.
- Sz.I. (2002): Tanácskozás a Fórumnál. Beregi Hírlap, 2002. augusztus 17.
- Sz.I. (1998): A gazdasági kérdések kerültek előtérbe. Választmányi ülést tartott a KMKSZ. Kárpáti Igaz Szó, 1998. június 18.
- Sz. Kovács Miklós (1993): Egy kilátástalanság anatómiája. (Rendszertelen, de realista eszmefuttatások egy népcsoport esélyeiről). Kárpátaljai Szemle, 1993 3-4. szám. p. 11-12.
- Sz. Kovács Miklós (1993): Embrió vagyújszülött? Az Ukrán állam kétéves fennállásának mára levonható tanulságai. Kárpátaljai Szemle. 1993.7. szám p. 18-23.
- Sz. Kovács Miklós (1994): Érzelemmentesen a magyar-magyar viszonyról. Kárpátaljai Szemle. 1994 8. számp. 16-17.
- Szuszik O. I. (2005): Ce pitannya duzse principove. In. Tribuna, 2005.02.1, p.5
- Szuszik O.I. (2005): Vidpovigynsrdepu Gajdosu, 2005.02.19., p. 6
- Szöllősi Tibor (1990): „... .Ok ott fenn, Rahón, mindig is magyarul imádkoztak...”. Kárpátalja, 1990. szeptember, 9. szám.
- Tar Zsuzsanna (2004): Kirekesztik Kárpátija magyar főiskoláját? Magyar Nemzet, 2004. július 17.
- Tar Zsuzsanna (2004): Vesztesre áll a beregszászi főiskola? A hatalom nyílt támadása a kárpátaljai magyarság ellen - Döntő lehet az őszi elnökválasztás. Magyar Nemzet, 2004. július 16.
- Tar Zsuzsanna (2004): Beregszászi tiltakozás a magyar főiskoláért. Magyar Nemzet, 2004. szeptember 1., p. 9.

- Tar Zsuzsanna (2004): Elmarad holnap a tüntetés a beregszászi főiskoláért. MNO, <http://www.mno.hu>, 2004. szeptember 7.16:43.
- Tárczy Andor (1991): S enki sincs Isten háta mögött. Kárpátalj a, 1991. november, 21. szám.
- TárczyAndor (1992): Tankönyvkiadás: mi változik az Oszvitánál? Kárpátalja, 1992. 4. szám, február 25.
- Tárczy Andor (1992): „A centralizmust erősítettük fel”. Kárpátalja, 1992. április 7., 7. szám.
- T. A. (1992): Rendkívüli közgyűlés nem lesz. Kárpátalja, 1992. május 19., 10. szám.
- TárczyAndor(1992): Iskolabővítés ppthelyzetben. Kárpátalja, 1992. március 24., 6. szám.
- TetyanaNyikolajevna (2007): Moroz ide na vibori za szhemoju Csemoveckoho. http://pravda.com.ua/news_print/2007/8/6/62316.htm, 2007.06.08.
- Tóth István (1991): Kárpátaljai Vajdaság: egy hamvába holt kísérlet 1939-ben. Kárpátalja, 1991. június, 10. szám.
- Tóth István (1997): A kísérleti nyúl neve: KMKSZ. Kárpátaljai Szemle 1997. 1. szám. p. 8-9.
- Dr. Tóth József (1992): Alanyszalak Kárpátalján. Kárpátalja, 1992. február 11., 3. szám.
- Dr. Tóth József (1992): Megalakult „ Kárpátalja Felfedezői Pro Patria Szövetsége”. Kárpátalja, 1993, április 29., 3. szám.
- TóthKároly(1990): Akisebbségek nemzetközi jogi helyzete. Régió 1990. December. 34—51.
- Tóth Viktor (2007): Ukrajnai magyar-magyar megegyezési kísérlet a sajtó tükrében. KISZ, 2007. május 26.
- Timkov O.: Gajdos lisájetszyav szocialisztah, Sztarij ZamokPalanok, 2005.02.4-10
- Tíz év kárpátaljai magyarság szolgálatában, 1999.
- Tudósítás (2002): Szerdán Beregszászban j árt dr. Kapolyi László. (Hőerőmű, árvízvédelmi létesítmények.) Beregi Hírlap, 2002. március 28.
- Tudósítás (1992): Megalakult a Kárpátaljai Magyar Cserkész Szövetség. Kárpátalja, 1992. január, 2. szám.
- Tudósítás (2002): Ülészett a KMSZF Elnökök Tanácsa, Beregi Hírlap, 2002. július 20., p. 2-3.
- Tudósítás (2004): Fejlemény a főiskola épületének ügyében. Medvigy István: A tulajdonjog biztosítása tekintetében az érvényes ukrán törvények szerinti eljárás szükséges. Beregi Hírlap, 2004. július 22.
- Tudósítás (2006): Ülészett a Beregszászi Járási Tanács. Kárpátalja, 2006. július 2.
- Tudósítás (2002): Új alelnök, új tervek, új remények.. .A Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának közgyűlésén. Határmenti Szociáldemokrata, 2002. január 26., p. 5.

- Tudósítás (2004): A vidék iskoláinak százszázalékos komputerizációja. Határmenti Szociáldemokrata, 2004. március 13., 10. szám.
- Vologyimir Jevtuh szerk. (1996): Etnyicsnij dovidnyik (Etnyicsnyi mensini s Ukrajinyi). Kijiv, Eridsz.
- Vaszócsik Matild (1993): Amunkácsi II. Rákóczi Ferenc Irodalmi és Művelődési Kör 5. évfordulóján. Kárpátalja, 1993. január 28., 1. szám.
- Városi Tanács jogi szolgálata (2004): Főiskola: Pro és kontra. Beregszász, 2004. június 26.
- Zelei Miklós (2000): A kettézárt falu. Ister, Budapest, 2000.
- Zoltáni K. Csaba-ifj. Koszorús Ferenc (1997): Akollektívjogok feloldják a feszültségeket. In: Hitel 1997. február, p. 60-72.
- Zubov Andrej (1994): Az ukrán nemzeti azonosságtudat keresése. kárpátaljai Szemle 1994.9. számp. 21-22.
- Zubánics László (2007): Egy bizottsági ülés margójára. Mit ér a beregszászi főiskola diplomája? Kárpáti Igaz Szó, 2007. július 28.
- Zakarpatszki szocialishti oburenyi vklyucsennyam Istvana Gajdosa do fiakciji SzPU, in. Tribuna, 2005.01.29.
- Z.n. (1991): Ajándék a Rahóiaknak. Kárpátalja, 1991. április, 6. szám.
- Z.t. (1991): Döntöttek a helységnevek használatáról. A magyar képviselők bojkottra készülnek. Kárpátalja, 1991, 13. számjúlius.
- Zsebők Csaba (2004): Már öt és fél százalék. Nagy Sándor András a politikai lobbi erejéről. Demokrata, 2004/33, p. 30-32.
- Zsebők Csaba (2004): Kárpátalja harapófogóban. Ukrajnában is támad a vörös polip - összehangolt támadás indult a kárpátaljai magyarok kulturális és politikai intézményei ellen. Demokrata, 2004/28, p. 32-35.

Dokumentumjegyzék

- Arhivnaja dovidka gyerzsávnoho arhivu Zakarpatszykoji oblasztyi. №32-cerkv
02.06.0992
- Arhivnaja dovidka gyerzsávnoho arhivu Zakarpatszykoji oblasztyi. №19-T
07.09.90
- Arhivna vipiszka gyerzsávnoho arhivu Zakarpatszykoji oblasztyi №1627 vid
11.12.95 r.
- A kárpátaljai nemzetiségi oktatás jelene és jövője című konferencia zárónyilatko-
zata, Beregszász, 1997. október 18.
- A KMPSZ állásfoglalása „A nemzeti-kisebbségi oktatás fejlesztésének koncepci-
onális alapjai” c. tervezettel kapcsolatban. 1997. szeptember 22. In: Köz-
oktatás 1997/3, melléklet.
- A KMPSZ II. közgyűlésének nyilatkozata. Beregszász, 1993. május 26. In: Kár-
pátaljai Szemle, 1993.1. szám p. 3.
- A KMPSZ VI. közgyűlésének zárónyilatkozata. In: Közoktatás 1998/2. p. 7.
- A KMKSZ és a KMPSZ közös nyilatkozata a nemzetiségi oktatás koncepciójá-
val kapcsolatban. In: Közoktatás 1998/1. p. 2.
- Az Ungvári járási nemzetiségi iskolák ukránnyelv-tanárainak felhívása. In: Kárpát-
aljai Szemle 1997.1. szám p. 5.
- A KMPSZ elnökségének nyilatkozata a felvételi vizsgákkal kapcsolatban, 1998.
- Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság oktatási törvénye 1991. május 23. Kijev
- Az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsának határozata az Ukrán SZSZK oktatási
törvénye hatályba léptetésének rendjéről 1991. június 4. Kijev
- Az Ukrán Miniszteri Kabinet 1993. augusztus 19-én kelt 660-as számú határoza-
ta az általános középfokú képzést nyújtó oktató-nevelő intézetről szóló ren-
deletjövahagyásáról
- Az általános középfokú oktatási rendszerben történő egyéni oktatásról szóló szabályzat
Bázisnyi návcsálnyi pláni himnázii tá liceju ná 1991 -92 návcsálnij rik. In: ZNMOU
№12. p. 5-12
- Bázisnyi návcsálnyi pláni himnázii tá liceju ná 1992-93 návcsálnij rik. In:
INZMOU №11. p. 3-25.
- Dopovigná zápiszká pro pocsátok 1997/98 návcsálno roku v zákládáh oszviti
Ukrájini
- Dopovigná zápiszká pro pidszumki roboti viscsih záklágyiv oszviti u 1995 roci tá
híd vikonánnyá ukázu prezidentá Ukrájini „Pro osznovnyi nápijami
reformuvánnyá viscsoji oszviti Ukrájini”. In: INZMOU №11,1996. p. 2-27.

- Dodátok do risennyá kolegiji Minoszviti Ukrájinii №19/4-5 24.09.97 r., In. IZMNOU, 1997 №22, p. 13.
- Deputátszkij zápit po szprávi lyicenzuvánnjá ZIJPI deputátyiv oblásznoji rádi Gyerzsávná nácionálná prográmá „Oszvitá”. Ukrájiná XXI sztolittyá, 1992, Rájdogá, Kijev, 1994, p. 61.
- Ilytyo red.(2003): Nácionálnyj szklád nászelennyá tá joho movnyi oznáki. Sztátiszticsnij bjuletyeny. Uzshorod. p. 84.
- Insztruktivno-metodicsnyi rekomendácij i Minyiszersztvá oszviti tá náuki № 1 /9 - 337 vid 22.06.04 scsodo vivcsennyá skilynih diszciplin u novomu 2004/05. návcsálnomu roci.
- Emlékeztető az ukrán-magyar kisebbségi vegyes bizottság harmadik üléséről 1993. június 24. Nyíregyháza p. 10
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság negyedik üléséről, 1994. április 12-13 Ungvárp. 6
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság V. üléséről, 1995
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság VI. üléséről, 1996
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság VII. üléséről, 1997. április 23-25 Budapest p. 12
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság VIII. üléséről, 1998. december 10-11. Ungvár, p. 14
- Jegyzőkönyv a nemzeti kisebbség jogainak biztosításával foglalkozó magyar-ukrán vegyes bizottság IX. üléséről, 1999. december 16-17. Budapest p. 20
- Kovács Miklós parlamenti képviselő levele Kucsma L. D. köztársasági elnök úrnak a Tisza-melléki járással kapcsolatban. In: Kárpátaljai Szemle 2000.1. számp. 6.
- Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941). Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
- KonstitucijáUkrájinii. Prijnyátánápjátyij szesziji Verhovnoji Rádi Ukrájinii 28 cservnyá 1996 roku. „IVÁ”, Kijiv 1996.
- Koncepcijá Ruminszkoi nácionálnoji skoli ná rodnom jázike dlyá ruminszkoho korennoho národá, prozsivájucseho kompáktno v Ukrájinije, Csemovci 29. ávgusztá 1997.
- Konceptuálnyi zászádi zádovalennyá oszvitnyih zápitiv nácionálnih mensin v Ukrájinii. Kijiv, 1997.
- Konceptuálnyi zászádi zádovalenyá oszvitnyih zápitiv nácionálnih mensin v Ukrájinii. Kijiv, lipeny 1998 roku, rukopisz szt.
- Kremenjred. (2002): Ilvszeukrajinszkij zjizdprácvnyikiv oszviti. Nyicslává, Kijiv, p. 229.

- Nákáz Minyiszersztvá národnoji osviti URSZR, Gyerzsávnoho komityetu URSZR pro presszi, posztánová právlíny á Ukoopszpilki, №24/14/8 vid 29. szicsnyá 1991 roku. In: IZMNOUURSZR №5 p. 8-30.
- Návcsályni pláni dennih záhálynoosvitynih skil URSZR ná 1991/1992 návcsálynij rik. In: IZMNOUURSZR №7. p. 222., №8. p. 13-28.
- Návcsályni pláni dennih záhálynoosvitynih skil Ukrájini ná 1992/1993 návcsálynij rik. In: IZMNOU №9-1071992 p. 3-60.
- Návcsályni pláni szerednyih záhálynoosvitynih návcsályno viovnihzáklágyiv ukrájini ná 1994/95 návcsálynij rik. In: IZMONU №10., 1994., p. 2-30
- Návcsályni pláni szpeciálovánih skil fiziko-mátémáticsnoho szuszpylno humányitárnoho, himiko-bilologicsnoho, hudozsnyoho-muzicsnoho tá insih profilyivná 1991/92 návcsálynij rik. In: IZMNOUURSZR№971990p. 3-26.
- Nákáz MOU №103 vid 19.04.93. rik pro návcsályni pláni záhálynoosvitynih skil Ukrájini ná 1993/94 návcsálynij rik. In: IZMOU №9-10/1993 p. 3-64.
- Nákáz Minyiszyersztvá osviti i náuki Ukrájini №132. vid 23.02.04. roku. Pro Zátverdzensnyá Tipovih návcsálynih plányiv záhálynoosvitynih návcsálynih záklágyiv 12 ricsnoji skoli. Nákáz Minyisztrá №1/9-1. vid 17.01.2000. roku. Pro návcsálynih plányiv záhálynoosvitynih záklágyiv ná 2000/2001 návcsálynij rik. In: IZMOU №7/2000 p. 31-32.
- Nákáz Minyiszyersztvá osviti i náuki Ukrájini №131. vid 03.04.98. roku. Pro Tipovi návcsályni pláni záhálynoosvitynih návcsálynih záklágyiv ná 1998/99 návcsálynij rik. In: IZMOU №1071998 r. p. 14—27.
- Nákáz Minyiszyersztvá osviti i náuki Ukrájini №144. vid 23.04.98. roku. Pro áprobáciju návcsálynoji literatim u 1998/99 návcsálynomu roci. In: IZMOU №13., 1998 r.p. 18-26.
- Nákáz Minyisztrá №1/9-191. vid 04.05.99. roku. Pro návcsályni pláni záhálynoosvitynih návcsálynih záklágyiv ná 1999/2000 návcsálynij rik. In: IZMOU №1171999 r. p. 31-32.
- Nákáz Minyiszersztvá osviti i náuki Ukrájini №300. vid 20.05.03. roku. Pro Zátverdzensnyá Tipovih návcsálynih plányiv dlyá orgányizáciji profilynoho návcsánný u záhálynoosvitynih návcsálynih zákládáh.
- Nákáz Minyiszersztvá osviti i náuki Ukrájini Pro Tipovih návcsálynih plányiv pocsátkovoji skoli z návcsánným ukrájinszkoju tá movámi nácionálynih mensin.
- Nákáz Minyiszyersztvá osviti i náuki Ukrájini №291 vid 13.05.05. roku. Pro Zátverdzensnyá Tipovih návcsálynih plányiv szpeciálovánih skil z pohliblenim vivcsenným inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo-eszteticsnoho ciklu.
- Nákáz Minyiszersztvá osviti i náuki Ukrájini №170 vid 02.06.97. roku. Pro Zátverdzensnyá polozsenný pro poijádokpidhotovki, ekspertizi, áprobáciji

- pidmcsnyikiv, návcsálnih tá návcsálno-metodicsnih poszibnikiv. In: IZMOU №2/1998. p. 19-26.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №434 vid 30.07.02. roku. Pro provedennjá áprobácii návcsálnoji literáturi dlyá záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv u 2002/03 návcsálnomu rod. In: IZMOU №20/2002. p. 20-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №516 vid 16.07.2001. roku. Pro Tipovi návcsálnyi pláni szpeciálizovánih skil z pohliblenem vivcsennyám inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo eszteticsnoho ciklu. In: IZMOU №21/2001 p. 17-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №155 vid 19.10.92. roku. Pro polipsennjá orhányizádji pidhotovki i vidánnjá hnyig i návcsálno metodicsnoji literáturi dlyá záklyágyiv oszviti Ukrájini. In: IZMOU №23./1992. p. 3-10.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №92 vid 28.03.97. roku. Pro návcsálnyi pláni szerednyih záklágyiv oszviti ná 1997/98 návcsálnij rik. In: IZMOU №8./1997. p. 15-28.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №306 vid 20.05.03. roku. Pro zátverdzsennjá Tipovih návcsálnih plániv dlyá orhányizádji profilynoho návcsánnjá u záhálnooszvitynih návcsálnih zákládáh. In: IZMONU № 10/2003 p. 18-30.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №9 vid 28.02.2001. roku. Pro Tipovi návcsálnyi pláni pocsátkovoji skoli z ukrájinszkoju movoju tá movámi návcsánnjá nácionálnih mensin. In: IZMOU №6. /2001. p. 20-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №352 vid 06.06.03. roku. Pro zátverdzsennjá Orientovnih kriterijiv ocinki gyiálnoszyti záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv. In: IZMONU №22. /2003. p.21-31.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №132 vid 23.02.04. roku. Pro zátverdzsennjá Tipovih návcsálnih záklágyiv záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv 12 - ricsnyoi skoli. In: IZMONU №6.2004. p.3-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №269 vid 05.05.03. roku. Pro polozsennjá pro vszeukrájinszkij konkursz návcsálnih prográm i pidmcsnyikiv dlyá záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv. In: IZMONU №23./ 2003. p. 21-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №1/9-255 vid 07.05.04. roku. Pro návcsálnyj plán záhálnooszvitynih návcsálnih plányiv ná 2004/05 návcsálnij rik. In: IZMONU №12/2004 p. 6-8.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №402 vid 20.05.04. roku. Pro pidsumki vszeukrájinszkoho konkurszu prohrám dlyá 5-12 klássziv vidpovidno do Gyerzsávnoho sztándártu bázovoji tá povnoji záhálnoji szerednyoji oszviti. In: IZMONU №12/2004 p. 8-13.

- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №689 vid 31.08.04. roku. Pro provedennjá aprobáciji návcsálnoji literáturi dlyá záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv u 2004/05 návcsálnomu roci. In: IZMONU № 19-20/2004 p. 39-55.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №108 vid 12.02.04. roku. Pro zátverdzensnyá Polozsennyá pro Vszeukrájinszkij konkursz návcsálnih program tápidrucnyikiv dlyá záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv. In: IZMONU №5./ 2004. p. 24-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №874 vid 19.11.04. roku. Pro pidsumki V szejkráj inszykoho konkurszu pidrucnyikiv dlyá 5 klásszu 12-ricsnoji skoli. In: IZMONU №21 -22/2004 p. 56-61.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №598 vid 19.07.04. roku. Pro posztánovu Kábinyetu Minyisztriv Ukrájini vid 5 lipnyá 2004 roku №848 „Pro zátverdzensnyá gjerzsávnoho sztándáitu pocsátkovoji záhálnoji oszviti dlyá gyitej, jáki potrebuty korekciji fizicsnoho tá (ábo) rozumovoho rozvitku. In: IZMONU №23-24/2004 p. 3-60.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini №291 vid 13.05.05. roku. Pro zátverdzensnyá Tipovih návcsálnih plányiv szpeciálizovánih skil z pohhblenim vivcsennyám inozemnih mov tá predmetyiv hudozsnyo eszteticsnoho ciklu. In: IZMONU №15/2005 p. 3-32.
- Nákáz Minyiszersztvá oszviti i náuki Ukrájini 3.145 vid 09.03.05. roku. Pro vneszennyá zmin do nákázu MON №132 vid 23.02.2004 „Pro zátverdzensnyá Tipovih návcsálnih plányiv záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv 12-ricsnyoi skoli. In: IZMONU №10/2005 p. 3-32.
- Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Budapest 1991. május 31. Kárpátalja, II. évfolyam 11. sz., 1991 június, p. 14-15.
- Orientovnyi váriánti návcsálnih plányiv záhálnooszvitynih návcsálnih záklágyiv z návcsányjám rosszijszkoju esi insimi movámi nácionálnih mensin z vivesennyám dvoih inozemnih mov. In: IZMONU №18/2005 p. 21-24.
- Posztánovákolegiji Minyiszersztvá národnoji oszviti URSZR, Minyiszersztvá viscsoji i szerednyoji szpeciálnoji oszviti URSZR, gjerzsávnoho komitetu URSZR po preszi tá prezigyiji ákágymiji náuk URSZR „Pro provedennjá konkursziv na sztvorennjá novih pidmcsnyikiv, návcsálnih poszibnyikiv i prohrám dlyá záhálnooszvitynih skil tápedáhohicsnih návcsálnih záklágyiv reszpubliki. In: IZMNOUNe21/1990 p. 3-18.

- Posztánová Kábinyetu Minyisztriv Ukrájini vid 14 szicsnyá 2004 roku №24 Pro zátverdzensnyá gyerzsávnoho sztándártubázovoji i povnoji záhálynoji szerednyoji oszviti. In: IZMNOU №1-2/2004. p. 3-64.
- Projekt Zakonu „Pro rozvitok i zasztaszuvánnýá mov v Ukrájini” za risennyám radi z pitány movnoji politiki pri Prezidentovi Ukrájini vid 25 szicsnyá c.r. Oszvita Ukrájini № 7 vid 17 lyutoho 1999 r. szt. 6.
- Pro návcsályni plányiv záhálynooszvitynih návcsályno-vihovnih záklágyiv ná 1996/97 návcsálynij rik. In: IZMOU №11 ./1996 p. 28-29.
- Pro návcsálynih plányiv záhálynooszvitynih návcsálynih záklágyiv ná 2005/2006 návcsálynih rik. In: IZMOU №9/2005. p. 20-28.
- Pro tipovi návcsályi pláni pocsátkovoji skoli z návcsánnýám ukrájinszkoju tá movámi nácionálynih mensin. In: IZMONU №8/2004. p. 19-23.
- Pro návcsályni programi ná 1992/93 návcsálynij rik dlyá mászóvih skil, szerednyih ptu, skil zpohhblenim vivcsennyám predmetyiv, licejiv i himnázij. In: IZMOU 15-16, 1992 p. 82-35.
- Pro koncepciju szerednyoji záhálynooszvitynoji skoli Ukrájini, 1992, Informácijnij zbimikMinyisztyersztváNárodnoji Oszviti Ukrájini, 1992№4: 1-8.
- Proteszt ruminszkkih nácionályno-kulytumih továrishstv proti koncepciji oszviti nácionálynih mensin v Ukrájini 4 szentyábijá 1997hodáN 159/7 Rukopisz.
- Proteszt ruminszkkih nácionályno-kulytumih továrishstv koncepcii obrázoványijá nácionálynih mensin v Ukrájini. 5 mártá 1998 godá № 1245 Rukopisz.
- Polozsennyá pro Vszeukrájinszkij konkursz ná sztvorennýá pidrucsnýikiv návcsályno-náocsnih tá návcsályno metodicsnyih poszibnyikiv z ekologiji. In: IZMOU №20/1999. p. 21.
- Nyilatkozat 1996. AKMPSZ V. közgyűlésének nyilatkozata. In: Kárpátaljai Szemle 1996/8
- Obráscsenyije ruminszkkih nácionályno-kulytumih tovártishstv koncepciji oszviti nácionálynih mensin v Ukrájini. 18 ávgusztá 1998 godá № 425, rukopisz.
- Osznovnákonceptijá-jegyineoszvityánszkepole. In: Oszvitá Ukrájini №37 12 veresznyá 1997 r.
- Posztánová szpilynoho zászidánnýá kolehiji Minyisztersztvá oszviti i náuki Ukrájini i Prezigyiji Ákágyemiji Pedáhohicsnih náuk Ukrájini №12/5-2 vid 22.11.2001. Pro koncepciju záhálynoji szerednyoi oszviti (12-ricsná skolá). In: IZMONU №2/2002, p. 2-32.**
- Pro návcsályni pláni záhálynooszvitynih návcsályno-vihovnih záklágyiv ná 1995/96 návcsálynij rik. In: IZMOU №10/1995, p. 31-32.

- Projekt Zakonu "Pro rozvitok i zasztaszuvannya mov v Ukrajinii" za risennyam radi z pitany movnoji politiki pri Prezidentovi Ukrajinii vid 25 szicsnya c.r. oszvita Ukrajinii №7 vid 17 lyutogo 1999 r. szt. 6
- Protyeszt ruminszkikh nádonálynno-kulyturnih továtisztv koncepcii oszviti nácionálnyih mensin v Ukrajinii 4 szentyábrjá 1997 godá №159/6. Rukopisz
- Proteszt ruminszkikh nádonálynno-kulyturnih továtisztv koncepdí obrázoványijá nádonálnyih mensin v Ukrajinii 5 mártá 1998 godá № 1245 Rukopisz
- Pelin A. V. 1997 Razlicsija mezsdu oficiálnoj sztatisztikoj i rezultatami szodologicsezsckogo iszledoványijápo problémám nádonálnyih menysinsztv v Zakarpáttyi. (Akárpátaljai kisebbségkhivatalos stataisztikai adatai és egy szociológiai felmérés közötti különbségek) In: 199-213.
- Protokol sosztogo zászidányámizsuijádovoji ukrájinszko-ugorszkoji komisziiji z pitány zábezpecsnnyá práv nácionálnyih mensin. Kijiv, 11 cservnyá 1996 roku
- Protokol csetvertogo zászidányázmisánoji ukrájinszko-ugorszkoji komisziiji z pitány zábezpecsnnyá práv nácionálnyih mensin. 13 kvitnyá 1994r.
- Protokol pro szpívrobotnictvá mizs minyiszetyersztvom viscsoji tá szerednyoi szpedálynnoi oszviti Ukrájinszkoji RSzR i Minyisztyersztvom kulyturi tá oszviti Ugorszkoji Reszpubliki ná 1990 rik Kijiv 14 grudnyá 1989 roku. P.7.
- Protokol pro szpívrobotnictvá mizs Minyiszetyersztvom viscsoji tá szerednyoi szpedálynnoi oszviti Ukrájinszkoji RSzR i Minyisztyersztvom kulyturi tá oszviti Uhorszkoji Reszpubliki ná 1990 rik, Kijiv 14 hrudnyá 1989 roku., p.7.
- Robocsij plán szpívrobotnictvá mizs Minyiszetsztvom kulyturi tá oszviti Uhorszkoji Reszpubliki i Minyisztersztvom oszviti Ukrajinii ná 1995-1997 roki.
- Risennya sosztoho zászidányámizsuijádovoji ukrájinszko-ugorszkoji komissziiji z pitány zábezpecsnnyá práv nácionálnyih mensin. Kijiv, 11 cservnyá 1996p.
- Risennýá vikónávcsoho komityetu Berehivszkoji miszkoji rádi národnih deputátyiv № 29 vid 09. lyutoho 1995 roku.
- Risennýá kolegiji Minyisztersztvá oszviti Ukrajinii №22/1. vid 16.03.94. r. pro sztán návcsálynno-vihovnoji roboti záklágyiv oszviti tá závdányá z reálizácii gyerzsávnoji nádonálynnoi proghrámi „Oszvitá”
- Risennýá kolegiji Minyisztersztvá oszviti Ukrajinii №1/4-19. vid 27.07.2000. r. pro rezulytáti áprobácii návcsálynnoi literáturi u 1999/2000 návcsálynomu roci. In: IZMOU №19/2000 p. 14-27.
- Risennýá kolegiji Minyisztersztvá oszviti Ukrajinii №4/5-19. vid 25.04.02. r. pro sztán rozrobki tá provádzsennýá sztándártyiv viscsoji oszviti. In: IZMOU №13/2002 p. 3-9.

- Risennya kolegiji Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №7/5-19. vid 27.07.02. r. pro rezulytati áprobáciji návcšálnoji literáturi u 2001/02 návcšálnomu roci. In: IZMOU №20/2002 p. 19.
- Risennya kolegiji Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №8/1-19. vid 26.07.2001. r. pro rezulytati áprobáciji návcšálnoji literáturi u 2000/01 návcšálnomu roci. In: IZMOU №22/2001 p. 3-15.
- Risennya kolegiji Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №20/4-18. vid 29.10.97. roku pro koncepciju sztvorennya zásobiv návcšánnya novoho pokolinnya dlyá szerednyih záklágyiv oszviti Ukrájini.
- Risennya kolegiji Minyiszersztvá oszviti Ukrájini №22/6-3. vid 24.12.97. roku pro projekt Bázovoho návcšálnoho plánu szerednyih záklágyiv oszviti Ukrájini. In: IZMOU №5/98. p. 3-10.
- Robocsij plán szpivrobotnictvámisz Minyiszetsztvom kulyturi tá oszviti Uhorszkoji Reszpubliki i Minyiszersztvom oszviti Ukrájini ná 1995-1997 roki.
- Tájékoztató a magyar-ukrán alapszerződés ratifikálásáról 1993. Május II, Budapest, Külügyminisztérium p. 15.
- Tájékoztató a határontúli magyar oktatásról (1995-1997). 1997. MKM, Budapest.
- Tájékoztató a határontúli magyar nemzeti közösségek oktatási és művelődési intézményeinek támogatásáról (1996). 1996 december. MKM. Budapest.
- Tájékoztató a határontúli magyar nemzeti közösségek oktatási és művelődési intézményeinek támogatásáról (1997). MKM. Budapest.
- UkrajnaTörvénye a nemzeti kisebbségekről. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1992. június 25-én. Kárpáti Igaz Szó, № 108 (14709) 1992. július 21, p. 1.
- Ukrajna Alkotmánya. Elfogadta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának ötödik ülészsaka 1996. június 28-án. Kárpáti Kiadó, Ungvár 1997.
- Záhodi scsodo realizáciji polozseny Bolonszkyoj i dekláráciji v szisztemi viscsoji oszviti i náuki ukráini ná 2004-2005 roki, zátverdzszenih nákázm Miniszersztvá Oszviti i náuki Ukrájini vid 23.01.04 roku №49
- Zmin i dopovneny do Zákonu Ukrájinszkoji Szociáliszticsnoji Reszpubliki „Pro oszvitú”. Gázetá Oszvitá vid 25 cservnyá 1991 roku, p. 1-3.
- Zákon Ukrájinszkoji Rágyánszkoji Szociályiszticsnoji Reszpubliki Pro movi v Ukrájinszkoji RSzR Zákáipátszkyá Právdá №254 (14088) vid 4 lisztopádá 1989 roku. Gázetá Oszvitá vid 25 cservnyá 1991 roku, ctr. 1-3.
- Zákon Ukrájini Pro vneszennya zmin i dopovneny do Zákonu Ukrájinszkoji RSzR „Pro oszvitú” Vid. Genezá, Kijiv 1996.

Zakon Ukrajini „Pro záhálnu szerednyu oszvitu”, 1998. In: IZMOU №15/1999.
p. 6-31.

Zákon Ukrájini „Pro Oszvitu”, 1996, p. 19.

Zakarpatszkije szocialishti oriszjat Moroza iszklyjucsity eksz-eszdeka iz
parlamentszkoji fiakciji SzPU. [http://www.obkom.net.ua/news/2005-01-26/
1707.shtml](http://www.obkom.net.ua/news/2005-01-26/1707.shtml)

Zvemennjá do zárubizsnih orgányizácij, zácikávlyenih v rozvitku oszviti nádonálnih
gromád v Ukrájini Konferencijá z problem oszviti nácionálnih hromád v
Ukrájini. Kijiv 24-26 zsovtnjá 1997 r.

Орос Ільдико Імрїївна

0-69 Від незалежності до помаранчевої революції: Навчальний посібник.

- Ужгород: ПоліПрінт, 2007 -408 с. (угорською мовою).

КВИ 978-966-7966-59-1

У посібнику на основі соціологічних досліджень, наукової літератури та досвіду автора розглядається стан і перспективи розвитку угорської меншини Закарпаття. Автор приділяє увагу розвитку їх культури, освіти, формуванню ідентичної свідомості та економічному і політичному стану. Посібник розрахований насамперед для студентів та викладачів вищих навчальних закладів.

ББК 63.3(4УКР)63я73+66.3(4УКР)6я73

УДК 94(477.87),,1991/2004”(075.8)+323(477.87)(075.8)

Науково-методичне видання

Орос Ільдико Імрїївна

ВІД НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДО ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Відповідальні за випуск:

Орос Ільдико та Шовш Калман

Верстка: ***Гороній Адальберт***

Коректура: ***Варцаба Ільдико***

Здано до складання 01.09.2007. Підписано до друку 20.12.2007.

Папір офс. Формат 70x100/16. Умови, друк, арк.32,89.

Замовлення 301. Тираж 250.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.

Az adott munka célja a kárpátaljai magyarság és a magyar nyelvű oktatás helyzetének, változásának ismertetése, az eltelt időszakban. Felnőtt egy generáció, amely számára már ez a közelmúlt történelem.... Az eseményeket átélt személy tapasztalataival, de a különböző kutatások és korabeli dokumentumok, publicisztikák alapján arra vállalkozom, hogy mint a mozaikképek esetében, „információkockákból” összeillesztve, egyfajta képet készítsek a kárpátaljai magyarokról. Az adott főiskolai jegyzettel segíteni szeretném azokat a fiatalokat, akik érdeklődnek a közelmúlt eseményei iránt, szeretnék jobban megismerni saját és közösségük helyzetét. A könyvet elsősorban a főiskolások figyelmébe ajánlom, akik számára jegyzetként szolgálhat a nevelésszociológia tantárgyi programjához tartozó kisebbségek témakörben.

A kézirat a forradalom utáni évben készült, de mire sikerült megjelentetni, új szociológiai kutatások láttak napvilágot, amelyek teljesebbé teszik a kárpátaljai magyarságról kialakított képet. A kutatások eredményeiben már a forradalom hatása is mutatkozik, így célszerűnek tartottam ezekkel az adatokkal kiegészítve átdolgozni a kiadványt, hogy minél teljesebb és frissebb információ jusson el az olvasóhoz.

A szerző